Ţăranul polonez în Europa şi America
Monografia unui grup de imigranţi

de William I. Thomas şi Florian Znaniecki

Editura Beladi
2014

William I. Thomas **Florian Znaniecki**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale

ȚĂRANUL POLONEZ ÎN EUROPA ȘI AMERICA. MONOGRAFIA UNUI GRUP DE IMIGRANȚI
William I. Thomas, Florian Znaniecki
Editura Beladi, Craiova, 2014
18 cm / 430 p.

I.S.B.N.:

Traducere de Wedad Andrada Quffa și Dan Valeriu Voinea

Traducere după William I. Thomas and Florian Znaniecki, The Polish Paesant in Europe and America. Monograph of an Immigrant Group, Second Edition, Boston, Richard G. Badger, The Gorham Press, 1918.

Tiparul executat de către

PREFAŢĂ LA PRIMA EDIŢIE

Printre problemele incluse în relativ neformulatul domeniu al ştiinţelor sociale se numără următoarele (menţionate în ordine aleatorie): imigrarea, prejudecăţile rasiale; asimilarea culturală; studiul comparativ al valorii mentale şi morale a raselor şi naţionalităţilor; infracţiunea, alcoolismul, vagabondajul şi alte forme de comportamente antisociale; naţionalismul şi internaţionalismul; democraţia şi ierarhizarea claselor; eficienţa şi fericirea, în special ca funcţii ale relaţiei dintre individ şi cadrul social care include activităţile sale; gradul de individualizare poate exista fără dezorganizare; diferenţa dintre coeziunea socială nereflexivă generată de tradiţie şi cooperarea socială reflexivă generată de selecţia raţională a obiectivelor şi mijloacelor obişnuite; introducerea de atitudini şi valori noi şi oportune fără recurgere la metoda revoluţiei; şi, stabilirea celor mai generale şi particulare legi ale realităţii sociale, înainte de introducerea unui control social cel puţin la fel de satisfăcător ca şi controlul pe care îl deţinem asupra lumii materiale, rezultat din studierea legilor realităţii fizice.

Suntem interesaţi în principal de aceste probleme, dar suntem convinşi de necesitatea de a aborda acestea şi alte probleme sociale prin izolarea anumitor societăţi şi studierea lor, iniţial în totalitatea complexităţii lor obiective şi apoi prin comparaţie. De fapt, prezentul studiu nu a fost realizat exclusiv sau în principal ca o expresie a interesului faţă de ţăranul polonez (deşi faptul că am ales această comunitate a fost influenţat de problema imigrării şi de alte argumente menţionate mai jos, pp. 74ff.), ci categoria ţăranului polonez a fost aleasă fiind considerată un element convenabil pentru exemplificarea unui punct de vedere şi a unei metode descrise în observaţia metodologică ce se întinde pe primele pagini ale prezentului volum. Domeniul de aplicare al studiului nostru va fi apreciat cel mai bine luând acest aspect în considerare.

Lucrarea constă în cinci volume care au, în mare, caracter de documentar. Volumele I şi II includ un studiu al organizării grupurilor primare de ţărani (familia şi comunitatea) şi al evoluţiei parţiale a acestui sistem de organizare sub influenţa noului sistem industrial şi a

fenomenului de imigrare către America şi Germania. Volumul III prezintă autobiografia (cu remarci critice) unui imigrant provenit din rândurile ţăranilor, dar care, prin prisma ocupaţiei sale, aparţine clasei orăşeneşti inferioare şi ilustrează tendinţa individului spre dezorganizare în condiţiile generate de tranziţia rapidă de la un tip de organizare socială la altul. Volumul IV tratează problema dizolvării grupului primar şi reorganizarea şi unificarea socială şi politică a comunităţilor de ţărani din Polonia în contextul nou al cooperării raţionale. Volumul V se bazează pe studii ale comunităţii de imigranţi polonezi în America şi arată gradele şi formele de dezorganizare asociate unei individualizări prea rapide şi insuficient mijlocite, trasând totodată începuturile reorganizării.

Nu reuşim să ne exprimăm aici foarte detaliat recunoştinţa faţă de ajutorul generos pe care l-am primit din multe surse, însă dorim să aducem mulţumiri în special următoarelor persoane, societăţi, publicaţii, tribunale etc.:

Profesorul Fr. Bujak, Universitatea din Cracovia; profesorul Stefan Surzycki, Universitatea din Cracovia; dr. S. Hupka, Cracovia; dl Roman Dmowski, Varşovia; dl Wiadyslaw Grabski, Varşovia; dl Jerzy Goscicki, Varşovia; preotul Jan Gralewski, Starawies; dl A. Kulikowski, Vilnius; dna Eileen Znaniecka, Chicago.

Asociaţia pentru Protecţia Emigranţilor din Varşovia *(Towarzystwo Opicki nad Wychodzcami)*; Academia de Ştiinţe din Cracovia *(Akademia Umiejętności w Krakowie)*; Societatea pentru cunoaşterea ţării *(Towarzystwo Krajoznawcze)*; Societatea Femeilor Rezidente Unite *(Toivarzystwo Zjednoczonych Ziemianek* ; *Amerika Institut* (Berlin: dr. R. W. Drechsler, dr. Karl O. Bertling).

Gazeta Swiqteczna (Varşovia: Tadeusz Prószyński, dna Burtnowska); *Zaranie* (dl M. M. Malinowski, dra Stanislawa Malinowska, dra Irene Kosmowska) ; *Tygodnik Polski* (Varşovia: Gustaw Simon); *Naród* (Varşovia: dl A. S. Golębiowski) ; *Zorza* (dl Stanislaw Rutkowski, dl Stanislaw Domański); *Poradnik Gospodarski* (Posen: dl K. Brownsford); *Dziennik Poznański* (Posen); *Zgoda* (Chicago); *Dziennik Chicagoski* (Chicago).

Harry Olson, preşedinte al Tribunalului Municipal din Chicago; judecătorul Merritt W. Pinckney, judecătorul Victor P. Arnold,

judecătoarea Mary Bartelme, ofiţerul de eliberare condiţionată Joel D. Hunter şi ofiţerii de eliberare condiţionată şi custozii dosarelor de eliberare condiţionată ale Judecătoriei Districtului Cook; reprezentanţii societăţii United Charities din Chicago, în special cei din Districtul Northwest; reprezentanţii Legal Aid Society din Chicago; custozii dosarelor de la Curtea Penală a Districtului Cook; custozii dosarelor de la Institutul de Medicină Legală al Districtului Cook.

W. I. T.
F. Z.

PREFAŢĂ LA A DOUA EDIŢIE

Prezenta ediţie nu este prescurtată în niciun fel şi este nemodificată, cu excepţia corectării câtorva greşeli de text, repaginării, transpunerii a ceea ce iniţial era Volumul III (autobiografia) la finalul Volumului II şi adăugării unui index.

W. I. T.

F. Z.

CUPRINS
VOLUMUL I

NOTĂ METODOLOGICĂ 1

INTRODUCERE PENTRU VOLUMELE I SI II 69

FAMILIA POPULARĂ 69
CĂSĂTORIA 84
SISTEMUL DE CLASĂ ÎN SOCIETATEA POLONEZĂ 97
MEDIUL SOCIAL 106
VIAŢA ECONOMICĂ 116
ATITUDINI RELIGIOASE ŞI MAGICE 151
INTERESE TEORETICE ŞI ESTETICE 208

FORMA ŞI FUNCŢIA SCRISORILOR POPULARE 218

SPECIILE SCRISORILOR ŢĂRĂNEŞTI 222

CORESPONDENŢA DINTRE MEMBRII GRUPULUI FAMILIAL 229

SERIA BOREK 230
SERIA WROBLEWSKIS 237
SERIA STELMACH 287
SERIA OSINSKI 301
SERIA GOSCIAK 355
SERIA MARKIEWICZ 358

PARTEA I.

ORGANIZAREA PRIMARĂ A GRUPULUI

NOTĂ METODOLOGICĂ

^

Una dintre cele mai importante caracteristici ale evoluţiei sociale este reprezentată de importanţa crescândă pentru viaţa socială pe care tinde să o capete o tehnică raţională şi conştientă. Suntem din ce în ce mai puţin dispuşi să lăsăm procesele sociale să se desfăşoare fără implicarea noastră activă şi suntem din ce în ce mai nemulţumiţi de interferenţele active bazate doar pe capriciile unei persoane sau ale unui organism social, ori bazate pe generalizări filosofice, religioase sau morale preconcepute.

Rezultatele excepţionale obţinute prin intermediul unei tehnici raţionale în domeniul realităţii materiale ne îndeamnă să aplicăm o anumită procedură analoagă realităţii sociale. Succesul pe care l-am obţinut în încercarea de a controla natura ne dă încrederea că în cele din urmă vom putea controla şi lumea socială în aceeaşi măsură. De fapt, ineficienţa noastră în acest domeniu este cauzată nu de vreo limitare fundamentală a raţiunii noastre, ci pur şi simplu de faptul dovedit că atitudinea obiectivă faţă de realitatea socială este o achiziţie recentă.

Cu toate că ştim de patru secole că natura nu poate fi controlată decât dacă este tratată ca fiind independentă de orice act imediat al voinţei sau raţiunii noastre, încrederea noastră în „legislaţie" şi în „persuasiunea morală" dovedeşte că această idee nu este încă adoptată şi în ceea ce priveşte lumea socială. Însă tendinţa de a deţine controlul raţional este în creştere şi în acest domeniu şi, în prezent, constituie o cerinţă insistentă impusă ştiinţelor sociale.

Această cerinţă de a deţine controlul raţional izvorăşte din rapiditatea din ce în ce mai mare a evoluţiei sociale. Formele vechi de control se bazau pe ipoteza existenţei unei stabilităţii esenţiale a întregului cadru social şi erau eficiente doar în măsura în care această stabilitate era reală. Într-o organizaţie socială stabilă este suficient timp pentru dezvoltarea pur empirică, prin nenumărate experimente şi eşecuri, a unor mijloace de control relativ suficiente pentru fenomenele sociale obişnuite şi frecvente, în timp ce greşelile făcute în abordarea fenomenelor ieşite din comun şi neobişnuite rareori afectează viaţa socială atât de mult încât

să pună în pericol existenţa grupului; dacă se întâmplă acest lucru, atunci catastrofa este acceptată drept incomprehensibilă şi inevitabilă. Astfel – de exemplu – comunitatea de ţărani polonezi s-a dezvoltat pe parcursul a multor secole de sisteme complicate de credinţe şi reguli de comportament suficiente pentru a controla viaţa socială în condiţii obişnuite, iar coeziunea grupului şi rezistenţa membrilor acestuia sunt suficient de solide încât să reziste pasiv la influenţa unor eventuale fenomene ieşite din comun, cu toate că nu există o modalitate adecvată de a le aborda. Iar în cazul în care criza devine prea serioasă şi vechea unitate sau prosperitatea grupului se destramă, atunci acest lucru este, de obicei, abordat iniţial drept un rezultat al acţiunii unor forţe superioare, împotriva cărora nu se poate lupta.

Însă atunci când, datorită destrămării izolării grupului şi contactului acestuia cu o lume mai complexă şi mai fluidă, evoluţia socială devine mai rapidă şi crizele devin mai dese şi mai variate, nu este timp pentru crearea treptată, empirică şi dezordonată a unor mijloace de control doar aproximativ adecvate, iar crizele nu pot fi suportate pasiv, ci trebuie tratate individual, prin mijloace mai mult sau mai puţin adecvate, pentru că sunt prea diferite şi prea frecvente ca să nu pună în pericol viaţa socială, dacă nu cumva sunt controlate la timp. Prin urmare, a devenit o necesitate socială să înlocuim o rutină doar pe jumătate raţională cu o tehnică raţională, cu toate că este evident că această tehnică nu poate fi dezvoltată decât treptat, şi că, şi acum, putem găsi în ea multe idei implicite sau explicite şi metode corespunzătoare etapelor gândirii umane de acum sute sau chiar mii de ani.

Cea mai veche, dar cea mai rezistentă, formă de tehnică socială este cea de „poruncă şi interdicţie” – adică gestionarea unei situaţii de criză printr-un act arbitrar de voinţă care hotărăşte dispariţia fenomenului nedorit sau apariţia fenomenului dezirabil, şi folosirea acţiunii fizice arbitrare pentru a impune respectiva hotărâre. Această metodă corespunde întocmai etapei magice a tehnicii naturale. În ambele cazuri, se consideră, mai mult sau mai puţin conştient, că metoda esenţială de obţinere a efectului dorit constă în însuşi actul de voinţă prin care se hotărăşte că efectul este dezirabil şi a cărei acţiune nu este altceva decât un vehicul sau instrument indispensabil; în ambele cazuri, procesul prin care se

presupune că respectiva cauză (actul de voinţă şi acţiunea fizică) contribuie la realizarea hotărârii nu este investigat; în fine, în ambele situaţii, dacă rezultatul nu este obţinut, se introduce un nou act de voinţă, cu accesorii materiale noi, aceasta fiind măsura luată în locul încercării de a găsi şi îndepărta factorii perturbatori. Un bun exemplu în acest sens în domeniul social îl reprezintă procedura legislativă tipică aplicată în prezent.

Se întâmplă frecvent, atât în cadrul magiei, cât şi în cadrul tehnicii de poruncă şi interdicţie, ca mijloacele prin care este implementat actul de voinţă să fie cu adevărat eficiente, rezultatul fiind astfel obţinut, însă, întrucât procesul, necunoscut fiind, nu poate fi controlat, succesul este în general mai mult sau mai puţin accidental şi depinde de stabilitatea condiţiilor generale; când acestea se schimbă, efectul scontat nu apare, subiectul nu poate da socoteală pentru motivele eşecului, ci doar poate încerca să găsească aceste motive, ghicindu-le sau aplicând alte metode. Şi chiar mai des decât apariţia acestui succes accidental se întâmplă ca acţiunea să genereze efecte, dar nu pe cele dorite.

Există, într-adevăr, o diferenţă între tehnica de poruncă şi interdicţie şi magie. În viaţa socială, un act de voinţă exprimat poate reprezenta uneori o cauză reală, atunci când persoana sau organismul care enunţă acest act are o anumită autoritate în ochii acelora cărora li se aplică porunca sau interdicţia. Acest lucru nu modifică însă natura tehnicii. În vechile regimuri, prestigiul conducătorilor, al clericilor şi al legiuitorilor reprezenta o condiţie necesară pentru ca un act de voinţă să fie transformat într-o cauză eficientă, însă acest element îşi pierde valoarea în organizaţiile moderne, parţial sau complet republicane.

O tehnică mai eficientă, bazată pe „simţul practic” şi reprezentată de sociologia „practică”, este izvorâtă, în mod natural, fie din acele linii ale acţiunii sociale în care nu exista loc de măsuri legislative, fie din cele în care principiul *hoc volo, sic juheo* se dovedea ineficient – în afaceri, în activităţile caritabile şi filantropice, în diplomaţie, în asocierile personale etc. Într-adevăr, în aceste cazuri, întrucât actul de voinţă este recunoscut drept ineficient pentru direcţionarea procesului cauzal, sunt căutate cauze reale pentru fiecare fenomen şi se depun eforturi pentru a controla efectele, prin acţionarea asupra cauzelor şi, deşi deseori se consideră că

această metodă are succes parţial, această tehnică implică multe erori; ea încă are multe caracteristici ale unui empirism neplanificat, încercând să ajungă la cauza reală făcând o selecţie aleatorie dintre mai multe posibilităţi şi fiind direcţionată doar de o gândire brută şi populară, iar neajunsurile sale trebuie să fie arătate şi îndepărtate înainte de introducerea unei metode de acţiune mai eficientă.

Una dintre aceste erori a fost deseori expusă. Este vorba de prezumţia latentă sau manifestă că noi cunoaştem realitatea socială pentru că trăim în ea şi că putem considera lucrurile şi relaţiile drept sigure, întrucât le cunoaştem în mod empiric. Aici, atitudinea este asemănătoare cu prezumţia antică potrivit căreia cunoaştem lumea fizică pentru că trăim şi acţionăm în ea, prin urmare avem dreptul de a generaliza fără a întreprinde o investigaţie specială şi detaliată, ci doar bazându-ne pe „simţul practic". Istoria fizicii ne oferă multe exemple bune cu privire la rezultatele la care poate duce simţul practic, de exemplu sistemul geocentric din domeniul astronomiei şi ideile medievale despre mişcare. Este uşor de demonstrat că nici măcar cea mai largă cunoaştere individuală a realităţii sociale, nici măcar cel mai evident succes al adaptării individuale la această realitate, nu poate oferi o garanţie solidă pentru valabilitatea generalizărilor făcute pe baza simţului practic.

Într-adevăr, sfera individuală de cunoaştere practică a realităţii sociale, oricât de vastă ar fi, în comparaţie cu sfera de cunoaştere a altora, este întotdeauna limitată şi nu reprezintă decât o mică parte din întreaga complexitate a faptelor sociale. În general, ea se extinde asupra unei singure societăţi, deseori asupra unei singure clase sociale; putem numi acest lucru o limitare externă. În afară de aceasta, există şi o limitare internă, care este mai importantă, datorită faptului că printre toate experienţele pe care indivizii le au în cadrul sferei vieţii lor sociale, o mare parte, poate cea mai mare, este ignorată şi nu poate deveni un punct de plecare pentru generalizările bazate pe simţul practic. Această selecţie de experienţe este rezultatul temperamentului individual, pe de-o parte, şi al interesului individual, de cealaltă parte. În orice caz, indiferent dacă cele care acţionează sunt înclinaţiile temperamentale sau consideraţiile practice, selecţia este subiectivă – adică, valabilă numai pentru un anumit individ aflat într-o anumită poziţie socială – şi prin urmare este destul de

diferită şi incomparabilă cu selecţia pe care un om de ştiinţă ar face-o, din punct de vedere obiectiv şi impersonal, dacă s-ar afla în acelaşi context.

Nici succesul practic obţinut de individ în cadrul sferei sale de activitate nu reprezintă o garanţie a cunoştiinţelor sale despre relaţiile dintre fenomenele sociale pe care reuşeşte să le controleze. Fără îndoială, trebuie să existe o oarecare valabilitate obiectivă în schemele pe care le face cu privire la faptele sociale – altfel nu ar putea trăi în societate – însă adevărul acestor scheme nu este decât o aproximare brută, care include foarte multe erori. Când presupunem că o adaptare reuşită, de succes, a individului la mediul său reprezintă o dovadă că respectiva persoană cunoaşte în amănunt acest mediu, uităm că există diverse grade de succes, că standardul de succes este în mare măsură subiectiv şi că toate standardele de succes aplicate în societatea umană pot fi – şi chiar sunt – foarte scăzute, pentru că permit un număr foarte mare de eşecuri parţiale, care fiecare denotă una sau mai multe erori. Există două elemente care se găsesc, în proporţii variabile, în fiecare adaptare; unul este controlul efectiv exercitat asupra mediului; celălalt este reprezentat de pretenţiile pe care le satisface acest control. Adaptarea poate fi perfectă, fie datorită unui control larg şi încununat de succes, fie datorită unor pretenţii limitate. Atunci când controlul existent într-o anumită gamă de pretenţii se dovedeşte insuficient, individul sau grupul poate fie să dezvolte un control mai bun, fie să limiteze pretenţiile. Şi, de fapt, în orice activitate, cea de-a doua metodă, cea a adaptării prin eşecuri, joacă un rol foarte important. Astfel, cunoştinţele pe care un individ le deţine despre mediul său pot fi considerate ca fiind reale numai în contextele specifice în care individul chiar controlează mediul; schemele sale pot fi adevărate numai în măsura în care ele sunt încununate de succes în mod absolut şi perfect. Iar dacă ne aducem aminte cât din succesul practic se datorează sorţii şi norocului, chiar şi acest număr limitat de adevăruri devine incert. În fine, adevărurile care trec testul practicii individuale sunt întotdeauna scheme concrete şi singulare, la fel cum sunt şi situaţiile în care se găseşte individul.

Astfel, familiarizarea cu datele sociale şi cunoştinţele despre relaţiile sociale pe care la dobândim în practică sunt întotdeauna mai mult

sau mai puţin subiective, limitate atât din punct de vedere al cantităţii, cât şi al generalităţii. Aşadar, rezultă binecunoscutul fapt că partea cu adevărat valoroasă a înţelepciunii practice dobândită de individ de-a lungul vieţii sale este incomunicabilă – nu poate fi exprimată în termeni generali, obişnuiţi; aceste cunoştinţe trebuie dobândite de fiecare persoană în parte, printr-un soi de ucenicie în domeniul vieţii – adică fiecare trebuie să înveţe să selecteze experienţele în funcţie de cerinţele propriei personalităţi şi să construiască, pentru propriul uz, scheme particulare ale situaţiilor concrete cu care se confruntă. Astfel, toate generalizările care constituie teoria socială a simţului practic şi care se bazează pe experienţa individuală sunt nu doar nesemnificative, ci şi pasibile de nenumărate excepţii. O sociologie care acceptă aceste generalizări se condamnă la a rămâne în aceeaşi etapă metodologică, iar o practică bazată pe astfel de generalizări trebuie să fie la fel de nesigură şi plină de greşeli ca şi activitatea fiecărui individ.

Atunci când, în prezent, această sociologie „practică” face eforturi pentru a se ridica dincolo de nivelul generalizărilor populare, studiind realitatea socială, nu bazându-se pe experienţa individuală, ea încă menţine aceeaşi metodă pe care o folosesc indivizii în reflecţia personală; investigaţia continuă de fiecare dată cu o referire la obiective practice, iar standardele privind ceea ce este dezirabil şi ceea ce este indezirabil reprezintă bazele abordării problemelor teoretice. Aceasta este cea de-a doua eroare a sociologiei practice, iar din acest punct de vedere, rezultatele muncii sunt destul de disproporţionate faţă de eforturile uriaşe care au fost depuse recent în colectarea şi elaborarea de materiale preliminare reformelor sociale. Exemplul fizicii şi al tehnicii materiale ar fi trebuit să arate de mult că doar o investigaţie ştiinţifică, o investigaţie care nu depinde foarte mult de practică, poate deveni utilă din punct de vedere practic, în aplicaţiile sale. Evident, acest lucru nu înseamnă că oamenii de ştiinţă nu trebuie să aleagă să investigheze probleme ale căror soluţii au importanţă practică; sociologii pot studia infracţiunile sau războiul aşa cum chimiştii studiază coloranţii. Însă din metoda de studiu trebuie excluse toate elementele practice, dacă vrem ca rezultatul să fie valid şi valabil. Iar sociologia practică încă nu a reuşit această performanţă.

În acest caz, punctul de vedere obişnuit este acela al unei norme explicite sau implicite pe care ar trebui să o respecte realitatea. Norma poate fi intrinsecă realităţii, ca atunci când se presupune că starea de fapt predominantă, tradiţională sau obişnuită, este normală; sau poate fi extrinsecă, de exemplu ca atunci când strandardele morale, religioase sau estetice se aplică realităţii sociale şi se consideră că starea de fapt predominantă este în dezacord cu norma, deci anormală. Această diferenţă, însă, nu are nicio importanţă esenţială. În ambele cazuri, se presupune că situaţia normală, cea care respectă prevederile normei, este cunoscută fie prin familiarizare practică, fie printr-un fel special de dovadă raţională sau iraţională; se presupune că problema rezultă din faptul că există o anormalitate, o dezarmonie faţă de normă. În prima situaţie, elementul anormal este excepţia, în cel de-al doilea caz este obişnuinţa, în timp ce normalitatea constituie o excepţie, însă metoda generală de investigare rămâne aceeaşi.

Nu există nici un dubiu că aplicarea normelor la realitate are un merit istoric; procesul de investigare a fost provocat astfel, iar elementul „anormal" a devenit primul obiect al studiilor empirice. Observatorul revoltat din punct de vedere moral faţă de viciu şi infracţiuni şi reformatorul politic idealist sunt cei care încep investigaţiile pozitive. Numai că în momentul în care este începută investigaţia, atât revolta, cât şi idealismul trebuie date la o parte. Asta pentru că, atunci când considerăm că un anumit material reprezintă normalul şi un alt material reprezintă anormalul, introducem imediat o diviziune care este artificială; dacă aceşti termeni au un anumit înţeles, acesta poate fi stabilit doar pe baza unei investigaţii, iar criteriul normalităţii trebuie să fie stabilit în aşa fel încât să ne permită să includem în normalitate nu doar o anumită etapă determinată a vieţii sociale şi o clasă limitate de fapte, ci şi întreaga serie de etape diferite prin care trece viaţa socială şi întreaga varietate de fenomene sociale. Definirea a priori a unui grup de fapte pe care urmează să le investigăm drept elemente anormale are două consecinţe imediate. În primul rând, atenţia noastră este îndreptată spre acele fapte care par a avea cea mai mare importanţă practică, acele fapte care par a fi în mod vădit contrare normei şi care impun cel mai insistent aplicarea unei reforme. Însă lucrurile care prezintă importanţă practică pot fi teoretic

nesemnificative şi, din contră, lucrurile care par să nu aibă nici o importanţă din punct de vedere practic pot fi sursa unor descoperiri ştiinţifice importante. Valoarea ştiinţifică a faptelor depinde de legătura lor cu alte fapte, iar în această legătură, cele mai obişnuite fapte sunt în general şi cele mai valoroase, în timp ce un fapt care stârneşte imaginaţia şi sentimentul de moralitate poate fi izolat sau excepţional, ori atât de simplu încât să nu pună probleme prea mari. Din nou, separând ceea ce este anormal de ceea ce este normal, ne văduvim de ocazia de a studia aceste elemente în legătură una cu cealaltă, deşi studiul lor poate fi cel mai profitabil doar dacă se aplică acestei legături. În viaţa reală nu există nici o întrerupere a continuităţii dintre normal şi anormal care ar permite o separare exactă a materialelor corespunzătoare, iar natura normalului şi anormalului, aşa cum este stabilită prin abstractizarea teoretică, poate fi înţeleasă perfect doar cu ajutorul comparaţiei.

Există însă şi alte consecinţe ale acestei erori. Atunci când norma nu este rezultatul, ci un punct de plecare al investigaţiei, aşa cum se întâmplă în acest caz, fiecare obişnuinţă sau obicei, fiecare perspectivă morală, politică sau religioasă pretinde că este *norma* şi pretinde ca tot ceea ce nu este în conformitate cu ea să fie considerat drept anormal. Rezultatul este dăunător în practică şi în teorie deopotrivă. În practică, aşa cum a arătat istoria şi cum vedem în fiecare moment, o tehnică socială bazată pe normele pre-existente are tendinţa de a suprima toate energiile sociale care par să acţioneze contrar cerinţelor normei şi de a ignora toate energiile sociale care nu sunt incluse în sfera stabilită de normă. Acest fapt limitează mai mult importanţa practică a tehnicii şi deseori o face să fie dăunătoare, în loc să fie utilă. În teorie, o sociologie care foloseşte normele drept punct de plecare îşi răpeşte posibilitatea de a înţelege şi de a controla aspecte importante ale evoluţiei sociale. Într-adevăr, orice proces social care prezintă o importanţă reală include întotdeauna şi o schimbare a normelor, nu doar o schimbare a activităţii stabilite de norme. Tradiţiile şi obiceiurile, moralitatea şi religia sunt supuse unei evoluţii care este din ce în ce mai rapidă, şi este evident că o sociologie care funcţionează pornind de la ipoteza ca o anumită normă este validă şi că tot ceea ce nu respectă această normă este anormal devine neajutorată în momentul în care îşi dă seama că norma respectivă şi-a pierdut toată

semnificaţia socială şi că în locul ei a apărut o altă normă. Această neputinţă devine evidentă în special în momentele în care apare o criză socială adâncă, atunci când evoluţia normelor devine extrem de rapidă. De exemplu, observăm această neputinţă, manifestată viu în timpul actualului război, când întregul sistem individualist de norme elaborat în ultimele două secole începe să bată în retragere în faţa unui sistem destul de diferit, care poate fi un socialism de stat sau ceva cu totul nou.

A treia eroare a sociologiei bazată pe simţul practic o reprezintă presupunerea implicită că orice grup de fapte sociale poate fi tratat, teoretic şi practic, într-o izolare arbitrară de restul vieţii unei anumite societăţi. Probabil că această presupunere izvorăşte în mod inconştient din forma generală de organizare socială, în cadrul căreia izolarea anumitor grupuri de fapte este rezultatul cerinţelor vieţii practice. În orice linie a activităţilor umane organizate se folosesc doar acţiuni de un anumit tip şi se presupune că din această organizare vor face parte doar acei indivizi care sunt capabili şi dispuşi să execute respectivele activităţi, dar şi că aceştia nu vor aduce în sfera de activitate nici o tendinţă care ar putea distruge organizaţia.

Fabricile şi armata reprezintă exemple tipice pentru astfel de organizări. Aici se execută efectiv şi practic izolarea unui grup de fapte de restul vieţii sociale. Însă tocmai atât timp cât un astfel de sistem funcţionează perfect, nu este loc nici pentru ştiinţe sociale, nici pentru practici sociale; singurul lucru cerut este o divizare materială şi o organizare a acestor acţiuni umane. Sarcina teoriei sociale şi a tehnicii sociale se află în afara acestor sisteme; începe, de exemplu, de fiecare dată când sunt introduse în sistem tendinţe externe care nu se armonizează cu activităţile organizate, când muncitorii din fabrică intră în grevă sau când soldaţii din armată pornesc o revoltă. În acest moment, izolarea dispare; prin intermediul indivizilor care îi sunt membri, sistemul intră în legătură cu întreaga complexitate a vieţii sociale. Iar această lipsă de izolare reală, care caracterizează un sistem de activitate organizată doar într-un moment de criză, reprezintă o caracteristică permanentă a tuturor grupurilor de fapte artificiale, formate în mod abstract, cum sunt de exemplu „prostituţia”, „infracţiunea”, „educaţia”, „războiul” etc. Fiecare dintre elementele incluse în aceste generalizări este conectat în nenumărate

feluri cu un număr nedefinit de alte fapte aparţinând unor grupuri diverse, iar aceste relaţii alocă fiecărui fapt o caracteristică diferită. Dacă începem să studiem aceste fapte ca pe un întreg, fără a acorda atenţie legăturii lor cu restul lumii sociale, ajungem la generalizări destul de arbitrare. Dacă începem să abordăm aceste fapte în mod uniform, doar pentru că esenţa lor abstractă pare să fie aceeaşi, trebuie neapărat să obţinem rezultate destul de diferite, care variază în funcţie de relaţiile pe care fiecare caz în parte le are cu restul lumii sociale. Acest lucru nu înseamnă că nu este posibil să izolăm astfel de grupuri de fapte pentru investigaţii teoretice sau activităţi practice, ci înseamnă pur şi simplu că izolarea trebuie făcută nu a priori, ci a posteriori, la fel ca şi distincţia dintre ceea ce este normal şi ceea ce este anormal. Faptele trebuie analizate în primul rând în relaţie cu întregul cărora ele aparţin, iar problema unei izolări ulterioare reprezintă o problemă metodologică pe care o vom trata mai târziu în cadrul acestei note.

Mai există şi alte două erori pe care practica socială le implică într-o anumită măsură, cu toate că sociologia practică deja a respins aceste erori. Motivul pentru care ele încă există în practică este faptul că, deşi falsitatea vechilor ipoteze a fost recunoscută, aceste presupuneri nu au fost înlocuite cu idei funcţionale noi. Aceste ipoteze sunt următoarele: (1) oamenii reacţionează la fel în faţa aceloraşi influenţe, indiferent de trecutul lor individual sau social, prin urmare este posibil ca, prin mijloace identice, să se provoace comportamente identice la indivizi diferiţi; (2) oamenii pot dezvolta în mod spontan, fără nici o influenţă externă, tendinţe care să le permită să profite complet şi uniform de condiţiile date, prin urmare este suficient să se creeze condiţii favorabile sau să se elimine condiţiile nefavorabile pentru a se putea genera sau elimina tendinţele date.

Ipoteza reacţiilor identice la influenţe identice se regăseşte în cele mai variate linii ale activităţii sociale tradiţionale; exemplele privind practica juridică şi cele privind educaţia sunt suficiente să ilustreze această ipoteză. În primul caz, toate presupunerile referitoare la „motivele” comportamentului părţilor, toate regulile şi toate formele de investigare şi examinare, toate hotărârile judecătoreşti se bazează, în esenţă, pe acest principiu. Argumente privind varietatea tradiţiilor, a

obiceiurilor, a temperamentelor etc., se aduc doar în mod întâmplător şi în plan secund, de obicei în cauze imprecise, la iniţiativa avocaţilor; ele sunt rezultatul unor observaţii psihologice de bun simţ, însă îşi găsesc cu greu loc, dacă îl găsesc, în sistemul obiectiv al legilor şi regulilor. În cazurile în care, aşa cum se întâmplă în tribunalele pentru minori din Statele Unite, se încearcă fundamentarea practicii juridice pe aceste argumente, întregul aparat juridic este abandonat, iar întreaga procedură depinde de calificarea personală a judecătorului. În domeniul educaţiei, acelaşi principiu este demonstrat în identitatea programei, şi chiar este dus până la punctul în care impune ca elevii să întreprindă activităţi identice în cadrul cursurilor pe care le urmează, în loc să lase tuturor suficient de mult spaţiu pentru iniţiativele personale. Şi în acest caz, caracterul eronat al principiului este corectat doar de eforturile depuse de profesorii care încearcă să îşi adapteze metodele la personalităţile elevilor, folosind tactul practic şi cunoaşterea individuală. Până acum însă nu a fost înlocuit nici un principiu obiectiv valabil pentru uniformitatea tradiţională.

Ipoteza dezvoltării spontane de tendinţe în contextul unor condiţii materiale date se regăseşte în importanţa exagerată pe care reformatorii sociali au atribuit-o schimbărilor mediului material şi în concluziile facile extrase din condiţiile materiale şi impuse asupra mentalităţii şi caracterului indivizilor şi grupurilor. De exemplu, se presupune că dacă există condiţii bune de locuit ele vor contribui la o viaţă familială bună, că desfiinţarea cârciumilor va duce la stoparea consumului de alcool, că organizarea unei instituţii bine puse la punct este suficientă pentru ca publicul să îşi dea seama de valoarea practică a respectivei instituţii. Ca să fim exacţi, condiţiile materiale într-adevăr ajută sau împiedică, într-o mare măsură, dezvoltarea liniilor corespunzătoare de comportament, însă numai dacă tendinţa există deja, întrucât felul în care aceste condiţii vor fi folosite depinde de persoanele care le folosesc. Mersul normal al acţiunii sociale ar fi acela de a dezvolta tendinţa şi de a crea condiţia simultan, iar dacă acest lucru este imposibil, atenţia trebuie acordată mai degrabă dezvoltării tendinţei, nu modificării condiţiilor, pentru că o tendinţă socială puternică îşi va găsi întotdeauna expresia prin modificarea condiţiilor, în timp ce reciproca nu este valabilă. De exemplu, o viaţă de familie perfectă poate exista într-o comunitate de ţărani polonezi în

condiţii care în America ar fi probabil considerate drept un context favorabil infracţiunilor şi sărăciei, în schimb condiţiile externe extrem de favorabile existente în cadrul clasei aristocratice poloneze nu împiedică degradarea vieţii de familie. În sudul Franţei şi în nordul Italiei numărul de persoane care se îmbată la cârciumă este mai mic decât cel al beţivilor din statele americane unde prohibiţia este în vigoare. În Polonia rusească, acolo unde nu există o universitate poloneză şi unde există o singură asociaţie filosofică privată, în ultimul timp s-a publicat de două ori mai multă literatură filosofică originală decât în Rusia, care se mândreşte cu unsprezece universităţi de prestigiu. Şi există alte nenumărate exemple din toate sferele vieţii sociale. Este însă uşor de înţeles că în absenţa unei ştiinţe a comportamentului, reformatorii sociali acordă mai multă atenţie condiţiilor materiale ale oamenilor decât psihologiei celor care trăiesc în aceste condiţii; condiţiile sunt concrete şi tangibile, şi ştim cum să le abordăm şi cum să concepem şi să punem în aplicare planuri aproape perfecte pentru îmbunătăţirea materială, în timp ce în absenţa unei ştiinţe, reformatorul nu are nici un principiu obiectiv pe care se poate baza, astfel că, în mod inconştient, are tendinţa de a aloca o mai mare importanţă aspectului material al vieţii sociale.

Iar aceste erori ale sociologiei de simţ practic nu sunt cauzate întotdeauna de o lipsă de capacităţi teoretice sau de lipsa unei atitudini ştiinţifice serioase a celor care fac această muncă. Ele sunt consecinţa inevitabilă a nevoii de a rezolva mai multe situaţii concrete în acelaşi timp. Viaţa socială există şi funcţionează fără întrerupere şi trebuie controlată în fiecare moment. Oamenii de afaceri sau politicienii, educatorii sau lucrătorii în domeniul caritabil se confruntă încontinuu cu probleme sociale noi pe care trebuie să le rezolve, chiar dacă ei ştiu că soluţiile pe care le găsesc nu sunt perfecte şi sunt doar temporare, pentru că evoluţia nu aşteaptă pe nimeni. Aceşti oameni trebuie să obţină rezultate imediate şi merită laude dacă încearcă să concilieze cerinţele impuse de actualitate cu cerinţele impuse de obiectivitatea ştiinţifică, în măsura în care acestea pot fi conciliate, şi dacă se străduieşte să înţeleagă cât mai bine realitatea socială înainte de a acţiona. Evident, viaţa socială este îmbunătăţită şi prin controlul pe care îl poate oferi sociologia bazată pe simţul practic; fără îndoială, nici un efort nu trebuie descurajat, pentru

că, în final, după ce se trage linie, rezultatele sunt de obicei favorabile. Însă în activitatea socială, chiar mai mult decât în activitatea materială, metoda practică este cea mai risipitoare metodă, deci înlocuirea ei treptată cu o metodă mai eficientă ar fi o bună investiţie.

Deşi, atunci, nu există nici un dubiu că situaţiile concrete trebuie abordate imediat, vedem că ele nu pot fi rezolvate adecvat atât timp cât reflecţia teoretică are în vedere soluţionarea lor imediată. Există însă, în mod evident, o problemă ce izvorăşte din această dilemă, şi este vorba de aceeaşi ca în cazul tehnicii materiale şi fizicii. Trebuie să fim capabili să anticipăm situaţiile viitoare şi să ne pregătim pentru ele şi trebuie să avem o rezervă mare de cunoştinţe sigure şi obiective, care pot fi aplicate în orice situaţie, fie că este vorba de o situaţie anticipată sau neaşteptată. Acest lucru înseamnă că trebuie să avem o ştiinţă socială empirică şi exactă pregătită pentru o eventuală aplicare. O astfel de ştiinţă poate fi creată numai dacă o considerăm ca pe un scop în sine, nu ca pe un mijloc pentru a ajunge în alt punct, şi dacă îi acordăm timpul şi posibilitatea de a se dezvolta de-a lungul tuturor liniilor de investigaţie posibile, chiar dacă nu ne dăm seama care pot fi eventualele aplicaţii ale unuia sau altuia dintre rezultatele ei. Exemplul fizicii şi al aplicaţiilor acesteia arată că singura modalitate economică din punct de vedere practic de a crea o tehnică eficientă este să creăm o ştiinţă independentă de limitări tehnice, apoi să luăm, pe rând, fiecare rezultat al său şi să încercăm să stabilim unde şi în ce fel respectivul rezultat poate fi aplicat practic. Atitudinea contrară, refuzul de a recunoaşte o ştiinţă care nu lucrează pentru a rezolva probleme practice, nu duce doar la ineficienţa ştiinţei şi practicii pe care le-am analizat mai sus, ci dovedeşte şi o îngustime a orizontului mental. Nu ştim cum va fi viitoarea ştiinţă înainte ca ea să fie creată şi nici nu ne putem da seama cum ar putea fi aplicate descoperirile ei înainte ca ele să fie aplicate; nu ştim cum va fi viitorul societăţii şi nu ştim nici pentru ce fel de probleme sociale ar fi nevoie de o soluţie. Singurele atitudini către ştiinţă ce pot fi justificate practic sunt libertatea absolută şi ajutorul dezinteresat.

Bineînţeles, acest lucru nu înseamnă că actuala tehnică socială ar trebui să aştepte până la constituirea ştiinţei; aşa cum este, această tehnică este incomparabil mai bună decât lipsa unei tehnici. Însă, la fel ca şi în

cazul tehnicii materiale, în momentul în care o descoperire ştiinţifică devine disponibilă, trebuie depuse eforturi pentru a-i găsi acesteia o aplicaţie practică, iar dacă descoperirea poate fi aplicată într-un anumit domeniu, vechea tehnică din respectivul domeniu trebuie înlocuită cu una nouă.

Dacă însă în investigaţia ştiinţifică nu sunt introduse în prealabil obiective practice, practica socială are, totuşi, dreptul de a cere de la teoria socială ca cel puţin unele dintre rezultatele sale să fie aplicabile imediat şi ca numărul şi importanţa acestor rezultate să crească fără încetare. Aşa cum spunea un pragmatist, viaţa practică poate şi trebuie să îi acorde mai mult credit ştiinţei, însă mai devreme sau mai târziu ştiinţa trebuie să îşi plătească datoriile, iar nivelul dobânzii creşte direct proporţional cu durata perioadei de întârziere. Această cerere de aplicabilitate practică este la fel de importantă şi pentru ştiinţă, şi pentru practică; este un test pentru valoarea practică, dar şi pentru valoarea teoretică a ştiinţei. O ştiinţă ale cărei rezultate pot fi aplicate dovedeşte astfel că se bazează cu adevărat pe experienţă, că are capacitatea de a aborda o gamă largă de probleme, că metodele sale sunt cu adevărat exacte – că este validă. Testul aplicabilităţii este o responsabilitate folositoare pe care ştiinţa trebuie să şi-o asume pentru propriul său interes.

Dacă încercăm acum să stabilim care ar trebui să fie obiectul şi metoda unei teorii sociale care ar fi capabilă să satisfacă cerinţele practicii sociale moderne, este evident că principalul său obiect ar trebui să fie societatea civilizată în completa ei dezvoltare şi cu toată complexitatea ei de situaţii, întrucât prin cele mai multe eforturi ale practicii raţionale se caută controlul asupra societăţii civilizate.

Însă şi aici, ca în cazul oricărei alte ştiinţe, un material stabilit îşi asumă o semnificaţie completă doar dacă putem folosi comparaţia în mod liber, pentru a face distincţia între esenţial şi întâmplător, între simplu şi complex, între primar şi derivat. Din fericire, viaţa socială ne oferă condiţii favorabile pentru studii comparative, în special în actuala etapă de evoluţie, în contextul existenţei simultane a unui anumit număr de societăţi civilizate ale căror probleme culturale fundamentale sunt suficient de asemănătoare încât să facă această comparaţie posibilă, dar ale căror tradiţii, obiceiuri şi spirit naţional sunt suficient de diferite încât

să confere utilitate unei astfel de comparaţii. De pe lista care cuprinde aceste societăţi civilizate nu trebuie în nici un caz excluse acele societăţi care nu sunt formate în majoritate din albi, ca de exemplu poporul chinez, ale cărui forme de organizare şi atitudini diferă profund de ale noastre, dar care ne interesează atât ca experimente sociale, cât şi ca situaţii cu care trebuie să ne împăcăm propriul viitor.

Spre deosebire de acest studiu al diferitelor societăţi civilizate din prezent, liniile de-a lungul cărora a fost realizată până acum cea mai mare parte a activităţii sociologice pur ştiinţifice – adică etnografia societăţilor primitive şi istoria socială – prezintă o importanţă secundară, dar care nu este în nici un caz neglijabilă. Relaţia acestor linii cu practica socială este doar indirectă; ele pot ajuta specialistul să rezolve probleme culturale concrete doar în măsura în care pot ajuta omul de ştiinţă să înţeleagă efectiv viaţa culturală; sunt auxiliare, iar propria lor valoare ştiinţifică va creşte odată cu evoluţia principalei sfere de activitate. În toate încercările de a înţelege şi de a interpreta trecutul şi societatea primitivă, trebuie să folosim, în mod conştient sau nu, cunoştinţele pe care le posedăm despre viaţa noastră civilizată din prezent, care rămâne mereu un termen de comparaţie, indiferent dacă trecutul şi societatea primitivă sunt considerate a fi similare sau diferite de prezent şi de societatea civilizată. Cu cât cunoştinţele noastre despre prezent sunt mai puţin obiective şi critice, cu atât mai subiectivă şi mai dezordonată este interpretarea pe care o dăm trecutului şi societăţii primitive; nefiind capabili de a vedea caracterul relativ şi limitat al culturii în mijlocul căreia trăim, deformăm în mod inconştient orice fenomen care nu ne este familiar, aducându-l până la limitele propriei noastre personalităţi sociale. Prin urmare, nu ne putem aştepta ca înţelegerea obiectivă a istoriei şi etnografiei să apară decât ca urmare a unei cunoaşteri metodice a societăţilor culturale prezente.

Un alt aspect care trebuie punctat în ceea ce priveşte problema obiectului teoriei sociale este necesitatea de a lua în considerare întreaga viaţă a unei anumite societăţi, în loc să facem o selecţie arbitrară şi să izolăm anticipat anumite grupuri speciale de fapte. Am constatat deja că procedura contrară constituie una dintre erorile sociologiei bazate pe simţ practic. Ea este totodată o eroare comisă de obicei de observatorii propriei

societăţi sau ai altor societăţi – oameni de litere, jurnalişti, voiajori, psihologi, etc. Atunci când descriu o anumită societate, aceştia aleg cele mai speciale situaţii, cele mai evidente probleme, considerând că astfel caracterizează viaţa grupului respectiv. Această eroare devine şi mai dăunătoare pentru dezvoltarea ştiinţei atunci când este folosită în sociologia comparativă care studiază o instituţie, o idee, un mit, o normă juridică sau morală, o formă de artă etc., prin simplul fapt că ea compară conţinutul din diverse societăţi al elementului studiat, fără a-l studia în accepţiunea pe care acesta o are într-o anumită societate şi fără a compara apoi această accepţiune cu înţelesul pe care elementul îl are în diversele societăţi. Ne facem mai mult sau mai puţin vinovaţi de acest păcat, însă ne face plăcere să îl atribuim în special lui Herbert Spencer.

Limitările arbitrare şi interpretările subiective pot fi evitate doar în două feluri. Putem studia din punct de vedere monografic societăţi concrete în întregime, având în vedere complexitatea totală a problemelor şi situaţiilor care constituie viaţa culturală a acestora; sau ne putem concentra pe probleme sociale speciale, urmărind problema respectivă într-un anumit număr limitat de grupuri sociale concrete şi studiind problema în fiecare grup, analizând forma specială pe care o capătă sub influenţa condiţiilor predominante în societatea în cauză, având în vedere înţelesul complex pe care un fenomen cultural concret îl are într-un mediu cultural dat. În studiul societăţii, ajungem de la întregul context social la problemă, iar în studiul problemei ajungem de la problemă la întregul context social. În ambele tipuri de activitate, singura metodă sigură este să începem munca pornind de la ipoteza că nu ştim absolut nimic despre grupul sau problema supusă analizei, cu excepţia unor criterii pur formale care ne permit să facem distincţia între materialele care ţin de sfera noastră de interes şi cele care nu fac parte din aceasta. Numai că această atitudine de receptivitate nediscriminatorie către orice date concrete ar trebui să marcheze doar prima etapă a investigaţiei – respectiv limitarea domeniului. În momentul în care ne familiarizăm cu materialele, începem să le selectăm cu ajutorul criteriilor care presupun anumite generalizări metodologice şi ipoteze ştiinţifice. Acest lucru trebuie făcut, întrucât corectitudinea empirică nu poate fi introdusă în totalitate în ştiinţă, nu poate fi descrisă ori explicată. Trebuie să ne limităm la anumite date care

sunt teoretic importante, însă trebuie să ştim cum să distingem datele care sunt importante. Iar fiecare pas înainte făcut în cadrul acestei investigaţii va genera noi probleme metodologice – descompunerea datelor concrete complete în elemente, sistematizarea acestor elemente, definirea faptelor sociale, stabilirea de legi sociale. Toate aceste etape ale procedurii ştiinţifice trebuie definite exact şi cu mare grijă, dacă vrem ca teoria socială să devină o ştiinţă conştientă de propriile metode şi capabilă să aplice aceste metode cu precizie, aşa cum se întâmplă în cazul ştiinţelor fizice şi biologice mai dezvoltate şi mai avansate. Întotdeauna se pune problema unei aplicabilităţi practice elementare care, conform discuţiei noastre anterioare, va reprezenta criteriul – singurul sigur şi intrinsec – al unei ştiinţe.

Există două probleme practice fundamentale care s-au aflat întotdeauna în centrul atenţiei practicii sociale reflexive. Acestea sunt (1) problema dependenţei individului de organizarea socială şi de cultură şi (2) problema dependenţei organizării sociale şi culturii de individ. Practic, prima problemă este exprimată în întrebarea „Cum vom putea produce, cu ajutorul organizării sociale şi culturii existente, caracteristicile mentale şi morale dezirabile pentru invidizii care constituie grupul social?". Cea de-a doua problemă înseamnă, de fapt „Cum vom putea produce, cu ajutorul caracteristicilor mentale şi morale existente individual la membrii grupului, tipul dezirabil de organizare socială şi cultură?"[1].

Dacă teoria socială ar fi să devină baza tehnicii sociale şi dacă ar fi să rezolve cu adevărat aceste probleme, este evident că ea trebuie să includă ambele tipuri de date pe care problemele le presupun – respectiv elementele culturale obiective ale vieţii sociale şi caracteristicile subiective ale membrilor grupului social – şi că cele două tipuri de date trebuie corelate. Pentru a ne referi la aceste date, vom numi în continuare termenii de „valori sociale" (sau doar „valori") şi „atitudini".

Printr-o valoare socială înţelegem orice element care are un conţinut empiric accesibil membrilor unui anumit grup social şi un înţeles

[1] Bineînţeles, o activitate practică poate include ambele probleme, ca de exemplu atunci când încercăm, făcând apel la atitudinile existente, să stabilim instituţii educaţionale care să fie organizate în aşa fel încât să producă sau să generalizeze anumite atitudini dezirabile.

datorită căruia respectivul element este sau poate fi un obiect de activitate. Astfel, un aliment, un instrument, o monedă, o poezie, o universitate, un mit, o teorie ştiinţifică – toate sunt valori sociale. Fiecare dintre acestea are un conţinut care este: senzual în cazul alimentului, instrumentului, monedei; parţial senzual, parţial imaginar în cazul poeziei - al cărei conţinut este format nu numai de cuvintele scrise sau vorbite, ci şi de imaginile pe care le evocă - şi în cazul universităţii -al cărei conţinut este reprezentat de întregul complex de persoane, clădiri, accesorii materiale şi imagini care reprezintă activitatea acestora; sau, în fine, doar imaginar în cazul unei personalităţi mitice sau al unei teorii ştiinţifice. Înţelesul acestor valori devine explicit atunci când ele sunt puse în relaţie cu acţiuni ale oamenilor. Înţelesul alimentului este reprezentat de referinţa la eventualul consum; înţelesul instrumentului este referinţa la activitatea pentru care este destinat; cel al monedei este reprezentat de posibilităţile de a cumpăra şi vinde sau de plăcerea de a cheltui pe care le implică; înţelesul poeziei este dat de reacţiile emoţionale şi intelectuale pe care ea le stârneşte; înţelesul universităţii este conferit de activităţile sociale pe care le execută; înţelesul personalităţii mitice este dat de cultul care face obiectul său şi de acţiunile al căror autor se presupune că este; iar înţelesul teoriei ştiinţifice este reprezentat de posibilităţile de control al experienţei prin ideile sau acţiunile pe care le permite. Astfel, valoarea socială este opusă lucrului natural, care are un conţinut însă, ca parte a naturii, nu are nici un înţeles pentru activitatea umană şi este considerat ca fiind „fără valoare”; atunci când lucrul natural capătă un înţeles, el devine astfel o valoare socială. Şi, în mod normal, o valoare socială poate avea mai multe înţelesuri, întrucât se poate referi la mai multe tipuri diferite de activitate.

Prin atitudine înţelegem un proces de conştiinţă individuală care determină activitatea reală sau posibilă a individului în lumea socială. Astfel, foamea care impune consumul alimentului; decizia lucrătorului de a folosi instrumentul, tendinţa risipitorului de a cheltui moneda; sentimentele şi ideile pe care poetul le exprimă în poezie şi simpatia şi admiraţia cititorului; nevoile pe care instituţia încearcă să le satisfacă şi reacţia pe care o provoacă; teama şi devotamentul manifestate în cultul divinităţii; interesul de a crea, de a înţelege sau de a aplica o teorie ştiinţifică şi modalităţile de gândire implicate – toate acestea sunt

atitudini. Prin urmare, atitudinea este echivalentul individual al valorii sociale; activitatea, indiferent de forma pe care o ia, reprezintă legătura dintre ele. Prin faptul că face referire la activitate, şi deci la conştiinţa individuală, valoarea se diferenţiază de lucrul natural. Prin faptul că face referire la activitate, şi deci la lumea socială, atitudinea se diferenţiază de starea psihică. În exemplele menţionate mai sus, am fost obligaţi să folosim, pentru a face referire la idei şi acte de voinţă, cuvinte care au devenit termeni de psihologie individuală prin faptul că au fost abstractizate din realitatea socială obiectivă cărora se aplică, însă iniţial aveau rolul de a exprima atitudini, nu procese psihologice. Un proces psihologic este o atitudine care este tratată ca un obiect, izolată printr-un act reflexiv de atenţie şi analizată în primul rând în legătură cu alte stări ale aceluiaşi individ. O atitudine este un proces psihologic despre care se consideră că se manifestă în primul rând prin referinţa la lumea socială şi care este analizat în primul rând în relaţie cu o valoare socială. Psihologia individuală poate să restabilească ulterior legătura dintre procesul psihologic şi realitatea obiectivă care a fost delimitată prin reflecţie; poate studia procesele psihologice analizând felul în care sunt condiţionate de faptele care se petrec în lumea obiectivă. În acelaşi fel, teoria socială poate conecta ulterior diverse atitudini ale unui individ şi poate determina caracterul social al acestuia. Însă punctele de vedere iniţiale (care în general sunt adoptate în mod inconştient) sunt cele care stabilesc imediat metodele ulterioare ale acestor două ştiinţe. Procesul psihologic rămâne în mod fundamental o stare a unei persoane; atitudinea rămâne în mod fundamental o atitudine faţă de un anumit lucru.

Luând în considerare această distincţie fundamentală de puncte de vedere, putem continua să folosim, pentru categorii diferite de atitudini, aceiaşi termeni pe care psihologia individuală i-a folosit pentru procesele psihologice, întrucât aceşti termeni constituie proprietatea comună a tuturor reflecţiilor asupra vieţii conştiente. Înţelesul exact al acestor termeni, din punctul de vedere al teoriei sociale, trebuie stabilit pe parcursul procesului de investigaţie, astfel încât fiecare termen să fie definit în funcţie de aplicabilitatea sa şi valabilitatea metodologică testată în timpul utilizării efective. Prin urmare, ar fi ineficace să încercăm să stabilim în avans întreaga terminologie privind atitudinile.

Însă atunci când spunem că datele privind teoria socială sunt atitudini şi valori, aceasta nu este o determinare suficientă a obiectului acestei ştiinţe, întrucât domeniul astfel definit ar cuprinde întreaga cultură umană şi ar include obiectul filologiei şi economiei, al teoriei artei, al teoriei ştiinţei etc. Prin urmare, este nevoie de o definiţie mai exactă pentru a distinge teoria socială de aceste ştiinţe, care au fost create acum mult timp şi care au propriile metode şi propriile obiective.

Această delimitare a domeniului teoriei sociale izvorăşte în mod destul de natural din necesitatea de a alege între atitudini sau valori ca date fundamentale – adică, date ale căror caractere vor servi ca punct de plecare pentru generalizarea ştiinţifică. Există numeroase valori corespunzătoare fiecărei atitudini şi numeroase atitudini corespunzătoare fiecărei valori; prin urmare, dacă ar fi să comparăm acţiuni diferite referitoare la atitudinile manifestate prin ele şi să formăm, de exemplu, conceptul general al atitudinii solidarităţii, acest lucru înseamnă că am neglijat întreaga varietate de valori care sunt produse de aceste acţiuni şi care pot fi politice sau economice, religioase sau ştiinţifice etc. Dacă, dimpotrivă, comparăm valorile produse de acţiuni diferite şi formăm, de exemplu, conceptele generale ale valorilor economice sau religioase, acest lucru înseamnă că am neglijat întreaga varietate de atitudini care se manifestă în aceste acţiuni. Generalizarea ştiinţifică trebuie să se bazeze întotdeauna pe acele caractere ale datelor sale care sunt considerate a fi esenţiale pentru obiectivele pe care şi le propune, iar caracterele esenţiale ale acţiunilor umane sunt complet diferite atunci când le tratăm din punctul de vedere al atitudinilor şi când suntem interesaţi de ele ca valori. Prin urmare, nu există nici o posibilitate de a acorda atitudinilor şi valorilor aceeaşi importanţă în cadrul unei investigaţii ştiinţifice metodice; atitudinile trebuie subordonate valorilor, sau invers.

În toate ştiinţele care au de-a face cu domenii separate ale culturii umane, precum limbajul, arta, ştiinţa, economia, atitudinile sunt subordonate valorilor – un punct de vedere care rezultă chiar din specializarea acestor ştiinţe în studiul anumitor categorii de valori culturale. Pentru un teoretician în domeniul artei sau pentru un economist, o atitudine este importantă şi este luată în considerare doar în măsura în

care ea se manifestă în schimbările introduse în sfera de valori estetice sau economice şi se defineşte în mod exclusiv prin aceste schimbări – adică, prin complexul preexistent de date obiective în funcţie de care a acţionat şi prin rezultatele obiective ale acestei activităţi. Însă cu excepţia cazurilor când există o categorie specială de valori culturale care nu fac obiectul nici unei alte ştiinţe şi când există motive speciale pentru a aloca respectiva categorie teoriei sociale – o problemă pe care o vom discuta imediat – aceasta nu poate adopta acelaşi punct de vedere şi nu poate subordina atitudini valorilor, întrucât acest lucru ar însemna o duplicare inutilă a ştiinţelor existente. Aşa cum vom vedea, pot exista dubii dacă grupuri de fenomene aşa cum sunt religia sau moralitatea ar trebui să fie incluse, din motive speciale, în domeniul de aplicare ar teoriei sociale sau ar trebui să constituie obiectul unor ştiinţe distincte; însă nu există nici o îndoială că limba şi literatura, arta şi ştiinţa, economia şi tehnica sunt tratate mai mult sau mai puţin adecvat de către disciplinele respective şi, cu toate că este posibil să necesite unele reforme interne, nu au nevoie să fie tratate suplimentar de către sociologie sau de către „psihologia populară” (Wundt).

Însă, din nou, nu există nici o îndoială că un studiu al lumii sociale dintr-un punct de vedere opus – adică prin considerarea atitudinilor drept obiecte speciale şi subordonând acestora valori – este necesar şi datorită faptului că lipseşte o metodologie exactă a unui astfel de studiu. Etica, psihologia, etnologia, sociologia sunt interesate de acest domeniu şi fiecare l-a ocupat în mod fragmentat şi dezordonat. Numai că în etică studiul atitudinilor a fost subordonat problemei existenţei unor norme ideale de comportament, nu a fost tratat ca un scop final, iar în aceste condiţii nu poate fi stabilită o metodă adecvată pentru o investigaţie pur teoretică. Etnologia a contribuit cu date preţioase pentru studiul atitudinilor şi valorilor aşa cum se găsesc acestea în diverse grupuri sociale, în special în rasele „inferioare”, însă activitatea acestei discipline este în principal descriptivă. Imediat vom discuta despre metoda sociologică în sensul exact al acestui termen. Psihologia este, totuşi, ştiinţa care a fost fără echivoc identificată cu studiul conştiinţei, iar în acest moment principala problemă este cât de bine a acoperit sau cât de mult poate acoperi psihologia domeniul atitudinilor. Aşa cum am precizat

anterior, atitudinea nu este un element psihologic în înţelesul acordat acestui termen în psihologia individuală, iar acest lucru este valabil în cazul tuturor şcolilor psihologice, fără a ţine seama de diferenţele dintre ele. Concret vorbind, orice metodă de cercetare care consideră individul ca pe o entitate distinctă şi îl izolează de mediul său social, fie pentru a determina, prin analiză introspectivă, conţinutul şi forma proceselor conştiente ale acestuia, fie pentru a investiga faptele organice care însoţesc aceste procese fie, în fine, pentru a studia în mod experimental comportamentul acestuia ca reacţie la anumiţi stimuli, găseşte în mod obligatoriu doar fapte psihice, fizice sau biologice care sunt în mod esenţial şi indisolubil legate cu individul ca o realitate psihică, fizică sau biologică. Pentru a ajunge la generalizări ştiinţifice, o astfel de metodă trebuie să acţioneze pornind de la ipoteza permanenţei universale şi de la cea a identităţii naturii umane exprimate în aceste fapte; cu alte cuvinte, conceptele sale fundamentale trebuie să fie în aşa fel încât să fie aplicabile tuturor fiinţelor umane, unele dintre ele aplicabile chiar tuturor fiinţelor care sunt înzestrate cu conştiinţă, iar diferenţele individuale trebuie să fie reconstruite cu ajutorul acestor concepte ca variaţii ale aceluiaşi fond fundamental, datorită intensităţilor, calităţilor şi combinaţiilor variate ale aceloraşi procese universale.

Dar psihologia nu este psihologia exclusiv individuală. Vom găsi numeroase monografii enumerate ca psihologice, studiind conştiincios fenomenele, care în general nu ar trebui să îşi aiba sursa în „natură umană", dar în condiţii sociale speciale pot fi modificate odată cu variaţia acestor condiţii şi totuşi să fie comune pentru toate persoanele fizice în aceleaşi condiţii, în care sunt, prin urmare tratate, nu ca simple stări de fiinţe individuale, ci ca date auto-suficiente pentru a fi studiate fără ipoteze necesare pentru constituirea psihologică, fiziologică, sau biologică a indivizilor ce compun grupul. Acestui domeniu de psihologie îi aparţin toate investigaţiile care privesc fenomenele conştiente în special rasei umane, naţionalităţii, religiei, grupurilor politice, grupurilor profesionale, corespunzând ocupaţiilor speciale şi de interese, provocate de influenţele speciale ale mediului social, dezvoltate prin activităţi educaţionale şi măsuri legale etc. Termenul „psihologie socială” a devenit uzual pentru acest tip de cercetări. Distincţia dintre psihologia socială şi

cea individuală şi unitatea metodologică a psihologiei sociale ca o ştiinţă aparte nu a fost suficient discutată, dar vom încerca să arătăm că psihologia socială este în mod sigur o ştiinţă a atitudinilor şi că, în timp ce metodele sale sunt în esenţă diferite de metodele psihologiei individuale, domeniul său este la fel de mare ca cel al vieţii conştiente.

Într-adevăr, orice manifestare a vieţii conştiente, simplă sau complexă, generală sau particulară, poate fi tratată ca o atitudine, deoarece fiecare implică o tendinţă la acţiune, chiar dacă această acţiune este un proces de activitate mecanică producând schimbări psihice în lumea materială, sau o încercare de a influenţa atitudinile altora prin vorbire şi gesturi, sau o activitate mentală care la un moment dat nu este găsită ca o expresie socială, sau chiar un proces simplu al percepţiilor senzuale. Toate obiectivele acestor acţiuni pot fi tratate ca şi valori sociale, întrucat ele au acelaşi conţinut care este sau poate fi accesibil şi altor indivizi -chiar şi o idee personală poate fi comunicată celorlalţi şi - această idee poate deveni obiectivul activităţii altora.

Şi, astfel, psihologia socială, atunci când se angajează să studieze fenomenele conştiente, găsite într-un anumit grup social, nu are motive a priori ce o forţează să se limiteze la o anumită clasă de astfel de fenomene cu excluderea altora; orice manifestare a unei vieţi conştiente a oricărui membru al grupului este o atitudine care luată în strânsă legătură cu valorile ce constituie sfera de experienţă a acestui grup, şi această sferă include informaţii din mediul natural, precum lucrările artistice sau convingerile religioase, produsele tehnice şi relaţiile economice, precum şi teoriile ştiinţifice. Dacă, prin urmare, monografiile în psihologia socială se limitează la asemenea probleme speciale ca, de exemplu, studiul general al fenomenelor conştiente produs într-un grup social de anumite influenţe fizice, biologice, economice, politice, de ocupaţie comună, convingeri religioase comune etc., limitarea poate fi justificată de importanţa socială a acestor fenomene sau chiar şi de un interes particular al autorului, dar aceasta nu este impusă de natura psihologiei sociale, care poate studia, printre fenomenele conştiente care apar în cadrul grupului social dat, nu numai ca fiind specifice acestui grup în ansamblul său, dar, de asemenea, pe de o parte, aşa cum psihologia individuală se angajează

să fie comună fiinţelor umane conştiente, şi, pe de altă parte, aşa cum ar fi specific unui singur membru individual al grupului.

Dar, desigur, nu toate atitudinile găsite în viaţa conştientă a unui grup social au aceeaşi importanţă pentru scopurile psihologiei sociale la momentul dat, sau chiar pentru scopurile sale generale de a fi o ştiinţă a lumii sociale. Pe de o parte, sarcina fiecărei ştiinţe în descrierea şi generalizarea informaţiilor este de a reduce cât mai mult posibil numărul nelimitat al complexităţii experienţei la un număr limitat de concepte, şi, prin urmare, aceste elemente ale realităţii sunt cele mai importante, găsite deseori în acea parte a experienţei care constituie obiectul-problemă al unei ştiinţe. Astfel, pentru psihologia socială, importanţa unei atitudini este proporţională cu numărul şi varietatea acţiunilor în care această atitudine este manifestată. În general, o atitudine este împărtăşită de către membrii grupului social dat şi cu cât este mai important rolul pe care această atitudine îl joacă în viaţa fiecarui membru, cu atât este mai puternic interesul pe care îl provoacă în psihologia socială, în timp ce atitudinile care sunt specifice câtorva membri ai grupului sau care au o anumita manifestare numai în ocazii rare au o semnificaţie relativ secundară, dar pot deveni semnificative prin unele legături cu mai multe atitudini[2] generale şi fundamentale.

Pe de altă parte, generalizările ştiinţifice sunt productive şi valoroase numai în măsura în care acestea ajută la descoperirea anumitor relaţii dintre diferitele clase ale informaţiilor generalizate şi la stabilirea unei clasificări sistematice a unei logice subordonări şi coordonări a conceptelor; o generalizare care nu are nicio legătură cu alţii fiind inutilă. Acum, deoarece principalul conţinut al materialelor de psihologie socială este constituit din atitudini culturale ce corespund valorilor cultural variabile şi multiforme, şi din atitudini naturale, elementare ce duc la stabilirea şi uniformizarea condiţiei fizice - de exemplu, atitudinile manifestate în percepţia senzuală sau în acţiunea de a mânca - în ciuda

[2] Într-adevăr, în problemele de creare şi distrugere a valorilor sociale, atitudinile cele mai excepţionale şi divergente se pot dovedi a fi cele mai importante, deoarece acestea pot introduce o criză sau un element de tulburare. Astfel pentru teoriticianul social şi tehnician, individul dezordonat reprezintă un interes deosebit fiind un distrugător de valori ca şi în cazul individului antisocial ce crează valori ca un geniu.

importanţei generale şi practice pentru rasa umană, pot fi investigate în mod util în limitele acestei ştiinţe doar dacă poate fi gasită o legatură între ele şi atitudinile culturale - dacă, de exemplu, poate fi arătată percepţia senzuală sau atitudinea organică de dezgust care variază între anumite limite ale condiţiilor sociale. Atâta timp cât nu există nicio posibilitate a unei actuale subordonări sau coordonări ca, între atitudinile culturale şi cele naturale, atitudinile naturale nu au un interes imediat pentru psihologia socială, şi cercetarea lor rămâne o sarcină pentru sociologia individuală. Cu alte cuvinte, acele fenomene conştiente ce corespund lumii fizice pot fi introduse în psihologia socială numai dacă se poate arăta că ele nu sunt pur „naturale"- independent de condiţiile sociale - dar, de asemenea, sunt influenţate într-o anumită măsură culturală de către valorile sociale. Astfel, aria psihologiei sociale compromite mai întâi de toate atitudinile care sunt mai mult sau mai puţin găsite în mod general printre membrii unui grup social, ele având o mare importanţă în organizarea vieţii indivizilor care s-au dezvoltat şi manifestat în activităţile sociale. Această arie poate fi extinsă pe termen nelimitat în două direcţii dacă problemele sociale ale psihologiei o cer. Poate include atitudini care sunt specifice anumitor membrii ai grupului social sau apare în grup numai cu unele ocazii, atâta timp cât ele, din anumite motive, dobândesc o importanţă socială; astfel unele idiosincrazii personale sexuale vor atrage atenţia psihologiei sociale numai dacă devine un obiect al imitaţiei sau al indignării de către alţi membri ai grupului sau dacă ajută la înţelegerea mai multor atitudini sexuale generale. Pe de altă parte, aria psihologiei sociale poate fi extinsă la anumite atitudini ce se manifestă cu atenţie, nu pentru social, dar pentru fizic, în mediul individului, atâta timp cât se arată afectaţi de cultura socială; de exemplu, percepţia culorilor va deveni o problemă psiho-socială dacă se dovedeşte a fi implicată în timpul evoluţiei culturale sub influenţa artelor decorative.

Psihologia socială trebuie astfel să îndeplinească partea unei ştiinţe generale a laturii subiective a culturii sociale pe care o avem de obicei atribuită psihologiei individuale sau „psihologiei în general".

Am putea pretinde că este ştiinţa conştiinţei manifestată în cultură, iar funcţiile ei sunt de a ajuta ca o ştiinţă generală auxiliară pentru toate ştiinţele speciale care au de-a face cu diferite sfere ale valorilor sociale.

Aceasta nu înseamnă că psihologia socială poate înlocui psihologia individuală; metodele şi perspectivele acestor două ştiinţe sunt prea diferite încât să poată permite ca una să o completeze pe cealaltă, şi, dacă nu ar fi fost pentru uzul tradiţional al termenului „psihologie", pentru ambele tipuri de cercetări ar fi fost mai bine evidenţiată această diferenţă printr-o terminologie distinctă. Dar, atunci când studiem viaţa unui anumit grup social, vom găsi anumite părţi foarte importante ale acestei vieţi, pe care psihologia socială nu le poate lua în considerare în mod adecvat, şi niciuna dintre ştiinţele speciale ale culturii nu le consideră ca fiind propriul obiect problemă, şi care, în ultimii 50 de ani, a fost sfera centrală a intereselor varietăţilor de cercetări numite „sociologie". Prin atitudinile care predomină în grup, unele sunt exprimate doar în acţiuni individuale-uniforme sau multiforme, izolate sau combinate - dar numai în actiuni.

Dar sunt alte atitudini - de obicei, dar nu generale - care, prin exprimarea lor directă, ca şi prima, în acţiuni, găsesc, de asemenea, mai mult sau mai puţin o manifestare indirectă a regulilor de comportament explicit şi formal, prin care grupul tinde să menţină, să aranjeze şi să facă mai larg şi mai frecvent tipul corespunzator al actiunilor membrilor săi. Aceste reguli - obiceiuri şi ritualuri, norme legale şi educaţionale, convingeri obligatorii şi obiective etc. - au rolul de a stârni un dublu interes. Le-am putea trata ca acţiuni, ca manifestări de atitudini, ca indicii ce arată atitudinea care ar trebui să se manfieste prin aceste acţiuni, atâta timp cât grupul cere un anumit fel de comportament şi este împărtăşit de toţi cei care susţin regulile. Dar, pe de altă parte, existenţa regulilor ne arată că există unii care, chiar dacă sunt cei mai slabi şi cei mai izolaţi, şi care au atitudini ce nu sunt pe deplin armonizate cu cea susţinută de regulă, astfel încât grupul simte nevoia de a preveni această atitudine.

În mod sigur, atâta timp cât regula este conştiincios şi obligatoriu îndeplinită de fiecare membru al grupului, de la care se cere o anumită adaptare, are pentru fiecare individ un anumit conţinut şi înţeles şi reprezintă o valoare.

Cu atât mai mult, acţiunea unui individ văzută de grup sau de alt individ sau chiar de individul însuşi în reflecţie, cu privire la acţiunile de acceptare sau dezaprobare a regulii, devine de asemenea o valoare pentru care o anumită atitudine de apreciere sau dezapreciere este anexată sub

mai multe forme. Prin această modalitate regulile şi acţiunile, luate, nu cu privire la atitudinile exprimate de ei, ci cu privire la atitudinile provocate de către aceştia, sunt similare oricăror altor valori - economice, artistice, ştiinţifice, religioase etc. Pot exista mai multe atitudini care corespund unei reguli sau unei acţiuni ca fiind obiectul reflecţiei şi aprecierii individuale, şi o anumită atitudine - cum ar fi, de exemplu, dorinţa pentru libertate personală sau sentimentul de dreptate socială - poate suporta într-un mod pozitiv sau unul negativ din multe reguli şi acţiuni, ce variază de la un grup la altul şi de la un individ la altul. Prin urmare, aceste valori nu pot reprezenta obiectul problemă al psihologiei sociale; acestea constituie un grup special de informaţii culturale obiective alături de domeniile speciale ale altor ştiinţe culturale ca economia, teoria artei, filosofia etc. Regulile comportamerntului şi actiunile care se conformează sau nu acestor reguli, constituie cu privire la semnificaţia obiectivului lor un anumit număr de sisteme mai mult sau mai puţn conectate şi armonizate care pot fi, în general, numite instituţii sociale, şi totalitatea instituţiilor găsite într-un anumit grup social, constituie organizarea socială a unui grup. Şi, atunci când studiem organizarea socială, ca atare, trebuie să subordonăm atitudinile valorilor aşa cum facem în alte ştiinţe culturale speciale; Aceste atitudini au rolul doar de a ne influenţa şi modifică regulile de comportament şi instituţiile sociale.

Sociologia, ca o teorie a organizaţiei sociale, este astfel o ştiinţă specială a culturii la fel cum sunt şi economia şi sociologia, şi se opune de departe psihologiei sociale ca o ştiinţă generală a laturii subiective a culturii. Dar, în acelaşi timp, are ceva comun cu psihologia socială: şi anume că valorile pe care le studiază fac trimitere la realitatea şi la puterea de influenţa asupra vieţii umane, de la atitudinile sociale ce sunt sau se presupun a fi exprimate; dacă individul este influenţat de regulile ce predomină în grupul sau social, cu siguranţă acest fapt nu este datorat raţionalităţii acestor reguli, şi nici consecinţelor fizice care pot apărea, însă pentru conştiinţa sa aceste reguli reprezintă atitudinile grupului său şi consecinţele sociale care vor rezulta dacţ el va respecta sau va incălca regulile.

Prin urmare, atât psihologia socială, cât şi sociologia, pot cuprinde relaţiile dintre indivizi şi grupurile sociale, deşi punctele lor de vedere

asupra acestor arii comune sunt destul de opuse, şi, deşi ariile lor nu sunt la fel de mari, psihologia socială cuprinde atitudinile individului faţă de toate valorile culturale ale grupului social dat, în timp ce sociologia poate studia numai un singur tip de valori—regulile sociale—în relaţia lor cu atitudinile individuale.

Am văzut că psihologia socială are o arie centrală de intere incluzând în general atitudinile fundamental culturale găsite în anumite societăţi. În aceeaşi manieră este cu siguranţă un domeniu care constituie interesul social al centrului metodologic. Acesta include acele reguli de comportament care privesc într-un mod mai special relaţiile active dintre membrii individuali ai grupului şi între fiecare membru al grupului ca un intreg. Aceste reguli sunt, într-adevăr, manifestate ca şi morvauri, reguli şi idealuri ale grupului şi sunt sistematizate în instituţii ca familia, tribul, comunitatea, asociaţiile libere, stat, etc., care constituie partea centrală a organizaţiei sociale şi furnizează prin intermediul acestei organizaţii condiţiile esenţiale ale existentei unui grup cultural distinct, şi nu o simplă aglomerare de indivizi; prin urmare, toate aceste reguli pe care un anumit grup le dezvoltă şi le tratează ca fiind obligatorii au o importanţă sociologică secundară. Dar asta nu înseamnă că sociologia nu ar trebui să îşi extindă aria de investigaţie după acest centru metodologic de interes. Fiecare grup social ce se situează la un nivel inferior al evoluţiei culturale tinde să controleze activităţile tuturor indivizilor, nu numai cele care şi-au dobandit în mod direct instituţiile fundamentale. Astfel, găsim reglementările sociale ce privesc economia, religia, ştiinţa, activităţile artistice, chiar şi tehnica de vorbire, şi incălcarea acestor reglementări este deseori tratată ca afectând insăşi existenţa grupului. Şi trebuie să recunoaştem că, deşi, efectul acestor reglementări în productivitatea culturală este deseori mai mult decât îndoielnică, acestea persistă atât timp cât există şi grupul unit, în timp ce, pe de altă parte, asociaţiile închise ce au fost formate între aceste reguli şi instituţiile sociale fundamentale fără de care grupul nu poate exista, duc de obicei la evoluţia culturală care distruge influenţa acestor reglementări secundare şi care chiar pot duce la dezorganizarea grupului.

În măsura în care aceste reguli sociale referitoare la activităţile culturale speciale au determinat o metodă de conexiune cu regulile care

suportă relaţiile sociale ce reprezintă un interes pentru sociologie. Desigur, se poate determina numai a posteriori cât de mult ar trebui extinsă aria sociologiei după investigarea instituţiilor social fundamentale, iar situaţiile variază de la un grup la altul şi de la o perioadă la alta. În toate societăţile civilizate anumite părţi ale activităţilor culturale—religioase, economice, ştiinţifice, artistice, etc.,-- sunt lăsate în afara reglementărilor sociale, şi o alta, posibil cea mai mare parte, deşi supusă regulilor sociale, nu se mai presupune a fi afectată direct de existenţa sau coerenţa societăţii. Prin urmare, se consideră a fi o eroare meotodologică gravă încercarea de a include în domeniul sociologiei alte arii culturale precum: religia sau economia, pe motiv că în anumite grupuri sociale, religioase sau economice, normele sunt considerate—şi în anumite măsuri chiar sunt—o parte a organizaţiei sociale, pentru care valorile respective au un conţinut ce nu poate fi complet supus regulilor sociale de comportament, iar importanţa lor pentru organizaţia socială este foarte mică sau chiar inexistentă în alte societăţi sau în alte perioade ale evoluţiei. Distincţia fundamentală dintre psihologia socială şi sociologie apare clar atunci când vom efectua un studiu comparativ al problemor speciale în diverse societăţi, probleme care în mod natural sunt divizate în două categorii. Vom încerca să explicăm anumite atitudini descoperiind originile lor şi încercând să determinăm regulile apariţiilor acestora în diferite situaţii, ca de exemplu, când cercetăm iubirea sexuala, sau sentimentul de solidaritate al grupului, pudoarea, emoţiile mistice sau atitudinea estetică a amatorilor, etc. Sau am putea încerca să dăm o explicaţie a instituţiilor sociale prin a găsi aparenţele lor în diferite condiţii social-psihologice, atunci când obiectul nostru problemă este căsătoria sau familia, legislaţia criminală sau cenzura opiniilor ştiinţifice, militarism şi parlamentarism, etc. Dar când studiem monografic un grup social concret cu toate atitudinile şi valorile sale fundamentale, este dificil să facem o aprofundare separând problemele socio-psihologice de cele sociologice, deoarece orice organizaţie poate conţine informaţii din ambele ştiinţe. În consecinţă, lucrarea de faţă şi, în mod particular, primele două volume, sunt cu exactitate o monografie a unui grup social concret. Nu putem detalia analiza metodologică a întrebărilor privitoare la investigaţiile în particular a ştiinţelor socio-psihologice sau sociologice

dar trebuie să ne limitam la indicaţiile generale metododogice cu privire la ambele. În legatură cu problemele tratate în volumele subsecvente, vor fi necesare mai multe discuţii privind metodologia specială, acestea urmând a fi tratate la momentul potrivit.

Problemele principale ale ştiinţei moderne sunt probleme de explicaţie cauzală. Determinarea şi sistematizarea informaţiilor este primul pas în investigarea ştiinţifică. În cazul în care o ştiinţă doreşte să îşi pună bazele unei tehnici, ea trebuie să încerce să înteleagă şi să controleze procesul de devenire. Teoria socială nu poate înlătura această sarcină şi există o singură metodă de a o îndeplini. Devenirea socială, ca şi devenirea naturală se cere a fi analizată într-o pluralitate de factori, fiecare dintre acestea reprezentând o succesiune de cauze şi efecte. Ideea teoriei sociale este analiza tuturor devenirilor sociale în procese întâmplătoare şi sistematizarea ce ne permite să întelegem legăturile dintre aceste procese. Nu există argumente a priori ce încearcă să demonstreze imposibilitatea aplicării principiului de cauzalitate a vieţii umane, în general se poate sau trebuie să se oprească teoria socială în tendinţă cu această idee, oricare ar putea fi dificultăţile în acest sens, deoarece ca o problemă de fapt, noi într-un mod continuu, aplicăm principiile de cauzalitate ale lumii sociale în activităţile noastre şi în gândurile noastre, şi vom continua să facem de fiecare dată acest lucru, de fiecare dată când încercăm să controlăm devenirile sociale sub orice formă. Aşadar, în loc de a discuta în zadar despre justificarea abstractă a acestei aplicări, teoria socială trebuie să se străduiască pentru a o face mai metodică prin procesul actual de investigaţie.

Dar dacă problemele filosofice principale ale liberului arbitru şi determinismului sunt neglijabile, problema specifică a celei mai bune metode a explicaţiei cauzale este foarte reală. Într-adevăr, soluţia sa este sarcina preliminară, fundamentală şi inevitabilă a ştiinţe care, ca şi teoria socială, este înca în perioada de formare. Cea mai mare şi mai des întâlnită iluzie a omului de ştiinţă este aceea că el, pur şi simplu, ia faptele exact aşa cum sunt, fără nicio presupunere metodologică şi primeşte explicaţiile în întregime a postiori din pură experienţă.

Un fapt de la sine este deja o abstracţie; noi izolăm un anumit aspect limitat al procesului de devenire, respingere, cel puţin provizoriu,

în totalitatea complexităţii sale nedefinite. Întrebarea este dacă îndeplinim această abstracţie metodologică sau nu, sau dacă ştim ce şi de ce acceptăm sau respingem, sau pur şi simplu acceptăm criticile abstracţiilor vechi ale sensului comun. Dacă dorim să obţinem explicaţii ştiinţifice trebuie să avem în vedere că faptele noastre trebuie să fie determinate în aşa mod încât să permită subordonarea lor legilor generale. Un fapt ce nu poate fi tratat ca o manifestare a uneia sau mai multor legi este inexplicabil. Când, de exemplu, istoricul ne vorbeşte despre cauzele războiului prezent, trebuie să presupunem că războiul este o combinaţie a efectelor mai multor cauze, fiecare dintre ele putând să se repete de mai multe ori în istorie, având ca scop final aceleaşi efecte, cu toate că aceste combinaţii ale cauzelor ce au produs prezentul război pot să nu se mai întâmple niciodată. Şi numai în cazul când teoria socială reuşeşte în determinarea legilor cauzale poate deveni baza tehnicii sociale, fiindcă tehnica cere posibilitatea de a prevedea şi de a calcula efectele cauzelor date, iar această cerere poate fi realizată doar dacă am ştii că anumite cauze vor produce mereu şi pretutindeni aceleaşi efecte.

Acum, principala eroare a ambelor practici sociale şi teorii sociale a fost pe motiv că faptele sociale sunt determinate conştient sau inconştient, printr-o modalitate care excludea de la început posibilitatea subordonării acestora oricăror legi.

Asumarea implicită sau explicită a fost că faptul social este alcătuit din două elemente, o cauză care este mai degrabă un fenomen social sau un act individual, şi un efect care este mai degrabă un act individual sau un fenomen social. Urmărind fără nicio critică exemplele ştiinţei fizice care întodeauna tind să găsească un fenomen determinat care este o condiţie suficientă şi necesară pentru un alt fenomen, teoria socială şi practica socială au uitat să ia în considerare una dintre diferenţele esenţiale dintre realitatea fizică şi cea socială, în timp ce efectul fenomenului fizic depinde în mod exclusiv de obiectivele naturale ale acestui fenomen şi poate fi calculat pe baza conţinutului empiric din urmă, efectul fenomenului social depinzând de punctul de vedere subiectiv luat de către individ sau de către grup şi poate fi aflat doar dacă cunoaştem nu numai conţinutul obiectiv al cauzei asumate, ci şi înţelesul

pe care îl poate avea la un moment dat pentru anumite fiinţe umane conştiente.

Această simplă consideraţie a arătat teoreticianului sau tehnicianului social faptul că o cauză socială nu poate fi simplă ca şi o cauză fizică, dar este compusă şi trebuie să includă un element subiectiv şi altul obiectiv, o valoare şi o atitudine. Altfel, efectul va apărea accidental şi incalculabil, deoarece vom fi nevoiţi să căutăm în fiecare caz specific motivele pentru care un individ sau societatea reacţionează la fenomenul dat în acest mod şi nu în alt mod.

În fapt, o valoare socială, care acţionează asupra membrilor individuali ai grupului, produce mai multe sau mai puţine efecte pentru fiecare dintre ei; chiar dacă atunci când acţionează asupra aceloraşi membrii în momente diferite nu îi influenţează într-un mod uniform. Influenţa unei opere de artă este un exemplu tipic. Şi, astfel de regularităţi care există sunt destul de irelevante, dacă nu sunt absolute. Dacă vreodată am presupus că un fenomen social este cauza - care presupune o cauză necesară şi suficientă, pentru acestea nu există cauze „insuficiente" - a unei reacţii individuale, iar declaraţia noastră cu privire la aceste întâmplări are o pretenţie logică de a fi o lege ştiinţifică de la care nu se poate face nicio excepţie; astfel, orice excepţie asemănătoare trebuie să fie explicată de către acţiunea unor altor cauze, o acţiune a cărei formulare a devenit o altă lege ştiintifică. Dar, pentru a explica de ce într-un caz concret de operă de artă sau de prescripţie legală care, în concordanţă cu legea noastră, ar trebui să provoace în individ o anumită reacţie A în locul unei reacţii B, ar trebui să investigăm tot trecutul individului şi să repetăm această investigaţie pentru fiecare caz cu privire la fiecare reacţie a individului, care este A, fără a subordona aceste excepţii la o nouă lege pentru că istoria fiecărui individ este diferită. Prin urmare, teoria socială încearcă să evite această absurditate metodologică închizând ochii atunci când se confruntă cu această problemă. Este satisfăcută cu declaraţiile influenţelor de cauzalitate care susţin „în medie", „în majoritatea cazurilor" - o auto-contradicţie, dacă pentru ceva reprezintă o cauză, trebuie să aibă propriile definiţii, de fiecare dată aceleaşi efecte, altfel nu este considerată a fi o cauză. Sau incearcă să analizeze prin elemente simple fenomenele care acţionează asupra indivizilor şi asupra reacţiilor

acestora, sperând să găsească simple fapte, în timp ce problema nu reprezintă o complexitate de informaţii, dar are o complexitate de contexte în care aceste informaţii acţionează sau sunt materializate - aceasta fiind personalitatea umană. Astfel, în ceea ce priveşte complexitatea informaţiilor sociale este implicat, principiul gravităţii şi zâmbetul Mona Lisei, care este simplu în înţelesul lui obiectiv, în timp ce influenţa lui asupra atitudinii umane are o variaţie nelimitată; sistemul complex al grafomaniei sau pictura elaborată a unui om talentat şi îndemanatic poate provoca mai multe reacţii uniforme. Şi, din punct de vedere individual, simpla atitudine de furie poate fi provocată de un număr nelimitat de varietaţi ale fenomenului social, în timp ce atitudinea complicată a patriotismului activist apare de obicei numai în anumite condiţii social definite. Mai mult decât atât, departe de a evita problema variaţiilor individuale, reacţiile uniforme ale influenţelor sociale pot constitui o problemă. Pentru excepţiile reacţiilor elementare a stimulilor fizici ce pot fi trataţi ca identici din cauza identităţii naturii umane şi care aparţin psihologiei individuale, toate uniformităţile cu care psihologia socială are de-a face sunt produsele condiţiilor sociale. Dacă membrii unui anumit grup reacţionează într-un mod identic la anumite valori, este datorită faptului că au fost social antrenaţi să reacţioneze în aşa fel, deoarece regulile tradiţionale ale comportamentului ce predomină într-un grup dat impune fiecărui membru un anumit mod de a defini şi rezolva situaţiile practice cu care se va confrunta în viaţă. Dar succesul acestui training social, constă în faptul că fiecare membru acceptă aceste definiţii şi se comportă în concordanţă cu ele, nu este mai puţin o problemă decât faptul opus - insuccesul frecvent al unui training, afirmarea tot mai mare de personalitate, variaţia tot mai mare a reacţiilor privind regulile sociale, cercetarea definiţiilor personale - care caracterizează societăţile civilizate. Şi astfel, chiar dacă descoperim că toţi membrii unui grup social reacţionează în acelaşi fel la anumite valori, încă nu putem să presupunem că aceste valori luate separat sunt cauzele reacţiilor lor, aceasta din urmă fiind condiţionată de atitudinile uniformizate ce predomină în grup; şi această uniformitate nu poate fi luată ca o garanţie - dacă omitem uniformitatea condiţiilor mediului înconjurător printr-un fapt fizic - pentru că este efectul specific al unor reguli sociale care acţionează asupra

membrilor grupului, deoarece astfel de predispoziţii au acceptat astfel de reguli, iar acest efect poate fi la un moment dat contrabalansat de acţiunile diferitelor cauze, şi este de fapt contrabalansat mai mult şi mai frecvent odată cu progresul civilizaţiei.

Pe scurt, când teoria socială îşi asumă faptul că o anumită valoare socială este prin ea însăşi cauza unei reacţii individuale, este forţată să răspundă la întrebarea: „Dar de ce această valoare produce acest efect specific când acţionează asupra individului sau grupului la un moment dat?" Bineînţeles, niciun răspuns ştiinţific nu poate fi dat la o asemenea întrebare, de atunci cu scopul de a răspunde la acest „de ce" ar trebui să ştim tot trecutul individului, al societăţii sau al universului.

Dificultăţi metodologice asemănătoare apar atunci când teoria socială încearcă să explice o schimbare în organizaţia socială ca un rezultat al activităţii membrilor grupului. Dacă tratăm activitatea individuală ca o cauză a schimbarii sociale, fiecare schimbare se dovedeşte a fi inexplicabilă, mai ales când „originalul" prezintă multe caracteristici noi. În mod necesar acest punct de vedere este unul de rang, pentru fiecare produs al activităţii individuale este o valoare nouă şi originală, în măsura în care nu a existat înainte de această activitate, dar în anumite cazuri importanţa schimbărilor aduse de indivizi face ca acest caracter incalculabil şi inexplicabil să fie într-un mod specific frapant. Prin urmare, aproape că au extins în mod constant principiul cauzalităţii către activitaţile „omului măreţ", în timp ce oricum noi întelegem activitatea productivă ca fiind una de zi cu zi a individului din mediu sau a „maselor". Din punctul de vedere al metdologiei, nu mai este atat de dificil să explice marile schimbări aduse în lumea sociala de către Charles cel Mare, Napoleon, Marx, Bismarck, sau să explice o mică schimbare adusă de către un ţăran care intentează un proces impotriva rudelor sale sau cumpară o bucată de pământ pentru a-şi mări ferma. Munca omului măreţ ca şi aceea a unui om simplu este rezultatul tendinţei sale de a modifica condiţiile existenţei, atitudinii sale către mediul său social care îl face să respingă anumite valori existente şi produce alte valori noi. Diferenţa se află între valorile care sunt obiectul de activitate în natura, importanţa, complexitatea problemelor sociale puse şi rezolvate. Schimbarea în organizaţiile sociale produse de către omul măreţ poate fi

astfel echivalentă unei acumulări a schimbărilor mici aduse de milioane de oameni simpli, însă ideea acestui proces creativ este mult mai explicabilă când durează mai multe generaţii decât atunci când este efectuată câteva luni sau zile, sau prin împărţirea unui proces creativ în milioane de bucăţele, noi distrugem iraţionalitatea sa, acest lucru fiind echivalent cu concepţia că prin combinaţia de elemente mecanice adecvate într-o maşinărie putem produce un „mobile perpetuum”.

Faptul simplu şi bine cunoscut este dat de rezultatele sociale ale activităţilor depdendent individuale, nu numai acţiunii în sine, dar, de asemenea, şi a condiţiilor sociale în care se efectuează; aşadar, cauza schimbărilor sociale trebuie să includă ambele elemente: sociale şi individuale. Ignorând aceasta, teoria socială se va confrunta cu probleme infinite atunci când va dori să explice o simplă schimbare socială. Pentru că aceeaşi acţiune în diferite condiţii sociale, produce rezultate destul de diferite. Este adevărat că dacă o condiţie socială nu este suficient de stabilă, rezultatele anumitor acţiuni individuale sunt mai mult sau mai puţin determinabile, cel puţin într-o majoritate suficientă de cazuri ce permite calcularea practică cu aproximaţie. Ştim că rezultatul activităţii unui muncitor de fabrică va fi un anumit produs tehnic, iar rezultatul unui ţăran care începe un proces împotriva membrilor familiei sale va reprezenta o desfacere a legăturilor de familie dintre el şi membrii acesteia, iar hotărârea unui judecator într-un caz criminal va fi condamnarea sau încarcerarea infractorului dacă este găsit vinovat. Dar toate acestea rămân valabile doar dacă condiţiile sociale rămân stabile. În cazul în care o fabrică porneşte o grevă, muncitorul nu va putea să îşi termine produsul; presupunând că ideea de solidaritate familială a încetat să predomine în grupul ţăranilor, procesul înaintat nu va provoca o indignare morală; dacă acţiunea asupra careia judecătorul trebuie să se pronunţe a încetat să fie considerată o infracţiune din cauza schimbărilor condiţiilor politice sau opiniei publice, infractorul, chiar dacă este condamnat, va fi lăsat în libertate. O metodă care ne permite să determinăm numai cazurile de activitate stereotip şi ne lasă descurajaţi în faţa condiţiilor schimbate nu este deloc o metodă ştiinţifică, şi devine din ce în ce mai puţin folositoare în ceea ce privesc creşterile continue ale fluidităţii într-o viaţî socială modernă.

Cu atât mai mult, teoria socială uita că rezultatele uniforme ale anumitor acţiuni sunt în sine o problemă şi cere explicaţii la fel de mult cât o fac şi variaţiile. Pentru stabilitatea condiţiilor sociale de care uniformitatea rezultatelor activităţii individuale depinde este in sine un produs al activităţilor anterioare, nu o stare originală şi naturală care poate fi presupusă sau garantată. Atât caracterele, cât si gradele variază de la un grup la altul şi de la o epocă la alta. O anumită acţiune poate avea într-adevar efecte determinate şi calculate într-o anumită societate şi într-o anumită perioadă, dar vor avea efecte complet diferite în alte societăţi şi în alte perioade. Şi astfel teoria socială este din nou urmărită de o întrebare ştiintifică absurdă. Presupunând că activitatea individuală prin ea însăşi este cauza efectelor sociale, ar trebui să se întrebe: „De ce o anumită acţiune produce efecte specifice într-un anumit moment într-o anumită societate?" Răspunsul la această întrebare va cere o explicaţie completă a tuturor stărilor societăţii la un momentul dat şi, astfel ne va forţa să investigăm întregul trecut al universului.

Principiul fundamental al metodologiei psihologiei sociale şi ale sociologiei - principiu fără de care ei nu ar putea obţine o explicaţie ştiintifică - este prin urmare acesta: *Cauza unor fenomene sociale sau individuale nu sunt niciodată alte fenomene sociale sau individuale luate aparte, dar sunt mereu o combinaţie dintre fenomenele sociale şi individuale.*

Sau, în termeni mai exacţi:

Cauza unei valori sau a unei atitudini nu este niciodată numai o atitudine sau o valoare, însa în schimb sunt luate mereu într-o combinaţie de o atitudine şi o valoare[3].

Numai prin aplicarea acestui principiu putem îndepărta dificultăţile cu care s-au confruntat teoria socială şi practica socială. Dacă

[3] Putem spune că am neglijat să criticăm concepţia conform căreia cauza unui fenomen social trebuie căutată, nu într-un individ, dar numai într-un alt fenomen social (Durkheim). Dar o critică de această concepţie a fost subliniată în discuţia anterioară despre informaţiile teoriei sociale. Deoarece aceste informaţii sunt atât valori cât şi atitudini ele trebuie să conţină şi un fapt, dar o succesiune de valori nu poate fi considerat fapt. Desigur, depinde mult de ceea ce numim noi fenomen „social". O atitudine poate fi tratată ca un fenomen social în opoziţie cu „starea de conştiinţă" din psihologia individului; dar această atitudine este individuală chiar dacă este comună tuturor membrilor grupului însă, atunci când ne opunem, ea devine o valoare.

am dori să explicam apariţia unei noi atitudini - la un individ sau la un grup întreg - ştim că această atitudine a apărut ca o consecinţă a influenţelor valorilor sociale asupra individului şi asupra grupului, dar, de asemenea, ştim că această influenţă ar fi fost imposibilă numai dacă ar fi preexistat unele atitudini, unele dorinţe, obiceiuri emotionale, sau tendinţe intelectuale, pentru care această valoare a apelat într-un fel, favorizând-o, contrazicând-o, dându-i noi direcţii sau stabilindu-i fară rezerve expresiile. Problema noastră constă în a găsi ambele valori şi atitudinea preexistentă asupra căreia a acţionat şi totodată să găsim în combinaţiile lor cauzele suficiente şi necesare pentru noi atitudini. Astfel, nu vom mai fi forţaţi să ne întrebăm: „De ce această valoare provoacă în acest caz o asemenea reacţie?" deoarece răspunul va fi inclus în fapt - în atitudinea preeexistentă la care această valoare a apelat.

Faptul nostru va suporta consecinţele, la fel ca şi atunci când miscarea fizica a unui corp elastic B lovit de mişcarea unui alt corp elastic A, va suporta consecinţele. Putem, dacă dorim, să cerem mai multe explicaţii detaliate, nu numai aparenţelor unei noi atitudini, dar şi anumitor caractere specifice acestor atitudini, în aceeaşi măsura în care am cere o explicaţie, nu numai pentru mişcarea în general a corpului B, ci şi privind rapiditatea şi direcţia acestei mişcări; însă problema va rămâne limitată iar explicaţia se află în caracterul atitudinii preexistente şi a valorii influenţate sau în masele corpurilor A şi B şi în rapiditatea şi direcţia mişcărilor anterioare întâlnirii dintre acestea. Putem într-adevăr să facem trecerea de la faptul dat la un altul - să ne întrebam, de exemplu: „Cum este posibil să se afle aici această atitudine la care valoarea apelase deja? " sau, „Cum este posibil ca corpul A să se mişte spre corpul B înainte de a se întalni?". Această întrebare îşi va găsi un răspuns limitat şi definit dacă vom cerceta în acelaşi fel cauzele preexistente ale atitudinii prin alte atitudini şi valori, sau a mişcărilor în alte mişcări.

Vom lua câteva exemple în urmatoarele volume. Doi indivizi, aflându-se sub influenţa unui comportament tiranic al parinţilor lor, au dezvoltat niste atitudini compet diferite. Unul dintre aceştia se supune, iar celălalt se revoltă în secret şi are resentimente. Dacă despotismul tatălui reprezintă cauza acestor atitudini diferite, ar trebui să aflăm întregul caracter al acestor indivizi şi, de asemenea tot trecutul lor, pentru a putea

explica efectele diferite. Însă, dacă ajungem la concluzia că despotismul nu reprezintă singura cauza a acestor atitudini, reprezentând numai un element comun ce intra de obicei în compoziţia cauzelor diferite, simpla sarcină a noastra va fi aceea de a găsi celelalte elemente ale acestor cauze. Dacă materialele noastre ar fi suficiente, le-am putea găsi, în anumite atitudini persistente ale acestor indivizi ca fiind expuse în acţiuni sau cuvinte. Putem forma ipoteze atunci când comparăm mai multe cazuri similare. Astfel, ajungem la concluzia că celălalt element al cauzei este dat în primul rând de solidaritatea familială, iar în cel de-al doilea caz, găsim tendinţa individualistică de a avea dorinţe personale. Având aceste două fapte complet diferite nu mai este necesar de a face alte cercetari. Diferenţa dintre efecte este în mod evident dată de diferenţa cauzelor. Cauza atitudinii de supunere este dată de atitudinea solidarităţii familiale plus despostismul tatălui; cauza atitudinii de revolta reprezintă tendinţa afirămarii de sine plus despotismul tatălui.

Un alt exemplu - de această dată un fenomen în masă - vom lua cazul agricultorilor polonezi din anumite comunităţi vestice care au plecat în Germania în timpul sezonului de muncă şi şi-au manifestat o dorinţă de a munci cât mai mult pentru a-şi mări veniturile, în timp ce agricultorii din aceleaşi comunităţi sau chiar aceeaşi agricultorii, atunci când erau în Polonia alegeau să stea acasă şi să accepte sub cele mai ridicole pretexte să lucreze cu ziua decât să lucreze într-o instituţie. Ar trebui să îi atribuim acestei diferenţe de atitudini diferenţele de condiţii, şi faptul că atât agricultorii, cât şi proprietarii polonezi, deşi gândesc diferit, dau aceleaşi explicaţii. Agricultorii consideră că în Polonia condiţiile de muncă cu plată fixă sunt mai puţin favorabile decât în Germania. Proprietarii afirmă că agricultorii din Germania sunt mult mai harnici, fapt ce se datorează intimidării despostismului german de către proprietarii şi managerii fermelor. Ambele afirmaţii sunt greşite. Plata fixă comparată cu ziua de lucru, nu este mai favorabilă în Germania decât în Polonia şi agricultorii, fiind pe cont propriu, sunt mult mai harnici în Germania împotriva oricărui despotism pe care îl întâmpină. Pentru a fi siguri, condiţiile sunt diferite; întregul mediu social diferă. Mediul, oricum, nu este o cauză suficientă a acestor atitudini. Ideea este că agricultorii, care se duc în Germania sunt conduşi de dorinţa de a avea un câştig, iar această

atitudine persistă pe parcursul întregii perioade a sezonului de muncă, prin intermediul sentimentului de a fi definiţi de noi condiţii. Dimpotrivă, agricultorii care rămân acasă îşi menţin opinia cum că a munci este un lucru rău. Această atitudine, sub influenţa altor idei tradiţionale despre condiţiile de muncă în ţară, produce o repulsie în a accepta munca cu plată fixă. Ambele componenete ale cauzei - atitudinea preeexistentă şi ideea-valoare - diferă, şi, în mod evident, efectele vor fi diferite.

Dacă acum ar trebui să explicăm o aparenţă a valorii sociale, ştim că această valoare reprezintă produsul activităţii unui individ sau al unui grup de indivizi, în măsura în care această atitudine este expresia activităţii. De asemenea, ştim că rezultatul este inexplicabil doar dacă nu luăm în considerare valoarea (sau complexitatea valorilor) care a fost doar punctul de plecare al activităţii sociale ce a condiţionat rezultatul. Noua valoare este soluţia unui set de probleme dat de valoarea preeexistentă şi de atitudinea activă; este efectul comun al ambelor. Produsul unei activităţi - chiar dacă este o activitate mecanică, cum ar fi lucrul manual - dobândeşte pe deplin obiectul realităţii sociale doar atunci când intră în viaţa socială şi devine parte a grupului. Putem înţelege acest lucru care este partea esenţială a efectului numai atunci când ştim când a început activitatea socială, ce a reprezentat valoarea socială individuală şi care ar putea fi diferită de modul cum indivizii au intenţionat să acţioneze şi cum au acţionat ei de fapt. Dacă transformăm această valoare preexistentă în fapte, efectul va fi complet explicat şi nu vom mai fi forţaţi să ne întrebam: „De ce această activitate a produs aceste efecte în loc să producă efectele pe care intenţiona de fapt să le producă?", astfel nici fizica nu va mai fi forţată să îşi pună întrebarea: „De ce un corp elastic lovit de către un alt corp elastic îşi schimbă direcţia şi rapiditatea mişcărilor sale în loc să îşi schimbe pur si simplu rapiditatea sau direcţia?"

Pentru mai multe exemple suplimentare, vom lua instituţiile sociale americane ce încearcă să dezvolte printr-o continuă supraveghere o organizaţie ce se ocupă de viaţa în familie a emigranţilor polonezi care au început să arate anumite semne de decădere a relaţiilor dintre soţ şi soţie, cât şi a relaţiilor acestora cu copiii. Rezultatul acestor activităţi sunt destul de descurajatoare. Departe de a fi constructive aceste valori,

interferenţa se dovedeşte a fi mai degrabă distructivă în marea majoritate a cazurilor, în ciuda celor mai mari eforturi făcute de către cei mai inteligenţi munictori sociali. În unele cazuri nu afectează starea de existenţă a lucrurilor; câteodată, într-adevâr, deşi foarte rar are rezultate bune. Această variaţie face ca problema să fie mult mai complicată şi dificilă. Pentru a explica efectele, muncitorii sociali încearcă să ia în considerare întreaga viaţă şi caracterul fiecărui individ cu care au de-a face, deşi nu fac prea multe progrese. Intreaga neînţelgere vine din lipsa realizărilor emigranţilor polonezi care şi-au pierdut şi risipit întelegerea lor socială, constituind într-un mod vag şi schimbător comunităţi adevarate ce au adus câteva instituţii sociale, iar cea mai importantă dintre acestea fiind considerată instituţia familială.

În condiţii noi aceste instituţii s-au dizolvat iar acest lucru va fi studiat mai amănunţit în următoarele volume. Această dizolvare nu este bruscă şi universală, şi astfel, muncitorii americani întalnesc în activitatea lor, fără să îşi dea seama, un set de valori sociale care le sunt complet străine, şi care le afectează activitatea. În măsura în care organizaţia familială se interesează de amestecul puterilor externe al autoritaţilor politice şi sociale, deoarece acestea afectează efectele principiilor fundamentale ale familiei ca instituţie socială - principiul solidarităţii. Un individ care este împotriva unui membru al familiei şi împotriva principiului şi care rupe relaţiile cu familia, face acest lucru din cauza unei bune intenţii, dar care este insuficient lămurită şi în care există amprenta activităţilor externe. Efectul este dat, nu numai de către aceste activităţi, ci şi de către aceste activităţi în combinaţie cu organizarea preexistentă a familiei de muncitori. Bineînţeles, dacă organizaţia familială este diferită - dacă, de exemplu, într-un caz dat, căsătoria de grup ia locul familiei - efectul va fi diferit deoarece cauza totală este diferită. Dacă în locul atitudinii protective a muncitorului pentru care comportamentul unui ofiţer de curte este de neînţeles, o altă atitudine va fi exteriorizată - dacă, de exemplu, familia, înconjurată de o comunitate solidară şi puternică, intervine din punctul de vedere al solidarităţii comunale cu relaţiile de familie aşa cum făceau şi în ţara de origine - din nou rezultatul va fi diferit datorită altor componente ale cauzei - atitudinea exprimată în acţiune - nu mai este aceeaşi.

Un alt exemplu interesant ar fi rezultatul persecuţiilor naţionale ale polonezilor în Prusia, obiectivul acestora fiind distrugerea unităţii poloneze naţionale. Urmărind toate eforturile pe care puternicul stat prusian le-ar putea aduce împotriva polonezilor, unirea naţională a crescut într-o mare măsura, iar organizaţia naţională a inclus unele elemente care, înainte de persecuţie erau destul de neglijate în ceea ce privesc problemele naţionale - majoritatea agricultorilor şi majoritatea claselor inferioare ale oraşelor. Guvernul Prusiei nu şi-a dat încă seama de existenţa şi tăria principiului solidarităţii comunale a claselor inferioare din societatea poloneză, atacând interesele vitale ale acestor clase religioase şi economice şi, contribuind într-o mai mare măsură decât eforturile pozitive ale oamenilor polonezi inteligenţi, pentru extinderea principiului asupra întregii societăţi poloneze din Posen, Silesia şi vestul Prusiei.

Aceste exemple reprezintă violarea regulilor noastre metodologice şi ar putea fi indefinit multiplicate dintr-o arie a reformei sociale. Tendinţa comună a reformelor este de a construi o schemă raţională a instituţiei sociale, acestea dorind să vadă producerea sau abolirea, şi apoi să formuleze un plan ideal al activităţilor sociale care vor duce probabil la realizarea schemei lor daca viaţa socială ar fi fost un simplu rezultat al acţiunilor individuale. Fiecare persoană are dreptul la un nou început fără a ţine cont de tradiţie, fiecare avându-şi exclusiv sursa în natura psihologică şi fiind capabil de a fi dirijat de motive bine alese spre obiective sociale. Dar aşa cum realitatea socială conţine nu numai acte individuale, ci şi instituţii sociale, nu numai atitudini, ci şi valori fixate de tradiţie şi care condiţioneaza atitudinile, aceste valori cooperează la producerea rezultatului final. Astfel, dacă socialistul presupune că o solidaritate bine direcţionată a maselor va realiza schema unei organizaţii socialiste perfecte, va ignora complet influenţa întregii societăţi sociale existente, ce cooperează cu atitudinile revoluţionare a maselor înfiinţând noi organizaţii. Acest fapt nu se datorează numai opoziţiei celor care păstrează valorile tradiţionale, dar şi din cauză că multe dintre aceste valori sunt ca nişte reguli sociale ce au rolul de a sancţiona în anumite situaţii, şi care vor continua să condiţioneze multe atitudini ale maselor şi care vor fi o parte integrală a rezultatului final.

Bineînţeles, noi nu afirmăm că modul corect de formulare al faptelor sociale nu a fost niciodată folosit de către teoria socială sau practica socială. Dimpotrivă, îl găsim deseori aplicat în studiul cazurilor specifice şi este folosit în mod naiv în relaţiile de afaceri şi personale de zi cu zi. Îl folosim în toate cazurile care implică argumentarea şi persuasiunea. Omul de afaceri, negustorul şi politicianul îl folosesc foarte subtil.

Am fost constrânşi să îi permitem judecătorului în cazul delincvenţei juvenile să cedeze concepţia incorectă şi formală a factorilor sociali şi să o substituie în cazul unui copil. Dar ideea este aceea că această formulă nu a fost niciodată aplicată fără dezvoltarea consecventă şi sistematică, în timp ce formula greşită a fost folosită în totalitate şi a dus la un astfel de sistem impunător în practica inteligentă. La fiecare pas încercăm să aplicăm anumite atitudini asupra altor indivizi fără a înceta să luăm în considerare atitudinea lor dominantă sau atitudinile lor ce predomină la un moment dat. La fiecare pas încercăm să producem anumite valori sociale fără a lua în considerare valorile care există deja şi care sunt rezultatul eforturilor noastre.

Sursa principală a acestei mari greşeli metodologice, ale cărei numeroase consecinţe le-am arătat în prima parte a acestei note, se găseşte probabil în faptul că teoria socială şi practica inteligentă au început cu probleme politice şi legale. Având astfel de a face cu atitudinile uniforme şi condiţiile permanent relative care au caracterizat societatea civilă acum câteva mii de ani, bazându-se pe forţa fizică ca un instrument infailibil pentru producerea uniformităţii şi stabilităţii sociale, teoria socială şi practica inteligentă au fost capabile să menţină şi să dezvolte fără a rămâne o absurditate, un punct de vedere ce va fi justificat în mod ştiinţific şi tehnic numai dacă atitudinile umane vor fi uniforme într-un mod absolut şi universal şi condiţiile absolute sociale vor rămâne universal stabile.

O aplicare sistematică şi o dezvoltare a regulilor metodologice, după cum s-a arătat mai înainte, vor duce în direcţii complet diferite. Rezultatul său final nu va fi un sistem de definiţii, asemenea legilor şi părţilor speciale ale ştiinţei politice, niciun sistem de informaţii filosofice determinate, asemenea filosofiei sau legii, nici partea generală a ştiinţelor

politice, etice şi a multor altor lucrări sociologice, nicio prezentare generală a evoluţiei sociale asemenea sociologiei şcolii Spencerian sau filosofiile istoriei, ci va fi un sistem de legi al devenirilor sociale în ale căror definiţii, determinări filosofice şi planurile evoluţiei vor juca acelaşi rol pe care îl au în ştiinţele fizice. Acestea vor constitui un instrument ce va ajuta la analizarea realităţii şi la găsirea legilor sau concluziilor ce vor duce la înţelesul ştiinţific general şi la legătura dintre legi. Este evident că un asemenea rezultat poate fi realizat numai printr-o lungă şi persistentă cooperare a teoreticienilor sociali. A durat aproape patru secole pentru a se forma ştiinţa fizică aşa cum este ea astăzi, şi, deşi munca omului de ştiinţă este incalculabil facilitată de către marea formare în gândirea ştiinţifică ce este cerută de omenire din timpul perioadei renascentiste, este, pe de altă parte mai dificilă din cauza anumitor caractere ale lumii sociale comparată cu lumea naturală. Nu includem printre aceste dificultăţi complexitatea lumii sociale care a fost atât de des accentuată. Complexitatea este o caracteristică relativă; depinde de metoda si scopul analizei. Nici lumea socială nici lumea naturală nu prezintă elemente simple şi absolute, şi, în acest sens, sunt amândouă complexe în mod egal, pentru că ele amândouă sunt infinit complexe. Această complexitate este o problemă metafizică, şi nu una ştiinţifică. În ştiinţă tratăm orice informaţie ca un simplu element dacă se comportă la fel în toate combinaţiile în care o găsim, şi orice fapt este un simplu fapt care nu se poate repeta indefinit - acesta este modul în care relaţia dintre cauză şi efect se poate presupune a fi permanent şi necesar. În această privinţă rămâne a fi o problemă în ciuda faptului că lumea socială nu se va dovedi a fi mult mai complexă decât lumea naturală dacă îi analizăm informaţiile şi îi determinăm faptele prin metode proprii. Predilecţia complexităţii este datorată modului natural de a trata realitatea socială. Dacă se menţine opinia cum că lumea socială trebuie să fie tratată ca o expresie sau ca un produs al naturii umane psihologice, fiziologice sau biologice, atunci, bineînteles, apare ca fiind mai complexă decât lumea naturală; organismului uman neobosit ca parte a naturii i se adaugă faptul că într-un grup social există numeroase şi variate fiinţe umane ce interacţioneaza în cele mai diferite moduri. Dar dacă studiem lumea socială fără nicio predilecţie naturală numai ca o pluralitate de informaţii

specifice interconectate întâmplător într-un proces de devenire, întrebarea complexităţii nu mai este atât de înşelătoare pentru teoria socială, cât este pentru cea fizică.

Căutarea legilor nu prezintă dificultăţi dacă faptele noastre au fost determinate adecvat. Descoperind că un anumit efect este produs de o anumită cauză, formularea acestei dependenţe are în ea însăşi caracterul unei legi; presupunem că de fiecare dată atunci când cauza se va repeta, aceasta va avea şi un efect. Există o necesitate de a explica excepţiile aparente. Dar această necesitate, care este o piedică a teoriei ce şi-a definit faptele inadecvat, devine, în mod contrar, un factor de progres când metoda proprie este întrebuinţată. Când ştim că o anumită cauză poate avea numai un anumit efect determinat, când am presupus, de exemplu, că atitudinea A plus valoarea B reprezintă cauza atitudinii lui C, atunci când există cauza prezumată A+B şi efectul aşteptat C nu apare, înseamnă că am facut o greşeală în a presupune că A+B a fost cauza lui C, sau că acţiunea dintre A+B a fost interferat de acţiunea altor cauze A+Y sau X+B sau X+Y. În primul caz excepţia ne dă posibilitatea de a ne corecta greşeala; în al doilea caz ne prmite să extindem cunoştiinţele prin a găsi o nouă conexiune cauzală,determinând cauza necunoscuta parţial sau total A+Y sau X+B sau X+Y care au interferat cu acţiunea cunoscutului nostru caz A+B şi a adus un efect complex D=C+Z, în locul presupusului C. Astfel, excepţia dintr-o lege devine punctul de plecare pentru descoperirea unei noi legi.

Explicaţia acestor excepţii aparente fiind singura cerinţă logică ce poate fi pusă deasupra unei legi, evident că diferenţa dintre legile particulare şi cele generale este numai o diferenţă a ariei de aplicare, nu una a validităţii logice. Să presupunem că găsim în munca prezentă, unele legi ce privesc viaţa socială a unor agricultori polonezi şi care ne arată că oricând avem o atitudine A preexistentă şi influenţa unei valori B, atunci apare o altă atitudine C, sau oricând avem o valoare D şi o activitate realizată de o atitudine E, efectul îl reprezintă o nouă valoare F. Dacă cauzele A+B şi D+E se găsesc numai în viaţa socială a agricultorilor polonezi şi niciunde altundeva, pentru că unele dintre componentele lor –atitudiniile sau valorile implicate - sunt specifice agricultorilor polonezi, atunci, bineînteles, legile A+B=C şi D+E=F vor fi

legi particulare aplicabile numai societaţii muncitorilor polonezi, cuprinse între aceste limite ca o valoare obiectivă ca şi altele a căror teorie socială îşi pot găsi aplicabilitatea pentru omenire în general. Nu le putem extinde în afara acestor limite şi nici nu avem nevoie să le extindem. Însă situţia va fi diferită dacă atitudiniile A şi E şi valorile B şi D nu sunt specifice societăţii muncitorilor polonezi, şi astfel cauzele A+B şi D+E pot fi găsite de asemenea şi în alte societaţi.Atunci legile A+B=C şi D+E=F, bazate pe fapte descoperite printre muncitorii polonezi, vor avea un înţeles destul de diferit. Dar nu putem fi siguri dacă sunt valide pentru alte societăţi pâna când nu vom găsi că în alte societăţi cauzele A+B şi D+E produc aceleaşi efecte C şi F. Din moment ce nu putem ştii dacă aceste valori şi atitudini vor fi găsite sau nu în alte societăţi până când nu le vom investiga. Caracterul legilor noastre trebuie să ramână până atunci nedeterminat; nu putem spune dacă acestea sunt absolut valid aplicabile numai muncitorilor polonezi sau numai ipotetic valide întregii societăţi.

Problema legilor ca fiind cea mai importantă parte a metodologiei, o vom ilustra în detaliu prin două exemple concrete. Bineînţeles nu afirmăm faptul că presupusele legi pe care le folosim în aceste ilustraţii sunt deja stabilite; unele dintre ele sunt înca ipoteze, altele încă simple ficţiuni. Scopul este de a da o esenţă mecanismului de cercetare.

Să luăm ca prim exemplu evoluţia vietii economice a muncitorilor polonezi fiind descrisă în introducerea primelor două volume ale acestei lucrări. În primul rând, putem găsi aici un sistem al organizaţiei economice familiale cu un caracter complet social şi calitativ al valorilor social economice urmate de către un sistem individualistic cu o cuantificare a valorilor. Această succesiune nu determină niciun fapt social; obţinem formula faptelor doar dacă găsim atitudinea ce construieşte al doilea sistem înafară de primul sistem. Această atitudine este tendinţa către economia avansată, şi astfel faptele noastre empirice sunt incluse formulei: sistemul familial – tendinţa de avansare - sistem individualistic. Aceleaşi fapte fiind găsite în general printre muncitorii polonezi din diferite localităţi, putem presupune că această formulă exprimă o lege, chiar dacă este o lege aplicabilă numai muncitorilor polonezi sau tuturor societăţiilor ce depind de o organizaţie economică

familială asociată cu o tendinţa de a avansa rezultatele întotdeauna şi peste tot într-un sistem individualistic. Putem de asemenea să determinăm că dacă avem sistemul familial, dar în loc de tendinţa spre avansare economică, un alt tip de comportament, de exemplu, dorinţa de a concentra puterea politică în familie – rezultatul va fi diferit – de exemplu, sistemul feudal de moştenire ereditară. Sau am putea depista că dacă tendinţa spre avansare economică acţionează în baza unui sistem diferit – de exemplu, un individualism economic complet dezvoltat – ar conduce de asemenea la o formaţie socială diferită – de exemplu, spre constituţia de încrederi. Aceste alte clase de fapte ar putea deveni la rândul lor, bazele ipotezelor sociale dacă se dovedesc a fi suficient de generale şi uniforme. Dar desigur, ar trebui să putem explica orice excepţie, oricât de particulară sau generală ar fi legea. De exemplu, avem sistemul familial şi tendinţa de a avansa într-un grup familial polonez, dar nici o formaţie a sistemului individualist – familia tinde să avanseze ca un întreg. În acest caz, trebuie să presupunem că evoluţia a fost prevenită de careva factori care modifică rezultatele aşteptate. Ar putea fi, de exemplu o atitudine puternică de mândrie familială dezvoltată tradiţional în toţi membrii, astfel ca în familiile ţăranilor nobili care deţin anumite privilegii în perioada de independenţă a Poloniei. În acest caz mândria familială, cooperând cu tendinţa de a avansa, va produce un sistem mixt de organizare economică, cu cuantificarea valorilor dar fără individualism. Şi dacă legea noastră nu trece testele date, atunci trebuie să o excludem. Însă chiar în aşa caz, am putea să presupunem că formularea ei este prea generală, că în raza elementelor acoperite de conceptele date o lege mai specifică ar putea fi descoperită – de exemplu, precum că sistemul „a lucra pentru a trăi”, sub influenţa tendinţei de a avansa, devine un sistem de „a lucra pentru salariu”.

Un alt tip de exemplu ar fi un caz particular de practicare a legii şi să încercăm să demonstrăm ce presupuneri se au în vedere, ce legi sociale sunt presupuse necritic, şi să încercăm să indicăm în ce mod presupunerile bunului simţ, ar putea fi verificate, modificate, completate, sau refuzate, pentru a le face valabile în mod obiectiv. Deoarece, dacă ştiinţa este doar bun simţ dezvoltat, sistematizat, şi perfectat, efortul necesar pentru a

rectifica bunul simţ înainte ca acesta să devină ştiinţă este incomparabil mai mare decât se presupune de obicei.

Cazul este simplu. O femeie poloneză (K) a împrumutat altei (T) 300$ de mai multe ori. După câţiva ani ea cere banii înapoi; cealaltă refuză să plătească. K merge la judecată. Ambele aduc martori. Martorii sunt interogaţi. Prima presupunere a practicii juridice, pe care o putem exprima în formă de normă socială este: „Un martor care a jurat să vorbească adevărul va vorbi adevărul, doar dacă nu există motive excepţionale."[4] Dar conform definiţiei noastre nu poate exista aşa normă în care doar două elemente sunt oferite. O lege poate exista dacă avem (1) jurământul (valoare socială); (2) o atitudine individuală x, care urmează a fi determinată; (3) o mărturie adevărată. În acest caz, al doilea element lipseşte; nimeni nu a determinat atitudinea care, în legătură cu jurământul, rezultă într-o mărturie adevărată, şi, respectiv, nimeni nu ştie cum să producă o astfel de atitudine. Se presupune că atitudinea necesară – oricare ar fi aceasta – apare automatic atunci când jurământul este luat. De obicei, în majoritatea cazurilor, presupunerea se dovedeşte a fi falsă, iar dacă se dovedeşte a fi adevărată, nimeni nu ştie de ce. Nu doar în cazul martorilor apărării, dar şi în cel al martorilor acuzării, deseori se dovedeşte că ei au minţit. Cum explicăm aceasta? Dacă am şti ce atitudine este necesară pentru o mărturie adevărată, am putea să determinăm de ce nu a fost făcută şi ce influenţe au împiedicat acţiunea dată. Dar, fără a cunoaşte faptul dat, ne rămâne doar să folosim generalizări în baza bunului simţ, astfel ca: „Dacă martorii mint, în pofida jurământului, există un oarecare interes implicat – fie personal, familial sau prietenesc." Şi anume generalizarea dată a fost admisă în cazul nostru, şi nu are nici o validitate fiindcă nu poate fi transformată în lege; nu putem să spunem că interesul este cauza din care oamenii mint, dar trebuie să avem iarăşi *tertium quid* – atitudinea în baza căreia interesul acţionează pentru a produce o minciună. Şi, din alt punct de vedere, o minciună poate fi rezultatul altor factori care acţionează în baza unor

[4] Partea importantă a acestei presupuneri este cea formală, dar nu sfera aplicării ei. Fie că admitem una sau mai multe excepţii, fie că zicem, „Martorul spune adevărul des (sau câteodată)", nu are nici o implicaţie asupra problemei metodei. Există o afirmaţie generală şi o limitare a acestei afirmaţii, şi ambele sunt fără baze – nu pot fi explicate cauzal.

atitudini preexistente, şi în cazul nostru se pare că acest fapt e aplicabil. Ţăranii polonezi mint în instanţă pentru că aduc în instanţă cu ei o atitudine agresivă. Odată ce judecata începe, aceasta devine o luptă unde consideraţii de altruism sau onestitate nu mai au nici o valoare, şi unica problemă este de a nu pierde în lupta dată. Aici, avem într-adevăr o formulă, care dacă este verificată suficient, poate deveni o normă sociologică – judecata şi o atitudine radicală agresivă rezultă în mărturii false. Excepţii evidente pot fi explicate prin influenţele care modifică fie situaţia judecăţii, fie a atitudinii. Deci, în cazul real, esenţa majorităţii mărturiilor în favoarea acuzării sunt adevărate, adică, reclamaţia este reală. Dar reclamaţia este anterioară judecăţii; ţăranca probabil nu ar fi început un caz în judecată doar în baza unei reclamaţii, pentru că înainte de începerea judecăţii, consideraţiile solidarităţii comunale sunt acceptate drept obligatorii, şi o reclamaţie falsă ar fi considerată drept cea mai mare ofensă posibilă. Situaţia anterioară judecăţii era deci: legea care permite recuperarea banilor pe care împrumutatul a refuzat să-i întoarcă – impresia împrumutătorului precum că a fost înşelat şi dorinţa de a fi compensat – reclamaţie legală. Nu există nici un motiv de a înainta o reclamaţie falsă, pentru că legea, subiectivă pentru ţăran, în acest caz e doar un mod de a obţine compensaţie, nu un mijloc de a comite ilegalitate, fiindcă el nu o cunoaşte în aşa măsură ca să o utilizeze în mod greşit, şi dorinţa de a fi compensat este unica atitudine care nu este înlăturată de aspectele solidarităţii comunale.

Ne-am aprofunda prea mult dacă am analiza toate presupunerile făcute în practica juridică în acest caz, dar vom mai menţiona încă una. Avocatul apărării a tratat drept absurdă reclamaţia acuzării precum că ea a împrumutat banii fără o dobândă anume, când ar fi putut să investească banii daţi cu dobândă favorabilă şi în mod mai sigur. Presupunerea a constat din faptul că, oferindu-i-se diferite posibilităţi de a investi banii, subiectul îl va alege mereu pe cea mai profitabilă din punct de vedere economic. Depistăm iarăşi eroarea formală de a stabili legea unor doi termeni. Legea poate fi obligatorie doar dacă un al treilea element este introdus, anume, o atitudine a subiectului care ar fi: dorinţa de a mări averea sau venitul. În cazul nostru, această atitudine, dacă există, a fost înlăturată de atitudinea solidarităţii comunale, şi printre diferitele

posibilităţi de a investi bani, nu a fost aleasă cea care este profitabil din punct de vedere economic, dar cea care satisface atitudinea solidarităţii.

Forma generalizării juridice este tipică pentru toate generalizările care presupun doar un singur datum în locul a doi, care sunt necesari pentru a determina efectul. Atunci este necesar să adunăm câte mai multe generalizări noi de acelaşi tip cerute de practica curentă pentru a explica excepţiile. Aceste noi generalizări o limitează pe cea fundamentală fără a mări în mod pozitiv cantitatea cunoştinţelor noastre, şi însărcinarea dată este inepuizabilă. Deci, am putea enumera motive posibile infinite din care un martor nu a spus adevărul în pofida jurământului, şi totuşi asta nu ne-ar ajuta să înţelegem de ce el spune adevărul atunci când într-adevăr îl spune. Şi în toate cazurile motivelor de excepţie date, rezultatul e acelaşi. Dacă afirmăm că martorul nu spune adevărul atunci când acesta este contrar intereselor sale, noi trebuie să adăugăm iarăşi motive infinite de excepţie de la regula dată fără a afla de ce martorul minte atunci când adevărul nu este contrar intereselor sale. Şi aşa mai departe. Dacă în practică procesul dat de a enumera excepţiile, şi excepţii pentru excepţiile date etc., nu continuă la infinit, asta este doar din motiv că, într-o anumită situaţie, putem să ne oprim la un punct anumit cu aproximare suficientă de a efectua eroarea noastră nu prea dăunătoare în practică.

Este evident că unicul mod de a verifica, corecta şi completa generalizările bunului simţ, este de a adăuga în fiecare caz, al treilea element care lipseşte. Nu putem, desigur, să prezicem în avans cât va rămâne din aceste generalizări după conversia în norme sociologice exacte; probabil, în ce priveşte teoria socială, va fi mult mai economic să ignorăm aproape complet rezultatele bunului simţ şi să investigăm alte aspecte noi şi independente. Dar pentru o îmbunătăţire imediată a practicii sociale câteodată e mai util să criticăm diferite domenii ale activităţii practice.

În baza tendinţei prevalente a generalizărilor ale bunului simţ de a neglija diferenţele valorilor şi atitudinilor care domină în diferite grupe sociale – o tendinţă des manifestată în exemplul expus mai sus – cel mai mare pericol al sociologiei în căutarea legilor este supraestimarea dar nu subestimarea generalităţii legilor pe care le-ar descoperi. Deci, trebuie să memorăm că presupunând că o lege anume se aplică exclusiv în anumite

condiţii sociale, este mai riscant decât să presupunem că ar putea fi extinsă asupra tuturor societăţilor.

Idealul teoriei sociale, precum şi al tuturor altor ştiinţe nomotetice, este de a interpreta cît mai multe aspecte posibile prin cât mai puţine legi posibile, adică, nu numai din perspectiva cauzalităţii viaţa anumitor societăţi în anumite perioade, dar de a subordona aceste legi particulare altor legi generale aplicabile tuturor societăţilor în toate perioadele – luând în considerare evoluţia istorică a umanităţii care aduce informaţie şi aspecte noi în continuu, şi astfel ne obligă să căutăm legi noi în plus la cele deja descoperite. Dar faptul că teoria socială nu poate testa rezultatele sale într-un laborator, dar trebuie să se bazeze mereu în întregime pe perfectarea logică a analizei şi sintezei abstracte, face problema controlului validităţii generalizărilor sale foarte importantă. Realizarea insuficientă a caracterului controlului dat este motivul principal din care multe lucrări sociologice poartă caracterul compunerilor, intermediare între filozofie şi ştiinţă şi care nu îndeplineşte cerinţele nici uneia.

Am menţionat mai sus că teoria socială drept ştiinţă nomotetică trebuie să fie clar distinctă de orice filozofie a vieţii sociale care încearcă să determine esenţa realităţii sociale sau să sublinieze procesul unic de evoluţie socială. Această distincţie devine marcată în particular atunci când ajungem la problema testării generalizărilor. Fiecare lege ştiinţifică se bazează pe dovezi empirice în toată varietatea lor, nu asupra esenţei lor fundamentale, şi deci orice descoperire nouă în domeniul relevant ei, o afectează direct şi imediat, fie prin confirmarea sau invalidarea ei. Şi, fiindcă legile ştiinţifice se bazează pe fapte care se repetă, acestea se aplică automatic în viitor precum şi în trecut, şi cazuri noi în domeniul relevant lefii trebuie luate în considerare fie drept justificatoare sau contradictorii privind generalizările bazate pe cazuri din trecut, fie cerând ca generalizarea dată să fie substituită de una nouă.

Şi deci, criteriul necesar al ştiinţei sociale în comparaţie cu filozofia socială este dependenţa directă a generalizărilor sale de noi descoperiri şi noi cazuri. Dacă o generalizare socială nu este permanent calificată prin presupunerea că la orice moment o singură nouă experienţă ar putea să o contrazică, astfel obligându-ne fie să o respingem sau să o

substituim cu altă generalizare nouă, nu este ştiinţifică şi nu are loc în teoria socială, doar dacă nu are efect de principiu general care ajută la sistematizarea generalizărilor ştiinţifice. Fizicul, chimistul şi biologul au aflat prin utilizarea experimentelor că generalizările lor sunt fructuoase ştiinţific doar dacă sunt supuse unei verificări a unui eşec ştiinţific posibil, şi astfel utilizarea experimentului i-a ajutat să treacă de la filosofia *naturalis* medievală la ştiinţa naturală modernă. Teoreticianul social trebuie să urmărească exemplul lor şi să caute metodic doar astfel de generalizări care sunt supuse verificării unei contradicţii posibile de aspecte noi şi trebuie să lase esenţele empirice şi semnificaţiile lor acolo unde le este locul, şi acolo unde ele au importanţă reală deşi diferită – în filozofie.

Testul final al teoriei sociale, precum am evidenţiat pe parcursul acestei note, va fi aplicarea ei în practică, şi deci generalizările ei vor fi de asemenea supuse unei verificări privind un eşec posibil. Însă, aplicarea practică nu este experimentare. Rezultatele ştiinţei fizice sunt de asemenea testate prin aplicarea lor în industrie, dar aceasta nu modifică faptul că testul este făcut în baza experimentelor în laborator. Diferenţa între experiment şi aplicare conţine două elemente: (1) Problemele înseşi de obicei sunt diferite în complexitatea lor. Experimentul prin care testăm o lege ştiinţifică este simplificată artificial privind problemele teoretice speciale, pe când aplicînd rezultatele ştiinţifice pentru a obţine un ţel practic, avem o situaţie mult mai complicată, care necesită utilizarea unor legi ştiinţifice şi calcularea implicării lor. Vom discuta acest aspect în continuare. (2) În experimentele de laborator, întrebarea valorii practice imediate privind succesul sau eşecul este exclusă din cauza valorii lor teoretice. Dacă chimistul încercând o nouă combinaţie va distruge materialele sale şi va fi nevoit să cumpere altele, fie că noua combinaţie va valora mai mulţi sau mai puţini bani decât elementele utilizate în ea, aceste aspecte sunt complet irelevante din punct de vedere ştiinţific; şi chiar dacă este un eşec, dacă îl conduce pe savant pe o cale nouă spre o lege nouă, va avea totuşi mai multă valoare decât dacă este de succes dar pur şi simplu confirmă o lege veche deja stabilită. Dar în aplicarea rezultatelor ştiinţifice în practică vedem în esenţă valoarea practică a succesului sau eşecului. Nu este plauzibil în cazul unui chimist care este

însărcinat cu producerea unui nou tip de săpun într-o uzină, ca acesta să testeze teoria sa prin aplicare directă şi să rişte distrugerea materialului în valoare de mii de dolari. În schimb el o va testa în prealabil în mici cantităţi prin experimente în laborator. Atunci, în aşa-numitele experimente sociale, oricât de mici ar fi, întrebarea valorii practice este implicată fiindcă obiectele experimentelor date sunt oamenii; savantul social nu poate exclude întrebarea influenţei pe care „experimentele" sale le-ar avea asupra viitorului celor care sunt afectaţi de ele. Astfel, el este rar sau nu este niciodată justificat de a risca un eşec doar pentru a testa teoria sa. Sigur că el îşi asumă riscuri, dar nu în capacitate de savant, ci în capacitate de om practic; adică, el este justificat în a îşi asuma riscul de a aduce daune dacă există mai multe şanse de a beneficia decât de a dăuna celor asupra cărora el operează. Riscul său, deci, este riscul practic implicat în orice aplicare a unei idei, dar nu riscul teoretic special implicat doar în testarea ideii. Şi, pentru a diminua riscul practic, el trebuie să încerce să facă teoria sa cît mai sigură posibil şi aplicabilă înainte de a încerca să o aplice în realitate, şi el poate asigura rezultatul dat şi înmâna practicanţilor sociologici generalizări care sunt aproximativ aplicabile la fel ca şi cele ale ştiinţelor fizice, doar dacă foloseşte verificarea privind contradicţiile prin experienţe noi. Înseamnă că în afară de utilizarea doar a generalizărilor care pot fi contrazise prin experienţe noi el nu trebuie să aştepte până când experienţele noi se impun asupra lui din întâmplare, dar trebuie să le caute, şi să stabilească o metodă sistematică de observaţie. Şi, având în vedere că este obişnuit ca un savant pentru a forma o ipoteză şi de a-i atribui o oarecare probabilitate, trebuie întâi să caute toate experienţele care ar putea-o confirma, ipoteza lui nu poate fi considerată drept testată deplin până când el nu a întreprins o căutare sistematică a experienţelor care ar putea-o contrazice, şi nu a dovedit aparenţa contradicţilor date şi pot fi explicate prin implicarea anumitor factori.

Presupunând că teoria socială îşi îndeplineşte obligaţiile în mod satisfăcător şi continuă să descopere legi noi care pot fi aplicate pentru a regula evoluţia socială, care va fi efectul acesteia asupra practicii sociale? În primul rând, limitările cu care practica socială s-a confruntat până în prezent vor fi treptat înlăturate. Fiindcă este teoretic posibil de a afla ce influenţe sociale ar trebui aplicate unor atitudini existente pentru a

produce anumite atitudini noi, şi ce atitudini ar trebui dezvoltate cu privire la anumite valori sociale existente pentru a impune individul sau grupul să producă anumite valori sociale noi, nu există un singur fenomen în sfera vieţii umane pe care controlul conştient nu îl va putea atinge mai devreme sau mai târziu. Nu există obstacole obiective în natura lumii sociale sau în natura conştiinţei umane care ar preveni practica socială de a obţine treptat acelaşi nivel de eficienţă ca practica industrială. Unicele obstacole sunt cele subiective.

În primul rînd există aprecierea tradiţională a activităţii sociale considerată merituoasă în sine, doar pentru semnificaţia intenţiilor sale. Trebuie să existe careva rezultate pentru a face ca intenţiile bune să conteze, dar, fiindcă orice acţiune este considerată merituoasă, standardele după care se apreciază rezultatele sunt foarte joase. Practica socială trebuie să înceteze a fi o chestie de merit şi să fie tratată ca necesitate. Dacă teoreticianul este instruit să fie sigur de generalizările sale înainte de a încerca să le aplice în practică, este straniu că persoanelor benevole li se permite să încerce în societate ideile lor vagi sau chiar sentimentale în mod infinit şi iresponsabil.

Al doilea obstacol la dezvoltarea unei practici sociale perfecte este refuzul bine-cunoscut al omului cu bun-simţ să accepte controlul asupra tehnicii ştiinţifice. Există doar o singură armă împotriva acestui refuz – succesul, lucru arătat de istoria tehnicii industriale. Probabil nu există nici un caz în care prima aplicaţie a ştiinţei în orice domeniu practic deţinut de bun-simţ şi tradiţie, care nu a provocat opoziţia practicantului. Mai ţinem minte încă atunci cînd fermierul cu metodele sale bazate pe bun-simţ s-a amuzat cu ideea că un orăşean ar putea să-l înveţe orice despre ferme, şi a fost foarte sceptic privind aplicarea rezultatelor analizei ţărânei la grâne. Frica de lucruri noi e încă puternică chiar la persoanele cultivate, şi tehnicianul social trebuie să se aştepte la ostilitatea tipică a bunului simţ faţă de ştiinţă. El poate doar să o accepte şi să o interpreteze drept o cerere de a dovedi superioritatea metodelor sale prin rezultatele acestora.

Dar cea mai importantă dificultate pe care practica socială trebuie să o cucerească înainte de a atinge un nivel al eficienţei comparabil cu cel al practicii industriale, este dificultatea aplicării generalizărilor ştiinţifice. Legile ştiinţei sunt abstracte, pe când situaţiile practice sunt concrete, şi

se cere o activitate intelectuală specială pentru a afla care sunt întrebările practice la care o lege anume ar putea răspunde, sau care sunt legile ştiinţifice care ar putea fi utilizate pentru a răspunde la o întrebare practică. În sfera fizică această activitate intelectuală a fost incorporată în tehnologie, şi de când tehnologul – s-a implicat între savant şi practicant practica materială a obţinut caracterul unei tehnici în sine-conştiincioase şi dezvoltate în mod planificat şi a încetat de a fi dependentă de reguli tradiţionale iraţionale şi deseori nerezonabile. Dacă practica materială are nevoie de o tehnologie în pofida faptului că generalizările care sunt oferite de ştiinţa fizică au fost deja testate prin experiment, această necesitate este mai urgentă în practica socială unde aplicarea generalizărilor ştiinţifice este primul şi unicul lor test experimental.

Nu este nevoie de a intra în detalii privind ce ar trebui să fie tehnologia socială, dar trebuie să luăm în considerare principalul aspect al metodei sale – forma generală pe care orice problemă concretă a tehnicii sociale o presupune. Oricare ar fi scopul practicii sociale – modificarea atitudinilor individuale sau a instituţiilor sociale – în încercarea de a obţine scopul dat, nu vom găsi niciodată elementele pe care vrem să le folosim sau să le modificăm izolate şi aşteptând pasiv situaţii practice, care au fost formate independent de noi şi cărora activitatea noastră trebuie să se supună.

Situaţia este setul de valori şi atitudini cu care individul sau grupul trebuie să se confrunte în procesul unei activităţi şi cu privire la care activitatea dată este planificată şi rezultatele ei sunt evaluate. Fiecare activitate concretă este soluţionarea unei situaţii. Situaţia constă din trei tipuri de informaţie: (1) Condiţiile obiective în cadrul cărora individul sau societatea trebuie să acţioneze, adică, totalitatea valorilor – economice, sociale, religioase, intelectuale etc. – statutul conştiincios al individului sau al grupului. (2) Atitudinile preexistente ale individului sau ale grupului care la un moment anume au o influenţă reală asupra comportamentului acestuia. (3) Definirea situaţiei, adică, conceperea clară a condiţiilor şi conştiinţei atitudinilor. Şi definiţia situaţiei este un preliminariu necesar oricărui act de voinţă, fiindcă în anumite condiţii şi cu un anumit set de atitudini, o pluralitate infinită de acţiuni este posibilă, şi o acţiune definitivă poate apărea doar dacă aceste condiţii sunt

selectate, interpretate şi combinate într-un mod stabilit şi dacă atitudinile date se sistematizează, în aşa mod încât una din ele devine dominantă şi subordonează pe celelalte. Sunt cazuri când o anumită valoare se impune imediat şi nereflexiv şi conduce la acţiune, sau când o atitudine le exclude pe celelalte îndată ce apare şi se exprimă fără ezitare într-un proces activ. În aceste cazuri, al căror cele mai radicale exemple sunt găsite în reflex şi acţiuni instinctive, definiţia este deja oferită individului prin condiţii externe sau prin tendinţele proprii. Dar de obicei există un proces de reflecţie, după care fie se aplică o definiţie socială existentă sau o nouă definiţie personală se creează.

Spre exemplu, un caz tipic din volumul cinci al lucrării date, privind viaţa de familie a imigranţilor în America. Un soţ, aflând despre infidelitatea soţiei, o părăseşte. Condiţiile obiective sunt: (1) instituţia socială a căsătoriei cu toate regulile implicate; (2) soţia, celălalt bărbat, copiii, vecinii, şi în general toţi indivizii care constituie un mediu de trai al soţului şi, într-un sens oferite lui drept valori; (3) anumite condiţii economice; (4) infidelitatea soţiei. Soţul are anumite atitudini faţă de aceste valori, unele din ele tradiţionale, altele dezvoltate recent. Probabil, fiind influenţat de descoperirea infidelităţii soţiei, după ce a dezvoltat o nouă atitudine privind aspectul sexual sau economic al căsătoriei, fiind doar influenţat de sfatul unui prieten în forma unei scheme obişnuite a situaţiei ajutându-l să „vadă esenţa”, el defineşte situaţia pentru sine însuşi. El ia în consideraţie anumite condiţii, ignoră sau neglijează altele, sau le interpretează într-un mod anumit în baza unei valori principale, care ar putea fi infidelitatea soţiei, sau sarcinile economice ale vieţii de familie pe care infidelitatea i le-a oferit drept pretext de a le ignora, sau poate altă femeie, sau mila vecinilor săi etc. Şi în definiţia dată o atitudine anume – gelozie sexuală, sau dorinţa de libertate economică, sau dragostea faţă de altă femeie, sau dorinţa de a fi recunoscut – sau o adunare a acestor atitudini, sau o nouă atitudine (ură, dezgust) subordonează celelalte atitudini şi se manifestă în principal în acţiuni ulterioare, care este evident o soluţie a situaţiei, şi a stabilit definitiv componentele sale sociale şi individuale printr-un set întreg de valori, atitudini şi scheme reflective incluse în situaţie. Atunci când o situaţie este soluţionată, rezultatul activităţii devine un element al unei noi situaţii, şi acest fapt este clar în

cazurile în care activitatea aduce o schimbare a instituţiei sociale a cărei funcţionare nesatisfăcătoare a fost elementul principal al situaţiei precedente.

Pe când funcţia ştiinţei este de a analiza prin studiu comparativ procesul întreg al activităţii în fapte elementare, şi deci trebuie să ignore varietatea situaţiilor concrete pentru a fi capabil de a găsi legi de dependenţă cauzală a atitudinilor sau valorilor izolate abstract, de alte atitudini sau valori, funcţia tehnicii este de a furniza mijlocul de control raţional a situaţiilor concrete. Situaţia poate fi evident controlată fie prin schimbarea condiţiilor sau prin schimbarea atitudinilor, sau ambele, şi în acest sens, rolul tehnicii drept aplicare a ştiinţei este uşor de caracterizat. Prin comparaţia situaţiilor de anumit tip, tehnicianul social trebuie să găsească care sunt valorile predominante sau atitudinile predominante care determină situaţia mai mult decât altele, şi atunci întrebarea este de a modifica valorile sau atitudinile date în modul dorit prin utilizarea cunoştinţelor despre cauzare socială oferite de teoria socială. Deci, putem observa că unele situaţii în rândul imigranţilor polonezi în America care rezultă în părăsirea soţiei de către soţ sunt determinate de infidelitatea soţiei, altele de natură cicălitoare, altele de condiţii economice nefavorabile, de dorinţa de libertate a soţului etc. Şi, dacă într-un caz anumit cunoaştem ce influenţe se aplică pentru a modifica aceşti factori dominanţi, putem modifica situaţia corespunzător, şi ideal putem provoca în individ un comportament conform oricăror scheme de atitudini şi valori.

Desigur, se poate întâmpla că în pofida cunoştinţelor ştiinţifice adecvate a legilor sociale care permit modificarea factorilor pe care vrem să-i modificăm, eforturile noastre vor eşua în încercarea de a influenţa situaţia sau vor produce o situaţie mai nefavorabilă decât cea pe care dorim să o evităm. Vina este atunci a cunoştinţelor noastre tehnice. Adică, fie că a eşuat în încercarea de a stabili o importanţă relativă a diferitor factori, sau am eşuat în a prezice influenţa altor cauze care, intervenind în activitatea noastră, produc un efect neaşteptat şi nefavorabil. Şi fiindcă este imposibil să aşteptăm, de la orice practicant o antrenare ştiinţifică completă, şi este şi mai imposibil să-i impunem să creeze un plan de acţiune detaliat şi justificat ştiinţific pentru fiecare caz concret, funcţia

specială a tehnicianului social este de a pregăti, cu ajutorul ştiinţei şi observării practice, scheme detaliate şi planuri de acţiune pentru toate tipurile de situaţii care pot fi găsite într-o linie a activităţii sociale, şi vor lăsa practicantului subordonarea unei situaţii concrete tipului său concret. Acesta este de fapt rolul jucat de toţi organizatorii instituţiilor sociale, dar tehnica în sine trebuie să devină mai conştientă şi perfect metodică, şi orice domeniu al activităţii sociale ar trebui să aibă tehnicieni profesionali. Evoluţia vieţii sociale necesită modificări continue şi dezvoltări ale tehnicii sociale, şi putem spera că evoluţia teoriei sociale va oferi tehnicianului social generalizări noi şi utile în mod ştiinţific; tehnicianul deci trebuie să fie mereu la curent cu teoria socială şi viaţa socială, şi acest fapt necesită specializări mult mai profunde decât avem la curent.

Dar, oricât de eficientă ar fi acest tip de tehnică socială, aplicarea sa va avea mereu anumite limite după care un alt tip de tehnică va fi necesar. Într-adevăr, forma controlului social menţionat mai sus presupune că individul – sau grupul – este tratat drept obiect pasiv al activităţii noastre şi că noi schimbăm situaţiile pentru el de la caz la caz, conform planurilor şi intenţiilor noastre. Dar aplicarea metodei date devine mai dificilă când situaţiile devin mai complexe, mai noi şi neaşteptate de la caz la caz, şi mai influenţate de reflecţia proprie a individului. Şi într-adevăr, din punct de vedere moral şi hedonistic şi de asemenea din punctul de vedere al nivelului de eficienţă a individului şi grupului, este dorită dezvoltarea abilităţii individului de a controla spontan activităţile proprii prin reflecţia conştientului. Prin utilizarea unei comparaţii biologice, tipul de control unde practicantul prescrie individului o schemă a activităţii potrivite în fiecare criză ulterioară corespunde tipului de control reflexiv sau tropic al vieţii animale, unde activitatea individului este controlată mecanic prin stimularea din afară, pe când controlul reflectiv sau individualist corespunde tipului de activitate caracteristic organismelor înalte cu conştient, unde controlul este exercitat din interior prin mecanism selectiv al sistemului nervos. Pe când în grupele antice tribale, comunale, de rudenie sau religioase, şi într-o mare măsură în statul istoric, societatea în sine oferă un set de definiţii riguroase şi particulare, în forma „tradiţiei” sau „normelor”, tendinţa de a

avansa este asociată cu libertatea individului de a-şi crea definiţiile proprii.

Pe parcursul acestui argument, am presupus că dacă o tehnică adecvată este dezvoltată atunci este posibil de a produce atitudinile şi valorile dorite, dar presupunerea dată este practic justificată doar dacă găsim atitudinile care nu pot evita reacţia la clasa de stimulaţii pe care societatea este capabilă de a aplica asupra lui. Şi evident că observăm această tendinţă. Fiecare individ are o varietate de dorinţe car pot fi satisfăcute doar prin incorporarea lui în societate. Printre mărcile generale ale dorinţelor putem enumera: (1) dorinţa de experienţe noi, stimulaţii noi, (2) dorinţa de a fi recunoscut, inclusiv, de exemplu, reacţia sexuală şi aprecierea socială generală, şi asigurată prin lucruri atârnate drept ornamente sau demonstrarea valorii prin realizări ştiinţifice; (3) dorinţa de a conduce sau „dorinţa de putere", exemplificată prin avere, tiranie domestică, despotism politic, în baza instinctului de ură, dar capabil de a fi sublimat într-o ambiţie lăudabilă; (4) dorinţa de securitate, în baza instinctului fricii şi exemplificat negativ prin tristeţea individului în solitudine perpetuă sau sub tabu social. Societatea este într-adevăr un agent pentru represiune a multor dorinţe ale individului; ea cere de la el să fie moral suprimând cel puţin dorinţele care sunt incompatibile cu bunăstarea grupului, dar totuşi oferă unicul mijloc de a îndeplini dorinţele. Şi ar fi inutil să evidenţiem prin exemple gradul prin care societatea a putut impune schemele sale în trecut asupra individului. Volumul profesorului Sumner, *Folkways*, este practic o colecţie de astfel de exemple, şi pe când acestea nu ne descurajează pe noi precum îl descurajează pe profesorul Sumner, ele ar trebui privite drept dovezi ale abilităţii individului de a se conforma oricăror definiţii, de a accepta orice atitudini, cu condiţia că este exprimarea voinţei publice sau reprezintă aprecierea unui grup limitat. Un singur exemplu din prezent, a fi un copil nelegitim sau mama unui copil nelegitim era considerată o situaţie nefavorabilă, dar la un moment dat avem o informaţie precum că din naţiunile europene, în război, sunt însărcinate oficial atât femeile necăsătorite şi fetele, cât şi femeile căsătorite ai căror bărbaţi sunt pe front. Dacă aceasta ar fi adevărat (şi noi nu presupunem că este) am avea o nouă definiţie şi o nouă evaluare a maternităţii reieşită din confruntarea

societăţii date cu moartea, şi putem anticipa o nouă atitudine – copiii rezultaţi şi mamele lor vor fi supuşi evaluării sociale extraordinare. Şi chiar dacă observăm că atitudinile nu sunt atât de maleabile precum noi am presupus, că nu este posibil să provoci toate atitudinile dorite, putem fi în aceeaşi situaţie, ca şi, să zicem, fizicii şi mecanicii: vom avea problema de a asigura cel mai înalt nivel de control posibil privind caracterul materialelor noastre.

Privind lucrarea dată, evident este că nu se poate stabili în nici un sens o teorie socială în bază ştiinţifică definitivă. Este clar din discuţiile precedente că mulţi lucrători şi mult timp va fi necesar înainte de a ne elibera de modul tradiţional de gândire, de a dezvolta o metodă eficientă şi exactă, şi a obţine un sistem de generalizări ştiinţific corecte. Funcţia foarte limitată a prezentului nostru este pregătirea unor materiale, chiar dacă uneori mergem în afara lor şi să încercăm să obţinem anumite generalizări.

Subiectul nostru este o clasă a societăţii moderne în complexitatea vieţii sale concrete. Selectarea societăţii ţăranului polonez, motivată la început de motive incidentale, precum ar fi intensitatea imigrării polonezilor şi facilitatea obţinerii materialelor privind ţăranul polonez, s-a dovedit a fi una corectă. Ţăranul polonez la moment este într-o perioadă de tranziţie de la forme de organizare vechi, care au fost în vigoare, doar cu modificări minime, pentru multe secole, la o formă modernă de trai. El a păstrat destule atitudini vechi pentru a face posibilă reconstruirea lor sociologică, şi el este suficient de avansat asupra unor noi metode de a studia dezvoltarea atitudinilor moderne. A fost invitat de către clasele mai înalte de a colabora în construirea vieţii naţionale poloneze, şi în anumite linii dezvoltarea sa se datorează eforturilor educaţionale ale conducătorilor săi – nobilimea, clerul, clasa mijlocie. În acest aspect, el are valoarea unui experiment în tehnica socială; succesul, precum şi eşecurile, activităţii educaţionale a claselor mai înalte sunt lucrări sociale foarte importante. Aceste eforturi ale claselor înalte au importanţă sociologică din punct de vedere a condiţiilor în care societatea poloneză a trăit în secolul trecut. Ca o societate fără stat, divizată în trei state şi mereu împiedicată în eforturile sale de a păstra şi dezvolta o viaţă culturală distinctă şi unică, s-a confruntat cu o dilemă fie să dispară, fie să

creeze astfel de substituţii pentru o organizare de stat care i-ar permite să reziste acţiunile destructive ale statelor opresoare; sau, mai general, să existe fără cadrul unui stat. Aceste substituţii au fost create şi sunt interesante din două puncte de vedere. În primul rând, ele arată într-un mod intens şi izolat, acţiunea anumitor factori ai unităţii sociale care există în orice societate, dar care în condiţii normale sunt subordonate organizării de stat şi este rar luată în considerare în reflecţia sociologică. În al doilea rând, lipsa unei permanenţe în orice instituţie socială şi insecuritatea fiecărei valori sociale în general, rezultată din tendinţele destructive ale statelor străine dominante, aduc necesitatea de a dezvolta şi păstra toate activităţile necesare pentru a reconstrui iarăşi şi iarăşi fiecare valoare care a fost distrusă. Întregul mecanism al creaţiei sociale este deci transparent şi uşor de înţeles, şi, în general, rolul atitudinilor umane în viaţă devine mult mai evident decât într-o societate care nu trăieşte în aceeaşi stare de stres, dar poate să se bazeze într-o mare măsură pe organizări formale pentru păstrarea culturii şi unităţii sale.

Utilizăm în lucrarea dată metoda inductivă într-o formă care oferă cel puţin loc un pentru declaraţii arbitrare. Baza lucrării o constituie materiale concrete, şi doar în selectarea acestor materiale o oarecare discriminare a fost utilizată. Dar chiar aici, am încercat să purcedem în cel mai atent mod posibil. Scrisorile private care constituie primele două volume au avut nevoie de puţină selectare, fiindcă sunt aranjate în serii familiale. Funcţia noastră a fost limitată la excluderea scrisorilor din rândul întregii colecţii care conţin doar repetări ale situaţiilor şi atitudinilor reprezentate mai complet în materialele pe care le publicăm aici. În volumele mai târzii selectarea poate fi mai strictă, în măsura în care concluziile volumelor precedente pot fi utilizate drept ghid.

Analiza atitudinilor şi caracterelor oferite în note la anumite scrisori şi în introduceri la anumite serii, nu conţin nimic ce nu este esenţial conţinut în materialele însele; funcţia sa este doar de a depista atitudinile unice, de a arăta analogiile şi dependenţele lor, şi de a le interpreta în legătură cu baza socială pe care ele apar. Cunoştinţa noastră privind societatea poloneză ne ajută pur şi simplu de a nota informaţii şi relaţii care probabil nu ar fi observate atât de uşor de cineva care nu este la curent imediat cu viaţa grupului.

În ultimul rând, sinteza care constituie introducerile la anumite volume, este de asemenea bazată pe materialele, cu careva excepţii, unde se consideră necesar de a extrage informaţie din publicaţiile etnologice poloneze sau studiile sistematice. Sursele sunt mereu citate.

Caracterul general al lucrării date este de a sistematiza şi clasifica atitudinile şi valorile dominante într-un grup anume. Fiecare atitudine şi fiecare valoare, precum am menţionat mai sus, poate fi înţeleasă doar în legătură cu viaţa socială în întregime a cărui element este, şi deci metoda dată este singura care ne oferă cunoştinţe depline şi sistematice cu toată complexitatea vieţii sociale. Dar este evident că monograful dat trebuie urmărit de mulţi alţii dacă dorim ca realitatea socială să fie completată de realităţile noastre. Alte grupe slavice, în special ruşii; francezii şi germanii, care reprezintă diferite tipuri de societăţi mai eficiente; americanii, drept cel mai evident experiment în individualism; evreii, care reprezintă adaptări sociale speciale în cadrul presiunilor sociale; orientalii, cu atitudinile şi valorile lor foarte divergente; negrii, cu nivelul lor cultural mai jos şi unic – aceste şi alte grupe sociale ar trebui incluse într-o serie de monografe, care în totalitatea lor ar oferi pentru prima dată o bază largă şi sigură pentru orice generalizări sociologice. Valoare fiecărui monograf va creşte odată cu dezvoltarea lucrării, fiindcă metoda nu doar se va îmbunătăţi continuu, dar fiecare grup social va ajuta în a se înţelege unul pe altul.

În alegerea metodei monografice pentru prezenta lucrare şi înaintând dorinţa de a pregăti mai multe adunări de materiale reprezentante ale vieţii totale a diferitor grupe sociale, nu ignorăm cealaltă metodă de a ne apropia de o teorie ştiinţifică socială şi practică – studiul problemelor speciale, a aspectelor izolate ale vieţii sociale. Şi nu suntem obligaţi să aşteptăm, până când toate societăţile au fost studiate în mod monografic, în realitatea lor concretă, înainte de a începe studiul comparativ al problemelor particulare. Într-adevăr, studiul unei singure societăţi, precum am încercat să efectuăm aici, este deseori pentru a arăta ce rol este jucat de o clasă de fenomene anume în viaţa totală a unui grup şi pentru a ne oferi indicaţii suficiente pentru izolarea acestei clase din contextul social fără a omite orice interacţiuni importante care ar putea exista între fenomenele clasei date şi altele, şi putem atunci folosi

indicaţiile date în a aduce tipurile de fenomene corespunzătoare în alte societăţi drept obiecte ale cercetării comparative.

Prin utilizarea exemplelor, evidenţiem anumite probleme oferite de studiul ţăranilor polonezi pentru care studiul dat este un bun punct de start.[5]

1. Problema individualizării. – Cât de compatibilă este individualizarea cu coeziunea socială? Care sunt formele individualizării care pot fi considerate utile sau dăunătoare social? Care sunt formele organizării sociale care permit cea mai mare cantitate de individualism?

Am fost conduşi la presupunerea că, în general, individualizarea este faza intermediară între o formă a organizării sociale şi alta; că utilitatea sa socială depinde de caracterul său constructiv – adică, de întrebarea dacă într-adevăr conduce la o nouă organizare şi dacă cea din urmă face grupul social mai capabil de a rezista la influenţe dezintegrate; şi că, o organizare bazată pe o cooperare conştientă din punctul de vedere al unui scop comun este cea mai compatibilă cu individualismul. Verificarea acestor presupuneri şi aplicarea lor la anumite probleme a unei societăţi ca cea americană ar constitui o lucrare recunoscătoare.

2. Problema eficienţei. – Relaţia între individ şi eficienţa socială. Dependenţa eficienţei de diferite atitudini individuale şi de diferite forme ale organizării sociale.

Societatea poloneză arată în multe linii ale activităţii o gamă largă de variaţie a eficienţei individului şi o gamă mică a eficienţei sociale. Am ajuns la concluzia că ambele fenomene sunt datorită lipsei unei organizări sociale detaliate şi persistente, care rezultă din pierderea independenţei de stat. În cadrul acestor condiţii eficienţa individuală depinde de atitudinile individuale mai mult decât de condiţiile sociale. Un individ poate fi foarte eficient fiindcă sunt puţini factori care îi pot împiedica activitatea în orice domeniu, dar poate la fel fi foarte ineficient fiindcă sunt puţini factori care l-ar împinge sau l-ar ajuta. Rezultatul total social al activităţilor individuale în cadrul condiţiilor date este relativ mic, fiindcă eficienţa socială depinde, nu doar de eficienţa medie a indivizilor care constituie un grup, dar de asemenea de organizarea perfectă a eforturilor individuale.

[5] Punctele 2 şi 8 în continuare sunt mai direct conectate cu materialele privind clasele mijlocii şi înalte ale societăţii poloneze care nu sunt menţionate în lucrarea dată.

Aici iarăşi, aplicarea acestor concluzii la alte societăţi poate deschide calea spre descoperiri importante în sfera dată, arătând care este modul de a concilia cel mai înalt individ cu cea mai înaltă eficienţă socială.

3. Problema abnormalităţii – crimă, vagabondaj, prostituţie, alcoolism etc. – În ce măsură este abnormalitatea o manifestare a tendinţelor înnăscute ale individului, şi în ce măsură este datorită condiţiilor sociale?

Preoţii în Polonia au o teorie privind ţăranii, precum că sunt indivizi incorigibili, cu condiţia că influenţa exercitată asupra lor este îndemânatică şi stabilă şi aduce toţi factorii sociali – solidaritatea familială, opinia socială a comunităţii, religia şi magia, motive economice şi intelectuale etc. În cartea sa recentă „Delincventul individual", Dr. William Healy menţionează problema pe aceeaşi parte a următoarei remarci: „Deseori ne întrebăm ce s-ar fi putut obţine cu un individ sau altul dacă acesta ar fi primit o disciplină mai adecvată în copilăria sa". Prin investigarea noastră a atitudinilor abnormale în legătură cu atitudinile normale în loc de a le trata izolat, şi prin recunoaşterea că individul poate fi înţeles deplin şi controlat doar dacă toate influenţele mediului său sunt luate în consideraţie, nu putem evita sugestia că abnormalitatea, este în general o chestie de organizare socială deficientă. Nu există atitudine umană, care dacă ar fi controlată şi direcţionată corect, nu ar putea fi utilizată într-un mod productiv social. Desigur trebuie mereu să rămână o diferenţă cantitativă a eficienţei între indivizi, deseori una profundă, dar nu observăm nici un motiv pentru o diferenţă permanentă calitativă între normele sociale şi acţiunile anti-sociale. Şi din acest punct de vedere întrebarea individului antisocial nu mai presupune forma dreptului societăţii la protecţie, dar cea a dreptului individului antisocial de a fi util.

4. Problema ocupaţională. – Divizarea modernă şi organizarea muncii aduce o prevalenţă enormă şi crescândă de ocupaţii care sunt aproape complet lipsite de stimulare şi deci prezintă puţin interes pentru muncitor. Acest fapt afectează profund fericirea umană şi doar dacă din motivul dat, restaurarea stimulării la muncă este una din cele mai importante probleme ale societăţii. Organizarea industrială curentă tinde să dezvolte un tip de fiinţă umană drept abnormală în comparaţie cu tipul invers de individ care primeşte stimulare ocupaţională deplină prin luarea

unei linii de interes distructiv privind ordinea socială – criminală sau vagabondă. Dacă abnormalitatea din urmă este imediat periculoasă pentru starea curentă a societăţii, prima este mai ameninţătoare pentru viitor, fiindcă conduce la degenerarea treptată a tipului uman – fie că privim degenerarea dată drept congenitală sau obţinută.

Analiza problemei date divulgă cauze generale şi profunde ale răului, dar e asemenea modul eventual de remediu. Este un fapt bine-cunoscut, care trebuie evidenţiat, că organizarea modernă a muncii se bazează pe o prevalenţă absolută a intereselor economice – mai exact, pe tendinţa de a produce sau achiziţiona cel mai mare număr de valori economice – fie fiindcă aceste interese sunt atât de universale şi predominante sau fiindcă ele se exprimă în organizarea socială mai uşor decât altele – fapt ce urmează a fi investigat. Moralistul se va plânge de materializarea oamenilor şi va aştepta o schimbare a organizării sociale fiind condiţionată fundamental şi necesar de factori economici şi aşteaptă o îmbunătăţire exclusiv printr-o modificare istorică a organizării economice însăşi. Din punct de vedere sociologic problema pare mult mai serioasă şi obiectivă decât o vede moralistul, dar mult mai limitată şi determinată decât îi pare deterministului economic. Interesele economice sunt doar o singură clasă de atitudini umane printre altele, şi fiecare atitudine poate fi modificată printr-o tehnică socială adecvată. Interesul în caracterul muncii este deseori tot atât de puternic sau mai puternic decât interesul în rezultatele economice ale muncii, şi deseori găseşte o expresie obiectivă în pofida faptului că organizarea socială actuală nu are loc pentru acesta. Protestele, de fapt, reprezentate de William Morris înseamnă că o anumită clasă de muncă a trecut vizibil de la faza unde era stimulantă la o fază în care nu este – că muncitorii care anterior au exprimat un interes în munca în sine decât în veniturile economice din muncă. Fiindcă fiecare atitudine tinde să influenţeze instituţiile sociale, putem aştepta ca, cu ajutorul tehnicii sociale, o organizare şi o divizare a muncii în baza intereselor ocupaţionale poate înlocui treptat organizarea curentă bazată pe cererea de productivitate economică. În alte cuvinte, cu schimbarea potrivită a atitudinilor şi a valorilor tot lucrul poate deveni lucru artistic.

5. Relaţiile dintre sexe. – Printre multe probleme care sunt în raza acestui punct, două ne par importante, prima fiind socio-psihologică, a doua mai mult sociologică: (1) În relaţia dintre sexe cum se poate de atins un maxim nivel de reacţie reciprocă cu minim nivel de implicare a intereselor personale? (2) Cum este afectată eficienţa socială generală a unui grup de diferite sisteme de relaţii între un bărbat şi o femeie?

Nu avansăm la acest moment nici o teorie definitivă. Un număr de puncte concrete interesante vor apărea în volumele ulterioare ale lucrărilor noastre. Dar câteva sugestii generale reies în legătură cu studiul unei societăţi concrete. În chestii de reacţii reciproce, observăm că în rândul ţăranilor polonezi sexele sunt dependente reciproc în mod egal, deşi cererile lor sunt cu caracter limitat şi non-romantic, pe când în acelaşi timp reacţia este asigurată din contul unei subordonări complete a personalităţilor lor unei sfere comune de interese-grupe. Atunci când dezvoltarea intereselor personale începe, armonia originală este perturbată, şi dizarmonia este marcată în particular printre imigranţii din America, unde deseori conduce la o dezorganizare completă şi radicală a vieţii familiale. Nu pare a fi nici o soluţie la momentul dat. În acest sens situaţia ţăranilor polonezi poate oferi o anumită explicaţie asupra situaţiei generale a claselor cultivate a societăţii moderne. Diferenţa între aceste două situaţii constă în faptul că, printre ţărani atât bărbatul, cât şi femeia încep aproape simultan să dezvolte pretenţii personale, pe când în clasele cultivate pretenţiile personale ale bărbatului au fost dezvoltate şi într-o mare măsură satisfăcute cu mult timp în urmă, şi problema dată este aproape exclusiv limitată privind femeia. Situaţiile sunt similare, însă în ceea ce priveşte dificultatea soluţionării problemei.

Privind eficienţa socială, materialele noastre poloneze ne arată că în anumite condiţii în care activităţile femeii pot obţine o importanţă obiectivă mai mult sau mai puţin egală cu cea a bărbatului, cea mai mare eficienţă socială este obţinută prin colaborarea sistematică a bărbatului şi femeii în domeniile externe decât prin divizarea funcţiilor care o limitează pe femeie la „casă şi copii”. Domeniul în care ţăranii societăţii poloneze sunt în special eficienţi este dezvoltarea economică şi cooperarea; şi anume în acest domeniu colaborarea femeilor a fost largă şi de succes. În ce priveşte divizarea muncii în baza diferenţei sexelor, se pare că cel

puţin un punct la care o anumită diferenţiere a funcţiilor ar fi prezentă conform cererilor eficienţei sociale. Femeia arată o aptitudine particulară pentru mediere între formalism, uniformitate şi permanenţă a organizării sociale şi individualităţilor concrete, diferite şi în perpetuă schimbare. Şi, fie că abilitatea femelei este înnăscută sau produsă de condiţiile culturale, ar putea fi utilă societăţii, fiindcă este anume abilitatea necesară pentru a diminua fricţiunile inumerabile şi crescânde rezultate din adaptările neadecvate ale atitudinilor individuale la organizarea socială, şi de a evita pierderile energiei umane care este în contrast evident în societatea modernă cu utilizarea eficientă a energiilor naturale.

6. Problema fericirii sociale – Privind problema dată nu putem face nici o sugestie pozitivă. Este sigur că relaţiile între sexe şi situaţia economică sunt condiţiile fundamentale ale fericirii umane, în sensul creării acesteia precum şi distrugerii ei. Dar punctul cel mai important este că, în afară de discuţiile abstracte filozofice şi careva analize psihologice populare, problema fericirii nu a fost studiată în mod serios de la epoca Greacă a hedonismului, şi desigur, concluziile încheiate de greci, chiar dacă erau mai ştiinţifice decât sunt în realitate, totuşi nu am putea să le aplicăm în perioada curentă, cu condiţiile sociale complet schimbate. Problema dată a fost neglijată din cauza dificultăţii sale, sau fiindcă, sub influenţa anumitor tendinţe ale creştinătăţii, fericirea este încă privită drept păcătoasă şi durerea drept merituoasă? Oricare ar fi răspunsul, faptul rămâne că nici un lucru semnificativ nu a fost descoperit despre fericire, în special dacă le comparăm cu materialul enorm care a fost colectat şi ideile importante nenumărate care au fost exprimate privind nefericirea. Mai mult ca atât, considerăm că problema merită o consideraţie anume, din punct de vedere teoretic şi practic şi că metoda sociologică evidenţiată mai sus oferă cel mai bun mod de a o studia.

7. Problema luptei dintre rase (naţionalităţi) şi culturi. – Probabil în acest sens nici un studiu al nici unei societăţi nu poate oferi indicaţii sociologice interesante precum studiul polonezilor. Înconjuraţi de populaţii cu nivel diferit de dezvoltare culturală – germanii, austriecii, boemii, rutenii, ruşii, lituanienii – având pe teritoriul propriu cel mai înalt procentaj de rase neasimilabile, evreii, Polonia se luptă în fiecare moment pentru păstrarea statutului său cultural. Mai mult ca atât, lupta ia diferite

forme: auto-apărarea împotriva măsurilor opresive promulgate de Rusia şi Germania în interesele raselor şi culturilor proprii; auto-apărarea împotriva implicării paşnice a culturii austriece în Galicia; problema asimilării coloniştilor străini – Germania şi Rusia; lupta politică împotriva rutenilor şi Galiciei de Est; propaganda paşnică şi eforturile de a menţine supremaţia culturii poloneze pe teritoriul vast între Marea Baltică şi Marea Neagră (populat în general de lituanieni, ruteni albi şi ucraineni), unde polonezii constituie o minoritate cultivată de proprietari şi burghezimea intelectuală; diferite metode de a se confrunta cu evreii – toleranţă pasivă, eforturi de a-i asimila naţional (nu religios), boicot social şi economic. Toate aceste metode de luptă dezvoltă o varietatea mare de atitudini.

Şi problema în sine presupune o importanţă particulară dacă ne amintim că războiul la moment este unul al raselor şi culturilor, care a luat forma unui război fiindcă rasele şi culturile s-au exprimat în organizarea-stat modernă. Lupta dintre rase şi culturi este elementul predominant al vieţii istorice moderne, şi trebuie să ia forma unui război când foloseşte forma curentă a organizării-stat precum intenţionează. Pentru a opri războaiele, trebuie întâi de oprit lupta dintre rase şi culturi prin introducerea noilor scheme de atitudini şi valori sau substituirea cu statul naţiune izolat drept instrument al extinderii culturale alt tip de organizare.

8. Strâns legată de cea precedentă, problema unei organizări ideale a culturii. Aceasta este cea mai mare şi veche problemă sociologică, aflându-se la graniţa dintre teorie şi practică. Există oare o singură formă perfectă de organizare care ar unifica cel mai larg individualism şi cea mai puternică coeziune socială, care ar exclude orice abnormalitate prin utilizarea tuturor tendinţelor umane, care ar armoniza cea mai mare eficienţă cu cea mai mare fericire? Şi, dacă o astfel de organizare este posibilă, va veni automat, ca rezultat al luptei dintre culturi şi ca o exprimare a legii supravieţuirii celui mai puternic, în aşa mod încât „istoria lumii va deveni tribunalul lumii”? Sau organizarea dată ar trebui fi adusă prin tehnica socială conştientă şi raţională, modificând condiţiile istorice şi subordonând toate diferenţele culturale într-un sistem unic perfect? Sau poate nu există dimpotrivă un astfel de ideal unic? Probabil sunt multe forme ale unei organizări perfecte a societăţii, şi diferenţierea

culturilor naţionale fiind imposibil de depăşit, fiecare naţiune ar trebui să încerce să perfecţioneze sistemul lor, profitând din experienţele altora, dar nu imitându-le. În acest caz lupta dintre rase şi culturi ar putea fi oprită, nu prin distrugerea diferenţelor istorice, dar prin recunoaşterea valorii lor pentru lume şi prin creşterea cunoaşterii reciproce. Oricare ar fi ultima soluţie a problemei dar, este evident că studiul sociologic sistematic al diferitor culturi, precum este descris în prezenta notă şi exemplificat la începutul ei, unicul mod este de a o soluţiona.

INTRODUCERE PENTRU VOLUMELE I SI II

FAMILIA POPULARĂ

Familia de ţărani polonezi, într-un sens primordial şi mai cuprinzător, este un grup social care include toate rudele de sânge şi lege până la o anumită limită variabilă – în general de gradul patru. Familia într-un sens mai restrâns cuprinde doar cuplul căsătorit cu copiii lor, iar acest grup ar putea fi numit „grup conjugal”. Aceste două concepţii, grup-familie şi grup conjugal sunt indispensabile în înţelegerea vieţii de familie.

Familia nu poate fi reprezentată de un arbore genealogic deoarece include relaţiile prin lege şi deoarece este un grup strict social, concret care trăiesc împreună – nu o formaţiune religioasă, mitică, heraldică sau economică.

Cultul strămoşilor lipseşte cu desăvârşire; atenţia religioasă acordată celor morţi este la fel de indiferentă de membrul familiei care a decedat – fie ca este tată, frate, soţ sau fiu.

Am descoperit, într-adevăr, anumite legende care sunt legate de numele de familie, mai ales dacă mai multe persoane cu acelaşi nume trăiesc în aceeaşi zonă, dar acestea au influenţe minore asupra vieţii de familie.

Consideraţiile de ordin heraldic ocupă un loc anume în cadrul nobilimii ţărăneşti şi în anumite sate unde ţăranilor le-au fost acordate anumite privilegii, dar legatura socială bazată pe aceste consideraţii nu doar că este mai diluată decât cea familială, ci este de alt tip. Vom vorbi din nou despre acest tip de organizare, punându-l în legătură cu diferenţele de clasă şi problemele de clasă.

În final, se pare că există o anumită bază economică a continuităţii familiei în ideea de loc ancestral; dar vom vedea că importanţa acestei idei derivă parţial din structura organizaţională a familiei pe de-o parte şi din viaţa împreună pe de altă parte.

Pe scurt, ideea de origini comune nu determină unitatea grupului familial, ci unitatea grupului este cea care determină cât de departe vor fi urmărite originile comune.

Descendenţa comună determină, într-adevăr, unitatea grupului, dar numai în limita legăturilor stabilite în cadrul fiecărei generaţii. Şi dacă vom găsi exemple în care originile comune sunt invocate drept motiv pentru păstrarea sau stabilirea unei conexiuni, este un semn că unitatea primitivă este în decădere, în timp ce sentimentele care corespund acestor unităţi persistă pentru anumiţi indivizi care încearcă să reconstruiască vechea orânduială a lucrurilor şi să folosească ideea originilor drept argument, aşa cum a fost folosită drept explicaţie în teoriile despre familie şi din acelaşi motiv – pentru că este cea mai simplă schemă raţională a relaţiei de familie. Dar, după cum vom vedea, o explicaţie este mult prea simplă.

O schemă adecvată ar trebui să reprezinte familia ca o pluralitate de nuclei, fiecare constituită de un grup conjugal şi relaţii care radiază din fiecare către alte grupuri maritale şi membri singuri, în sus, în jos şi pe ambele părţi şi către vârstnici, tineri şi generaţii colaterale ale soţiei şi soţului. Dar trebuie reţinut faptul că aceşti nuclei nu au o consistenţă egală şi nici nu sunt la fel de importanţi din punctul de vedere al legăturii cu alţii dintr-un anumit moment dat, iar ei nu sunt statici, evoluează (într-o familie normală) către o consistenţă şi o importanţă mai mare. Nucleul începe să se constituie în momentul căsătoriei, iar apoi relaţiile dintre soţ şi soţie sunt mai puţin apropiate de nucleii care corespund celor cu care au fost membri înainte de căsătorie; nucleul are cea mai mare consistenţă şi importanţă când este cel mai în vârstă cuplu cu cel mai mare număr de copii şi nepoţi.

Fiecare nucleu este un centru în jurul căruia se poate desena un cerc în care poţi include rudele ambelor părţi până la membrii de gradul patru.

În mod abstract, orice grup conjugal poate fi selectat drept centrul familiei, iar compoziţia celui de dinainte va varia; vom avea tot atâtea familii diferite care vor interveni parţial, câte grupuri conjugale vor fi. Dar în jurul acestor grupuri conjugale unii sunt mai reali din punct de vedere social decât alţii, aşa cum este dovedit de faptul că se comportă mai mult ca unităţi în comparaţie cu restul comunităţii. De exemplu, din perspectiva unui cuplu proaspăt căsătorit, rudele de gradul patru ale soţiei pot face parte din familie, dar din perspectiva părinţilor bărbatului, ele nu

fac parte, iar primul punct de vedere este mai important social şi este cel asumat de comunitate, cel puţin atâta timp cât părinţii sunt în viaţă. După moartea lor şi când cuplul în sine îmbătrâneşte, acest punct de vedere devine cel dominant şi este adoptat de comunitate. Dar în acelaşi timp, bărbatul are de obicei fraţi şi surori care, atunci când se căsătoresc, formează centre secundare, iar aceste centre devin şi ele primare în timp şi astfel familia se divide încetul cu încetul şi se reformează.

Familia este astfel un grup foarte complex, cu limite determinate doar aproximativ şi cu relaţii variate şi de diferite grade între membri. Dar relaţia fundamentală de familie este una şi este ireductibilă; nu poate fi transformată în niciun alt tip de grup-relaţie sau să fie redusă la o relaţie personală cu alţi indivizi izolaţi. Poate fi numit acest fenomen solidaritate familială şi se manifestă prin acordarea asistenţei şi exercitarea controlului asupra oricărui membru din grup de către oricare alt membru care reprezintă grupul ca întreg. Este complet diferit de solidaritatea teritorială, religioasă, economică sau naţională, deşi acestea sunt legături care promovează solidaritatea de familie şi vom vedea că orice diluare a ei exercită cu siguranţă o influenţă de diluare asupra familiei.

Şi din nou, solidaritatea familiei şi gradul de asistenţă şi control implicate nu ar trebui să depindă de caracterul personal al membrilor, ci doar de tipul şi gradul relaţiei lor; relaţia de familie dintre doi membri nu acceptă grad, aşa cum face dragostea sau prietenia.

În această manieră, toate relaţiile de familie ideală, aşa cum ar fi dacă nu ar exista dezintegrarea progresivă a familiei, ar deveni simple.

Relaţia dintre soţ şi soţie este controlată de familiile unite, soţul şi soţia nu sunt indivizi mai mult sau mai puţin apropiaţi în funcţie de sentimentele lor personale, ci de membri ai grupului care sunt conectaţi într-un singur fel. Aşadar, norma căsătoriei nu este dragostea, ci „respectul”, aşa cum relaţia care poate fi controlată şi susţinută de familie şi care corespunde, de asemenea, cu situaţia grupului celălalt care reprezintă demnitatea grupului. Norma respectului soţiei faţă de soţ include supunere, fideltate, grija pentru confortul şi sănătatea soţului; iar respectul soţului faţă de soţie include o purtare adecvată, fidelitate şi să nu-ţi laşi soţia să se angajeze dacă nu este necesar. În general, nici soţia, nici soţul nu ar trebui să facă ceva ce ar subestima statutul social al

celuilalt din moment ce acest lucru ar putea duce la subestimarea statutului social a familiei celuilalt. Afecţiunea nu este în mod explicit inclusă în norma respectului, dar este de dorit. Iubirea sexuală este o problemă pur personală şi nu ar trebui să fie exprimată social în niciun fel; familia o ignoră în mod voit iar cea mai mică indecenţă sau lipsă a discreţiei cu privire la relaţiile sexuale din cadrul căsătoriei sunt văzute cu dispreţ, dezgust şi condamnate moral.

Asistenţa familiei acordată tinerilor căsătoriţi este sub formă de zestre pe care o primesc amândoi. Deşi părinţii sunt cei care dau zestrea, un bunic sau o bunică, frate sau unchi pot face acest lucru. Acest act arată caracterul instituţional al familiei şi acest caracter va fi mai bine recunoscut dacă acceptăm faptul că zestrea nu este în totalitate proprietatea tinerilor care o primesc. Rămâne, o parte din ea, în proprietatea familiei în general, dacă tinerii căsătoriţi rămân o parte din familie. Faptul că nu tinerii ci familiile lor ajung la un punct comun în această problemă este încă o dovadă a relativei proprietăţi în comun. Asistenţa trebuie să ia forma zestrei deoarece cuplul căsătorit, compus din 2 membri diferiţi, din familii diferite, trebuie să se izoleze la un moment dat de ceilalţi membri ai famliilor; dar această izolare nu este o forma de individualizare, ci un act adiţional a noilor legături familiale cu cele vechi şi începutul unui nou nucleu.

Relaţia dintre părinţi şi copii este determinată şi de organizarea familiei. Autoritatea parentală este complexă. Este, în primul rând, dreptul de control pe care îl exercită ca membri ai unui grup asupra celorlaţi membri, dar controlul este în mod natural puternic în acest caz din cauza relaţiei intime. Dar este mai mult decât atât. Părinţii sunt reprezentanţi privilegiaţi ai grupului ca întreg, dar sunt de asemenea răspunzători în faţa grupului pentru acţiunile lor. Puterea acestei autorităţi este într-adevăr mare; un copil rebel nu găseşte ajutor în nici o parte, nici măcar la generaţiile tinere, pentru că orice membru al familiei se va alia cu părinţii copilului dacă ei consideră că părinţii au dreptate şi fiecare va simţi voinţa familiei şi va juca rolul de reprezentant al grupului.

Pe de altă parte, responsabilitatea părinţilor faţă de grupul familial este foarte clară în fiecare caz de exces de zel sau în cazul unei îngăduinţe exagerate. În două cazuri familia îşi asumă întotdeauna controlul activ –

când un copil vitreg este tratat rău sau când o mamă este lăsată cu baieţii şi nu este aptă să îi educe corespunzător. Când copiii cresc, familia controlează atitudinea părinţilor în probleme economice şi în problema mariajului. Părinţii sunt obligaţi din punct de vedere moral să dăruiască copiilor cât de mult pot pentru că nu sunt proprietari cu normă deplină, ci doar gestionari ai proprietăţii moştenite. Această proprietate a fost constituită în mare parte din zestrea mamei şi a tatălui, care încă sunt părţi ai respectivei proprietăţi familiale, iar restul familiei are un oarecare drept de control asupra acesteia. Chiar dacă averea a fost agonisită individual de către tată, familia tradiţională nu prea aplică această formă. În final, fiind mai mult un manager decât un proprietar, tatăl se pensionează în mod natural atunci când fiul său este mai în măsură decât acesta să gestioneze o buna parte din proprietatea - ferma. Obiceiul pensionării provine, aşadar, din organizarea familială, iar opinia grupului familial obligă persoanele în vârstă să se pensioneze, chiar dacă acestea ezită. În privinţa căsătoriei, părinţii, care selectează de obicei partenerul, trebuie să ţină cont şi de voinţa copilului, dar şi de opinia celorlalţi membri din familie. Luarea în considerare a voinţei copilului nu derivă dintr-o formă de respect acordată individului, ci datorită faptului că acest copil este un membru al grupului care va deveni din ce în ce mai valoros după căsătorie. În privinţa consideraţiei pentu opinia celorlalţi membri, aceasta este indispensabilă din moment ce prin actul căsătoriei un nou membru va lua parte la familie, iar prin acest nou membru se alătură un întreg grup.

Pe de altă parte, atitudinea copiilor faţă de părinţi poate fi explicată în contextul grupului din care fac parte. Copilul ajunge să exercite şi el un control asupra părinţilor, nu din punctul de vedere al realizărilor individuale, ci datorită importanţei crescânde pe care o au în grupul familial. Poziţia băiatului este mai importantă decât a fetei, deoarece băiatul va fi capul viitoarei căsătorii şi deoarece este presupusul manager al moştenirii de familie. Aşadar are o independenţă mai mare şi un drept de a-şi controla părinţii. În viaţa băiatului sunt 4 perioade (la fete sunt 3) în care îi creşte importanţa familială: copilăria timpurie, înainte de începerea muncii; după începerea muncii până la căsătorie; după căsătorie până la retragerea părinţilor. În prima fază băiatul nu are niciun drept de control asupra părinţilor; controlul său este exercitat de familie. În cea de-

a doua nu poate dispune de banii pe care îi castigă (nu este o problema de proprietate ci de gestionare) şi este obligat să-i dea banii tatălui pentru a-i gestiona, dar are dreptul de a-şi controla tatăl şi de a face apel, dacă este necesar, la restul familiei. În cea de-a treia perioadă el gestionează partea sa de avere sub controlul familiei şi are dreptul de a controla gestiunea tatălui; este aproape egal cu tatăl sau. În ultimul episod (la care femeia nu participă) îi ia locul tatălui. Gestionarea proprietăţii este expresia clară a independenţei. Aşadar, în privinţa căsătoriei, opţiunea o faci la o vârstă mai înaintată şi devine aproape liber la cea de-a doua căsătorie. Evident, prin liber înţelegem independenţa faţă de controlul special al parinţilor în calitate de reprezentanţi ai grupului, nu libertatea faţă de un control general al grupului.

Aşa cum părinţii sunt obligaţi să-şi susţină copiii în funcţie de dreptul care le dă această autoritate, aşa şi datoria copilului este proporţională cu dreptul său de a controla. Ajutarea la treburile casnice şi predarea banilor câştigaţi nu este o formă de susţinere, ci datoria de a păstra şi spori averea familiei. Asistenţa poate începe, într-adevăr, la cea de-a doua fază, dar în acest caz este stabilit clar că o anumită sumă de bani este destinată uzului personal al părinţilor şi în acest caz este dificil de determinat dacă încă avem forma de organizare primitivă a familiei sau o anumită individualizare a relaţiior. Pe scurt, în acest stadiu, comunismul familial simplu în probleme economice şi susţinerea familiei nu sunt clar diferenţiate. Diferenţierea este completă în stadiul trei, după căsătorie. Dacă băiatul sau fata căsătorită este într-o situaţie mai bună decât părinţii lor, ajutorarea este perfect naturală şi este doar ajutor, nu comunism, atâta timp cât divizarea proprietăţii este reală. În ultimul episod, când părinţii se retrag, atitudinea fundamentală este asistenţă si de acum o datorie morală conştientă, puternic întărită de opinia grupului familial.

În toate relaţiile dintre părinţi şi copii, organizarea familiei nu lasă loc pentru afecţiune personală. Cu siguranţă această afecţiune există, dar nu poate fi exprimată. Comportamentul părinţilor faţă de copii trebuie să fie determinat în exclusivitate de situaţia lor ca membri ai familiei, nu de merite individuale sau preferinţe. Singura justificare, de ambele părţi, a unui comportament ieşit din tiparele familiei este o încălcare a principiului familiei.

Aşadar, părinţii au un copil preferat, dar această preferinţă ar trebui să fie bazată pe o superioritate familială. Copilul preferat este de cele mai multe ori cel care va prelua ferma familiei (cel mai mare fiu în Polonia centrală; mezinul în districtele muntoase din sud; oricare fiu care va sta acasa în timp ce ceilalţi emigrează) sau este copilul care este capabil să ridice familia prin intermediul calităţilor sale sociale. Dimpotrivă, o izolare intenţionată faţă de viaţa de familie, orice rău adus familiei-grup, o distrugere a solidarităţii de familie sunt motive întemeiate pentru a te purta rău cu un copil sau de a-l dezmoşteni. În acelaşi fel sunt motivaţi şi copiii să rupă legătura de solidaritate care unifică spiritul familiei, dacă, spre exemplu, un văduv sau o văduvă se căsătoreşte la o vârstă înaintată astfel încât, în loc să-şi integreze soţia în familie, el se izolează împreună cu ea.

Relaţia dintre fraţi capătă o altă formă după moartea părinţilor. Atâta timp cât părinţii sunt în viaţă, solidaritatea dintre fraţi este mediată; legătura dintre părinţi şi copii este mai apropiată decât legătura dintre frate şi soră, deoarece nicio legătură nu este prea personală, iar părinţii reprezintă ideea de familie. Într-o organizaţie familială normală, aşadar, în orice „luptă" dintre părinţi şi copil, alţi copii se aliază cu părinţii, mai ales cei mai în vârstă, care înţeleg pe deplin conceptul de solidaritate familială, doar dacă nu cumva părinţii au încălcat primii acest concept. Dacă părinţii sunt morţi, relaţia dintre fraţi este mult mai apropiată şi este singura atât de apropiată care supravieţuieăte. Aşadar nucleul constituit de grupul conjugal nu se dizolvă dupa ce cuplul căsătorit a murit; grupul rămâne şi va face faţă pe cât este posibil influenţelor care îl vor dezintegra.

Este adevărat că paznicii vor lua locul părinţilor în calitate de reprezentanţi ai autorităţii familiei, dar rămân în afara nucleului, în timp ce părinţii făceau parte din el. Aceasta este încă o dovada a faptului că organizarea familiei nu este patriarhală, căci organizarea patriarhală s-ar dizolva şi ar absorbi acest grup fără părinţi. Acest fenomen nu poate fi interpretat ca un semn de solidaritate al celor tineri faţă de cei vârstnici, deoarece între fraţi şi surori cel mai mare va asuma rolul autorităţii, iar, în acest caz, cât timp părinţii trăiesc, orice membru al generaţiei mai mare are dreptul de a controla membrii din generaţiile tinere.

Aceste principii generale de control şi asistenţă din micul grup conjugal şi din marele grup familial sunt întărite, nu doar prin opinia familiei, ci şi prin opinia comunităţii (sate, comune, parohie şi mediul cunoştinţelor) în care familiile trăiesc. Odată recunoscută realitatea legăturilor de familie, fiecare membru al familiei se simte responsabil şi este făcut răspunzător pentru comportamentul şi bunăstarea fiecărui membru, deoarece, în gândirea populară, judecata asupra grupului ca întreg este o judecată a fiecărui membru în parte şi invers. Din acest punct de vedere, între oricare două cunoştinţe, o anumită apropiere este asumată şi va duce la prietenie.

În această legătură este de remarcat faptul că în viaţa ţăranilor primitivi toate atitudinile de mândrie socială sunt familiale, iar pe locul doi sunt cele individuale. Când o familie a crescut de generaţii în acelaşi loc, când membrii săi sunt cunoscuţi de trei sau patru generaţii sau sunt amintiţi, fiecare individ este clasificat, în primul rând, ca aparţinând unei familii şi apreciat în funcţie de aprecierea de care se bucură familia, în timp ce, pe de altă parte, statutul social al familiei este influenţat de statutul social al membrilor şi niciun individ nu poate evolua sau regresa fără a trage dupa sine întreaga familie. În acelaşi timp, niciun individ nu poate evolua sau regresa până în punctul în care se va rupe de familia în care opinia publică îl va încadra întotdeauna. În constituirea acestei opinii sociale este nevoie de solidaritate familială, dar în acelaşi timp o ajută să se menţină şi să se dezvolte.

Relaţiile personale din cadrul legăturilor de familie sunt idealizate în cazul în care organizarea familială ar fi o orânduire a lucrurilor în care toţi membri să fie prieteni între ei, nu în afara familiei. Idealul este exprimat chiar şi în terminologia anumitor localităţi, unde termenul „prieten” este rezervat pentru rude. Acest lucru nu înseamnă că prieteniile personale sau cunoştinţele sunt necesare pentru legăturile de familie. Din contră, când o relaţie personală este considerată a fi o condiţie a solidarităţii active, avem un semn al dezintegrării vieţii de familie.

Un moment interesant în organizarea familiei este atitudinea femeii. În general, femeia nu are simţul grupului familial la fel de dezvoltat ca al bărbatului şi tinde în mod inconştient să se substituie, când este posibil, sentimentelor personale, adaptate individualităţii membrilor

familiei. Îşi vrea soţul mai mult pentru ea şi este geloasă de multe ori pe familia acestuia; are mai puţine consideraţii faţă de importanţa grupului familial ca întreg şi mai multă simpatie pentru nevoile individuale ale membrilor; ea divizează de multe ori iubirea ei între copii, fără a ţine cont de valoarea lor pentru familie; ea îşi alege prietenii mai mult sub influenţa factorilor personali. Dar aceasta este doar o problemă de grad; idealul familial nu este nicăieri perfect realizat şi pe de altă parte, nici o femeie nu este lipsită de sentimente ale grupului familial. Totuşi, în evoluţia familiei, particularităţile femeii exercită cu siguranţă o influenţă dezintegratoare, prin ajutarea la izolarea unor grupuri mai mici şi prin susţinerea membrilor familiei în procesul de individualizare.

Această organizare schiţată este baza vieţii tradiţionale de familie, dar nu o găsim nicăieri la capacitate maximă în realitate. Viaţa de familie aşa cum este în prezent suferă o profundă dezintegrare în unele aspecte şi este influenţată de diferiţi factori. Principalele tendinţe de dezintegrare sunt: izolarea grupului conjugal şi individualizarea personală. Deşi aceste procese se întrepătrund uneori sau se determină reciproc, pot să se dezvolte şi independent şi este mai bine să îi luăm separat în considerare. Cu toate acestea, sunt anumiţi factori comuni care prin faptul că dizolvă organizarea tradiţională, lasă în urmă o formă de viaţă familială nedeterminată.

Forma tradiţională a familiei populare poloneze poate subzista doar într-o comunitate agricolă, stabilită de cel puţin patru sau cinci generaţii în aceeaşi zonă şi care nu a suferit schimbări importante de clasă, religie, naţionalitate sau profesie. De îndată ce apar aceste schimbări, dezintegrarea este iminentă. Grupul conjugal sau individul intră într-o comunitate complet diferită, iar vechile legături se destramă mai devreme sau mai târziu. Ultimii 50 de ani au adus multe asemenea schimbări sociale în viaţa ţăranilor. Emigrarea în oraşele poloneze, în America şi Germania au distrus familii. Acelaşi lucru rezultă din proletarizarea locuitorilor de la sate, care a obligat mulţi fii şi fiice de fermieri să-şi găsească de lucru sau să cumpere „colonii” în afara districtului. Dezvoltarea industrială a zonei rurale duce la schimbări de profesie. Şi, în final, are loc o evoluţie rapidă a organizării de clase poloneze şi, în consecinţă, ţăranii trec în clasa de mijloc sau sub clasa de

mijloc dintr-o generaţie, lucru care va duce la o întrerupere totală a restului familiei. Schimbările de religie şi naţionalitate sunt foarte rare, dar, atunci când apar, rezultatul este radical şi imediat.

În analizarea efectului acestor schimbări, trebuie să luăm în considerare problema adaptării la noile condiţii. Două aspecte sunt importante: uşurinţa adaptării şi amploarea ei. De exemplu, adaptarea unui ţăran care se mută într-un oraş polonez ca muncitor este relativ uşoară, dar amploarea sa este mică, în timp ce emigrarea în America sau urcarea în ierarhia socială ridică mai multe probleme de adaptare, dar amploarea este cu mult mai mare.

Efectul acestor diferenţe asupra vieţii de familie sunt resimţite independent de natura noilor forme de organizare familială pe care individul sau grupul conjugal le-ar putea găsi în acest mediu nou. Într-adevăr, adaptarea în sine merge până în punctul în care se imită viaţa de familie din noul mediu, dacă nu cumva individul se căsătoreşte în acest mediu şi este complet asimilat. Singura organizare familială imitată de ţăranii care se ridică deasupra clasei lor este organizarea apropiată a nobilimii poloneze. Cu excepţia acestor cazuri rare, evoluţia familiei este determinată nu de influenţa pozitivă a oricărei forme de viaţă familială, ci a izolării grupului conjugal şi indivizilor care duc la schimbări de atitudine şi personalitate.

Dacă acest proces este dificil sau nu are succes, individul izolat sau grupul conjugal vor avea o puternică voinţă de a se întoarce în mediul vechi de proveniență şi vor aprecia solidaritatea familială prin care, deşi este imperfectă, lupta pentru supravieţuire este facilitată într-o manieră limitată. Spunem limitată deoarece solidaritatea este un ajutor pentru cei slabi, a căror familie nu permite o decădere sub un standard minim de viaţă, în timp ce devine o povară pentru cel puternic. Rezultatul unei adaptări fără succes sau dificile tinde să devină o împrospătare conştientă a sentimentelor familiale şi chiar o anumită idealizare a relaţiilor de familie. Găsim această atitudine la multe grupuri conjugale din America de Sud şi Siberia, printre soldaţii din armata rusească şi putini muncitori fără succes din America, în Europa de Vest şi chiar în centrele industriale poloneze.

Dacă procesul de adaptare este uşor dar limitat – dacă gradul de control la care are acces individul se limitează, dar este atins uşor (ca în cazul muncitorilor din oraşele poloneze) – rezultatul este mai complicat. Dorinţa de a trăi în vechile condiţii de viaţă persistă, dar nu atât de mult încât să facă insuportabilă viaţa din noile condiţii. Sentimentele familiale încă există la capacitate maximă deoarece viaţa socială extra-familială nu oferă satisfacţie maximă tendinţelor sociale ale individului, dar obiectul acestor tendinţe familiale este redus la grupul conjugal. Atunci când grupul conjugal este izolat teritorial este izolat şi de setul tradiţional de reguli, valori şi sentimentele fostei comunităţi şi familii, iar odată cu dispariţia acestor tradiţii, familia devine o organizaţie naturală bazată pe legături personale între membri şi aceste conexiuni sunt suficiente doar pentru a ţine unit grupul conjugal, în care poate putem include câteva rude apropiate - părinţii, fraţii sau surorile soţului sau soţiei. În aceste condiţii şi cu condiţii economice suficiente pentru a trăi, dar nu şi pentru a progresa, întâlnim în oraşe o exclusivitate şi un egoism al grupului marital care nu se regăseşte la ţară. În oraşele poloneze, tipul burghez de organizare familială tinde să se răspândească în restul societăţii ca unităţi indisolubile, egoiste şi chiar ostile uneori. Şi, după cum vedem în materialele noastre, constituirea acestor grupuri este favorizată de femei. Femeia este clar ostilă faţă de orice relatie sociala a soţului ei în noul mediu şi tinde să izoleze grupul marital; faţă de vechile relaţii de familie, ea le păstrează doar pe acelea faţă de care are afecţiune personală şi ajută astfel la eliminarea elementului tradiţional. Prin sentimentul ei tipic de insecuritate economică, produs de insuficienta adaptare la condiţiile moderne ale vieţii industriale, ea dezvoltă mai mult decât soţul ei, egoismul grupului conjugal.

A treia formă de adaptare – o formă relativ uşoară şi de succes – dă naştere unui anumit tip de individualizare, întâlnit printre masele de imigranţi tineri din Germania. Succesul acestei adaptări – care ar trebui să fie măsurate în standardele imigranţilor, nu a ţării din care provin – constă în dezvoltarea economică şi creşterea influenţei sociale. În America şi Germania se datorează, în primul rând, salariului mai mare, dar în America democratică, viaţa socială poloneză le oferă imigranţilor un sentiment de importanţă pe care în comunele poloneze îl au doar câţiva

fermieri influenţi. Nu există, într-adevăr, niciun sector de acest gen în Germania, dar emigranţii se întorc în fiecare an cu experienţă şi bani noi în satul natal şi, aşadar, rolul său social este mărit în mod natural. Înainte individul conta mai mult ca membru al familiei; acum contează pentru sine. Familia încetează să mai fie necesară. Nu mai este nevoie de susţinere, deoarece individul se descurcă singur. Nu este nevoie de satisfacerea tendinţelor sociale, deoarece aceste tendinţe pot fi satisfăcute în prezenţa prietenilor. Experienţe şi atitudini asemănătoare creează un sentiment de solidaritate printre generaţiile tinere împotriva celor vârstnici, fără a ţine cont de relaţiile de familie. Interesele sociale şi cele de familie nu mai coincid, dar se intersectează. Acest stadiu este uşor de observat din exterior în coloniile poloneze din America şi în districtele poloneze care au emigranţi în vârstă. Oamenii tineri sunt mereu împreună, spre deosebire de cei bătrâni şi o „companie plăcută" este atracţia principală, inclusiv emigrantul izolat invitat să se alăture grupului din America sau să se întoarcă acasă, dar mutând băiatul sau fata din casă în stradă.

Sentimentele familiale nu dispar complet; schimbările prin care trece individul nu sunt atât de profunde. Dar caracterul manifestării lor se schimbă. Nu mai întâlnim o atitudine de dependenţă faţă de grupul familial, iar dispariţia acestei atitudini duce la dispariţia obligatorie a solidarităţii de familie; dar, în acelaşi timp, un nou sentiment de importanţă pentru sine ia naştere şi se manifestă printr-o atitudine de superioritate faţă de un alt membru al grupului şi această superioritate cere o expresie activă. Rezultatul este o generozitate curioasă, care uneori merge prea departe, care este uneori bizară, pe care individul o arată faţă de membrii singulari ai familiei, fără a ţine cont de validitatea tezei pe care acest membru i-ar putea înainta în organizarea tradiţională familială. Generozitatea este de obicei complet dezinteresată din punct de vedere economic; nu se aşteaptă nicio înapoiere. Este o expresie a personalităţii, o satisfacţie imediată a afecţiunii şi vanităţii personale. Este manifestată doar faţă de persoane cu care are legăturile afective, uneori faţă de prieteni care nici măcar nu fac parte din familie. Mila este un motiv care întăreşte şi îşi este uneori autosuficientă. Orice aluzie la obligaţie este ofensatoare. Este arătată uneori într-un mod neaşteptat sau într-un

moment neaşteptat, cu dorinţa evidentă de a şoca. Este simptomul expansiunii personalităţii.

Pe de altă parte, rata inegală cu care are loc procesul de individualizare şi modificarea atitudinilor tradiţionale la diferiţi membri ai familiei duce la dezintegrarea familiei şi a vieţii personale. Acest lucru se poate observa la relaţiile dintre copii şi părinţi aşa cum apare în emigrări. Când băiatul îşi părăseşte familia din Polonia şi vine în America, nu se gândeşte la datoriile faţă de părinţi şi familia de acasă. El vrea să trimită acasă câţi bani poate; trăieşte în cel mai ieftin mod posibil şi lucrează multe ore. El scrie: „Dragi Părinţi: Vă trimit 300 de ruble şi mereu vă voi trimite cât de mult pot." El nici măcar nu concepe ca moral acest comportament; şi nu este moral, în sensul că nu implică reflecţii şi inhibiţii. Este un comportament social neoglindit. Dar dacă de-a lungul timpului el va dezvolta atitudini şi dorinţe noi şi individualiste, el va scrie: „Dragi Părinţi: Vă voi trimite bani; doar că cereţi prea mult." (Vedeţi Seria Butkowski).

Cea mai mare ruptură dintre părinţi şi copii – una care se prezintă zilnic în tribunalele noastre – vine odată cu emigrarea întregii familii în America.

Copiii din aceste familii nu îşi însuşesc atitudinea tradiţională a solidarităţii de familie, ci mai degrabă îşi însuşesc idealurile individualiste americane, în timp ce părinţii rămân neschimbaţi şi de aici rezultă un antagonism dureros între copii şi părinţi. Acest fenomen are expresii variate, dar probabil că cea mai proeminentă este cea economică – cererea părinţilor de a le da toţi banii şi evitarea părinţilor. Ura reciprocă, duritatea situaţiei, brutalitatea părinţilor, dispreţul şi ridicularizarea copilului – ridicularizarea discursului şi a obiceiurilor populare vechi şi viziunea părinţilor – devin aproape inimaginabile. Părinţii, de exemplu, ajung la tribunalul juvenil, nu pentru reformă, ci ca mod de răzbunare; îşi vor jigni fata, o vor numi „prostituată" şi „hoţ" chiar dacă nu au nicio dovadă care să susţină aceste acuzaţii. Aceeaşi situaţie o întâlnim când ţăranul nu este capabil să aplaneze situaţiile cu vecinii prin mijloace sociale şi va recurge la tribunal ca expresie pură a dușmăniei şi cu o totală lipsă a noţiunii de bine şi rău. Un caz a fost de curând adus la tribunal în Chicago care ilustra cât de inabil este tatăl în acceptarea unui alt punct de

vedere în afara celui de solidaritate familială. Fata plecase de acasă şi era pe străzi. Când a fost chemat la tribunal pentru explicaţii şi cooperare, tatăl întotdeauna a răspuns în termeni de plătire a fetei – ea nu şi-a adus economiile în casă. Când a fost clar că nu o poate controla, a spus: „Faceţi ce doriţi cu ea. Nu îmi este de niciun folos."

Acest ultim tip de adaptare – unul care cere multă schimbare, dar care dă mult control – este tipic reprezentat de tendinţa ascendentă a ţăranului şi este mereu legată de dezvoltarea intelectuală. Adaptarea aduce, de asemenea, cea mai mare schimbare în sentimentele familiale. Individualizarea este rezultatul natural al depăşirii grupului primitiv şi al devenirii independent faţă de el. Dar în acelaşi timp, spre deosebire de tipul precedent, această formă de adaptare duce la schimbări calitative ale conceptului de familie. Într-adevăr, individul ajunge, nu doar deasupra familiei, dar şi deasupra comunităţii şi lasă în urmă majoritatea elementelor tradiţionale, iar din acest respect rezultă un tip de adaptare analog celui de-al doilea. Pe de altă parte el întâlneşte la acest nivel cultural ridicat acele tradiţii mai universale şi mai conştiente pe care le înglobează moralitatea creştină. Elementele creştine au fost încorporate în sistemul de tradiţii popular, dar erau doar o parte a sistemului, iar influenţa lor în viaţa ţăranului era complet diferită faţă de ceea ce biserica şi creştinismul vroiau să fie. Puterea elementelor creştine în viaţa ţăranului reprezentă puterea obiceiului, în timp ce la un nivel mai înalt de dezvoltare intelectuală şi individualizare, ele se proclamă ca fiind norme raţionale care dirijează conştiinţa şi morala individuală. Deci, atitudinile familiale ale unui ţăran care evoluează suferă o dublă evoluţie: sunt simplificate şi trec din sfera obiceiului în cea morală, conştientă. Doar câteva obligaţii fundamentale sunt recunoscute, iar în sfera acestor obligaţii, familia morală nu coincide nici cu familia tradiţională, nici cu cea naturală – grupul conjugal. În forma sa tipică, ea include soţ şi soţie, părinţi, copii, fraţi şi surori. Nucleul său nu mai este un grup, ci un individ. Soţul are, de exemplu, obligaţii morale particulare faţă de proprii părinţi, surori şi fraţi, dar nu şi faţă de rudele soţiei. Obligaţile morale faţă de rudele ei nu diferă faţă de cele acordate unui prieten sau unei cunoştinţe, nu sunt obligaţii particulare familiale. Compoziţia acestei familii morale nu mai depinde de factori sociali – presupunând, desigur,

că elementul obiceiului a fost complet eliminat, fiind rar cazul. Găsim indivizi care resimt aceste obligaţii drept poveri grele şi încearcă să scape de ele cât mai repede posibil; alţii acceptă şi tratează familia ca pe un obiect al obligaţiei morale, chiar şi după ce şi-a pierdut realitatea socială.

În distingerea acestor 4 tipuri de evoluţie a vieţii familiale, le-am izolat în mod abstract şi le-am studiat prin expresia lor cea mai radicală şi complexă. În realitate, cu toate acestea, găsim nenumărate forme intermediare şi incomplete şi trebuie să ţinem seama de acest fapt atunci când examinăm materialele concrete.[6]

---

[6] Terminologia poloneză a relaţiilor de familie este în concordanţă cu definiţia noastră dată familiei. În primul rând, trebuie să distingem diferenţa în pronunţarea numelui atunci când vorbim cu o rudă sau despre o rudă cu un străin. În ultimul caz este folosit termenul de bază, iar în primul caz este o tendinţă de a-l substitui unui alt termen, ceea ce indică o apropiere mai mare în grad de rudenie. Când se vorbeşte despre o rudă din familie sunt posibile ambele variante.
Termenii proprii, spre exemplu cei folosiţi când se vorbeşte despre o rudă cu străinii, sunt de genul:

a) Termeni care definesc o relaţie unică, cum ar fi *maz* (soţ) şi *zona* (soţie), *tesc* (socru), *ojciec* (tată). Doar soţ şi soţie rămân unice atunci când te adresezi unui membru al familiei, în timp ce termenii pentru părinţii şi copiii de sânge sunt substituite celor care indică un descendent vitreg sau prin alianţă.
b) Termeni care definesc în mod esenţial o relaţie unică, dar care pot fi extinşi oricărei relaţii de diverse grade. Spre exemplu, *brat* (frate), *szwagier* (cumnat), *dziadek* (bunic), *wuj* (unchi din partea mamei), *stryj* (unchi din partea tatălui). Sensul lor original este acelaşi cu corespondenţii din limba engleză, dar sunt aplicaţi şi pentru gradele mai îndepărtate. Dacă este cerută acurateţea, sunt definiţi prin adjective speciale, dar până la gradul trei sau patru nu sunt necesare aceste adjective. Aşadar, un verişor de gradul doi este stryjeczny, wujeczny sau cioteczy brat (frate de unchi din partea tatălui, din partea mamei sau a mătuşii), sau pur şi simplu dziadek şi aşa mai departe. Rudele soţului sau ale soţiei pot fi determinate în acelaşi mod, adăugând „a soţiei" sau „al soţului". Dacă nu este necesară o anumită exactitate, calificarea este omisă, exceptând membrii colaterali (ai aceleiaşi generaţii) unde anumite relaţii de rudenie sunt indicate prin termeni particulari (szwagier în loc de braţ). Când te adresezi unui membru, nu sunt omise doar toate calificările, dar şi pentru membrii colaterali termenul „frate" şi „soră" sunt adesea substituite unui termen special care indică anumite relaţii de un anumit grad.
c) Termeni care sunt nume de clase. Dintre acestea sunt doar 2: krewny şi powinowaty, rude de sânge şi prin alianţă. Nu sunt folosite niciodata în adresare, iar, în general, folosirea lor este limitată la cazuri în care gradul

CĂSĂTORIA

Familia de ţărani polonezi, aşa cum am văzut, este organizată ca o pluralitate de grupuri conjugale care interacţionează, care determină mulţi nuclei în viaţa de familie şi a cărui importanţă variază şi se schimbă. Procesul formării şi evoluării acestor nuclei este un fenomen esenţial în viaţa de familie. Dar, în acelaşi timp, multe alte interese culminează în viaţa de familie a ţăranilor şi trebuie să le luam în considerare:

1. Căsătoria văzută din perspectiva familiei – întregul sistem familial de atitudini include postulatele căsătoriei pentru fiecare membru al generaţiei tinere. Familia este o organizaţie dinamică, iar schimbările aduse de naşterea, creşterea, căsătoria şi moartea acestora nu are nimic accidental sau neaşteptat, ci sunt incluse în mod normal în organizare, luate în considerare şi reviziuite şi întreaga viaţă practică a familiei este adaptată acestor evenimente. O persoană care nu se căsătoreşte până la o anumită dată, la fel ca un om în vârstă care nu moare la o anumită vârstă, provoacă uimire nefavorabilă în sânul familiei; ei parcă s-au oprit în mijlocul unei mişcări continue şi sunt lăsaţi singuri. Sunt, într-adevăr, şi excepţii. De la o fată sau un băiat cu defecte psihice sau intelectuale nu se aşteaptă o căsătorie, iar în cursul copilăriei sale se adoptă o anumită atitudine şi îi este rezervat un anumit loc. O eventuală căsătorie a sa va provoca aceeaşi uimire nefavorabilă, la fel cum provoacă celibatul unora.

Condamnarea ataşată faptului că nu te căsătoreşti nu este la fel cu cea a omisiunii datoriilor morale sau religioase, iar în cazul în care complexitatea sociala creşte şi multe persoane rămân din ce în ce mai frecvent necăsătorite, deşi nu este vina sa, condamnarea este mai permisivă. Dar standardele leagă părinţii copilului mai mult decât înainte şi vedem în scrisori că părinţii nu îndrăznesc să se opună unei căsătorii, chiar daca ar avea de suferit de pe urma acesteia (alienarea copilului sau pierderi materiale) şi îşi conving copilul să se căsătorească, chiar şi în pofida propriului interes. Comportamentul contradictoriu (vezi seria

---

de rudenie sau un tip de relaţie este uitat sau când vorbitorul nu vrea să iniţieze străinul. Clasele inteligente folosesc uneori termenul franţuzesc

d) „cousin" (kuzyn în poloneză), dar acest obicei a ajuns doar la clasa inferioară de mijloc, nu la ţărani.

Sekowski) atrage după sine condamnare socială imediată. Singura limitare a acestui principiu este în alegerea partenerului. Dar chiar şi această limitare dispare când părinţii nu sunt siguri că există o altă persoană mai bună pentru copilul lor cu care se poate aranja căsătoria. Mai bine faci o căsătorie nereuşită decât să nu te căsătoreşti deloc.

Factorul familial tradiţional încetează să mai exercite vreo influenţă asupra celei de-a doua căsătorii; singura menţiune este faptul ca această căsătorie nu este vazută cu ochi buni.

Familia nu doar că cere ca membri săi să se căsătorească, dar le şi direcţionează alegerile. Acest fapt nu duce la tiranie sau interes propriu al părinţilor sau preocupare pentru copil, ci o consecinţă logică a situaţiei individului în grupul familiei.

Individul este potrivit doar ca membru şi îi datorează statutul său social şi economic. De aici derivă responsabilităţi; căsătoria pe care trebuie să o facă, nu doar în interes propriu, ci şi în interesul familiei. Condiţionarea alegerii partenerului se face în 3 moduri:

a) Partenerul este un străin care prin căsătorie devine un membru al familiei. Asadar, familia vrea ca acest individ să aibă o personalitate care se va potrivi grupului şi care va fi asimilată cu cat mai puţin efort posibil. Nu doar un bun caracter, ci şi un bun set de obiceiuri şi tabieturi asemănătoare cu cele din familie sunt importante. Uneori, partenerul nu este cunoscut de familie, nici chiar de cei care se căsătoresc, iar în acest caz garanţiile sociale sunt vitale. Băiatul sau fata ar trebui să fie măcar de familie bună, din aceeaşi clasă şi să se stabilească, dacă se poate, în acelaşi district, din moment ce obiceiurile diferă de la o localitate la alta. Ocupaţia unui băiat ar trebui să fie de aşa natură încât să nu dezvolte tabieturi nedorite sau care nu pot fi asimilate. Fata ar trebui să fi fost crescută acasă şi să fie obişnuită cu munca în gospodărie. Un bărbat nu ar trebui să aibă o ocupaţie împotriva căreia comunitatea are prejudecăţi. În această problemă avem încă un criteriu de selecţie, vanitatea. În final, o văduvă sau un văduv reprezintă un partener de nedorit, deoarece sunt mai greu de asimilat în familie decât cei tineri. Dacă nu doar viitorul partener, ci şi familia acestuia sunt necunoscuţi, părinţii vor încerca să

cunoască personal rudele sau cunoştinţele lor, pentru a vedea caracterul şi comportamentul lor în general. De aici avem foarte cunoscutul obicei de a aranja o căsătorie prin prieteni şi rude.

Această formă de peţire este intermediară între cea în care perspectiva este cunoaşterea personală şi cea în care legătura cu o anumită familie se face prin swaty (peţitor profesionist) şi apoi se cunosc faţă în faţă. În această formă intermediară, punctul de vedere vizează prietenia cu rudele fetei sau ale băiatului. Se presupune că partenerul îşi reprezintă rudele prin caracterul său şi că se merită o legătură cu rudele acestuia. Dar acest fapt după al doilea aspect al controlului familial în căsătorie.

b) Viitorul partener vine dintr-o familie, care se va conecta cu familia fetei. Grupul familial îşi asumă dreptul de a controla alegerile membrilor săi, nu doar cu privire la calităţile personale ale partenerului, dar şi cu privire la natura grupului care se va alia. Statutul grupului în comunitate este baza selecţiei. Acest statut este condiţionat de mulţi factori - avere, moralitate, inteligenţă, instruire, religie, influenţe politice şi sociale, legăturile cu clasele superioare, solidaritatea dintre membrii familiei, ocupaţie, câţi membri au, de când locuiesc în localitate etc. orice familie încearcă să facă o alianţă bună; în acelaşi timp, ea încearcă să nu-şi diminueze demnitatea prin a risca un refuz sau prin acceptarea imediată care va duce la încălcarea orgoliului. Lunga selecţie şi ezitarea reală sau regizată, de ambele părţi, în timp ce problema nu este să descurajeze posibilele căsătorii din aria posibilităţilor deschise către un individ este o dovadă a statutului înalt al familiei. Asemenea instituţii precum cea a peţitorilor au sarcina de a scurta ceremonialul alegerii fără a degrada demnitatea familiilor implicate.

Libertatea relativă dată indivizilor, câştigul aparent al iubirii, are la bază în multe cazuri dorinţa de a scurta acest proces de selecţie prin mutarea responsabilităţilor grupului asupra individului. În peţirea tradiţională îşi face loc acest control familial asupra căsătoriei. Tânărul împreună cu peţitorul vizitează familiile pe care familia sa le consideră demne şi doar din aceste familii poate alege o fată. El este primit de

părinţii fetei şi este încurajat să mai vină sau este respins imediat. Fata poate alege un bărbat doar dintre cei pe care o încurajează familia ei să aleagă.

c) o situaţie particulară este creată atunci când este implicată o văduvă sau un văduv cu copii din prima căsătorie. Asimilarea în acest caz este foarte dificilă, pentru că nu doar un individ, ci o parte dintr-o căsătorie ciudată trebuie să fie asimilată. În acelaşi timp, legăturile cu familia văduvei va fi incompletă, deoarece familia primului soţ tot mai are anumite cerinţe şi drepturi. Aşadar, o astfel de căsătorie nu este văzută cu ochi buni şi trebuie să existe o superioritate socială reală a viitorului partener pentru a contrabalansa această inferioritate. Cea de-a doua căsătorie este o mezalianţă.

Odată cu dezintegrarea vieţii de familie avem o anumită eliberare de pretenţiile în materie de căsătorie. Dar această eliberare poate lua multe forme. Cu privire la calităţile personale ale viitorului soţ sau soţie, poţi neglija familia sa şi să aplici aceleaşi principii de apreciere pe care le-ar aplica familia sa – alege o persoană al cărei caracter şi obiceiuri reprezintă tipul dominat din propria ta familie, o persoană ale cărei rude le cunoşti, care vine probabil din aceeaşi zonă etc. Aşadar, de exemplu, imigranţii din America a căror individualizare abia a început, au încercat să căsătorească băieţi cu tinere din fosta ţară şi dacă se poate, chiar din satul natal.

O individualizare de gradul doi se manifestă printr-o selecţie mai motivată a acestor calităţi deoarece individul doreşte ca viitorul partener să aibă în vedere fericirea personală şi să nu ţină cont de dorinţa familiei. Acest tip de selecţie este dominant, de exemplu, în a doua căsătorie, când individul este perfect conştient de ceea ce doreşte de la partener şi atunci când sentimentele proprii care se accentuează odată cu vârsta, îl învaţă să neglijeze eventualele proteste ale familiei. Argumentul contra cel mai cunoscut este „eu voi trăi cu această persoană, nu voi, deci nu vă priveşte.”

În final, cea mai mare formă de individualizare se regăseşte în căsătoria din dragoste. În timp ce o determinare rezonabilă a calităţilor dorite de individ de la partenerul său permite un oarecare control şi o

anumită influenţă a tradiţiilor, în dragoste orice posibilitate de control familial este exclusă de de la bun început. Aici, sub incidenţa momentului, cea mai mare oportunitate este oferită de potriviri între indivizi a căror determinare socială diferă, deşi această diferenţă nu este exacerbată deoarece iubirea cere o oarecare unitate a tradiţiilor sociale.

2. Căsătoria din punctul de vedere al grupului social: teritoriu (comunitate), naţionalitate, religie, profesie – pretenţiile pe care comunitatea le are de la individ în privinţa căsătoriei se află în concordanţă cu cele ale grupului familial deoarece fiecare individ trebuie să se căsătorească, dacă nu este lezat de o disfuncţie fizică sau intelectuală. Comunitatea cere de la membrii săi stabilitatea vieţii deoarece duce la armonie; dar un ţăran poate atinge această armonie abia după căsătorie. Viaţa unui celibatar nu are un caracter stabil. O persoană singură, după cum ştim, nu poate sta la nesfârşit cu familia sa deoarece este organizată în aşa fel încât s-a pus accentul pe faptul că membrii săi se vor căsători. Nu poate îndeplini anumite sarcini singur – nu poate face agricultură sau să întreţină un butic – poate fi angajat ca muncitor, să trăiască printre străini sau să fie servitor. În ambele cazuri, sfera intereselor sale este mult mai îngustă decât cea a unui cuplu căsătorit şi viaţa sa nu are stabilitate. O persoană singură nu are acelaşi statut ca cel al unui om căsătorit; sunt puţine oportunităţi de a realiza reciprocitatea serviciilor şi mai puţine pentru cooperare. Nici măcar nu poate întreţine o casă. Nu are pe cine să întreţină, deci nu are de ce să facă economii. Toate aceste trăsături ale vieţii de celibatar tind să dezvolte un spirit de desfrâu, vagabondaj şi pauperizare sau duc la izolarea egoistă într-un cerc de interese personale - ambele opuse setului fundamental de atitudini care nu sunt dorite de către grup.

În concordanţă, comunitatea dă o sancţiune pozitivă membrilor unei astfel de căsătorii. Acest lucru se înfăptuieşte în 3 moduri:

(1) fiecare nuntă este un eveniment social în sine la care participă toată comunitatea şi plăcerea de a fi pentru câteva zile în centrul atenţiei este un motiv în plus pentru a te căsători.

(2) Comunitatea oferă un statut social mai însemnat celor căsătoriţi: sunt adresaţi cu „tu” şi încep să joace un rol activ în comunitate, în parohie, în asociaţii etc. Indivizii care nu se căsătoresc sunt

văzuţi ca membri ai unor familii şi potenţiali parteneri, dar acest statut nu se păstrează în timp. (3) Viaţa privată a cuplurilor căsătorite este mai puţin controlată de comunitate decât cea a persoanelor necăsătorite. Controlul familiei în condiţii normale este suficient dozat pentru primul caz; comunitatea intervine doar în cazuri exraordinare de neînţelegere în familii. Celibatarul este considerat ca fiind insuficient controlat de familie şi comunitatea nu îi oferă intimitate.

Comunitatea, văzută ca grup teritorial, îşi asumă dreptul de a alege membrii când este vorba de a accepta un partener dintr-o altă zonă. Acelaşi drept îl au grupurile profesionale, naţionale sau religioase care nu intervin de obicei în viaţa unui celibatar sau în căsătorie, atâta timp cât rămân endogami. Pretenţiile grupului diferă de cele ale familiei şi pot fi chiar şi în contradicţie.

În primul rând, un individ poate face parte din două familii, dar nu din două grupuri teritoriale, profesionale, naţionale sau religioase. Acest fapt duce la puncte de vedere diferite.

Să analizăm cazul membrilor unui grup social, care, prin căsătorie, trec într-un alt grup - se mută într-o altă localitate, are altă profesie, îşi schimbă naţionalitatea şi religia. Pentru familie acest lucru poate fi mai mult sau mai puţin neplăcut, dar doar din punctul de vedere al divergenţelor atitudinilor dintre membri; individul care trece în alt grup nu este neapărat pierdut; poate rămâne (dacă nu sunt alţi factori de dezintegrare) un membru solidar al familiei.

Pe de altă parte, pentru un grup teritorial, profesional, naţional sau religios, un astfel de individ este pierdut şi din moment ce niciunui grup nu îi place să-şi piardă membrii, orice formă de exogamie duce la condamnare socială. Această condamnare este mai puternică dacă individul renunţă la valorile esenţiale ale primului grup – obiceiuri, tradiţii, idealuri. Înainte, când obiceiurile şi tradiţiile erau mult mai diferite în comunităţi şi profesii, căsătoria în afara comunităţii sau grupului profesional era aspru condamnată; găsim multe dovezi în folclor. În prezent, schimbarea zonei implică o condamnare uşoară; o schimbare a grupului profesional (de exemplu, când o ţărancă se căsătoreşte cu un meşteşugar) duce doar la ridicularizare; dar schimbarea de naţionalitate şi religie sunt printre cele mai impardonabile ofense şi sunt considerate chiar

delicte grave. Şi, desigur, familia este influenţată de grupul social din care provine; grupurile naţionale şi religioase cer ca familia să dezmoştenească copilul renegat în aceste cazuri şi familia se supune, chiar dacă doreşte să îşi păstreze solidaritatea de familie.

Un alt caz este atunci când un membru nou este adus într-un grup social. Pentru familie, după cum ştim, se nasc două întrebări: care este statutul social al familiei noului membru şi care este caracterul său. Dar pentru grupul social nu există prima întrebare. Familia se conectează într-adevăr prin căsătorie cu familia partenerului; şi pentru aceasta este important statutul social.

Dar în mare parte, comunitatea nu intră în nicio relaţie particulară cu alt grup din simplul motiv că nu-i pasă de statutul altui grup social. Familia este de acord până la urmă cu faptul că fata lor va fi asimilata cu greu în noua familie, dacă familia fetei are un statut social însemnat – este foarte bogată, instruită, de origini bune, influentă. Beneficiile de a fi conectat cu o astfel de familie pot fi mai mari decât neplăcerile de a avea un membru neadaptat. Dacă pentru comunitate, aceste motive nu sunt suficiente pentru a eclipsa singurul lucru care contează, cum va fi noul membru asimilat? Acest lucru depinde de natura obiceiurilor sociale şi tradiţiilor pe care le-a adus cu sine şi cu cât diferă mai mult de cele predominante, cu atât mai mare este condamnarea socială pentru exogamie. Această condamnare este de obicei dublată de gelozia membrilor grupului ajunşi la vârsta căsătoriei, la fel şi părinţii şi rudele lor. Membrul exogam este judecat prin prisma lipsei de solidaritate şi aducerea unui străin este umilitoare. Uneori atitudinile de grup sunt mixte, ca atunci când o persoană de o altă naţionalitate şi religie intră într-un grup prin căsătorie şi acceptă alte idealuri; sunt destule diferenţe între tradiţii şi obiceiuri care să provoace o anumită discordanţă în grup, dar spiritul prozelitismului este flatant. Aşa se întâmplă, de exemplu, că un evreu care s-a convertit este luat în derâdere de comunitatea creştină, dar este apărat de membrii fostului său grup.

Dacă membrii nu sunt susţinuţi de fostul grup, el este neajutorat. Nicio normă socială în parte provenită din căsătorie nu este analoagă cu respectul dintre soţ şi soţie, care îşi are originile în faptul că ambii încă

aparţin de familia de proveniență. Doar o asimilare completă neutralizează lipsa de cordialitate a grupului social faţă de noul membru.

3. Căsătoria din perspectiva economică – pentru a înţelege partea economică a căsătoriei trebuie să reamintim (1) că această căsătorie nu este doar o simplă relaţie dintre indivizi, ci constituirea unei noi unităţi sociale, grupul conjugal, în care două grupuri familiale se intersectează, în timp ce fiecare îşi păstrează o parte din integritate şi (2) pământul este în viaţa ţăranului o problemă mai mult socială decât economică; semnficaţia proprietăţii este determinată de tradiţiile sociale.

Din aceste puncte de vedere rezultă un principiu general la care ambele familii sunt obligate să contribuie pentru existenţa economică a noului cuplu prin darea de zestre în funcţie de posibilităţi. O familie care nu oferă o zestre suficientă este considerată ca fiind săracă sau nu este solidară şi i se diminuează astfel statutul social.

Scopul zestrei nu este de a-i ajuta pe tineri să supravieţuiască, ci să le permită să-şi păstreze acelaşi statut social ca cel al familiei din care provin şi să evite o eventuală surclasare. Atâta timp cât copiii trăiesc împreună cu părinţii, ei au acelaşi statut ca aceştia, chiar dacă nu deţin nimic; dar dacă nu au nicio proprietate când îşi întemeiază propria casă, ei trec în clasa muncitorilor calificaţi. Forma economică prin care această tendinţă de a evita să fii surclasat se exprimă, este prin înfiinţarea unei afaceri proprii atunci când te căsătoreşti; acest principiu se aplica tuturor vechilor clase sociale – muncitorime, burghezie, nobilime – cu 50 de ani în urmă diferenţele dintre munca contractată şi munca independentă reprezinta diferenţe sociale şi economice; şi acest lucru există şi astăzi până la un anumit punct.

Pământul ţărănimii este baza acestei diferenţe, deci zestrea este adaptată la soluţia de a le face cuplurilor proaspăt căsătorite o fermă. Este clar că în majoritatea cazurilor aceste probleme pot fi rezolvate printr-o contribuţie a ambelor familii. În general, aceste contribuţii sunt aranjate astfel încât familia băiatului oferă pământ, familia fetei dă bani, deoarece pământul este mai important decât banii, iar stabilirea bărbatului pe pământul soţiei duce la pierderea demnităţii sale în grupul conjugal şi este dispreţuit de alţi fermieri.

Moştenirea ţărănească constă în lăsarea fermeii, iar bărbatul are obligaţia de a-şi plăti fraţii şi surorile şi pentru aceasta are nevoie de bani de la soţie. Tatăl nu este capabil să puna bani deoparte pentru ceilalţi copii, iar amanetarea fermei nu este o soluţie deoarece pământul este sacru şi duce la ruinare. Este de evitat să îţi vinzi ferma. Se poate face acest lucru după ce părinţii au murit şi nu se poate face atâta timp cât ei sunt în viaţă. Vânzarea, divizarea sau ipotecarea fermei înseamnă diminuarea statutului social al familiei. Capul familiei, care a muncit toată viaţa la ferma sa, vrea ca munca sa să fie continuată de fiu la acelaşi nivel. Pe scurt, este o datorie de familie a fiului să se căsătorească cu o fată bogată.

Chiar dacă ferma ar fi divizată sau vândută, niciun fiu nu ar putea să muncească la fermă fara a primi zestre, iar familia fetei nu i–ar permite să trăiască în sărăcie.

Acelaşi lucru este valabil pentru fiii care sunt plătiţi de frate; rar au destui bani să-şi cumpere o fermă pentru a trăi, mai ales din moment ce fiul care ia ferma este favorabil să se stabilească.

Sunt cazuri în care nu este necesară zestrea. De exemplu, singurul fiu al unui fermier bogat se poate căsători fără bani. Zestrea nu are doar valoare practică, este expresia importanţei familiei şi a solidarităţii, un obicei aplicat doar în cazul în care familia fetei este prea săracă pentru a-i da bani.

Exact acelaşi motiv social şi economic obligă o fată să se căsătorească cu un baiat cu pământ. Zestrea nu ajunge pentru a cumpăra o fermă şi pentru a păstra nivelul social pe care l-a avut fata în familia sa; şi chiar dacă ar fi suficient, familia fetei nu i-ar permite să se căsătorească cu un băiat atât de sărac deoarece ar fi o dovada a faptului că fata nu are peţitori şi statut social înalt, deci are un defect personal.

Sunt multe excepţii de la regula generală, dar au şi explicaţii speciale. O fată sau băiat care nu provine dintr-o familie de fermieri nu este obligat sa se căsătorească cu zestre. E suficient să aibă bani pentru a mobila casa şi ambele familii sunt obligate să îi ajute pe cât de mult posibil. Solidaritatea de familie este puternică; dar proprietatea care nu ia forma unei afaceri proprii nu determină statutul social al familiei aşa cum o face pământul, iar zestrea joacă un rol subordonat în procesul de alegere

al partenerului. Un băiat care are suficienţi bani pentru a mobila casa poate să se căsătorească cu o fată care are doar hainele de pe ea, iar o fată cu ceva bani poate să se căsătorească cu un băiat foarte sărac; nu era o inegalitate reală în niciun caz.

O căsătorie din interes, adică atunci când un copil sărac alege intenţionat pe cineva cu bani, aduce întotdeauna condamnare socială sau ridiculizare. În cazul unui meşteşugar care are nevoie de zestre pentru a-şi înfiinţa propria afacere, condamnarea este minimă. El nu ar trebui, într-adevăr, să se bazeze doar pe zestre, dar din moment ce meşteşugăritul era egal cu capitalul în tradiţie şi un negustor era încadrat automat în clasa superioară de familia fetei, zestrea nu mai este condamnabilă. Opinia publică nu oferă justificare penru un băiat sărac de la ţară sau o fată care printr-o alianţă bună trece în clasa fermierilor; este cea mai rea avansare sociala. La fel de rău este şi dacă un muncitor necalificat de la oraş se căsătoreşte cu o fată bogată. El nu poate folosi zestrea în mod productiv în niciun meşteşug şi face această alianţă din cauza faptului că este leneş şi îi cheltuie banii soţiei. În aceste cazuri condamnarea este dublată de faptul că în asemenea alianţe, cel bogat este de obicei mai în vârstă sau nu este atractiv sau este pătat moral etc., deoarece ar fi putut să facă o alegere mai bună. Chiar dacă nu sunt dezavantaje personale ale persoanei bogate, alianţa se face fără acordul familiei şi acest lucru implică condamnare.

Relaţia economică a părţilor din căsătorie este supusă unei aprecieri morale, doar dacă este personală, nu un aranjament familial.

Din punct de vedere economic, o a doua căsătorie este o problemă particulară. Controlul familial este diminuat în cazul văduvilor, deoarece sunt mai importanţi în familie decât celibatarul sau fata şi viaţa lor privată implică, prin căsătorie, mai multă independenţă. Problema de a menţine statutul social este implicată, de asemena, dar nu este în pericol de a fi pierdut, deoarece văduvii deja au proprietate. În cazul în care cel de-al doilea soţ sau soţie oferă sprijin personal în păstrarea fermeii, este suficientă o contribuţie economică, nu în capital. Dacă sunt copii din prima căsătorie, situaţia este mai complicată, deoarece familia are intenţia de a-i întreţine şi de a le păstra statutul social, făcând distincţie între ei şi copiii din a doua căsătorie. Aceşti copii trebuie luaţi în considerare atunci

când se dă zestrea. Statutul unui văduv nu este la fel cu cel al menajerei sau celibatarului, deci nu este justificată egalitatea.

Există o dublă evoluţie a părţii economice în căsătorie, influenţate de diluarea vechii ierarhii şi substituirea noii organizări de clasă pe de-o parte, iar pe de altă parte avem procesul de individualizare economică. Vechile clase sociale se amestecă, iar căsătoriile dintre ele sunt din ce în ce mai frecvente.

În acelaşi timp, noi criterii de superioritate apar şi iau locul celor vechi sau merg în paralel, iar echilibrarea dezavantajelor devine imposibilă. Vechile avantaje ale averii sau ale unei naşteri bune sunt surclasate. În sfera economică venitul începe să concureze cu proprietatea; munca contractată nu mai are caracter depreciativ etc. Astfel, căsătoriile în care alte criterii de superioritate sunt puse înaintea proprietăţii, aşadar alianţele devin mai normale în ochii opiniei publice şi mai uşor de acceptat.

În acelaşi timp, alianţele neechilibrate din punct de vedere economic sunt posibile datorită eliberării individului de presiunile făcute de familie şi comunitate. Dezinteresul apare în funcţie de starea economică a mediului. Trebuie să avem în vedere faptul că în viaţa de la ţară a polonezilor din clasele inferioare, o avansare economică era foarte improbabilă, chiar şi în comparaţie cu viaţa de la oraş şi incomparabilă cu viaţa din America. Dimpotrivă, sunt multe posibilităţi de regresie pe măsură ce populaţia se măreşte. Astfel, cuplurile căsătorite reuşesc dacă îşi menţin starea economică de la care au pornit şi este normal să pornească de la nişte standarde înalte. Dezinteresul va fi un lux pentru care vor plăti copiii şi părinţii. Căsătoriile din dragoste devin posibile în părţi ale ţării unde emigrarea sezonieră este practicată, chiar şi în oraşele industriale poloneze, dar mai ales în America.

4. Căsătoria din punct de vedere sexual – factorul sexual, ca o simplă satisfacere sexuală, în afară de iubirea individualizată, trebuie să joace un rol important în căsătorie în general, deşi este greu de determinat când acest factor este criteriu de selecţie pentru căsătorie. Cântecele populare şi glumele celor tineri arată că tendinţele sexuale înainte de actul sexual propriu-zis. Ambele sexe se întâlnesc la muncă şi la joacă şi astfel creşte apetitul sexual. Dar, pe de altă parte, dezvoltarea lor depinde de

căsătoria ca instituţie socială. Într-adevăr, activităţile care sunt favorabile dezvoltării acestui comportament au în vedere căsătoria. Există o bază de informaţii sexuale şi atitudini ce preced pubertatea şi nu este condiţionată de căsătorie. După pubertate, băieţii şi fetele se privesc ca potenţiali parteneri şi interacţiunile sociale sunt regizate având în vedere căsătoria. Toate mijloacele de destindere care nu sunt ceremonii urmăresc acest lucru. Partea sexuală a acestor interacţiuni este controlată instituţional şi social. Nicio aluzie indecentă nu este permisă într-o conversaţie privată dintre o fată şi un băiat, dar orice aluzie indecentă poate fi făcută publică sub forma cântecelor sau glumelor, la întâlniri unde sunt persoane tinere.

Căsătoria este singura formă prin care satisfacţia sexuală poate fi obţinută. Relaţiile ilegale înainte de căsătorie sunt relativ rare, nu datorită auto-controlului moral, ci datorită controlului familial şi cel al opiniei publice.

Interacţiunile sexuale dinainte de căsătorie sunt considerate imediat de către toţi ca fiind extensia ilicită a preliminăriilor sexuale dinainte de căsătorie, dar anticipative căsătoriei şi duc inevitabil la căsătorie. Sexualitatea înainte de căsătorie nu joacă niciun rol în viaţa ţăranului. Principalul motiv penru această prohibiţie este explicată chiar în cadrul căsătoriei. Cei care au interacţiuni sexuale înainte de căsătorie încep defapt să fie căsătoriţi, evitând astfel controlul familial. Acest lucru duce la o dezorganizare a întregului sistem de căsătorii. Chiar dacă alianţa ar fi profitabilă şi acceptată, tot este o formă de rebeliune împotriva autorităţii familiale şi o neglijare a comunităţii.

După căsătorie, sexualitatea nu mai este o problemă socială; este ignorat intenţionat de către societate. Infidelitatea conjugală nu ar trebui să existe în mod normal; nu se vorbeşte despre asta şi dacă se întâmplă, este condamnată la fel şi femeia şi bărbatul. Sexualitatea din cadrul căsătoriei este discretă, chiar secretă. Nu se vorbeşte despre aşa ceva, nici soţii între ei nu discută despre asta, iar aluziile sexuale sunt evitate cu desăvârşire. Se pare că întreaga problemă sexuală era considerată deplasată, o relaţie de familie la fel ca celelalte.

Viaţa sexuală conjugală nu este instituţionalizată, ca apetitul sau reglată moral ca viaţa de familie, ci redusă la minim şi neglijată. Este suprinzător că în 10 ţări diferite creştine avem o dezarmonie între

atitudinea ţăranilor şi cea a bisericii. Biserica vede căsătoria ca o reglare şi instituţionalizare a relaţilor sexuale, iar subiecţii sunt analizaţi în detaliu. Multe inadvertenţe se nasc între preot şi enoriaşi, mai ales dacă cel din urmă nu este din popor.

Viaţa sexuală este complet subordonată căsătoriei. Într-un alt volum vom trata procesul care duce la dezvoltarea vieţii sexuale în afara căsătoriei. Aici putem indica doar faptul că factorul sexual începe să joace un rol din ce în ce mai important în determinarea procesului de selecţie.

Într-o organizaţie familială şi socială perfectă, individul îşi poate alege partenerul în aceşti parametri, dar această opţiune nu este exclusiv dictată de iubirea sexuală, deoarece evoluţia iubirii sexuale este dependentă de curtare. Individul nu doar că trebuie să aleagă din cercul restrâns de parteneri, dar chiar şi în acest cerc opţiunile sale sunt îngrădite de toate formalităţile care fac ca exclusivismul vieţii sexuale să fie o problemă care se reduce la un singur rezultat. Dragostea la prima vedere care duce direct la logodnă este aproape imposibilă.

În majoritatea cazurilor, partenerul este cunoscut încă din copilărie, dar indecizia, selecţia atentă, luarea tuturor posibilităţilor în considerare sunt atitudini tradiţionale care provin din consideraţiile familiale şi sunt transferate în consideraţii de iubire. Această indecizie este dublată de limitarea discursului menţionat mai sus; expresiile de iubire care conţin chiar şi cea mai subtilă aluzie sexuală sunt sancţionate social; declaraţiile private sunt foarte limitate. Pentru un tânăr normal, sunt câteva persoane de sex opus mai mult sau mai puţin interesante, dar toate sunt acceptabile sexual. Decizia este luată sub influenţa familială. Singurul caz în care iubirea poate apărea înainte de căsătorie este dacă cei doi au mai multe oportunităţi de a se întâlni înainte de căsătorie, din variate motive. După logodnă, şi mai ales după căsătorie, relaţia de iubire se transformă în relaţie de respect. Desigur, iubirea este prezentă puţin înainte de căsătorie şi puţin după, dar este surclasată de interesele economice şi de familie.

Prima etapă a eliberării factorului sexual este actul ilegal de a întreţine relaţii sexuale înainte de căsătorie. Îl numim primul stadiu deoarece este la începutul individualizării, dacă unele condiţii externe sunt favorabile. Deci, printre tinerii emigranţi sezonieri din Germania, şi

printre zilierii din Polonia, care sunt izolaţi de familiile lor şapte sau zece luni şi nu au ocazia de a se întâlni, aproape 50% întreţin relaţii sexuale şi se căsătoresc când vin acasă sau trimit bani preotului în timpul sezonului.

Aici, simpla atracţie se transformă în dragoste sexuală şi poate deveni suficient de puternică încât să-şi asume întreaga responsabilitate a căsătoriei, deşi acordul părinţilor îl obţii de obicei înainte de a vorbi cu preotul.

A doua formă de eliberare sexuală este mai normală, deoarece nu necesită condiţii excepţionale şi nu încalcă morala tradiţională; dar pe de altă parte, arată un grad mai ridicat de individualizare. Este frecvent în America, dar şi în oraşele poloneze. Constă în reducerea proceselor complicate de selecţie şi de curtare la o propunere nepremeditată unei fete care i se pare acceptabilă după o scurtă întâlnire. Dacă fata îl respinge, repetă procesul cu alte fete. Acest fel de a încheia o căsătorie arată o evoluţie a atitudinilor tradiţionale. Este posibilă atunci când toate motivele familiale, economice sau sociale au dispărut, iar ezitarea nu mai este menţinută artificial. Băieţii şi fetele vor să se căsătorească în general, iar după eliberarea de presiunile sociale, simpla atracţie devine un impuls suficient de puternic.

În final, ultimul stadiu este atins atunci când atracţia, sub influenţa unui progres cultural în general, şi a dezvoltării imaginaţiei şi sentimentelor devin independente de activităţile practice, atunci avem o iubire tipic „romantică” în care elementul sexual nu mai este nici rigid, ca în condiţiile tradiţionale, nici brutal, ca în relaţiile sexuale dinainte de căsătorie, ci exaltant şi idealizat, iar exclusivitatea rezultatului o avem nu datorită motivului instituţional sau obiceiului, ci datorită unei complexităţi bogate de trăiri şi idei legate de o anumită persoană.

SISTEMUL DE CLASĂ ÎN SOCIETATEA POLONEZĂ

În statul polonez există o reevaluare generală a distincţiilor sociale, o decădere a vechii ierarhii sociale şi naşterea uneia noi. Acest proces se dezvoltă mai rapid în anumite părţi ale ţării (mai lent în Galicia), dar îi include peste tot pe ţărani şi clasele sociale inferioare ale

oraşelor şi exercită o influenţă majoră asupra psihicului generaţiilor tinere.

Vechea organizare de clasă prezintă două ierarhii care se dezvoltă în paralel: a ţării şi cea a populaţiei de la oraş. Prima este fundamentală, iar a doua este adiţională.

Cel mai înalt grad din prima ierarhie (care o domină pe a doua) a fost ocupată de câteva familii din marea nobilime. În timpul independenţei poloneze, ei au ocupat cele mai înalte funcţii, aveau propriile armate, conduceau politic etc. După partiţia Poloniei, influenţa lor politică a dispărut. În prezent, averea, tradiţia şi titlurile (nu erau titluri recunoscute în Polonia înainte de partiţie, cu excepţia câtorva prinţi din Lituania şi Rutenia) reprezintă ceea ce distingea aceste 40 sau 50 de familii de restul nobilimii. Cel de-al doilea strat era format din nobilimea mijlocie. Apoi urmează nobilimea ţărănească, distinsă de cea de mijloc prin lipsa averii şi culturii, de ţărani, prin drepturi şi acum doar prin tradiţie. [7]

Apoi vin ţăranii fermieri, cândva divizaţi în ţărani de frunte (aproape complet liberi, dar fără drepturi politice), ţărani ai bisericii şi iobagi particulari. În cele din urmă avem ţăranii fără pământ. În timpul independenţei Poloniei era aproape imposibil să delimitezi clar clasele; avem clasificarea familiilor nobiliare şi clasificarea familiilor populare, iar între cea mai josnică familie de nobili şi cea mai înaltă familie de ţărani avem o distincţie politică, nu socială. Poziţia fiecărei familii era clar determinată; avansări sau decăderi erau posibile, dar foarte rar în cadrul aceleiaşi generaţii. Atâta vreme cât organizarea socială persistă, acest lucru este adevărat şi în prezent.

---

[7] Nobilimea ţărănească este o clasă întâlnită doar în Polonia şi numită szlachta zasciankowa „nobilimea satului", szlachta zogonowa „nobilime de lot" (datorită micilor loturi de teren pe care le aveau) şi szlachta szaraczkowa „nobilimea cenuşie". Aveau aproape toate drepturile politice şi oşti ca nobilimea. În general, o familie foarte mare cu acelaşi nume ocupa un sat întreg sau chiar mai multe sate. Erau independenţi economic, dar penru ca nu aveau iobagi, erau în aceeaşi stare economica cu ţăranii. Originea lor datează din secolele XIV şi XV. Erau de obicei urmaşii razboinicilor lăsaţi la vatră care au primit pământ de la duce şi care s-au afundat economic datorită familiei mari şi divizarea pământului. Erau şi încă sunt destul de mulţi în vechiul ducat de la Mazovia (unit cu regatul Poloniei între 1525-1527); mulţi dintre ei au emigrat şi s-au aşezat în Lituania şi Rutenia. La sfârşitul secolului XVIII i-au declasat pe cei din nobilimea de mijloc – 400.000 faţă de 300.000.

Pe de altă parte, populaţia din oraş era şi ea ierarhizată, mai ales pe criterii economice, apoi cultura şi nasterea. Cel mai înalt grad era ocupat în oraşele foarte mari de familiile de negustori foarte bogate; apoi erau intelectualii şi meşteşugarii; apoi comercianţii mărunţi şi muncitorii necalificaţi. Drepturile politice ale vechii burghezii, cu excepţia administraţiei oraşului, erau mai mici decât cele ale nobilimii în general; poziţia socială a vechilor familii de burghezi era comparabilă cu cea a nobilimii de mijloc.

În afara acestor două ierarhii şi de fapt, cu puţine exceptii, în afara vieţii poloneze în general se aflau evreii.

La sfârşitul secolului XVIII mulţi factori au început să contribuie la o dizolvare graduală a acestui sistem şi acest proces a atins şi clasele inferioare acum 30 sau 40 de ani. „Constituţia din 3 Mai" (1791) a dat drepturi politice burgheziei, dar pierderea ulterioară a independenţei a făcut privilegiile politice să pară iluzorii. Procesul de eliberare personală şi economică a ţăranilor, început înaintea celei de-a doua partiţii, a continuat prin iniţiative personale sau acte legale, proces încheiat în 1864. Dezvoltarea industriei, ruinarea multor familii nobiliare după fiecare revoluţie prin confiscarea averilor, criza agricolă cauzată de importuri, răspândirea ideilor democratice, toţi sunt factori care au distrus conţinutul vechilor distincţii şi au lăsat doar forma. Procesul continuă, iar situaţia arată astfel.

În primul rând, încă sunt vechile clase, fie că aceste condiţii permit o anumită izolare şi dezvoltarea unei conştiinte de clasă – dacă această clasă este în acelaşi timp şi un grup social cu interferenţe reale şi interese comune. Factorii care menţin conştiinţa vechilor clase sunt vecinătatea teritorială şi identitatea ocupării. Deci, vechile familii ale nobilimii de mijloc se stabilesc în districte sau provincii, vechea burghezie în oraşele mari, familiile populare ale nobilimii ţărăneşti în aceleaşi sate sau parohii din vechi timpuri – acestea încă au sentimente de clasă suficient de puternice pentru a face faţă influenţelor exterioare. Nu permit accesul nimănui din clasele inferioare şi nu încearcă să avanseze.

Grupurile disparate au sentimentul congenităţii şi egalităţii şi căsătoriile dintre ei sunt noi legături de solidaritate.

Dar aceste grupuri, fără a fi chiar dizolvate, sunt împuţinate printr-un proces al cărui mecanism este determinat de natura conştiinţei lor, plus schimbările produse de evoluţia politică şi economică a ţării. Forma economică care corespunde sistemului social este exprimată în familie prin intermediul proprietăţii, părţi care sunt sub gestiune, care nu includ titlul de proprietate ale individului. În această formă de organizare economică a clasei subzistă grupul deoarece poate exista prin vecinătatea teritorială şi identitatea ocupării, iar conştiinţa de clasă persistă chiar dacă nu mai are o bază reală în organizarea politică. În aceste condiţii, dacă un individ nu este capabil să menţină partea sa din averea familiei, familia îl ajută şi îl controlează şi îl împiedică să ajungă la pierzanie. Acest control şi ajutor sunt limitate. Familia poate este neputincioasă, poate că nu vrea să ajute sau poate că individul nu vrea sa fie controlat şi ajutat, dacă dintr-un oarecare motiv solidaritatea este slăbită sau îngrădirea este prea mare. Schimbările economice din ultimul secol face din ce în ce mai dificilă această păstrare a pământului, mai ales datorită lipsei de independenţă politică care nu permite dezvoltarea unui mecanism social adecvat penru a facilita modernizarea economiei arhaice din agricultură, manufacturare sau comerţ. Aşadar, cazurile în care familia nu mai poate salva individul de la ruinare sau când întreaga familie este ruinată sunt foarte frecvente. Când modernizarea economiei este desăvârşită, se demonstrează că este necesară individualizarea proprietăţii, deci solidaritatea de familie este diminuată şi individul este lăsat singur.

Orice membru al grupului dintr-o anumită clasă care încetează să mai fie proprietar este surclasat. Nu mai poate menţine vechile relaţii sociale pe baza egalităţii; îşi părăseşte pământul pentru a-şi găsi de lucru; nu mai are interese comune cu clasa sa şi, mai presus de toate, trebuie să facă angajări - devinde dependent. Nu există altă distincţie economică atât de bine înrădăcinată în conştiinţa poloneză decât cea între munca independentă pe proprietatea ta şi munca contractată. Consecinţele sunt următoarele trei: (1) zilierii, înainte de dezvoltarea industrială, însemnau aproape mereu „servicii”, inclusiv dependenţa personală a angajatului de angajator; (2) munca contractată are caracterul muncii impuse spre deosebire de munca liberă; (3) munca contractată este mai mult individuală decât independentă şi nu suportă relaţii directe cu familia.

(Munca profesională bazată pe comision trebuie să fie distinsă de cea salarială).

Lipsa clasei nu este completă în prima degradare. Individul încă păstrează atitudini ale grupului de clasă şi relaţii personale cu membrii. Chiar şi în a doua, uneori şi a treia etapa generează atitudini de acest gen, relaţiile personale nu dispar, tradiţia familiei este păstrată, iar naşterea joacă un rol important.

Aşadar, în timpul ultimului secol şi mai ales în ultimii 50 de ani avem un număr crescând a celor fără clasa, care vin din toate clasele vechi ale fostei ierarhii. În timp ce acum 100 de ani aceşti indivizi se „agăţau" de cei de clasă, dezvoltarea industrială şi comercială a ţării a deschis mai multe domenii de activitate şi de interes, iar progresul instruirii şi ideologia socială modernă au dezvoltat un nou principiu de distincţie socială, solidaritatea de clasă şi ierarhia de clasă.

Rezultatul este ca pe lângă fosta organizare socială aflată în declin avem o nouă organizare din ce în ce mai puternică bazată pe diferite principii şi care tinde să le absoarbă pe primele.

O trăsătură interesantă a acestei noi organizări, în paralel cu cele din Franţa, Germania sau Italia, este faptul că principiul ierarhizării este în primul rând o împlinire intelectuală şi apoi avem bogaţia în formă modernă de capital şi venit. Acest fapt are doi factori. În timp ce în alte societăţi burghezia bogată, devenind clasă capitalistă în sensul modern, forma nucleul noii ierarhizări, în Polonia şi în vechia burghezie poloneză burghezia era prea slăbită pentru a avea un astfel de rol; erau puţini şi averea lor era limitată. Nu doar că viaţa în oraş era mai puţin dezvoltată în Polonia decât în Vest, dar burghezia poloneză a trebuit să-şi împartă rolul de clasă capitalistă cu evreii, care, fiind în afara societăţii poloneze, nu puteau să impună principiul capitalist al distincţiei sociale. Evreii, prin faptul că au fost reprezentanţii capitalismului la scară largă, au ajutat la păstrarea unei anumite satisfacţii pentru ideea de „a face bani" şi atitudinea din afaceri în general. În acelaşi timp, după căderea Poloniei condiţiile erau favorabile unei birocraţii, mai puţin în Galicia. Aristocraţia intelectuală a fost, aşadar, singura din cursă şi a continuat să-şi impună valorile în întreg sistemul.

Cel de-al doilea factor care a ajutat aristicraţia a fost lipsa independenţei politice şi încercările de a menţine cultura poloneză în ciuda presiunilor politice. Fiecare realizare intelectuală a apărut astfel că, susţinând valorile naţionale, când clasa capitalistă s-a dezvoltat, a trebuit să accepte, mai mult sau mai puţin, fie standardul noii clase intelectuale, fie cel al vechii aristocraţii şi încă ezită să aleagă între cele două, dar cu o mică înclinaţie spre prima. Noua ierarhie se extinde şi este mai uşor să satisfaci standardul intelectual decât cel de naştere. Averea complică lucrurile până la nivelul inferior al societăţii.

Există, desigur, o trecere continuă a indivizilor de la vechea la noua ierarhie la care se adaugă infiltrarea indivizilor din clasele noi în cele vechi prin căsătorii şi proprietate. Vechea burghezie este deja un amalgam; nobilimea de mijloc începe să interfereze cu noua organizare încă de acum 30 sau 40 de ani, iar procesul încă se desfăşoară, deşi încet; amalgamarea ţărănimii începe din această generaţie. Doar marea nobilime şi nobilimea ţărănească rămân izolate în grupurile din clasa lor, deşi pierd constant membri.

În final, evreii polonizaţi şi evreii, când se stabilesc în Polonia şi sunt asimilaţi, sunt primiţi şi ei în noua organizare. Acelaşi lucru poate fi spus şi despre birocraţi.

În această ierarhie putem să distingem 4 clase. Clasa înaltă este formată din cei care au o instruire avansată (universitate) şi un rafinament social indispensabil, dar şi o superioritate în orice domeniu - avere, talent, naştere bună, politică, birocraţie sau poziţie socială.

Clasa de mijloc – partea esenţială a ierarhiei – este compusă din oameni de profesie: avocaţi, fizicieni, profesori, ingineri, oameni de litere, comercianţi cu avere medie. Studiile universitare şi un minimum de maniere sunt, în general, criteriul de delimitare dintre clasa aceasta şi cea inferioară de mijloc. Clasa inferioară de mijloc este importantă pentru noi în legăturile prezente deoarece este mediul prin care ţăranii pot avansa. Vechea lui poziţie socială are corespondent între clasa inferioară de mijloc şi muncitorime şi acum pot avansa sau regresa.

La oraş, clasa inferioară de mijloc era alcătuită din proprietari de magazin, meşteşugari, oficiali ai guvernului, oficiali ai transporturilor feroviare, funcţionari privaţi şi vânzători etc. La nivel de ţară, în această

clasă intră oficiali feudali (manageri de ferme, stuarzi, funcţionari, distilatori, pădurari); secretariate comunale, dascăli; proprietari bogaţi de magazin şi morari etc. Dar trebuie să reamintim faptul că acest criteriu nu este reprezentat de poziţie, ci de gradul de instruire şi nivelul cultural mediu al celor care ocupă aceste funcţii şi faptul că un om cu o naştere bună, maniere bune şi instruire avansată, chiar dacă este pe un post inferior, nu se află mai jos de clasa de mijloc. Pe de altă parte, lipsa instruirii şi manierele execrabile nu permit nici măcar unui om bogat să fie deasupra clasei de mijloc. Aşa se face că un funcţionar aparţine unui nivel social mai înalt decât un angajator şi este primit în alte cercuri.

În oraşe, clasa inferioară de mijloc este legată imperceptibil de clasa muncitoare, iar la nivel de ţară cu servitorii feudali; diferenţele devin insignifiante cu cât nivelul social este mai mic.

În timp ce educaţia îşi păstrează valoarea, ocupaţia, banii, hainele încep să joace şi ele un rol mai important. Criteriul care îl exclude pe un om din clasa inferioară de mijloc şi îl plasează în muncitorime este munca necalificată şi analfabetismul, deşi vice-versa nu se poate, adică o ocupaţie necesită anumite îndeletniciri, iar scrisul şi cititul nu-l plasează mai sus de clasa muncitoare.

Multe tipuri de pauperizare şi vicii declasează omul, îl situează în afara celor două ierarhii. Cerşetorii, traseistele, criminalii, prostituatele nu au loc în aceste clase. Acelaşi lucru este valabil şi pentru evrei, cu excepţia celor polonizaţi şi chiar şi pentru servitorii polonezi din casele evreieşti. În Polonia nemţească şi rusească, oficialii armatei nu fac parte din viaţa socială poloneză.

Acest sistem de distincţie socială este şi mai complicat decât l-am putut descrie; diferenţele sunt uneori imperceptibile, dar reale, iar influenţa lor în noua ierarhie este mai mare decât în cea veche, deoarece în ierarhia nouă se stimulează ascensiunea. Progresul statutului social în vechea ierarhie necesită colaborarea între membrii familiei, este lent şi individul nu poate avea alt statut decât cel al familiei sale în genere, iar în functie de cât de cunoscută este familia sa, aşa se determină statutul. Sistemul vechi era o pluralitate de grupuri, unite prin solidaritate profesională şi teritorială şi legaţi prin sentimente comune ale tradiţiilor şi intereselor (uneori prin căsătorii), iar avansarea socială nu însemna

urcarea în ierarhie, ci avansarea într-un anumit grup, dintr-o anumită clasă.

Factorii care permit unei familii să avanseze sunt dezvoltarea proprietăţii în paralel cu ocupaţiile de clasă (pământ la ţară, clădiri şi comerţ la oraş), intelegenţa practică, integritate morală şi toate calităţile care asigură influenţa asupra grupului de clasă, cum ar fi un mariaj reuşit şi solidaritatea de familie.

În noua ierarhie socială un individ (sau cuplu) poate avansa singur şi rapid. Este tentat să se facă remarcat, să adopte distincţii din clasele superioare pentru a părea că face parte din ele şi, dacă suficient de deştept, această etalare îl ajută să crească. Creşterea reprezintă avansarea pe scara socială, facilitată de faptul că aceste criterii sunt atât de complicate încât grupurile profesionale şi teritoriale din această organizare nu au importanţa unui grup de clasă adevărat şi niciun grup nu poate avea stabilitatea şi impenetrabilitatea pe care le aveau vechile grupuri înainte de a renunţa la principiul familial. Factorii ascensiunii sunt acum instruirea, dezvoltarea economică – creşterea venitului e mai importantă decât proprietatea – cunoaştere, tact, maniere rafinate şi calităţi care asigură adaptarea la un nou mediu social, inclusiv căsătorii între clase care destramă principiul solidarităţii de familie.

Este uşor de înţeles de ce această ierarhie nouă, fluidă, individualistă, deschisă la posibilităţile de avansare socială, este atractivă pentru membrii societăţii în care problema statutului social şi distincţiei de clasă au jucat întotdeauna un rol cheie. Era suficientă democraţie pentru a permite oricui să avanseze şi suficientă aristocraţie pentru a face reală această ascensiune.

Influenţa s-a făcut simţită din ce în ce mai mult printre ţărani din momentul în care partiţionarea pământului şi proletariatul crescând le-au oferit şansa de a avansa în comunitatea lor.

Din moment ce trecerea într-o nouă organizare şi ascensiune implică modificări ale atitudinii tradiţionale, ia naştere o alienare şi o luptă între generaţii şi avem multe astfel de exemple în volumele următoare.

În general, atitudinea membrilor din grupul de clasă tradiţional faţă de vechea şi noua ierarhie era caracteristică. Toate clasele vechi, de la

înalta aristocraţie până la ţărani, sunt bazate pe aceleaşi principii generale şi îşi înţeleg atitudinile. Această înţelegere este mai mare între clasele din ţară, unde identitatea de ocupare dădea naştere unui univers al discursurilor comune; dar înţelegerea nu lipseşte nici între populaţia de la ţară şi cea de la oraş. În plus, chiar şi evreii, deşi în afara societăţii poloneze, sunt înţeleşi de către nobili şi ţărani. Înţelegerea dintre vechile clase nu exclude antagonismul, ostilitatea şi neîncrederea, fie că sunt vizate grupuri întregi, fie că sunt ţărani, nobili, evrei sau meşteşugari. Acest lucru face posibilă o apropiere curioasă între indivizi, indiferent că antagonismele de clasă sunt pe termen lung sau scurt. În ciuda tuturor antagonismelor şi ostilităţilor, un membru al oricărui grup vrea ca membrii oricărei alte clase să fie sinceri şi să fie reprezentanţii perfecţi ai spiritului de clasă, să înglobeze toate atitudinile tradiţionale reprezentative ale clasei, inclusiv cele care se află la baza antagonismelor de clasă. Aşadar, ţăranii vor ca nobilii să fie lorzi în adevăratul sens al cuvântului, mândri dar umani şi drepţi, să trăiască în lux, să nu fie preocupaţi de bani, dar să fie buni fermieri; să nu fie uşor de păcălit de către servitorii săi sau de vecinii ţărani, dar să fie generoşi, conservator, religios etc. – într-un cuvânt, să aibă acele caracteristici care, punându-l la o distanţă inaccesibilă ţăranului, să îl facă familiar şi posibil de cunoscut.

Membrii vechiului grup nu înţeleg noii oameni. Nu există antagonism de clasă; dimpotrivă, în multe cazuri există o solidaritate de interese care poate fi înţeleasă. În ciuda acestui fact, relaţiile individuale dintre membrii ierarhiei noi şi vechi nu se pot apropia, cu excepţia cazului în care noii membrii încă păstrează atitudini din clasele vechi sau dacă se modernizează cineva dintr-o clasă veche. Un profesionist care cumpără o proprietate, un muncitor care cumpără ferma unui ţăran, ei nu pot fi înţeleşi. Boicotul evreiesc cu doi ani înainte de război s-a răspândit cu greu până la populaţia de la ţară, deoarece în multe localităţi, ţăranii îi întelegeau mai bine pe negustorii evrei decât pe cel mai erudit negustor polonez din noua clasă. Dacă un evreu bogat, instruit, poate chiar şi creştinat, care aparţine noii clase de mijloc, cumpără o proprietate, el va fi mult mai izolat de către nobilimea şi ţărănimea poloneză .

MEDIUL SOCIAL

Ţăranii, ca membri activi, aparţin familiei ca grup social organizat. În afara familiei, mediul său social se divizează în 2 părţi diferite: (1) o zonă politică şi socială în care nu joacă un rol activ şi în care nu se simte membru; (2) o comunitate în care se simte membru activ, dar care este constituită de membrul unui grup a cărui unitate internă se datorează interacţiunilor sociale şi atitudinii identităţii. Această disociere este o caracteristică importantă a vieţii sociale originare ale ţăranului; îndepărtarea sa progresivă, constituirea grupurilor sociale în care este membru activ este principala caracteristică a evoluţiei vieţii sociale pe care o vom studia într-un alt volum.

1. Lipsa drepturilor politice până la sfârşitul secolului XVIII a făcut din ţăran un obiect, nu un subiect, al activităţii politice. În procesul de eliberare treptată, el a dobândit anumite drepturi politice – autoguvernarea comunei, participarea la alegeri. Dar la început era nepregătit şi era guvernat ca şi înainte, iar de când a început să participe activ la viaţa politică, această participare, cu excepţia Galiciei, a fost limitată până în prezent de către opresiunea politică din ţară. Societatea a dezvoltat echivalentul unor organizări statale independente, aşa cum vom vedea mai târziu, însă ţăranul este activ doar în Polonia nemţească, iar în Polonia rusească este doar pe cale să devină membru activ. Din moment ce în Polonia rusească drepturile politice au fost mai limitate decât oriunde, vechea atitudine către stat s-a păstrat în forma tipică.

Această atitudine poate fi comparată cu atitudinea naturală, pe de-o parte şi cu cea către divinitate, pe de altă parte; cea reală este intermediară. Ordinea politică se înfăţisează până într-un punct ca o putere impersonală şi morală, misterioasă, a cărei manifestări pot fi intuite, dar a cărei natură şi lege nu poate fi schimbată prin intervenţie umană. Această ordine mai are o faţă, mai inteligibilă, dar impredictibilă, cu un oarecare caracter moral care este capabil să fie dreaptă sau nu şi care poate fi influenţată; din această privinţă este exact opusul lumii divine. Barierele puterii politice sunt tot oameni care pot fi înduplecaţi cu daruri sau pot face demersuri către cei mai sus puşi, care sunt puternici şi misterioşi, dar într-o măsură umană şi acceptabilă. Mai presus de ei este

conducătorul, mai mult divin decât uman, atotputernic, dar nu atotştiutor. Acest sistem, această combinaţie de putere impersonală şi ierarhie pe jumătate divină, permite o anumită explicaţie tuturor lucrurilor, dar exlcude orice idee de activitate politică. Ţăranul acceptă pasiv orice se întâmplă şi acceptă cu bucurie sau mâhnire. Uneori nici nu se simte în stare să preaslăvească sau să blameze deoarece unele fapte pot fi expresia puterii impersonale sau ale personalităţii şi chiar şi aşa, nu ştie pe cine să condamne sau să laude. În general, el încearcă să interpreteze totul într-o lumină favorabilă pentru cei sus puşi şi mai puţin favorabil pentru cei inferiori, deoarece aşa scapă de pesimism; personalităţile marcante poate nu ştiu situaţia, iar dacă o ştiu, schimbă măsurile opresive sau se prezintă drept binefăcători.

Puterea nelimitată dată statului şi misterul conducătorilor îl fac pe ţăran să aclame cele mai absurde speranţe sau să se lase pradă celor mai absurde temeri. Liderii au alături o sferă de planuri şi motive necunoscute, exact aşa cum are Dumnezeu. Aşadar, în viziunea ţăranului despre stat există o combinaţie contradictorie de regularitate impersonală în funcţii şi în schimbări bizare. Fiind o ordine supra-umană este, în acelaşi timp, şi o sursă nelimitată de posibilităţi.

Toate acestea explică loialitatea ţăranilor şi ne fac să înţelegem cum a dispărut ea. Primul pas implicaă schimbări ale valorilor obişnuite. Sursa răului a fost plasată din ce în ce mai sus, până când, asemena Poloniei ruseşti, ţarul este văzut ca fiind Satana. Posibilităţile nelimitate includ posibilităţi ale răului; binele vine incidental, ca o consecinţă a eşecului răului, datorită faptului că personalităţile inferioare din ierarhia de stat sunt mai umane. Caracterul lor uman le conferă o valoare pozitivă; este tot o slăbiciune, dar o slăbiciune a răului, rezultată din faptul că nu au acces la interesele comune (cum ar fi acceptarea mitei) şi uneori la sentimente bune. Al doilea pas – dezvoltarea unui destin pe jumătate mistic cum că imperiul răului poate fi distrus şi noi structuri perfecte îi pot lua locul, nu doar cu forţele umane banale, dar cu ajutorul lui Dumnezeu sau cel al puterilor pe jumătate supernaturale ale statului, puterile oamenilor, proletariatului etc.

Aceasta este traiectoria psihologică tipică a revoluţiilor din clasa inferioară.

Cealaltă cale este creşterea progresivă a părţilor negative sau pozitive ale ţăranilor în stat-participarea la activităţi publice sau lupta organizată cu guvernul, în limite legale. O înţelegere bună a organizării de stat, suficientă pentru motive practice, dizolvă atitudinile mistice, în timp ce, concomitent, dezvoltarea conştiinţei naţionale face ca loialitatea şi opresiunea statului să fie înaltă trădare. Această evoluţie a început în Polonia rusească şi este aproape completă în Polonia nemţească.

În afară de stat, celelalte 2 grupuri organizate în care ţăranii sunt membri sunt comuna şi parohia. În ambele au fost pasivi mult timp. Deşi comuna are la bază principiul autoguvernării, autonomia sa este limitată la măsurile administrative ale statului, iar la început, ţăranii nu erau capabili să folosească libertatea, nici măcar în aceste limite. Comuna era de fapt guvernată de secretar, care ştia partea formală a administraţiei şi în multe comune situaţia este aceeaşi şi astăzi. În parohie preotul era atotputernic şi ţăranii nici acum nu primesc justificare pentru toţi banii pe care îi dau. Nu este atât de multă dezonoare a preoţilor, mulţi fiind dezinteresaţi, cât expresia guvernării patriarhale, influenţa ideii că orice control ar putea să-i facă rău autorităţii preotului. Lupta penru participarea activă în comună şi parohie este unul dintre cele mai importante aspecte ale evoluţiei vieţii sociale a ţăranilor, mai ales în Polonia rusească.

În final, aceeaşi pasivitate caracterizează rolul ţăranilor în viaţa economică. Fiind bine adaptaţi la vechile condiţii ale economiei de fermă, el a rămas neputincios, ignorant şi izolat în faţa marelui fenomen economic al lumii externe şi chiar şi în faţa organizaţiilor mici evreieşti din oraşele vecine. Evoluţia sa este mai rapidă şi importantă din punctul de vedere al consecinţelor psihologice.

2. Mediul social la care ţăranii sunt adaptaţi în primul rând, în cadrul căruia sunt active şi-şi duc traiul, sunt grupurile primare coincidente – sat, parohie şi comună. Acestea nu sunt considerate unităţi administrative, ci colectivităţi, conectate oarecum prin interrelaţionarea dintre membri, de o anumită identitate de interese care nu dau neapărat naştere activităţilor comune, de întâlniri periodice prin intermediul cărora se dezvoltă un anumit tip de solidaritate. La acest mediu adaugăm localităţile învecinate, cu ai căror locuitori se cunosc prin intermediul micilor relaţii de afaceri şi parohiile şi comunele învecinate cu care

interacţionează la festivaluri. Termenul polonez care corespunde acestui mediu nedeterminat este okolica (zona din jur), acceptat cu ambele sensuri: topografic şi social. Pentru primul sens vom folosi termenul „comunitate”.

Cercul comunităţii se lărgeşte odată cu facilitarea mijloacelor de comunicare şi frecvenţa relaţiilor sociale, dar există un criteriu care ne ajută să determinăm limitele: atinge opinia publică cu privire la capacitatea individului sau familiei.

Opinia socială este factorul comun care leagă comunitatea, mai presus de orice particularitate care unifică diversele părţi ale comunităţii, indivizii sau grupurile mici şi este singurul factor indispensabil. Ocazional poate să apară un interes local care să provoace o acţiune comună, mai mult sau mai puţin organizată şi care are de obicei natură economică. Această facultate a acţiunii comune arată că vechea comunitate deja atinge alt nivel şi este punctul de cotitură al evoluţiei sociale ţărăneşti. Comunitatea populară a subzistat de secole independent de acţiunea comună şi lipsa organizării.

Felul în care opinia socială ţine comunitatea împreună este uşor de analizat. Orice apariţie extraordinară devine centrul atenţiei, o atitudine identică faţă de ea se dezvoltă şi fiecare membru este conştient că împărtăşeşte o atitudine generală sau că atitudinea sa este generală. Sunt 3 elemente ale mecanismului opiniei sociale: fenomenul, identitatea atitudinii şi conştiinţa identităţii.

În primul rând, unitatea socială a comunităţii depinde de frecvenţa cu care opinia socială are ocazia de a se manifesta. Este invers proporţională cu mărimea grupului şi direct proporţională cu numărul de fenomene relativ importante care au loc. În comunitate, numărul de fenomene suficient de importante încât să ocupe atenţia socială este mai limitat decât în parohie, decât în comună şi în parohie mai limitat decât în sat. Numărul creşte în funcţie de sfera de interese a membrilor. Când, spre exemplu, într-un anumit sat o asociaţie agricolă a cumpărat un nou utilaj sau o asociaţie de lactate a produs o cantitate enormă de lapte, întreaga comunitate află şi vorbeşte despre asta.

Trezirea intereselor naţionale şi politice are acelaşi efect ca fenomenele din comunitate. În final, se adaugă un factor foarte important

în presă. Prin el, fenomenul din lumea exterioară – mai întâi cei care au sau par să aibă legătură cu interesele dominante printre membrii comunităţii, apoi cei care au un interes intelectual pur – sunt aduşi în centrul atenţiei, se vorbeşte despre ei şi există atitudini mai mult sau mai puţin identice cu privire la ei etc.

Cu introducerea acestor noi fenomene, mai ales cele exterioare, opinia sociala îşi pierde o caracteristică eminentă mai ales în condiţii primitive – încrederea sa. În grupul primar, cu elemente stabile, cu o formă de viaţă simplă care se schimbă greu, cu o legătură strânsă între membri, greşelile de interpretare sunt rare, iar bârfa este de obicei bine motivată. Ţăranul este un observator fin al sferelor normale din mediul său, iar pentru observaţia atentă ai succes, iar el îşi cunoaşte mediul foarte bine astfel încât ştie cum să interpreteze datele. Cei are încep bârfa sunt siguri pe ei, iar cei care aud ştiu destule pentru a fi critici, pentru a distinge între probabil şi improbabil. O bârfă falsă lansată intenţionat atrage după sine cenzura. Interpretarea şi critica sunt exercitate din punctul de vedere al tradiţiei şi nimic nu poate împiedica erorile produse de credinţe tradiţionale false; acuzaţiile de vrăjitorie sunt un exemplu clasic. Din punctul nostru de vedere, multe expresii ale opiniei sociale sunt parţial false.

Ele se dovedesc a fi adevărate în momentul în care tradiţia comunităţii ţărăneşti este luată în considerare; de exemplu, în condiţii normale, doar cei acuzaţi de magie sunt cei care încearcă să o exercite. Eroare stă în urmarea sistemului de credinţe, nu în interpretarea faptelor particulare din sistemul de opinii.

Când un fenomen nou apare în atenţia publică, vechiul mecanism se prăbuşeşte. Observaţiile sunt incomplete, faptele sunt distorsionate de obiceiuri mentale; interpretarea este hazardantă şi critica reală devine imposibilă, pentru că nu au un criteriu deja existent pentru probabil şi improbabil. Dacă au loc astfel de fapte noi şi bârfa provine din afara comunităţii, opinia socială este complet debusolată. Orice absurditate poate circula şi poate fi acceptată.[8] Acest fapt se datorează nu doar

[8] În timpul emigrării în Parana din 1910-1912, în multe comunităţi estice izolate era o legendă cum că Parana era acoperită de ceaţă şi nimeni nu ştia de existenţa sa. Dar Fecioara Maria, văzând sărăcia ţăranilor polonezi, a înlăturat ceaţa şi le-a spus să vină şi să se stabilească în Parana. O variantă: Când misterul a fost înlăturat, ceaţa, toţi regii şi

imposibilităţii de a şti de unde provine bârfa, dar şi datorită unei mentalităţi care, de îndată ce depăşeşte normalul, intră în lume sub forma unei sfere nelimitate de posibilităţi incalculabile.[9]

Am vorbit despre identitatea atitudinilor dezvoltate de membrii comunităţii cu privire la fenomenul de interes social. De fapt, această identitate este o condiţie necesară a opiniei publice şi se perfecţionează când opinia socială este formată în vederea presiunii pe care o exercită asupra individului.

Dacă nu era această presiune, unanimitatea socială nu ar fi putut fi atinsă atât de des datorită divergenţelor intereselor individuale sau de familie. Principalul factor de uniformitate şi întărire, în ciuda divergenţelor personale, este tradiţia. Tradiţia determină ce fenomen va fi luat în considerare, iar individul care adoptă altă atitudine ar fi un rebel răzvrătit împotriva tradiţiei şi el însuşi ar deveni un fenomen de interes social, un obiect mai degrabă decât un subiect al opiniei sociale şi va avea parte de critică nefavorabilă. Vine un moment în care tradiţia se diluează şi anumite fenomene nu mai pot fi integrate în nicio categorie tradiţională pentru că sunt interese noi care se abat asupra vechilor clase. Rezultatul este o disociere a atitudinilor din cadrul comunităţii, formarea taberelor opuse, mai mult sau mai puţin durabile, poate chiar şi o luptă care duce la începerea crudă a organizării. Dacă divergenţele au traiectorii fixe, dacă rămân divergenţe indiferent de ce fenomene mai apar şi astfel vizează anumite schimbări sociale mai vechi din comunitate, ele se pot împărţi în mai multe partide care pot adera la organizaţii mai mari. Dar aceasta nu înseamnă că s-a dizolvat comunitatea. Atâta timp cât acelaşi fenomen stârneşte interesul public, este o dovadă a faptului că în spatele diversităţii sau opoziţiei există o identitate generală a atitudinilor şi cu privire la identitatea sa încă rămâne comunitatea un grup; dar unitatea sa este slăbită datorită stocului de tradiţii comune care se împuţinează şi a unanimităţii incomplete. O divizare completă a comunităţii ar avea loc, dispare orice identitate de interese, dacă membrii aparţin unor organizaţii sociale diferite care le-ar absorbi şi satisface orice tendinţă socială.

împăraţii lumii au venit să decidă cine va lua acel pământ. Au tras la sorţi de trei ori şi Papa a câştigat. Apoi Papa, la sugestia Fecioarei Maria, a dat pământul ţăranilor polonezi.

[9] Vezi *Atitudini Religioase* şi *Interese Teoretice şi Estetice*.

Această stare se înfăptuieşte în zonele unde diverse naţionalităţi trăiesc împreună – polonezi cu ruşi, germani sau evrei.[10]

Al treilea element al opiniei sociale – conştiinţa atitudinii celorlalţi – este menţinută de tot felul de întâlniri sociale. În timp ce conversaţiile individuale şi comunicarea ştirilor facilitează dezvoltarea atitudinilor identice, acţiunea sa nu este nici puternică, nici rapidă pentru a dezvolta conştiinţe opiniei sociale. Întâlnirile scurtează procesul comunicării şi datorită influenţei imediate a grupului asupra individului, este cel mai puternic mediu prin care tradiţia socială se aplică în fiecare caz şi atitudini identice sunt elaborate şi întărite. Prin întâlniri, un sat poate dezvolta o anumită originalitate a atitudinilor şi îi conferă o fizionomie aparte. De asemenea, satul se poate apropia de alte sate din aceeaşi parohie decât cu unul din altă parohie, dar care este mai apropiată teritorial. Comuna, înainte să devină o organizaţie socială adevărată, avea mult mai puţină unitate decât parohia, deoarece întâlnirile generale erau rare şi includeau doar o parte din populaţie (bărbaţii fermieri). Conexiunea cu oameni din alte parohii şi comune se datorează întâlnirilor – bâlci, festival etc.

Printre cei inteligenţi, presa joacă acelaşi rol ca întâlnirile; corespondenţa sau articolele le permit comunicarea evenimentelor şi atitudinilor şi cuvântul printat are aceeaşi valoare ca opinia exprimată de grup, deoarece include implicit opinia socială. Sunt diferenţe esenţiale între întâlniri şi presă cu privire la felul în care este elaborat mecanismul opiniei sociale; relaţia dintre indivizi şi grup este imediată în primul caz, mediată în al doilea, iar prin ziar individul intră în relaţie cu lumea externă. Funcţia ziarului popular polonez, pe care o vom studia în volumul patru, poate fi înţeleasă doar prin legătura cu opinia socială a comunităţii.

Natura influenţei opiniei sociale asupra individului ca obiect este mai complicată. În primul rând, se pare că este mai plăcut să fii în centrul atenţiei; deşi cauza este diferită de punctul de vedere dominant al valorilor personale şi atenţia publică nu implică admiraţie, tot este plăcut. Acest lucru ar explica exteriorizarea mâhnirii, chiar dacă recunoaştem elementul tradiţional din ea. Plecarea în delegaţie militară în America este

[10] Opinia socială evreiască este mai preocupată de fenomenele care au loc în comunităţile poloneze decât în ale lor – datorită interesului economic.

iarăşi ceva plăcut; entuziasmul întoarcerii este anticipat de opinia socială cu admiraţie. Această plăcere nu neutralizează ruşinea de a fi blamat public, aşa cum este în cazul criminalilor. Influenţa negativă a blamării publice în cazul crimelor merge până la suspiciuni fondate sau nu şi este cel mai întâlnit motiv în suicid. La fel de intensă este ruşinea adusă unei fete prin comportamentul său deviant. Dacă acest comportament nu include relaţii sexuale, ci doar flirtul cu mai mulţi băieţi, sentimentul este neutralizat de un succes mai mare la băieţi. În final, mai este ceva ce universul ţărănimii dezagrează: relaţiile conjugale. Dorinţa de a te remarca este totuşi mai puternică decât ruşinea. Persoanele care au avansat sau au decăzut faţă de nivelul comunităţii au învăţat să nu mai ţină cont de aprecierea opiniei sociale, dar tot sunt susceptibili. Vanitatea ţăranilor nu stă în aprecierea pozitivă, ci în atragerea atenţiei. Se poate ajusta la o cantitate moderată de învinovăţire, pentru care ţăranul are deja o explicaţie: culminează pentru că se invidiază. Această explicaţie este de multe ori adevarată. Într-o comunitate în care fiecare vrea mai mult sau mai puţin să fie obiect de dezbatere, toţi cei care reuşesc acest lucru devin obiecte de invidiat. Notorietatea invidiei este mai mare decât invidia unei bunăstări economice, iar succesul este apreciat pentru admiraţia publică pe care o atrage.

În spatele maşinăriei acţiunii opiniei publice încă există vestigii profunde şi inconştiente ale unor motive uitate, care sunt credinţe într-o influenţă imediată, folositoare sau nu, a apercierii exprimată în cuvinte. Dar nu avem date cu privire la explicaţia mistică.

Influenţa opiniei sociale asupra unui singur individ reprezintă doar o parte a problemei; trebuie să luăm în considerare efectele asupra unui grup mai mic din comunitate. Aici problema e mai complicată.

Punctul de plecare este în solidaritatea internă sau externă a fiecărui grup social în faţa opiniei mediului său social. Solidaritatea internă este faptul că fiecare membru se simte afectat de opinia exprimată despre grupul său, iar grupul este afectat de opinia exprimată cu privire la orice membru al său. Solidaritatea externă- solidaritatea întărită din exterior – se manifestă în tendinţa de a generaliza opinia cu privire la un individ prin aplicarea ei unui grup social mai restrâns din care face parte

şi de a particulariza opinia cu privire la un grup prin aplicarea ei fiecărui membru.

Este normal ca în problemele ce privesc blamarea socială, solidaritatea externă impusă de mediu să fie condiţia solidarităţii interne a grupului în sine. Opinia mediului face grupul responsabil pentru membrii săi, chiar dacă unitatea este slabă şi obligă membrii să fie solidari, fie prin reacţiile împotriva mediului, fie prin consolidarea acordului dintre membri cu privire la cererile mediului. Deci, când într-un sat oamenii încep să dezvolte anumite vicii, restul locuitorilor nu pot să dea vina doar pe membri, ci pe întreg grupul. Aşa că fie interacţionează cu membrii vinovaţi sau acceptă judecata. Al doilea caz poate duce la răspândirea viciului în întreaga comunitate.

Sunt, spre exemplu, sate notorii datorită hoţiei, băuturii, jocurilor de cărţi etc. În afară de imitaţie, avem şi o resemnare pasivă şi o acceptare a vox populi, după o luptă în zadar şi o adaptare la opinia greşita. Preoţii ştiu cum să facă faţă acestor cazuri. Când un viciu e la începutul dezvoltării în sat, îl proclamă de la altar şi etichetează întreg satul, fără discriminare. Dacă un sat este cunoscut de mult timp pentru vicii, preotul proclamă public şi cele mai mici îmbunătăţiri pentru a arăta posibilitatea de a schimba faima rea.

Grupului neorganizat îi lipsesc cele mai eficiente arme împotriva membrilor care aduc asemenea nume, excluderea. Individul acuzat poate renunţa la solidaritate prin părăsirea grupului, dar nu se întâmplă frecvent, deoarece individul care este susţinut de un grup restrâns simte mai puţin acuzaţiile întregii comunităţi. Acest proces de consolidare a solidarităţii de grup prin mediul social este repetat, la o scară mai mare, când comunitatea este acuzată în ziar pentru faptele membrilor. Găsim izolat aceste cazuri în mediile intelectuale restrânse unde solidaritatea este trezită prin blamarea străinilor, cum ar fi Polonia nemţească.

Procesul contrar, când grupului îi este recunoscută solidaritatea în comunitate prin întărirea propriilor convingeri, se întâlneşte în cazuri de preţuire socială; grupul vrea să fie recunoscut pentru importanţa membrilor săi, individul vrea să fie recunoscut pentru că este membru al unui grup important din punct de vedere social.

Trebuie să distingem acest mecanism care poate exista şi într-un grup organizat, deşi nu este obligatoriu, dar vom dezbate această problemă mai târziu.

Cum scapă individul de opinia socială? După cum am văzut, ţăranii polonezi scapă mai uşor de teama blamării sociale decât de atracţia pentru preţuirea socială. Există deja în psihologia populară germenele independenţei faţă de opinia socială, care, în cirmcumstanţe favorabile, se poate dezvolta. Am văzut acea viaţă conjugală originală care este în afara opiniei publice. Există, în general, o tendinţă, mai ales printre bărbaţi, de a dispreţui intruziunile comunităţii în privinţa familiei; această tendinţă creşte odată cu importanţa crescândă a omului în cadrul gupului familial, înainte de resemnare. În plus, ţăranului îi place să ţină secret chestiunile personale care nu ar atrage aprecierea comunităţii. Acelaşi lucru îl face şi cu privire la dorinţa de publicitate; îi place să-şi pregătească efectele pentru a le face neaşteptate şi şocante. Ţintirea spre efecte grandioase încurajează uneori blamarea socială pentru a face contrastul mai puternic; poate nu se mulţumeşte cu preţuirea socială dacă vine înainte de momentul ales de el şi îi strică efectele.

Ambiţia sa îl învaţă să nu ţină cont uneori de opinia publică şi îl ajută să găsească o plăcere particulară în contractul dintre valorile sale economice, morale şi intelectuale şi aprecierea eronată a opiniei publice. În spate este ideea că într-o zi îşi va arăta adevărata valoare şi va uimi comunitatea.

Trăsăturile psihologice înlesnesc adevăratul proces de eliberare care vine, de obicei, când ţăranul devine membru al unui grup cu opinii diferite de cele ale comunităţii. Împărtăşind părerea acestui grup nou, el învată să se ridice deasupra comunităţii şi să nu mai ţină cont de tradiţie. Acest proces este facilitat de plecarea sa din comunitate şi de mutarea într-un oraş american. Are loc şi dacă nu pleci. De fapt, schimbările recente de opinie urmează această direcţie. Dacă demult un mic cerc luminat se forma în comunitate, viitoarea mişcare e mai uşoară. Asistenţii sociali au înţeles această necesitate de a te opune grupului şi de a încerca să organizezi un cerc progresiv, chiar dacă este mic. Când s-a răspândit cititul, a fost suficient pentru individ să comunice prin scrisori sau printare cu anumite grupuri din afara comunităţii pentru a se simţi

suficient de puternici să facă faţă opiniei dominante. Anumite sate populare au înfiinţat organizaţii cu adepţii mişcării care comunică prin ziare. Dar, chiar şi în cazul unei eliberări perfecte, este o speranţă latentă că într-o zi comunitatea va înţelege valoarea noilor idei.

În prezent, grupurile neorganizate din mediile sociale populare trec printr-o evoluţie profundă în legătură cu modificarea ierarhiei de clasă tradiţională. Constituţia, criteriile, interesele opiniei publice, toate se schimbă foarte repede, iar reacţiile individului la aceste influenţe ale schimbării mediului, fără a fi neapărat slăbit sau consolidat, se schimbă calitativ, în legătură cu formarea noilor clase.

VIAŢA ECONOMICĂ[11]

Găsim trei stadii de dezvoltare economică printre ţărani: (1) supravieţuirea vechii economii de familie, în care valorile economice sunt în mare parte calitative, nu subordonate ideii de cantitate, iar atitudinea dominantă este interesul de a duce o viaţă bună, nu de a te îmbogăţi; (2) spontaneitatea economiei individuale, marcată de calificarea valorilor economice şi de o tendinţă corespunzătoare agonisirii averii; (3) stadiul operaţiunilor, dezvoltat sub influenţe externe, în care valorile economice şi atitudinile sunt subordonate moralităţii.

Aceste tipuri sunt rar dezvoltate până la forma lor pură în grupuri de indivizi; anumite atitudini ale unui stadiu inferior încă sunt pregnante. Individualismul social se dezvoltă sub alte influenţe decât cele economice, în timp ce atitudinile economice care îi corespund logic nu sunt încă realizate. Atitudinea familiei poate fi menţinută de bărbaţi sau grupuri care se adaptează în viaţa economică la atitudini individualiste şi valorificative, în timp ce familia – grup se comportă ca o entitate economică sau grup conjugal.

---

[11] Pe lângă materialele de primă mână, inclusiv un raport despre emigrările sezoniere făcute de unul dintre autori la cererea Asociaţiei Centrale a Agriculturii din Regatul Poloniei către Ministerul Rus al Agriculturii, anumite date au fost folosite pentru a scrie acest capitol: Wladyslaw Grabski, Materyaly w sprawie wtoscianshiej; Franciszek Bujak, Zmigcao importanta monografie a unui sat), şi Limanowa; Jan Slomka, Pami^iniki wloscianina.

Avem multe forme mixte, iar câteva le vom întâlni în aceste materiale. Caracteristica lor distinctivă este instabilitatea; elementele de discrepanţă pe care le conţin duc la dispariţia lor. Sunt interesante pentru a arăta cum decurge evoluţia.

1. În primul stadiu, toate categoriile vieţii economice au caracter social distinct. Generalizarea economică bazată pe principiul echivalenţei cantitative nu a fost elaborată concret şi avem distincţii între fenomenele acestei clase care sunt insignifiante din punct de vedere economic, dar au o însemnătate socială reală. Aceeaşi lipsă de generalizare cantitativă duce la alt rezultat – lipsa calculului, care ia uneori forma prostiei, dar care este defapt o aplicare a raţionamentelor sociale în loc de cele economice, unor fenomene care par sociale în ochii ţăranilor, chiar dacă ele sunt economice atunci când sunt privite de către un om de afaceri sau de un economist.

Sunt trei clase de proprietăţi, dar niciuna nu corespunde unei definiţii clasice: pământ, produse durabile ale activităţii umane (inclusiv ferma) şi bani. Puterea naturală şi materiile prime care nu sunt elaborate de om, nu pot fi incluse în nicio categorie umană; lucruri care pot fi folosite doar o dată (mâncare, combustibil, muncă – animală sau umană) aparţin unei clase de venit, nu de proprietate, deşi distincţia se face uneori în funcţie de consum şi uz.

Luând în calcul pământul, trebuie să ţinem cont de faptul că de secole ţăranul nu a fost proprietar legal şi partea legală a proprietăţii joacă un rol secundar, deşi a fost nevoie de o adaptare la ideile legale de când s-a întâmplat abolirea feudalităţii. Dificultatea acestei adaptări se observă prin nenumăratele şi uneori absurdele procese judecătoreşti în legătură cu pământul, marea majoritate în Galicia, dar şi Polonia rusească. Categoriile legale moderne sunt incomensurabile cu formele sociale tradiţionale şi ţăranii fie încearcă să stăpânească pământul fără temei legal fie, dacă se ajunge în instanţă, ei nu îşi pot concilia vechile concepţii cu cele noi, impuse de lege, şi o situaţie care ar părea simplă este văzută doar din punctul de vedere al tradiţiei, iar punctul de vedere legal devine complicat.

Influenţa feudalităţii asupra proprietăţii nu ar trebui să fie supraapreciată. Pare a fi mai mult negativă decât pozitivă; a îngreunat dezvoltarea părţii legale a proprietăţii, dar nu şi-a dezvoltat caracteristici

proprii. Într-adevar, principalele caracteristici ale proprietăţii populare sunt întâlnite în rândul clasei superioare, deşi sunt mult mai diverse în ţăranime. Feudalitatea s-a adaptat la formele pre-existente de viaţă economică ale cărei origini s-au pierdut.

Pământul este esenţial familial; individul este manager temporar. Nu contează cine îl gestionează pentru că îşi face bine treaba; poate fi tatăl, fiul cel mare, sau cel mic, sau ginerele. Am văzut că este normal ca toţi membrii să se căsătorească şi să se separe de gospodărie, dar dacă un membru nu se căsătoreşte (fiind invalid, bolnav sau anormal) sau dacă, în mod excepţional, un membru nu vrea să facă acest pas, poate trăi cu fratele sau sora sa, muncind atât cât poate, dar îşi câştigă existenţa şi atât.

Niciun volum de muncă nu îi dă dreptul la salariu, nicio incapacitate de a munci nu îi ştirbeşte dreptul de a fi susţinut de ferma familiei. Acelaşi principiu se manifestă şi în atitudinile faţă de copiii care au crescut şi care încă locuiesc cu părinţii. Au dreptul să nu mai trăiască la fermă, dar sunt obligaţi să lucreze acolo; şi dacă pleacă în altă parte la muncă, banii strânşi nu sunt ai lor, deoarece munca depusă nu este a lor – se datorează fermei şi derivă din destinaţia sa naturală. Legăturile colaterale ale familiei cu ferma se relaxează, dar nu se rup. Existenţa sa a fost foarte bine manifestată în anumite localităţi în feudalism. Dacă un vasal îşi gestiona prost ferma, lordul putea să i-o încredinţeze altcuiva, dar neapărat să fie cea mai apropiată rudă posibilă care prezenta suficiente garanţii că va fi un manager mai bun.

Caracterul familial al fermei nu ar trebui să fie interpretat ca şi cum familia ar fi o asociaţie care deţine proprietatea în comun. Membrii familiei nu au beneficii economice de aici; împart doar caracterul de membru al grupului şi de aici rezultă dreptul lor social de a fi susţinuţi de grup, dar şi obligaţia lor socială de a contribui la existenţa grupului. Familia este bază materială a relaţiei sociale, expresia unităţii de grup în lumea economică. Drepturile şi obligaţiile membrilor cu privire la aceasta nu depind de pretenţii individuale asupra proprietăţii, ci de apropierea relaţiilor sociale. Deci, doar cu cea mai mare dificultate a fost acceptată ideea conform căreia pământul lăsat după moartea capului familei poate fi tratat împreună cu alte tipuri de proprietate ca aparţinând în comun moştenitorilor şi eventual să fie posibilă divizarea.

Prima formă de a se întreţine separat, cu excepţia celui care va prelua ferma, era sub formă de plată în bani sau provizii în cadrul fermei făcute în timpul vieţii capului familiei – membrul care gestionează ferma. Această funcţie nu reprezintă conştientizarea drepturilor sale asupra fermeii, ci doar expresia solidarităţii de familie, a ajutorului, a cărei formă individualizată este cerută de condiţiile economiei moderne. Odată cu progresul individualismului, vechiul principiu începe să cedeze şi găsim primele semne în plătirea fraţilor şi surorilor, după moartea capului familiei. Aceste plăţi, prin care moştenitorul îşi recunoaşte drepturile asupra moşiei, încep să crească, dar nu devin niciodată egale cu partea moştenitorului pământului. În cazurile rare când ferma este împărţită (de obicei după moartea prematură a capului familie), împărţirea nu se face în mod egal; unii sunt plătiţi ca să renunţe la partea lor de pământ. Generaţiile mai în vârstă încearcă să împiedice acest proces. O strategie interesantă este să lase prin testament ferma unui singur fiu, dar este potecată la o valoare supraapreciată pentru a fi în favoarea celorlalţi fraţi. O divizarea legală devine, în aceste condiţii, aproape imposibilă.

Indivizibilitatea fermei nu are nimic de a face cu unitatea sa teritorială. Majoritatea fermelor se compun din fragmente, uneori peste 100 de părţi, care sunt diseminate pe toată suprafaţa unui sat învecinat. Schimbarea aşezării teritoriale – schimburi de fragmente între vecini sau integrarea modernă a fermelor – nu par a avea efect de diluare a unităţii sociale a fermei.

Nu toate fermele sunt adaptate în egală măsură la rolul de proprietate familială. O fermă la care multe generaţii ale aceleaşi familii au lucrat este asociată în mod natural cu numele familiei respective, în timp ce o fermă nouă nu beneficiază de această asociere. Vechiul teren îşi poate pierde funcţia de proprietate familială, iar noul teren şi-o poate asuma; principiul indivizibilităţii rămâne în picioare. Aşa se explică cum a fost menţinută ideea de proprietate familială, în ciuda colonizării şi emigrării dintr-o provincie în alta; şi încă are o influenţă deosebită chiar şi asupra coloniştilor polonezi din Brazilia.

Pământul având o valoare mai mult socială decât economică – condiţia materială a existenţei unui grup ca întreg – se pot deduce şi alte caracteristici ale proprietăţii din acest fapt fundamental.

Nicio comunizare a pământului nu este permisă de ţăranii polonezi. Când guvernul rus a colonizat Siberia, înfiinţând sate pe principiul comunizării ruseşti, aproape singurii colonişti polonezi care s-au dus acolo au fost muncitorii din fabrici, care au uitat atitudinea ţărănească. Era evident că această comunizare va distruge esenţa socială a pământului, nu va mai putea exprima unicitatea grupului familial. O comparaţie ar putea ilustra această atitudine: comunizarea terenului, din punctul de vedere al proprietăţii familiale, ar însemna mai mult sau mai puţin comunizarea obiectelor cu uz personal folosite.

Pământul nu ar trebui să fie niciodată ipotecat, cu excepţia cazului în care de ipotecă beneficiază un membru al familiei. Ipotecarea către un străin, instituţie sau guvern, nu doar că implică pericolul de a-ţi pierde pământul, dar distruge calitatea proprietăţii. Pământul ipotecat nu mai are proprietar nominal. „Pământul nu este al nostru, aparţine băncii", ar spune ţăranul care şi-a cumpărat ferma cu ajutorul băncii. Această atitudine duce la un comportament iraţional în ceea ce priveşte împrumuturile. Condiţiile cu care banca împrumută bani pentru terenuri sunt favorabile. Datoria este platită în 40 sau 60 de ani, iar rata anuală cu dobândă cu tot este cu 2% sau 3% mai puţin decât dobândă la orice investiţie medie. Ţăranul ştie foarte bine acest lucru, dar, în ciuda acestui fapt, în momentul în care dispune de bani, încearcă în primul rând să plătească ipoteca. Este de preferat o ipotecă privată, chiar dacă dobânda este mai mare şi nu se poate plăti parţial. Ţăranul preferă în primul rând o datorie personală, chiar şi la o dobândă mare pe un termen scurt. Aceste lucruri rezultă tot din caracterul social al terenului; proprietatea ipotecată devine o categorie pur economică şi îşi pierde din valoarea sa simbolistică. O situaţie analoagă este şi în cazul oricărei profanări; obiectul profanat trece într-o altă clasă şi îşi pierde sacralitatea.

În final, terenul este principala condiţie a statutului social familial. Fără pământ, familia îşi poate păstra solidaritatea internă, dar nu poate acţiona ca un tot unitar în comunitate; nu mai are putere socială. Membri săi devin dependenţi economic şi social de străini şi sunt despărţiţi; familia nu mai joacă niciun rol în afacerile comunei, generaţia tânără abia este luată în considerare când vine vorba de căsătorii, nu poate organiza ceremoniale fastuoase etc.

Cu cât pământul este mai mare, cu atât este mai mare şi posibilitatea de a te exprima social. Desigur, toate acestea se schimbă treptat la un nivel economic mai dezvoltat.

Pământul mai are, de asemenea, şi alte valori excepţionale- este obiectul muncii, un obiect al ritualurilor magice şi credinţelor religioase, dar este şi baza coeziunii naţionale. Aceste probleme vor fi tratate în alte contexte.

A doua categorie de proprietate – produsele activităţii umane – arată doar o independenţă parţială faţă de ideea de familie. Aceste produse sunt destinate uzului familiei ca întreg, iar în acest sens sunt individuale, dar nu personale, nu sunt proprietate. Membrii familiei le deţin, dar deţinerea lor este accidentală. Capul familiei deţine proviziile fermei, le poate vinde, dar cu condiţia să fie managerul fermei. Mobila este a celor care au casa. Chiar şi obiectele vestimentare de valoare, mai ales cele lucrate manual, date dintr-o generaţie în alta, sunt deţinute doar temporar. Lucruri cumpărate sau făcute de un singur individ nu fac excepţie de la regulă. Funcţia acestei clase este de a completa funcţia pământului în asigurarea existenţei materiale a grupului, chiar dacă acest lucru implică patronat individual şi dreptul fiecărui membru de a deţine ceva depinde de scopul fundamental şi de poziţia ocupată în grup. Capul familiei are bunurile fermei deoarece îi sunt necesare gestionării fermei, iar el şi soţia sa sunt distribuitorii generali ale acestor bunuri; trebuie să dea fiecăruia ceea ce are nevoie. Celui care stă acasă i de dau cele strict necesare traiului – haine; nu are nicio altă funcţie în grup în afara celei de a fi membru. Celor care se căsătoresc şi îşi întemeiază o gospodărie, li se dau bunurile necesare, nu doar pentru trai, ci si pentru a întreţine gospodăria – în afară de haine, mobilă în casă, provizii şi echipament.

Fiecare membru ar trebui să fie dispus să ofere lucruri de care un alt membru are nevoie. Aşadar, un membru care nu s-a căsătorit, dar care obţine bunuri din afara fermei, ar trebui să le dea celui care este căsătorit. Divizarea moştenirii înseamnă, în mod primitiv, divizarea clasei de bunuri, deoarece ele nu sunt moştenite în sensul propriu al cuvântului, iar această divizare e dictată de acelaşi principiu: este în funcţie de nevoile fiecăruia, atâta timp cât aceste nevoi rezultă din funcţia sa în familie, nu

din raţionamente personale. Sub nicio formă nu vor fi date bunuri unor străini sau vândute atâta timp cât familia are nevoie de ele.

Banii sunt o categorie relativ nouă de bunuri care s-a adaptat la organizarea pre-existentă şi a căror importanţă creşte pe măsură ce viaţa modernă economică intră în comunitatea populară şi face această organizare pre-existentă insuficientă. Pentru ţăran, proprietatea banilor nu are caracter de capital, ci de substitut imediat pentru alte tipuri de proprietate. El nici nu se gândeşte să producă bani; îi ţine acasă. Dacă împrumută bani, domină principiul medieval de a nu cere dobândă sau, după cum vom vedea mai târziu, o recompensă în bani sau produse este luată în schimbul unui serviciu. Chiar şi acum dobânda pe împrumuturile private de la ţăran la ţăran e foarte mică. Mult mai târziu apare ideea de a depune bani la bancă, şi în ultimul rând, folosirea banilor în întreprinderi. Fiind un substitut pentru alte tipuri de proprietate, banii sunt individualizaţi în funcţie de sursa şi destinaţia lor. O sumă primită în urma vânzării unei vaci este echivalentă cu o sumă primită din zestre şi ambele diferă de o sumă care provine din exterior.

Distincţia merge şi mai departe. Banii pe care soţul îi obţine de pe urma vacii diferă calitativ faţă de cei pe care îi ia soţia după ce vinde ouă şi lapte, nu pentru că le aparţin, ci pentru că fiecare reprezintă echivalentul unui alt tip de valoare; prima este proprietate, al doilea este venit. Diferenţa calitativă dintre două sume echivalente proprietăţii a fost exprimată prin faptul că banii sunt ţinuti separaţi. Diferenţei de origine îi corespunde o diferenţă a destinaţiei. Banii din zestre pot fi folosiţi doar pentru a cumpăra pământ şi acelaşi lucru faci cu banii obţinuţi din vânzarea pământului. Diferenţierea banilor avea caracterul proprietăţii familiale şi nu ar putea fi direcţionaţi către activităţi particulare sau afaceri, ci aşteaptă şansa de a cumpăra pământ. Banii din vanzarea de vite, cai, porci sau păsări erau puşi deoparte pentru a face faţă tuturor dificultăţilor individuale ale membrilor care înfurntă problemele vieţii moderne şi începutului individualizării, mai ales pentru a ajuta cuplurile proaspăt căsătorite sau de a ajuta moştenitorul să-şi plătească fraţii şi surorile. Era echivalentul clasei a doua de proprietate. Banii câştigaţi extern, dacă nu erau sub formă de venit, ci de proprietate, erau asimilaţi tot celei de-a doua clase. Era o tendinţă generală de a trece banii dintr-o

clasă economică inferioară într-una superioară- din clasa de venit în cea de proprietate, din cea controlată individual în cea a proprietăţii familiale. Evoluţia economică actuală tinde să neutralizeze distincţiile şi să facă banii mai fluizi. Tendinţa de a individualiza banii a fost atât de puternică încât chiar şi în prezent un ţăran care are bani puşi deoparte pentru un scop clar, preferă să împrumute bani decât să se atingă de acea sumă.

În acest stadiu al evoluţiei, proprietatea, nu venitul, reprezintă măsura situaţiei economice a familiei sau individului. Este normal să fie aşa din moment ce situaţia economică este importantă din punct de vedere social al statutului, iar proprietatea reprezintă partea socială a vieţii economice. O fermă mare, dar administrata prost, este mai valoroasă decât una gestionată bine, dar mai mică, chiar dacă valoarea lor economică este invers proporţională. Există o atitudine mixtă de invidie şi compasiune faţă de orăşeni sau vasali care au un venit mai mare decât ţăranii, dar nu au proprietate.

Conceptul de venit este privit ciudat de ţăran. Putem aplica această categorie la produsele anuale ale fermei, dar trebuie să ne amintim faptul că ţăranul nu o aplică. Produsele fermei nu sunt de vânzare şi nu sunt evaluate cantitativ. Destinaţia lor este de a asigura traiul familiei şi ferma – nimic mai mult. Sistemul original al funcţionării fermei (o treime din recolta de iarna – grâu şi secară; o treime din recolta de vară – orz, ovăz, cartofi etc; o treime telină), cu un nivel agricol sub mediu, nu lasă loc vânzării, pe un teren mediu de 10-30 de acrii. Mai puţin de 10 acrii nu ajung asigurării hranei familiei şi pentru furaje; dacă ţăranul nu câştigă bani din exterior, el nu are altă soluţie decât să împrumute primăvara cereale de la un vecin bogat sau să-şi vândă porcul, vaca sau calul pentru a-şi asigura traiul până la următoarea recolta. Dacă situaţia sa este bună, se va gândi să-şi mărească stocul, nu să vândă.

Sunt mai multe cheltuieli – servitori de hrănit, părinţi sau membri colaterali care trebuie întreţinuţi, vecini de ajutat, musafiri care trebuie bine trataţi. Spre deosebire de proprietatea care nu ar trebui să părăsească familia, venitul fermei (produse) trebuie să fie împărţit cu membrii săraci ai comunităţii, musafiri, călători, cerşetori etc. Esenţa sa este de a întreţine viaţa umană şi animală. Este un păcat să risipeşti chiar şi cea mai mică parte, este aprope o crimă. A vinde nu este păcat, dar în psihologia

ţărănească putem găsi o acuzaţie parţial lucidă, care nu este tocmai justă. Mai este o metodă de a folosi surplusul: produsele pot fi transformate în prorietate prin mărirea stocului de furaje, consolidarea clădirilor, cumpărarea echipamentului pentru fermă, toate sunt proprietăţi. Atitudinea populară fată de păşuni şi păduri care le aparţin este asemănătoare. Nu sunt proprietate comună în adevarătul sens al cuvântului, deoarece ei nu văd materiile prime ca fiind proprietatea cuiva. Sunt o simplă sursă din care fiecare membru al comunităţii extrage materiale utile întreţinerii familiei şi fermei, fără a intra în conflict cu legea. Ele intră în a doua categorie de proprietate atunci când este vorba despre alte sate care le folosesc.

Atitudinea către produsele naturale ale fermei explică de ce progresul agricol a fost atât de încet până acum 20-30 de ani. Nu erau suficiente motive pentru a creşte productivitatea terenului. Viaţa autarhică s-a adaptat la venitul natural, iar problema îmbunătăţirii echipamentului nu a fost suficient de importantă pentru a implica studii, mai multă muncă, un sistem mai complex etc.

Dacă luăm în considerare mişcarea pasivă a tradiţiei, nu ne vom mai mira de cât de încet este acest proces. Singurul caz în care motivaţia ar fi putut să fie suficient de puternică – când venitul fermeii nu era suficient pentru a asigura traiul familiei – nu erau resurse pentru a face îmbunătăţiri.

Când condiţiile generale au început să se schimbe, ţăranii au găsit, la început, surse adiţionale de venit care le-au permis rezolvarea situaţiilor. Mărirea oraşelor, dezvoltarea mijloacelor de comunicare, dezvoltarea comerţului naţional şi internaţional, le-au oferit posibilitatea de a vinde produse secundare – unt, ouă, legume, fructe etc. Industria imobiliară, deşi nu a fost niciodată foarte mult dezvoltată, a găsit noi pieţe datorită intresului subit manifestat de clasele superioare. Principala sursă de venit adiţional rămâne munca sezonieră, la început doar în vecinătate, apoi în ţară, apoi în Germania şi în final în America.

Iniţial, foloseau venitul pentru a acoperi astfel de cheltuieli noi; trebuia să facă faţă deficitului din vechiul sistem de a trăi, aşa cum proprietatea banilor suplinea deficienţa vechiului sistem de proprietate. Taxele au crescut şi trebuiau plătite în bani, deşi înainte se plăteau în

produse naturale. Multiplicarea familiei a forţat achiziţionarea de noi terenuri şi acest lucru putea fi realizat doar prin împrumuturi a căror dobândă trebuia plătită în bani. Membrii tinerei generaţii au mai multe nevoi de satisfăcut, nevoie de produse din oras, plăcerile oraşului, educaţia; individualizarea a făcut progrese, iar generaţia mai tânără a beneficiat de situaţie, chiar şi după o luptă grea.

În final, când produsele fermei nu mai erau suficiente pentru a hrăni familia, mâncarea a început să fie cumpărată, în loc să fie împrumutată. Aceasta este cea mai recentă etapă a evoluţiei.

Principiul calificării valorii economice s-a menţinut chiar şi în această etapă. Fiecare sumă de bani câştigată adiţional avea un scop final şi putea fi folosită doar pentru acel scop. Există o tendinţă de a lăsa această sumă să treacă din clasa de venit în clasa de proprietate, oricât de mare ar fi fost suma. Dacă suma era pusă deoparte pentru a spori proprietatea, necesitatea de a o cheltui pentru o altă nevoie era considerată aducătoare de ghinion. Motivul avariţiei, caracteristic chiar şi imigranţilor este că nevoile tradiţionale de mâncare, adapost, haine, combustibil, erau satisfăcute de produse naturale ale pământului şi încă există o retincenţă în a cheltui bani pe aceste produse. Chiar dacă produsele naturale erau vândute, banii nu erau folosiţi pentru trai, ci pentru alte nevoi. Găsim astfel o situaţie paradoxală: creşterea venitului în bani înseamna de obicei scăderea standardului de trai, cel puţin pentru o perioadă. În localităţile unde se găseşte o piaţă bună pentru produse, ţăranii o duc mai rău decât în satele izolate. Ei cheltuie de obicei mai mulţi bani pe plăcerile citadine şi obiecte de lux, deoarece inhibiţia nu este tradiţională în privinţa cheltuielelor de acest gen. Ţăranii din America încearcă să-şi limiteze cheltuielile de trai mai mult decât cele extraordinare. Când are un plan pentru suma economisită, nimic nu-l determină să folosească această sumă pentru trai, decât mizeria şi imposibilitatea de a agonisi sau împrumuta.

Al treilea tip de venit cunoscut în această etapă de evoluţie este leafa, dar nu după principiul modern. Iniţial se pare că nu a existat ideea unui echivalent economic pentru munca prestată, unui schimb valoric. Este mai degrabă o colaborare care îi dă dreptul colaboratorului de a trăi. Servitorul sau angajatul, prin cooperarea cu angajatorul, este asimilat în

familie. Poziţia sa este net inferioară faţă de angajator, deoarece cel din urmă este managerul proprietăţii şi distribuitorul venitului; dar este inferior şi celorlalţi membri ai familiei angajatorului, deoarece aceştia sunt potenţiali manageri pe viitor. Mai există încă un motiv de inferioritate. Familia angajatorului are de obicei un statut social mai înalt decât angajatul. Când angajatorul este ţăran, poziţia angajatului (parobek) nu implică inferioritate socială. În cazul feudalilor, distincţia de clasă este activă, iar munca angajatorului implică şi elemente de servicii personale care sunt diferite de colaborarea iniţială şi implică o personalitate inferioară. Angajatul este asimilat în familia angajatorului până la gradul de colaborare. Asimilarea rezultată în urma colaborării duce la o solidaritate internă a grupului familial cu privire la muncă şi viaţă, nu la o solidaritate de reacţii externe faţă de alte familii. Ultimul tip de solidaritate este dobândit doar prin convieţuire.

Manifestarea acestei atitudini faţă de munca dependentă este salariul, care iniţial constă în produse naturale.

Slujitorul primea hrană şi îmbrăcăminte; slujitorul căsătorit la moşie avea chirie, combustibil, grâne (numite ordynarya), pământ pentru cartofi, permisiunea de a ţine o vacă sau două etc. – pe scurt, orice era inclus în ideea populară de trai. Mai târziu, aceeaşi evoluţie economică ce a determinat ţăranul fermier să caute surse adiţionale de venit, l-a obligat pe angajator să plătească în bani angajaţii. Faptul că aceşti bani sunt consideraţi doar ca fiind adiţionali, echivalentul produselor care nu puteau fi achiziţionate, arată că leafa în bani dată slujitorilor de la moşie se ridică la doar 10 % din leafa în produse naturale. Altă modificare, paralel cu munca sezonieră sau zilierii, se află obiceiul prin care slujitorul ţine o fată sau un băiat să lucreze o zi la moşie. La baza obiceiului stă faptul că unii servitori lucrau împreună cu copiii lor pe moşie, iar acest obicei a fost făcut obligatoriu de către proprietarii de moşii, care aveau nevoie de mână de lucru ieftină pentru munci uşoare. Slujitorul care nu avea copii suficient de mari trebuia să angajeze un băiat sau o fată (posyka). Dar şi aici vechiul principiu este menţinut pe cât de mult posibil; servitorul primeşte pentru posyka lui o renumeraţie adiţională în produse naturale, în afară de plata zilnică, care este deci mai mică decât leafa unui zilier, iar

posyka este tratat de slujitor în acelaşi fel ca parobek, slujitorul la fermă, de către fermier, adică, i se asigură traiul, plus o mică sumă de bani.

Situaţia exclude orice idee şi posibilitate de a schimba venitul în proprietate sau de a economisi pe viitor. Ca o consecinţă la principiul traiului, în loc de plată regulată, slujitorul nu poate deveni niciodată proprietar, cu excepţia moştenirii sau prin căsătorie. Un muncitor infirm este susţinut de familia sa sau, dacă a servit destul de mult într-un loc pentru a devenit apropiat de familia angajatorului, cea din urmă este obligată social să îl sprijine până la moartea sa – o obligaţie ce este mereu respectată.

O altă consecinţă importantă este moralitatea relaţiilor dintre angajat şi angajator. Atitudinea necesară era identică de amble părţi, în ciuda diferenţelor de poziţie şi a sferei de activitate. Baza sa era bunătatea de ambele părţi, adică grija pentru interesele şi bunăstarea celuilalt – inclusiv familiile. Angajatorul trebuia să fie just, adică să reproducă bunătatea angajatului său. Morala nu a atins toate aspectele proporţiei dintre muncă şi plată. Chiar şi acum când ţăranul vorbeşte despre un stăpân just sau o plată justă, el se referă la un stăpân care are grijă de slujitorii buni, o plată care arată că angajatorul se îngrijeşte de angajaţii săi.

Un motiv pentru care relaţia dintre muncă şi plată nu este luată în considerare este atitudinea ţăranilor polonezi faţă de muncă. În timp ce meşteşugarii au bresle şi sunt apreciaţi şi eficienţi, sau atrag atenţia prin rezultatul muncii lor, ţăranul este fundamental interesat pozitiv sau negativ, mai ales de procesul muncii. Mulţi factori au contribuit la dezvoltarea acestei atitudini. În primul rând, munca impusă din feudalism nu putea naşte interes pentru rezultat. De ce îi pasa vasalului dacă munca sa pentru lord era eficientă sau nu? Dimpotrivă, munca impusă a dat naştere unui sentiment puternic – unul negativ, desigur, deoarece munca era dură, impusă şi timpul pierdut.

Dar, sub supraveghere, ţăranul a fost nevoit să muncească, de bună voie sau nu şi un caracter obligatoriu a fost atribuit muncii. Ideea a fost întărită de religie: „Omul trebuie să muncească, este blestemul său, dar şi datoria sa; procesul muncii este merituos, lenea este rea şi independentă

de orice rezultat.” Această atitudine se menţine până în prezent, chiar dacă au fost adăugate alte interese şi alte motive.

Ne-am astepta la altă atitudine a ţăranului faţă de munca depusă la propria sa fermă, dar chiar şi această muncă este pe jumătate impusă. Ţăranul trebuia să-şi menţină ferma în stare bună pentru a-şi îndeplini datoriile faţă de lord. Chiar şi când munca sa era liberă, alt factor împiedica dezoltarea aprecierii eficienţei. Rezultatul ultim al muncii la fermă nu depinde decât de muncitor; cele mai mari eforturi pot fi întinate de circumstanţe neprevăzute şi, într-un an bun, chiar şi munca neglijentă poate fi bine plătită. Dintr-o puternică înrădăcinare religioasă şi magică, acest element incalculabil dă naştere unui anume tip de fatalism. Nu este voba despre fatalismul oriental, proverbial, bazat pe o predestinare divină care face munca un element insignifiant al vieţii, ci un fatalism limitat, bazat pe incertitudinea viitorului. Cel mai important lucru este să primeşti sprijin de la Dumnezeu, Cel care împarte bunurile şi să te fereşti de forţele naturii şi forţele magice dăunătoare ale oamenilor ostilii şi diavolului. Acum, pe lângă magia religioasă, procesul muncii este o cale prin care poţi atrage divinitatea; este o condiţie indispensabilă în a-ţi asigura ajutorul de la Dumnezeu, fără de care nicio magie religioasă nu-ţi va fi de folos.

Nu putem rezolva problema, fie din cauză că procesul muncii şi-a asumat importanţa sub influenţa ideologiei creştine, fie că are un caracter mult mai primitiv şi fundamental religios. Când ţăranul a muncit stabil şi a îndeplinit ritualurile religioase şi magice pe care le cere tradiţia, el „lăsa restul în seama Domnului” şi aşteapta rezultatul ultim; problema dexterităţii şi eficienţei nu are prea mare importanţă. Atitudinea este uneori diferită cu privire la munca ale cărei rezultate se văd imediat – tâmplărit, fierar, ţesător etc. Dar chiar şi aici, dexteritatea nu este atât de importantă ca o conştientizare a muncii, iar obiectul realizat „va ţine dacă Domnul vrea” – o atitudine foarte diferită faţă de un manufacturist din oraş.

Când munca contractată începe să se dezvolte se introduce un nou motiv – leafa. Atitudinea principală nu se schimbă. Slujitorul îşi câstigă existenţa de pe urma procesului muncii, nu datorită rezultatelor; datorită procesului muncii angajatorul, muncitorul, manufacturistul, se consideră

plătiţi. Chiar şi mai târziu când apare ideea salariului ca renumeraţie pentru rezultatele muncii ideea este cu greu acceptată şi se aplică mai mult în cadrul gospodăriei decât peste hotare. Cea mai absurdă explicaţie este dată tot de către ţăranii polonezi; iraţionalitatea atitudinii arată că sursa sa provine din obiceiurile vechi.

Presiunea pusă pe procesul muncii, mai mult decât pe rezultate, explică importanţa pe care o dau ţăranii polonezi unui anumit tip de muncă şi condiţiile externe. Motivele plăcerii şi neplăcerile create de acest proces sunt mai importante decât profitul. Principalul factor de plăcere este libertatea, varietatea, uşurinţa şi echipa de lucru.

Munca independentă este mai plăcută decât cea dependentă, iar munca la fermă este mult mai plăcută – sau mai puţin neplăcută – decât munca în fabrică, iar singurul caz în care plăcerea indusă de procesul muncii trece peste duritatea procesului este atunci cînd vecinii se unesc pentru a aduna împreună recolta. Acest tip de ajutor, întotdeauna dezinteresat, este echivalentul unei plăceri mult mai mari. Această situaţie este din ce în ce mai rară, din momentul în care aprecierea muncii pentru rezultate s-a dezvoltat şi viaţa în comună şi-a pierdut caracterul primar.

Până în prezent am vorbit despre atitudinile care vizează o familie sau un individ – chiar şi relaţiile de angajare aparţin acestei categorii. Acum trecem la cele care determină relaţiile economice dintre membrii diferiţi ai comunităţii ţărăneşti. Aceste relaţii ar putea fi clasificate pe baza următoarelor concepte: dăruirea, conducerea pentru o perioadă delimitată de timp, creditarea, închirierea, schimbul, vânzarea, furtul. Nu putem reduce aceste posibilităţi la un număr mai mic de categorii pur economice, dar toate sunt modificări ale relaţiei fundamentale – ale unei solidarităţi ocazionale între membrii comunităţii, în acelaşi fel în care relaţiile dintre membrii familiei sunt modificări ale unei solidarităţi permanente.

Darul este forma elementară prin care se exprimă solidaritatea, deoarece este cea mai simplă formă de ajutor. Trebuie să distingem un dar real, când obiectul dăruit are valoare materială, de darul simbolic, când valoarea obiectului este morală. Darul real între străini poate fi doar un obiect de consum, care face parte din categoria de venit, nu din cea de proprietate, deoarece proprietatea nu poate depăşii graniţile familiei. Un

cadou simbolic este de obicei un obiect religios (medalie, cruce, imagine, icoană), uneori poate fi o podoabă, obiecte realizate manual.

Acestea sunt tipuri de proprietate, dar valoarea lor materială este insignifiantă, deoarece nu reduce stocul de proprietate al celui care dăruieşte şi nu sporeşte averea celui care îl primeşte. Valoarea sa morală se datorează atitudinilor sociale pe care le simbolizează. Acum, înţelesul comun al tuturor cadourilor simbolice este că ele stabilesc între cel care dăruieşte şi cel care primeşte o legătură spirituală, asemănătoare legăturii de familie, deoarece ei acceptă în mod formal caracterul cadoului; cel care primeşte cadoul este asimilat în mod convenţional în familia celui care dăruieşte. În cazul obiectelor religioase sau magice, cele din urmă au o semnificaţie care accentuează importanţa morală a cadoului; legătura dintre cel care dăruieşte şi cel care primeşte este sacră. Prin gradarea valorii materiale a cadoului şi a sacralităţii sale trecem de la o relaţie convenţională la una familială. Aşadar, băiatul îi va oferi fetei cu care doreşte să se căsătorească un cadou cu valoare reală, iar aceasta valoare va creşte pe măsură ce mariajul devine mai probabil, iar logodna şi verighetele au o funcţie sacră deoarece au fost binecuvântate.

Dacă acest cadou simbolic stabileşte o nouă relaţie, cadoul real reprezintă recunoaşterea unei relaţii pre-existente de solidaritate. Are aşadar o dublă funcţie, cea primitivă de a ajuta în caz de urgenţă şi cea derivată de a manifesta solidaritatea. Mancarea, oferită la întâlnirile ceremoniale are acelaşi caracter. Întâlnirile ceremoniale au loc la toate ocaziile importante din familie – creştinare, logodnă, nuntă, înmormântare – dar şi la ocazii mai puţin importante cum ar fi: sosirea unui membru al familiei, ziua de nume a capului familiei.

Prin invitarea membrilor din alte familii şi oferirea unei mese, familia îşi manifestă dorinţa de a considera acest eveniment ca fiind unul social, nu o relaţie privată, şi că în ciuda oricărei schimbări, familia rămâne solidară cu comunitatea. În plus, nu este o chestiune de bunăvoinţă din partea familiei; comunitatea cere astfel de manifestări. Aşa se explică proporţiile uriaşe pe care le au toate ceremoniile cu număr mare de invitaţi, tratamentul oferit şi durata întâlnirii. Din punct de vedere teoretic, toată comunitatea ar trebui invitată, tratamentul trebuie să fie real, să nu se facă cadouri simbolice, adică fiecare invitat trebuie hrănit

pentru o zi, două, trei sau chiar mai multe. Motivul acestei dorinţe de a fi remarcat, folosind ceremonialul ca semn al statutului social, s-a dezvoltat mai târziu, ca o consecinţă a atitudinii comunităţii faţă de manifestarea solidarităţii.

La anumite întâlniri comunitatea a trebuit să-şi manifeste în chip real solidaritatea faţă de familie, prin sprijin efectiv. Ideea era să asişti familia în procurarea unui trai pentru un membru nou (la botez) sau pentru un nou grup conjugal (la nuntă). Fiecare persoană invitată trebuia să dăruiască ceva pentru copil sau pentru cuplu. În prezent, se dau bani dar avem vestigii care arată, cel puţin în cazul mariajului că se dădeau produse naturale – mâncare, combustibil, pânză, îmbrăcăminte etc. Familia ajută noul cuplu în ceea ce priveşte proprietatea; comunitatea îl ajută să supravieţuiască în primele luni. Unele cadouri nu erau pe măsura tratamentului oferit (mai ales acum când acest obicei a degenerat) – nu erau oferite cadouri cu alte ocazii – înmormântare sau logodnă.

Darul nu implică relaţii de superioritate sau de inferioritate între cel care dăruieşte şi cel care primeşte. În condiţiile precare ale vieţii ţărăneşti, majoritatea aveau nevoie de ajutor ocazional. Cadourile non-ceremoniale erau dăruite de cei bogaţi oamenilor săraci, iar cel care dăruieşte este de obicei superior, dar această superioritate nu rezultă din actul dăruirii. Traiul obţinut de pe urma altora, cum sunt cerşetorii, nu este umilitor; umilirea se află în circumstanţele care cauzează necesitatea – pierderea averii sau lipsa de solidaritate în familie. Situaţia este diferită dacă darul este proprietate, pentru că asemenea cadouri nu se fac între ţărani şi cei care acceptă astfel de cadouri de la străini nu recunosc superioritatea de clasă.

În strânsă legătură cu darurile, deşi nu sunt ritualizate, se află proprietăţile mobile (din clasa a-2-a) pentru uz temporar. Această formă de ajutorare este obligatorie în anumite circumstanţe; dacă obiectul este folosit în scopul trăirii, situaţia nu conţine elemente de noutate faţă de cadou. Dacă obiectul este folosit în scopuri productive, dacă, persoana care împrumută are venit de pe urma lor sau dacă relaţia dintre obiect şi scopul trăirii este indirect, atunci avem un element nou: persoana care a împrumutat obiectul este obligată din punct de vedere moral să ofere o parte celui care i-a dăruit cadoul. Aşadar, de exemplu, a împrumuta un cal

şi o căruţă pentru a face o vizită, instrumente împrumutate pentru a repara o casă, nu duc la obligaţii. Dacă ai împrumutat calul şi căruţa pentru a-ţi aduce recolta în hambar, sunt considerate a fi productive, iar proprietarul ar trebui să primească ceva pentru serviciile sale. Renumeraţia creşte în funcţie de rezultatul obţinut nu în funcţie de sacrificiul făcut de proprietar.

Împrumutul este un serviciu social, nu o afacere economică şi renumeraţia nu este echivalentul profitului pierdut de proprietar ci o expresie a gratitudinii şi a ajutorului reciproc. Atitudinea primitivă faţă de împrumutul banilor este exact la fel, din moment ce la început banii au fost echivalentul proprietăţii mobile. Cel care îşi plăteşte datoria în bani adaugă o mică sumă, nu ca dobândă, ci ca o apreciere a solidarităţii sociale care este proporţională cu importanţa serviciului prestat. Până în prezent, chiar şi după introducerea dobânzii se observă obiceiul ca datornicul să aibă succes datorită banilor împrumutaţi şi va adăuga un cadou, pe lângă dobândă, ca semn al benevolenţei faţă de creditor.

Un principiu diferit se aplică rentei. Pământul – primul obiect al închirierii – este baza existenţei familiei; aşadar, când este închiriat, ar trebui să aducă venit, adică să-i permită familiei să trăiască ca şi cum ar fi cultivat acest teren. Forma rentei pe care o putem considera primitivă se află în perfectă concordanţă cu acest principiu. De obicei, un fermier care are destul echipament agricol închiriază terenul celui care nu are cum să-l cultive, fie că nu are forţa necesară, fie că nu-şi poate cumpăra sau întreţine echipamentul. Produsele sunt astfel divizate. În acest sens, relaţia dintre chiriaş şi proprietar are deja forma unui schimb de servicii, dar este reglementat de ideea de a-şi duce traiul.

În general, închirierea nu este frecventă printre ţărani, deoarece atâta timp cât există solidaritate în familie şi familia nu este în pragul falimentului sau al disperării, anumiţi membri colaterali, care îşi asumă rolul de cap al familiei, preiau activităţile de cultivare pe care proprietarul nu le poate presta. Acest lucru se întâmplă cu terenul văduvelor sau al orfanilor. Închirierea terenului pentru bani apare ca un caz excepţional şi temporar apărut în absenţa proprietarului.

În închirierea clădirilor se pare că a apărut o inovaţie. Locuirea în chirie într-o casă era echivalentul unui dar care ducea la un trai bun. Ospitalitatea era implicată şi era doar ocazională printre străini, din

moment ce aproape toţi oamenii, cu exceptia cerşetorilor, aveau chirii stabile, dacă nu chiar propria casă şi locuiau fie cu familia, fie la angajator. Dar, în acelaşi timp, un hambar sau un grajd ar putea fi închiriat pe acelaşi principiu ca orice proprietate mobilă care are un scop productiv; o persoană care foloseşte hambarul altcuiva pentru a-şi depozita recolta, îi dădea proprietarului o parte din recoltă. Pe scurt, nu era o închiriere propriu-zisă ci împrumutul clădirilor şi acest lucru avea logică, deoarece clădirile se încadrau în categoria proprietăţilor mobile, proprietăţi construite de om. Mai tarziu s-a dezvoltat clasa komorniks, adică oameni care nu aveau case şi trăiau din munca de zilier, care închiriau camere, iar principiul renumeraţiei care se aplica clădirilor din cadrul fermei a fost extins la case şi camere folosite pentru o chirie permanentă. Avem de a face cu un proces simultan de reglare a remuneraţiei şi vom trata mai târziu acest subiect. În final, în unele cazuri când cladirile erau închiriate împreună cu terenul, principiul rentei pământului se pare că le-a fost aplicat parţial, dar acest lucru nu este încă dovedit.

Toate aranjamentele descrise mai sus, fiind bazate pe solidaritate socială, se schimbă în momentul în care solidaritatea începe să se destrame şi se produc multe schimbări în viaţa economică a ţăranilor, nu se ajunge la dezvoltarea unei noi atitudini economice, ci doar la o diluare a solidarităţii. Rezultatul acestui proces este înlocuirea principiului schimbului cu principiul ajutorării pe tot parcursul relaţiilor economice, cu excepţia celor care au fost ritualizate. Reciprocitatea ajutorului, la început fără a-i fi determinată valoarea şi timpul, devine determinată în ambele aspecte; este cerut un echivalent al serviciilor. O relaţie de lucruri este înlocuită cu o relaţie de persoane sau, mai exact, această relaţie între persoane este determinată de o relaţie între lucruri. Solidaritatea din cadrului grupului primar este o conexiune între personalităţi concrete şi orice act economic la fel ca orice act social reprezintă doar moment al solidarităţii, rezultatele, expresiile şi factorii acesteia; înţelesul său deplin stă în relaţiile personale pe care le implică. De la un act de ajutor social nu se asteaptă un serviciu în schimb, el doar întăreşte şi actualizează atitudinile generale de solidaritate benevolent care şi-ar putea găsi expresia în orice tip de ajutor reciproc. Când această solidaritate personală

concretă este slăbită, actul de ajutor îşi asumă o importanţă independentă; valoarea economică a serviciului devine esenţială, nu mai are decât valoare socială.

Când apar schimbările, aşteptarea unei reciprocităţi este justificată de sacrificiul făcut de cel care dăruieşte, nu de eficienţa ajutorului. Trebuie să existe un serviciu reciproc de a-l remunera pe cel care dăruieşte pentru sacrificiul său şi trebuie să fie proporţională cu sacrificiul însuşi, iar remuneraţia trebuie făcută la momentul potrivit şi în modul potrivit.

Aceasta este doar o etapă intermediară între ajutorul social şi schimbul obiectiv, dar găsim o atitudine corespunzătoare foarte des. Grânele împrumutate în primăvară trebuie returnate cu o dobândă foarte mare, deoarece acesta este momentul în care creditorul are cea mai mare nevoie de ele. Banii sunt împrumutaţi cu condiţia ca aceştia să fie returnaţi atunci când creditorul are nevoie de ei şi sunt însoţite de un refuz de a nu-i accepta atunci când nu are nevoie. Schimburile de noapte şi munca prestată în weekend este valoroasă pentru muncitor datorită sacrificiului implicat; acelaşi om ar putea să presteze această munca în mod dezinteresat atunci când aplică principiul solidarităţii şi munceşte pentru a ajuta pe altcineva. În vânzarea sau schimbul de obiecte, ţăranul adaugă o valoare economică subiectivă datorită importanţei pe care o au obiectele pentru el, în funcţie de asociaţiile personale sau familiale. Pot fi întâlnite multe ilustraţii asemănătoare.

Când atitudinea egoistă este introdusă în relaţiile economice, aceste relaţii trebuie reglementate obiectiv. În final, principiul echivalenţei economice a serviciilor este introdus şi devine fundamental, în timp ce se menţine o veche evaluare bazată pe eficienţa adevărului şi pe valoarea tranzitorie care implică un sacrificiu subiectiv. Aşa stau lucrurile în momentul de faţă în majoritatea comunităţilor populare. Echivalarea obiectivă a valorii a devenit o normă, dar acţiunea sa este modificată de consideraţii sociale. Principiul echivalării cere ca produsele natural împrumutate pentru trai să fie înapoiate pe o dată precisă fără dobândă, dar acest lucru poate fi schimbat în 2 feluri. Dacă datornicul este într-o situaţie critică şi creditorul este bogat, creditorul ar putea să amâne plata; dacă condiţiile lor sunt asemănătoare şi datoria a fost făcută într-o

perioadă de înfometare şi plătită într-un moment de abundenţă, dobânda adăugată ar trebui să fie măsurată pe baza diferenţelor valorii subiective de la acel moment şi se poate ajunge la o dobândă foarte mare.

Pe principiul echivalenţei orice proprietate mobilă sau sumă de bani împrumutată ar trebui să fie restituită împreună cu o remuneraţie care reprezintă înglobarea a 3 factori: deteriorarea obiectului, sacrificiul creditorului şi beneficiul care i-a fost adus datornicului. Remuneraţia este determinată de la început; dar dacă aceşti 3 factori nu duc la rezultatele aşteptate, ideea solidarităţii sociale presupune o modificare a înţelegerii. Ideea solidarităţii cere ca în cazul în care datornicul nu poate plăti sub aceeaşi formă, i se va permite să-şi plătească datoria prin munca prestată în folosul creditorului. Acest principiu devine o sursă de exploatare. În final, ideea schimbului a modificat esenţa rentei; proprietarul permite chiriaşului să profite de un anumit teren în schimbul unei remuneraţii. Dacă un an se dovedeşte a fi foarte prost, proprietarul ar trebui să micşoreze renta sau cel puţin să-i permită chiriaşului să plătească anul viitor. Dacă anul este deosebit de bun, chiriaşul ar trebui să-i ofere proprietarului mai mult decât a cerut.

Ideea schimburilor aplicate muncii devine sursa principiului modern de salarizare în funcţie de rezultat, deşi aici este greu să nu implicăm relaţiile personale. Acest principiu este activ în mod exclusiv în munca contractată şi nu în angajamente sau servicii.

Singurul caz în care echivalenţa tinde spre perfecţiune, este în schimburile de obiecte. Ideea este că obiectele trebuie să fie echivalente din punct de vedere economic, independent de factorii subiectivi.

Pentru a fi sigur, o persoană atribuie o valoare subiectivă specială unui obiect sau, din contră, oferă obiectul în mod voluntar pentru o valoare mult mai mică. Niciuna dintre aceste atitudini nu atrage după sine o sancţiune socială. Doar înşelătoria este interzisă; cel care înşală devine un obiect al condamnării sociale; cel care a fost înşelat – un obiect al ridiculizării.

Ideea schimburilor de servicii echivalente pregăteşte a-2-a etapă a vieţii economice, deoarece introduce cuantificarea economică, măcar în relaţiile dintre membrii comunităţii. Cu toate acestea aparţine mai mult de prima etapă, deoarece poate coexista cu o organizaţie familiala puternică

(nu este aplicata la început membrilor din aceeaşi familie) şi pentru că nu este în armonie cu tendinţa avansării economice care, după cum vom vedea, este caracteristică celei de-a doua etape. Exprimă o organizare economică egoistă a comunităţii care se dezvoltă treptat şi care păstrează solidaritatea, dar în limite mai reduse, nepermiţând un profit prea mare de pe urma celorlalţi. Nici o avere individuală nu poate fi făcută într-o astfel de comunitate şi, de fapt, nici un fel de avere nu poate fi făcută în comunitatea populară (excepţia cămătăriei); pentru agonisirea averii este nevoie de relaţii cu lumea exterioară.

Iniţial, nu exista comerţ între membrii comunităţii şi nici un act de vânzare sau cumpărare. Aceste lucruri nu erau necesare în condiţiile primitive şi nu ar fi fost în concordanţă cu ideea solidarităţii. Aşadar, atitudinea faţă de actul cumpărării sau vânzării s-a dezvoltat sub influenţa oamenilor din exterior – evrei, negustorilor străini, comercianţi ai oraşelor. Necesitatea şi importanţa relaţiilor este dată de actele de vânzare şi cumpărare.

Mai târziu, dintr-o convenţie pe jumătate conştientă târgul a devenit un loc unde toţi puteau fi trataţi ca străini şi tranzacţia cu bani ar putea fi închiriată între membrii diferitelor comunităţi. Când un fermier are un cal pe care vecinul său îl vrea, cei doi merg la târg şi după ce primul se preface că aşteaptă un cumpărător şi celălalt se preface că îşi caută un cal, cei doi se întâlnesc şi încheie tranzacţia. Bineînţeles că niciunul dintre ei nu recunoaşte că a intenţionat să încheie tranzacţia anticipat. În prezent acest obicei aproape că a dispărut, dar tăranului încă nu-i place să cumpere de la vecini, deoarece se simte legat moral prin principiul echivalenţei economice şi nu poate spera la încheierea unei afaceri bune.

Dezvoltarea actului de vânzare-cumpărare s-a realizat prin contact exclusiv cu străinii deoarece nici un principiu care domină relaţiile economice din comunitate nu se aplică la tranzacţiile cu bani. Aici găsim tendinţa generală în formă pură: să cumperi cât de ieftin posibil şi să vinzi cât mai scump; nici o limitare a onestităţii, nici o consideraţie personală sau socială. Ţăranul a trebuit să înveţe această atitudine pur economică. În primul rând, el a trebuit să înveţe că bunurile aduse pe piaţă au o nouă caracteristică – sunt supuse unui standard cantitativ de valoare, în ciuda

oricărei distincţii calitative pe care le-ar putea avea în comunitate. Orice poate fi cumpărat de la sau vândut către străini. Nu a fost uşor să înveţe aceste lucruri. Până în prezent, ţăranii nu aplică acest standard economic tuturor bunurilor şi se simt ofensaţi dacă altcineva face acest lucru. Astfel de cazuri se întâmplă cel mai des când vine voorba de pământ, dar uneori şi în cazul cailor sau vitelor care au fost folosite la fermă.

După cum am văzut probabil că acest punct de vedere economic nu a fost aplicat intenţionat produselor care întreţineau traiul şi până în prezent, cu excepţia localităţilor apropiate de marile oraşe, ţăranii nu vând paine. Nu există o limitare în a cumpăra, deşi fiecare suma individuală de bani are o anumita destinaţie, ea poate fi folosită doar pentru a cumpăra obiecte dintr-o anumită clasa, iar acest lucru arată că încă sunt urme ale clasificării sociale şi calitative.

După ce au învăţat să aplice standardul economic, ţăranii au fost nevoiţi să înveţe că este de dorit să vinzi scump şi să cumperi ieftin. Acest lucru nu a venit dintr-o dată; ideea echivalenţei, aplicată schimburilor din comunitate, a împiedicat dezvoltarea spiritului antreprenorial şi în câteva localităţi izolate nici acum nu s-a dezvoltat. Ţăranul nu va lua mai mult şi nu va da mai puţin decât crede el de cuviinţă şi, dacă se întâmplă să facă un targ mai bun decât se aştepta fie se învinovăţeşte că a înşelat, fie simte gratitudine. Evreii, a căror metoda de afaceri este adaptată la psihologia oamenilor cu care fac afaceri, folosesc în târguri sloganul: „vrei să-i faci rău unui evreu sărac?”. Se introduce imediat ideea echivalenţei, iar elementul personal şi tranzacţia sunt aduse la nivelul unui schimb dintre membrii comunităţii. Folosirea unui astfel de slogan indică formarea parţială a unei atitudini în afaceri. Această atitudine domină acum, cu câteva excepţii, toate relaţiile cu străinii. De multe ori se ajunge la forme extreme. În actul cumpărprii, ţăranul negociază până la sfârşit şi nu îi place să cumpere ceva dacă nu negociază, deoarece vrea să fie convins că a cumpărat la cel mai mic preţ posibil.

În actul vânzării el cere de cele mai multe ori preţuri exorbitante, mai ales dacă cumpărătorul are nevoie de acel bun. Din moment ce atitudinea sa în afaceri este manifestată într-un cadru limitat al vieţii economice, ea nu este organizată sistematic. Partea cantitativă a valorii economice este relativă, accentuată doar în anumite momente, doar în

anumite circumstanţe, doar pentru anumiţi oameni. Fiecare act de vânzare-cumpărare este o acţiune singulară, izolată, care nu are legătură cu alte acţiuni din aceeaşi clasă. Principiul cumpărării ieftine şi vânzării scumpe nu este limitat de nici o idee a viitorului, de nici o iniţiativă de a forma o clasă de clienţi fideli. Ţăranul din acest stadiu evită contractele de distribuţie; nu îşi face calcule pe termen lung, el doar încearcă să obţină cât mai mult posibil din acel moment. El va desface orice contract de muncă şi se va duce undeva unde este plătit mai bine, chiar dacă pierde mai mult decât câştigă pe termen lung. Aşa au procedat mult timp imigranţii sezonieri în Germania, numărul contractelor desfăcute era enorm. Acest lucru se datora relelor tratamente, dar şi o lipsă a organizării în atitudinea către afaceri. Această situaţie nu a lăsat loc spiritului antreprenorial de-a lungul liniilor comerciale şi industriale.

În final, trebuie să luăm în considerare problema furtului. Nu este niciun act de hoţie în a lua materii prime care nu sunt produse de activitatea umană; pomi, iarbă, minerale, peşte, fructe de pădure şi ciupercile sunt proprietatea tuturor. Această atitudine este prezentă până în ziua de azi datorită servituţii, adică dreptul pe care feudalii şi descendenţii lor îl aveau asupra pădurilor şi păşunilor.

A lua produsele necesare întreţinerii vieţii omului sau animalului ar putea fi incorect, dar dacă aceste produse nu sunt luate pentru a fi vândute nu avem de a face cu un furt. A lua mâncarea preparată pentru a-ţi potoli foamea nu este nici măcar incorect, dar ar fi mai bine să ceri permisiunea. Când hainele sunt furate şi purtate, acest act se află la graniţa dintre a fura şi a lua. Chiar şi aici găsim o gradare. A fura bunurile care fac parte din clasa de venit este mai puţin denigrant decât a fura proviziile fermei, mai ales caii şi vitele. Din moment ce banii îşi au caracterul din obiectele pe care le substituie, o condamnare a furtului de bani variază în funcţie de suma furată, din simplul motiv că o sumă mică de bani poate să reprezinte doar o parte din venitul natural, o sumă medie reprezintă un obiect al proprietăţii individuale şi o sumă mare reprezintă pământul. Condamnarea la orice nivel creşte dacă proprietarul este sărac şi dacă hoţul face parte din aceeaşi comunitate; ea descreşte dacă hoţul are nevoie cu adevărat de ceea ce a furat şi dacă proprietarul este membrul

altei comunităţi sau dacă face parte dintr-o altă clasă.[12] Nu există furt între membrii familiei.

După eliberarea ţăranilor şi legăturii lor cu pământul, condiţiile lor nu s-au îmbunătăţit, din contră, uneori erau mai rele decât înainte. Erau eliberaţi de datoriile către lord, dar aveau taxe mari de plătit; nu se puteau baza pe ajutorul lordului în caz de urgenţă şi nu erau suficient pregătiţi material şi moral pentru a-şi gestiona independent ferma.

Treptat, s-au adaptat la noile condiţii şi în primele generaţii s-a manifestat o tendinţă puternică de avansare economică, „o forţă care te împinge înainte". Această tendinţă care a fost factorul principal în combaterea vechilor forme şi în crearea altora noi şi-a găsit expresia în legătura cu criza generală prin care trecea ţara în acea epocă. Progresul industrial a deschis noi domenii de muncă, iar creşterea demografică prin sporirea numărului de ţărani rămaşi fără pământ a făcut ca această industrie să fie primitoare. Îmbunătăţirea mijloacelor de comunicaţie a ajutat comunităţile ţărăneşti să iasă din izolare şi a pus fiecare membru în relaţie continuă şi directă cu lumea exterioară. Dezvoltarea oraşelor şi sporirea comerţului internaţional a introdus mai mulţi bani chiar şi în cele mai distante comunităţi şi a ajutat la diseminarea cuantificării valorii economice şi a atitudinii în afaceri. Emigrarea a deschis noi orizonturi, i-a arătat ţăranului standarde mai înalte de muncă, de plată şi de viaţă. Evoluţia ierarhiei de clasă care era condiţionată la un moment dat de evoluţia economică a ajuns să influenţeze această evoluţie pentru că noi sisteme au oferit noi motive de avans economic prin deschiderea drumului spre ambiţii sociale. În final, instruirea s-a răspândit în rândul populaţiei şi a ajutat la o mai bună înţelegere a mediului natural şi social.

Aproape o jumătate de secol a fost necesară pentru dezvoltarea deplină a atitudinilor implicate în tendinţa avansării economice şi nici până în ziua de azi ele nu sunt nici universale şi nici perfect conştiente. Situaţia este exact aşa cum ne-am fi aşteptat, deoarece tendinţa de avansare a întâmpinat o rezistenţă minimă; individul în ascensiune fie s-a adaptat la condiţiile tradiţionale şi morale din mediul său, fie s-a mutat

[12] Găsim, de asemenea, raţiuni contradictorii: a fura dintr-un alt sat este mai rău deoarece se creează o imagine proastă a satului din care provine hoţul.

într-un alt mediu în care îl asteptau condiţii care nu cereau o adaptare particulară.

Treptat au apărut formele independente de avansare – efortul de a modifica vechiul mediu sau de a avansa în mediul nou.

Cererea de pământ şi emigrarea sunt fenomenele care corespund formelor interioare de avansare economică, în timp ce formele superioare sunt exprimate prin întreprinderi agricole, industriale şi comerciale şi prin adaptarea activă la un nivel mai înalt în oraşe şi străinătate. Cei care au rămas în comunităţi, care şi-au sporit terenurile sau au achiziţionat proprietăţi, exprimă şi ei o formă de avansare prin care au satisfăcut ideea tradiţională de avere, dorinţa unui statut social mai bun şi dorinţa de a avea un standard mai bun de viaţă. Primii doi factori sunt fundamentali. Proporţiile pe care le-a luat dorinţa de a avea pământ în a-2-a jumătate a secolului trecut sunt cea mai bună dovadă a puterii şi noii tendinţe de avansare. În acelaşi timp lipsa calculului economic în cumpărarea terenului dovedeşte că atitudinile vechi sunt încă puternice, cel puţin cu privire la caracteristicile calitative ale pământului. În conştiinţa ţăranului care plăteşte preţuri absurde pentru un teren nu există echivalent posibil între pământ şi oricare altă valoare economică; sunt incomparabile. Pământul este o valoare unică şi nici o sumă de bani nu poate fi prea mare pentru a-l cumpăra; dacă sunt negocieri şi ezitări, ele se datorează speranţelor cumpărătorului de a achiziţiona altundeva sau în alt moment mai mult teren pentru aceeaşi sumă de bani, nu pentru că şi-ar dori să cheltuiască banii pe altceva. Dacă mai târziu dobânda sa de capital este între 1% şi 2%, nu se plânge dacă venitul său general este suficient dacă îi asigură traiul. Nu-şi pune la socoteală munca şi nu disociază dobânda pe capital pentru că munca sa se datorează pământului şi este mulţumit de faptul că poate presta această muncă pe propriul teren.

Cât de mare este această cerere de pământ poate fi demonstrată prin exemplele emigranţilor în Brazilia. Ţăranii care aveau teren cultivat îl vindeau şi emigrau. Terenul necultivat se vindea la acelaşi preţ, însă mărime dublă, pentru că doreau să ajungă în străinătate plătind puţin. Diferenţa de mărime dintre ferma actuală şi cea viitoare era suficientă pentru a trece peste ataşamentul faţă de ţară şi teama de necunoscut, pentru a-i face să plece într-o călătorie de două luni şi să îndure multe alte

lucruri. Aceasta este atitudinea multor fermieri bogaţi, în timp ce săracii sau cei fără pământ priveau emigrarea ca o oportunitate de a-şi cumpăra pământ. Era o adevarată febră a emigrării. Sate întregi s-au mutat între 1911 şi 1912 din partea cea mai izolată a ţării, în partea estică a provinciilor Siedlce şi Lublin, şi mai ales unde tendinţa de avansare avea încă forma dorinţei de a avea pământ.

Un fenomen complet diferit de emigrare a coloniştilor cu familiile lor în căutarea de pământ este emigrarea indivizilor singulari în căutarea unui loc de muncă. Vom discuta despre acest aspect mai târziu. Aici îl vom menţiona doar în legatură cu tendinţa de avansare economică. Sunt mulţi în comunitate – şi membrii lor sunt mai mulţi în fiecare an – care nu pot spera la o avansare dacă rămân în ţară. Mulţi, într-adevăr, pot trăi ca zilieri, slujitori sau proprietari ai unor mici terenuri şi pot agonisi bani în plus faţă de munca în afară. Traiul lor este mai bun în medie decât cel al taţilor sau bunicilor aflaţi în condiţii similare, dar nu mai sunt satisfăcuţi de o astfel de existenţă; vor un viitor mai bun, „dacă nu pentru noi, pentru copiii noştri".

Aceasta este schimbarea principală de atitudine care duce la apariţia şi dezvoltarea emigrării şi dorinţei de a avea pământ. În plus, emigrarea în oraşe, din acest punct de vedere, face parte din aceeaşi categorie ca emigrarea în străinătate. Când un ţăran emigrează, o face din dorinţa de a câştiga bani şi de a se întoarce acasă pentru a-şi cumpăra pământ. Se duce unde găseşte o piaţă care nu cere pregătire tehnică şi intelectuală şi este la început satisfăcut de leafa pe care o primeşte pentru munca sa necalificată. Uimirea şi regretul sunt exprimate pentru că ţăranul nu arată înclinaţie spre a deveni fermier în America, dar lucrează în mine, la căi ferate şi se acomodează cu slujbe cu care nu este familiarizat. Vom descoperi că ţăranul îşi alege munca ce îi satisface scopul, adică o acumulare sigură şi rapidă de bani.

De obicei a 2-a generaţie începe să se ridice deasupra nivelului economic al părinţilor prin alte mijloace decât achiziţionarea terenului. Creşterea proprietăţii pământului este limitată de procesul contrar al divizării pământului între copii şi deja sunt multe localităţi unde pământul nu mai poate fi cumpărat pentru că proprietatea a fost deja parcelată. În aceste condiţii singura posibilitate de avansare stă în alte zone – creşterea

venitului prin priceperea în practicarea agriculturii şi prin activităţi industriale şi comerciale. Un progres notabil s-a înregistrat în primul caz. Ca un exemplu tipic, patru fii au împărţit între ei pământul tatălui şi acum fiecare dintre ei are venitul mai mare din parcela sa decât avea tatăl de pe întreaga proprietate. Activităţile industriale se dezvoltă mai greu.

Cele mai importante sunt morile, fabricile de cărămidă, producţia de unt şi brânza. Dezvoltarea comerţului este şi ea lentă. Se limitează în mare parte la comerţul cu porci, păsări, fructe şi negoţul mărunt în sate.

Printre cei care au părăsit ţara din a-2-a generaţie se înregistrează salarii mai mari, o instrucţie mai bună şi o tendinţă de a se ridica deasupra clasei muncitoreşti. Noul mediu le oferă mai multe oportunităţi, dar necesită mai mult efort personal şi aici găsim cele mai mari schimbări de atitudine.

În final educaţia şi imitaţia tind să creeze o altă formă de progres economic naţional. Părinţii care nu pot oferi copiilor pământ încearcă să-i pregătească pentru posturi superioare printr-o instrucţie tehnică în loc să-i trimită în centre industriale în Germania sau America, ca muncitori necalificaţi.

În timpul acestei evoluţii, atitudinile economice se adaptează la problemele fundamentale ale avansării economice. Rezultatul acestei adaptări este că ele încetează să mai fie sociale şi devin pur economice; ele cuantifică toate valorile materiale şi tind să sporească cantitatea. Individul progresiv economic devine clasicul „om economic”; adică partea economică a vieţii sale este aproape complet detaşată de partea socială chiar dacă continuă să reacţioneze sub influenţe sociale. Pe scurt tendinţa generală de avansare în condiţiile materiale ale existenţei are efecte asupra analizei vieţii sociale şi rezultatele acestei analize reprezintă corpul sistematic al noilor atitudini care sunt sociale în ultimă instanţă, dar care privesc valorile materiale în legătură cu o posibilitate mai mare de a-şi spori mulţumirea. Evoluţia proprietăţii are două faze: individualizarea şi capitalizarea.

De îndată ce problema avansării ia locul problemei traiului, rolul individului în materie de proprietate creşte treptat costurile. Când a fost asumată o anumită proprietate şi problema se punea cum să trăiască de pe urma acesteia, individul nu avea nici un drept asupra proprietăţii; el nu era

preocupat în nici un fel de originea şi esenţa proprietăţii, ci doar de exploatarea acesteia. Baza existenţei sale era grupul şi el putea să ajute la menţinerea acestei baze. Situaţia s-a schimbat radical când a devenit un factor care schimba această bază. Până la un anumit punct familia putea să acţioneze ca o unitate, fără a face diferenţe între rolul jucat de indivizi în modificare. Proprietatea se măreşte de obicei sub regimul familial şi până în prezent găsim multe exemple de familii care se comportă cu solidaritate în problemele de avansare, aşa cum se purtau şi în problemele de trai. Tendinţa de avansare înglobează în mod necesar un element disociativ căruia vechiul tip de solidaritate nu i-a făcut faţă; doar cooperarea modernă are problema armonizării avansării economice şi a rezolvării solidarităţii sociale, aşa cum vom vedea într-un volum anterior. Pe de o parte, rolul jucat de indivizi în sporirea proprietăţii nu era egal şi când latura socială şi morală a solidarităţii de familie a început să se trezească, cei care erau mai eficienţi au început să simtă că acest comunism familial era nedrept. Cu toate acestea era important faptul că familia ca întreg avansa foarte încet, iar progresul făcut de o generaţie era urmat de regresul generaţiei viitoare, atunci când grupurile conjugale se înmulţeau. În consecinţă, membrii care aveau această tendinţă de avansare puternică şi nerabdătoare a început să considere că grupul familial nu mai este un sprijin ci o povară.

Chiar şi aceia care, în calitate de cap al familiei, reprezentau principiul familial asumat când erau eficienţi, aveau o atitudine de despotism care era în sinea sa un pas către individualizare şi provoca reacţii individualiste în cadrul grupului. Cu cât erau mai intense dorinţa de avansare şi progresul, cu atât era mai dificil să reuneşti forma familială a proprietăţii. Indivizii au început să-şi ceară drepturile asupra produselor rezultate din activitate proprie; atunci principiul patronatului individual s-a extins la pământul moştenit de la familie şi ultima etapă în evoluţie este diviziunea cantitativă a întregii proprietăţi – pământ, provizii, mobilier şi bani – între membrii aceleaşi familii. Singurul element rămas din vechea solidaritate este dorinţa de a păstra pământul chiar dacă este divizat şi să fie păstrat în cadrul aceleaşi familii. Aşadar, membrii nu primesc bani şi pământ decât o mică parte şi rămâne tendinţa de a-i prefera pe cei care au pământ. Dar aceasta este doar o parte a procesului. Proprietatea familială

a fost cea mai înaltă formă de valoare economică, scopul ultim al oricărei schimbări economice. În aceasta se puteau încadra mai multe forme de proprietate, dar statutul pământului rămâne neschimbat. Proprietatea în general era o categorie economică mult mai înaltă decât pământul; era scopul final, iar faptul că era folosită pentru a menţine traiul este o problemă secundară. Această chestiune rezultă din natura proprietăţii care putea fi folosită ca bază a existenţei, dar valoarea sa nu se reducea doar la trai; traiul a fost mereu o problema individuală, în timp ce proprietatea era un corespondent pentru grup. Faptul că ideea de proprietate nu ar putea fi niciodată subordonată ideii de venit a făcut posibil ca proprietatea să fie tratată drept capital productiv. Toate acestea s-au schimbat o dată cu individualizarea proprietăţii, dar chiar şi atunci natura sa nu a fost complet exploatată de faptul că a devenit sursă de venit, din moment ce a fost moştenită ereditar de mai multe generaţii.

Cu toate acestea acesta a devenit noul său caracter şi a dus la reevaluarea diferitelor forme de proprietate. Noua valoare a oricărei forme particulare de proprietate pe baza productivităţii sale, a durabilităţii venitului pe care îl aduce, a avut două rezultate: a oferit o măsură standard a tuturor formelor de proprietate, în ciuda diferenţelor calitative, dar şi o fluiditate mult mai mare a acestor forme – trecerea de la o formă la alta se face relativ uşor şi destul de des. Ţăranul ajunge foarte rar la acest stadiu de capitalizare a proprietăţii, dar se apropie din ce în ce mai mult. El deja începe să se gândească la averea individuală în bani, fără a pune separat pământul, proviziile, banii şi alte obiecte; el compară bunurile în funcţie de productivitatea lor, încearcă să sporească această productivitate prin acte de vânzare cumpărare, încearcă să schimbe produsele mai puţin productive pe bunuri mai productive din aceeaşi clasă (schimbă un teren cu altul), îşi alocă banii unor îmbunătăţiri, chiar dacă rezultatele se văd pe termen lung. Chiar dacă nici cel mai avansat ţăran nu-şi va vinde pământul pentru a-şi deschide o afacere mai productivă de o altă natură, o va face dacă s-a stabilit deja într-un oraş sau în străinătate, mai ales în America. El va renunţa la proprietate şi va emigra pentru a munci drept muncitor necalificat, doar dacă ferma sa este prea mică pentru a-şi întreţine familia. Echivalenţa economică a pământului cu alte forme de proprietate nu este clar delimitată.

Atitudinea cu privire la venit trece printr-o evoluţie asemănătoare. Efortul individual de a spori venitul face ca această problemă să fie şi ea individuală.

Această distincţie calitativă între diferitele feluri de venit devine insignifiantă sub influenţa noii idei care dictează standardul de viaţă. Într-un sens restrâns, această idee nu a fost complet absentă din vechea economie. A existat un standard de viaţă social adaptat la nivelul economic al comunităţii şi modificat şi în cazurile particulare cu privire la averea familiei. Era o problemă de mâncare, de îmbrăcăminte, închiriere şi recepţii şi fiecare familie îşi limita nivelul de trai în funcţie de aceste norme şi acest lucru le permitea să nu fie nici prea modeste, nici prea fastuoase. Nivelul de trai în economia modernă populară este foarte diferit. În primul rând era personal; individul stabileşte acest nivel şi nu agrează prescrierea normelor de către comunitate sau familie. Este mai mult virtual decât real, deoarece esenţa sa se află în puterea pe care individul o are asupra mediului său economic, iar această putere este dictată de venitul său. În plus această putere trebuie să se exprime; dar expresia sa este liberă, nu are un traseu particular care să arate cum trebuie să fie cheltuit venitul. Poate să fie cheltuit pe achiziţionarea de proprietate sau pe actul de caritate, pe mâncare bună, haine alese, chirie, timp liber sau toate acestea împreună. Felul în care îţi cheltuieşti banii este la fel de variat ca plăcerile individului; îşi echilibrează cheltuielile prin faptul că alocă mai mulţi bani domeniilor pe care îl interesează şi mai puţini bani în cele care nu sunt prioritare. În final, nivelul de trai construit în acest fel priveşte către viitor, şi nu spre prezent, deoarece sensul său stă în posibilităţile în care îţi poţi cheltui venitul; individul îşi setează un standard în funcţie de ceea ce poate şi ce va face. Asemenea standard implică avansarea. Individul ia în considerare orice posibilitate de sporire a puterii sale economice.

Nivelul de trai devine un ideal economic în viaţă. Relativa fluiditate a acestui standard, posibilitatea postulată de a trece de la o expresie a puterii la alta, cere transpunerea oricărei forme de venit în bani.

Această atitudine a fost dezvoltată în rândul imigranţilor polonezi din America, dar există şi în Polonia printre cei care au reuşit să ajungă deasupra nivelului economic a generaţiei anterioare. Este motivul pentru

care cei care au avut succes se simt auto-importanţi şi vom găsi multe exemple de această natură în prezentul material. Are o influenţă deosebită asupra atitudinilor sociale, mai ales în ceea ce priveşte căsătoriile şi relaţiile cu familia şi comunitatea. Vom puncta acum aceste consecinţe.

Sporirea averii şi a venitului se realizează prin muncă individuală, deci şi atitudinea către muncă se schimbă. Munca a fost întotdeauna o condiţie necesară a existenţei, dar traiul nu a fost determinat neapărat doar de muncă; au fost şi alţi factori implicaţi, cum ar fi ajutorul de la Dumnezeu sau forţele malefice. Chiar şi în cazul în care relaţia dintre muncă şi existenţă era simplă, ca în cazul zilierilor, procesul, nu rezultatul muncii, era reglementat, iar durata şi intensitatea acestui proces erau limitate de nevoile ţăranului; el muncea doar pentru a-şi satisface o anumită nevoie. Căutarea unui loc de muncă mai bun a fost la început condiţionată de dorinţa de a avea un salariu mai mare pentru acelaşi volum de muncă depus. Toate acestea s-au schimbat când avansarea a devenit scopul ultim al muncii. Nu există limite prestabilite ale avansării. Apar continuu nevoi noi.

Ţăranii au început să caute nu doar cea mai bună remuneraţie pentru un anumit volum de muncă, dar şi oportunitatea de a munci cât mai mult posibil. Eforturile nu sunt menajate, nici un sacrificiu nu este prea mare dacă venitul poate fi sporit. Ţăranul din acest stadiu este nerăbdător sa îndeplinească munca în acord. Este cunoscut faptul că în Germania muncitorii polonezi pricepuţi pot fi păstraţi doar dacă se realizează această muncă în acord. În timpul adunării recoltelor, ţăranii dorm şi mănâncă pe câmp şi muncesc 16-20 ore pe zi. Din moment ce salariile în Germania sunt cu aproximativ 50 % mai mari decât acasă, toţi muncitorii buni preferă să lucreze în Germania, deşi sunt trataţi mult mai rău şi munca este mult mai grea. Ei iau în considerare acest tratament, dar îl consideră o condiţie inevitabilă pentru a spori venitul. Când se întorc acasă se odihnesc câteva luni şi nu îndeplinesc nici cea mai uşoară muncă, fapt ce arată că munca este dezirabilă doar pentru venit. O altă consecinţă a acestei noi atitudini este faptul că în loc să schimbe tipul de muncă depus, dacă este şi cea mai mică speranţă de îmbunătăţire imediată şi fără a se gândi la viitor, ţăranul începe să aprecieze din ce în ce mai mult importanţa unui loc stabil de muncă, mai ales în America.

Evoluţia nu se încheie aici. După ce s-a stabilizat relaţia dintre rezultatele muncii şi plată, următorul pas atrage atenţia asupra diferenţei de rezultate şi salariu dintre muncitorii calificaţi şi cei necalificaţi. Chiar şi cea mai mică îmbunătăţire a volumului cantitativ de muncă se dovedeşte a fi mai puţin eficientă decât o îmbunătăţire calitativă.

Aceste diferenţe erau cunoscute şi înainte, dar acum sunt mai concrete, practice, importante, din moment ce evoluţia socială a deschis noi posibilităţi pentru a face mai uşoară trecerea muncitorilor în clasa celor calificaţi, iar tendinţa de avansare devine suficient de puternică pentru a învinge vechea pasivitate şi lipsa de iniţiativă. Problema muncii calificate şi eficiente începe să domine situaţia. La început priceperea a fost valorificată doar cu privire la venitul pe care îl aduce; dar punctul de vedere se schimbă uşor şi inconştient, iar muncitorii calificaţi ajung la nivelul muncitorilor din bresle; este capabil să evalueze rezultatele muncii sale şi să fie mândru de abilităţile sale, chiar şi fără a face referinţă imediată la remuneraţie. Această referinţă îşi schimbă caracterul. Problema muncii în acord devine una secundară în comparaţie cu puterea individului. Ultimul nivel atins este paralel cu cel găsit la culminarea progresului în materie de venit. Aici tendinţa de avansare se exprimă printr-un ideal care încorporează cea mai mare posibilitate de a cumpăra forţa de muncă. O creştere în dobândirea puterii este obiectul care îşi are expresia în idealul ce corespunde direcţionării eforturilor spre a dobândi abilităţi tehnice. Aceste două idealuri sunt interconectate, iar problema puterii de cumpărare devine secundară faţă de cea a dobândirii puterii; ţăranul nu pare să fi ajuns la această etapă de sistematizare a atitudinilor economice, cu excepţia câtorva cazuri din America. Atitudinea de siguranţă şi independenţă cu privire la venitul actual poate fi dobândită doar de oamenii care au conştiinţa propriei puteri în legătură cu afaceri independente şi care nu se mai limitează la o singură specializare. Ţăranul polonez, în marea majoritate a cazurilor nu a avut suficient timp să-şi dezvolte acest spirit de iniţiativă şi nici o adaptare rapidă care caracterizează un american nativ.

Aşa se explică de ce nici un ţăran polonez nu a reuşit să agonisească o avere importantă, nici în America, nici acasă. Teama de eşec rezultată dintr-un sentiment că nu s-a adaptat suficient la

complexitatea vieţii economice moderne a reprezentat o piedică în iniţiativa de a dezvolta înterprinderi mari.

Atitudinile economice exprimate în legătură cu alţi oameni trec printr-o evoluţie paralelă. Importanţa economică a familiei şi a comunităţii se diminuează foarte rapid pe măsură ce relaţiile individului cu lumea exterioară devin mai variate şi durabile. Se poate întâmpla ca un individ care în viaţa sa economică este aproape de statutul unui om de afaceri modern să se comporte în mod tradiţional în relaţiile cu anumiţi membri ai grupului tradiţional. Acest lucru se întâmplă doar dacă relaţiile sunt puţine şi rare şi dacă vechile atitudini nu împiedică avansarea individuală. Spre exemplu un emigrant care se află în America de mulţi ani şi a devenit bogat va manifesta ocazional o generozitate neaşteptată faţă de rudele sărace, uneori fără a ţine cont de gradul de rudenie – ceea ce este contrar tradiţiei. Este tipic ca un ţăran stabilit în oraş sau în străinătate să-şi primească un conaţional cu ospitalitate şi când îşi vizitează satul natul îşi va trata vechii prieteni într-un fel ostentativ. Această manifestare ocazională a atitudinilor vechi se leagă de dorinţa de a fi remarcat. Atitudinile de solidaritate pot fi foarte slabe în realitate, dar îşi iau forţa din dorinţa de a manifesta importanţa personalităţii individului într-un mod în care va fi remarcat în vechiul său mediu.

Dacă individul încă trăieşte în familia sa, comunitatea sa, vechile atitudini economice vor fi lăsate de o parte, deoarece împiedică avansarea. Atitudinile care au fost aplicate înainte la nivelul comunităţii sunt acum transferate la nivelul familiei. Obligaţia de a ajuta este recunoscută doar în probleme de trai, nu de proprietate şi este limitată. De exemplu, un membru al familiei se poate bucura de ospitalitatea unui alt membru, dar nu mai mult de câteva luni. După aceste luni el trebuie să plătească pentru a se întreţine. În materie de proprietate atitudinea de a ajuta poate exista sub forma împrumutului, dar nu a darului. Principiul dominant este acela de a schimba bunuri echivalente. Fosta atitudine adoptată faţă de străini poate fi extinsă comunităţii, deşi o exploatare reală a membrilor ca în cazul frecvent al cămătăriei, este condamnată. Chiar şi atitudinile ritualizate – recepţiile ceremoniale şi darurile – nu scapă de influenţa egoismului general; reciprocitatea începe să fie extinsă, iar lipsa reciprocităţii provoacă dispreţ. Doar în cazul căsătoriilor noua evoluţie

duce la un dezinteres total, deoarece posibilităţile de avansare individuală fac ca aceste căsătorii să fie posibile fără zestre şi pentru ca grupul conjugal, izolat de ambele familii, să se comporte economic ca un singur individ.

Noile atitudini trebuie căutate în relaţiile individului cu lumea exterioară care este acum noul său mediu economic. Aici caracteristica dominantă a avansării economice este o adaptare progresivă la o organizare economică înaltă şi complexă şi fiecare act economic ia forma unei afaceri. Este o investiţie de la care se asteaptă profit. Individul vrea să ia de la alţii mai mult decât dă.

Comportamentul corespunde tipului clasic de economie. Afacerile sale sunt organizate în funcţie de viitor şi se constituie într-un sistem practic, afacerea vieţii. Atâta timp cât individul întâlneşte alţi oameni ale căror scopuri interferează cu ale lui, se naşte competiţia. Atitudinile în afaceri sunt bine cunoscute şi nu necesită o analiză. Problema este că nu au existat la începuturile vieţii economice ţărăneşti, dar au apărut ca rezultat al unei evoluţii lungi şi complicate.

În a 2-a jumătate a secolului trecut, mai ales după eşecul revoluţiei din 1863 s-a născut printre elitele intelectuale din cele 3 părţi ale Poloniei, o mişcare de emancipare şi organizare a ţăranilor pentru a-i pregăti la o eventuală participare de a-şi recăpăta independenţa naţională. Mişcarea a început diferit în fiecare parte a Poloniei. În Galicia, punctul de pornire a fost organizarea politică, în Posen a fost organizarea economică şi în Polonia rusească a fost instruirea. Treptat problema organizării de-a lungul liniilor de activitate socială şi-a asumat o importanţă în sine, dar nu fără a face referire la o revoluţie viitoare; şi pe masură ce avansarea militarismului modern s-a dovedit a fi din ce în ce mai lipsit de speranţa de a recupera independenţa cu ajutorul armelor, ideea unei revoluţii naţionale aproape că şi-a pierdut omogenitatea, mai puţin în ideea revoluţiei sociale sau a unui război european. În prezent organizarea socială a ţăranilor are legatură directă cu problema constituirii unei unităţi naţionale solide de natură socială ca un substitut pentru unitatea naţională de natură politică, iar organizarea economică este cea mai importantă parte a problemei. Toate atitudinile economice tradiţionale şi moderne,

solidaritatea şi individualismul, sunt folosite pentru a construi o nouă bază a vieţii economice întemeiată pe cooperare.

Aceasta este o imitare a asociaţiilor ţărăneşti din vest şi a organizaţiilor muncitoreşti şi cea mai conştientă tendinţă a fost importarea formei englezeşti de cooperare, dar întreaga mişcare are un caracter original prin legăturile sale cu anumite atitudini tradiţionale, dar şi cu idealul naţional. Vom discuta în detaliu în volumul 4. Evoluţia economică a ţăranilor polonezi ne oferă o oportunitate excelentă de a studia procesul de dezvoltare al raţionalismului economic, din moment ce procesul a fost foarte rapid şi toate etapele sale coexistă în prezent, ca vestigii, ca realitate sau ca începutul viitorului. Observăm că în prima etapă viaţa economică era complet subordonată organizării sociale şi orice abstracţie metodologică care construieşte un sistem de atitudini economice atât de izolate de alte atitudini sociale şi orice teorie care încearcă să deducă organizarea socială din viaţa economică, este sortită eşecului. După acest stadiu se dezvoltă o altă ordine a lucrurilor – status istoric care corespunde teoriei economice clasice. Viaţa economică este abstractizată de restul vieţii sociale; atitudinile economice elaborate pot fi în sine motivul comportamentului uman. Acestea sunt interconectate pentru a construi un sistem raţional practic care este izolat în conştiinţa individuală faţă de alte sfere de interes, deşi ele pot interfera. Aceasta nu este o lege generală a vieţii economice, ci doar un status istoric particular care se datorează tendinţei de avansare economice. În final, a 3 a etapă realizează istoric doctrina socialistă de independenţă a organizaţiei sociale faţă de viaţa economică. Organizarea economică devine o condiţie fundamentală a organizării sociale şi a unităţii naţionale sociale. Acest lucru se realizează doar în condiţii istorice particulare şi doar sub influenţa idealurilor sociale şi morale particulare.

Nu afirmam faptul că evoluţia ţăranilor polonezi oferă o lege generală a evaluării economice. Nu s-a dezvoltat independent faţă de influenţele externe, iar acţiunea acestor influenţe nu pot fi excluse metodologic. Un studiu asupra altor societăţi aflate în condiţii diferite este indispensabil, deoarece doar prin comparaţie este posibil să determinăm ce este fundamental şi ce este accidental în procesul evaluării economice a vieţii ţăranilor polonezi.

ATITUDINI RELIGIOASE ŞI MAGICE[13]

Viaţa religioasă şi magică a ţăranilor polonezi conţine elemente de origini variate. Se menţine înrădăcinarea păgână despre care se cunosc foarte puţine lucruri şi care nu este omogenă; apoi este creştinismul, introdus în secolul X care este diseminat treptat, care este absorbit de vechile credinţe; sunt câteva elemente orientale aduse de evrei, de ţigani, infiltrate din Rusia, Turcia etc; sunt elemente germane aduse de colonişti; în final multe se datorează popularizării conţinutului clasic al literaturii şi al educaţiei medievale.

Ar fi imposibilă şi nefolositoare o încercare de a face o analiză istorică. Noi vrem să determinăm atitudinile fundamentale manifestate de ţăran în viaţa sa religioasă şi magică, separat de problema originilor acestor atitudini şi de credinţele şi ritualurile în care sunt exprimate. Găsim patru tipuri parţial independente: (1) animarea generală a obiectelor naturale, dar nu a spiritului diferit al obiectelor; solidaritatea vieţii în natură; nici o distincţie posibilă între religie şi magie; (2) credinţa într-o lume a spiritelor parţial folositoare, parţial dăunătoare, diferită de obiectele naturale; credinţele sunt religioase dar practicile sunt magice; (3) distincţia absolută între spiritele bune şi cele rele; relaţia cu spiritele bune este religioasă şi este exprimată la ceremoniile sociale, relaţia cu spiritele rele este magică şi se stabileşte individual. (4) introducerea misticismului, tendinţa de autoperfecţionare şi salvare; relaţii personale cu divinitatea.

Deşi este posibil ca aceste tipuri de atitudini să reprezinte cât mai multe stadii în dezvoltarea vieţii religioase, acest lucru nu poate fi afirmat cu siguranţă, fără studii comparative. Într-o religie completă precum catolicismul, găsim elemente mixte care reprezintă stadii variate ale evoluţiei religioase şi un grup complet de indivizi arată o combinaţie de atitudini care aparţin unor tipuri variate.

[13] În volumele următoare nu plasăm concret datele magice şi religioase, în mare parte deoarece nu au pentru noi o relevanţă atât de mare şi pentru că acesta este un domeniu în care datele despre experienţa ţărănească au fost adunate pe o scară relativ completă şi întinsă – deşi aceste date nu au fost tratate sociologic. Cu această ocazie oferim un tratament complet al elementelor religioase şi magice pentru a le stabili importanţa corespunzătoare în atitudinile şi valorile ţărăneşti. Am extras detalii din lucrarea lui Oskar Kolberg, Lud (*Oamenii*) şi din materialele etnografice publicate de Academia de Ştiinţe din Cracovia (Materyaly Antropologiczno-archeologiczne I etnograficzne).

1. Toate fiinţele naturale – animale, plante, minerale, corpuri cereşti, pământul – sunt obiecte ale interesului şi simpatiei ţăranului. Motivele sale nu sunt utilitariene, deşi obiectele naturale sunt întotdeauna în legătură cu viaţa omului şi cu bunăstarea sa. Putem asuma că acest interes general care îl determină pe om să inventeze o legătură utilitaristă directă cu un obiect natural (o legătură care nu există) când doreşte să justifice un interes raţional[14]

Acest aspect va fi clarificat când vom determina esenţa relaţiei dintre om şi natură.

Faptul că obiectele naturale sunt legate de bunăstarea omului evidenţiază interesul său de cel estetic a cărui origine o vom analiza mai târziu. Trăsătura comună în ambele cazuri este tendinţa de individualizare. Individualizarea a mers foarte departe. Nu doar toate animalele domestice, dar chiar şi cele sălbatice sunt întotdeauna identificate, care acţionează uneori (întotdeauna cu animale domestice) se exprimă prin darea de nume. Fiecare copac, fiecare rocă mare, fiecare vârf, fiecare câmp, fiecare pajişte are o individualitate şi un nume. Aceeaşi tendinţă se manifesta în individualizarea, chiar şi antropomorfizarea perioadelor de timp. Cel puţin o treime din zilele anului sunt distinse individual, iar ţăranul nu foloseşte numere pentru aceste date, ci nume individuale. Consacrarea creştină a fiecărei zi în concordanţă cu un sfânt este de mare ajutor şi ţăranul de obicei substituie sfântul cu aceeaşi zi[15]. Basmele în care lunile sau zilele sunt antropomorfizate sunt numeroase. Antropomorfizarea în sine nu este serioasă, ci este un semn de individualizare. Datorită acestei tendinţe timpul devine o parte din natură, iar perioadele individualizate de timp devin obiecte naturale. Nu sunt urme de individualizare asemănătoare pentru spaţiu, cu excepţia distincţiilor uzuale ale punctelor cardinale: est, vest, sud, nord, sus, jos şi cele subiective: dreapta, stânga, înainte, în faţă, sus, jos.

Când este posibilă individualizarea, de exemplu cu privire la multe specii de animale sălbatice, este cel puţin o tendinţă de a inventa un individ imaginar care devine reprezentantul şi conducătorul întregii specii.

---

[14] Este interzis să atingi cuibul unei rândunici sau să te uiți insistent la ea când zboară. Justificarea rațională a acestei atitudini este aceea că rândunica se poate enerva și poate să-și lase excrementele în ochii omului cauzând orbirea.

[15] De exemplu: „Când Sf. Martin vine pe un cal alb, iarna va fi dură". „Sf. Matei fie distruge iarna, fie o face îmbelşugată". „Dacă Ion începe să plângă şi Sf. Fecioară nu-l liniştește, el va plânge până la Sf. Ursula".

Găsim peste tot legenda regelui şerpilor, a cărui coroană este luată prin furt; lupii, cerbii, mistreţii, vulturii, bufniţele etc. au indivizi puternici cărora li se supun; în multe legende apar animale variate şi păsări care au calităţi excepţionale şi cunoştinţe care îi determină să ştie de cine să asculte şi în anumite cazuri aceste animale se dovedesc a fi oameni metamorfozaţi, iar aceste schimbări pot fi explicate fără a face apel la puteri supranaturale.

Partea interesantă în toate individualizările obiectelor naturale este aceea că în timp ce nu este un spirit în aceste obiecte, ele sunt animate, conştiente şi chiar rezonabile. Găsim spirite ataşate unor obiecte din credinţele ţărăneşti, dar acestea fac parte dintr-un sistem religios diferit. Considerăm că găsim în acest sistem doar fiinţe vii a căror viaţă nu este diferită de manifestarea materială – nu este o opoziţie între spirit şi corp. Animalele, plantele, corpurile cereşti, pământul, apa, focul, toate trăiesc şi gândesc şi au cunoştinţe. Chiar şi câmpurile şi păşunile individualizate, chiar şi zilele şi perioadele anului au un fel de existenţă independentă şi viaţă. Aceeaşi caracteristică aparţine într-o oarecare măsură şi obiectelor făcute de om, dar şi cuvintelor. Pe scurt, orice secret de a avea o existenţă individuală este animată şi are o anumită conştiinţă; „lucrul animat şi conştient" pare a fi o categorie a gândirii ţărăneşti în acelaşi fel în care lucrul sau substanşa sunt o categorie în raţionamentul ştiinţific.

Când un om de ştiinţă izolează un obiect pentru a-l studia, actul său este pur formal; obiectul nu dobândeşte în ochii omului de ştiinţă vreo proprietate prin faptul că se gândeşte la el, cu excepţia faptului că este un subiect al judecăţii. Ţăranul, cel puţin în stadiul de cultură intelectuală pe care o studiem în vestigiile sale, nu poate izola un obiect în minte fără a-i atribui o existenţă independentă asemenea unei fiinţe animate şi mai mult sau mai puţin conştientă.

Găsim numeroase exemple ale acestei atitudini. Dacă luăm în considerare o singură manifestare a conştiinţei – reacţia sa conştientă la activitatea omului – vedem că până la cea mai înaltă formă a vieţii animale şi până la obiectele manufacturate sau până la abstracţia animată a acţiunii umane periodice este înţeleasă şi intenţionată. Un animal nu doar că simte gratitudine pentru tratamentul bun şi indignare pentru tratamentul rău, nu doar că încearcă să recompenseze sau să se răzbune,

dar înţelege şi motivele omului şi ţine cont de ele. Acest lucru nu este arătat doar în toate basmele cu animale, dar se manifestă şi în viaţa de zi cu zi. Un ţăran care crede cu tărie în aceste credinţe nu se va purta rău cu un animal, ci va încerca să-i explice sau să facă animalul să uite de acest tratament rău, deoarece a fost comis printr-un accident sau din furie. După moartea fermierului moştenitorul său trebuie să informeze animalele de moartea acestuia şi să le spună că el este stăpânul acum. Anumite animale înţeleg şi condamnă acţiunile imorale ale omului, chiar dacă acestea nu îl afectează. Albinele nu vor sta niciodată cu un hoţ, barza şi rândunica părăsesc ferma unde s-a comis o nelegiuire; acelaşi lucru este valabil şi pentru şarpele de casă.

În ceea ce priveşte plantele, dacă pomii fructiferi cresc şi sunt rodnici, dacă recoltele sunt îmbelşugate nu este doar un rezultat al influenţei mecanice sau magice ale activităţii omului; plantele sunt conştiente că sunt tratate corespunzător şi îşi arată gratitudinea. Acest lucru trebuie luat în considerare la propriu, nu metaforic. Găsim această credinţă în basme unde, de exemplu, un măr îşi îndoaie crengile pentru a-i da unei fete cele mai bune fructe, deoarece i-a curăţat trunchiul şi nu-i dă nimic celui care nu a făcut acest lucru. Acelaşi sens îl are o zicală despre gratitudinea pământului care îşi recompensează în mod conştient muncitorii bine intenţionaţi. Fiecare câmp îşi cunoaşte adevăratul proprietar şi refuză să se supună unui uzurpador. Pământul este indignat de orice crimă comisă pe suprafaţa sa; era cristalin până când Cain să-l omoare pe Abel şi s-a înnegrit după această crimă. Uneori refuză să ascundă o sinucidere mai ales cei care s-au spânzurat. Soarele vede şi ştie tot ce se întâmplă în timpul zilei. Dacă este vorbit de rău soarele te pedepseşte, dar este capabil să-ţi şi mulţumească şi să te binecuvânteze. Rugăciunile sunt uneori adresate lunii de pe cer, iar faptele rele sunt în general comise când luna nu este pe cer. Stelele înţeleg omul care ştie cum să le întrebe şi oferă un răspuns literar şi imediat sub forma inspiraţiei, nu mediat prin calcularea poziţiei lor ca în astrologie. Apa nu ar trebui să fie poluată sau evaporată. Nimic rău nu ar trebui să fie făcut sau spus în preajma ei, deoarece înţelege şi te poate trăda. În legende un puţ arată aceeaşi gratitudine faţă de cel care l-a curăţat aşa cum a arătat mărul. Focul este probabil mai animat şi mai conştient şi i se atribuie un

respect ciudat. Copiilor care se joacă cu focul li se spune: „nu te juca cu focul, nu este fratele tău”. Focul ar trebui întreţinut cu cea mai mare grijă, să fie binecuvântat când luminează dimineaţa şi binecuvântat când acoperă cu cenuţă noaptea.

O dată pe an (de ziua Laurentius) vechiul foc este stins şi altul este aprins, ambele ceremonii fiind acompaniate de mulţumiri şi binecuvântări. Focul nu ar trebui să fie niciodată împrumutat fie din respect, fie pentru că este legat de familie în general. Există o legendă în care 2 focuri se întâlnesc; unul îşi laudă gazda pentru că este tratat bine, iar celălalt se plânge pentru că nu este îngrijit şi că nu este binecuvântat. Primul foc îl sfătuieşte pe al doilea să se răzbune şi să ardă casa gazdei. Nici o ofensă nu ar trebui adusă unui fenomen natural – vânt, furtună, grindină, ploaie, frig – sau unui sezon din an; se pot răzbuna. Avem basme în care fenomene naturale antropomorfizate sunt recunoscătoare sau nemulţumite pentru tratamentul primit. O atitudine bizară poate fi remarcată cu privire la zilele anului. Fiecare zi din punctul de vedere al individualităţii sale, este destinată unei anumite acţiuni[16] sau reacţionează favorabil uneori. În plus fiecare zi se întoarce anul viitor şi se poate răzbuna pentru o acţiune rea sau poate recompensa pentru una bună. Astfel apare importanţa inversărilor. Acelaşi lucru este valabil şi pentru zilele săptămânii şi pentru luni şi găsim o exagerare a atitudinilor normale în basme, unde zilele şi lunile sunt antropomorfizate. Aceeaşi credinţă că lucrurile înţeleg este întâlnită şi în refuzul ţăranului de a schimba pronunţia cuvintelor sau de a se juca cu ele; Jocul de cuvinte este foarte rar folosit drept glumă. Cuvintele nu ar trebui să fie folosite în alt context, cuvinte mari atribuite unor lucruri mărunte etc.

Puterea binecuvântării şi a blestemelor depinde de viaţa imanentă a cuvintelor. Pare natural să explici acest aspect cuvintelor printr-o conexiune magică între cuvânt şi simbol şi între lucrul simbolizat, deoarece pentru noi cuvântul este doar un simbol şi ne este greu să ne imaginăm cum ar putea un cuvânt să prindă viaţă şi putere, independent de o relaţie cu altceva. Dar pentru ţăran cuvântul nu este doar un simbol,

[16] Nu este aproape nici un fel de relaţie între credinţă şi astrologie. Dintre toate doctrinele magice medievale, astrologia a fost mereu lăsată de o parte, când ţăranul ştia deja să citească almanahuri; asemenea altor cărţi doctrinare, ţăranul a fost atins doar de fragmente deconectate, în timp ce credinţa este aplicată sistematic întregului an.

este un lucru de sine stătător. Cuvântului i se atribuie puteri magice, dar acest lucru intră într-un alt sistem de credinţă. Există atitudinea în care cuvântul este o fiinţă independentă. Acest lucru trebuie recunoscut deplin şi abia apoi putem analiza dacă există o relaţie genetică între atitudine şi magie.

În legătură cu obiectele făcute de om, animarea este o expresie mai vagă decât cea a legăturii cu obiectele naturale. Nici un obiect nu ar trebui să fie avariat, distrus, neglijat sau mutat fără motiv şi toate acestea nu din cauza unei consideraţii utilitariene sau datorită fricii faţă de consecinţele magice, deşi şi aceste motive contează. Obiectul are o individualitate proprie şi chiar dacă nu are viaţă şi conştiinţă în sensul propriu al cuvântului, are o tendinţă de a-şi menţine existenţa. Sunt cazuri ale unei răzbunări inteligente făcute de obiectele manufacturate, iar în basme le sunt atribuite conştiinta şi puterea de a vorbi. Gradul de animare scade în cazul obiectelor a căror proces de manufacturare a fost observat şi dispare complet în cazul obiectelor produse de individ. Obiectele făcute de individ sunt singurele asupra cărora individul are dreptul de a le distruge, dacă face acest lucru imediat după ce le-a construit. Existenţa lor pe o anumită perioadă de timp le oferă imunitate.

Inteligenţa obiectelor naturale, mai ales a animalelor se manifestă în reacţiile conştiente asupra activităţii umane. În timp ce animalul nu ştie tot ce face omul, fiecare animal cunoaşte anumite aspecte care rămân necunoscute omului. Proprietăţile plantelor sălbatice şi a mineralelor au fost învăţate de către om de la animale şi încă mai are multe de învăţat. De exemplu, rândunicile şi reptilele cunosc plante care pot resuscita morţii; ţestoasa ştie o plantă care poate distruge orice gard, orice zid şi poate trece de orice lacăt. Şerpii şi păsările sălbatice cunosc cele mai multe, dar patrupezii chiar şi cei domestici, înţeleg unele lucruri mai bine decât omul. Alte cunoştinte pe care le posedă animalele sunt previziunea evenimentelor viitoare, mai ales schimbările de vreme şi decesurile. Dacă omul le observă atent comportamentul poate evita anumite greşeli şi ar fi şi mai înţelept dacă le-ar înţelege limbajul. Plantele, corpurile cereşti, pământul, apa şi focul îşi cunosc proprietăţile şi pot prezice viitorul.

Cu excepţia basmelor unde toate proprietăţile antropomorfice ale obiectelor naturale sunt exagerate, nu putem spune că omul posedă

cunoştinţe inferioare faţă de mediul său. În anumite privinţe ştie mai puţin, iar în altele mai mult. Nu este nici un contrast între om şi natură. Omul este o fiinţă din aceeaşi clasa cu oricare obiect natural deşi oamenii se înţeleg unul pe celălalt mult mai bine şi sunt mult mai legaţi între ei decât animalele şi plantele. Când spunem că omul este din aceeaşi clasă ne referim la faptul că nu are un spirit distinct faţă de corp, iar spiritul părăseşte temporar corpul în timpul visului şi de tot în timpul morţii. În ceea ce priveşte visele nu este nici o urmă a credinţei că o parte a personalităţii, a sufletului părăseşte corpul şi vizitează alte locuri.

Explicaţia există doar în legătură cu un alt sistem de credinţe. Previziunea prin intermediul viselor pare să nu ceară vreo explicaţie, pentru că este asimilată pur şi simplu faptului că îţi imaginezi anumite lucruri; acest lucru este acceptat în mod natural şi nu reprezintă o problemă. Problema apare în legătură cu visele profetice, explicite sau simbolice, dar nu este diferit de alte acte ale profeţiei şi explicaţia nu este dată pe baza unei teorii a sufletului, ci pe baza concepţiei asupra lumii naturale. Moartea face ca spiritul să părăsească trupul, dar este doar un „vapor" sau un „suflu" care se dizolvă în mediu. Corpul îşi pierde o parte din puterea vitală, la fel cum pierde mişcarea voluntară, văzul şi auzul în timpul somnului. Corpul nu este niciodată mort în adevăratul sens al cuvântului atâta timp cât există, iar în anumite condiţii poate reveni la viaţă. Se poate trezi în anumite momente sau, dacă are o vitalitate puternică, poate trăi veşnic în mormânt şi iese doar noaptea pentru a se hrăni. Acesta este cazul vampirilor. Un vampir poate fi recunoscut încă din timpul vieţii prin faptul că este îmbujorat la faţă, este foarte puternic şi are dinţii mari. Toate acestea nu au nicio legatură cu întoarcerea sufletului.

Acest tip de viaţă este doar una parţială. Pentru a avea o a doua viaţă, corpul trebuie distrus, iar apoi omul se reîncarnează. Regenerarea aceasta nu este particulară. În fiecare an, întreaga natură se regenerează şi se trezeşte la viaţă. Sunt cazuri cu oameni care, fără a-şi aştepta moartea naturală, şi-au distrus corpurile şi au revenit mai tineri şi mult mai puternici. În alte cazuri, regenerarea s-a făcut sub forma copacilor, animalelor etc.

Regenerarea într-o altă lume este interesată de multe alte elemente naturale. Singura diferenţă este că omul îşi trăieşte a doua viaţă în altă parte, fără a avea legătură cu prietenii săi, deşi uneori este posibilă o comunicare mistică. Instrumentul distrugerii şi regenerării poate fi focul sau pământul. Proprietăţile purificatoare ale focului îl fac potrivit pentru distrugere, iar fecunditatea pământului este potrivită pentru regenerare. Incinerarea şi îngroparea au fost folosite la înmormântări în multe epoci, iar agricultura a oferit analogii ale regenerării prin ambele mijloace. În agricultura primitivă, pădurea era arsă, iar pământul căpăta o anumită fertilitate. O ramură de salcie pusă în pământ creşte până se face un copac.

Această lume de fiinţe animate, mai mult sau mai puţin conştiente este conectată printr-o solidaritate care are un anume caracter mistic, deoarece felul în care actionează nu este accesibil observării şi nu poate fi determinat raţional, dar manifestările sale exprimă acelaşi principiu moral ca solidaritatea familiei sau a comunităţii. Reacţia naturii asupra activităţii omului dezvăluie această manifestare a solidarităţii. Mai avem şi alte dovezi explicite. Există solidaritate între anumite plante şi animale. Când un animal este bolnav, ţăranul găseşte planta necesară, o îndoaie, îi prinde vârful de pământ cu o piatră şi spune: „O să te eliberez când o să îmi faci bine animalul.” În acea seară, animalul îşi va reveni. Omul se duce şi eliberează planta, dacă nu, a doua zi, animalul său se va îmbolnăvi şi va muri. Tot aşa îţi poţi asigura recolte bogate şi pomi rodnici cu ajutorul animalelor. O barză care şi-a făcut cuibul pe hambar înseamnă că acel hambar va fi plin. O brazdă trasată pe câmp de o pereche de boi gemeni protejează de grindină şi paraziţi.

Ar trebui să laşi vrăbiuţele să mănânce cireşe vara şi grâne iarna, iar un porumbel ar trebui lăsat să mănânce mazăre, pentru că aceste păsări sunt aliaţii omului şi partea lor din recoltă le ajută să crească. Dacă sunt multe gângănii primăvara înseamnă că meiul va fi bun. Cucul trebuie să cânte doar până ce recoltele nu mai înfloresc, pentru că ele adorm şi cucul nu ar trebui să le trezească.

O relaţie de solidaritate există şi între pământ (sau soare) şi toate fiinţele vii, iar această credinţă este exprimată prin: Pământul îşi poate comunica fecunditatea unui animal (unei vaci sterile) şi, pe de altă parte, fecunditatea animalelor sau femeilor poate fi comunicată unui câmp arid.

Soarele nu ar trebui să vadă animale moarte pentru că îl deranjează, apune în sânge şi poate trimite ploi sau grindină. Focul aprins în seara de Sf. Ion (24 iunie), în anumite zone înainte de Paşte, aduce recolte bogate - un vechi obicei păgân. Există solidaritate şi între foc şi toate fiinţele vii. Focul este folosit în multe activităţi mistice a căror scop este de a spori viaţa şi nu ar trebui să arzi nimic mort (resturi de animale moarte; paiele din salteaua unui om mort sau resturi de lemn rămase în urma confecţionării unui coşciug), decât dacă scopul este de a regenera un obiect mort.[17] Acelaşi lucru este valabil şi pentru apă.[18]

Între fiinţe din aceeaşi clasă, principiul solidarităţii este mai evident. Plantele sunt solidare şi se compătimesc între ele. Succesul unora depinde de succesul celorlalte, iar distrugerea oricărui tip de plante nu vine singură. Previziunile pot fi făcute în legătură cu recoltele prin observarea plantelor sălbatice şi sunt cu greu interpretate drept interferenţe raţionale bazate pe cunoştinţa că aceste plante au nevoie de aceleaşi condiţii atmosferice. Nu se dă o astfel de explicaţie, nici măcar când ţăranul este întrebat de ce crede acest lucru. Între animale solidaritatea este mult mai mare. Şarpele de casă este solidar cu vitele şi păsările; dacă este tratat bine, animalele domestice o vor duce bine, iar dacă este omorât şi animalele vor muri. Acelaşi tip de compătimire există între capre şi cai. Dacă este distrus cuibul vrabiuţei sau este omorâtă, vaca va da lapte însângerat. Vaca este legată în mod misterios de nevăstuică; când moare o vacă mor şi nevastuici şi invers. Când sunt în pericol, animalele se avertizează între ele. Toamna, sturzul se ridică spre cer şi veghează; când cade primul fulg de nea pe pieptul său, el coboară şi anunţă pe toată lumea: „Ninge, Ninge!" Animalele de noapte sunt foarte unite între ele. Animalele din aceeaşi specie sunt în mod natural mai solidare între ele, iar solidaritatea lor este mai puţin misterioasă pentru că pot fi observate empiric şi acţiunile lor pot fi interpretate prin analogie cu solidaritatea umană. Un animal sălbatic îşi cheamă ajutoare dacă este

[17] Există o solidaritate deosebită între ferigă şi foc; nimeni nu ar trebui să planteze o ferigă în apropierea casei pentru că va lua foc. În general, feriga este o plantă provilegiată. Cine îi găseşte florile (se presupune că înfloresc la miezul nopţii pe 24 iunie) vede toate bogăţiile pământului şi toate lucrurile care au fost pierdute sau furate.

[18] Vom vorbi mai târziu despre întrebuinţarea magică a focului şi a apei ca simboluri ale puterii mistice; aici, influenţa lor rezultă din natura lor şi solidaritatea cu alte fiinţe.

atacat sau rănit şi este periculos să vânezi chiar şi cele mai inofensive animale.

Cunoştinţele atribuite obiectelor naturale este mai mult un semn de solidaritate decât de inteligenţă pentru că există cunoştinte despre obiectele naturale, fie că sunt rezultatul sau cauza unei afinităţi mistice pe care o au între ele.

Nu putem omite aici analogia dintre viaţa socială şi natură. În viaţa socială, solidaritatea ajunge până în sfera comunităţii populare, adică până acolo unde oamenii se cunosc între ei sau ştiu unul de celălalt şi doar în mod secundar sau accidental, se află sub influenţa credinţei că un străin poate poseda puteri necunoscute. Natura este şi ea un grup primar şi omul este membru al acestui grup, poate chiar un membru privilegiat, dar nu „creatorul". Atitudinea fiinţelor naturale faţă de el şi atitudinea lui faţă de ele este una de simpatie şi respect. Natura este interesată mereu de bunăstarea omului. Soarele îi oferă căldură şi lumină (în basme se consideră că aceasta este datoria sa morală), pământul îi dă recolte, pomi fructiferi, râurile şi izvoarele îi dau apă. Animalele domestice îi dau lapte, ouă, lână, câinele îi păzeşte casa, pisica alungă şoarecii de la mâncarea sa, albinele îi dau miere şi ceară, barza, şarpele şi rândunica îi oferă fericire, bucurie, coţofana îi aduce musafiri, iar focul prepară hrana. Cucul îl face bogat sau sărac pentru un an, depinde de suma de bani pe care o are în mână atunci când îi aude cântecul pentru prima dată. Toate acestea nu sunt metafore. Alte animale, mai ales păsările, îl sfătuiesc ce să facă. Ciocârlia, prepeliţa, lişiţa, porumbelul, vrăbiuţa, broasca etc, îi spun când să înceapă anumite munci la fermă, strigătele lor fiind considerate drept fraze. Omul este avertizat de semnele intenţionate ale ghinionului. Dacă îi taie calea o veveriţă sau un iepure, este semn că trebuie să se întoarcă. Calul prevede sfârşitul călătoriei; câinele prevede focul, boala, războiul şi îşi avertizează stăpânul; bufniţa prevede data morţii etc.

Şoarecii ajută copiii să aibă dinţi sănătoşi şi dacă unui copil îi cade un dinte, aruncă dintele la şoareci şi îi roagă să îi dea unul mai bun. Orice boală este vindecată cu ajutorul animalelor şi plantelor, sunt esenţa medicinei în sistemul de credinţe pe care îl analizăm acum. Găsim un număr impresionant de remedii şi printre cele mai vechi întâlnim unele care nu conţin nici cea mai mică urmă de simbolism magic şi nu sunt

bazate pe concepte ale acţiunii fizice, ele pot fi explicate doar prin idea compătimirii. Am văzut cum plantele îndoite sunt forţate să vindece animalele domestice; sunt plante care acţionează ca remedii prin simplul fapt că îţi cresc în grădină; altele vindecă dacă sunt aduse acasă de Paşte sau de Pentacost (sărbători de primăvară păgâne, care simbolizează trezirea naturii), Ajunul Sf. Ion sau de Sf. Maria (15 august şi sărbătoarea aducerii recoltelor). Probabil că multe plante folosite ca remedii îşi iau puterea din solidaritatea mistică, nu din influenţa magică sau mecanică. Nu este niciun dubiu că aceeaşi atitudine domină cu privire la animale, cel puţin când sunt chemate şi găsim acţiuni magice care folosesc părţi din animale moarte, ceea ce este în contradicţie cu atitudinea solidarităţii mistice. Dacă din punctul de vedere anterior, a omorî un şarpe este o crimă, găsim în sistemul magic de credinţe faptul că alifia făcută dintr-un şarpe mort şi fiert (sau fiert de viu) în ulei este un remediu deosebit de eficient.[19]

Plantele şi animalele au puterea de a stârni sentimente bune şi pot promova solidaritatea socială dintre oameni. În plus faţă de talismanele magice ale iubirii găsim plante care atunci când sunt cosite sau tăiate şi cărate de către o fată o ajută să aibă succes la băieţi, fără a face vreo ceremonie magică. Barza, şarpele, rândunica aduc armonie în familia în care trăiesc şi ele.

În final, chiar şi cu privire la fiinţele a căror relaţie cu omul nu este determinată (păianjeni, molii, muşte) sau care par vătămătoare (insecte, ţânţari, pureci etc.) atitudinea normală este exprimată prin cuvintele : „Nu ştim pentru ce sunt, dar trebuie să aibă vreun rol”. Deoarece multe credinţe vechi sunt interpretate acum prin prisma creştinismului, un ţăran îi va spune unui băiat care vrea să omoare o broască: „Să nu faci asta. Şi aceasta creatură îl preamăreşte pe Iisus.” Legendele creştine sunt legate într-adevăr cu majoritatea fiinţelor care au valoare mistică. Proprietăţile vindecătoare ale anumitor plante de vară sunt explicate de legendă prin faptul că atunci când Sf. Ioan Botezatorul a fost decapitat, capul său a căzut în aceste plante. Ciocârlia care se înalţă atât de mult, este pasărea

[19] Folosirea pietrelor este magică. Există, de exemplu, o piatră mică ce provine din nisipul topit de fulger şi este eficientă deoarece are o legătură simbolică cu puterea fulgerului. În anumite cazuri, piatra ajută prin intermediul puterilor sale imanente şi aceste pietre sunt, de obicei, găsite de păsări şi reptile şi înveţi să le foloseşti de la ele.

preferată a îngerilor; în timpul unei furtuni ei ţin pasărea în mâinile lor şi cu fiecare fulger se deschide Raiul şi ciocarlia poate privi înăuntru. Privighetoarea conduce corul de păsări care cântă pentru Fecioara Maria etc.

Deşi credinţa în solidaritatea naturii este manifestată mai evident în legătură cu întâmplări izolate şi extraordinare, observăm faptul că atinge întreaga sferă de interese a ţăranului.

Solidaritatea naturii, viaţa ţăranului, nu sunt doar curiozităţi sau obiectul unor trăiri estetice şi mistice, născute din ocazii speciale.

Este o practică fundamentală deosebit de importantă pentru viaţa sa de zi cu zi; o condiţie vitală a existenţei sale. Dacă are hrană, îmbrăcăminte şi adăpost, dacă se poate apăra de cele rele şi dacă-şi poate organiza cu succes viaţa socială, toate acestea se datorează pentru că este membru al comunităţii naturale care are grijă de el şi care face pentru el sacrificii voluntare. Chiar şi cel mai simplu act de a folosi darurile naturii îşi asumă un caracter religios. Începutul şi sfârşitul recoltei, depozitarea şi treierarea, măcinarea grânelor, mulgerea vacii, ouăle de la păsări, tunderea oilor, colectarea mierii şi cearei, tăierea lemnelor şi adunarea lemnelor de foc, construirea casei, prepararea şi mâncarea hranei - toate aceste acte implică consumul de produse naturale şi sunt acompaniate de ceremonii religioase, mulţumiri, binecuvântări şi acţiuni expiatorii. Aici întâlnim un fapt interesant. Când o tradiţie degenerează, ritualul persistă mai mult decât atitudinea care l-a exprimat. Aici însă, vechile ritualuri au fost uitate sau transformate în ceremonii creştine (religioase mai magice), în timp ce atitudinile rămân neschimbate. Acesta este un semn evident al faptului că esenţa vechilor credinţe este păstrată. Creştinismul a distrus ritualurile, dar nu şi atitudinile. Aceste acte sunt caracterizate de o anumită seriozitate, o gratitudine care nu este atribuită direct divinităţii, ci naturii, un respect ciudat care se exprimă, de exemplu, prin teama de a risipi şi cea mai mică firimitură de mâncare şi o mândrie aparte când natura favorizează omul (cu o umilinţă corespondentă în caz contrar), independent de eforturile depuse şi care ne aduce aminte de mândria pe care o simte un om când este favorizat de comunitatea umană.

Omul trebuie să dovedească că este un bun membru al comunităţii naturale şi să-i ajute pe ceilalţi membri. Multe povestiri vechi accentuează

această idee. Animalele, plantele, munţii, apa, focul etc. cer ajutorul eroului sau eroinei, deşi are loc un serviciu reciproc de obicei. Aceste cazuri extraordinare oferă doar o expresie evidentă şi surprinzătoare a atitudinii comune. Fiecare efort depus pentru a spori şi proteja viaţa îşi asumă caracterul unui act de solidaritate şi are valoare religioasă. Munca este sacră atunci când scopul său imediat este de a ajuta. Aratul câmpului, adăpostirea şi hrănirea animalelor domestice, săparea fântânilor, toate sunt acţiuni de acest fel. Ele au în vedere interesul uman, dar asta nu ar fi suficient pentru a le face sacre. Ele constau într-o simplă pregătire a condiţiilor în care solidaritatea iminentă a naturii poate activa mai bine.

Pe de altă parte, orice rupere a solidarităţii este pedepsită imediat. Au fost oferite câteva exemple, dar ele sunt nenumărate. A tăia un pom fructifer aduce moartea imediată a criminalului. Uciderea unei berze este o crimă impardonabilă. În timpuri străvechi, un om care omora un şarpe de casă nu mai era membru al comunităţii umane, probabil pentru că nu mai era un membru al comunităţii naturale. Un om care a ucis o pisică sau un câine este evitat de toată lumea, cu excepţia cazului în care le împuşcă (este tolerat). Lipsa de solidaritate umană este răzbunată de natură. Am văzut deja că barza părăseşte casa unde s-a comis o nelegiuire. Dacă cineva refuză o femeie gravidă, soarecii îi vor distruge hainele.

Forţele distructive ale naturii stau, când sunt personificate, în văile dintre câmpuri pentru că aceste locuri sunt profanate de certurile şi ura oamenilor. Albinele depun mărturie pentru puritatea fetei şi onestitatea băiatului prin faptul că nu îi înţeapă.

În acest sistem de atitudini, relaţia dintre munca proastă şi rezultatele proaste în agricultură nu au o cauzalitate pur fizică, ci o sancţiune morală. Dacă natura nu oferă beneficii unui om leneş şi neglijent, acestea se datorează faptului că se răzbună pentru neglijarea datoriilor de solidaritate. Sancţiunea poate fi exprimată într-un mod neobişnuit. Neglijarea datoriilor de solidaritate faţă de animal sau insecte poate fi pedepsită prin recolte proaste; comportamentul lipsit de grijă faţă de foc şi apa poate duce la un eşec cu animalele domestice etc.

Există întotdeauna o anumită proporţie a distrugerii necesare pentru a trăi; nu toate acţiunile pot fi de ajutor sau productive. În natură

sunt ostilităţi şi lupte, nu doar solidaritate. Cum se poate reconcilia acest aspect cu credinţele menţionate mai sus?

Pentru a înţelege aceste ruperi de solidaritate, trebuie să cunoaştem înţelesul general şi scopul solidarităţii. Nu poate fi o luptă cu lumea exterioară pentru că solidaritatea îmbrăţişează întreaga lume; nici o luptă cu vreun principiu malefic pentru că nu par a fi astfel de principii în natură; nici o luptă împotriva fiinţelor rele sau vătămătoare pentru că nu sunt fiinţe rele prin esenţă. Singurul motiv este acela al luptei contra morţii sau al procesului de decadenţă, al cărei forme supreme este moartea. Boala, distrugerea, mizeria, iarna, noaptea sunt fenomene corelate cu moartea.

Este foarte dificil să spunem cât de departe este interpretată această idee negativă a morţii ca înţeles al entităţii pozitive pentru că atitudinea ţăranului faţă de ea pare să nu fie chiar conştientă. Pe de o parte, moartea şi răul nu-şi au locul în comunitatea naturii. Nu este o fiinţă sau o forţă naturală pentru că nu există forţe distincte faţă de lucrurile individuale, nu este vreo urmă a abstractizării filosofice care poate fi atribuită vreunui tip de realitate. Avem aşadar doar o pluralitate de fenomene ale decadenţei, fiecare părând să nu fie altceva decât rezultatul unei slăbiciuni imanente a decadenţei în sine - toate mor, sunt muritoare – sau al unei influenţe nocive date de lucruri naturale exterioare care rup solidaritatea sau pedepsesc această ruptură. Dar, pe de altă parte, moartea este un concept obiectiv care poate fi văzută ca un lucru animat şi care poate fi reprezentată antropomorfic, ca orice fenomen al decadenţei. Ştim din tradiţie că moartea are 2 înfăţişări – o femeie nebuloasă în alb şi un schelet. Cel din urmă pare să provină din tablourile creştine. Îşi poate schimba forma în animal, plantă sau orice alt obiect natural; poate fi, ca în unele basme, închisă într-un sicriu, îngropată etc. Îi place să stea în văile dintre câmpii. Pe scurt, nu are o formă concreta şi nu diferă de obiectele naturale şi este o analogie evidentă între moarte şi spirite. Acelaşi lucru este valabil şi pentru boli şi uneori pentru mizerie. Iarna are mai puţine caracteristici decât fiinţele naturale. Găsim o ezitare între atitudini şi tipul de credinţe intermediare dintre naturalism şi spiritism, rezultată din faptul că pentru moarte, boala, mizeria (sărăcia) etc. ca fiinţe independente, nu

este loc în comunitatea naturală, deci ele trebuie, dacă sunt antropomorfizate, să fie în afara ei.

Exact din acest motiv acesta este singurul caz în care animarea nu are nicio importanţă deosebită. Activitatea oricărui obiect natural şi relaţia sa cu altele rezultă din caracteristica că sunt animate şi conştiente. Nu putem spune acelaşi lucru despre moarte. Este imposibil să interpretăm toate aspectele mortii în natură prin activitatea morţii-spirit şi o astfel de interpretare nu este încercată. Găsim moartea omului explicată în acest fel. Limitarea activităţii morţii-spirit la lumea umană este mai evidentă cu privire la „moartea neagră", adica boala, care este reprezentată ca o femeie, uneori zboară, uneori are aripi de liliac, flutură o batista roşie deasupra satelor şi oraşelor; dar această „moarte neagră" a cărei esenţă este inexplicabilă pentru ţăran, se teme de multe obiecte naturale – apă, foc, reptile. Pe scurt, de îndată ce moartea este percepută ca o fiinţă, puterile sale sunt limitate şi nu mai este deloc identică cu principiul natural al decadenţei. Asemenea concepţii par să fie rezultatul evoluţiei care merge pe o separare dintre lumea naturală şi cea umană. Cu cât este mai determinată imaginea morţii, cu atât suntem mai departe de sistemul naturalistic primitiv. Este probabil ca moartea originară, mai mult sau mai puţin identificată cu boala, mizeria, iarna, să însemne „ceva" nedeteminat, „răul" – decât o specie a unei entităţi unice, care are suficientă realitate pentru a provoca o atitudine mixtă şi caracteristică de spaimă, ură şi dezgust, pe care ţăranul le manifestă în prezenţa a oricărui fapt legat de moarte.

Această atitudine este întâlnită în aversiunea pe care ţăranul o manifestă faţă de discuţiile despre moarte, când trece pe lângă un cimitir sau un loc unde a murit cineva.

Aduce ghinion să vezi un coşciug cu un om mort în el, mai ales să întorci capul după el. Paiele din ultimul pat în care a murit cineva şi rămăşiţele de lemn rămase de la confecţionarea cavoului nu ar trebui păstrate în casă pentru că altcineva din casă poate să moară. Din acelasi motiv, nu ar trebui să te uiţi în oglinda pe care a avut-o mortul în cameră şi niciun membru al familiei nu ar trebui să arunce pământ pe cosciug atunci când îl pun în mormânt. Toate aceste credinţe sunt magice, dar arată cât de mare este frica de moarte. Cei care prin meserie au legătură cu

moartea – călăul, groparul – sunt temuţi, urâţi şi dispreţuiţi. Cel care îl dă jos pe cel care s-a spânzurat, chiar dacă are cele mai bune intenţii, este evitat. Această atitudine se întâlneşte şi în cazul morţii animalelor. Cei implicaţi în moartea unui animal sunt evitaţi. Printre aceştia se află hingherii şi cei care vând blănuri, măcelării etc. Toate aceste funcţii au fost îndeplinite de evrei sau oameni care aveau prea puţine de pierdut. Până în prezent, în Polonia rusească, hingherii erau oameni care la îndemnul autorităţilor acţionează ca executori ai ofensatorilor politici şi majoritatea măcelarilor şi dealer-urilor de blănuri sunt tot evrei. Vânătoarea nu provoacă aceste atitudini, poate pentru că în vremuri străvechi era indispensabilă pentru apărarea recoltelor şi animalelor domestice.

Aceeaşi atitudine este atribuită fiinţelor naturale. Soarele urăşte moartea; animalele şi plantele şi-o prevăd şi prevăd şi moartea omului; evită şi dispreţuiesc pe oricine care aduce moartea, nu vor sta într-un loc unde a murit cineva etc.

Doar pământul, apa şi focul nu ar trebuie să fie niciodată profanate decât de ceva care nu are legătură cu moartea, dar ele au putere asupra morţii.

Boala, mizeria şi iarna nu provoacă spaimă şi ură în aceeaşi măsură pentru că, deşi sunt varietăţi ale aceluiaşi rău, influenţa lor este mai slabă, sunt mai uşor de evitat şi efectul lor este mai uşor de reparat.

Această teamă a morţii nu se ridică la o cotă tragică, nu duce la o viziune pesimistă asupra vieţii sau la fatalism. Atitudinea tragică vine din creştinism, odată cu păcătul, diavolul şi iadul. În sistemul religios naturalistic, viata este victorioasă asupra morţii, mulţumită solidarităţii dintre fiinţele vii. În anumite limite, moartea totală sau parţială (boli, mizerie) poate fi evitată prin ajutor reciproc şi când vine, este urmată de regenerare. Aşa se explică necesitatea de a face sacrificii de la toate fiinţele naturale, deoarece niciun sacrificiu nu este ultim în viziunea regenerării.

Viaţa oricărei fiinte naturale poate fi menţinută doar prin daruri de la alte fiinţe şi se poate ajunge până la sacrificiul suprem. În multe poveşti găsim animale care şi-au sacrificat viaţa în mod conştient pentru om, chiar dacă acest sacrificiu se dovedeşte a fi temporar pentru că animalul se

regenerează în formă umană, adica forma sa primitivă. În anumite legende, animalele şi plantele se sacrifică pentru Fecioara Maria sau Iisus în timpul vieţii sale umane. De obicei urmează o recompensă. În viaţa de zi cu zi, nu este o recunoştinţă explicită faţă de cât de pregatite sunt fiinţele naturale să se sacrifice, dar pregătirea este asumată implicit, în timp ce, după cum ştim, orice distrugere inutilă a vieţii este o crimă pentru că rupe solidaritatea şi orice distrugere necesară menţinerii vieţii altor fiinţe este permisă.

Acest fapt se aplică şi omului, dar şi naturii. Întâlnim povestea unei fete care a fost îngropată de vie pentru a aduce un sacrificiu, astfel încât boala care măcina satul să nu omoare şi restul locuitorilor. Este justificată acţiunea omului de a omorî animale pentru a-şi procura hrană, dar nu mai mult decât îi este necesar şi nu pentru vânzare, deşi poate să vândă animalul viu ştiind că va fi omorât. Are voie să taie copaci pentru a-si construi o casă sau un hambar, dar nu să îi taie pentru a-i vinde. Lemnul uscat ar trebui folosit pentru foc şi doar când nu se găseşte poţi să tai copaci; cei bătrâni sau care nu au crescut cum trebuie, chiar dacă padurea aparţine statului sau este proprietate privată, deci nu domină consideraţii utilitariene. Singurul caz în care este permisă tăierea, vânzarea sau arderea copacilor este atunci când terenul va fi transformat în teren agricol, deoarece distrugerea este justificată. Omul poate distruge insectele care îi omoară recolta sau şoarecii din hambar, dar este mai bine să îi alungi – să îi speri sau să îi prinzi. Lupul poate mânca alte animale şi omul are motive să îl omoare. Pe scurt, orice fiinţă are dreptul să trăiască şi să se apere şi acest drept trebuie recunoscut; orice distrugere care nu este necesară este considerată o crima şi răzbunarea este justificabilă. Nu există, în această privinţă, nicio diferenţă de valoare între om şi animal care să justifice crima. Avem o poveste interesanta care demonsrează cele spuse. O ciocârlie se plânge unui lup înfometat că o cârtiţă ameninţă să îi distrugă cuibul - un act nejustificat de distrugere din moment ce cârtiţa ar putea să ocolească cuibul.

Lupul o ajută şi omoară cârtiţa, dar cu condiţia ca ciocârlia să îi dea mâncare, apă şi amuzament. Ciocârlia se supune, dar cu costul unei vieţi umane şi această situaţie este corectă din punct de vedere moral.

Ideea că lucrurile naturale pot fi distruse doar dacă există o relaţie directă între ele şi nevoile fiinţelor explică reticenţa ţăranilor faţă de exploatarea industrială a naturii. În această exploatare, relaţia dintre actul distrugerii şi satisfacţie devine mediată şi nevoile în sine sunt abstracte dacă le priveşti din perspectiva industriei tradiţionale, încât ţăranul nu poate găsi un motiv adevărat pentru a distruge şi pare o crimă împotriva solidarităţii naturale. Aceasta este prima sa reacţie când este construită o moară, o berărie, o fabrică de zahăr, o cale ferată sau o mină; poate chiar şi folosirea utilajelor agricole este neplacută deoarece prin intermediul lor, relaţia dintre om şi natură devine impersonală şi lipsită de căldură şi respect.

A sacrifica vieţi pentru ca alţii să trăiască nu este prea mult. Regenerarea apare, dacă nu cumva moartea a fost o pedeapsă pentru ruperea solidarităţii. Ideală ar fi o regenerare a individului în aceeaşi formă şi asta duce la resurecţie. Găsim astfel de scenarii în poveşti. Le găsim în ceremoniile funerare păgâne unde mortul era ars împreună cu calul său, câinele, instrumentele agricole, arme etc. În legendele creştine sunt prezentate resurecţii, nu viaţă în paradis şi urme ale acestei credinţe le găsim în povestirile de astăzi. Frunzele şi fructele care reapar, fazele lunii, eclipsele, căldura din ce în ce mai mare a soarelui de primăvară, lumina focului şi alte fenomene analoage sunt concepute ca fiind resurecţii parţiale după o moarte parţială.

Când atenţia nu cade asupra resurecţiei, ne întoarcem privirea către continuitatea generaţiilor şi legătura dintre generaţii şi regenerare este foarte strânsă. Atitudinea familială, continuitatea familiei în ciuda morţii, lipsa intereselor individualiste, toate acestea au oferit forţă acestei identificări parţiale a resurecţiei individului cu regenerarea vieţii în indivizi noi. Aprecierea faţă de animalele domestice crescute în curte faţă de cele cumpărate, păstrarea seminţelor sunt practici prezente şi azi şi îşi au originile în aceleaşi atitudini.

Chiar şi atunci când nu mai avem o continuitate a generaţiilor, ideea regenerării nu dispare. Morţii pot apărea sub altă formă sau un alt individ poate apărea în locul său. Între aceste două idei nu avem o delimitare clară. Schimbarea oamenilor, animalelor şi plantelor – un subiect des întâlnit în basme şi legende- confirmă prima idee; individul

este acelaşi pe parcursul întregului proces de regenerare, în ciuda formei sale diferite. Trebuie să ne amintim că schimbarea este reală şi nu ar trebui să fie interpretată ca o simplă asumare a unui spirit care ia alt corp. Cea de-a doua idee, indivizi noi care iau locul altora, este întâlnită atunci când dupa ce a ars o pădure, recoltele cresc pe acelaşi sol, poti planta un pom unde a crescut altul înainte etc.

Dar în exemplul următor: o salcie care creşte pe mormântul unei fete trădează faptul că sora sa a omorât-o, crinii care cresc pe mormântul unui soţ arată că soţia l-a omorât, nu putem determina dacă este aceeaşi fiinţă care face aceste lucruri sau alta. Este uşor de înţeles că în privinţa solidarităţii generale a naturii, această problema nu are o importanţă deosebită. Aşa cum atitudinea familială ajută la determinarea diferenţei dintre regenerarea individuală şi generaţie, aşa şi solidaritatea vieţii împreună şi atitudinea socială corespondentă face diferenţa între schimbarea de formă şi schimbarea individului să fie o problemă secundară. Moartea este privită atât din prisma individului, cât şi a grupului; dacă pentru individ este important de ştiut dacă acelaşi individ sau altul s-a regenerat, pentru grup nu înseamnă mult, atâta timp cât numărul şi valoarea lor rămâne la fel. Moartea este înspăimântătoare pentru individ sau pentru grupul natural, dar este mai puţin înfiorătoare când apare moartea unui singur individ. Ţăranul este capabil să se pregătească pentru propria moarte sau pentru moartea celor dragi, dar aproape că înnebuneşte de frică când o calamitate mătură întreaga comunitate. Amintirea bolii şi războiului a persistat timp de două secole în anumite localităţi.

Desigur, cu cât este mai uşoară regenerarea, cu atât este mai mică importanţa atribuită morţii şi actelor de distrugere. Aşadar, în general, omul este liber să folosească plante şi animale, deşi un rol important îl joacă similitudinea cu omul, individualizarea şi problematica unui grad mai mare de conştientizare. Plantele sunt mai uşor întrebuinţate pentru că se regenerează în fiecare an. Când pădurile din Polonia erau întinse, stoparea defrişării era mai mică decât acum; pădurea parcă se regenera uşor şi spontan.

Animalele, în afară de valoarea lor economică, cu cât erau mai productive, cu atât erau mai apreciate individual – vândute, omorâte etc.

Sistemul religios pe care l-am schiţat nu necesită magician, preot sau vreun fel de mediator între omul normal a cărui activitate îl ţine în sfera profanului şi puterile sacre care sunt prea periculoase pentru a fi asumate fără pregătire adecvată. Fiecare om este în strânsă legătură cu realitatea religioasă, este sprijinit şi înconjurat de această realitate şi este o parte integrată a lumii religioase. Opoziţia dintre sacru şi profan nu are nicio valoare în sistemul său; valoarea apare în momentul în care atitudinea religioasă faţă de natură întâlneşte una care nu este religioasă.

Mai este o problemă în legătură cu sistemul prezentat care face necesară prezenţa unui specialist. Pentru a prospera în interiorul comunităţii naturale, ţăranul trebuia să cunoască relaţiile existente în comunitatea sa. Trebuie să îşi cunoască drepturile şi datoriile; trebuie să ştie cum să vadă partea bună a unei ofense adusă grupului său, cum să evite răzbunarea, cum să concilieze bunăvoinţa şi cum să obţină sprijinul membrilor. Relaţiile din societatea naturală sunt mai variate şi complicate decât în societatea umană şi este imperios să cunoşti gradul şi felul de solidaritate dintre fiinţele naturale. Nu în ultimul rând, doar un om care cunoaşte natura şi îi înţelege semnele poate să prevadă viitorul şi să îşi canalizeze activităţile pe aceste previziuni. Este evident faptul că omul nu are timp să înveţe toate aceste lucruri, chiar dacă este suficient de inteligent. De aici vine nevoia unui specialist. Un bărbat care ştie este numit de obicei wroz sau wiedzacy (profet sau cunoscător); o femeie este madra (cea înţeleaptă).

Ambii trebuie separaţi de magician şi vrăjitoare, dar şi de preot, deşi înţelesul poate degenera. Wroz este ales dintre cei care au mult de-a face cu natura şi vor să înveţe ceea ce trebuie să cunoască – avicultori, oieri, pădurari şi rareori pescari sau vânători, a căror ocupaţie necesită omorârea animalelor. Activitatea femeii în viaţa ţărănească este mai puţin specializată, deci orice femeie poate deveni madra, dar este preferată una cu puţini copii. Femeile sunt în general mai înţelepte decât bărbaţii, poate şi pentru că ocupaţiile lor implică relaţia cu plante şi animale şi pentu că femeia are mai mult timp; această diferenţă numerică nu este comparabilă cu cea între magicieni şi vrăjitoare şi asta indică faptul că diferenţele de sex nu sunt importante.

Funcţia fundamentală a unui om înţelept sau a unei femei este de a transmite dintr-o generaţie în alta cunoştinţele naturalist-religioase, prin legende şi basme, dar şi prin sfaturi practice. Sunt plătiţi pentru sfaturile lor, dar nu încearcă să facă rău cuiva aşa cum fac vrăjitoarele pentru că se tem de răzbunarea naturii. Răspunsul obişnuit este: „Nu am voie să fac asta." Ei sunt indiferenţi cu privire la religia creştină. Merg la biserică, îndeplinesc ritualurile, dar o fac mai mult pentru a fi apreciaţi de oameni şi pentru a nu fi identificaţi cu vrăjitoare şi magicieni. Pe de altă parte, ei nu folosesc niciodată obiecte sacre creştine, dar această sacralitate nu are nicio valoare pentru ei.

De fapt, nu doar că nu au elemente magice în practicile lor, dar pot distruge şi magia. Recunosc cu usurinţă influenţele magice; recunosc imediat un magician sau o vrăjitoare şi îşi manifestă o atitudine de ură şi dispreţ faţă de ei. Principala modalitate de a distruge magia e prin incantaţie, în care se adresează spiritului din obiectul vrăjit cu rugăminţi şi ameninţări şi cheamă în ajutor spiritele bune şi obiectele naturale.[20] Natura este considerată a fi ostilă faţă de magia neagră şi fiinţele naturale se ajută reciproc pentru a se apăra de influenţele şi vătămarea spiritelor şi colaborează cu spiritele bune. Plantele şi animalele care aduc noroc îl pot apăra pe om de forţele rele. Florile şi plantele care în timpul creşterii ajută imediat omul, dar şi animalele, apară omul de vrăjitoare. Într-o poveste, clopoţeii apără o femeie de spiritele apei; dacă omori o coţofană şi o atârni de grajd, ea va apăra caii de vrăji etc. Este uşor de înţeles faptul că magia perturbă armonia naturală, dar atâta timp cât există credinţă în natură, omul poate spera că această comunitate a fiinţelor naturale este suficient de puternică pentru a-şi apăra membri de acest rău nenatural, dar şi de răul natural-moartea. Atunci când îşi pierde credinţa în natură, omul apelează la puteri supranaturale – adică, magie albă – pentru a se apăra de influenţa negativă a magiei negre.

2. Vom examina acum cel de-al doilea sistem de credinţe şi atitudini religioase, bazat pe acceptarea lumii spiritelor, în afară de sau mai presus de obiectele naturale.

[20] Conceptul de „spirite" a fost împrumutat dintr-un al doilea sistem religios în care găsim acţiunea magică propriu-zisă.

Nu se poate stabili o legătură istorică între acest sistem şi cel analizat mai sus şi poate că acest lucru nu va fi niciodată posibil de stabilit cu exactitate, din moment ce creştinismul a distrus pe cât de mult posibil vestigiile trecutului păgân. Multe dintre spiritele şi practicile magice din prezent au fost introduse de creştinism, dar în perioada păgână, sistemul spiritelor a coexistat cu sistemul naturalistic. Este posibil ca acestea două să fi fost mult mai strâns legate între ele, dar creştinismul a intervenit şi le-a separat. Două exemple vor ilustra această supoziţie. Fulgerul sau tunetul (piorun) au fost în acelaşi timp fiinţe naturale (foc) şi o divinitate sau o expresie a divinităţii; probabil că cele două sensuri nu erau clar definite. Al doilea caracter a fost asimilat de mitologia creştină, dar nu şi primul. Găsim, aşadar, două credinţe contradictorii. Fulgerul este un instrument de pedeapsă în mâinile lui Dumnezeu sau o armă a îngerilor în lupta lor împotriva diavolului; un om lovit de fulger înseamnă că a fost un mare păcătos. Mai există o credinţă conform căreia un om lovit de fulger este pur şi merge în rai, pentru că focul, în sistemul naturalist, este un instrument purificator al regenerării.[21] Un al exemplu vizează şarpele. Şarpele a fost o fiinţă naturală foarte puternică şi, în acelaşi timp, a fost consacrat divinităţii. În sistemul creştin a devenit un simbol al răului, dar primul său caracter a fost uitat şi avem astfel contradicţia că şarpele a fost cândva considerat un binefăcător şi uciderea sa este crimă, plus faptul că este încarnarea răului care trebuie distrus.

Existenţa fiinţelor mitologice nu este suficientă pentru a înfiinţa un sistem religios diferit de cel naturalist, pentru că aceste fiinţe pot fi incluse în sistemul solidarităţii naturale. Astfel, când întâlnim legende cu giganţi şi pitici care trăiesc mai mult sau mai puţin ca omul, în natură, ajutaţi de plante, animale sau oameni, care, la fel ca şi natura, se luptă împotriva morţii şi distrugerii; sau când fiinţe magice ale casei, câmpului sau pădurii au nevoie de oameni care să le ofere hrană şi băutură pentru a supravieţui şi îşi arată recunoştinţa prin protejarea casei sau a culturii, răzbună solidaritatea şi pleacă dacă nu sunt îngrijite, avem doar o extensie imaginară a lumii naturale, nu o structură supranaturală exterioară.

[21] O combinaţie între elemente este întâlnită într-o altă credinţă – fulgerul este întors împotriva sufletelor copiilor care nu au fost creştinaţi. Este prezentă ideea pedepsei şi a regenerării. Sufletele sunt persecutate pentru că nu sunt creştine, dar, în acelaşi timp, focul pare să fie un echivalent al apei de botez.

Atitudinea omului faţă de aceste creaturi nu este diferită de cea manifestată faţă de întreaga comunitate naturală. Putem înţelege uşor de ce este necesară o asemenea extensie a naturii şi care este rolul său. În orice stadiu al cunoaşterii, fenomenele extraordinare şi neaşteptate nu se pot trage mereu din proprietăţile asumate ale fiinţelor naturale cunoscute şi se deschid astfel două căi. Omul poate presupune că este falsă cunoaşterea sa, că aceste fiinţe au alte proprietăţi decât cele pe care i le-a atribuit sau îşi poate imagina că acest fenomen inexplicabil este cauzat de nişte fiinţe pe care nu a avut şansa să le studieze până acum. Cea de-a doua explicaţie necesită mai puţin efort intelectual şi a fost folosită în istoria gândirii umane mai des decât prima.

Nu ştim cât de departe s-a ajuns cu inventarea spontană a fiinţelor mitologice din sistemul religios şi de unde sunt influenţele; dar funcţia lor în orice caz este clară: ei ţin locul extraordinarului şi inexplicabilului. Rolul este aşadar limitat; sunt doar o simplă clasă de fiinţe naturale printre altele şi împart cu celelalte atenţia religioasă a ţăranului, la un anumit moment şi în anumite circumstanţe.

Noul sistem religios este întâlnit doar când în spatele evenimentelor naturale se presupune că există şi acţionează puteri supernaturale, acolo este o distincţie între vizibil, lucrurile materiale şi proces pe de-o parte şi fiinţe invizibile, imateriale pe de altă parte. O astfel de disociere nu este întâlnită în sistemul naturalistic. Lucrurile au o conştiinţă, un principiu spiritual indisolubil unit cu forma exterioara şi cu influenţa mistică şi invizibilă a unei fiinţe naturale asupra alteia care mediază imperceptibil o acţiune materială vizibilă. Când aceste elemente sunt disociate, principiul imaterial, invizibil este un spirit în adevăratul sens al cuvântului, opus obiectelor materiale, chiar dacă ar trebui să se manifeste asupra acestor obiecte prin însufleţirea lui. Procesul invizibil, imaterial de a acţiona asupra unui obiect devine magic în comparaţie cu procesul vizibil al acţiunii materiale.

Sunt multe categorii ale spiritului şi diferă prin natura relaţiei sale cu obiectele materiale. Unele nu sunt mai mult decat fiinţe mitologice naturaliste; natura lor spirituală se manifestă doar indirect prin faptul că atitudinea omului faţă de ele este la fel şi faţă de alte spirite şi diferă de cea faţă de fiinţele naturale.

Aici intră, de exemplu, spiritele de apă, boginki, care au corp uman, dar devin invizibile şi pe care le poţi auzi când îşi spală pânza noaptea şi care dau naştere copiilor. Ele încearcă de obicei să îşi schimbe copiii cu cei umani, atâta timp cât aceştia nu sunt botezaţi încă. Asemenea spiritelor reale, pot lua forma oricărei femei şi se poate întâmpla ca spiritele să ducă femeia în pădure şi să o batjocorească, în timp ce dubluraii fură copilul şi fac schimb de locuri. Un copil care a fost schimbat îl recunoşti după temperamentul aprig, urâţenia şi apetitul enorm. Boginka care a luat locul femeii reale are acelaşi tip de temperament aprig, capricios şi demonic. Pentru a sili bogika să aducă copilul înapoi sunt folosite mijloace naturaliste. Copilul bogikai trebuie bătut şi tratat rău. Atunci bogika apare şi aduce copilul real, luându-l pe al ei, dar încearcă să se răzbune muşcând un deget al copilului real sau prin faptul că îi schimbă comportamentul. Cu excepţia acestui fel de a aduce copilul înapoi (care arată că bogika este în mare parte o fiinţă mitologică păgână), celelalte mijloace sunt magice şi asemănătoare celor anti-demonice – semnul crucii, amulete creştine, exorcizare. Preotul poate să scape femeia de aceste probleme, dar trebuie să poarte straiele de ceremonie pe dos.

O altă categorie de fiinţe, intermediare între cele naturale şi spirite sunt topczyki – copii născuţi din relaţii ilegale şi înecaţi în secret, fără botez.

Cu excepţia ultimului aspect, restul seamănă izbitor cu spiritele morilor, dar topczyk este o fiinţă naturală. Are corp, dar îşi poate schimba uneori forma. Creşte în apă. Acţiunile sale sunt fizice, nu magice. El strică fanul, trage oameni şi animale în apă etc. Ritualurile magice nu au putere asupra lui. Cel mai simplu este să îl eviţi. Reprezentarea naturalistă este evidenţiată în legenda în care doi pescari atrag spiritele în afara iazului; unul a rămas cocoşat pentru că a fost închis într-o ulcea timp de şapte ani; celălalt a fost acoperit de păr ca un animal şi au murit.

Skrzat, fiinţele casei şi lesny, fiinţele pădurii şi-au pierdut importanţa pe care o aveau în timpurile păgâne. Primele erau benefice şi celelalte nu aduceau răul, dar îi făceau pe oameni să se piardă. Ultimul vestigiu al fiinţelor de câmp este probabil prezervat în poludnica, „femeia de amiază” care strangulează pe oricine la amiază pe câmp, mai ales în

văi. Există şi fiinţe care trăiesc în mlaştini şi păşuni; au puţine din caracterul spiritual, au corpuri foarte mici, se încălzesc în jurul unui foc etc. Ei îndrumă greşit beţivanii, dar nu fac alt rău. Magia religioasă are doar un efect parţial asupra lor.

Oamenii au ezitat să creadă în fiinţele norilor, planetniki sau latawce. Uneori sunt fiinţe naturale care se luptă în cer; alteori sunt spirite care dirijează norii, aduc ploaia, grindina, furtunile; uneori sunt spiritele copiilor care au murit nebotezaţi (apar persecutaţi de nori şi fulgere); bărbaţi şi femei, magicieni sau vrăjitoare.

Atragerea sau alungarea norilor se bazează pe de-o parte pe solidaritatea naturală – împotriva fulgerului anunţă barza şi rândunica; grindina o ară cu boi gemeni, plantează anumiţi copaci etc., dar şi pe magie, pe de altă parte, după cum vom vedea.

O altă fiinţă este kania, are forma unei femei frumoase şi fură copii. Jedza este o femeie bătrână înfiorătoare care mănâncă copii; wit este o fiinţă a nopţii care sperie copiii şi nu lasă oamenii să doarmă („e mereu unde te uiţi"). Coşmarul, zmora, are două semnificaţii: este uneori un suflet, dar şi o fiinţă pe jumătate spirituală care strangulează noaptea oamenii care dorm şi călăreşte cai. Toate aceste fiinţe au caracter intermediar între obiecte naturale şi spirite; sunt concepute mai mult sau mai puţin material, dar acţionează magic, nu fac apel la solidaritatea naturală.

Originea probabilă a caracterului lor intermediar poate fi determinată. La început au fost doar fiinţe naturale, care aveau nevoie de ajutorul omului şi care făceau rău doar dacă nu erau ajutate. Creştinismul a încercat să le asimileze răului şi să lupte împotriva lor prin mijloace magice. Astfel şi-au asumat treptat caracteristicile unor fiinţe vătămătoare şi au primit o parte din caracterul diavolului. Avem dovezi care arată că ţăranul a ezitat între aceste două atitudini. Oficial, el a folosit magia bisericii împotriva lor; dar în secret, el şi-a păstrat datoria de solidaritate faţă de ele, le-a rugat să-l ierte că foloseşte magia împotriva lor şi a încercat să le câştige ajutorul.

Chiar dacă sprijinul lor era văzut ca fiind un păcat, ca şi cum ar accepta ajutorul diavolului, ţăranul şi-a menţinut atitudinea. El nici măcar nu credea în eficienţa magiei albe. Chiar şi până în prezent, magia este

parţial eficientă şi este mai uşor să scapi de diavol decât de fiinţele intermediare.

O gradare interesantă a credinţele este întâlnită cu privire la sufletul uman. Sunt cel puţin 6 feluri de fiinţe care corespund conceptului de suflet – vampirul, coşmarul, spiritul vampirului creştin, fantoma, sufletul care rătăceşte printre vii, sufletul din purgatoriu, iad sau uneori din rai. Aceste spirite sunt detaşate diferit de corp şi au o existenţă independentă, de aici rezultă această diversitate.

Vampirul obişnuit nu prea este spirit. Este un corp care trăieşte, chiar dacă nu este viu în adevăratul sens al cuvântului şi dispune de anumite trăiri şi idei umane. Poate fi atins şi chiar omorât a doua oară, după care nu mai reapare. Uneori încă lucrează noaptea la fermă, are relaţii sexuale cu soţia sa şi dă naştere la copii care mor repede. Singurele caracteristici spirituale ale vampirului sunt independenţa condiţiilor fizice (trece prin cele mai mici deschizături, dispare şi apare brusc etc.) şi poate fi influenţat într-o anumită măsură de magia religioasă – semnul crucii, rugăciune, amulete – caracteristici pe care omul nu le are în timpul vieţii. Cele mai eficiente mijloace de a scăpa de un vampir sunt acţiunile naturale – decapitarea, înfigerea unui ţărus în inimă, legarea picioarelor cu anumite plante etc.

Coşmarul uman este deja un suflet detaşat de corp în timpul somnului, care îmbraţişează, strangulează sau suge sângele oamenilor şi animalelor sau seva plantelor. În absenţa sa, corpul este aproape mort şi poate muri dacă îl întoarce cineva pentru că sufletul nu mai ştie să se întoarcă. Sufletul este pe jumătate material din moment ce exercită acţiuni materiale imediate, poate fi rănit (rana este văzută pe corp) şi poate fi încolţit fizic. El este şi spiritual deoarece se detaşează de corp, ia diverse forme – animal, plantă, chiar şi obiecte – poate trece prin locuri inaccesibile unui om şi magia are efect asupra sa (amulete creştine).

Vampirul creştin este şi el un suflet, de aceeaşi natură ca şi cosmarul, dar care apare după moartea unui om şi este mult mai disociat faţă de corp. Îl numim „creştin” pentru că îşi are originea din vampirul obişnuit, primitiv, dar influenţat de teoria creştina a sufletului şi a ritualurilor creştine. Pe de-o parte, un suflet creştin se detaşează de corp după moarte; teoria primitivă a vampirului nu este în concordanţă cu

sistemul creştin de credinţe. Pe de altă parte, sufletul creştinat nu poate fi vampir, decât dacă este damnat şi astfel intră în altă categorie de spirite. Contradicţia a fost rezolvată prin intermediul unei teorii care provine din ritualurile catolice, conform căreia există două suflete, unul care devine creştin prin botez şi celălalt prin confirmare. Al doilea suflet al vieţilor neconfirmate trăieşte pe pământ şi devine vampir. Conform altei legende, a existat o vreme în care vampirii erau extrem de numeroşi şi oamenii apelau la Papa pentru ajutor.

Acesta i-a sfătuit să dea două nume la botez pentru a creştina şi cel de-al doilea suflet. De atunci, vampirii aproape că au dispărut.

Fantoma este un tip de spirit nedefinit. Este un suflet care nu poate fi identificat şi scopul său este necunoscut. Nu este nici folositoare, nici vătămătoare. Apare într-o formă vizibilă noaptea, mergând pe lângă cimitir sau biserică sau se află chiar în biserică. Deci nu este anti-creştină şi nu se teme de magia bisericii. Există povestea unei fantome care speria oamenii care doreau să folosească obiecte sacre bisericeşti. Este o fiinţă intermediară între sufletele care sunt parţial legate de sistemul naturii şi cele care sunt deja supranaturale.

Sufletul prins pe pământ este o fiinţă supranaturală. Originea lor pare să fie pur creştină, ca şi ideea aceasta a rămânerii pe pământ. Spiritele din această clasă sunt numeroase. Îşi manifestă existenţa prin zgomote, uneori vorbesc sau iau orice formă. Corpurile pe care le iau nu pot fi atinse. Aici intră şi oamenii necreştinaţi, cei care au murit subit, fără penitenţă şi cei care au comis anumite păcate. Penitenţa lor are caracter magic; este analoagă păcătului şi are scopul de a-i distruge pe păcătoşi. Copiii care au murit fără să fie botezaţi încearcă să atragă atenţia prin sunete – pocnitul focului, zgârie pereţii sau mobila, gemete etc. – pentru a fi botezaţi; omul care îi aude ar trebui să arunce apa şi să îi boteze, dându-le doar două nume, Adam şi Eva, pentru că nu le cunosc sexul. Şi oamenii care au fost botezaţi greşit umblă după moarte.

De exemplu, într-o localitate se află mormintele multor ruşi omorâţi în război în secolul XVIII şi sufletele lor nu îşi găsesc nicăieri alinarea pentru că au fost creştinate conform ritualurilor bisericii greceşti. Nu pot fi ajutate şi trebuie să aştepte judecata de apoi. Cei care au murit subit bântuie locul în care au murit. Vor să îşi mărturisească păcatele şi

uneori reuşesc şi sunt salvaţi, dacă găsesc un preot curajos care să facă acest lucru. Orice moarte subită este ciudată şi ţăranul crede că moartea nu a fost adusă de Dumnezeu, ci de diavol. În final, oamenii ai căror păcat nu a fost, ca în cazul precedent, o lipsă de purificare religioasă, ci o faptă rea, încearcă în zadar să îşi răscumpere greşeala. Omul care a fost un nenorocit în timpul vieţii, a furat de la săraci, nu a făcut daruri bisericii, şi-a ascuns banii, încearcă să le arate celor care trăiesc unde şi-a ascuns averea sau să îşi convingă moştenitorul să împartă averea cu săracii şi biserica; diavolul împiedică de obicei oamenii să audă şi să-i îndeplinească dorinţa. Sufletul celui care nu a măsurat corect în timpul vieţii umblă ca o himeră şi se uită peste măsurătorile greşite şi îşi doreşte în zadar să le corecteze. Sufletul femeii care a risipit mâncarea şi a aruncat resturile este auzită noaptea cum umblă în gunoi pentru a-şi potoli foamea. Un bărbat care şi-a pălmuit tatăl umblă noaptea şi încearcă să îşi convingă fiul să îl lovească. Un om care a vânat duminica umblă noaptea şi împiedică oamenii să vâneze. Altul care s-a jurat strâmb şi nu s-a rugat, apare la amiază sub forma unui câine care este alungat de ciori şi aşa mai departe.

Aceste suflete încă se zbat în lumea lor, deşi sunt spirite complet detaşate de corpul material, pe care îl posedă doar pentru a-şi îndeplini misiunea, depind de magie, nu de acţiunile naturale.

Ultima clasă de suflete se zbate în altă parte – în purgatoriu, iad sau paradis. Aceste locuri se cred a fi deasupra pământului, în unele mituri apar deasupra Romei şi dintr-o biserică romană se pot vedea coşurile de fum care duc în iad. Sufletele vin ocazional la locurile lor de origine pentru a-i răni sau ajuta pe cei care trăiesc, să le ceară ajutorul sau să se roage; cei din purgatoriu vin în fiecare an de Ziua Sufletelor şi ascultă o ceată de preoţi morţi. Cele din paradis vin rar şi pentru misiuni altruiste. Când un suflet îşi manifestă în vreun fel prezenţa, trebuie să i te adresezi astfel: „Fiecare spirit îl laudă pe Dumnezeu”. Dacă răspunde: „Şi eu îl laud”, persoana ar trebui să întrebe „ Ce vrei?” Dacă doreşte să te rogi pentru el sau să faci o faptă bună, trebuie să îi îndeplineşti cerinţa. Dacă sufletul nu răspunde nimic, omul ar trebui să se închine şi să spună: „Iată crucea lui Dumnezeu; pleacă”. Înseamnă că este un suflet damnat şi nu mai poate fi ajutat.

Diavolul nu are caracter unic. În primul rând sunt mulţi diavoli, deşi doar câţiva au nume distincte.

Diavolul nu este neapărat rău, deşi de multe ori este maliţios, vătămător sau dezgustător. Proverbul: „Diavolul nu este atât de groaznic pe cât este pictat" este foarte cunoscut, ca şi acesta: „Cine trăieşte în apropierea iadului, îl roagă pe diavol să îi fie kum." În confruntările cu omul, diavolul este de multe ori păcălit, nu doar pentru că nu este foarte deştept, dar şi pentru că este mai onest când face promisiuni decât omul. Termenul „diavol" este substitut pentru alte fiinţe mitologice ale căror caractere şi nume au fost uitate. Diavolii sunt gradaţi din punct de vedere spiritual. Toţi diavolii sunt mai spirituali şi mai detaşaţi de corp decât restul fiinţelor mitologice din prima categorie şi decât majoritatea sufletelor, deci substituirea diavolului cu bogika, coşmarul, vampirul etc. înseamnă o evoluţie de la naturalistic la sistemul spiritualist religios.

Cei mai puţin spirituali sunt diavolii locali care sunt mai mult sau mai puţin ataşati de locuri - ruine, mlaştini, copaci bătrâni, intersecţii etc. Sunt de obicei invizibili, dar se pot face văzuţi dacă vor, fie sub forma animalelor (bufniţe, pisici, lilieci, reptile, câini negri, berbeci, cai etc.) sau oameni, pe jumătate oameni. Deşi imaginaţia populară a fost influenţată de picturile tradiţionale medievale şi le-a conceput ortodox ca fiind reprezentaţiile diavolului în forma sa reală, sunt şi reprezentaţii mai aproape de forma populară. Diavolul este prezentat sub forma unui bărbat mic în haine nemţeşti (moda din a doua jumătate a secolului XVIII) cu barbison, coarne mici ascunse sub pălărie; uneori are coadă şi picioare de cal sau capră, aşa cum are şi în tablouri. Diavolul local nu are nimic de-a face cu tentaţia sau salvarea; nu încearcă să fure suflete, dar este o fiinţă înşelătoare, înspăimântătoare şi aduce probleme, mai ales sub forma unor glume.

Uneori chiar are o funcţie importantă, de exemplu, păzeşte comorile ascunse ca nu cumva să le găsească cei vii; îţi pui viaţa în pericol dacă le cauţi pe acestea sau floarea de feriga care te ajută să vezi comorile ascunse. Se crede că diavolii purifică prin foc aceste comori o dată pe an şi repetă acest lucru atâta timp cât sufletul omului care le-a îngropat este încă prins pe pământ; după ce iese din penitenţă, diavolul

încetează şi comorile pot fi descoperite. În această legendă, diavolul este deja asociat cu diavolul din purgatoriu.

A doua categorie de diavoli sunt cei care posedă fiinţele vii, oameni sau animale. Posesia este diferită de asumarea unei forme vizibile. În cazul anterior am avut de-a face cu o apariţie şi în prima cu o făptură naturală în care diavolul se zbate. Fiinţa naturală are încă un suflet în afară de diavol. Diavolii care posedă o persoană pot fi mulţi - trei, cinci, şapte. Nu toţi sunt primejdioşi; unii sunt buni şi folositori pentru persoană. Dacă notăm faptul că o femeie înţeleaptă este uneori identificată ca fiind posedată, putem conclude că ideea de posedare, originară din mitologia creştină, a fost aplicată mai târziu unor fenomene care aveau altă semnificaţie în sistemul naturalist.

A treia categorie de diavoli sunt cei care, deşi au o existenţă independentă faţă de lumea naturală, încă sunt preocupaţi de lumea aceasta. Conform tradiţiei ortodoxe, scopul lor este să ispitească oamenii pentru a-i damna, dar ţăranul îi face să joace şi rolul spiritelor cu care poţi coopera pe baza reciprocităţii, fără a fi damnat.

Ei au puteri supranaturale, dar le lipsesc realizările naturale şi de aici rezultă o cooperare benefică pentru ambele tabere. Aşadar, diavolul poate deveni ucenicul unui fierar sau morar şi să înveţe meserie, în timp ce îşi învaţă stăpânul trucuri supranaturale. În legătură cu vrăjitoarele, diavolul vrea să înveţe ce se întâmplă în comunitatea umană (pentru că nu este atotcunoscător) în timp ce îşi exercită şi el puterile asupra vrăjitoarei sau îi arată vrăjitoarei cum să facă rost de o cantitate uriaşă de lapte, în timp ce ea trebuie să îi aducă lui unt şi brânză (pentru scopuri necunoscute). Uneori cultivă pământul împreună cu omul pentru că nu cunoaşte tainele agriculturii, dar poate face ca acele culturi să crească mai mari sau îi oferă omului bani din trezoreria sa ascunsă. Acesta este tipul de diavol care are relaţii sexuale cu vrăjitoarele sau care merg împreună la banchete pe Lysa Gora.[22] Desigur, motivul damnării este popular şi important, dar valoarea sa morală este uneori îndoielnică. Diavolul, conform unei înţelegeri explicite sau tacite, ia sufletul omului drept recompensă pentru anumite servicii, în acelaşi fel în care un ţăran poate

[22] „Muntele Plesuv", nume propriu dat nu doar unui munte din provincia Kielce, dar care este folosit şi în alte regiuni în legătură cu dealurile locale.

deveni servitorul unui vecin bogat pentru a-şi plăti datoria; de multe ori nu este nici cea mai mică urmă de pedeapsă morală. Un om poate chiar să-şi promită copilul diavolului înainte ca acesta să se nască. Aici este diavolul de cele mai multe ori înşelat pentru că în ultimul moment omul se foloseşte de magie şi îl alungă. Ideea ispitei, în sistemul de credinţe, nu înseamnă „ispita de a păcătui", ci tentaţia de a face afaceri. Dacă un astfel de păcat te duce în iad, se datorează influenţelor magice şi ruperea solidarităţii cu puterile divine şi instaurarea unei solidarităţi cu diavolul.

Singurele păcate la care instigă diavolul sunt acelea care au ca efect imediat - sacrilegiul, negarea puterilor divine, recunoaşterea diavolului şi ritualuri care sporesc afinitatea magică faţă de el. Pe de altă parte, găsim atitudini transferate din sistemul naturalist în cel spiritual; diavolul apare ca un răzbunător al ruperii solidarităţii dintre oameni sau dintre oameni şi natură. El îndeplineşte funcţia pe care societatea umană sau natura nu o pot îndeplini.

Ultima clasă de diavoli sunt cei care nu părăsesc iadul, nu au nicio legătură cu natura sau oamenii, exceptând cazurile rare în care aduc suflete în iad. Ei torturează suflete şi îndură pedepse pentru că s-au revoltat împotriva lui Dumnezeu.

Categoria fiinţelor divine – Dumnezeu, Iisus, Sfântul Duh, Fecioara Maria, sfinţii şi îngerii – sunt complet spiritualizate. Orice legătură dintre ele şi fiinţele naturale nu există sau a fost complet uitată. De exemplu, raiul este identic cu cerul şi locul unde stă Dumnezeu, tunetele şi fulgerele sunt manifestări ale activităţii Domnului etc., dar nu este nici cea mai mică urmă a identificării cu vreun fenomen natural.

Problema teologică a Sfintei Treimi nu prea atrage atenţia ţăranului. Sfântul Duh nu este prea important şi este individualizat doar prin rugăciunile liturgice şi populare adresate şi prin simbolistica porumbelului. Dumnezeu şi Iisus sunt fiinţe disociate datorită vieţii de pământean a lui Iisus. Numele lor se substituie, dar funcţiile sunt suficient de distincte pentru a le permite ţăranilor să le considere două divinităţi separate.

Atributul general al lui Dumnezeu este puterea magică asupra lucrurilor. Această putere nu este limitată de natura lucrurilor şi poate fi numit atotputernic în acest sens, dar puterea este limitată de puterea

magică a diavolului şi chiar a omului, deşi într-o anumită măsură. Poate fi folosită în orice moment şi răsfrântă asupra oricărui obiect, dar multe fenomene au loc fără influenţă divină. Dumnezeu direcţionează lumea când doreşte, dar nu o sprijină. Actul creaţiei este nedeterminat şi nu joacă un rol important în mitologia ţărănească; este asimilată cu munca omului.

Puterea divină poate fi folosită în scopuri benefice sau rele fără a avea o motivaţie morală. Este în antagonism calitativ, dar nu şi moral cu puterea diavolului. Există un anumit principiu în esenţa activităţii lui Dumnezeu; o explicaţie poate fi dată fiecărei manifestări a bunăvoinţei sau reavoinţei lui Dumnezeu. Această explicaţie are caracter magic, nu moral, chiar dacă este exprimată în termeni religioşi şi morali. Atitudinea Domnului faţă de oameni depinde de relaţia magică pe care omul o stabileşte prin actele sale. Dacă partea magică a activităţii umane se armonizează cu tendinţa activităţii divine, cea din urmă este necesar benefică şi invers, în caz contrar când te sincronizezi cu diavolul. Astfel, principalele păcate sunt acelea împotriva ritualurilor religioase – adică toate tipurile de sacrilegiu– şi orice alt păcat care „îl jigneşte pe Dumnezeu". Aşadar, şi ritualurile magice bisericeşti pot distruge orice păcat şi este suficient să stabileşti o relaţie de armonie magică cu Dumnezeu pentru a te feri de vreun rău accidental.

De aici rezultă că urmările păcătuirii merg mult mai departe decât ar trebui dacă ideea pedepsei juste ar domina; alienarea magică faţă de Dumnezeu se extinde asupra întregi situaţii viitoare şi duce la damnare eternă dacă nu îţi îndrepţi greşeala şi se poate extinde şi asupra mediului uman şi aduce calamităţi asupra familiei, comunităţii, fermeii sau mediului natural.

În acest sistem religios, Iisus are o oarecare poziţie subordonată de mediator între puterea divină şi om. El este fondatorul şi protectorul ritualurilor magice prin care omul intră în armonie cu Dumnezeu sau se apără de diavol. Iisus judecă acţiunile omului şi el decide unde ajunge sufletul omului. Este oarecum mai personalizat decât Dumnezeu, dar nu este o divinitate morală; în ochii săi, valoarea magică, nu cea morală este importantă.

Fecioara Maria este o divinitate aducătoare de bine, ajută mereu şi pe oricine prin intermediul miracolelor. De fapt, este singura divinitate

care face minuni. Deşi toată activitatea lui Dumnezeu şi Iisus este supranaturală, nu iese din tiparele normalităţii, pentru că această ordine normală include fenomele materiale, cât şi cele magice, deşi sunt două ordini care coexistă, cea materială şi cea magică. Un miracol adevărat este acela care trece de ambele ordini. Vindecarea unui bolnav este doar o acţiune magică atunci când boala are cauze naturale sau apare în urma acţiunii spontane a unui diavol sau vrăjitoare, dar este miracol atunci când boala este o consecinţă necesară a unui păcat, a disoluţiei armoniei magice dintre om şi Dumnezeu. Acesta este tipul de miracole, în afară de acţiunile simple magice, atribuit Fecioarei Maria.

Ea perturbă ordinea magică în favoarea omului; salvează oameni de la consecinţele păcatelor lor în lumea aceasta şi chiar şi pe lumea cealaltă.

Sfinţii au o sfera mai limitată de activităţi. Fiecare sfânt acţionează pe o anumită direcţie, de obicei benefică, prin modificarea, printr-o influenţă supranaturală, a fenomenelor naturale. Anumiţi sfinţi, sprecum Sf. Franciscus, ajută împotriva diavolului, dar se întâmplă rar faţă de ajutorul dat în dificultăţile naturale. Sf. Anton ajută la găsirea lucrurilor pierdute, Sf. Agata la stingerea unui foc etc. Patronul sfânt al fiecărui om îl fereşte de pericol. Fiecare parohie are un patron care alungă calamităţile; ziua acestui sfânt este festival parohial. Sunt patroni ai corporaţiilor, fraţiilor, oraşelor, provinciilor. Sf. Stanislau este patronul Poloniei; Sf. Casimir al Lituaniei.

Funcţia îngerilor nu este determinată. Ei trebuie să lupte împotriva diavolului, să îl laude pe Dumnezeu, să ducă suflete de pe pământ sau din purgatoriu în rai, să îndeplinească misiunea lui Dumnezeu. Îngerul păzitor al fiecărui om îl veghează, îl păzeşte de pericole naturale sau magice şi îi apără sufletul împotriva diavolului imediat după moarte.

Dacă omitem toate etapele intermediare între fiinţele naturale şi spirite şi analizăm lumea spirituală în forma sa spirituală, ca fiind opusă lumii materiale, observăm că există două comunităţi spirituale antagonistice – divină şi demonică. În prima intră sufletele celor salvaţi, iar din cea de-a doua fac parte sufletele celor damnaţi. Comunităţile sunt corelate printr-un anumit tip de solidaritate magică şi sunt opuse tot printr-o contrarietate magică.

Cei vii fac parte parţial din ambele şi intră în una sau cealaltă în funcţie de acţiunile lor. Toate celelalte fiinţe vii, animate sau nu, au un caracter magic divin sau demonic, dar sunt pasive, sunt obiecte, nu subiecţi ai activităţii magice, deşi un spirit poate intra şi acţiona prin ele. Din acest punct de vedere, rolul lor este complet diferit de rolul activ pe care îl joacă în sistemul naturalistic.

Pentru a le înţelege solidaritatea spirituală, trebuie să analizăm mai în detaliu atitudinea magică pentru că aceasta nu provine din credinţa în spirite deoarece ambele au rădăcini comune de la care s-au dezvoltat simultan.

Trăsătura comună a unui fapt fizic şi magic este că în ambele există acţiunea unui obiect asupra altuia. Fără această influenţă exterioară, obiectul nu este supus schimbării; dacă schimbarea este deja inclusă în natura sa, formula sa rămâne neschimbată.[23] Astfel, când un corp decedat este pus subit în mişcare, fizica şi magia vor explica fenomenul prin intermediul forţelor exterioare. Chiar dacă este o fiinţă animată, mişcarea va fi explicată fie psihologic cu referire la lumea exterioară, fie fiziologic, prin stimularea elementelor fizice a căror sursă este tot în lumea exterioară sau în influenţele magice. Sistemul intepretării magice este perceput ca având nevoie de anumite schimbări în cursul vieţii obişnuite. De exemplu, pubertatea, boala şi moartea necesită o explicaţie magică mai insistentă decât funcţiile fiziologice banale, viaţă sexuală mai insistentă decât mâncatul, mâncatul mai insistent decât respiratul.

Ninsoarea nu este explicată prin magie de către ţăranii polonezi, dar grindina şi furtunile sunt văzute ca fiind activităţi magice.

Aceasta este doar o diferenţă de grad între sistemul magic şi cel fizic. Diferenţa de natură constă în ceva diferit. Acţiunea magică diferă de cea fizică prin faptul că procesul prin care un obiect influenţează alt obiect este dat şi poate fi analizat prin acţiuni fizice, în timp ce acţiunea magică nu este dată şi nu poate fi analizată. Există o continuitate între cauza fizică şi efectul fizic; este o trecere imediată, fără etape intermediare. Astfel, când o femeie vine noaptea în grajdul vecinului şi îi mulge vaca; când un om îl loveşte pe altul într-o luptă; când vântul alungă norii de grindină;

[23] Magia aplică acest principiu cu mai multă rigiditate decât ştiinta fizică pentru că rar include schimbarea în definirea unui obiect.

când culturile putrezesc pentru că a plouat prea mult – în toate aceste cazuri procesul acţiunii este cunoscut, cauza şi efectul sunt interconectate fără întreruperea continuităţii şi putem analiza acest proces în câte stadii vrem. Dar când o vrăjitoare mulge în casa sa un băţ şi obţine laptele de vacă a vecinului, când rosteşte o formulă şi provoacă dureri de cap duşmanului; când primul capitol al Evangheliei, scris şi ars la cele patru colţuri ale unui câmp, alungă norii de grindină; când boabele plantate la luna nouă nu încolţesc, dar înfloresc în fiecare lună până iarna - aici este întreruptă continuitatea dintre cauză şi efect, influenţa este imediată, nu ştim nimic despre proces şi nu putem analiza trecerea dintre starea unui obiect şi starea celuilalt. Aşadar, putem doar să „modificam" în multe feluri un proces fizic, să îl dirijăm prin introducerea cauzelor adiţionale, dar putem doar să distrugem influenţa magică prin introducerea unor factori contrari.

Această caracteristică a relaţiilor magice explică de ce majoritatea relaţiilor par simbolice. Acest simbolism poate lua multe forme. Uneori este o analogie între cauza presupusă şi efectul dorit, ca în exemplul cu vrăjitoarea care mulgea băţul sau în cazul foarte general când două oase ale vampirului, unul simbolizează grebla şi unul furca, sunt folosite pentru a atrage ceva dezirabil şi pentru a respinge ceva ce nu-ţi doreşti. Uneori o parte înlocuieşte întregul, ca atunci când fire de păr şi unghii de la un om ajută la vătămarea sau vindecarea întregului corp. Acţiunea asupra unui obiect se crede că se răspândeşte şi asupra altor obiecte din proximitatea spaţială a primului, ca atunci când un obiect luat din casă este folosit pentru a influenţa magic casa sau locatarii. Succesiunea în timp, mai ales dacă este repetată, devine o bază a conexiunii magice; aceasta este sursa multor credinţe în fenomene norocoase şi ghinioniste. Legătura dintre cuvânt şi lucrul simbolizat este exploatată în scopuri magice. Cuvintele exercită o influenţă imediată asupra realităţii, au o putere creativă magică. De asemenea, relaţia de proprietate este considerată a fi un mijloc al acţiunii magice; proprietarul este „lovit" de magia unor obiecte pe care le posedă, iar prin vrăjirea proprietarului este posibil să îi afectezi proprietatea. Lucrurile legate de obicei printr-o cauzalitate naturală pot fi uşor legate printr-o cauzalitate magică; mâncarea poate fi alterată prin vrăjirea focului pe care a fost gătită, morarul poate înteţi vântul prin

imitarea efectului, adică prin rotirea moriştei. Ultimul exemplu ne oferă o combinaţie de două tipuri de simbolism: prin analogie şi prin relaţie (naturală) dintre cauză şi efect. O asemenea combinaţie este frecventă în cazurile mai complicate de magie, ca atunci când o vrăjitoare care clocește ouă de gâscă aduce grindină mare cât acele ouă sau când o gazdă consacrată este pusă într-un stup pentru a face albinele mai prospere. Ultimul exemplu are relaţie magică triplă: cuvintele preotului transformă gazda în trupul lui Iisus; părţile reprezintă întreaga divinitate; efectul presupus al perfecţiunii religoase pe care o exercită gazda asupra sufletului omului este transferată la insecte prin analogie.

În toate aceste cazuri se presupune că relaţia magică există în obiectele care se cred a fi legate deja de conştiinţa omului, astfel încât unul îl simbolizează pe celălalt. Putem înţelege uşor că asta este o condiţie necesară, fără de care nu ne-am putea imagina existenţa relaţiei magice dintre două obiecte. În cauzalitatea fizică putem urmări procesul, deci ştim ce efect are cauza sau care este cauza unui anumit efect. În cauzalitatea magică procesul este ascuns şi nu avem de ce să considerăm că A este cauza pentru B. Uneori faptele sunt conectate în mod tradiţional şi motivul nu mai poate fi determinat, dar atunci când vedem motivul înseamnă că avem o relaţie simbolică de tipul celor menţionate mai sus.

Dacă această cauzalitate magică ar exista autonom, probabil că ar fi considerată naturală, nu supranaturală. Ea coexistă, în experienţa ţăranului, cu o multitudine de cazuri de cauzalitate fizică, inclusiv fenomenele materiale pure şi devine supranaturală prin antiteză cu fiinţele materiale.[24] Opoziţia aceasta a fost influenţată de faptul că majoritatea magiei a intrat în contact cu ţăranul prin creştinism şi era deja conectată cu spiritele.

Această legătură a magiei cu spiritele nu este doar rezultatul opoziţiei obişnuite cu lumea materială. Magia conţine în sine elemente care într-o anumită etapă fac ca aceste legături să fie necesare. Într-adevăr, cauzalitatea magică nu este în niciun fel un instrument al explicării teoretice, ci al practicii; doar astfel de relaţii care presupun

[24] Antiteza este evidentă atunci când acelaşi obiect exercită efecte magice şi naturale. Astfel, apa spală în mod natural albiile, dar apa sfinţită purifică obiectele de puterile magice ale diavolului.

atingerea unui scop final dezirabil sau evitarea unui pericol sunt luate în considerare. Aşadar, orice relaţie magică este legată mai mult sau mai puţin de ideea unei intenţii voite a unei persoane care acţionează, care vrea să o aplice. În multe cazuri, intenţia este o condiţie necesară a cauzalităţii. Vrăjitoarea care mulge băţul trebuie să se gândească în acelaşi timp la vaca unei persoane pe care vrea s-o priveze de lapte, deci intenţia să direcţioneze efectul magic. Este indispensabil în orice demers să îmbolnăveşti pe cineva pentru a direcţiona atenţia către persoana căreia vrei să-i faci rău. În căutarea unei comori ascunse, puterile magice vătămătoare sunt neutralizate dacă cel care caută are intenţia de a dona comoara unei biserici.

Ştim că în magia albă se folosesc obiecte sfinţite care au efect deplin doar dacă sunt întrebuinţate cu o intenţie clară şi credinţa în aceste obiecte este suficient de puternică. Sunt cu siguranţă multe cazuri în care efectul cauzei magice este presupus a veni mecanic, când intenţia nu este aceea de a produce acest efect. Asta se întâmplă când un obiect, talisman sau amuletă, are o proprietate permanentă de a acţiona magic sau când un efect magic este obţinut necugetat. Majoritatea amuletelor şi talismanelor (când acţiunea lor nu rezultă din propria lor putere naturală, adică atunci când nu fac parte din sistemul religios) au fost înzestrate la un moment dat cu puteri magice; aşa sunt majoritatea obiectelor sfinţite şi majoritatea celor pe care le fac magicienii şi vrăjitoarele. Majoritatea acţiunilor necugetate au o influenţă magică pentru că sunt acţiuni ale unei fiinţe conştiente care, chiar dacă nu au o intenţie clară, au o putere latentă voinţei, sunt capabile de influenţă intenţionată. Prin asocierea obişnuită, acţiunile necugetate exercită aceeaşi influenţă ca acţiunea intenţionată pe care o reprezintă pentru că puterea spirituală nedirecţionată îşi urmează traiectoria obişnuită. Chiar dacă nu este nicio acţiune conştientă la început, ţăranul tinde să presupună un fel de intenţie în orice caz în care poate da peste un beneficiu neaşteptat sau peste ghinion. Pe scurt, în cauza magică sunt mai multe sau mai puţine elemente conştiente care completează relaţia magică mecanică dintre cauză şi efect; în spatele acestora se află cineva, om sau spirit şi obiectul prin care este exercitată acţiunea, este doar un instrument, nu o fiinţă care acţionează spontan, ca în sistemul naturalist.

Este o gradaţie interesantă a rolului pe care îl joacă conştiinţa în cauzalitatea magică şi aceasta este şi baza distincţiei dintre om şi magia spirituală. În magia obişnuită ritualistică, intenţia este doar o componentă a acţiunii magice, mai mult sau mai puţin necesară, dar subordonată relaţiei cauzale dintre fenomenele vizibile. Rolul său este sporit de cuvinte, mai ales când aceste cuvinte nu sunt formule tradiţionale (eficiente prin sunet şi ordine), dar sunt expresii spontane ale sentimentelor sau dorinţei. Binecuvântarea sau blestemul sunt eficiente sub orice formă, ceea ce demonstrează că sunt intenţionate, nu sunt expresii. Acţiunile vizibile contează mai mult în viziunea diabolică, iar uneori contează doar intenţia. În orice caz, există o disproporţionalitate între actul fizic şi consecinţe. „Ochiul diavolului" are o influenţă magică pentru că este o fiinţă conştientă care priveşte, pentru că în acest ochi sunt concentrate forţe spirituale. Omul nu poate exercita influenţe magice doar prin conştiinţă, fără ajutorul mijloacelor vizibile. Acesta este un privilegiu al spiritelor care se detaşează complet de natură şi pot acţiona magic imediat prin natura voinţei lor. Cei intermediari între spirite şi fiinţe naturale au nevoie uneori de ajutorul ritualurilor vizibile. Diavolul care ascunde comori le purifică prin foc; spiritele locale pot influenţa un om prin atingerea unei părţi a corpului său prin haine etc. Diavolii mai spiritualizaţi şi mai puternici şi spiritele divine nu au nevoie de astfel de obicte. Importanţa practică a fiinţelor supranaturale depinde de abilitatea lor de a exercita influenţa direct, prin propria voinţă. Dacă nu pot face asta, nu sunt deloc importanţi, pentru că dacă sunt complet detaşaţi de natură, ei nu pot acţiona prin obiectele naturale.

Cu alte cuvinte, disocierea fiinţelor mitologice de lumea materială este posibilă cu condiţia ca aceste fiinţe să poată influenţa lumea aceasta prin magia sau voinţa lor şi astfel magia conştiinţei este condiţia existenţei spiritelor. Spiritele fără influenţă practică nu există în mitologie; puterea este măsura veridicităţii lor.

Puterea magică, care, printre spirite, Dumnezeu o posedă în cel mai înalt grad, este doar facultatea de a produce efecte magice. Este analoagă cu „energia" fizică şi anumite spirite sau anumiţi oameni o au de la început. Manifestările sale pot fi direcţionate şi controlate. Aşa se întâmplă în cazul fiinţelor superioare, iar în cazul omului, puterea magică

tinde să se manifeste chiar dacă este în opoziţie cu actul de voinţă. Cazul este analog cu o tendinţa înnăscută spre rău; direcţia permanentă a voinţei este mai puternică decât motivul în sine; natura individului se pliază pe exercitarea influenţei magice pe obiecte din sfera sa de acţiune. Astfel, multe persoane care au ochiul diavolului fac rău chiar şi atunci când nu vor şi trebuie să folosească mijloace particulare pentru a neutraliza această putere, de exemplu, se uită la propriile unghii înainte de a se uita la obiectul căruia vor să-i facă rău. Legat de vrăjitoare, în multe localităţi predomină opinia conform căreia ele sunt mai mult nefericite decât vinovate, puterea lor este moştenită sau transmisă printr-un blestem sau de către Dumnezeu (blestem, pentru că puterea este contrară cu puterea divină) şi s-au semnalat cazuri în care o vrăjitoare, neputând să le facă rău vecinilor, îşi dirija puterea către obiecte neanimate sau se vrăjea singură.

O persoană care posedă magie de calitate, adică un preot sau o persoană înţeleaptă, pot folosi puterea magică doar în scopuri nobile, dar o pot folosi cu sau fără voinţa lor.

Această putere magică poate fi comunicată oamenilor sau obiectelor şi putem presupune că, din moment ce cauzalitatea magică implică un anumit grad de intenţie, toate puterile magice ale lucrurilor sunt comunicate către oameni sau alte fiinţe, aşa cum este în sistemul creştin. Există mereu un fel de sacralitate, acţionată sau presupusă, explicită sau implicită. Nu vrem să spunem că sacralitatea este originea istorică a puterilor magice atribuite lucrurilor, ci doar că în sistemul magic al ţăranilor polonezi puterea magică a lucrurilor se crede a-şi avea originile într-un fel de sacralitate. De exemplu, sunt numeroase legende în care puterile magice rele sau benefice ale animalelor, plantelor sau rocilor sunt atribuite unui blestem sau binecuvântări din partea lui Dumnezeu, Iisus, Fecioara Maria sau sfinţilor. Dacă anumite animale sunt conectate cu diavolul, asta se datorează faptului că diavolul a luat forma acelor animale şi le-a înzestrat cu anumite puteri; cum ar fi şarpele, pisica, bufniţa, păunul, şoarecele, câinii negri, caprele negre etc. Acelaşi proces este şi în cazul locurilor unde a trăit diavolul, obiectele pe care le folosesc vrăjitoarele, banii etc. şi toate vrăjitoarele care nu s-au născut, ci au fost create de diavol sau alte vrăjitoare mai puternice. Puterea amuletelor creştine consacrate de preoţi depinde de poziţia pe care o ocupă preotul în

ierarhia bisericească (preot, episcop, papă); consacrarea vrăjitoarei de către diavol contează foarte mult.

Blestemul unui sfânt este mai influenţabil decât blestemul dat de o persoană obişnuită. Astfel, nimeni din oraşul Gniezno nu poate agonisi nicio avere din moment ce Sf. Adalbert a blestemat oraşul în urmă cu 9 secole. Sunt multe legende ale oraşului, bisericilor, castelurilor pe care le-a înghiţit pământul, oamenii s-au transformat în stană de piatră când au fost blestemaţi de preoti, ermiţi etc.

Puterile magice ale fiinţelor spirituale trebuie să se adapteze la legile imanente ale cauzalităţii magice în acelaşi fel în care tehnicile omeneşti trebuie să se adapteze la cauzalitatea fizică. Ideea consacrării este folosită pentru a explica puterile magice ale obiectelor, doar în limitele simbolismului despre care am vorbit. Astfel, nu orice obiect poate fi consacrat oricărei întrebuinţări, dar fiecare dobândeşte prin consacrare o putere particulară şi determinată de a acţiona. De exemplu, în Loreto, clopotele consacrate s-au adaptat la ferirea de furtună, sarea consacrată de Sf. Agatha stinge focul, plantele consacrate învinge anumite boli etc. Adaptarea spiritelor la legile imanente ale cauzalităţii magice nu este mai evidentă decât în cazul apei. Aşa cum am mai spus, în timp ce apa spală resturile materiale, apa consacrată, printr-un simbolism evident, distruge semnul diavolului de pe obiecte şi le consacrează uzului propriu. Astfel, apa devine mediul purificator universal şi dominant, contrar focului din sistemul naturalist.[25] Un alt exemplu bun al adaptării spiritului la legile magiei este blestemul. Blestemul tatălui sau al mamei este puternic mai ales datorită relaţiei dintre părinţi şi copii; Dumnezeu trebuie să-l împlinească.

Un preot a spus că un ţăran i-a spus că blestemarea propriului fiu a fost cel mai mare şi mai oribil păcat al vieţii sale. Fiul s-a dus în armată şi a fost omorât, iar în confesiunea sa, ţăranul a spus: „De ce m-a amestecat în treburile Domnului?” Crede că Dumnezeu a fost *obligat* să se asigure că fiul său va muri.

Am întâlnit de mai multe ori problema dualismului magic. Credinţa în cauzalitatea magică duce la dualitate sau influenţe contrare.

---

[25] Folosirea focului în iad şi purgatoriu are cu totul alt înţeles; în iad, focul torturează fără a purifica.

Într-adevăr, când o acţiune magică nu aduce rezultatul dorit, agentul poate nega eficienţa mijloacelor folosite sau poate presupune că influenţa cauzelor magice a fost neutralizată de o influenţă contrară şi cauzalitatea a fost distrusă de o cauzalitate opusă. În explicaţiile fizice, o cauzalitate nu poate fi distrusă, ci doar combinată cu un alt proces, pentru că le putem urmări evoluţia; dar în explicaţiile de ordin magic, după cum am văzut, procesul cauzalităţii nu este dat şi atunci când nu apar efectele dorite, presupunem că au fost anihilate.

Opoziţia influenţelor magice nu implică o apreciere absolută. Din punctul de vedere al subiectului care-şi doreşte un anumit efect, va fi valorificată pozitiv o influenţă magică favorabilă, iar influenţa care o distruge pe prima va fi valorificată negativ. Aprecierea se schimbă odată cu schimbarea punctului de vedere şi nicio magie nu poate fi numită bună sau rea în sine. Există, într-adevăr, acţiuni care aduc rău sau beneficii altor indivizi sau comunităţii, dar pentru a face din acestea baza clasificării acţiunilor magice, punctul de vedere moral trebuie introdus în magie sau religie, iar acest lucru se petrece doar în al treilea sistem religios pe care îl vom analiza acum. Înainte de moralizarea religiei, acţiunile făcute cu ajutorul magiei pot fi folositoare sau dăunătoare, iar omul care le exercită poate fi virtuos sau rău, dar puterea magică nu este nici bună, nici rea.

Acest lucru este evident dacă ne amintim că aceeaşi influenţă magică poate fi folositoare sau dăunătoare în acelaşi timp. Aducerea sau oprirea ploii este un exemplu elocvent. Chiar şi influenţele dăunătoare, cum ar fi aducerea bolii sau a morţii asupra unui om, pot fi folositoare dacă sunt sub formă de pedeapsă sau ruperea solidarităţii. Dacă acest lucru este valabil pentru acţiunile cu un rezultat determinat, la fel este şi în cazul puterilor magice posedate de un spirit, om sau obiect, pentru că aceste puteri pot fi folositoare în anumite situaţii.

Înţelegem astfel că nici măcar creştinismul, în ciuda opoziţiei clare dintre Dumnezeu şi diavol, rai şi iad, nu a fost capabil să introducă ideea că există o magie rea şi una bună şi că magia fiinţelor divine şi a preoţilor este mereu bună şi toate celelalte sunt rele. Ţăranul aflat pe o bază empirică, practică, nu a putut evita concluzia că efectele magiei divine poate fi dezastruoasă sau benefică şi magia rea nu aduce mereu distrugerea, ci poate fi şi folositoare uneori. Ideea de răsplată şi pedeapsă

în viaţa de apoi nu a fost suficient de puternică pentru a influenţa în vreun fel alegerea ţăranului, mai ales pentru că a fost posibil să-l păcălească pe Dumnezeu în timpul vieţii şi pe diavol în momentul morţii prin acceptarea oricărui bine care vine din ambele părţi. Aceasta este atitudinea care persistă în majoritatea poveştilor, dar şi în viaţa reală, în ciuda unei moralizări incidentale şi formale. Dacă Dumnezeu ar fi singur împotriva diavolului, influenţa religiei asupra vieţii ţăranului ar fi foarte echivocă.

În ciuda tuturor, factorul care face sistemul religios magic atât de puternic încât să direcţioneze atitudinea ţăranului în toate evenmentele importante ale vieţii sale este solidaritatea magică a fiinţelor divine şi diabolice despre care am vorbit. Această solidaritate nu constă în opozitia dintre cele două tipuri de magie, ci în faptul că acţiunea magică a oricărei fiinţe divine sprijină şi colaborează cu acţiunea fiinţelor draconice, dar îi este şi opusă în acelaşi timp; acelaşi lucru este valabil şi în comunitatea diavolilor. Când un om acţionează în armonie cu comunitatea divină, i se asigură protecţie din partea comunităţii pentru că devine membru, în timp ce o singură acţiune care sprijină tendinţele comunităţii diavolilor îl face parte din aceasta şi îl face pe om duşmanul fiinţelor divine.

Alegerea între aceste 2 comunităţi va depinde de trei factori: în primul rând, numărul şi aportul fiinţelor divine în această comunitate. Din această privinţă, comunitatea diavolilor a fost în avantaj la început, când biserica a pus toate fiinţele mitologice păgâne în aceeaşi clasă cu diavolii; comunitatea divină pălea în faţa acestui număr. Aşa se poate explica persistenţa mitologiei diavoleşti şi a ritualurilor. Treptat, panteonul divin a crescut în număr şi aport; au fost adăugaţi mulţi sfinţi locali, au apărut legende despre ei, bisericile i-au consacrat, le-au perpetuat numele şi i-au transformat în divinităţi familiare şi plastice. Odată cu alfabetizarea mai masivă, viaţa sfinţilor a devenit un subiect preferat; şi înainte de aceasta, viaţa lor era relatată de preoţi, pelerini etc.

Astfel, mulţi sfinţi străini au devenit cunoscuţi şi elogiaţi. Cultul Fecioarei Maria s-a perpetuat dinspre clasele înalte către ţărani şi a devenit una dintre cele mai puternice divinităţi prin intermediul bisericilor, miracolelor şi legendelor. Anumite legende l-au conectat pe Dumnezeu, Iisus, Fecioara Maria, sfinţii şi îngerii de mediul obişnuit al ţăranului şi multe au fost adaptate la viaţa poloneză şi natură şi au astfel

un caracter local distinct. În final, arta în toate formele sale – pictură, sculptură, muzică, arhitectură, poezie – a contribuit masiv la a face aceste fiinţe concrete şi vii. Desigur, şi panteonul diavolilor a crescut, dar într-o măsură mai mică şi a pierdut fiinţele mitologice păgâne.

Al doilea motiv pentru a alege divinul în loc de malefic este puterea lor relativă. Biserica a contribuit mult la sporirea puterii lumii divine împotriva iadului. Observăm că, de exemplu, fiinţele mitologice păgâne asimilate diavolilor au o sferă oarecum limitată de activitate. Cele mai importante fenomene naturale – lumina soarelui şi tunetul, vara şi iarna, naşterea şi moartea, cataclismele extraordinare şi recoltele extraordinare, războiul şi pacea etc. – sunt pe cât de mult posibile atribuite lui Dumnezeu. Am vorbit deja despre puterea Fecioarei Maria exteriorizată prin miracole şi despre sfântul care patronează o zonă căruia i se subordonează foarte multe dintre fenomenele vieţii sociale şi individuale. Iisus, a cărui funcţie este de a atrage oamenii de partea comunităţii divine, de a-i apăra împotriva diavolului – sau îi încredinţează diavolului dacă oamenii sunt încăpăţânaţi – este prezentat ca fiind un magician mult mai puternic decât diavolul.

Îngerii sunt mereu ilustraţi ca fiind victorioşi împotriva diavolului în confruntările directe. În final, decizia repartizării sufletelor după moarte aparţine comunităţii divine, pentru că Iisus, dacă doreşte, poate lua sufletul de la diavoli pe baza unei singure fapte comune şi după ce şi-a plătit datoria în purgatoriu, sufletul poate ajunge în paradis, în timp ce diavolul nu poate lua un suflet salvat în iad.

O altă tendinţă a bisericii pe această direcţie nu a mers atât de bine. Obiectele care au fost investite cu puteri magice prin consacrare şi care ar trebui să îl ajute pe om în influenţarea spiritelor şi naturii, trebuie să aparţină ordinii divine şi un asemenea caracter le face folositoare doar membrilor comunităţii divine şi dăunătoare diavolilor. Aici intră, de exemplu, localităţile şi instrumentele serviciului divin, amulete, apă sfinţită, gofre sfinţite etc. Ideea aceasta implică distincţia dintre puterile magice bune şi rele, deci incursiunea bisericii a eşuat. Folosirea obiectelor sfinţite de biserică ar putea fi folosite atât în favoarea divinităţii, cât şi a diavolului, în funcţie de intenţia persoanei care le foloseşte. Uneori a fost necesar să fie folosite într-un mod pervers pentru a avea rezultate

favorabile pentru comunitatea diavolilor, mai ales când îndelunga folosire a acestora a generat o anumită incompatibilitate cu lumea diavolilor. Găsim această atitudine în rostirea rugăciunilor invers, a-ti face cruce cu mâna stângă şi în sens opus etc. Foarte des, obiectele sfinţite pot fi folosite în scopuri malefice. Orice vrăjitoare sau magician încearcă să facă rost de anafură, lumânări de biserică, pământ, apă, ulei, sare sfinţite, toate în scopuri magice; uneori chiar diavolul le cere să aducă astfel de obiecte.

O lumânare pusă în faţa altarului şi însoţită de anumite ritualuri, cu o anumită intenţie, are acelaşi efect magic ca o imagine ceruită a unei persoane pe care vrăjitoarea vrea s-o ucidă; persoana s-a îmbolnăvit şi a murit în timp ce lumânarea s-a consumat treptat. Un obiect vestimentar pus pe o anumită parte a corpului produce dureri atroce persoanei căreia îi aparţin hainele. Bisericile, cimitirele, crucile şi capelele situate pe drum sau pe câmp sunt locuri lângă care se presupune că stau forţele răului; un mod de a invoca aceste forţe este să înconjori de 9 ori o cruce sau o capelă.

Faptul că bisericile se află în posesia acestor obiecte înzestrate cu putere magică le-a sporit atât influenţa lor, cât şi a comunităţii divine. Supremaţia politică a bisericii nu a permis comunităţii diavoleşti să aibă atât de multe obiecte magice. Un sens al sacrilegiului, pe care toate vrăjitoarele se simt obligate moral să îl comită ori de câte ori pot, este de a distruge puterea magică a obiectelor sfinţite şi de a slăbi puterea bisericii şi a comunităţii divine.

În încercarea de a spori puterea divină, biserica a mers mai departe şi a încercat să introducă ideea că orice ar face diavolul, o face cu permisiunea lui Dumnezeu şi îi lasă o anumită sferă de activitate. Această idee pare să fi fost asimilată târziu de către ţărani şi doar în legătură cu sistemul religios pe care urmează să îl studiem, pentru că biserica pare să se contrazică prin faptul că încearcă să atribuie toate fenomenele benefice magiei divine şi toate fenomele rele diavolului.

Această ultimă distincţie, caracterul benefic al divinului care se află opus caracterului malefic al diavolului, a devenit cel de-al treilea factor care ajută la triumfarea comunităţii divine, cel puţin în conştiinţa ţăranului. Dar în mintea nesofisticată a ţăranului este evident că diavolul are o anumită putere proprie care dăunează pe masură ce biserica încearcă

să îi atribuie faptele rele. Atotputernicia lui Dumnezeu a trebuit să fie sacrificată pentru a-şi salva bunăvoinţa, deşi aceasta din urmă a fost practică, nu morală. Chiar şi aşa a fost imposibil de stabilit o opoziţie clară între Dumnezeu – sursă a tuturor lucrurilor bune şi diavol – sursa tuturor relelor; contrastul poate să fie doar relativ. După cum am văzut, beneficiul şi dauna sunt relative la subiect şi circumstanţe. Prima limitare indispensabilă a principiului a fost impusă de dualitatea lumii religioase; doar cei care aparţin comunităţii divine ar putea să fie apreciaţi pentru efectele pozitive ale magiei divine sau nu ar fi vreun motiv anume pentru care ai vrea să faci parte din această comunitate. Dar în cazul beneficiului simţit de „slujitorii diavolului", acesta a venit de la diavol, nu de la Dumnezeu. Răul care s-a abătut asupra membrilor comunităţii divine trebuie să fi venit de la Dumnezeu pentru că dacă ar fi venit de la diavol, mulţi oameni ar fi mişcaţi de frica răzbunării diavolului decât de atracţia faţă de darurile divine. Toate acestea au fost recunoscute, dar dogma creştină a reuşit să depăşească parţial dificultatea în a înţelege că ajutorul oferit de diavol nu este un ajutor adevărat şi că diavolul pe care l-a trimis Dumnezeu nu este un diavol adevărat. Binele adus de diavol s-a transformat în ceva rău, uneori chiar şi în lumea de apoi.

Răul trimis de Dumnezeu s-a transformat într-un bine mult mai mare dacă omul nu şi-a pierdut credinţa. Pe scurt, comunitatea divină s-a dovedit a fi dreaptă faţă de membrii săi, în timp ce comunitatea iadului i-a înşelat. O expresie interesantă a acestei credinţe o întâlnim în multe poveşti. Contrastul teatral dintre aparenţă şi realitate se arată oamenilor în relaţiile cu lumea divină şi cu cea diavolească. Orice mizerie dată de divinitate omului se transformă într-o comoară; calamităţile trimise de divinitate se dovedesc a fi o sursă de fericire; divinităţile în formă umană se comportă crud şi absurd , dar îşi arată apoi benevolenţa şi înţelepciunea actelor sale. Pe de altă parte, aurul diavolului se tranformă în gunoi, mâncarea diavolului, aparent rafinată, este formată din cele mai dezgustătoare substanţe, splendoarea formei sub care apar se transformă în sărăcie şi urâţenie. Chiar dacă această tendinţă de a denigra comunitatea diavolilor nu a avut un succes absolut, influenţele persistă. Resursele bisericii de a induce credinţa că diavolul este rău stă în concepţia vieţii viitoare. Toate imaginile vieţii de apoi în iad, fără

excepţii, arată diavolul care torturează sufletele. Învăţătura creştină probabil nu avea idei contrarii pentru a combate sau asimila în sfera reprezentaţiilor lumii de apoi, în timp ce în sistemul naturalist nu avem suflete.

Întreaga evoluţie a comunităţii divine, creşterea numărului, puterea şi benevolenţa fiinţelor divine au dus la o stare a lucrurilor în care importanţa magiei divine nu poate fi comparată cu magia neagră.

În timp ce prima domină viaţa ţăranului, este o componentă indispensabilă a activităţii practice, cea de-a doua nu este demnă de preocuparea omului; se foloseşte doar incidental, cu excepţia câtorva indivizi şi ţine mai mult de curiozitate decât de activitatea în timpul vieţii. Este încă atractivă, dar această atracţie în sine se datorează caracterului ciudat şi atunci când o activitate nu este catalogată ca fiind normală, ea nu mai este vitală din punct de vedere social.

Este vizată doar activitatea magică intenţionată a omului; alianţa voluntară cu diavolul este rară. Importanţa magică a diavolului în cadrul întregului sistem este suficient de mare pentru a pune la îndoială necesitatea de a face parte din comunitatea divină. Oamenii nu devin membri ai comunităţii diavoleşti doar prin alegerea voluntară şi conştientă; orice act contrar solidarităţii divine, orice păcat care nu a fost ispăşit duce la o excludere temporară sau de durată a omului din comunitatea divină şi îl face automat membru al comunităţii diavolului. Omul trece de multe ori în timpul vieţii dintr-o comunitate în alta, nu pentru că nu vrea să fie membru al comunităţii divine, ci pentru că limitările şi îndatoririle care îi sunt impuse sunt multe şi greu de îndeplinit.

Comunitatea diavolilor, în acest sistem religios magic, este o condiţie a existenţei solidarităţii divine. În sistemul naturalist, scopul solidarităţii fiinţelor naturale a reprezentat lupta cu moartea. Aici, solidaritatea magică a lumii divine are drept scop lupta împotriva lumii diavolilor. Scopul comunităţii divine, de la Dumnezeu până la cel mai umil suflet salvat, este de a atrage noi membri şi de a domina lumea materială.

Comunitatea diavolilor vrea acelaşi lucru şi lupta continuă. În acelaşi timp, ambele comunităţi vor membri adevăraţi care să nu perturbe

armonia comunităţii; îi exclud pe cei care nu sunt solidari. Comunitatea divină este mai dificilă din această privinţă, probabil pentru că nu are nevoie de atâţia membri noi precum comunitatea diavolilor; dar nici comunitatea diavolilor nu acceptă membri fără a-i selecta. În legende şi poveşti sunt cazuri în care diavolul alungă potenţiali membri. În pactul magic cu diavolul, omul nu trebuie să-l menţioneze pe Iisus sau alţi sfinţi pentru că poate fi aspru pedepsit. Sunt oameni care nu vor nici iadul, nici raiul. Purgatoriul nu este un loc al pedepsei, ci o etapă pregătitoare pentru rai, făcând sufletele să fie doritoare să ajungă în rai.

Lumea materială este un loc aprig disputat. Fiinţele magice, dar şi cele diavoleşti vor să deţină cât mai multe obiecte materiale posibile. Lumea materială pentru aceste comunităţi joacă acelaşi rol pe care îl joacă proprietatea pentru familii. Este o condiţie a existenţei grupului. Este un spaţiu al luptelor, disputelor şi trebuie să ne amintim că în această privinţă, diavolul a fost defavorizat de la început. Oferă, după cum am văzut, mijloacele pentru a extinde puterea comunităţii printre oamenii care pot acţiona magic doar cu ajutorul obiectelor materiale, deci este important să pui în mâna oamenilor cât mai multe instrumente magice. În final – acest punct nu este foarte clar – spiritele sau cel puţin sufletele, par să aibă nevoie de mâncare şi îmbrăcăminte; este greu de spus dacă această concepţie este doar un vestigiu al credinţei regenerării după moarte sau aparţine sistemului religios magic.

Caracterul preotului sau vrăjitoarei din acest sistem poate fi determinat din ceea ce s-a spus. Sunt persoane care prin consacrarea sfântă sau diavolească au dobândit puteri magice superioare omului de rând sau uneori au devenit preoţi şi vrăjitoare pentru că au posedat în mod original o putere mult mai mare. În acelaşi timp, ei cunosc lumea spiritelor şi acţiunea magică care le-a fost comunicată parţial de către spirite şi parţial de către alţi preoţi şi vrăjitoare. Preotul „cunoaşte toate lucrurile prezente, trecute sau viitoare”; vrăjitoarea nu cunoaşte atât de multe, dar ştie mai multe decât preotul despre diavol şi lumea sa. Funcţiile lor nu diferă mult de wroz sau madra, cu excepţia faptului că obiectul de studiu nu mai este natura, cu lumea supernaturală. Din puterea superioară a preotului şi vrăjitoarei se nasc funcţii noi. Precum specialiştii eficienţi şi tehnici, ei iau locul oamenilor obişnuiţi atunci când este nevoie de magie

puternică; puterea lor este dublată de puterea instrumentelor magice şi pot obţine astfel rezultate mult mai importante decât omul obişnuit. În acelaşi timp, sunt intermediari între viaţa profană, naturală şi puterile magice, supranaturale. O astfel de putere magică este nedeterminată; poate avea un efect inestimabil şi pentru cineva care nu are suficientă putere, este periculos să manevreze obiectele şi ritualurile înzestrate cu putere pentru că nu îşi pot direcţiona eficient acţiunea. Preotul şi vrăjitoarea pot face aceste lucruri cu ajutorul voinţei, intenţiei şi are o influenţă magică mai mare decât voinţa unui om de rând .

În fnal, preotul şi vrăjitoarea sunt membri permanenţi ai comunităţii (preotul nu poate ajunge în iad, iar vrăjitoarea nu poate ajunge în rai), iar prin această caracteristică ei sunt intermediari între omul de rând şi comunitatea pe care o reprezintă. Această funcţie nu este neapărat limitată la reprezentările oficiale ale raiului şi iadului; un om evlavios, fără să fie preot, o persoană posedată, fără să fie vrăjitoare, pot juca acelaşi rol. Constă în a ajuta comunitatea respectivă să-şi găsească membri noi sau să îi respingă pe cei care nu sunt potriviţi şi să îl ajute pe omul de rând să devină membru activ al unui grup magic.

Influenţa acestui întreg sistem religios asupra vieţii şi atitudinii ţăranului este de durată şi de o importanţă deosebită, dar negativă în mare parte. Ei cred în cauzalitatea magică, imediată, înrădăcinată de acum nouă secole de aceia pe care ţăranii i-au considerat superiori intelectual şi au aplicat aceste credinţe în toate aspectele existenţei umane, au dezvoltat o naivitate cu privire la efectele aşteptate în urma incidentelor, lucrurilor sau oamenilor în afara cursului obişnuit al vieţii. Orice se poate întâmpla sau nu se poate întâmpla; nu există continuitate, proporţie între cauză şi efect. De aici se dezvoltă un sentiment de neputinţă. Ţăranul simte că nu are niciun fel de control asupra lumii deoarece ştie în subconştient că alţii conduc lumea într-un grad nelimitat. Nu are conştiinţa limitării puterii a celor care îi sunt superiori intelectual şi pe care nu îi înţelege şi atribuie cuiva responsabilitatea pentru tot ceea ce se întâmplă. Singura sa armă în aceste condiţii este viclenia – resemnarea aparentă, neîncrederea, atrag beneficii din orice act sau om care intră sub controlul său.

3. Al treilea tip de sistem religios este pur creştin, nu conţine elemente păgâne cu excepţia ceremoniilor pe care biserica le-a asimilat şi

creştinat. A atins recent apogeul şi unele consecinţe au început să se manifeste acum câţiva ani. Baza este ideea unei unităţi morale a societăţii umane, sub conducerea preotului cu privire la gloria lui Dumnezeu şi în beneficiul omului, în conformitate cu legea divină şi cu ajutorul lumii divine. Fiinţele mitologice sunt aceleaşi ca în sistemul precedent, dar atitudinile sunt diferite, de multe ori opuse şi asta ne obligă să tratăm sistemul ca şi cum ar fi o religie diferită.

În practică, atitudinile care corespund îşi au originile în viaţa parohială şi biserica este iniţiatorul. Parohia este un fel de familie mare ai cărei membri sunt uniţi printr-o comunitate de interese morale. Clădirea bisericii şi cimitirul (care de obicei este lângă biserică) sunt simboluri vizibile şi instrumentele materiale ale unităţii. Este proprietatea morală a parohiei ca întreg, gestionată de preot. Spunem „proprietate morală" pentru că din punct de vedere economic nu aparţine niciunui om sau grup (cel puţin în ochii ţăranului); proprietatea este dedicată lui Dumnezeu, apoi sfinţilor. Preotul o gestionează economic, dar doar în calitate de corespondent al lui Dumnezeu. Aşa se explică de ce în America polonezii au acceptat foarte uşor ca bisericile lor să fie proprietatea preotului sau episcopului, nu congregaţiei care le-a construit. Nu este o problemă de a deţine, ci mai mult o formalitate care ţine de management. Treptat, în schimb, ei s-au familiarizat cu ideea că bisericile pot fi considerate proprietate economică, dar până în prezent, anumite consecinţe ale punctului de vedere american, cum ar fi vânzarea bisericii, pare a fi un sacrilegiu.

Aserţiunea bisericii de către parohie ca proprietate morală constă în dreptul grupului de a proteja destinul religios al bisericii. Biserica nu poate fi folosită în alte scopuri în afara celor care implică viaţa religioasă a grupului – întâlniri, slujbe, înmormântări etc. Folosirea bisericii şi a terenului aferent pentru scopuri profane nu este doar contrar cu caracterul magic al acestor obiecte, este o profanare a sacralităţii sociale, o ofensă adusă grupului parohial. Pe de altă parte, este o datorie morală a grupului parohial să facă biserica cât mai potrivită pentru scopurile religioase şi sociale şi nu se abat de la niciun sacrificiu necesar. Este un contrast între sărăcia ţăranului şi opulenţa bisericilor din multe ţări. Clădirea şi înfrumuseţarea bisericii este un simbol evident al activităţii solidare a

parohiei în numele lui Dumnezeu. În acelaşi timp, o biserică frumoasă oferă un cadru impresionant pentru întâlnirile religioase şi întăreşte sentimentul de evlavie şi exaltarea pe care o provoacă toate ceremoniile religioase.

Drepturile morale şi îndatoririle parohiei cu privire la biserică provin din funcţiile îndeplinite de biserică. Cele mai importante evenimente din viaţa individuală, de familie şi din viaţa comunităţii au loc în biserică, măcar parţial; toate schimbările esenţiale din grupul parohial sunt consemnate aici; relaţiile grupului cu puterile înalte sunt identificate cu acest loc; învăţătura morală, povaţa, condamnarea sunt certificate în biserică. Pe scurt, cele mai intense trăiri sunt legate de acest loc înconjurat de sfinţenie, este un obiect al iubirii şi evlaviei.

Caracterul său sacru şi familial este în continuare puternic pentru că este centrul şi simbolul unităţii morale din generaţiile precedente, din moment ce taţii şi bunicii lor s-au întâlnit aici, trupurile lor au fost îngropate împreună, sufletele lor s-ar putea întoarce aici de Ziua Sufletelor să celebreze serviciul divin. După generaţia prezentă, copiii lor şi nepoţii se vor întâlni tot aici „până la sfărşitul lumii" şi vor purta aceleaşi sentimente pe care le-au trăitit cei din generaţiile precedente. Astfel, noi înţelegem ceea ce pierd ţăranii când emigrează, de ce se mută contrar voinţei dintr-o parohie şi visează mereu că se va întoarce şi că va fi îngropat în acelaşi pământ ca tatăl său. Înţelegem, de asemenea, de ce chestiunile legate de parohie sunt atât de importante şi de ce sunt menţionate atât de des în scrisori.

Slujba la care se întâlnesc toţi membrii parohiei este principalul factor al unităţii morale de grup. Am menţionat deja când am vorbit de mediul social al ţăranului importanţa întâlnirii pentru grupul primar neorganizat. În această fază este aproape singurul mod în care grupul poate avea conştiinţa unităţii. La această întâlnire religioasă grupul este unificat, nu doar prin simplul fapt că sunt fizic în acelaşi loc, ci şi prin comunitatea intereselor şi atitudinilor, iar această comunitate are caracteristici proprii care o deosebesc de orice altă formă prin care se elaborează solidaritatea şi conştiinţa de grup. Când un grup primar se întâlneşte accidental, nu sunt determinate dinainte interesele pe care

membrii le au în comun şi care vor deveni centrul atenţiei şi ce atitudini comune au.

Dacă întâlnirea este planificată pentru a rezolva o anumită problemă şi dacă astfel se presupune existenţa unui interes comun, atitudinile pe care membrii le vor avea faţă de această problemă nu sunt predeterminate în mod formal, chiar dacă sunt prevăzute. Conştiinţa unităţii grupului este astfel reînnoită în timpul fiecărei întâlniri – nu precedă întâlnirea în sine. Unitatea religioasă a parohiei – nu unitatea sa administrativă – depinde de întâlniri; conştiinţa comuniunii de interese şi atitudini este păstrată doar prin asistarea în comun la slujbă. Pentru fiecare întâlnire, comuniunea aceasta este predeterminată, iar atitudinile pot fi doar de un anumit fel şi într-o anumită direcţie. Acest lucru este posibil doar prin ceremonial. Fiecare ceremonie realizată de către preot înainte de congregaţie nu are doar un sens religios (ca în sistemul religios precedent), ci şi o tendinţă morală şi socială; simbolizează o anumită idee religioasă de un anumit tip pe care îl vom analiza acum şi face ca ideea să fie în centrul comuniunii de interese a grupului. Răspunsul grupului este încadrat în ceremonii – gesturi, cântece, rugăciuni – iar acele acte simbolizează şi provoacă anumite atitudini comune ale membrilor. Acest lucru este valabil şi pentru predici, iar procesul de a asculta o predică este obiectul unui anumit ceremonial, până în punctul în care evoluează spontan, non-liturgic. Gesturile şi intonaţia preotului sunt dictate după un cod nescris. Congregaţia reacţionează într-un anumit fel prin gesturi, suspine sau chiar exclamări. Un preot care nu ştie cum să realizeze acest ritual neoficial nu poate fi un predicator bun. Astfel, deşi există o serie de întâlniri succesive, ceremonialul menţine continuitatea intereselor şi atitudinilor de grup, care se poate realiza doar printr-o organizare perfectă.

În afară de întâlnirile generale de duminică şi de sărbători ale întregii parohii, mai sunt şi întâlniri parţiale ale unui nedeterminat de membri la anumite ocazii – mai mulţi în week-end; rugăciunile de seară şi cântările de sărbători; slujba din mai în onoarea Fecioarei; slujba din decembrie, înainte de Crăciun; rugăciuni şi cântări în Postul Paştelui în care se comemorează suferinţele lui Iisus şi care incită la căinţă; pregătirea pentru spovedirea de Paşte etc. Cine locuieşte în apropiere şi are timp participă cât de mult poate. În sate mai izolate, grupuri mici se

strâng în serile de iarnă şi cântă cântece populare sau liturgice cu tentă religioasă. Cântecele de după Crăciun se numesc Kolenda şi vestesc venirea lui Hristos; cele din Postul Paştelui se numesc Gorzkie zale „regrete amare", în amintirea Patimilor. Aproape în toate parohiile sunt asociaţii religioase şi frăţii al căror scop este un anumit tip de veneraţie, cum ar fi adorarea Fecioarei Maria sau vreunui sfânt. Aceste grupuri îndeplinesc un anumit rol în timpul slujbei; recită cântece religioase şi pun muzică. Altele au scopuri umanitare şi practice – au grijă de cei bolnavi, săraci, văduve, orfani, asigurare de înmormântare şi zestre. Aceste ultime funcţii sunt în general realizate de frăţiile din oraş; la ţară, unde solidaritatea familială şi a comunităţii este mai puternică, necesitatea actelor filantropice este mai puţin simţită. Toate aceste întâlniri şi asociaţii, compuse în mare parte din femei şi oameni în vârstă se află sub îndrumarea preotului.

Este uşor de înţeles cât de puternic acţionează această viaţă religioasă intensă în dezvoltarea unităţi parohiei. La alte ocazii mai extraordinare membrii parohiei vin în contact direct cu alte congregaţii religioase. Asemenea ocazii sunt festivalurile organizate o dată pe an în parohie, unde se adună toţi oamenii din vecinătate; vizitele episcopului, sfinţirea unei biserici noi, icoane etc.; jubileurile preotului; pelerinajele în locuri miraculoase. Pelerinajul are un rol important în viaţa ţăranului pentru că se face colectiv, cu sute de persoane coordonaţi de preot. Sute de grupuri de pelerinaj vin în fiecare an în locuri precum Czestochowa, Vilno (Ostra Brama) şi alte localităţi mai puţin importante. Unele persoane merg în pelerinaj la Roma, Lourdes sau Ierusalim; mulţi fac economii ani de zile pentru a face astfel de pelerinaje.

În cazul unor calamităţi extraordinare (secetă, inundaţii, epidemii) preotul organizează slujbe speciale solemne, purtând Sfânta Taină prin parohie etc.

Evenimentele individuale sau din familie sunt un motiv pentru întâlnirile religioase. Botezul, nunta sau înmormântarea au mulţi participanţi din cadrul comunităţii, iar ocazia şi ceremonia trezesc conştiinţa unei identităţi de interese şi atitudini.

Întâlnirile sunt cel mai puternic factor al unităţii morale a parohiei, dar nu sunt singurele. Toţi membrii grupului sunt obligaţi în viaţa lor religioasă şi morală individuală să manifeste aceleaşi atitudini şi interese.

Trebuie să meargă la spovedanie, au aceleaşi îndatoriri cu privire la biserică, se comportă mai mult sau mai puţin identic în relaţiile cu preoţii; îi cer sfatul, îi ascultă povaţa; spun aceleaşi rugăciuni la aceleaşi ocazii, folosesc aceleaşi obiecte sfinte, au aceleaşi ceremonii în ciclul familial, se salută după aceeaşi formulă religioasă, citesc aceleaşi cărţi religioase etc. Pe scurt, au în comun o sferă vastă de atitudini impuse de biserică şi au conştiinţa comunităţii chiar şi în afara întâlnirilor religioase – în relaţiile personale de zi cu zi. În acelaşi timp, această unitate se deosebeşte de cea datorată opiniei sociale prin faptul că forma şi conţinutul sunt fixate şi impuse de forţele superioare ale bisericii. Orice fenomen care aparţine sferei religioase poate deveni obiect al opiniei sociale; sfera religioasă face parte din mediul social al ţăranului. Parohia, în sens religios, nu este un grup organizat ca o comună sau asociaţie; nu funcţionează ca un grup unic într-o lume socială; nu putem vorbi despre o funcţie a parohiei. Unitatea sa dată de atitudinile membrilor sunt integrate în simboluri fixe, iar, în acest sens, această parte a mediului social al ţăranului se ridică mai sus decât nivelul comunităţii primitive şi a tradiţiei populare, este un stadiu intermediar între comunitate şi grupul organizat al bisericii.

Obiectul central al atitudinilor religioase din parohie este glorificarea lui Dumnezeu şi a sfinţilor prin acte de veneraţie.

Dumnezeu devine Lordul Suprem al conştiinţei religioase a ţăranului şi stăpânul comunităţii umane; sfinţii sunt gardieni, mediatori şi modele ale perfecţiunii. Este o diferenţă foarte mare între această concepţie şi cea din sistemul precedent. Acolo, funcţia spiritelor este magică; aici este morală şi socială. Acolo omul devine membru al comunităţii spirituale; aici, spiritul, prin caracterul său moral, este încorporat în comunitatea umană şi veneraţia socială, este forma pe care această încorporare şi-o asumă. O expresie caracteristică acestei diferenţe se regăseşte în faptul că, în timp ce, în sistemul magic, Iisus îi este subordonat lui Dumnezeu, în sistemul moral, El îi ia locul lui Dumnezeu. Numele lui Iisus este mai frecvent folosit. Acesta este rezultatul

personalităţii pe jumătate umane a lui Iisus, care face ca încorporarea sa în comunitatea umană să fie mai uşoară şi mai naturală.

Pentru că mitologia este identică în ambele sisteme, diferenţa se bazează pe atitudinile practice. Nu este o concepţie teoretică preexistentă a naturii magice a lumii spirituale care îl determină pe om să folosească magia în viaţa sa religioasă, ci folosirea magiei care face ca lumea spirituală să fie concepută ca o comunitate magică. În acelaşi fel sursa veneraţiei nu este o concepţie teoretică a divinităţii ca lider spiritual al comunităţii, ci practica veneraţiei, elaborată treptat şi fixată în ceremonial, este originea funcţiei sociale şi morale a divinităţii.

Am văzut că în sistemul magic, încărcătura magică a actelor umane a fost extinsă de la cele intenţionate care vor să producă un anumit efect magic, în toată sfera activităţii umane, astfel că nicio acţiune nu îi este indiferentă magiei.

Acelaşi lucru se întâmplă şi în sistemul moral. Ideea veneraţiei nu este limitată la practicile ceremonialului, ci se extinde la toate acţiunile umane care au valoare morală în ochii comunităţii. Dumnezeu (Iisus) ca lord al comunităţii este interesat de armonie, deci fiecare act care ajută la păstrarea armoniei devine un act de veneraţie. Altruismul, activitatea pedagogică şi medicală, înţelegerea în comunitate, răspândirea educaţiei generale şi religioase, toate devin merituoase din punct de vedere religios. Orice contribuţie la bunăstarea oamenilor prin acte licite este apreciată de Dumnezeu (Iisus), chiar şi buna gestionare a propriei averi şi proprietăţi. În plus, Iisus este glorificat prin orice act la menţinerea ordinii teologice şi ascetice în mediul natural al omului – agricultură, creşterea animalelor domestice, îngrijirea gospodăriei, livezi sau grădină cu flori etc. În mare parte sub influenţa bisericii, dar mai probabil în mod spontan, mulţumită vechii idei a solidarităţii naturale şi a animării obiectelor naturale, a apărut ideea că întreaga natură îl glorifică pe Dumnezeu (Iisus) prin viaţa lor. Distrugerea este interzisă în acest sistem, dar şi în cel naturalist, deşi omul poate subordona natura pentru că doar omul îl glorifică pe Dumnezeu, doar omul are suflet nemuritor, iar Hristos a murit pentru oameni.

În opoziţie cu această organizare morală a comunităţii umane sub conducerea spirituală a lui Iisus şi a sfinţilor, diavolul şi venerarea

diavolului are pentru prima dată un caracter distinct malefic; nu sunt doar vătămători, ci si imorali. Motivul este evident.

Nu există comunitate umană care să intre în aceeaşi relaţie cu diavolul precum parohia cu Dumnezeu; relaţia cu diavolul este individuală şi lipsită de sancţiune socială şi ceremonie socială. Opoziţia dintre lumea divină şi cea a diavolilor este asociată cu opoziţia dintre viaţa socială şi cea individuală religioasă, iar ambele opoziţii dobândesc astfel o nouă forţă. Lumea divină devine recunoscută social, are valoare socială pozitivă; lumea diavolilor este dispreţuită social şi are valoare socială negativă. Venerarea lui Dumnezeu e misterioasă, oficială, organizată; venerarea diavolului este ilicită, secretă şi incidentală. Un om care îl serveşte pe Dumnezeu este un membru bun al comunităţii, încearcă să fie în armonie cu grupul său; un om care venerează diavolul este un rebel care încearcă să îi rănească pe ceilalţi. Din moment ce orice acţiune social - morală este subordonată glorificării lui Dumnezeu şi din moment ce este o opoziţie clară între Dumnezeu şi diavol, orice acţiune socială, imorală, este percepută ca servindu-i diavolului.[26]

Acţiunea magică îşi păstrează din vechiul caracter în această ultimă sferă a acţiunilor imorale pentru că această sferă secretă şi individuală nu a fost supusă evoluţiei precum sfera lucrurilor divine. Înainte, în sfera lucrurilor divine erau acţiuni care în sistemul magic aduceau imediat şi mecanic efecte determinate, iar acum sunt acte de veneraţie, iar vechiul efect este perceput ca o recompensă divină, ca o acţiune conştientă a divinităţii impresionată de veneraţia umană.

Nu mai este ultimul caz, ci sensul rugăciunii şi sentimentul religios pe care îl generează şi acestea îl influenţează pe Dumnezeu sau pe sfinţi; este încrederea şi iubirea faţă de Dumnezeu, manifestate prin folosirea obiectelor sfinte şi îl obligă pe Dumnezeu să le ofere oamenilor ce le trebuie când folosesc aceste obiecte.

---

[26] În mod natural, diavolul exclus din viaţa socială şi-a pierdut din vechea importanţă. Indiferent ce face, o face cu permisiunea lui Dumnezeu; Dumnezeu îi permite să îl ispitească pe om pentru a-i da meritul victoriei. Chiar şi ispita este rară. Ţăranii au o explicaţie interesantă. Dumnezeu nu îi permite diavolului să ispitească omul mai mult decât înainte pentru că oamenii au devenit atât de răi încat dacă diavolul şi-ar putea folosi toată puterea nu ar mai putea fi salvat niciun om. Femeile sunt mai bune din fire şi astfel sunt mai predispuse la ispită şi întâlnirile cu diavolul.

Doar magia umană, cu toate acestea, şi-a schimbat semnificaţia. Puterea magică a Domnului rămâne la fel. Acţiunea Domnului încă exercită o influenţă imediată asupra lumii materiale. Acum se presupune că exercită puterea în lume, nu în interesul comunităţii divine; activitatea sa devine altruistă, în timp ce în sistemul magic era egoistă.

Rolul preotului se schimbă în acelaşi fel. Dintr-un magician devine părintele parohiei, reprezentantul lui Dumnezeu (Iisus) prin menţinerea ordinii morale, reprezentantul parohiei prin îndemnul la veneraţia comună. Din reprezentarea sa a lui Iisus rezultă superioritatea sa morală, asumată implicit când acţionează, nu prin caracterul său individual, ci religios. Învăţăturile, sfaturile, preţuirea sau blamările sale sunt ascultate ca fiind cuvântul lui Iisus şi acest lucru nu este pus la îndoială şi oamenii se supun. Această influenţă se extinde dincolo de biserică şi se manifestă în întreaga activitate socială preotului, deşi în această sferă îşi pierde din putere, din moment ce nu este stabilit exact de către ţăran dacă preotul în afara bisericii este tot reprezentantul lui Iisus. Pe de altă parte, din faptul că el reprezintă parohia în actele de venerare rezultă că toate acţiunile sale religioase sunt făcute în numele comunităţii şi el este obligat social să le îndeplinească conştiincios şi cu regularitate.

În general, cu cât este mai important rolul său, cu atât are o responsabilitate mai mare şi i se cere perfecţiunea morală şi religioasă. În alte volume vom avea ocazia de a studia mai în detaliu rolul pe care preotul îl joacă în societatea ţărănească datorită locului său în sistemul religios-moral. În acest sistem are un rol dominant. Naturalismul supravieţuieşte doar în credinţe şi practici fragmentate şi într-o atitudine generală faţă de natură, a cărei semnificaţie este uitată în mare măsură. Sistemul magic este încă puternic, iar influenţa pe care a exercitat-o asupra psihologiei ţărăneşti nu poate fi supraestimată. Nu se mai dezvoltă, nu i s-au adăugat elemente noi şi este într-un declin rapid.

Al patrulea sistem, al misticismului individual pe care îl vom defini acum este încă rar printre străini şi nu părea a avea o dezvoltare imediată considerabilă. Sistemul moral-religios nu doar că îşi păstrează puterea tradiţională, dar este şi într-o continuă expansiune din moment ce se nasc condiţii noi ale vieţii comunale, iar vechiul principiu pe aplică problemelor noi. Vedem deja în aceste prime volume că majoritatea

intereselor religioase exprimate explicit fac parte din acest sistem, dar vom vedea acest lucru mult mai clar în alte volume.

4. Religia văzută ca o conexiune mistica a individului cu Dumnezeu exprimată prin atitudini de iubire, subordonare personală, dorinţa perfecţiunii personale şi a vieţii eterne cu Dumnezeu etc., nu este foarte mult dezvoltată printre ţărani. Ţăranul este un om practic; religia rămâne legată de interesele sale practice, în timp ce misticismul necesită o anumită eliberare de aceste interese, o concentrare a gândurilor şi trăirilor asupra fiinţelor şi problemelor având puţine legături cu viaţa de zi cu zi.

Un semn al lipsei de misticism este ortodoxia absolută a ţăranului; el nu îndrăzneşte să îşi imagineze alte atitudini religioase decât cele din învăţăturile bisericii pentru că în afara bisericii el nu se imaginează în relaţie directă cu divinitatea. Din acest punct de vedere el este complet diferit de ţăranul rus. Există totuşi cazuri în care atitudinea mistică se dezvoltă în timpul întâlnirilor religioase extraordinare - înviere, pelerinaje - când mediul obişnuit şi interesele obişnuite sunt uitate pentru puţin timp, iar individul este scos din starea sa normală prin exemple ale devoţiunii altora şi prin influenţa grupului din care face parte. Aceste episoade de misticism, în condiţii sociale determinate, aparţin atât vechiului sistem religios, cât şi celui mistic. Felul în care ţăranii pot trece cu adevărat într-o nouă formă de viaţă religioasă este prin problema morţii. Când moartea încetează să mai fie un fenomen natural care precedă regenerarea şi devine un pasaj spre o lume supranaturală, cugetarea asupra problemei morţii trebuie să ducă la o anumită detaşare de problemele practice şi se deschide calea spre misticism. Această cugetare asupra morţii este posibilă doar când individul încetează să mai reflecteze asupra propriei morţi sau a celor dragi din punctul de vedere social tradiţional, în care moartea izolată a unui membru al grupului este un eveniment mai mult sau mai puţin normal, mai ales la o anumită vârstă; trebuie să înceapă să privească moartea doar ca un fapt al vieţii individuală şi doar atunci are o importanţă extraordinară, anormală care poate da naştere la atitudini şi reflectări mistice. Este nevoie de mai multă individualizare decât cea manifestată de ţăran, o realizare a unicităţii individului. Într-adevăr, găsim mereu atitudini magice în timpul calamităţilor ce ameninţă existenţa întregii comunităţi - boală sau război. Individul singular dezvoltă

asemenea atitudini când este mai mult sau mai puţin izolat de comunitate (servitorii în oraşe mari) sau când sunt foarte eruditi.

INTERESE TEORETICE ŞI ESTETICE

Vom avea ocazia în volumul IV să studiem interesele teoretice şi estetice ale ţăranului, dezvoltate complet sub influenţa clasei superioare. Am studiat manifestarea acestor interese în volumele I şi II, dar este de folos să le determinăm locul în viaţa tradiţională a ţăranului şi relaţia cu atitudinile practice. Abia apoi vom putea înţelege cum au reuşit uneori să fie într-o generaţie în centrul atenţiei pentru individ şi pentru întreg grupul.

1. Sunt 3 forme primare în care interesele teoretice sunt manifestate – schematica vieţii practice, interesul pentru faptele noi şi interesul pentru explicarea religioasă a lumii.

Prima este complet originală. Se naşte din reflecţia spontană a ţăranului asupra activităţii şi condiţiilor sale, a mediului său uman şi natural. Continuă „înţelepciunea" ţăranului şi este clar distinsă de către opinia publică de abilitatea sa practică. Un om poate să fie foarte înţelept, să aibă generalizări valoroase cu privire la practică şi să fie în acelaşi timp impractic prin lipsa de energie, de prezenţa minţii etc. Această distincţie îşi asumă un sens satiric în poveştile în care sunt trei fraţi, doi înţelepţi şi un idiot. Ultimul are mereu succes în practică, în timp ce primii doi se comportă ca doi nătângi.

Pentu un om familiarizat cu viaţa în acţiune, sarcina reflecţiei nu este uşoară. Vedem cum se pregăteşte ţăranul pentru ea, încearcă să găsească timp liber şi intimitate şi apoi meditează multe ore.

Chiar şi atunci când vrea să scrie o scrisoare care necesită reflecţie el consideră acest lucru ca fiind o treabă dificilă şi de durată. În ochii săi, o dovadă a importanţei reflecţiei este faptul că îşi aduce aminte mulţi ani actul reflecţiei (cazul lui Wladek în volumul III). Din acest motiv, procesul reflecţiei, izolat artificial de procesul activităţii, asumă un oarecare interes independent; ţăranul se bucură de soluţia unei astfel de

probleme. O altă dovadă sunt numeroasele ghicitori pe care le găsim în folclorul ţărănesc polonez.

Rezultatul unor astfel de acte individuale de reflecţie, acumulate de-a lungul generaţiilor, constituie înţelepciunea populară. O parte este exprimată prin proverbe; dar odată cu creşterea complexităţii vieţii economice şi sociale şi a schimbării rapide a noilor reflecţii nu au timp să se cristalizeze în proverbe, ci tind să se formuleze în scheme de viaţă abstracte comunicate treptat între ţărani.

Putem divide această filosofie practică în două clase - scheme ale lucrurilor şi scheme ale oamenilor. Prima vizează agricultura, meşteşugul, schimbul, medicina etc. Este imposibil de studiat întregul conţinut al acestor credinţe; putem doar să observăm câteva caracteristici. În primul rând, pornesc de la particular la general, prin inducţie, iar sistematizarea, subordonarea detaliilor unei viziuni generale, pare a fi un proces încet. Am remarcat deja acest lucru cu privire la conceptele economice; extinderea punctului de vedere asupra fermei vine foarte târziu. Un alt exemplu foarte general este „încetineala" imitaţiei. Pot fi multe motive, dar unul frecvent este lipsa generalizării. Un ţăran care vede un proprietar, aplicând invenţii tehnici cu rezultate bune, nu-l imită pentru că nu se regăseşte în identitatea sa de fermier.

Argumentul său este că: „Este bine pentru tine, un om instruit şi bogat, dar nu pentru un ţăran amărât şi prost ca mine." Diferenţele de poziţii sociale îl împiedică să observe că poate face acelaşi lucru ca superiorul său în această privinţă. Din acelaşi motiv aduce puţine învăţăminte din emigrarea sezonieră. El găseşte de obicei în Germania un nivel agricol chiar mai mare decât cel al vecinului proprietar, iar diferenţa dintre politica sa agricolă şi cea a unui mare proprietar german este atât de mare încât nu îndrăzneşte să generalizeze şi să aplice acasă ce a văzut în străinătate. Pe de altă parte, el face generalizări pripite şi superficiale; provebele şi zicătorile privind munca la fermă şi vremea în legătură cu zilele anului sunt bazate pe câteva observaţii deconectate; un obiect nou este clasificat pe baza unei analogii superficiale cu un obiect cunoscut. Lentoarea şi superficialitatea incidentală şi generalizarea pripită vin din felul în care are loc procesul reflecţiei. Când ţăranul începe să gândească, rezultatul depinde de materialul prezent în acel moment în sfera

conştiinţei sale. Dacă materialul se întâmplă să fie selectat bine şi este suficient, generalizarea este validă; dacă nu, este falsă. Validă sau falsă, va fi acceptată de către autor şi chiar de către alţii până când vine momentul unei alte reflecţii şi se face o altă generalizare. Pentru că reflecţia necesită un efort atât de mare, rezultatele sale sunt rareori verificate în experienţă sau criticate. Astfel se explică multe absurdităţi evidente sau declaraţii contradictorii; odată create ele trăiesc şi au chiar şi o funcţie utilă pentru că ajută la echilibrarea unui punct de vedere al câtorva oameni.

Ţăranul foloseşte rareori dialectică în criticarea unui punct de vedere şi rar este convins prin dialectică. Pur şi simplu opune o opinie cu alta; şi cu cât a depus mai mult efort pentru elaborarea unei opinii, cu atât mai puţin este dispus să o schimbe cu alta. Poate chiar să recunoască faptul că opinia contrară este corectă, dar susţine că a sa este şi nu simte nevoia să rezolve contradicţia, decât dacă problema este suficient de importantă pentru a-l obliga să mediteze mai mult şi să elaboreze o a treia opinie intermediară. Este obişnuit să trăiască printre generalizări parţiale şi îi place să strângă toate opiniile legate de probleme importante, ascultă aprobator fiecare opinie şi în final fie face ce vroia să facă de prima dată, fie reflectă şi îşi elaborează propria opinie. Dacă selectează opinia altcuiva, face acest lucru nu datorită meritului intrinsec al opiniei, ci pentru că apreciază omul respectiv. Dacă are încredere în sinceritatea şi inteligenţa omului presupune că sfatul acestuia este rezultatul unei proces de gândire suficient şi nu consideră că mai trebuie să repete acest proces pentru a aprecia meritele sfatului.

Ideile sale despre oameni sunt egale schematic, apropiate de magazia tradiţională sau elaborate independent într-un moment intens de gândire şi folosit apoi fără a mai fi reflectat. Prejudecata ţăranului despre oameni este că toţi sunt mişcaţi de interesul egoist sau de solidaritatea de grup; dacă nu poate fi detectată nicio variantă, atunci omul este suficient de deştept pentru a-şi ţine ascunse motivele. Dacă activitatea unei persoane, mai ales a unui străin este dezinteresată, ţăranul presupune mai întâi că este prost şi recurge la altruism doar ca ultimă măsură. Singura excepţie este preotul care trebuie să fie altruist mereu; aici interesul egoist este ultimul de obicei, explicat mai mult sau mai puţin forţat.

Voinţa ţăranului de a face afaceri cu o anumită persoană şi mai ales să se lase convins de aceasta, depinde de gradul de înţelegere sau dacă el crede că înţelege motivele persoanei respective. Va avea încredere mai repede într-o persoană ale cărei motive sunt interesante sau nu sunt oneste decât într-o persoană pe care nu o înţelege, pentru că în primul caz poate lua în considerare motivele, în timp ce în al doilea nu ştie cum să limiteze posibilităţile şi nu ştie la ce să se aştepte. Are o clasificare sumară şi egocentrică şi o aplică în orice caz. Cei din prima clasă sunt membrii familiei sale, al căror comportament este determinat de relaţiile de familie şi de solidaritate. Apoi vin membrii comunităţii, clasificaţi în funcţie de apropierea sau depărtarea vecinătăţii, averea, caracterul lor etc. Apoi sunt restul, ţărani necunoscuţi ale căror interese se crede că sunt la fel cu cele ale celor pe care-i cunosc. Preotul, nobilul, evreul sunt persoane din alte clase, dar totuşi cunoscuţi. Caracterul oficial al preotului a fost deja determinat, iar ţăranul înţelege slăbiciunea preotului de la ţară - bani, vin şi menajeră. Se presupune că fiecare nobil îşi doreşte reintroducerea feudalităţii; dar în afară de asta, el este fermier, un om cu nenumărate tradiţii în comun cu ţăranul. S-ar putea să existe ostilitate între el şi vecinii ţărani, dar există mai multă sau mai puţină înţelegere reciprocă. Evreul este văzut ca un comerciant şi un trişor şi singura sa motivaţie sunt banii; schematizarea sa este uşoară în ciuda faptului că ţăranul cunoaşte puţine sau nimic despre viaţa lui familială sau religioasă.

Evreul înşeală ţăranul prin faptul că pune la început o dobândă mică şi apoi o măreşte. Agitatorii politici fac şi ei acest lucru câteodată. Exista o schemă care corespunde oficialilor mai mici din oraşe mici, dar şi meşteşugarilor. Ţăranul nu îi înţelege deloc pe orăşenii cultivaţi. Cei care vin la ţară cu scopuri idealiste nu au succes ani de zile, iar apoi, datorită câtorva oameni eminenţi, s-a format o schemă favorabilă pentru cei care vor să-i emancipeze economic şi intelectual pe ţărani, iar ţăranul începe să înţeleagă acest tip de interes.

Dacă acum se întâmplă accidental ca una dintre aceste scheme să dea greş într-un caz particular sau general, ţăranul înnebuneşte. Orice excepţie de la regulă are proporţii nelimitate. Un membru al familiei care nu arată solidaritate, un membru al comunităţii care nu returnează un serviciu provoacă o uimire pe care ţăranul nu o poate uita mult timp. Un

preot nevrednic sau un nobil care acţionează împotriva tradiţiei naşte indignare profundă; dacă, pe de altă parte, un nobil (mai ales femeie) se dovedeşte a fi bine dispusă şi democratică, fără a fi cunoscută, atitudinea ţăranului se va îndrepta cu timpul spre adoraţie. Când un orăşean reuşeşte să-l facă pe ţăran să aibă încredere în el şi devine liderul politic sau social, încrederea ţăranului va fi nelimitată, absurdă. În final, când ţăranul se vede printre străini sau emigranţi vede că nicio schemă nu poate fi aplicată celor din jur şi este incapabil multă vreme să-şi controleze mediul social pentru că durează foarte mult să elaboreze scheme noi.

La început, aşadar, trebuie să fie printre persoane din ţara sa pentru a învăţa de la ei măcar câteva generalizări de bază, doar dacă nu are timp liber să observe şi să reflecteze, dar asta se întâmplă rar. Vina este din nou generalizarea insuficientă; ţăranul are scheme ale unor anumite clase, dar nu pentru om în general.

Interesul pentru fapte noi este mare, chiar dacă nu este susţinut de motive practice. Ne aduce aminte de curiozitatea unui copil, fără febrilitate. Intensitatea vieţii sociale într-o comunitate neorganizată depinde în mod natural de interes. Orice se întâmplă în comunitate atrage atenţia, chiar dacă doar cele mai neobişnuite devin centrul atenţiei întregii comunităţi. Orice fapt provoacă un fel de reacţie şi atitudinile comune sunt elaborate şi devin factori ai unităţii sociale. Astfel interesul pentru faptele petrecute în comunitate au o importanţă socială. Ţăranul nu este conştient de consecinţele sociale ale curiozităţii sale; vrea doar în mod naiv să ştie. Ştie şi îşi aduce aminte orice despre mediul său. Îi foloseşte personal pentru că îi permite să construiască scheme practice; cu toate acestea, este o consecinţă, nu un motiv. Nu vrea să cunoască pentru a construi scheme, dar realizează aceste scheme când i se pare că un fapt are importanţă practică. Sfera cunoştinţelor sale este astfel mult mai mare decât sfera schemelor practice şi o parte importantă al dezvoltării sale intelectuale este faptul că învaţă semnificaţia practică a lucrurilor cu care s-a familiarizat de mult.

Independenţa curiozităţii faţă de problemele practice îi permite să arate un interes viu faţă de lucrurile care nu pot avea importanţă practică pentru el.

Cu mult timp în urmă, aceste informaţii erau furnizate când se întorceau soldaţii, pelerinii, călătorii sau cerşetorii. Întâmplările din lumea politică şi religioasă, evenimentele sociale extraordinare din afara comunităţii, minunile naturii şi industriei, varietatea moravurilor au fost şi încă sunt principalul obiect de interes. Poveştile de ficţiune sunt ascultate cu plăcere, dar interesul pentru ele nu este atât de mare. Sunt tratate ca istorie, ca adevăr, dar privind fapte care s-au întâmplat cu mult timp în urmă, deci sunt mai puţin interesante decât cele reale. Când imaginaţia este eliberată, chiar şi acest interes se pierde. Ţăranul vrea să cunoască doar realitatea.

Când s-a dezvoltat cititul, interesul pentru fapte s-a aprofundat. După cum vom vedea, ziarele cunoscute trebuie să ofere descrierea faptelor concrete pentru a fi citite şi promovarea progresului intelectual şi practic trebuie să ia în considerare această curiozitate concretă. Chiar şi la un nivel intelectual ridicat se păstrează caracterul intereselor teoretice. Lucrările descriptive de geografie, etnografie, tehnologie, zoologie, botanică, etc, sunt foarte populare; cărţile istorice sunt în plan secund; ficţiunea e pe ultimul loc dacă întâmplările nu sunt luate din viaţa reală a altor clase sau altor naţiuni sau, în general, dacă nu informează despre lucruri pe care ţăranul nu le cunoaşte. Drept rezultat, anumite ziare cunoscute au renunţat la obiceiul de a publica nuvele sau povestiri.

Situaţia este diferită printre muncitorii de la oraş şi clasele de mijloc, unde ficţiunea se citeşte mult şi un interes puternic pentru intrigă a favorizat succesul recent pentru literatura de senzaţie. Această diferenţă de interes dintre ţară şi oraş se datorează diferenţei de condiţii sociale.

Locuitorii oraşului nu au un interes atât de mare pentru faptele noi pentru că viaţa la oraş oferă o abundenţă de fapte noi, iar entuaziasmul ţăranului de a răspândi vestea nu se află la orăşeni. Caracterul relativ nestatornic al vieţii la oraş comparativ cu ţăranii, incertitudinea numeroaselor posibilităţi ale viitorului dezvoltă imaginaţia şi îi este mai uşor cititorului să se pună în pielea eroului şi astfel se bucură de intrigă. Pe de altă parte, numeroasele probleme sociale şi politice provocate de viaţa modernă industrială întâmpină o recepţie rapidă din partea muncitorilor la oraş decât din partea ţăranilor şi deschid calea dezvoltării vieţii intelectuale intense şi serioase. Astfel, se poate spune cu privire la

activităţile intelectuale ale clasei de mijloc că pot fi divizate în cititori de ficţiune fără interese sociale şi non-cititori de ficţiune cu interese sociale.

Este într-adevăr un tip de ficţiune agreat de ţărani; ficţiunea religioasă - legende, viaţa sfinţilor etc. Acesta este totuşi un alt fel de interes, bazat pe valoarea practică şi teoretică generală pe care ţăranul o atribuie concepţiilor religioase. Particularităţile acestei atitudini ne obligă să o remarcăm ca o clasă distinctă de interese teoretice. Interesul teoretic nu este neapărat independent de alte tipuri de interes, dar este doar o parte a interesului religios general care conţine şi elemrnte practice şi estetice. În timp ce în această maşinărie complicată a cultului aceste elemente sunt indisolubil conectate, în mit, elementul teoretic predomină şi devine izolat de celelalte. Relaţia cu practica este mediată.

Ar fi folositor să ştim totul despre natură sau spirite, magie, pentru a controla realitatea religioasă; dar acest control se exercită de către ţăran într-o mică măsura, din moment ce sunt specialişti care ştiu mai mult decât ţăranul despre natura lumii, dar au anumite mijloace şi puteri. Cu excepţia rugăciunii şi a câtorva ceremonii, ţăranul nu încearcă să îşi folosească cunoştinţele pentru a controla, ci apelează la specialişti. Din momentul în care specialistul intervine între teoria religioasă şi practica religioasă, interesul pentru teorie îşi pierde scopul practic. Mitul devine astfel o explicaţie teoretică, dar, pe de altă parte, interesul pentru mitologie rămâne cea mai populară formă în care se manifestă dorinţa ţăranului pentru explicaţii. Realitatea acestei dorinţe se arată prin faptul că mitologia creştină, mai ales partea privind originea lucrurilor şi a calităţilor lor, s-a dezvoltat mult şi multe mituri vechi, cum ar fi Geneza, au fost schimbate, sistematizate, completate. Mai târziu, ştiinţele explicative - fizica, chimia, biologia, geologia - au început să ia locul religiei.

Acestor trei sfere de interes teoretic - scheme construite în vederea practicii, fapte concrete, explicaţii genetice - corespund 3 tipuri de specialişti. Avem în primul rând ţăranii în vârstă şi experimentaţi care joacă rolul de sfătuitori atunci când apar probleme şi sunt adevăraţii leaderi la toate întâlnirile care vizează situaţii practice. Acest ţăran are o poziţie materiala destul de bună; succesul său este o garanţie a înţelepciunii. Este bine cunoscut pentru onestitate, altfel oamenii nu l-ar

asculta. Trebuie să fi călătorit mult sau nu, să fi întâlnit oameni diferiţi, pentru că acestea sunt asigurări ale faptului că va putea să abordeze orice situaţie nouă.

Este prudent, conservator, de încredere. Vorbeşte deliberat, încet, cântăreşte fiecare cuvânt. Argumentele sale nu sunt susţinute pentru că ascultătorul le cunoaşte mai mult sau mai puţin. De obicei alege puţine dintre schemele deja existente; funcţia sa principală este sistematizarea şi adaptarea la o anumită problemă practică. Aceşti sfătuitori sunt de obicei cele mai mari obstacole în faţa eforturilor de emancipare şi organizează ţăranii; odată ce un astfel de lider a câştigat, comunitatea îl urmează repede şi cu uşurinţă. Astfel de oameni sunt aleşi primari ai comunei. În epoci extraordinare de shimbări sociale (perioada revoluţiilor din 1904-1906) sfătuitorii erau înlăturaţi cu forţa de către un agitator popular care era influenţabil, nu datorită autorităţii personale sau selecţiei argumentelor pe care le aprobă comunitatea, ci aveau abilitatea de a provoca sentimente favorabile. Apoi ţăranul găseşte prin schemele sale argumentele necesare.

Al doilea tip ar putea fi numit narator. Poate să fie tânăr sau bătrân, ar fi călătorit mult sau a citit mult. El este sursa de informare despre fapte. Importanţa sa nu se compară cu cea a sfătuitorului. Nu trebuie să aibă neapărat o poziţie sociala, poate fi zilier, servitor sau parazit. El a moştenit funcţia pelerinului sau a cerşetorului antic. O poziţie socială solidă este mai puţin compatibilă cu această funcţie pentru că ai nevoie de mult timp să înveţi fapte noi. Insignifiant în muncă sau afaceri, naratorul devine o personalitate a momentelor libere de practică care, în serile de iarnă cu familia când se adună vecinii într-o cameră mare a unui ţăran bogat - barbaţii fumează, femeile fac treburi uşoare - ascultă naratorul.

Mai târziu, pentru că s-a dezvoltat cititul, naratorul este înlocuit treptat de către cititor.

Funcţia explicării a fost îndeplinită în mod tradiţional de către un om înţelept şi de către preot sau organist. Din moment ce explicaţiile religioase au făcut loc explicaţiilor ştiinţifice, apare nevoia pentru un nou tip de specialist. Într-adevăr, acesta este momentul în care apare filosoful în sensul Greciei Antice pentru că savantul modern nu poate satisface dorinţa de explicaţii multilaterale ale ţăranului. Apare omul auto-didact

care citeşte fiecare carte pe care o găseşte, mereu pregătit să discute despre orice subiect şi dornic să explice totul. Scrie scrisori elaborate ziarelor, vrea să contribuie la soluţionarea oricărei probleme ştiinţifice despre care aude, este dornic să facă schimb de corespondenţe cu savanţi faimoşi şi se gândeşte în continuu la lucruri abstracte. Din moment ce acest tip este nou la ţară, poziţia sa la ţară nu este determinată. Din moment ce este antagonistul natural al preotului, probabil va deveni un lider intelectual al mişcării anti-religioase când mişcarea se dezvoltă. În clasele de jos, populaţia deja joacă un rol în această mişcare.

Prestigiul social ataşat de funcţia sfătuitorului, naratorului şi filosofului, chiar dacă este amestecat la început cu un anumit tip de condescendenţă cu privire la ultimele 2 tipuri, este un factor important de instruire. Reciproc, când instruirea se dezvoltă, creşte prestigiul acestor funcţii. Vom vedea cum mişcarea de emancipare (iluminare) foloseşte aceste circumstanţe.

În general, progresul intelectual rapid al ţăranului din ultimii 30 de ani, progresul organizării sociale, au fost posibile doar prin anumite caracteristici preexistente ale vieţii ţărăneşti intelectuale şi sociale. Oamenii care au condus ţărănimea au reuşit să exploateze acele trăsături de dragul unei dezvoltări culturale, iar acesta este meritul lor.

2. Interesele estetice ale ţăranului au două mari surse - religia şi divertismentul.

Am remarcat deja analogia frecventă între fantezia religioasă şi estetică; ambele tind să-şi individualizeze obiectele, ambele găsesc un sens propriu în datele empirice care depăşesc conţinutul. Cu toate acestea, în timp ce în religie partea super - sensul lumii este luat în serios ca o realitate perfectă şi se referă la practică, din punctul de vedere al interesul estetic, nu se crede în existenţa sa şi acest rol oferă doar mai multă semnificaţie sensului lumii. Astfel, credinţele religioase a căror seriozitate s-au pierdut sau al căror sens real este uitat au devenit atitudini estetice. Găsim numeroase exemple în viaţa ţăranului. Vechile poveşti în care credinţele naturalist - religioase sunt încă vizibile şi multe poveşti despre spirite au acum surse de amuzament; naratorul schimbă de multe ori, scurtează, dezvoltă, le combină, dând frâu liber imaginaţiei. Multe dintre modele, forme şi combinaţii de culori în arhitectura populară, mobilă,

haine şi ornamente au valoare magică.[27] Semnificaţia magică este uitată în mare parte, dar modelele tradiţionale predomină gusturile. Vechile ceremonii a căror semnificaţie veche religioasă poate fi recunoscută uşor rămân de multe ori valoroase estetic pentru ţăranul care are un simţ al pitorescului, teatralităţii ceremoniilor de grup şi a performanţelor colective sau individuale. În timp ce atitudinea religioasă este încă în vigoare, se amestecă cu sentimente estetice şi este imposibil de determinat care sunt mai importante. Multe cântece religioase sunt cântate acasă de dragul plăcerii estetice şi se întâmplă ca o melodie religioasă să fie folosită cu cuvinte profane sau invers. Când o biserică este împodobită cu flori sau fetele se îmbracă în alb şi aruncă flori înaintea preotului, atitudinea religioasă este dominantă, dar nu putem spune acelaşi lucru când caii sunt împodobiţi cu flori de Rusalii sau când este împodobit bradul de Crăciun. Pe scurt, nu vedem doar rezultatele degradării vechilor atitudini religioase în cele estetice, ci în fiecare moment şi în multe detalii vedem că acest proces continuă.

Din amuzamentul social rezidă multe interese estetice ale ţăranului. Muzica populară şi poezia îşi au propria sursă. Majoritatea pieselor muzicale vin din muzica dance, după cum dictează ritmul. Toate poemele populare sunt cântece. În prezent, încă este obiceiul, în multe localităţi, când băieţii şi fetele se întâlnesc, chiar şi fără a dansa, pentru a cânta alternativ cântece vechi şi inventează unele noi, fie serios, fie în glumă. Uneori, poemele lungi sunt compuse şi repetate în acest fel, o strofă un băiat, cealaltă o fată. Dragostea este un subiect mai mult sau mai puţin serios în poemele cântate în societăţile mixte, în timp ce unele cântate de către băieţi sau fete au o varietate de subiecte, îmbrăţişând întreaga sferă a vieţii ţărăneşti.

Un tip de poezie a cărei sursă este nedeterminată este cântecul ceremonial şi discursul în versuri cântat sau recitat la nunţi, înmormântări, botezuri, chiar şi la recoltă şi la alte sărbători familiale sau sociale.

Multe dintre acestea sunt foarte vechi şi probabil au avut la origine semnificaţii religioase. Uneori sunt modificate pentru a se potrivi ocaziei. Altele sunt mai recente, uneori compuse pentru ocazii şi scopul lor este

[27] Cf. M. Wawrzeniecki, Nowe naukowe stanowisko pojmowania i wyjaSniania niektdrych przejawdw w dziedzinie Itidoznawstwa (Warsaw, 1910).

evident unul social - de a binedispune persoanele de faţă, pentru a oferi un sfat sau o atenţionare, pentru a exprima sentimente de solidaritate familială sau în comunitate, pentru a cere daruri, pentru a mulţumi pentru ospitalitate etc.

Recent, o mişcare estetică intensă s-a manifestat printre ţărani, mai ales în literatură, iar, în timp ce aceasta se dezvoltă pe baza tradiţiei, tinde să cadă sub influenţa modelelor reprezentate de clasele superioare. Probabil sunt foarte puţini ţărani pe jumătate educaţi care nu încearcă să devină poeţi. Vom examina această mişcare într-un alt volum.

FORMA ŞI FUNCŢIA SCRISORILOR POPULARE

Ţăranul polonez, aşa cum am arătat în colecţia de faţă, scrie multe scrisori lungi. Acest fapt este interesant având în vedere faptul că scrisul şi cititul sunt activităţi dificile pentru el. Necesită un efort dureros de reflecţie şi sacrificare a timpului. Scrierea scrisorilor este pentru el o datorie socială cu un caracter ceremonial, iar forma tradiţională fixă a scrisorilor populare este un semn al funcţiei lor.

Toate scrisorile ţăranilor pot fi considerate variaţii ale unui tip fundamental, a cărui formă rezultă din funcţie şi rămâne la fel, chiar dacă uneori degenerează. Numim acest tip „scrisoare de plecăciune/ bowing letter".

Scrisoarea de plecăciune este scrisă, în mod normal, către sau de către un membru al familiei care nu este prezent. Funcţia sa este de a manifesta persistenţa solidarităţii de familie, în ciuda despărţirii. O asemenea expresie devine necesară doar atunci când un membru al familiei şi-a părăsit zona natală; atâta timp cât familia rămânea în aceeaşi comunitate, solidaritatea era implicită şi permanentă. Întregul grup îşi manifesta unitatea la întâlnirile periodice şi extraordinare, dar niciun membru în particular nu era obligat să îşi manifeste trăirile familiale mai mult decât ceilalţi, dacă nu avea loc o ocazie extraordinară, spre exemplu, la nuntă. Individul care îşi părăseşte familia se află într-o situatie specială în comparaţie cu ceilalţi membri, iar scrisoarea de plecăciune este

produsul acestei situaţii. Nu îi corespunde nimic altceva în relaţiile familiale imediate.

Raportându-se la funcţia sa, scrisoarea de plecăciune are o structură precisă. Începe cu urări religioase: „Slăvit fie Iisus Hristos", la care cititorul ar trebui să răspundă: „În veacuri şi veacuri. Amin". Saluturile au o semnificaţie morală şi magică. Din punct de vedere magic alungă diavolul, din punct de vedere moral arată că cel care a scris este un membru al aceleiaşi comunităţi religioase, iar din punct de vedere al sistemului moral-religios fiecare comunitate este religioasă. O subordonare faţă de Dumnezeu mai poate fi exprimată prin întreaga scrisoare, dar saluturile sunt cele mai indispensabile expresii în acest sens. Apoi urmează informaţiile în care scriitorul, cu ajutorul lui Dumnezeu, este bine, sănătos şi îşi doreşte aceleaşi lucruri pentru cititor şi restul familiei. Ştim că sănătatea (lupta împotriva morţii) şi viaţa constituie motivul solidarităţii umane şi naturale (doar solidaritatea spirituală ţinteşte către putere). Urmează salutul de final, „plecăciuni-bows" pentru toţi membrii familiei sau de la toţi membrii familiei dacă scrisoarea îi este adresată celui care a plecat. Enumeraţia ar trebui sa fie completă şi să privească toţi membrii care locuiesc în acea zonă, dacă familia este dispersată, aşa cum se întâmplă des astăzi.

Găsim aceste elemente în fiecare scrisoare, chiar şi atunci când funcţia scrisorii devine mai complicată; cu alte cuvinte,fiecare scrisoare este una de plecăciune, o manifestare a solidarităţii. Pot fi schematizate diverse elemente; cuvintele „bows for the whole family - plecăciuni pentru întreaga familie" pot, spre exemplu, să substituie lunga enumeraţie, dar principiul rămâne neschimbat în toate scrisorile către familie.

Scrisoarea de plecăciune este singura care are o funcţie originală. Funcţiile celorlalte tipuri de scrisori familiale sunt indirecte;

Scrisoarea abia ia locul unei comunicări personale, imediate. Trebuie să îndeplinească aceste funcţii indirecte atunci când absenţa unui membru este atât de îndelungată încât este imposibil să aştepti întoarcerea sa.

În conformitate cu funcţiile indirecte, putem distinge 5 tipuri de scrisori familiale, care sunt, la rândul lor, scrisori de plecăciune.

1. Scrisori ceremoniale - acestea sunt trimise la evenimente la care ar trebui să fii prezent – nunţi, botezuri, înmormântări, zile de nume ale membrilor mai în vârstă; Crăciun, Anul Nou, Paşte. Aceste scrisori ţin locul discursurilor ceremoniale. Membrul absent le trimite în scris în loc să rostească discursul. Funcţia unei astfel de scrisori este aceeaşi cu funcţia întâlnirilor sau discursurilor, adică trezirea sentimentelor familiale la anumite ocazii care vizează tot grupul.

2. Scrisori informative - scrisoarea de plecăciune lasa naraţiunea detaliată a vieţii celui care nu este prezent în seama unei viitoare întâlniri. Dacă este probabil că întâlnirea să nu aibă loc în curând, scrisoarea trebuie sa îndeplinească această funcţie indirectă şi provizorie. În acest fel, o comunitate de interese este menţinută în familie, indiferent cât de lungă este despărţirea.

3. Scrisori sentimentale - dacă solidaritatea familială primitivă şi pe jumătate bazată pe instinct slăbeşte în urma separării, scrisorile sentimentale au sarcina de a trezi aceste sentimente ale individului, în afara ocaziilor ceremoniale.

4. Scrisori literare - am văzut că în timpul întâlnirilor informale, dar şi în timpul ceremoniilor, interesele estetice ale ţăranului sunt exprimate sub forma cântecelor şi recitalurilor de poezie.

Membrul absent care nu poate lua parte la distracţie trimite, de multe ori, o scrisoare în versuri şi uneori i se răspunde în aceeaşi manieră. Este un amuzament care conţine un element de vanitate, din moment ce scrisoarea este destinată pentru a fi citită în public. Scrisorile literare joacă un rol important în evoluţia prin care interesele estetice primitive, manifestate în timpul întâlnirilor grupului primar, se schimbă în interese literare.

5. Scrisori de afaceri - funcţia indirectă a acestora este destul de simplă. Pe cât posibil, ţăranul îşi rezolvă treburile în persoană şi se apelează la o scrisoare de afaceri doar atunci când separarea este de durată şi distanţa prea mare pentru a avea loc o întâlnire specială.

Până acum am vorbit despre scrisorile familiale, iar funcţia originară a acestora era de a ţine legătura între membrii familiei. Scrisorile adresate străinilor pot îndeplini toate funcţiile scrisorilor familiale, dar funcţia esenţială de a menţine solidaritatea există doar acolo unde este

asumată această solidaritate. Corespondenţa cu un străin poate ajuta la stabilirea unei legături care nu a existat înainte- funcţie pe care scrisorile familiale o au doar atunci când un membru intră în familie prin căsătorie, adică atunci când este asimilat un străin.

Trebuie să menţionăm şi relaţia dintre exprimare şi gând în scrisorile ţăranilor. Limbajul popular, după cum se poate observa şi din traducere, conţine multe propoziţii tradiţionale curente folosite în determinarea circumstanţelor pentru anumite atitudini. Nu sunt, asemenea proverbelor, rezultatele unei reflecţii generale asupra vieţii, ci modalităţi sociale fixe de a scrie sau de a vorbi. Ţăranul le-a folosit nu doar pentru atitudinile tradiţionale, ci şi pentru a exprima atitudini care diferă de tradiţie, dacă această divergenţă nu necesită o expresie nouă.

Când depăşeste forma uzuală de exprimare şi încearcă să găsească noi cuvinte sau expresii, atunci îi este greu să menţină proporţiile, mai ales când foloseşte limba literară. De multe ori, foloseşte cuvinte mari pentru a exprima trivialităţi sau, mai des, exprimă sentimente profunde şi puternice prin fraze comune şi slabe pentru un cititor inteligent, care nu este familiar cu aceste exprimări. Când ţăranul nu încearcă să imite limba literară, găseşte cuvinte pentru atitudinile sale care se regăsesc în cunostinţele sale psihologice, iar stilul său are o vigoare şi acurateţe greu de redat prin traducere.

În plus, societatea a încercat mereu să ritualizeze interacţiunile sociale până la un anumit punct, iar fiecare modificare a unui ritual produce turbulenţe profunde care ar putea fi anticipate. Avem, de exemplu, remarci ritualizate despre vreme în legături unde interacţiunile sociale sunt limitate la întâlnirile obişnuite, iar dacă la aceste întâlniri un om face o remarcă de genul: „copaci frumoşi”, în loc de „vreme bună”, acest lucru ar duce la speculaţii cu privire la sănătatea sa mintală. La ţărani, ca şi la sălbatici, toate interacţiunile sociale, inclusiv limbajul, sunt mai riguros ritualizate decât la noi şi atâta timp cât ţăranul rămâne în sfera limbajului tradiţional şi cel mai fin substrat al expresiei este signifiant. Am remarcat în această legătură că în materialul nostru este un grad redus de profanare sau abuz între cunostinţe sau membrii familie, în ceea ce priveste interacţiunile personale. Pentru un necunoscător sau o persoană plecată există forme de abuz, dar între rudele apropiate efectul maxim

poate fi produs de o divergenţă minimă de la normele uzuale ale limbii. Vezi seria Raczkowski, nr. 404, 429.

SPECIILE SCRISORILOR ŢĂRĂNEŞTI

Următoarele scrisori sau fragmente din scrisori sunt redate pentru a ilustra elementele enunţate anterior. Vom înţelege faptul că aceste specii reprezintă tipurile mai primitive şi de bază, care conţin mai puţine elemente de informare sau afaceri. Speciile scrisorilor informative şi de afaceri nu sunt redate aici, deoarece sunt predominante în alte serii ilustrate în volum. Vedeţi, spre exemplu, seria Wroblewski şi seria Kowalski.

Nr. 1 este un tip aproape pur de scrisoare de plecăciune.

Nr. 2 este de acelaşi gen, adresată unui preot care era interesat să înveţe ţăranii să scrie scrisori de informare- nu a avut foarte mult succes în acest caz.

Nr. 3 este sentimentală, scris pentru a „încălzi sângele îngheţat" al unui frate absent.

Nr. 4 reprezintă un fragment dintr-o scrisoare ceremonială-de felicitare.

Nr. 5 este interesantă deoarece conţine toate normele unei scrisori populare şi este şi un exemplu care arată cât de încântătoare poate fi o scrisoare în normele tradiţionale. Scrisoarea a fost publicată în ziarul „Palmer House", dar cel care a scris-o era fie menajeră sau camerista. Nu este literată, ne dăm seama după ortografie, absenţa punctuaţiei şi a majusculelor. Fata căreia i-a fost adresată scrisoarea nu ştia să scrie deloc.

Nr. 6 este de la o fată din Polonia către cumnatul ei din America şi arată în cel mai naiv mod efortul literar. Conţinea indicaţii care ne arată că şi cumnatul încerca să scrie literar.

Nr. 7 este începutul răspunsului dat lui Magdusia.

Nr. 8 este o porţiune în versuri cu rimă a unei scrisori ceremoniale, adresată scriitorului din nr.7. Nu stă foarte bine la capitolul compunerii de poezie, iar către sfârşit, versificaţia şi rima cedează.

În general, fiecare ţăran cultivat încearcă la un moment dat să scrie poezie, dar tendinţa este exprimată profund doar când începe să scrie pentru ziar şi o să analizăm aceasta situatia în volumul IV.

1. Perth Amboy, N.Y., August, 11, 1911

Primele cuvinte din această scrisoare, dragi părinţi, vă adresăm cuvintele Domnului: „Slăvit fie Iisus Hristos" şi sperăm că ne veţi răspunde: „De veacuri şi veacuri. Amin."

Acum vă informez despre succesul şi sănătatea mea şi cu ajutorul Domnului suntem bine şi vă dorim aceleaşi lucruri. Vă dorim aceste lucruri, dragi părinţi, din tot sufletul. Vă informăm în continuare că am primit scrisoarea voastră, care ne-a găsit sănătoşi, ceea ce vă dorim şi vouă. Acum vă întrebăm cum este vremea acasă, pentru că aici avem un soare care dogoreşte la 110 grade şi multe persoane simt că mor de la arşiţa de pe timpul verii. Acum, dragă tată şi dragă mamă, vă sărut mâinile şi picioarele. Închei această conversaţie. Rămâneţi cu Domnul. Lăsaţi Domnul să vă ajute cu o sănătate de fier şi să-mi permită mie să vă revăd, dragi părinţi.

Acum fac o plecăciune în faţa ta, dragă soră şi în faţa ta, preaiubite cumnat şi vă doresc fericire şi sănătate şi succes - ceea ce vă doriţi voi de la Dumnezeu ,vă doresc şi eu împreună cu soţul meu. Acum fac o plecăciune în faţa mătuşii Doruţa şi fratelui Aleksander şi Josef şi în faţa ta, bunico şi vă doresc sănătate şi succes; ce vă doriţi de la Dumnezeu, asta vă doresc şi eu vouă, preaiubită bunică şi ţie, preaiubită soră şi tie preaiubite frate. Acum fac o plecăciune în faţa cumnatului Moscenski şi în faţa surorii Adela şi le dorim toate tipurile de succes; ceea ce işi doresc ei de la Dumnezeu, asta le dorim şi noi lor. Acum facem o plecăciune mare în faţa lui Doborkoskis, cumnatului şi surorii şi copiilor lor şi le dorim fericire, sănătate şi succes. Ceea ce îşi doresc ei de la Dumnezeu, asta le dorim şi noi. La revedere.

Acum eu, Stanislaw Pienczowski, fac o plecăciune în faţa părinţilor (soţiei) şi vă informez, dragi părinţi, în legătura cu sănătatea mea şi că sunt bine cu ajutorul Domnului şi acelaşi lucru vă doresc şi vouă, dragi părinţi şi vă întreb, dragi părinţi, de ce nu mi-aţi scris nicio

scrisoare, pentru că eu am trimis o scrisoare, acum o săptămână, Nowickis-ilor şi au primit-o, iar eu nu mai pot îndura aşteptarea. Aşa că vă rog, dragi părinţi, să-mi scrieţi repede o scrisoare.

[Nesemnată]

2. Gerigswalde

Eu, Leo Wesoly, scriu Aprilie 28, 1912.” Slăvit fie Iisus Hristos.” În primul rând, fac plecăciuni mari în faţa ta, Părinte Canon, ca în faţa păstorului meu şi te informez, Părinte Ecleziastic, despre munca şi sănătatea noastră. Mulţumită Domnului şi Sfintei Fecioare, sunt bine. Munca pe care o îndeplinesc este să aranjez cărămizile pentru a fi duse la cuptor. De asemenea, te mai informez Părinte Canon, că a avut loc o eclipsă solară pe 1 aprilie, de la 1 la 2, dar a avut atât de indecent încât te cutremurai. Nu am mai multe să scriu, doar că fac plecăciuni sincere în faţa celor cu care lucrez şi cu care trăiesc în această Germanie (mârşavă). Fac o plecăciune în faţa soţiei, Rozalja. Nu mai am ce să scriu. Domnul a permis. Amin. Slăvit fie Iisus Hristos. Aceeaşi adresă.

Leon Wesoly

3. Warsaw, aprilie 29, 1914

„Slăvit fie Iisus Hristos”.

Dragă frate: [salutări; sănătate]. Deşi ne scriem puţin, aproape deloc şi nu stiu de ce suntem atât de reci, eu tot scriu această scrisoare cu sentimente fraterne, nu din principiu. Am fost cu părinţii noştri la sărbătoarea Resurecţiei Domnului Nostru. Am citit scrisorile tale. Părinţii noştri suferă că noi trăim doar pentru noi, ca nişte egoişti. Aşa că este de datoria mea să iau stiloul în mână şi cu ajutorul Domnului să-ţi scriu câteva cuvinte. În primul rând, îţi mulţumesc, dragă frate Jan, pentru amintirea părinţilor noştri -nu i-am uitat. Să nu-i uiţi nici pe viitor. Tatăl nostru arată tot liniştit şi fericit. Mama a îmbătrânit, dar nici ea nu arată rău. L-am văzut pe cumnatul nostru şi ştiu dacă îl cunoşti. Ce băiat! Nu este urât, doar că este mic şi are capul alb. Sora noastră Marya arată bolnăvicios. Nu am recunoscut-o. Stefa este bine, dar este nebună. Franciszka este bolnavă pentru că s-a consumat. Nu ştiu dacă este posibil

să o salvăm, pentru că a fost bolnavă toată iarna şi arată ca o stafie. Ea este mândria noastră, dotată cu anumite cunostinţe şi o minte ageră. Ce facultăţi posedă pentru învăţat şi pentru orice! Aşa că, dragă frate, ar trebui să facem cel mai mare efort pentru a o ţine în viaţă pe sora noastră pe care o iubim atât de mult şi care ne iubeşte şi ea. Acesta este rezultatul cercetării mele din casa părintească. Astăzi le scriu şi părinţilor şi mătuşii Zambrow. Scrie-le şi tu. Le-am trimis o poză. Trimite-le şi tu. Ţi-am trimis şi ţie o poză cu mine. Trimite-mi şi tu mie.... Ştii adresa mătuşii... şi te implor, dragă frate [scrie-i]. Ne iubeşte atât de mult, deşi nu ne vede niciodată. Fii bun şi Dumnezeu te va răsplăti. Aceasta îi va fi alinarea, pentru că cine altcineva ar putea să o aline? Se roagă pentru sănătatea şi bunăstarea noastră. Nu o uita. Te sărut şi îţi strâng mâna. Fratele tău iubitor pentru totdeauna.

Stanislaw Nuczkowski

Fie ca această scrisoare să îţi încălzească sângele îngheţat! Să trăim în iubire şi cordialitate şi Dumnezeu ne va ajuta.

4. Poreby Wolskie, ianuarie 30, 1910

„Slăvit fie Iisus Hristos”

Dragi copii şi mai ales tu, cumnată: Scriem a treia scrisoare şi încă nu avem un raspuns de la tine. [salutări; sănătate; urări] Sperăm că aceasta scrisoare să ajungă până la 16 februarie pentru că pe 16 februarie este Sf. Julianna, patronul cumnatei noastre. Te felicităm, dragă cumnată, pentru că este ziua ta de nume. Îţi dorim sănătate şi fericire şi viaţă lungă. Să nu ai parte de supărări; să vă iubiţi şi să trăiţi în iubire şi cordialitate; să fii fericită şi bucuroasă; fie ca Domnul să îţi aducă fericire în prietenii; fie ca Domnul să îţi dea tot ce-ţi doreşti; să nu duci lipsă de nimic; fie ca Domnul să te apere de orice accident rău şi să te protejeze şi să-ţi dea daruri, rouă cerească şi belsugul pământesc. Fie ca Domnul să îţi dea toate cele dulci, să te facă fericită şi să te salveze de rău. Aceste lucruri ţi le doresc mama şi tata din toată inima....

Jan şi Ewa Stelmach

5. 28, 1912

Încep cu aceste cuvinte: Slăvit fie Iisus Hristos" şi sper că îmi veţi răspunde: „De veacuri şi veacuri. Amin."

Dragă Olejniczka: Te salut din inimă şi îţi doresc sănătate şi fericire. Domnul să permită ca această scrisoare să te găsească bine şi fericită precum păsările din mai. Asta îţi doresc din inimă, dragă Olejniczka.

Ploaia cade; cade sub picioarele mele adormite.
Nu mă deranjează, poşta este aproape.
Când scriu mica mea scrisoare,
O să fug cu ea acolo,
Şi apoi, dragă Olejniczka,
Inima mea va fi uşoară [pentru că îţi voi oferi plăcere]

În niciun crâng nu cântă păsările mai dulce
Aşa cum cântă inima mea, dragă Olejniczka, pentru tine.

Du-te, scrisoare mică, dincolo de marea largă, pentru că nu pot să vin la tine. Când mă trezesc dimineaţa, mă uit spre ceruri şi am spus în sinea mea, dragă Olejniczka, că trebuie să-ţi trimit o scrisorică.

Dragă Olejniczka, mi-am părăsit tatăl, sora, fratele şi pe tine, pentru a începe o viaţă nouă în lumea largă şi astăzi îmi este dor şi pălesc precum lumea fără soare. Dacă o să vă mai văd vreodată, atunci asemenea unui copil, o să plâng de fericire. O să mă plec la picioarele voastre şi o să vă sărut mâinile. Atunci o să ştiţi cât vă iubesc, dragă Olejniczka. Am fost pe un deal înalt şi m-am uitat în zare, dar nu te-am văzut, dar nu te-am văzut şi nu te-am auzit.

Preaiubită Olejniczka, o să scriu doar câteva cuvinte. Câte granule de nisip sunt pe câmp, câţi stropi de apă sunt în mare, tot atâţia ani dulci îţi doresc eu, Walercia, de sărbatoarea de Paşte. Îţi doresc numai bine, o sută de ani de viaţă, sănătate şi fericire. Te călăuzesc printre crinii albi, mă gândesc la tine în fiecare seară, dragă Olejniczka.

Mai eşti sau nu în Bielice? Răspunde pentru că ţi-am trimis o scrisoare şi n-am primit răspuns. Nu poate să scrie nimeni pentru tine?

Acum o să-ţi scriu despre mine. O duc bine, foarte bine. Am lucrat într-o fabrică şi acum lucrez într-un hotel. Primesc 18 (în banii noştri 32)

de dolari pe lună şi asta e foarte bine. Dacă ţi-ar plăcea, l-am putea aduce pe Wladzio într-o zi. Mâncăm aici în fiecare zi ce mâncăm acasa doar de Paşte. O să-i aducem pe Elena şi fratele. Am avut 120 dolari şi am trimis 90.

Nu mai am ce să-ţi spun, doar că te salutăm din inima, dragă Olejniczka. Şi pe Olejniks şi copiii lor; şi pe Wladyslaw; şi pe Szases şi copiii lor; şi pe Zwolyneks şi copiii lor; şi pe Grotas şi copiii lor şi pe Gyrlas şi copiii lor şi toate cunostinţele noastre.

Adresa mea; America de Nord etc.

La revedere. Pentru acum, un adio dulce.

6. Wolka

Sokoeowska, aprilie 22

Stau la o masă
Într-o cameră zugrăvită
Masa mea tremură.
Îţi scriu o scrisoare, dragă soră şi cumnat
A înflorit un crin
Şi era Fecioara Maria.
Astfel, am visat
Că inima mea era lângă a voastră.
Prima oara o să ne salutăm,
Dar nu cu mâinile,
Ci cu acele cuvinte dumnezeieşti,
Cuvintele „Slăvit fie Iisus Hristos”.

Vă informez că aici este frig, e greu să plantezi sau să tai ceva. Vă implor să nu fiţi supăraţi pe mine pentru că nu am răspuns mult timp, dar nu am avut timp.

Acum vă scriu, dragă cumnate, cu zâmbetul pe buze, pentru că v-am citit scrisorile şi am râs şi mă gândesc că ai fost la o scoală bună dacă ştii să compui scrisori atât de bine. Dar tot ce scrii nu este suficient pentru că nu este niciun băiat gata să se însoare?

Acum, dragă soră Ulis, te informez că Jaşiek a fost la tine şi eu am rămas acasa, pentru că nu puteam merge amândoi. Apoi, probabil că sora

Hanka se va mărita, aşa că nu va mai rămâne nimeni la lucru. Probabil va fi o nuntă (cea a lui Hanka) când totul va fi plantat. Acum te implor, dragă cumnate şi pe tine, dragă Ulis, să-mi trimiteţi câţiva centi, pentru că o sa fiu domnisoară de onoare şi aş vrea să... [cuvinte neiligibile] şi nu am bani, pentru că acasa nu pot să economisesc nimic. Mă gândesc că nu aveţi încă nevoie de foarte mulţi bani, din moment ce nu aveţi copii. Acum mulţumesc Domnului că am un cumnat atât de bun şi amuzant şi că ne vorbim atât de nostim în scrisori. Când o să mă mărit o sa te pun cavaler de onoare. Acum nu va fi niciun razboi. Nu mai e nimic interesant acasa, doar că suntem sănătoşi, toţi şi vă dorim şi vouă acelaşi lucru. Nu mai am ce să vă scriu. Când Hanusia va fi maritată o să vă scrie şi o să vă învite....

[Salutări]

[Magdusia]

Acum, dragă [verişoară] Jagus, îţi scriu. Când tatăl meu a fost odată în casa mamei tale, mama ta a vorbit împotriva ta, pentru că atunci când Makar se întorcea în ţară, Jozef [soţul tău] a vrut să trimită o pereche de pantaloni şi o bluză, dar tu nu le-ai dat. Aşa că mama ta este supărată pe tine.

7. Aprilie 6, 1914

Du-te, scrisoare mică, pe şinele de tren
Dar nu te du la tavernă, unde oamenii beau bere,
Pentru că dacă te-ai duce acolo, te-ai îmbăta.
Şi nu ţi-ai mai croi drum până la sora mea,
Du-te, scrisoare mică, prin câmpuri şi păşuni
Şi când ajungi la Magdusia, sărută-i mâna.

Şi acum „Slăvit fie Iisus Hristos" şi Maria, mama Lui, pentru că este demnă de asta....

[Jozef Dybiec]

8. Brannau, decembrie 11, 1910

…Şi acum, preaiubit frate şi dragă cumnate,
De ziua solemnă de Crăciun şi Anul Nou
Trimit urări în casele voastre,
Şi vă implor, preaiubit cumnat şi soră şi dragă frate
Acceptaţi-mi dorinţele,
Pentru că avem acelaşi sânge.
În această zi solemnă sunt şi eu bucuros.
Şi dacă trăiesc şi mă întorc, o să vă urez prin cuvinte.
Cred că o să trăiesc ca să mă întorc la voi,
Şi sper ca şi voi să trăiţi până mă întorc,
Ca să ne felicităm unii pe alţii.
Pentru ziua de Anul Nou vă doresc de toate;
Fie ca Domnul să vă binecuvânteze din ceruri înalte.
Vă doresc fericire şi noroc,
Şi, după moarte, în ceruri o bucurie cerească.
Cât nisip este în mare, câţi peşti sunt în râuri,
Atâţia bani şi fericire vă doresc eu vouă.
Acum vă urez sărbători fericite
Şi „Hey, kolenda, kolenda!”[28] fericit
Şi să trăiţi până la un An Nou fericit
Şi fie ca Domnul să vă dea sănătate şi forţă de muncă,
Şi să faceţi mulţi bani.
Şi vă doresc un amuzament bun şi fericit
În ziua de Crăciun la cină.
Nu o să vă mai scriu în versuri,
Pentru că trebuie să vă scriu în alte cuvinte [ex., în proză].
.....

Stanislaw Dybiec

CORESPONDENŢA DINTRE MEMBRII GRUPULUI FAMILIAL

[28] Refren dintr-un cântec de Crăciun.

Pe lângă expunerea variatelor atitudini arătate, în aceste scrisori vedem şi organizarea primitivă a familiei în relaţiile sale cu problemele cu care se confruntă grupul în diferite situaţii de viaţă. Aceste situaţii sunt condiţionate fie de procesele interne sau externe şi evenimente la care organizarea familială s-a adaptat singură - naşterea, creşterea, căsătoria, moartea membrilor din grup, condiţii economice normale, mediul social tradiţional, viaţa religioasă tradiţională - fie de noi tendinţe şi influente externe la care familia nu s-a adaptat singură, cum ar fi creşterea gradului de instruire şi diseminarea ideilor noi, performanţe economice şi sociale, schimbarea ocupaţiei, schimbarea mediului social prin emigrarea în oraşe, în America, Germania şi contacte cu naţionalităţi vecine, în special ruseşti şi nemteşti.

Materiale de acest gen nu se pretează singure la o ordine sistematică strictă, dar scrisorile sunt aranjate în funcţie de prezentarea a două chestiuni: situaţia dominantă în care se află grupul sau membrii săi şi dezintegrarea progresivă a grupului familial.

SERIA BOREK

Plasăm pe primul loc o serie scurtă de scrisori scrise de copii. Fata, Bronislawa, are în jur de 17 ani, baiatul - Jozef, are 13 sau 14 ani. Partea de afaceri din scrisori este scrisă, evident, la cererea părinţilor. Poloneza [limba] din scrisori e foarte interesantă, tipic ţărănească, fără a avea cea mai mică înfluenţă a limbii literare; chiar şi câteva anomalii fonetice îşi găsesc expresia în ortografie. Acest fapt dovedeşte că scriitorii, în special fata, care este principalul autor, nu este atinsă de noile influenţe culturale. Într-adevar, pentru un cititor de poloneză, Bronislawa ne apare ca fiind tipul ideal al unei fete simple de la ţară în toate atitudinile şi interesele sale. Acest lucru este uşor de observat pentru că în acelaşi sat sau în vecinătăţi trăiesc familii care, mai ales generaţiile tinere, sunt într-o mare masură deasupra setului de atitudini tradiţionale. Acest lucru dovedeşte cât de individualizată şi variabilă este influenţa vieţii moderne asupra mediului ţărănesc; întâlnim variaţii mari chiar şi în cadrul unei singure familii.

Prospeţimea şi efervescenţa interesului acordat tuturor problemelor elementare ale comunei, familiei şi vieţii personale arătate în aceste serii - tipic popular, deşi în cazul lui Bronislawa se datorează faptului că ea se maturizează - pot fi comparate cu seriile Markiewicz, unde multe interese au fost dezvoltate sub influenţa instruirii şi cu seriile Kanikula, unde lipsa intereselor în viaţa comunală rezultă din lentoarea intelectuală care împiedică persoana să devină interesată de varietatea situaţiilor care pot implica chiar şi cele mai simple vieţi.

Încă un punct de interes în această serie îl reprezintă fixarea de timpuriu a atitudinilor în cazul copilului din mediul popular. Într-un grup primar cum ar fi comunitatea populară, schematizarea vieţii este simplă şi fixă, iar atitudinile şi valorile incluse sunt universale şi acceptate ca atare. Copilul, după cum vom observa în aceste scrisori, participă liber la interesele familiei şi comunităţii şi dobândeşte la o vârstă fragedă elemente ale unui conservatorism încăpăţânat.

9-16 DE LA BRONISLAWA ŞI JOZEF BOREK DIN POLONIA PENTRU FRATELE LOR DIN AMERICA

Dobrykow, octombrie 9, 1913

Dragă frate [salutări obişnuite şi urări; scrisori trimise şi primite]. Privind această Alianţă, te poţi înscrie, pentru că ai putea fi în pericol.[29] În plus, vei primi o hârtie, vei avea ceva de citit. Nu sunt veşti în întreaga parohie. Preotul construieşte un hambar şi cere bani. Organistul este la fel de consacrat precum preotul. A fost aici în Dobrzykow. În Gombin se construieşte temelia bisericii. În Dobrzykow cânta foarte frumos (corul). Vor să construiască şcoli în comuna Dobrzykow[30], dar oamenii nu sunt de acord, pentru că ar fi foarte scumpă ipoteca [taxele sunt plătite în funcţie de cât pământ ai]. Nu se întamplă nimic bun aici. Plouă mai mult decât în orice an. [culturi şi muncă la fermă]. Ar fi trebuit să recoltăm tot, dar a

[29] Alianţa Natională Poloneză asigură membrii săi. Planul de asigurare de viaţă nu este prea cunoscut printre ţărani, iar în acest caz, se pare că fata presupune că această asigurare te fereşte de moarte.

[30] Rezultatul unei legi noi care permite fiecărei comune să aibă câte şcoli este nevoie şi să asigurarea ajutorului guvernamental. Această lege a dus la agitatie în rândul ţăranilor căuzată de clasele inteligente privind dezvoltarea instruirii publice. (Vezi vol. IV)

trebuit să muncim înapoi (au plătit prin muncă) pentru caii pe care (vecinilor) i-am împrumutat. Când săpăm (după cartofi) a avut loc un accident. Porcul şi-a rupt piciorul. Şi, în general, vremurile sunt triste, este toamnă, plouă într-una şi totul este foarte trist. Dragă frate, de asemenea, m-am plictisit de stat acasă. Şi acum te implorăm să ne trimiţi bani cât de repede poţi pentru că avem mare nevoie de ei... şi acum ai un costum nou, aşa că trimite-ne o fotografie, pentru că sunt foarte curioasă... Fiica lui Ewka, Grodny, pleacă în America, tot în Chicago. Se laudă că pleacă la un iubit. Mi-a spus asta doar mie, dar şi oamenii vorbesc despre asta. Amin.

[Bronislawa]

10. Octombrie 26, 1913

Dragă frate… Am primit banii, 100 de ruble, pentru care îţi mulţumim din inimă... Cu sora Michalina a fost cum a fost. Nu vrea să se mărite cu acesta, asteaptă altul. Acu te informăm ce am făcut cu banii. Le-am dat Markiewiczs cele 50 de ruble cu dobândă, iar oficiului comunal plată cu dobândă. Ne-ai cerut sfatul, dragă frate, dacă ar trebui să te înscrii în Alianţă. [repetă sfatul din scrisoarea anterioară]. Când o să ne trimiţi bani, de data aceasta, vor fi pentru Michalina[ex. zestre]. Suntem multumiţi că Dumnezeu te ajută, astfel încăt oamenii te învidiază. Care sunt salariile pentru fete? Ce aş putea să agonisesc? Deşi munceşti mult, măcar câştigi bine.

Eu [Jozef] am un acordeon şi asist la Sfanta Liturghie. Mama mi-a cumpărat un stihar. Bronislawa cânta în cor. Acum e trist aici pentru că a venit toamna.

Eu, Bronislawa şi eu, Jozef, dragă frate, din toata inima, trimite-ne 10 ruble pentru un gramofon. Acum te informez, dragă frate, că îmi este foarte dor de tine pentru că nu te văd niciodată. Am lacrimi în ochi de fiecare dată când îmi amintesc de tine.[31]

[Bronislawa]

11. Decembrie 23, 1913, luna a 12-a

[31] Desigur că dorul e sincer, dar aici e folosit pentru a-l face pe frate mai vulnerabil la cerinţe. Vedem aici germenii politicii Kozlowska.

Dragă frate... Am primit scrisoarea ta... Am fost foarte trişti, mai ales Bronislawa şi eu, Jozef, pentru că nu ne-ai mai scris de atât de mult timp... Acum nu mai avem aşa mult de muncă... Avem vacanţe. Va fi frumos pentru noi pentru că acum (lucrătorii sezonieri) au venit din Prusia, aşa că sunt mulţi oameni în sat. Nu avem cal, nu mai avem nevoie de el. Vacă noastră tânară va făta în curând. După Crăciun vom treiera şi restul de secară. Am sacrificat porcul pentru noi... Nu sunt veşti acum... Probabil că la carnaval o sa fie mai multe veşti. [enumerarea nunţilor].

E un fierar care vrea să cumpere fierăria... Ne pui s-o vindem sau nu, pentru că el aşteaptă... Te întreb: „ dragă frate, dacă îi scrii scrisori fiicei lui Bugel, pentru că Bugel s-a lăudat la tatăl nostru că fiica lui intenţionează să te aştepte. Wladislawa Jarosinska s-a lăudat şi ea că îi scrii. Bronislawa e curioasă ce fel de muncă va face în America şi cum e vremea acolo acum. Îţi mulŢumim pentru cadoul pe care vrei să ni-l faci. Când îl trimiţi, pune-l pe numele lui Bronislawa, pentru că altfel părinţii îl vor lua. Acum eu, Jozef, ştiu destul de bine cum să asist la Sfanta Liturghie în latină. Iar corul cântă foarte frumos cântece de Crăciun. Preotul nostru a construit o capelă frumoasă. În Gombin mai fac o capelă pentru venerare, pentru că doar temelia bisericii este gata. Walenty Ostroski a început să meargă la biserică să cânte, dar nu are voce.

Iar eu, Bronislawa, te voi vizita probabil în primavară, pentru că nu ştim sigur dacă Michalina se va căsatori acum sau nu. Eu, Bronislawa, aş putea să mă mărit cu primul barbat dacă aş vrea, dar nu o să mă mărit cu oricine. Fiul lui Szymanski vrea să se căsătorească cu mine şi probabil va fi bine pentru mine, pentru că o să mă ia la Warsaw, pentru a deschide un magazin şi un restaurant. Dar nu îl vreau pentru că e învalid. Mai am pe cineva care îmi întoarce capul, dar doar dupa ce se întoarce din armată. Dacă se marită Michalina, o sa mă mărit şi eu, dar nu mă grăbesc. Nu-mi dă Dumnezeu pe altcineva decăt pe invalid? Domnul o să mă ajute să am pe altcineva. Mă ascund de el, dar tot vine la mine şi aduce cu el mai mulţi băieţi. Te întrebam dacă Witkowski are copii în America sau o soţie în plus?... Alina Krajeska a adus [ilegal] o fată mică din Prusia. Te informăm, frate, ce tată bun avem. Trăieşte ca un rege, iar noi toţi - ştii cum era înainte? Ei bine, acum e mult mai rau. E greu, ne putem plânge de multe...

Bronislawa şi Jozef Borek

12. Februarie 10, 1914

Eu, Bronislawa, am primit 10 ruble şi un copeck, pentru care îţi mulţumesc din inimă, dragă frate. Acum te informez că nunta lui Michalina a avut loc şi am sărbătorit-o de ziua Doamnei Noastre din Thunder-Candles[32], la ora 5 după-amiaza. Au fost puţini invitaţi în casa noastră, în jur de 60. Au fost 4 muzicieni. Muzica a fost foarte bună. Muzicienii erau străini din Wykow. Au fost 8 cavaleri de onoare şi 8 domnişoare de onoare... Nunta a fost atât de voioasă încât şi bunicul şi bunica au dansat. [enumeră alte nunţi] Eram la *poprawiny* (seara dansantă suplimentară; un festival care termină unul anterior) în Troşin, în casa părinţilor cumnatului nostru. El este un mare succes pentru noi. Averea lor este destul de mare... Dacă nu ai trimis până acum cele 100 de ruble, nu le mai trimite decât împreună cu următoarele în martie pentru că nu mai avem nevoie de ele acum. Nu-ţi fie teamă, poţi să trimiţi aceşti bani, nu-i vom irosi, îi vom da împrumut cu dobândă. Nu mai avem să-ţi scriem, doar te salutăm. Cumnatul şi Michalina te salută şi ei. Acum o să-ţi scriem cine a fost cu noi la nuntă [enumeraţie]. Şi alţii, dar nu vom mai scrie şi alte nume. Familia cumnatului este ordonată şi plină de caracter şi agreabilă şi bună. Fratele cumnatului are şi el un acordeon de 40 de ruble. Cântă foarte furmos. Michalina este foarte respectată, toţi fraţii lui îi sărută mâna....

Bronislawa şi Jozef

13. Februarie 26, 1914

Dragă frate... Vaca noastră tânără a fătat pe februarie 18. Bunicul şi bunica au promis să-i dea Michalinei pământ din 1 aprilie. Boi trei în casa bunicilor, să le dea să mănânce şi o rublă pe săptămână. Vaca noastră are o viţea. O vom păstra. Iar tu, Wladzio, nu-ţi fie teamă pentru că nu vom pierde aceşti bani; nu-i vom risipi, nu-i vom cheltui pe băutură; când o să te întorci acasă, o să ai aceşti bani.

Michalina a luat 25 de ruble pe scufia sa.

---

[32] Numită aşa datorită ceremoniei de consacrare lumânărilor considerate a alunga trăznetele.

Iar eu, Michalina Jasinska, mulţumesc pe împrumutul pe care mi l-ai dat pentru scufie şi pentru cele 100 de ruble pe care ai intenţionat să mi-i dai pentru nuntă, deşi nu mi i-ai trimis... Am împrumutat 100 de ruble de la Markiewicz, dar aceşti bani i-am dat înapoi lui K... cu banii pe care i-am luat de pe scufie mi-am luat o plapumă, 3 perne şi am dat 2 ruble bucătarului. Au fost datorii de acoperit. Mai am 10 ruble şi vor să le dau şi pe acelea, bunicul pe un cal, iar tata pe mălai. M-am măritat, într-adevăr, dar nu sunt nici pe gheaţă, nici pe apă [nu e stabilă]...

Acum scriu eu, Bronislawa... Au rămas puţine fete în cor, pentru că celelalte s-au măritat. În ultimele zile de carnaval am fost la Trosinek [cu părinţii cumnatului] – cumnatul, Michalina, bunicul şi eu. Fratele său mă respectă foarte mult. Fratele său a cântat la acordeon şi eu la fel. Au fost la noi acasă duminică. Oamenii ne invidiază foarte mult pentru acest noroc. Acum cumnatul este la noi acasă şi probabil că mai târziu va fi la bunicii noştri pentru că bunicul nu poate să lucreze. Probabil că îi va da ferma pentru că bunicul e mulţumit de el. Iar eu, Bronka (Bronislawa) o să fiu acasă, pentru că tu ai scris, dragă frate, că e rău în America. Nu te mâhni, dragă frate, în privinţa mea, pentru că o să mă căsătoresc şi în ţara noastră, din moment ce Michalina s-a măritat deja.[33] Dar o să aştept până te întorci din America, pentru că îmi doresc ca tu, dragă frate, să fii la nunta mea şi eu să fiu la nunta ta. Fie o să fiu domnişoară de onoare la nunta ta, fie o să fii tu cavaler de onoare la a mea.

Suntem foarte mulţumiţi că Michalina s-a măritat, dar ne-am întristat că tu nu ai fost la nuntă. Fraţii lui au fost atât de agreabili încât nimănui nu i-a fost ruşine cu ei. Ne salută, deşi sunt departe. Cel mai tânăr are 20 de ani. Din aceşti bani, eu, Bronka, mi-am cumpărat materiale pentru o rochie, iar eu, Jozef, un costum şi restul i-am dat mamei. Michalina a avut o rochie albă la nunta sa. Trei caleşti au fost la nuntă. Te salut, eu, Bronislawa şi eu , Jozef.

14. Mai 19, 1914

...Îţi mulţumim, dragă frate, pentru fotografie, iar tata îţi cere bani. Dacă nu poţi să trimiţi mai mulţi, trimite măcar 100 de ruble pentru

[33] În mod tradiţional, fata mai mică aşteaptă ca sora mai mare să se căsătorească, iar părinţii refuză de obicei ca mezina să se căsătorească prima.

Markiewiczs şi dacă poţi să trimiţi mai mult, trimite mai mult. O să împrumutăm... într-un loc sigur... Maekiewich [Stanislaw] din Zazdzierz a venit pe 15 mai din America şi ne-a dat nişte bani, 2 ruble... Eu, Jozef, îţi mulţumesc pentru aceste două ruble... Cumnatul s-a cunoscut cu Michalina aşa cum se întâlnesc băieţii cu fetele de obicei, aşa cum ai făcut tu cu Buglowna. Dragă Wladzio, Blugiel se laudă că Staska te aşteaptă. Dar s-a consumat foarte tare... Dacă Domnul ne permite să te întorci, ai putea să te însori unde a facut-o Wiktor Markiewicz. Îşi doreşte ca tu să te însori acolo [sora soţiei lui]. Nu mai cântă niciun cântăreţ dintre cei care erau înainte pentru că s-au certat cu organistul şi preotul şi acum învaţă alţii. Eu mă duc să cânt de fiecare dată când am timp şi probabil că mai târziu o să mă duc la plivit... O să câştig destul ca să-mi iau papuci.

Bronislawa

15. Iunie 5, 1914

Dragă frate... Am primit bani, 500 de ruble, pentru care îţi mulţumim din suflet... Michalina şi cumnatul ne părăsesc. Ei o să închirieze o locuinţă pentru că cei bătrâni nu-i primesc deocamdată. Acum vă informăm ştirile de la Pentacost: un carusel, un teatru, 12 procesiuni, multe de foarte departe.

Jozef

Eu, Bronislawa, îţi scriu câteva cuvinte, dragă frate. Despre bani o să scriu apoi, unde i-am împrumutat, pentru că deocamdată nu ştim. Aşa, dragă frate, tatăl nostru nu ajunge la o înţelegere cu cumnatul. Sunt ruşinată şi îndurerată şi nu stiu ce va fi pe viitor. O să-ţi scriu ţie pentru că nu am la cine să mă plâng. O să plec în curând la muncă pentru 4 săptămâni... Wladislaw Zabka îmi scrie scrisori din armată. Vrea să ne căsătorim când vine la toamnă din armată, dar eu nu vreau. Aş prefera un meşteşugar şi o să aştept un meşteşugar.

Bronislawa

16. Iulie 23, 1914

Dragă frate... banii tăi sunt împrumutaţi. Jan Golebiewski a împrumutat 100 de ruble, iar Jan Switkowski 300 ruble. Am notat... Acum te informăm despre provizii. Avem 2 vaci şi o viţea de la văcuţa tânără.

Tata a cumpărat o vacă pentru Michalina..., iar ei s-au dus să închirieze o locuinţă, dar au vândut vaca, au luat banii şi nu s-au dus nicăieri... Michalina nu vrea să cumpere o vacă pentru ea, dar au început să facă troc cu porci şi fructe. Pentru mine, Jozef, părinţii au cumpărat încălţări bune, doar un costum din bumbac, pentru că nu au fost destui bani pentru un costum din alt material. Tata abia putea să calculeze...

Jozef

Iar acum eu, Bronislawa, îţi scriu câteva cuvinte, dragă frate. ...Te informăm ce a făcut tata cu aceste 100 de ruble. A cumpărat o vacă pentru Michalina, un cal pentru el şi a plătit la oficiul comunal. I-am mai dat odată Michalinei o vacă, dar nu i-o vom da a doua oară. Deja ne-ai trimis 600 şi 12 ruble. Dragă frate, îţi mulţumim foarte multe pentru banii pe care ni i-ai trimis. Oamenii sunt invidioşi că Domnul te ajută atât de mult. Nu te amărî că un singur *grosz* se va risipi. Când te vei întoarce, toate îţi vor fi returnate... Am intenţionat să îţi trimit urări de ziua ta de nume, dar nu am fost acasă, am lucrat pe partea cealaltă a Vistula. Lucrez de 5 săptămâni. Am economisit destul cât să-mi cumpăr o rochie frumoasă de catifea şi papuci şi mai am şi un ceas. Poate o să-ţi trimit mai târziu o poză cu mine. Nu o să mai cânt pentru că nu mai am timp... Deşi sunt obosită de la muncă şi arsă de soare, măcar am cu ce să mă îmbrac... Michalina e alături de noi, dar vrem să plece la iarnă pentru că este prea greu să trăim împreună...[34] Dragă frate, eu, Bronislawa, aş vrea să te rog frumos să îmi trimiţi nişte bani pentru o maşină de cusut... o să plec la muncă acum, o să lucrez câteva săptămâni şi dacă îmi oferi ceva o să cumpăr una... Dar dacă îmi oferi ceva, trimite pe numele meu, pentru că cele 10 ruble le-au luat părinţii...

Bronislawa

SERIA WROBLEWSKIS

Familia Wroblewskis locuiesc în partea de N-E a Poloniei etnografice, într-o provincie relativ săracă. Familia (a cărei nume real nu

[34] Este clar că bunicul Michalinei trebuia să se retragă şi să-i lase moştenire ferma, dar a refuzat să facă acest lucru, iar tatăl, bazându-se pe ajutorul bunicului, nu a putut să-i dea o zestre suficientă, astfel că tinerii se află într-o situaţie dificilă. Vedem aici că retragerea persoanelor în vârstă este o verigă necesară în organizarea familială.

îl folosim) aparţine nobilimii ţărăneşti şi este relativ bine instruită. A locuit în acelaşi sat de cel puţin 15 secole. Douăsprezece sate învecinate sunt dominate de descendenţii aceloraşi strămoşi, deşi numele lor a fost diversificat. Comunitatea de origine a fost uitată în mare parte.

Figura principală a seriei este Walery Wroblewski, autorul majorităţii scrisorilor. Scrisorile lui aparţin, în mare parte, tipului informativ şi relaţional; funcţia lor este de a păstra conexiunea familiară între Walery şi fraţii lui prin susţinerea şi dezvoltarea unui „univers de discursuri" şi a unei sfere de interese comune. Mulţumită acestui fapt, scrisorile devin valoroase pentru noi. Ne oferă, într-adevăr, o relatare completă a intereselor fundamentale ale lui Walery, care, din acest punct de vedere, reprezintă tipul normal al ţăranului polonez.

Interesul esenţial este, evident, munca, mai ales cea personală. Munca salariată (ca grădinar la gara guvernamentală) joacă un rol adiţional în viaţa lui Walery şi o face pentru bani, în timp ce afacerea vieţii sale este munca la fermă. Este la fel la orice ţăran polonez, pentru care diferenţa dintre munca la fermă şi munca salariată reprezintă o diferenţă de scop economic: ferma ţine în viaţă toată familia, mai bine sau mai rău în funcţie de mărime, de valoarea solului etc., în timp ce banii necesari pentru haine, plăceri, ceremonii etc., trebuie să fie procuraţi din exterior prin muncă salariata, fie pe o proprietate vecină, fie prin emigrarea sezonieră. Un ţăran care nu are nevoie de venituri în plus de la copii săi sau din munca copiilor este mai presus de normal; un ţăran care are nevoie de bani în plus pentru a trăi este la graniţa dintre fermieri şi proletariat.[35]

Interesant este faptul că în cazul de faţă, interesul pentru muncă este independent de scopul economic, iar acest interes independent e manifestat doar în raport cu munca la fermă. Walery şi-a dedicat viaţa fermei, construirii de case etc. şi nu îi pasă prea mult de munca salariată, în ciuda faptului că ferma nu este a sa, în timp ce banii pe care îi câştigă sunt proprietate personală. Se plânge în continuu de situaţia sa nesigură şi, cu toate acestea, munceşte pentru plăcerea de a munci. Interesul este obiectiv. Aceeaşi obiectivitate este arătată în dorinţa sa de a învăţa orice are legatură cu ferma fraţilor din America.

---

[35] Introducere: *Atitudini Economice.*

Al doilea set de interese fundamentale este legat de familie. Se întamplă ca aici să găsim cele mai des întâlnite situaţii familiale:

1. relaţia lui Walery cu tatăl său şi fraţii în baza problemei moştenirii. În această relaţie, Walery, fratele cel mare, în raport cu tatăl şi Feliks, reprezintă vechiul principiu al solidarităţii de familie – care spune că familia ar trebui să acţioneze armonios ca un tot unitar, iar tatăl ar trebui să perpetueze interesele acestui tot, nu doar dorinţele sale egoiste - şi a justiţiei - care spune că problemele economice ar trebui sa fie moralizate, nu să aibă doar o bază legală. Această relaţie este diluată şi complicată de noul mariaj al tatălui. Mama vitregă nu este un individ izolat, ci membrul unei alte familii şi antagonismul de interese previne asimilarea ei în familia soţului. Din contră, dacă nu este posibilă o co-existenţă armonioasă ale celor două familii, soţul, tatăl lui Walery, pierde legătura cu propria sa familie şi este asimilat în familia soţiei.
2. O relaţie pur sentimentală şi intelectuală între Walery şi Antoni.
3. Relaţia lui Walery cu prima soţie prin boală şi moarte (vezi note).
4. Relaţia lui Walery cu fiica sa vitregă Olcia - o problemă economică şi sentimentală (vezi note).
5. Relaţia lui Walery cu proprii săi copii şi evoluţia care are loc sub influenţa schimbărilor situaţiei economice şi a manifestării progresive a caracterului copiilor. El continuă să muncească la fermă de dragul lor şi fără a avea interes în muncă; dar sentimentele sale se schimbă. Atâta timp cât prima sa soţie este în viaţă, atitudinea lui parentală e perfect normală; el este capul şi reprezentantul familiei. După moartea ei, el abia îi păzeşte pe copii, iar securitatea şi autoritatea sa sunt zdruncinate. Dar copiii sunt mici şi poate sunt la fel de săraci ca el, pentru că jumătate de fermă aparţine lui Olcia, astfel că mila îi menţine cât de cât atitudinea paternală tare şi definită. După moartea lui Olcia, copiii săi sunt singurii proprietari

îndreptăţiţi ai fermei. Pe măsură ce cresc, situaţia personală a lui Walery se izolează în mintea sa de situaţia copiilor şi apare un antagonism sublim între el şi fiul cel mare, deşi încă speră că fiul cel mare va lua ferma şi va avea grijă de el la bătrâneţe. În final, se recăsătoreşte, apar alţi copii, devine evident că fiul său nu îl va lua în grijă pe el şi pe noua sa soţie şi copiii, astfel că interesele sale devin disociate de cele ale copiilor din prima căsnicie. Legătura sentimentală este singura care a rămas şi vedem în aceste scrisori că şi aceasta slăbeşte.

6. Relaţia lui Walery cu cea de-a doua soţie (vezi note).

7. Relaţia lui Walery cu cumnata sa, soţia lui Feliks. Aceata este doar schiţată, dar în linii distincte. Este o ostilitate reciprocă evidentă bazată pe un antagonism economic, dar este pregătită de înstrăinarea datorată separării de durata şi condiţiilor diferite de viaţă în care a trăit Feliks şi familia sa. Aceste fapte ilustrează două fenomene generale: (1) După cum vedem în multe scrisori, chiar şi o relaţie normală legată prin căsătorie (nu spunem nimic despre una anormală, cum ar fi cea rezultată din a treia căsătorie a tatălui lui Walery) nu mai produce o conexiune între persoane, adică între aliaţi; cunoştinţe şi prieteni, dacă nu există o comunitate de interese necesară pentru a consolida relaţia. Cu alte cuvinte, asimilarea unui membru nou a devenit mai dificilă şi mai de durată, din moment ce vechiul tip de familie populară a început să se dezitegreze. (2) Înstrăinarea adusă de emigrarea în Rusia este mai profundă decât cea rezultată din emigrarea în America. Se pare că aceste diferenţe se datorează faptului că emigrarea în America a devenit un itinerariu mai normal, se aşteptă reîntoarcerea, iar emigrantul este identificat mai mult sau mai puţin în America cu anumite comunităţi poloneze mai numeroase şi mai puternice. În orice stadiu, viaţa în Rusia, cu organizarea sa familială slabă, exercită o influenţă de dezorganizare asupra emigrantului. Un alt exemplu relevant de

acest gen îl regăsim în seria Raczkowski, în scrisorile lui Ludwik Wolski.

Cu privire la interesele religioase, atitudinea lui Waley este o atitudine tipică a ţăranului modern. Viaţa sa religioasă este puternică şi are, în mare parte, o formă socială. Relaţia individuală cu divinitatea, după cum este exprimată în rugăciuni, viziune, sentimentul de subordonare etc. trece în plan secund în comparaţie cu partea socială a realităţii religioase - întâlniri, serviciu public, construirea de biserici, preoţie etc. Această atitudine este exprimată clar o singură dată în scrisori (Nr. 37). Sunt urme slabe ale sistemului tradiţional religios-naturalistic şi un interes nu foarte mare în sistemul magic.

Interesele sociale ale lui Walery sunt limitate la relaţiile cu vecinii şi cunoştinţele. Nu pare să joace un rol activ în organizarea politică şi în activităţile comunei sale - singurul grup politic în care un ţăran poate fi activ. El este interesat din postura unui observator al fenomenelor politice şi sociale în general, dar nu îşi poate exercita influenţa asupra acestor fenomene. Forma acestui interes este tipică pentru ţăranul din acele timpuri; marchează tranziţia de la o lipsă totală de interes la un efort de a influenţa organizarea politică şi socială, aşa cum vedem în cazul muncitorilor din oraşe sau în cazul ţăranilor, într-o mică măsură şi exprimat prin asociaţiile sociale, naţionale şi economice.

Interesul pentru piese de teatru şi alte forme de amuzament nu este puternic la Walery şi nu este în general în cazul ţăranului de vârsta sa, pentru că este împovărat de sarcinile grele ale vieţii. Amuzamentul social este, de fapt, singura formă de recreere pe care ţăranul o cunoaşte - cu excepţia consumului de băuturi şi a jocurilor de cărţi, ce pot fi considerate forme de amuzament social, iar aceste forme (nu ca amuzament independent) sunt permise moral. Varietatea formelor de amuzament este mai mare în cazul muncitorilor de la oraş. În cazul lui Walery găsim o formă nouă de amuzament - fotografierea.

Interesele pur teoretice ale lui Walery sunt îndreptate către fapte naturale, comice. Notăm că în general, cărţile populare despre ştiinţele naturale sunt lectura preferată a ţăranului.

Notăm o lipsă totală de interes rezultată din mai multe serii - tendinţa de „urcare". Walery nu încearcă să ajungă într-o clasă superioară,

deşi faptul că este un muncitor priceput (grădinar) şi are instruire i-ar permite să avanseze mai uşor.

Lipsa acestei tendinţe poate fi explicată de conservatorismul social excepţional care domină nobilimea ţărănească din provincie. Trăind de secole în condiţii analoage, cu foarte puţine oportunităţi de a avansa până la nivelul nobilimii de mijloc, în special ţinând cont de faptul că o carieră politică era exclusă după partiţionarea Poloniei, avansarea economică era împiedicată de suprapopulare, pământul era sărac, lipsa industriei în provincie, lipsa impulsului de a avansa a fost dată ţăranului prin eliberare şi mai târziu prin darea cu pământul, iar nobilimea ţărănească este mai stabilizată în izolarea sa de clasă decât oricare alta clasă veche. Obţii puţine lucruri în comunitate prin ascensiune. Walery probabil că încearcă să fie primul în satul său, dar prin calităţi personale, nu prin influenţa socială sau economică.

E mândru de munca sa, de casa sa, de produsele din gradină, dar nu e vanitos. În general, problema ierarhiei sociale pare inexistentă pentru el. Nu este exprimată nicio atitudine faţă de clasele înalte.

Un tipar mai mult sau mai puţin definit în aceste scrisori este cel al tatălui. Trăsăturile sale fundamentale, prin prisma cărora i se explică comportamentul, este dorinţa puternică de a trăi o viată personală până la capăt, în ciuda tradiţiei care cere că tatăl să fie purtătorul ideii de familie şi să se retragă de la controlul chestiunilor economice şi generale ale familiei, atunci când vârsta îl impiedică să îndeplinească aceste sarcini în beneficiul familiei.[36]

În lupta împotriva acestei tradiţii, bătrânului Wroblewski nu îi rămâne decât să se retragă complet din funcţia sa în familie. De fapt, el devine străin şi îşi trăieşte nestingherit viaţa personală. Prin căsătorie, într-adevăr, intră într-o altă familie, dar nu are, mai târziu, pretenţii asupra acesteia.

Celelalte personaje, pe cât este posibil de dedus din materiale, par bine definite.

FAMILIA WROBLEWSKI

[36]În această privinţă este o asemănare izbitoare între el şi Franciszka Kozlowska, diferenţa fiind că Francizska este femeie şi nu este reprezentanta ideii de familie.

Wroblewski, fermier
Cea de-a doua soţie
„Klimusia”, cea de-a treia soţie
Walery, fiul
Jozef, fiul
Antoni(Antos) fiul (trăieşte în America)
Konstanty (Kostus), fiul (trăieşte în America)
Feliks, fiul (trăieşte în Rusia)
Prima soţie a lui Walery
Anna P., cea de-a doua soţie a lui Walery
Soţia lui Feliks
Soţia lui Jozef
Olcia (Aleksandra), fiica lui Walery cu prima soţie
Edward
Waclaw
Jozia
Michal
Copiii lui Walery cu prima soţie

17-57, de la Walery şi Jozef din Polonia pentru fraţii lor din America: 17-54, de la Walery; 55-57, de la Jozef.

17. ianuarie 2, 1906

Dragă frate [salutări şi generalităţi despre sănătate]. Scrisoarea ta de pe 2 octombrie am primit-o pe 30 decembrie. A călătorit aproape 2 luni şi probabil că a stat la poştă pentru că a avut loc o grevă. Toate trenurile au fost oprite pentru mai mult de o săptămână, iar apoi poşta şi serviciile de telegraf au fost în grevă 3 săptămâni. „Grevă” înseamnă în limba ta „bezrobocie”, iar în rusă „zabastowa” [„oprirea muncii”]. Se întâmplă foarte des acum printre noi, mai ales în fabrici. Muncitorii îşi înaintează cererile. Vor salarii mai mari şi mai puţine ore de muncă; refuză să lucreze mai mult de 8 ore pe zi. Acum totul a devenit extrem de favorabil, mai ales pentru cizmari şi critori. ...Nici acum nu este ordine în ţară, pentru că pe octombrie 30 la Highest Manifesto s-a proclamat inviolabilitatea persoanei, libertatea presei etc. Într-un cuvânt, prin dorinţa monarhului avem mai multă libertate, pentru că suntem cetăţeni ai acestei

ţări, nu că înainte, când eram doar subiecţi; acum suntem toţi egali în ţară. Ziarele sunt publicate fără cenzură, aşa că acum scriu mai mult adevărul, doar că acest lucru nu este încă bine fixat. Libertatea de expresie a fost şi ea acordată şi din acest motiv se cânta diverse cântece, cum ar fi „Boze, cos Poske....” Pe scurt, mulţumită lui Dumnezeu, condiţiile nu sunt rele, dar se pot întâmpla multe, pentru că nu este pace în ţară şi pot avea loc multe nefericiri, cum a fost la Moscova şi în alte oraşe...[37]

În sfârşit am primit scrisoarea ta pe care o aşteptam cu nerăbdare. ...Nu e corect să nu scrii pentru atât de mult timp; mai mult de jumătate de an nu am avut nicio veste de la tine. Nu îţi cerem bani, pentru că trăim cum putem, dar îţi cerem să ne scrii mai des; alţi oameni trimit în fiecare lună sau chiar mai des. Deşi nu ştiu să scrie, tot dau de veste şi cer informaţii despre ce se întâmplă acasă. Cred că şi pe tine te interesează să afli, mai ales acum.

...Jozef a fost oarecum ofensat de scrisoarea ta. A fost imposibil de evitat. Trebuia să îi dau scrisoarea să o citească; dacă nu făceam asta, ar fi zis că avem secrete şi asta nu trebuie să se întâmple între noi.[38] Cu privire la întoarcerea ta, fă cum crezi, doar gândeştete bine şi scrie-ne, pentru că ferma nu poate rămâne aşa cum este acum. Dacă nu intentionezi să vii,

---

[37]Revoluţia din 1905-1906 a dus la dezvoltarea conştiinţei sociale şi a interesului pentru problemele politice printre ţărani. Până în acest moment, acele interese din polonia rusească au fost dezvoltate artificial, de agitatea patriotică a claselor inteligente. Într-adevăr, simplitatea şi izolarea caracteristică vieţii ţărăneşti, împreună cu organizarea birocratică a Ruşâsiei a redus posibilitatea ţăranului de a întelege că există o legătură între interesele reale ale vieţii sale cu problemele politice generale. Auto-guvernarea comunală a permis, în anumite limite, aranjarea majorităţii problemelor de zi cu zi, dar, în afara comunei, ţăranul nu avea nicio influenţă asupra vieţii politice şi sociale, astfel că toate fenomenele care îşi aveau originea în stat şi în organizarea economică - lege, serviciu militar, taxe, educaţie, limbă oficială, mijloace de comunicare, preţul produselor naturale şi manufacturate - îi păreau ca fiind determinate o dată pentru totdeauna de o formă supremă şi nedeterminată. Atitudinea lui faţă de aceste fenomene era mai mult sau mai puţin ca atitudinea sa faţă de vreme- resemnare fundamentală, cu o vagă urmă de a o influenţa prin rugăciuni şi daruri în ritualul lor de a menaja propria sferă de interese (Cap. „Mediul social”). Revoluţia a arătat ţăranului că ordinea sa se poate modifica şi poate fi influenţată direct, iar organizarea se face prin voinţa omului; a arătat, în acelaşi timp, relaţii necunoscute şi neasteptate între multe probleme care păreau abstracte şi faptele de zi cu zi.

[38] Aceasta este ultima explicaţie motivată a unui fapt nemotivat, adică faptul că scrisorile nu sunt individuale, ci sunt proprietatea familiei. Aici întâlnim funcţia fundamentală a scrisorii ţărăneşti în general - menţinerea sau restabilirea conexiunii individului cu grupul familial, atunci când această conexiune e slăbită de o separare (plecarea cuiva).

Feliks este de acord să vină, dar cred că e prea slab pentru munca la fermă. Nu pare să existe altă cale, pentru că e greu sa reparăm pierderile. Şi eu intenţionez să plec cât de curând şi să stau acasă, pentru că este foarte greu [să fiu angajat şi sa lucrez la fermă]. O să fie foarte rău acasă pentru câţiva ani, ştiu asta, dar probabil cu timpu va fi mai bine, dacă Domnul ne ajută, pentru că „E mai bine să fii într-o piele de oaie cu Dumnezeu, decât într-o mantie de blană fără El" şi „Aşa cum s-a purtat Kuba cu Dumnezeu, aşa s-a purtat şi Dumnezeu cu Kuba."[39] Am vândut boul în toamnă şi am cumpărat o vacă. Intenţionez să mai cumpăr una pentru a avea 4. Intenţionez să vând un cal şi să cumpăr altul, pentru că acesta nu e bun de plug şi vreau să ar cu caii. O să ţin două vaci pentru mine şi o să vând laptele de la celelalte două. Am mai cumpărat şi 7 gâşte, nu ştiu cum se vor împerechea. Intenţionez, de asemenea, să îmi continui planul de a construi o casă.

Edward va merge la şcoală anul acesta în Lapy; plătesc pentru studiile sale 50 copecks pe lună, dar când îmi voi părăsi postul [ca grădinar la staţia de tren guvernamentală], probabil că vor cere mai mult. Ambii cai au avut gurmă(o boală a cailor) şi arată rău. Iarna a fost blândă până la Crăciun. Acum, de când cu Anul Nou, vremea e mai rece; poţi să mergi pe sanie...Nu-mi amintesc dacă am scris despre faptul că se construieşte o biserică în Lapy. Intenţionează să facă prima dată o capelă şi mai târziu, când o să aibă bani, o biserică....La moară am dus porumb, tata pentru el şi eu pentru mine, când avem timp. Acum îţi trimit salutări din partea noastră şi copiii te salută- Aleksandra, Waclawa, Edward, Jozefa şi Michal. Îţi dorim toate cele bune. Domnul fie cu tine.

W.Wroblewski

18. Februarie 8, 1906

[39] Încrederea în Dumnezeu, văzută din faptul că Dumnezeu se amestecă direct în treburile omului este dezvoltată în mod natural în comunităţile izolate cu o energie practică mică şi un ritm lent de viaţă şi scade în jurul centrelor industriale şi a comunităţilor active şi progresive. Este interesant că Walery, o persoană activă, încă menţine atitudini ale unui fatalism religios ,perfect adaptate la o intensitate mică a vieţii practice din mediul său, dar nu sunt adaptate la propriul lui caracter.

Dragă frate Antos şi Kostus... Acum vă informez că probabil o să îmi păstrez postul, deşi nu sunt încântat pentru că nu stiu când o să am timp să fac ceva pentru mine [să construiască o casă]. Sper în fiecare an să o fac şi nu pot. Acum eram sigur că o să rămân acasă, dar acum o săptămână am vrut sa renunţ la post. Mi-au dat o zi să mă gândesc şi apoi urma să îmi spună ceva despre asta. O zi, apoi încă una, a trecut o săptămână şi nu au zis nimic. Eram sigur că încercau să găsească pe alcineva. Eram sigur pentru că anul trecut păreau că vor să mă schimbe, dar când le-am spus mi-au zis că au fost mulţumiţi de mine. După mai mult de o săptămână, când m-am dus la ghişeu să îmi iau un bilet pentru Warsaw, şeful m-a întrebat dacă vreau să rămân sau nu. Le-am spus că aş putea să rămân cu anumite condiţii, dar nu speram să le obţin. Şeful mi-a spus că e dispus să mi le împlinească. Dacă aşa, o să rămân, dar nu sunt sigur, pentru că era o promisiune şi dacă nu le îndeplinesc, nu rămân.

În rest nu este nimic nou. Tata încă munceşte pentru el acasă. A recoltat grânele, dar nu a adus fânul de la râu şi acum nu poţi trece râul şi nu ştiu cum va fi pentru că am avut două zile consecutive de îngheţ şi trei zile de ploaie.

Când va veni vara, nu ştiu ce vom face. Nu ştiu dacă Feliks va veni sau nu şi tata nu cred că va putea ţine ferma singur. Dacă Feliks vine, nu ştiu ce va fi, pentru că tata nu promite că va mai lucra la fermă. Probabil că o va vinde în final, deşi ar putea lua pe cineva să îl ajute, pentru că are destui bani, dar nu intenţionează să facă aşa.

...Nici la ferma mea nu are cine să muncească. Credeam că o să o fac singur, dar nu e nimic sigur; pe de altă parte, îmi trebuie puţinii bani pe care îi câstig... Acum biserica din Plonka a fost jefuită... Hoţul a intrat seara, a fost închis acolo şi a luat banii şi a fugit pe geam... Nu avem nunţi acum, deşi este carnavalul...

W. Wroblewski

19. Aprilie 2, 1906

Dragi fraţi... O să împărţim în gând cu voi mâncarea sfântă [swiecone]. E păcat că voi probabil nu o să aveţi swiecone, pentru că sigur sunteţi departe de biserică. Nu vă putem ajuta; probabil că o să vă amintiţi

de ţara noastră şi nimic mai mult.[40] Dar probabil că Dumnezeu vă va permite să vă întoarceţi şi atunci ne vom bucura...

În privinţa banilor, i-am primit şi o sa fac cum mi-a scris; o să dau 10 ruble tatei şi o să îi păstrez pe cei 240 sau o să îi pun undeva bine până te întorci. Între timp, copiii le mulţumesc unchiului pentru urări şi promisiune. Se apropie primăvara, dar deşi e deja Aprilie, vremea e rea, ninge în fiecare zi. Unii au văzut deja berzele; cred că sunt nefericite, mergând prin zăpadă.[41] După cum am scris, am vândut boul şi am cumpărat o vacă; am vrut să mai cumpăr una, dar nu am avut şansa, pentru că vacile nu sunt bune şi sunt scumpe. Am vândut calul pe care l-ai cumparat, pentru 62 de ruble şi am cumpărat altul pentru 64 de ruble.

Are 4 ani şi aceeaşi culoare ca cel de dinainte; e greu să îi distingi, pentru că se mişcă la fel, doar că celălalt avea chişiţe (smoc de păr lângă copită) albe şi acesta le are puţin mai lungi. Intenţionez să ar cu el şi cu cel de 2 ani. Adam Drop din Plusniaki a promis că ară. Am cumpărat acest cal de la Skwarki, în vecinătate unde Frania Perkoska, fiica lui Wojciech, este acum cu soţul ei. Nu stiu dacă ţi-am scris sau nu, dar ea s-a măritat cu Kleofas Galaszewski. Când mergi de la noi spre Sokoly, trebuie să coteşti pe lângă ferma lor, pe stânga...[42] Nunta a fost în ultimele zile ale carnavalului şi am fost şi noi la cină. În timpul cinei, am cântat la gramofonul lui Jozik; mi l-a împrumutat. L-a cumpărat din Warsaw şi ştie diverse cântece şi marşuri.

Nu mai ştiu dacă ţi-am scris despre ce nenorocire l-a păzit Dumnezeu pe tatăl nostru. La sfârşitul carnavalului, hoţii au vent să fure caii, iar tata a dormit în şopron, lângă grânar. A auzit ceva, s-a ridicat şi a ieşit pe usă. A văzut ceva negru lângă zid şi a strigat :"Cine e acolo?" Omul a tras cu un revolver, dar nu l-a nimerit pe tata. Au fugit. Erau doi. A doua zi, oamenii au găsit un glonţ în usă. Tata a făcut zgomot şi a venit

[40] Urările de Paşte, împărţirea swiecone cu gândul la rudele îndepărtate sunt mijloace evidente de păstrare a legăturii de familie, în ciuda separării şi în forma particulară pe care legatura o are în grupul ceremonial.

[41] Un exemplu al compasiunii ţăranului pentru animale. Poveştile populare arată că această compasiune ajunge la cote înalte. Spontană până la un anumit nivel este, de asemenea, o dovadă a sistemului naturalistic religios.

[42] Acest tip de informaţii detaliate aminteşte membrului care este plecat de mediul în care familia trăieşte şi are funcţia de a păstra vechiul „univers al discursului" şi astfel menţine legătura de familie.

la noi să ne trezească, dar nu i-am mai găsit. S-au dus la Plonka, au furat un cal şi o căruţă de grâne şi au dispărut. Aşa s-a terminat nenorocirea. Oamenii sunt atacaţi pe drum şi jefuiţi, iar în oraşe, hoţii vin în case, omoară sau ameninţă cu pistoale, iau ce pot şi dipar fără urmă. Acestea se întampăa de la greva de anul trecut. Multe fabrici s-au închis, muncitorii au fost daţi afară şi aceasta este cauza jafurilor.[43]

După sărbători Feliks va veni la fermă, dar vine mai ales pentru că nu are biserică acolo şi nu are unde să educe copiii. Cred că va fi prea dificil pentru el să muncească la fermă. Nici nu poate rămâne acolo, din cauza a ce ţi-am spus.

Acum te informez că în credinţa noastră sfântă Romano-Catolică a apărut o nouă sectă, erezie sau decădere şi chiar preoţii au produs-o. Ziarele scriu că sunt în jur de 50-70 de astfel de preoţi care se numesc „Maryawitas", iar oamenii i-au poreclit „Mankietniks". Ei văd o faţă, o „terţă", că fiind sfântă. Ea le dictează viziunile ei diferite, iar ei o cred; nu vor să asculte de episcopi şi promulgă o nouă dogmă- imaculată concepţie. Aceşti preoţi au atras câteva parohii de partea lor;oamenii cred învăţăturile ei greşite. Asta se întâmplă în vecinătatea Plock, în partea opusă faţă de warsaw. Aceşti preoţi spun trei rugăciuni în fiecare zi. Episcopul a trimis preoţi care să închidă aceste biserici, dar Maryawitas au bătut preoţii adevăraţi şi nu i-au lăsat să închidă bisericile. Toate acestea au loc în prezent. Este o diavoliţă după cum scrie episcopul, o anume Felicia Kozlowska, îmbraca în haine preoteşti şi este clar că preoţii tineri o preferă pe ea. E îngrozitor să citeşti în ziare ce se întamplă acolo; poate că sfârşitul lumii nu este departe. [44]

Ţi-am scris ce am putut despre ţară, pe scurt, pentru că dacă aş fi vrut sa-ţi scriu cu detalii, mi-ar fi trebuit multe foi de hârtie. Acum te rog să îmi scri despre mine. Cum sunt făcute pasajele pe sub pământ? Sunt

---

[43] Cauza reală era, evident, alta. Deşi lipsa unui loc de muncă a jucat un rol în recrutarea bandelor de hoţi, motivul principal era dezorganizarea socială şi morală a vieţii adusă de noile idealuri, care, pentru masa de oameni, nu erau echivalente cu constrângerile tradiţionale sociale din organizarea vieţii practice (notele din seria Jaşinski, nr. 757 până la final)

[44] Secta „Maryawitas" reprezintă prima erezie din care au facut parte ţăranii de secole. O să dăm mai multe detalii în volumul IV. „Sfârşitul lumii" este presupus de fiecare data când are loc o demoralizare generală. Este dependenţa de escatologia ideilor creştine.

proptele? Ce se întâmplă când cărbunele e scos - pasajele se surpă sau rezistă? Pe scurt... tot ce poate fi nou pentru noi…[45]

W. Wroblewski

20: Aprilie 25, 1906

Dragi fraţi... Am rămas la muncă. Aici e primăvară din plin; oamenii au cultivat ovăz,mazăre şi cartofi, pomii înfloresc, berze, rândunici şi alte păsări au venit acasă. Acum îl aştept pe Feliks. El a plecat de la locul de muncă şi îşi aşteaptă banii şi biletele pentru drum. O să vină în curând. Tata caută ajutor în fiecare zi. Acum o sa-ţi trimit nişte fotografii făcute de mine la Paşte. [descrierea fotografiilor]. Ştim din ziare că o mare nenorocire a avut loc în California, în oraşul San Francisco. Să ne ferească Dumnezeu pe noi şi pe voi de aşa ceva! [salutări].

W. Wroblewski

21: Mai 12, 1906

Dragi fraţi... Nu mă miră de ce ai scris puţin [fiind bolnav], dar nu ştiu de ce Kostus... mi te-a prezentat aşa, de parcă ţi-am făcut ceva. Ar trebui să înţeleagă că tu, fiind bolnav, nu ai putut să suporţi atâtea; în alte condiţii [ai fi privit toate acestea] ca pe o bagatelă. În viaţa omului drumul nu e mereu presărat cu flori; are şi mulţi spini.[46]

Acum probabil că şti că am rămas acasă la ferma mea. Munca la câmp e bună, plantăm cartofi şi când vom termina, o să începem să construim casa. Nu pot să cumpăr acea parcelă de la Tomasz Pal. După ce s-a gândit mult, a spus că l-ar vinde numai dacă i-aş da 150 de ruble pe parcela de lângă grădină. I-am oferit 80 de ruble, dar nu a fost de acord. Mai târziu am auzit de la un servitor de-al său că l-ar da cu 100 de ruble, dar nu mă grăbesc, pentru că ar fi prea scump. Aş putea să dau atât de mult numai dacă aş avea câţi bani are el.

---

[45] Ca şi în alte întrebări asemănatoare, se pare că interesul scriitorului e pur obiectiv, nedeterminat de faptul că în aceste condiţii trăieşte membrul familiei plecat. Dar efectul este evident acela de a constitui o arie comună a vieţii intelectuale şi de a menţine legatura de grup, fie că acest lucru e făcut conştient sau nu.

[46] Aluzii la anumite incidente pe care nu le putem determina, din moment ce avem doar scrisorile către Anton, nu şi către Kostus.

Acum te informez că Jan Gluchy s-a întors din America şi intenţionează să construiască o casă în grădina de la Stas. Înainte să se întoarcă, soţia sa a vrut să construiască un fel de baracă, dar Filus nu a vrut să-i dea o parcelă. I-a propus parcela de langă gradina mea...dar era prea mică pentru ce voia ea. Era hotărâtă să îl convingă pe tata să îi vândă o parcelă mică pentru grădinărit, dar nu am vrut să am un astfel de vecin atît de aproape şi i-am zis tatei să n-o vândă.

Eram gata să o plătesc chiar eu. Dar tata a plantat acolo singur. Mai târziu, Filus i-a propus să-i dea lotul de lângă iaz, dar acesta era prea mic pentru ea, dar şi acolo era vecină cu mine. În final, după multe rugăminţi, le-a dat lotul de lângă Stas Laba şi acolo îşi vor construi casa. Acum, dupa cum zic oamenii, mă hărţuiesc, mai ales Filus, pentru că Jan a făcut foarte bine că a pus mâna pe acel lot.[47]

Acum îţi spun ceva legat de nunta fratelui nostru Jozef. Am fost cu Olcia la nuntă şi m-am întors acasă după cină. După cum am scris, trăieşte cu soţia sa în casa din Stas Gembiak, iar tatăl nostru a luat un baiat de la Kozly şi încă munceşte singur la fermă. Am o dispută cu Feliks Gambiak; s-a apropiat mult de grădina mea şi a arat în spatele ei până la gard. O să-ţi scriu despre cum se va termina.

Primăvara ţine mult în acest an, pomii abia acum înfloresc, iar anul trecut au înflorit de Sf. Wojciech. Acum nu mai am nimic interesant să-ţi scriu, doar te informez că Michalek a făcut primii paşi de Paşte şi spune că micul Domn i-a ordonat să meargă, pentru că El s-a întors din morţi. Acum merge destul de bine şi i-ar plăcea să meargă toată ziua prin grădină...

W. Wroblewski

22: Iunie 30, 1906

Dragi fraţi... vă informez în primul rând că există în Plonka o temelie pentru noua biserică; într-o săptămână, duminică, consacrarea pietrei de temelie va fi celebrată. Acum toată lumea aduce ofrande, fiecare ce poate. Dacă nu e prea greu pentru tine, te rog mult să trimiţi ceva bani.

[47] Multe certuri dintre vecini sunt rezultatul sistemului în care a fost construit satul şi care face imposibilă că zona ocupată de o singură familie sa crească, cu exceptia cazului în care cumperi pamant de la un vecin. (Nos. 26, 39, 40).

Preotul rosteşte în fiecare duminică numele celor care au contribuit.[48] Servicul din lapy este celebrat în capelă, ca în fiecare biserică. Şi ei o să construiască o biserică.

Acum, de ziua Corpus Christi în Bialstok a fost un pogram al evreilor. Două procesiuni au mers prin oraş, una a noastră şi cealaltă a ortodoxilor greci. Câteva persoane au început să împuşte din casă procesiunea ortodoxă.[49] Panica s-a instalat printre oameni, dar se spune că nu a fost nimeni omorât. Armata a fost chemată şi au tras înspre geamuri; cine se uita pe stradă probabil a fost împuscat. Alţi hoţi au dat năvală în magazinele evreilor; au intrat şi au furat ce au putut şi au omorât evrei. În jur de 600 de evrei au fost omorâţi şi alţii răniţi. Multe magazine au fost distruse. A doua zi, în Lapy, vagabonzii au distrus căteva magazine şi s-a terminat. Acum e stare de război; armata e peste tot.

Ieri a fost o furtună cu fulgere; ploua puternic cu grindină. Oamenii au început să cosească, deşi apa băltea pe câmp, dar acum fânul va pluti. Râul a crescut şi e imposibil de cosit acum . Probabil că nu va fi fân în acest an, dar pe câmp totul creşte frumos. Într-o săptămână, dacă avem vreme bună, oamenii vor începe să recolteze secara. Anul acesta am avut o primăvară blândă, iar recolta se va face devreme. Intenţionez să merg la Czestochowa [în pelerinaj] cu soţia şi Edward, dar nu ştiu când o să vină biletele...

Acum te informez cum merge cu munca la fermă. Se pare că Feliks se înţelege bine cu bătrânii. Deşi munceşte, ară şi dă cu îngrăşământ, pe scurt, face tot ce e necesar în muncă la fermă, e greu să lucreze sub conducerea celui bătrân. Trebuie să se îmbrace pe el şi pe copiii lui şi să supravieţuiască, iar cel bătrân nu îi dă bani; ţine totul pentru el. Nu îi dă nici măcar suficientă mâncare. Vrea să îi alunge cât mai curând posibil şi asta cred că se va întâmpla curând, iar cel bătrân o să-şi vândă partea . va fi suficient pentru el şi soţia lui să trăiască până

[48] Este o chestiune de mândrie familială. Prin faptul că donează ceva, fraţii din America dovedesc că ei încă se consideră membrii ai familiei şi comunităţii şi, în acelaşi timp, o duc foarte bine.

[49] Se ştie că aceste împuşcături au fost provocate de huliganii ruşi, pregătind pogromul. Au fost îndreptate către procesiunea rusească pentru a dovedi simpatia sau cel puţin pasivitatea autorităţilor ruseşti.

mor. Cearta începe de la „De ce au venit?”, dar tata a vrut să vină pentru că nu avea cine să muncească pământul şi astfel trebuia să îl vândă.

Acum zice: „ Fă ce vrei şi trăieşte cum poţi!”, aşa că Feliks e obligat să îşi găsească de muncă şi tata va lucra la fermă în stilul lui, până nu va mai fi nici măcar un lot. Dacă trăieşte mult, probabil că va rămâne o pungă şi un băţ din ferma lui şi asta va fi singura noastră moştenire, pentru că nu e nicio şansă să ne înţelegem cu tata...

W. Wroblewski

23: Iulie 5, 1906

Dragi fraţi... V-am spus despre Feliks, cum merg lucrurile la fermă. Acum o să vă scriu mai multe. Dupa cum am scris deja, tata l-a lăsat să gestioneze ferma, dar asta a durat cam 2 zile; apoi tata a preluat conducerea. Apoi a început mizeria şi cearta. Feliks se plânge că i s-a făcut o nedreptate, că şi-a pierdut locul de muncă şi acum tata nu îi dă nimic. Era supărat pe mine pentru că i-am scris că tata intenţionează să îi dea ferma s-o conducă şi acum nu i-o dă sau i-a dat-o şi a luat-o înapoi. Am început şi eu să susţin, de dragul lor, că tata nu procedează corect. Tata a spus: „Dacă e vina mea, o să le las Kopciowizna [o parte din fermă]. Lasă-i să muncească şi să mă ajute până la sfârşit şi apoi o să-şi primească răsplata.” Nu m-am opus, am spus doar că nu poate decide singur, că trebuie să scriu şi să vă întreb şi pe voi, deci să mai aştepte. Acasă se ceartă într-una; Feliks se plânge de mizeria în care e, că are de muncă dar nu are ce mânca - că tata nu le dă mâncare. Feliksowa [soţia lui Feliks] vine de mai multe ori pe zi la mine, de fiecare dată se plânge de câte ceva. Lucrurile au mers atât de departe încât tata şi Feliks au luat în mâini cuţite şi topoare. Ea fuge des la mine, spunându-mi că o dată tata i-a bătut apoi că vrea să-i alunge de acasă înfometându-i. Evident, nu l-am lăudat pe tata pentru asta. Orice aş spune împotriva tatei, ea se duce şi îi spune lui. Toata nebunia asta s-a clarificat....când Jozef a venit, mi-a spus că s-a certat cu tata, iar tata s-a confesat. A spus: „Am greşit faţă de ceilalţi copii şi ţi-am dat Kopciowizna şi aşa îmi mulţumiţi?”

Până acum totul s-a făcut în secret; nu ştiam nimic despre aşa ceva, nici eu, nici Jozef. Apoi am înţeles şi i-am spus lui Jozef despre răutatea lui.Am atras mânia asupra mea; erau supăraţi că le-am spus: „

Ne-ai furat pe toţi, pentru că ai făcut totul în secret."[50] A spus că tata i-a înterzis să ne spună. L-au atras pe tata în asta în timpul târgului din Sokoly şi tata le-a dat păntul în aşa fel încât îl va deţine până la moarte, iar dupa moartea tatei va fi al lor, ca un dar, iar ferma să fie divizată în mod egal. După aceasta nu s-au mai certat cu tata şi ieri s-au mutat la Jozef Pilat şi stau acolo. Ce se va mai întâmpla o să vă spun toate la timpul lor. Am auzit că vor să ne dea în judecătă pe mine şi pe tata pentru răul pe care i l-am făcut. Vor încerca să demonstreze prin scrisorile mele că eu le-am scris să vină, că tata vroia să le dea ferma s-o conducă şi acum refuză, că a dat-o, dar a luat-o înapoi etc., aşa că li s-a comis o nedreptate. Dar i-am scris „Dacă trebuie să vii, gândeşte-te bine la asta". A răspuns: „ Trebuie să mă mut în ţara mea pentru copii." Aşa că a venit şi a făcut bine! I-am spus că acum poate trândăvi 2 ani, din moment ce a primit ce şi-a dorit, plus salariile; nu trebuie să caute de muncă... vă rog să scrieţi părerea voastră despre această afacere. Poate că această scrisoare se va regăsi printre documentele lui Feliks? [Poate mă veţi vorbi la Feliks de rău şi îi veţi trimite această scrisoare]. Dar nu cred acest lucru.

Rămân respectuos faţă de voi şi scriu mereu adevărul.

W. Wroblewski

24: Iulie 27, 1906

Dragi fraţi... Pe 23 iulie, zi memorabilă pentru noi, am fost cu soţia şi Edward în Czestochowa. A meritat.

Nu ştiu dacă o să mai am această oportunitate vreodată; a fost prima dată şi probabil ultima pentru că e foarte departe. Merită văzut încă o dată. Rămâne la voia Domnului dacă ne va mai da şansa să fim într-o localitate atât de cunoscută pentru miracolele sale sau nu. Mulţumim lui Dumnezeu că am vizitat-o măcar o dată în viaţă.

Acum vă informez despre Jan Gluchy. Este în New York şi trimite bani pentru soţia sa. Nu demult a trimis la adresa mea 120 de ruble; i-am luat de la soţie. Sumele mai mici le-a trimis soţiei şi vrea să trimită totul

[50] Ceea ce a făcut bătrânul a fost ca să se asigure că există alianţă a cel puţin unui fiu împotriva celorlalţi şi să renunţe la control fără a fi perceput ca un inamic. Dovedeşte că bătrânul nu consideră morală poziţia sa, deşi avea tot dreptul să facă ce vrea cu ferma sa.

prin mine, dar nu vreau să mă încurc cu banii altor persoane... [51]Vă trimit o fotografie, deşi nu una reuşită, a bisericii din Plonka, făcută în ziua consacrării temeliei... În aceeaşi zi a fost consacrat un nou cimitir [descrierea cimitirului]. Acum vă informez că am recoltat secara. Vremea e bună, uscată, poate prea uscată. Recoltele sunt mediocre, cartofii nu vor fi la fel de buni ca anul trecut...

Acum vă informez despre casă şi conflictul cu Feliks. Dacă aţi primit scrisoarea mea, ştiţi că e vorba despre moştenirea Kopciowizna -cum au făcut-o în secret cu tata, apoi cum s-au certat cu tata, cum s-au mutat în casa lui Jozef Pilat. Acum ea rămâne acolo cu copiii, iar el s-a dus la vechiul loc pentru a-şi găsi de muncă. Nu imi scrie nimic, pentru că suntem certaţi. I-am spus că asemenea lucruri nu ar trebui făcute cu viclenie şi că ar fi putut face toate acestea cu ştirea tuturor. S-a scuzat pe motiv că tata ia interzis să spună despre moştenire. Nici acum nu ştiu dacă în moştenire scrie ceva de moară; probabil nu şi o să trebuiască să o mut de pe parcelă. Tata munceşte cum făcea şi înainte; angajeaza oameni, dar nu ştiu cât o să mai reziste. Când bătrânul o să cadă la pat nu ştiu cum o să mai muncească la fermă. Feliks şi-a primit deja partea şi dacă bătrânul nu o schimbă, tot va primi o parte egală cu noi. Ce ar trebui să facem?

V-am mai întrebat, cum să procedăm? În opinia mea, ar trebui să aibă doar acea parcelă şi atât şi tata ar trebui să împartă restul între noi. Judecaţi singuri...

W. W.

25: August 27, 1906

Dragi fraţi… Jozef mi-a spus că a primit şi el o scrisoare de la voi. Nu ştiu dacă a răspuns, dar a spus că nu vrea să vină în America, pentru că îi merge bine aici. Acum îmi cereţi sfatul, dacă să rămâneţ în mine sau să veniţi acasă sau să vă căutaţi altceva de lucru în America. Vă las pe voi să decideţi, dar cred că e periculor să renunţaţi acum la muncă şi vă sfătuiesc să vă căutaţi altceva de muncă în America şi să veniţi acasă în primăvară sau să mai rămâneţi acolo şi să veniţi mai târziu. Nu ascultaţi

[51] Glauchy nu are încredere în abilităţile soţiei de a gestiona banii.În astfel de cazuri, omul din America încearcă să exercite control asupra soţiei prin intermediul cunoştinţelor sau prietenilor.

sfatul meu. Orice aţi face e bine, pentru că mă tem să nu se întâmple ca în cazul lui Felus, deşi nu cred că aţi putea să fiţi atât de răi ca el. [52]Acum mă blesteamă pe mine pentru căutatea lui. I-am scris: „dacă vii, gândeşte-te bine ca să nu regreţi". Şi ce a ieşit? Ne-a furat pe toţi şi mă abuzează pe mine şi pe tata. Bătrânul e şi el oarecum vinovat pentru că nu i-a dat ce a promis; dar l-a răsplătit chiar mai mult decât e corect, prin moştenire. Ce vrea de la mine? Am înţeles că mă jigneşte şi în scrisorile pe care i le scrie soţiei lui, spunând că e în mizerie din cauza mea. De ce mă jigneşte? Pentru că am spus adevărul, că nu e corect să acţioneze aşa; toţi ar trebui să ştie ce intenţionezi să faci. L-a deranjat că i-am spus adevărul în faţă. Chiar dacă tata i-ar da toata averea lui, tot nu ar duce-o bine. Dar a cui este vina? Nu ştia munca la fermă? Ar fi trebuit să ştie ce înseamnă muncă la fermă şi ce viaţă e şi dacă a riscat nu ar trebui să dea vina pe alţii.

Îl iubesc la fel cum îmi iubesc toţi fraţii, dar îl urăsc pentru ce a făcut, pentru atâta răutate; nici măcar un străin nu ar fi procedat aşa, iar el ne este frate. Destul cu asta, să-l lăsăm să „latre" cât vrea. Acum, dragă frate, îmi este teamă să îmi spun opinia. Cred că cel mai bine ar fi să fac ce am scris mai sus, pentru că şi dacă ai avea bani şi pământul te-ar acoperi, ai prefera să îţi vezi ţara natală, chiar şi fără niciun ban. Dacă ai avea şi ceva bani în buzunar ar fi şi mai bine.

Acum te informez că vara a fost secetoasă. Trec mlaştina cu Edward încălţat, să iau caii de la păşunat, apa s-a evaporat de peste tot. Edward călăreşte singur calul tânăr. În curând va merge la scoală în Lapy. Îţi trimit o fotografie cu copiii. Toţi au crescut bine, doar Michalek nu e în poză. Nu merge; e bolnav; dar se va însănătoşi.

Recoltele sunt mediocre; de Transfiguration of Our Lord nu mai erau recolte de vară pe câmp; totul a fost cules, pentru că a ţinut vremea cu noi. Deja săpăm după cartofi. Nu sunt chiar atât de răi pentru un sezon secetos. În unele locuri au crescut chiar mari. Ieri Waclawa şi Edward au

[52] Responsabilitatea unui sfătuitor pentru consecinţele sfatului dat este destul de mare când sfătuitorul are o influenţă personală mare asupra celorlalţi pentru că, aşa cum am notat în Introducere: Interese Teoretice şi Estetice, ţăranul acordă sfatului o consideraţie proporţionată cu prestigiul celui care oferă sfatul, mai mult decât valoarea intrinsecă a sfatului. În cazul de faţă, sfatul lui Walery are greutate pentru că este fratele lor mai mare.

scos o căruţă de cartofi din valea de lângă curtea tatei. Waclawa a avut grijă de gâşte pe vară, dar nu sunt multe. Cele 6 gâste au facut 23 de boboci, pe care am luat 23 de ruble, cu excepţia câtorva care nu au crescut şi nu arătau bine. Ar fi bine să facă drum spre păşuni pentru că e secetă, dar oamenii din sat nu se unesc. Nimeni nu s-a dus să-l facă. Am lucrat singur în câteva dimineţi, am făcut începutul, dar am fost singurul prost; alţii sunt deştepţi şi nu merg la muncă, deşi e greu să-l faci în timp util. De ce, lenea, idioţenia şi întunericul nu fac nimic bun!

Acum cu războiul japonez sunt destule ştiri în ţară, dar nu vă spun acum, pentru că ar trebui să descriu tot ziarul. Dacă citiţi ziarele, sigur ştiţi şi voi. Ar trebui să vă abonaţi măcar la gazeta Swiateczna, pentru că acum ziarele scriu adevărul, fiind necenzurate.

Şi acum tata munceşte singur la fermă şi nu îl aud să se plângă că e muncă grea. Ară, dă cu îngrăşământ şi treaba merge. Dar pentru cât timp?

În Sokoly, duminica trecută, temelia noii biserici a fost consacrată şi am fost acolo împreună cu copiii mei. În aceeaşi zi, i-am fotografiat în casa mea sau, mai degrabă, în faţa casei...

W. Wroblewski

26: Octombrie 29, 1906

Dragi fraţi... Am primit şi cea de-a doua scrisoare din care am aflat de acel ghinion, vânătăile de pe mâini.

Acum vă informez că intenţionez să rămân acasă anul acesta, dacă nu apare ceva neaşteptat. Nu fac altceva decât să-mi fac planul pentru casă. Mi-am cumpărat mai mult de 5 kop de ghivece pentru grădină. În privinţa terenului de la Tomaszek, nu l-am cumpărat încă. Deşi nu prea am bani, puteam rezolva într-un fel sau altul dacă chiar voia să îl vândă. Dar ce pot să fac? Anul trecut m-am dus expres la el spunându-i să mi-l vândă, dar m-a refuzat sub un pretext sau altul. Vrea să facă schimb, dar nu am ce să-i dau. Numai dacă aş cumpăra undeva pentru el, dar nu vrea nimeni să vândă. Mi-ar trebui acest lot lângă grădină, pentru că Lapy este în continuă expansiune. Acum avem o capelă în lapy, v-am trimis fotografia. Acum mai construiesc un turn mic pe ea. E convenabil cu bisericile. Fiecare merge unde doreşte, fie în Lappy, fie în Plonka. Când

mă întorc de la muncă intru în capelă şi spun rugăciuni, pentru că seara serviciul de rugăciuni e celebrat prin aprinderea lumânărilor şi arată foarte frumos.

Acum vă informez că Roch a venit acasă acum câteva săptămâni. Încă nu am vorbit cu el, dar oamenii spun că a fost prins la vamă şi a fost trimis acasă cu criminalii. În privinţa calului, tata l-a vândut în vară pentru 60 de ruble şi cred că vom cumpăra ceva din Suraz, dacă nu sunt prea scumpi caii, pentru că e un târg mic azi. Filiksowa a plecat la Feliks şi şi-a vândut lucrurile lui Jozef Pilat. A vândut şi vaca pe care le-a dat-o tata, pentru că a trăit în casa lui Pilat. A plecat pur şi simplu, nu mi-a spus nici mie, nici tatei când a plecat spre acele păduri.

Acolo ar trebui să trăiască, cu urşii, nu cu oamenii. A fost un fel de maimuţă înainte. Niciun om cinstit nu ar fi făcut ce au făcut ei. A cui este vina? Cât m-au blestemat pe mine şi pe tata ! Să nu-i pedepsească Dumnezeu pentru asta. Se gândesc doar la avere şi bani şi nu vor altceva. Nu-i interesează biserica şi postul dacă pot trăi confortabil pe lumea aceasta.[53]

În privinţa lui Michalek, el este mai bine şi merge singur. Edward a fost bolnav, a avut pojar. Acum se reface uşor... Am avut o vară secetoasă şi toamna este şi ea uscată. Nu este apă suficientă în fântâni, iar frigul nu e departe. Dacă o ţinem aşa nu o să avem apă pentru la iarnă.

În ţara noastră tot dezordine e, uneori jafuri, uneori sunt oameni ucişi de bombe sau împuşcături. Nu demult a fost un pogrom în Şiedlce, unde armata a tras şi 3 zile cu armele, după cum scrie în ziare. Acum e stare de război; guvernatorul general din Warsaw a spus că cine nu vine la serviciu militar o să-i condamne părinţii la 3 luni de închisoare şi o amendă de 300 de ruble, iar prim-ministrul a declarat că în localităţile unde e declarată stare de război, cine nu vine e considerat subiect la curtea marţială. Probabil ştiţi ce e curtea marţială şi n-o să o descriu...

[53] Expresie tipică a ţăranului idealist, latent în toate atitudinile practice. Există o diferenţă notabila între un ţăran ca Walery şi un muncitor ca Wladek.

Ar fi bine dacă Kostus s-ar gândi uneori la ţara lui şi ar scrie ceva, măcar despre sănătate şi succes. Roch a adus vestea că s-a căsătorit. Poate de aceea s-a schimbat şi nu ne scrie.[54]

W. Wroblewski

27: Februarie 24, 1907

Dragi fraţi: Am aflat de ghinion... Această veste ne-a înspăimântat teribil şi suntem foarte trişti că ai păţit aşa ceva. Am primit şi o scrisoare de la Kostus astăzi...

Am aflat că eşti mai bine şi am mai aflat de la el că a venit un miner mic;pune-i să ne trimeată o fotografie cu familia lui. Am primit şi cealaltă scrisoare a ta de pe februarie 4, în care ne-ai spus despre păţanie şi îţi scriu că mi-a provocat o mare neplăcere scrisoarea ta - că a fost ultima picătură.[55] Crede-mă, dacă ştiam că scrisoarea va ajunge la tine când erai în asemenea condiţii nu aş fi menţionat nimic, dar de unde era să ştiu? ..Dacă am făcut reproşuri, scrisoarea ta m-a forţat să le fac. Mi-ai spus că eşti în compania unor persoane cu care nu poţi rezista fără bere şi whisky. Am vrut să te trag de acolo, aşa că ţi-am spus că banii risipiţi acolo ar fi de folos aici şi pentru cine ar fi de folos.[56] Nu ştiam că tu ai probleme cu banii. Ştiu doar că dacă cineva are bani şi vrea să trimită şi are cui să îi trimită, o face şi nu scrie că îi este greu, decât dacă chiar îi este. Ce s-a întamplat între noi e de-a dreptul ridicol. Dar nu mai contează asta, fie cum vrei tu. Astăzi, acum, nu vreau nimic de la tine. Dar ai greşit când ai spus că ai plecat şi nu ai luat nimic (proprietate) cu tine.[57] Nici eu nu am şi e posibil ca niciunul să nu aibă nimic. Nu îmi iese nimic din asta. Dacă vreau un sac de porumb şi dacă iau de la tata, îi plătesc ca oricărui alt vecin. Ce se va întâmpla cu ferma tatei nu ştie nimeni... După cum am spus, e posibil ca niciunu să nu primească nimic... S-ar putea să putem să prevenim asta, dar ar trebui să ne gândim împreună pentru că acum e

---

[54] Există un proverb: „Cine se căsătoreşte, se schimbă" şi se justifică prin faptul că individul e influenţat de grupul familial, iar dupa căsătorie, mai intră sub incidenţa altui grup.

[55] Scrisoarea la care se referă lipseşte.

[56] Walery a cerut probabil banii pe care fratele său îi datora.

[57] „Greşit" pentru că părea că Walery profita de toată proprietatea familiei

momentul... Nu pot impiedica asta singur şi probabil nu v-ar conveni; deci e necesar să decidem cât mai curând posibil în privinţa tatei şi a fermei.

Acum, în privinţa lui Jozef, s-a căsătorit la ultimul carnaval. Nu vrea să trăiască împreună cu tata, ci a închiriat o cameră în noua casă din stas Gambiak şi s-a mutat acolo cu soţia. Eu mi-am părăsit munca şi de la prima zi de Lent sunt acasă şi mă gândesc cum să-mi construiesc casa...

28: August 15, 1907

Dragi fraţi: [salutări, veşti despre recolte]. Acum vă informez... că sunt veşti. Pe 7 august, după Transfiguration of Our Lord, bunica, sau, mai degrabă mama noastră vitregă, a murit. A pus deoparte nişte bani, dar i-a dat preotului pentru construirea bisericii [58] şi diverse alte lucruri care au fost furate de familia ei chiar înainte ca ea să moară şi nu a mai rămas nimic. Chiar şi un pui a dispărut în timpul înmormântării. Tata a rugat un preot să vină la înmormântare, dar fără a ţine o cuvântare şi aşa a fost. Dar doamnei Malinowska [o rudă a decedatei] nu i-a plăcut acest lucru şi a cerut preotului s-o binecuvânteze înainte de a o îngropa. Evident că avea un motiv să facă asta; mortul s-a purtat bine cu ea. Nu ştim cum va reacţiona tata; poate că se va căsători pentru a treia oară. Asta nu ar fi de dorit pentru noi, poate ar fi chiar o calamitate. Dar ce putem să facem, din moment ce tata nu zice nimic despre cum va fi pe viitor. Ar putea foarte bine să trăiască cu mine şi cu Jozef sau să împartă ferma între noi şi l-am întreţine noi. Nu ştim cum va fi. Dar dacă se mai căsătoreşte încă o dată, suntem pierduţi. Îţi cer sfatul, cum prevenim asta?

Acum, privid construirea casei mele, probabil că anul acesta va fi gata doar temelia. Nu am timp să mai continui, pentru că am destul de mult de muncă la fermă. Nu mai aveam pietre şi am plătit 8 ruble pentru jumătate de cub (probabil metru cub). Nu o să fie suficient var şi probabil o să mai fie nevoie şi de alte materiale. Între timp, banii mei sunt pe terminate, iar gâstele mi-au murit, la fel şi porcii. Pe scurt, lucrurile merg

[58] Walery este indignat de faptul că şi-a dat banii preotului, iar hainele ei propriei familii, aşa că nu a rămas nimic pentru familia soţului. A dat banii bisericii pentru a-şi asigura mântuirea. În această privinţă, femeia a arătat cel mai profund şi neglijent egoism. Întâlnim o femeie care a avut în jur de 2.000 de ruble şi încă ăagonisea fiecare bănuţ. Are o fată văduvă cu copii mici, dar nu a ajutat-o niciodată şi a spus în faţţ că banii ei vor fi daţi bisericii pentru a-şi salva sufletul.

prost. În plus, am fost deja de 3 ori la Markowszczyzna să iau cărămizi pentru biserică şi asta nu e ultima oară. Mai am şi alte treburi de făcut. Nişte băieţi din kozly, care sunt în America, au trimis 110 ruble pentru construirea bisericii. Preotul le-a anunţat numele.

O femeie din Bialystok a trimis şi ea 100 de ruble. Într-un cuvânt, donaţiile curg, dar cei din parohie nu se grăbesc să aducă cărămizi, altfel biserica ar fi gata până la iarnă.

Acum te întreb, dragă frate, ce îţi face piciorul? E vreo speranţă că te vei recupera? Cum trăieşti acolo? De ce nu menţioneaza Kostus nimic despre el sau despre noi? Nu îi mai pasă de tata şi de ţara noastră? Ar putea să-şi amintească măcar o dată că are un tată şi fraţi...

W. Wroblewski

29: Octombrie 7, 1907

...Acum, cu privire la datorie, te rog să nu-ţi faci griji. Deşi mi-ar fi de folos, într-adevăr, pentru că eşti într-o asemenea situaţie şi tu ai nevoie de ei. În ultimă instanţă aş putea să-i spun tatei să-mi dea măcar dobanda, fie în alimente sau un câmp de cosit, din moment ce vinde bucată cu bucată străinilor. Deocamdată mă împotrivesc sărăciei cum pot. Privind construirea casei, lucrările avansează doar de la Sf. Michael. Ar fi bine să o fac acum, pentru că vremea e favorabilă, dar trebuie de multe ori să mă opresc şi să fac alte treburi. Jozef m-a ajutat de mai multe ori prin pregătirea mortarului. Dacă vremea ar fi bună şi pereţii s-ar usca repede, munca ar avansa; şi dacă ar fi cineva care să pregătească mortarul...

Acum, am aflat în Lapy că fratele Feliks a venit aici pentru câteva săptămâni, dar este evident că nu vrea să dea ochii cu noi, pentru că s-a dus direct la Lapy prin gara Narew spre Sokoly şi apoi la Joblonowo. Cineva l-a întrebat acolo de ce nu s-a dus la Ziencinki. A spus că nu are de ce să se ducă. A venit pentru un festival bisericesc cu toată familia (la Joblonowo). E foarte frumos ce a făcut! E în firea omului să păcătuiască, dar e diavolesc să nu se căiască şi să nu-şi îndrepte greşeala. Pentru că se spune, „dacă vrei să îi faci Domnului un dar şi îţi aminteşti că ai ceva cu fratele tău, pune darul lângă altar şi du-te şi împacă-te cu fratele” sau, în general, cu cine ai probleme. Dar el a uitat asta pentru că nu vrea să nu-şi

vadă doar fraţii, ci şi tatăl. Poate că se va răzgândi, dar mă îndoiesc, pentru că în scrisorile sale a scris numai blesteme pentru tata şi pentru mine.

Acum cu privire la tata, ai scris că Kostus îl sfătuieşte să vină în America, unde ar putea să-şi trăiască restul zilelor cu el.

Asta nu se va întâmpla. Deşi nu am vorbit cu tata despre asta, ştiu că nu va merge. Şi de ce ar face-o? Dacă nu vroia să muncească la ferma lui, puteam să-l ajutăm noi, dar cum să se despartă de ferma lui, hambarul lui, etc.? Şi Kostus merită preţuit pentru că a avut grijă de noi, dar dacă lucrează într-un loc periculos şi dacă s-ar întampla ceva cu el – Doamne fereşte! - când tata e la el în America, ce s-ar întâmpla? Nu ar fi deloc înţelept. Atunci nu l-am putea ajuta, pentru că dacă trimitem 10 ruble, ar primi acolo doar 5 şi e greu să faci rost de bani aici, în timp ce în America, când trimiţi 5 ruble, primeşti aici 10 şi asta e cu totul altceva...

W. Wroblewski

30. Noiembrie 10, 1907

Dragi fraţi... Acum vă informez despre construirea casei. Am ridicat-o până la geamuri şi am încheiat munca pe anul acesta, pentru că iarna se apropie şi mai trebuie să ar în grădină înainte să vină iarna şi mai trebuie să fac pregătiri pentru iarnă. Toamna e limpede şi uscată...

Acum trec la ştiri. Vă informez că dragul nostru tată [ironic] s-a căsătorit pentru a treia oară. A luat-o de soţie de Klimusia sau mai degrabă Franciszekowa [văduva lui Franciszek] Pilat, acea curvă, ca să spun aşa, pentru că a venit să ne fure. Copiii ei nu au alungat-o de acasă, ci vrea să profite de averea noastră. Când tata a dat bani publicaţiei de căsătorie, nu ne-a spus nimic, a făcut-o în secret. Când am aflat, eu şi Jozef ne-am dus direct la el şi am încercat să îl convingem să nu se căsătorească. Dar a refuzat să ne asculte, vroia să se însoare. Am încercat, de asemenea, să o convingem pe ea să nu se căsătorească cu tatăl nostru. Cam în aceeaşi perioadă, cineva i-a spart ei geamurile de Ziua Sfinţilor şi ea a dat vina pe mine; a pus poliţia să vină şi să facă proces verbal şi va avea loc un proces. O să îţi scriu cum o să se termine toate acestea; dar nu are martori ca să justifice că eu i-am spart geamurile.[59] Am încercat să îl

[59] Ironic, adică Walery este prea avar şi egoist ca să îşi părăsească proprietatea.

conving pe preot să nu îi căsătorească, dar nici asta nu a ajutat, pentru că cel bătran s-a încăpăţânat să se căsătorească. Pe noiembrie 6 a avut loc nunta.

Noi nu ştiam nimic despre asta, dar l-am văzut pe bătrân întorcându-se de la biserică şi mi-am dat seama. A doua zi, m-am dus cu Jozef să urăm bună dimineaţa noului cuplu şi i-am întâmpinat ca să le ajungă până în călcâie [proverbial: au simţit profund]. Bătrânul a văzut că nu poate fi evaziv, aşa că ne-a promis loturi mici pe care să le cultivăm şi să păstreze el partea de la râu şi Uskowizna. Aşa că a scăpat de noi pentru o vreme, dar „promisiunea este jucăria unui copil"; nu o să ne mulţumim cu atât, o să insistăm cât putem să treacă negru pe alt [în scris] pentru noi şi pentru tine. Nu ne gândim doar la noi, ci şi la tine. Ea e o bătrână vicleană, din moment ce a îndrăznit să meargă să se mărite chiar şi în faţa violenţei. O să îţi spun tot ce se întâmplă. Vrem ca tata să ne lase moştenire tuturor, totul şi să păstrăm noi, dar nu ştim cum o să fie. Desigur, noi fără Feliks, pentru că el deja are partea lui. Ţi-am scris că a fost în Jablonowo cu familia lui şi nu a dat ochii cu noi. A stat acolo 4 zile şi s-a întors, deşi ştiu că a plecat de 2 săptămâni. Şi asta a fost o răutate. Ce e în neregulă cu familia noastră încât ţin secrete faţă de ceilalţi, precum hoţii?...[60]

W. Wroblewski

31: Martie 25, 1908

Dragi fraţi... Nu am mai scris pentru că aşteptam vestea de la tata. Am apelat la el, împreună cu Jozef, de mai multe ori, spunându-i să împartă ferma, dar s-a încăpătânat şi a refuzat să facă ceva pentru noi; doar Klimusiei nu îi refuză nimic. Am vorbit cu el prin intermediul preotului, apoi doar noi, apoi cu alţi oameni; nimic nu ajutş.[61]O dată a luat un topor şi a încercat să ne sperie; sărea ca un nebun. Ne-a spus să cosim câmpul din Szalajdy, dar Jozef refuză să facă ceva fără o moştenire dată în

[60] Expresie a sentimentului că familia se dezintegrează. „Păstrarea secretelor" este o dovadă că nu există cu adevarat solidaritatea. În familia primitivă ţărănească, niciun membru nu poate avea secrete; nu sunt motive pur personale.

[61] Apelarea la preot şi alţi oameni arată că în opinia publică, tatăl a greşit din punct de vedere moral, că ar trebui să se ocupe de familie, nu de punctele de vedere personale.

scris. Intenţionez să recoltez ce am plantat singur, dar nu ştiu cum va fi după aceea.

Jozef m-a sfătuit să nu fac nici măcar atât, dar cred că nu e bine pentru că tata va justifica că el ne-a dat, dar noi nu am vrut şi o să vândă repede. I-am alungat pe Trusie [familia mamei vitrege] din casa tatei pentru că se instalaseră cu toaăta familia acolo. Ar fi multe de scris, ar fi nevoie de ziare întregi; nu îţi pot descrie restul în această scrisoare. Scuip pe toate acestea, ca să spun aşa; dacă el e dispus să prăpădească tot, lasă-l s-o facă; dacă proprii copii nu îi sunt dragi, doar copiii străinilor, pentru că totul e gratis pentru străini.

La sfârşitul carnavalului Jozef Laba şi-a măritat fata cu fiul lui Fortus din Lynki. Noi nu am fost la nuntă, dar au fost tata cu Klimusia a lui şi s-a îmbătat atât de ăau încât s-a proptit de gard. A doua zi probabil că a invitat jumătate din oamenii din Gozdziki, dar noi am fost lăsaţi pe dinafară. Deşi nu l-am exclus niciodată pe tata de la nicio invitaţie, el ne-a ţinut la distanţă pe noi, ca pe duşmani. Închei pentru că îmi este scârbă de toate acestea.

Acum s-a întâmplat un lucru teribil. Pe martie 23, în satul Somachy o bandă de hoţi a venit pe seară la Porowski. Era toată familia acasă. L-au atacat pe Porowski şi l-au omorât cu o lovitură în cap şi l-au împuşcat, au rănit şi i-au legat pe ceilalţi membri, au luat toti banii pe care i-au găsit şi au fugit. Acest incident teribil a înspăimântat pe toată lumea. A doua zi am luat lemne din pădurea de la Kruszewo... şi am văzut doliu pe casa lui Porowski şi am aflat despre accident după ce am venit în Matyski...

Am făcut rame pentru geamuri în iarnă, iar în primăvară, dacă îmi dă Dumnezeu sănătate, o să începem să lucrăm pe câmp şi pe lângă casă. Zidurile casei au fost stricate puţin de frig. Munca se apropie şi nu are cine să ne ajute. Deşi Michalek [în vârsta de 3 ani] a promis că ne ajută, nu cred în eficienţa ajutorului său. O să îţi mai spun ceva despre el. Mama i-a dat datoria de a-i ajuta pe cei săraci. A întrebat-o de ce l-a lăsat să dea un grosz unui cerşetor. Ea a răspuns, „Pentru a se ruga la Dumnezeu ca tatăl tău adoptiv din America să se refacă”. [62]

[62] Cerşetorul este o personalitate religioasă, iar pomana e un act religios. În basme, cerşetorii sunt fie personificarea Domnului sau a sfinţilor sau magicienii buni -

El întreabă foarte des „S-a refăcut tatăl meu adoptiv?" El este sănătos, la fel şi Jozefa. Aceasta poate citi o carte destul de bine. Edward merge la şcoală în Lapy....

W. Wroblewski

32. Mai 8, 1908

...Dragi fraţi: Ca de obicei, vă informez şi astăzi în primul rând despre sănătate, că suntem bine, mulţumită bunului Dumnezeu şi vă dorim şi vouă acelaşi lucru. Doar soţia mea nu se simte prea bine; de mai bine de un an nu poate să muncească bine. Nici nu poate să mănânce bine; deci nu are forţă de muncă. Tuşeste într-una şi nu o poate ajuta niciun medicament, niciun doctor sau leacuri. Probabil că se va termina rău.

Deja avem primăvară. Toate păsările sunt aici- ciocârlii, nagâţi, berze, rândunici, cuci, privighetori - pe scurt, toate.

Dar primăvara nu decurge favorabil. Astăzi e Sf. Stabiskau, iar pomii sunt tot negrii şi nu se gândesc să înflorească. Acum câţiva ani

---

beneficiarii puterii divine - fie înstrumente ale divinităţii. Funcţia cerşetorilor este de a se ruga şi nu doar rugăciunea, ci şi pomana dată are o importanţă magică şi atrage divinitatea. Caracterul religios al cerşetorului este arătat prin faptul că cerşetorii din orase stau pe lângă biserici, iar festivalurile de la parohie sunt locurile de întâlnire ale cerşetorilor, iar aceste locuri miraculoase , cum este cel de la Czestochowa este principalul centru al cerşetoriei. Asta se poate justifica prin faptul că în aceste locuri, pe aceste date, se strâng cei mai mulţi oameni, dar nu se explică complet. Ţăranul îi dă mai des pomană cerşetorului din faţa bisericii, decât celor de pe stradă; mai frecvent în timpul festivalurilor de la parohie decât într-o zi obişnuită, mai frecvent într-o localitate miraculoasă decât într-o biserică normală. Asta se întâmplă datorită caracterului religios al cerşetorului, iar valoarea rugăciunilor şi a medierii între Dumnezeu şi sfinţi creşte proporţional cu sacralitatea timpului şi locului. Principiul este identic cu cel care determină valoarea unei liturghii. O liturgie de duminică este mai valoroasă decât una din altă zi, iar în timpul festivalurilor din parohie este mai valoroasă decât cea de duminică, într-o localitate miraculoasă este mai valoroasă decât într-o localitate normală. În plus, caracterul religios al cerşetorului este dovedit şi de condiţiile necesare recunoaşterii ocupaţiei sale. Doar un bătrân sau un invalid poate fi un cerşetor adevarat, nu din cauza utilităţii sociale, ci pentru că, mai mult sau mai puţin conştient, aceste trăsături sunt considerate semnele prin care Dumnezeu i-a distins cu această funcţie. Dovada că reflecţia utilitaristă nu joacă niciun rol aici este că femeile, deşi mai puţin capabile de muncă, nu se bucură de o astfel de funcţie precum bărbaţii. Într-adevăr, femeia poate să fie membra unei congregaţii divine sau o sfântă, dar nu poate fi preot, un intermediar între ele. Cerşetoarele sunt, din contră, purtătoarele unui caracter nevrednic şi magic-vrăjitoare. Caracterul religios al cerşetorului este exprimat perfect în poveştile populare.

livada era deja înflorită de Sf. Wojciech. Vântul rece suflă din toate părţile. Am risipit toată mâncarea din hambar pe animalele din fermă; totul e gol. Nu a fost fân. În plus, apa a inundat cartofii la începutul primăverii... apoi au îngheţat în hambar. Totul merge prost. Acum am plantat şi sper să încep construcţia în curând... dar capitalul e epuizat, acum trebuie să îi cer tatei datoria... altfel nu pot să fac nimic. Dacă mă ajută Dumnezeu să mă mut în noua casă poate că o să fie mai bine, dar deocamdată nu pot să schimb nimic, pentru că s-au strâns atât de multe. Aş putea să mă întorc şi astăzi la vechiul loc de muncă, dar nu pot din cauza construcţiei... şi dacă aş putea să ţin o grădină acasă, aş face o afacere bună; oamenii vin singuri din Lapy, numai dacă aş avea ce să vând.

În privinţa tatei vaverea noastră e risipită în diferite feluri; unii simt o apăsare când văd cum munca noastră a fost în zadar. Dar ce se poate face, din moment ce nu e nimeni să aibă grijă, aşa că străinii au de beneficiat...

W. Wroblewski

33: iunie 29, 2908

Dragi fraţi... soţia mea e bolnavă tot timpul şi nu stiu dacă îşi va reveni. Deşi s-au cheltuit mulţi bani, nu se vede nicio îmbunătăţire...

Acum vă informez că am luat de la tata banii de care aveam mare nevoie, dar după multe tocmeli. Când am adus asta în discuţie, vorbea fără să se oprească; mi-a spus să îl dau în judecată. În final a văzut că nu are ce să facă şi mi i-a dat. Dar ce s-a întâmplat apoi? În locul celor 100 de ruble, a vândut parcela de la râu de langă Bociany lui Roszkowski din Ziencinki, pentru 300 de ruble, pentru că Marcinek [fiul lui Roszkowski] a venit din America şi a adus bani. Aşa merg lucrurile între noi. Ar fi putut să plătească datoria fără să vândă nimic, pentru că luase 100 de ruble de la Stas Laba pentru că îi dăduse împrumut. Dar aceşti bani sigur au ajuns pe mâinile lui Klimusia. În final, ar fi putut să se împrumute, dacă nu avea bani sau să ipotecheze păşunea şi ar fi luat tot 100 de ruble; sau ar fi putut să vândă un lot pentru 100 de ruble, dar nu atât de mare cât pentru 300. Toţi spun că partea de la râu era de 400. Aşa scapă tata de pământ şi noi de pe el. Jozef s-a dus să-l tragă pe tata la răspundere pentru

că pierdem pământ. Aproape că s-au bătut. Tata a sărit la Jozef cu un băţ, iar Jozef a luat un par. Tata a reuşit să-i rupă părul lui Jozef, iar acesta a reuşit să ia băţul din mâinile tatei şi s-au separat. Eu nu eram acolo, dar Jozef a venit şi mi-a spus cum a fost. Bătrânul a spus că suntem răi. „De ce a venit să-mi ceară cele 100 de ruble?" Crede că o să-i dau munca mea ca să beneficieze inamicii, ca să aibă ei mai mult şi să trăiască mai bine? Nu ne dă averea lui, care ne aparţine de drept dupa el şi vrea să n-o revendicăm înainte ca el să prăpădească tot şi să nu mai avem nimic. Dar i-am spus că a fost norocos pentru că tatei nu i-ar păsa nici dacă mori de foame. De ce nu se poartă alţi oameni aşa? Ce ne facem acum? Poate ar trebui să îl ajutăm să termine cât mai repede posibil! Să nu mai fie supărare şi amar! Un om nu poate suporta să vadă cum străinii profită de noi şi se îmbogăţesc din roadele muncii noastre.

W. Wroblewski şi A.A.W.E.J.M (iniţialele membrilor familiei Wroblewski)

34. Noiembrie 22, 1908

Dragi fraţi... vă informez în primul rând despre construcţia casei, care are şi acoperiş, dar în interior mai sunt multe de făcut: nimic nu e gata încă. În primăvară intenţionez să mut grânarul... Cel mai rău e că mi-am cheltuit toţi banii; dar dacă ne dă Dumnezeu sănătate, cu durere reuşim orice. Oamenii îmi apreciază casa ;mulţi spun că am împodobit Ziencinki cu ea… Grânarul şi hambarul trebuie mutate, pentru că nu ar fi convenabil să rămâna acolo. O să fie multă muncă ca să le mut. Acum ştiu cât de mult te costă să îţi ridici o casă şi să faci totul cu mâinile tale, dar probabil că Dumnezeu mă va ajuta s-o fac şi pe asta.

Acum nu ştiu ce să fac cu moara aceea ghinionistă. Nu pot să o iau singur fără să o dobor. Plătesc o taxă de 4 ruble pe an pentru ea şi îmi duc grânele la măcinat la alte mori, pentru că nu se merită să macin acolo- pierdere de timp şi reparaţii. Tata s-a retras de mult; refuză să mă ajute să plătesc taxa şi să o repar. Dacă aş găsi un amator aş vinde-o şi dacă nu, trebuie să o demolez cum pot pentru că nu e posibil să plătesc atât de mult şi să nu am niciun beneficiu. Măcar o să fie combustibil. A costat destul şi nu îmi iese nimic din ea. [descrierea ultimei veri şi a toamnei]. Acum te informez că Felus Laba a murit... iar fiul lui s-a însurat... Jozef a primit

scrisoarea ta legată de acordeon şi o să facă ce i-ai zis când o să aibă bani...

Soţia mea e la fel, nu poate să muncească deloc. Nu stă mereu în pat, dar nu mă poate ajuta. E un dezastru pentru ea. Fetele fac totul singure. Edward merge la scoală în Lapy. După anul acesta va mai avea încă doi până termină şcoala. Jozefa învaţă să citească în rusă. Michalek e sănătos; ţipă dupa pâine de cum se trezeşte...

W. Wroblewski

35. Decembrie 22, 1908

Dragi fraţi... Vă informez că vinerea trecută am primit de la poşta din Lapy 80 de ruble printr-un ordin de plată (mandat poştal) nesemnat... Sigur sunt de la tine şi sigur sunt pentru a cumpăra ce mi-ai spus în scrisoarea trecută... o să aştept să îmi scri.

Acum vă informez că soţia mea e grav bolnavă; când o să citeşti scrisoarea aceasta, dragă frate, ea probabil nu va mai trăi pe lumea asta, iar dacă Dumnezeu îţi permite să te întorci în ţara noastră, nu o să îţi mai vezi cumnata. Suntem trişti şi o să avem sărbători triste de Crăciun, deşi sunt peste câteva zile. Dar nimeni nu ştie ce se va întâmpla. Nu demult l-am chemat pe preot. Nu erau speranţe să trăiască până acum. Ca o lumânare care arde până la capăt şi aproape s-a stins, aşa e viaţa ei; se va stinge în curând, iar noi o să rămânem în amar.

După cum ţi-am scris, sunt într-o situatie foarte grea. Am cheltuit toţi banii şi o să trebuiască să împrumut 100 de ruble pentru înmormântare şi mutarea hambarului.[63] Deci, dragă frate, ai putea să faci asta pentru mine şi să mă împrumuţi. Te implor, dacă poţi. Probabil că e dificil pentru tine acum. În cazul acesta o să fiu nevoit să cer un împrumut de la banca comunală. Nu aş vrea ca oamenii să ştie că nu am bani, deşi sper să scap de această datorie în curând. Dar acum trebuie să mă

[63] Anticiparea cheltuielilor de înmormântare în timpul în care soţia încă trăieşte nu sunt o dovadă a asprimii sentimentelor. Este atitudinea normală, tradiţională a ţăranului faţă de moarte. Moartea este un fenomen normal pentru ţăran, normal nu doar din punct de vedere natural, ci şi sentimental. Are o însemnătate socială şi religioasă stabilită şi determinată, astfel încât reacţia individului faţă de moarte are o zonă limitată de posibilităţi neaşteptate. În plus, partea practică a vieţii ţăranului nu face ca legătura dintre moarte şi bani să fie nepotrivită.

împrumut de undeva, pentru că mutarea hambarului nu poate aştepta până am eu bani...

W. Wroblewski

36. Februarie 2, 1909

Dragi fraţi... Am primit scrisoarea în care mi-ai spus ce să fac cu cele 80 de ruble şi aşa am făcut. Jozef a pus să se facă un costum pe care a dat 32 de ruble, dar probabil va fi dificil să îl trimită. Probabil că cineva care pleacă în America o să ţi-l aducă. Am dat pentru sfânta liturghie care a fost celebrată pe 18 ianuarie, la care am fost eu, Olcia şi Jozef. Acum îţi mulţumesc mult pentru banii pe care i-ai trimis ca să le iau copiilor cadouri... pentru că ne-au fost de mare ajutor. Dacă Domnul ne permite, poate că o ne arătam gratitudinea în vreun fel. Între timp, rămânem îndatoraţi şi îţi mulţumim încă o dată.

Acum te informez că soţia mea este încă în viaţă, deşi înainte de Crăciun nu credeam că o să treacă de sărbători. Nu ştim cât va mai ţine; dar nu va mai fi sănătoasă niciodată. Numai dacă ne-am putea muta în casa nouă [înainte ca ea să moară].

Primăvara o să vină şi în primăvara am o sarcină importantă de îndeplinit. Vreau sa eliberez totul aici înainte de semănat, încât să nu mai rămână decât pământul.Vreau să mut hambarele, să vând casa cui o vrea, să mut arbuştii buni şi să îi distrug pe cei care nu sunt buni şi toate acestea necesită multă muncă. Casa nouă nu e gata încă; nu sunt tavane şi podele şi nici zidurile interioare nu sunt gata. Dacă aş putea să mai pregătesc încă o cameră pentru vară, ne-am putea muta şi să terminăm totul înainte să vină iarna... Mai am şi mult de treierat înainte de sfârşitul carnavalului... O să fie multă muncă şi multe costuri de acum încolo. Dacă Domnul ne permite să răzbatem, atunci o să fim capabili să aranjăm lucrurile pe acasă, să scăpăm de vecinătatea detestabilă, cu aceste străzi şi hambare abjecte şi tot ce nu pot să enumăr aici, dar de care m-am săturat... Iarna e stabilă, frig şi drumuri bune de sanie, dar nu sunt nici nunţi ,nici vizite şi probabil că nu vor fi, pentru că se apropie sfârşitul carnavalului. Şi chiar dacă ar fi, nu ne-am putea amuza [întelesul nu e clar: „nu ar fi potrivit” sau „nu am fi capabili”].

W. W

37: Martie 21, 1909

Dragi fraţi... Vă informez în primul rând, dragă frate Kostus, că am primit ambele tale scrisori triste şi îţi mulţumesc. Am fost duminică la poştă să iau ziarul şi am primit cele două scrisori odată şi mi-am dat seama după scris că sunt ale tale şi am avut un presentiment rău... Nu m-am înşelat... Am aflat vestea îngrozitoare despre faptul că Antos şi-a rupt picioarele. Nenorocirile vin una dupa alta! Este evident că Domnul ne pune la încercare. După cum se spune „Pe cine Dumnezeu iubeşte, le dă cruci şi cine le poartă supus, devine fericit." Probabil ne pedepseşte pentru păcatele noastre şi pentru păcatele altor oameni? Totuşi trebuie să ne supunem voinţei lui Dumnezeu, pentru că se spune: „Doamne, aici să mă tai, aici să mă arzi, dar să mă ierţi în eternitate." Şi ştii că Domnul a adus o asemenea calamitate asupra Sf. Job, încât dintr-un om bogat a devenit un lepros şi totuşi a spus: „Domnul a dat, domnul a luat, binecuvântat fie numele său." Ce avem noi prin proria putere? Nimic. Avere şi sănătate, totul este de la Dumnezeu.[64] Cea mai mare nenorocire pentru om este dacă Dumnezeu îi ia sănătatea.

Mai am un alt mare necaz în afara ghinionului fratelui nostru. Abia a ieşit fratele nostru dintr-o mizerie că a urmat alta şi mai mare. Aşa merg lucrurile şi la mine acasă. Soţia mea e bolnavă de doi ani, iar acum, din toamnă, nu s-a ridicat din pat. S-a uscat ca un schelet şi aşteptăm momentul în care o să închidă ochii. Am chemat preotul deja de 2 ori şi am crezut că va fi deja în mormânt. Dar acum mai are puţin de trăit, probabil câteva zile. Aşa că sunt foarte supărat şi acum din doua motive. Dar ce pot să fac? Deja îi datorez bani fratelui Antoni şi acum trebuie să mă împrumut şi mai mult pentru nevoile mele şi, dacă este necesar, trebuie să îi trimit banii. Scrie-mi despre asta, penrtu că... stau foarte prost cu banii, cu casa şi boala soţiei. Sigur va trebui să o îngrop în curând...

Plănuiesc să mut hambarele lângă casă. Va fi nevoie de multă muncă şi oameni, pentru că nu pot să fac asta singur. Asta mă necăjeşte, pentru că parcă am construit totul pe gheaţă, după cum spun oamenii, pentru că ce deţin aici? Totul este proprietatea copiilor. Dar e greu să nu

[64] Este singurul exemplu clar din această serie a unei subordonări mistice faţă de voia lui Dumnezeu. Mai sunt câteva exemple în alte serii, cum ar fi în Cugowski, nr. 314.

faci nimic. Poate că răsplata mea va fi să îmi trăiesc ultimii ani, nu ştiu unde şi cum [probabil că mă vor alunga copiii], dar nu pot să-i părăsesc acum şi să mă duc în altă parte. [veşti despre vreme]

W. Wroblewski

38. Martie 31, 1909

„Slăvit fie Iisus Hristos!"

Dragi fraţi: „Lumea se va bucura, iar voi veţi plânge", aşa a spus Hristos discipolilor. Aşa s-a întâmplat cu mine, pentru că lumea se bucură de venirea primăverii şi eu sunt foarte amărât după ce am pierdut o persoană atât de dragă mie.

Pe 31 martie a murit Anna Wroblewska, născuta în Gonsowska, care a trăit 46 de ani, după o boală lungă şi care a avut parte de împărtăşanie.[65]

Vă dau astăzi vestea tristă că soţia noastră a părăsit lumea celor vii. Sunt încă şi mai mâhnit de ghinionul care s-a abătut asupra ta, frate.[66] Dumnezeu ne pune la grea încercare, dar să rămân drepţi până la sfârşitul vieţii şi El ne va da coroana vieţii eterne.

Dragă frate Kostus, scrie-mi când poţi, cum e Antoni, cum e sănătatea lui, dacă e vreo speranţă ca el să supravieţuiască. Când va ieşi din acest necaz, să nu-l laşi să se mâhnească pentru ce va urma. Poate Domnul ne va permite să fim sănătoşi şi să găsim sprijin unul la celălalt. E adevărat că eu acum parcă sunt pe gheaţă... pentru că tot ce e acolo rămâne copiilor, dar pot trăi cumva cu copiii şi dacă Domnul nu le permite să fie rai, am putea să-l ţinem şi pe fratele nostru. Acum, deşi suntem într-o situaţie atât de dificilă, încep să mut hambarele. O să termin

---

[65] Forma acestui anunţ este, evident, imitată. Prima parte ne reaminteşte de începutul unui discurs funerar, iar partea a doua este o notificare tipică şi oficială a decesului. Omul ţine întreaga corespondenţă despre moartea soţiei în limitele stricte ale atitudinii sancţionate social, dar putea vedea uneori sentimente individuale exprimate subtil (Nr. 35 note).

[66] În sentimentele familiale puternice ale ţăranului polonez, ataşamentul faţă de fraţi sau surori, mai mare decât faţă de soţ sau soţie, nu este o excepţie. Probabil ar fi fost mult mai frecvent dacă mariajul nu ar fi creat o comunitate comună de interese care întăreşte ataşamentul sentimental şi sexual. Aşa se explică faptul că atunci când soţia sau soţul vine să locuiască cu familia celuilalt, ei se află într-o poziţie dificilă, deoarece vechile legături de familie sunt mai puternice decât legăturile dintre cei proaspăt căsătoriţi.

cu copiii mei ce am intenţionat înainte să fac cu soţia mea.[67] Când facem asta, cu ajutorul Domnului, o să fie oarecum mai bine. O să putem să facem ceva cu gradina şi asta o să ne ajute să trăim.

Acum mă refer la tatăl nostru, cât de bine dispus e faţă de noi toţi. Cât a fost soţia ea bolnavă, nici el, nici Klimusia nu au venit, deşi preotul a venit de doua ori. Toţi oamenii din sat au venit, dar nu şi ei. Şi nu au venit nici la înmormântare, deşi i-am spus să vină. Ce tată bun! Ne-a renegat pe noi, dar şi pe Dumnezeu, pentru că nu a venit să îl onoreze pe El la Cina cea de Taină.

A spus că nu a ştiut. Dar cine îl poate crede? Tot satul ştia, numai el nu. I-am spus că oricum vedea doliul pe care l-a suflat vântul două zile. A mormăit ceva şi aşa s-a terminat...[68]

Nici măcar nu pot să vă trimit urări de Înviere pentru că ştiu că aceste sărbători nu o să fie fericite nici pentru mine, nici pentru voi...

W. Wroblewski

[67] Acest indiciu al sentimentelor personale şi cel din nr. 43 sunt singurele făcute de Walery cu privire la soţia sa.
[68] Dovada că tatăl nu se mai consideră un membru al familiei. Nu s-a mai auzit ca o rudă să nu participe la înmormântare.

39: Mai 16, 1909

Dragi fraţi... De Pentacost intenţionăm să ne mutăm în casă nouă... pentru că aici casa e singura pe un spaţiu gol; am eliberat totul, am mutat hambarele acolo; o să mai stăm aici până construim coşul la casa nouă...Deşi nu sunt tavane şi podele o să ne mutăm,... şi terminăm restul până la iarnă. Clădirile de pe ferma arată foarte bine acum; am pus ambele hambare pe marginea drumului şi între ele am făcut o poartă... Cocinile sunt la marginea câmpului... Dacă am ocazia să fac o fotografie a casei, o să-ti trimit...Cumnatul meu m-a ajutat pentru câteva zile, doar Jozef nu s-a putut hotărî să vină să mă ajute;... nu m-a refuzat, dar până a venit el aproape terminasem. Acum o să avem o discuţie cu Kazimierz Plaksa. Are aici prea mult şi un drum îngust, pentru că nu are cum să treacă prin spatele hambarelor dacă fac un gard la drum. A cumpărat o fâşie lângă noi de la Piotr Pilar pentru 70 de ruble, în speranţa că noi o să trecem peste ea şi astfel o să aibă tot drumul, al nostru şi al lui, dar nu ştiu dacă o să trec...

W. Wroblewski

40. Iunie 13, 1909

Dragi fraţi:... Vă informez că am avut ghinion. Înainte de Pentacost, am fost invitat de preot în Plonka ca să plantez flori în grădină. Nu l-am refuzat, deşi aveam şi aşa destul de mult de muncă.

Când am terminat, vizitiul preotului mergea în Lapy ca să o aducă pe sora preotului şi m-a luat şi pe mine acasă. Dintr-o dată, iapa a luat-o la fugă şi... ne-a răsturnat cu caleaşca. M-am lovit foarte rău la picior. Au trecut trei săptămâni... şi tot nu pot să merg fără să mă doară. Sper ca Domnul să mă ajute să imi revin înainte de cosit, altfel ar fi rău...Trăim în casa cea nouă... Nu a mai rămas nimic la vechiul loc... Am vândut casa pentru 56 de ruble şi i-am dat înapoi, pentru că exact atât am împrumutat de la cumnatul Feliks pentru înmormântare şi mutarea hambarelor. După multă târguială, am făcut schimb cu Kazimier Plaksa, i-am dat nişte pământ în schimbul drumului. Deşi a făcut gură, a trebuit să îmi dea ce vreau. El a spus că drumul e al lui, pentru că este comun. Pentru acest „comun” a trebuit să îmi dea o parcelă din vârful dealului, în partea opusă faţă de poartă... şi eu i-am dat drumul care ducea la casa lui. A cumpărat

de la Pilat o fâşie de pământ în speranţa că eu o să trec cu drumul meu peste ea şi astfel o să fie şi drumul al lui. A dat 70 de ruble pe ea- destul de mult. Dar nu am vrut-o; pentru că mai sunt şi alţii care au câte o parte [pe proprietatea lui Pilat; deci, combinaţia propusă nu era considerată a fi sigură]; mai bine să-şi ţină ce a cumpărat. Arată ridicol, a cumpărat-o pentru mine şi eu nu o vreau. Acum mai am multe de făcut până îmi pun totul în ordine, dar oamenii deja mă laudă şi îmi spun că trăiesc pe o mică moşie feudală. Casa nu arată rău şi hambarele arată bine. Pomii fructiferi au crescut destul de bine; au înflorit anul acesta; câţiva stupi - toată arată bine. Ţi-am trimis o fotografie a casei, deşi una foarte nereuşită. Este cu zidul din faţă, cu 3 geamuri; mai am încă două geamuri pe zidul lateral de lângă uţă; înainte de usă am un fel de verandă, pe acoperiş am două morişti de vânt, pe celălalt zid lateral încă două geamuri şi pe zidul din spate alte două. În total, 7 geamuri normale şi două mari lângă uşă... [veşti despre vreme].

W.Wroblewski

[două scrisori, datate Mai 16, Iunie 13, în care se vorbeşte despre mutarea în noua casă, mutarea hambarelor, schimbul de pământ cu Plaksa, o descriere minuţioasă a casei, etc.]

41. Septembrie 29, 1909

Dragi fraţi:.. Am primit scrisoarea pe care o aşteptam de atâta timp şi am aflat vestea curioasă despre faptul că fratele Kostus şi-a cumpărat o fermă atât de mare. Asta m-a bucurat foarte tare. Aproape că m-a luat valul. Dacă aş avea şi eu o astfel de avere sau măcar jumătate! Probabil sunt în jur de 60 de ipoteci, iar eu am 7 şi acestea sunt în mai mult de 40 de locuri; şi chiar şi cu aceste 7 ipoteci nu ştiu cum va fi, pentru că Olcia are dreptul la jumătate dintre ele. Oamenii deja o instigă. Dacă se întâmplă aşa, nu ştiu ce voi face cu restul copiilor. Şi sigur nu va dura mult la noi, pentru că oamenii vor să smulgă această bucată de pământ cât de curând. Învidia nu doarme. Soţia mea a prevăzut asta şi mi-a spus înainte să moară că atunci când o să construiesc casa şi totul o să arate bine, o să fie o invidie teribilă. Şi aşa este. Dacă ar fi trăit acum, nu ar fi fost atât de rău, dar nu stiu ce o să fie. Să rămân singur cu copiii ar fi rău. Cum să-i las singuri pe cei mici? Nu ar mai rămâne nimic; dacă ar fi

măcar cum este acum, ne-am putea descurca, deşi nu cu uşurinţă. (oamenii au vorbit adesea despre căsătoria mea cu Olcia. Am întrebat preotul despre asta. Mi-a spus că au fost cazuri în care oamenii au venit şi au cerut permisiune, dar aşa ceva nu este posibil. Deşi au fost aduse în discuţie probleme cu pământul, nu s-a dat permisiune). Aici închei cu acest subiect.

Acum vreau să te întreb despre ferma lui Kostus, în ce ţară e, ce oraş are aproape, unde se pot vinde bine produse agricole? Tot cred că dacă s-a descurcat şi a strâns bani să cumpere o astfel de fermă, sigur va şti cum să se descurge şi să plătească restul. Dacă grădina e într-o stare bună şi are un oraş aproape, poate aduce un venit bun. E necesar să cultive acele plante care pot fi vândute cel mai uşor.[69]

W.Wroblewski

[Două scrisori, Noiembrie 14, 1909 şi Ianuarie 1, 1910, conţin sfaturi despre munca la fermă şi grădinărit. Scrie că casa sa a apărut în ziarul Swiateczna. Se plânge că nu se înţelege cu copiii.]

42: Februarie 22, 1910

Dragi fraţi: [vreme, primăvară, ciocârlii, albine, muncă la fermă.] Mulţumită lui Dumnezeu, nu avem atât de multe probleme ca anul trecut. Acesta a fost un an foarte prost pentru noi după ce am pierdut o soţie şi o mamă...

M-ai rugat, dragă frate, să îţi scriu despre tata. Pot spune că, deşi nu stăm departe unul de celălalt, nu ştiu nimic de el, pentru că nu vine niciodată la noi şi nici noi nu ne ducem la el. De ce să ne ducem, din moment ce ne-a renegat. A spus că nu are nevoie de noi şi că se va descurca singur. E adevărat că o duce bine, pentru că din când în când mai auzim că a mai vândut vreo bucată de pământ. O ţine pe Klimusia şi copiii ei; sunt mereu toţi acolo, aşa că nu avem de ce să ne ducem. E trist. Dar ce poate fi făcut? Sunt bucuros doar când nu-mi aduc aminte de el; doar atunci nu mă doare sufletul. Dar de câte ori imi aduc aminte, sunt foarte

[69] Faptul că Kostus şi-a cumpărat o fermă creează între fraţi o nouă comunitate de interese şi întăreşte legăturile de familie. Toate scrisorile ce urmează sunt pline de detalii agricole, sfaturi, informaţii, experimente (omise aici, în general). În ciuda timpului scurs, corespondenţa rămâne la fel de animată ca la începutul separării.

supărat. Dacă ar fi fost un tată care să-şi iubească proprii copii, nu pe ai altora, sigur am fi fost mai bine. E în regulă când copii străini se înghesuie ca viermii pe el, dar el refuză să trăiască cu proprii copii. Nu sunt de vârsta lui [e normal că persoanele în vârstă să trăiască dependent faţă de copii], dar trăiesc împreună cu copiii pe averea lor şi nu mă plâng. Mă las în voia Domnului şi îmi duc viaţa. Pentru mine e foarte rău că a procedat aşa, dar să se facă voia Domnului [întreabă despre locaţia exactă pe hartă a fermei lui Kostus , despre porumb, legume, pomii care cresc acolo]. În satul nostru şi în vecinătate s-au schimbat multe, ţi s-ar părea ciudat acum. În privinţa lui Feliks, nu îi ştiu adresa exactă, pentru că nu ne scrie niciodată nimic...

W.Wroblewski

43. Martie 8, 1910

Dragi fraţi:...Vă mulţumesc pentru scrisori; am aflat multe din ele despre ce creşte acolo şi cum se plătesc. Am înţeles totul. Acum îţi descriu ferma mea.

Am doi cai, unul de 6 ani şi restul de 3 ani, două vaci, ambele au fătat; pentru laptele pe care îl trimit la Lapy iau 6 ruble pe lună,... pentru cei 2 viţei am luat 7 ruble şi jumătate,... Am două oi bătrâne şi trei tinere, 2 porci, 4 pui, un câine şi o pereche de porumbei şi asta e tot ce am în fermă. [scrie de preţuri, culturi posibile, munca la fermă, vreme, noile biserici din Lapy şi Plonka].

S-au schimbat multe în satul nostru; Jozef Laba şi-a construit o casă nouă, la fel şi Boleslaw, Stas Gembiak, Roch şi Jan Gluchy. Gluchy a plecat pentru a treia oară în America şi Roch se duce iar în America. M-am mutat în casă nouă. Ce era acolo nu mai e nimic acum şi unde nu era nimic, acum e totul. Acum e bine şi confortabil, toţi spun că arată ca o moşie, doar că e păcat că soţia mea nu e acolo şi mai am câteva ruble datorie. Pot să am ghinion cu copiii, mai ales că diferenţele de vârstă sunt mari. Acum toţi ar vrea să înveţe, dar nu e nimeni să muncească în locul lor....[Îi sfătuieşte să ţină albine, trimite urări de Paşte].

W.Wroblewski

44. Aprilie 23, 1910

Dragi fraţi:… Am primit scrisoarea voastră cu modelul de încondeiat ouă pentru Paşte, pentru care vă mulţumesc; noi încă nu avem aşa ceva. America e întotdeauna prima care inventează ceva. [vreme, munca la fermă, culturi]. Seminţele de „pop-corn" pe care mi le-aţi trimis au răsărit, dar bumbacul nu a ieşit încă, deşi a fost plantat cu mult timp în urmă.

Acum vă informez despre noi. Am scris în introducere că suntem sănătoşi, dar nu toţi, căci Olcia tuşeste mult de la carnaval încoace.[70] Se tratează, dar nimic nu ajută. Am fost cu ea la doctor, i-a dat un medicament şi a sfătui-o să muncească în aer curat. Mi-a spus: „Sper să nu fie ce a avut mama!" A spus că plăămanul ei stâng este slăbit. Acum nu mai munceşte aproape deloc, se opreşte mereu să se odihnească. Acasă avem lipsuri şi creşte dezordinea. Nu ştiu cum va fi. E destul de muncă pentru femei acasă şi nu are cine să muncească; toate hainele sunt ponosite şi rupte şi nu are cine să facă altele. Sper să nu fiu obligat să îmi caut o femeie să mă însor, pentru că nu vreau să fac asta.[71]Atâta timp cât ea era sănătoasă, ne descurcam, deşi cu dificultate; acum suntem într-

[70] Ipostaza a introducerii pur formale despre sănătate, prosperitate etc.

[71] Ar fi interesant de ştiut de ce nu vrea să se recăsătorească. Cu siguranţă nu este năpădit de amintirea fostei soţii, pentru că aşa ceva nu e specific în atitudinea populară. Sunt doar două motive posibile - ataşamentul faţă de Olcia sau faptul că nu doreşte să introducă în viaţa sa un element incalculabil care să-i strice ordinea. Ultima supoziţie e mai puţin probabilă, pentru că nu ezită să se căsătorească după moartea Olciei şi pentru că, din câte vedem, nu există teama de a se recăsători printre ţăranii polonezi. Ataşamentul său faţă de Olcia nu este exprimat liber şi direct, pentru că e imoral un astfel de sentiment. Menţionează că Olcia îl însoţeste uneori la distracţii, ceremonii, târguri etc. şi a avut ideea de a se însura cu ea. Chiar dacă ideea a fost determinată de considerente economice, elementele sentimentale şi sexuale nu lipseau cu desăvârşire; sunt prezente aproape mereu în căsătoriile ţărăneşti, chiar dacă bărbaţii se află la un nivel inferior intelectual şi moral, dar Walery este peste media lor. În final, chiar dacă iubirea a fost absentă, ideea de a se însura cu Olcia a făcut ca bărbatul să o privească cu alţi ochi, ca pe o femeie şi e posibil ca dragostea să se fi înfiripat la un moment dat, mai ales dacă avem în vedere influenţa pe care o are o idee conştientă şi exprimarea sa în cuvinte asupra sentimentelor ţăranului.
Anumiţi indicatori pot fi găsiţi în scrisoarea nr. 48. Walery scrie acolo despre moartea Olciei într-o manieră mai persoanală ,informală, decât despre moartea soţiei. Menţionează că Olcia a vrut să-i lase moştenire partea sa, dar acest lucru putea fi din cauza legăturii de familie. E posibil ca sentimentele sale pentru Olcia să fie pe jumătate conştiente.

adevăr în mizerie; nu e nimeni care să conducă sau să muncească acasă. Eu dau indicaţii şi plec de acasă; când mî întorc, nimic nu e făcut. Unul nu poate, celălalt [băiatul] e prea leneş. Se ceartă într-una.[trimite seminţe de legume].

W.

Wroblewski

45. Mai 1, 1910

Dragi fraţi:..Vă mulţumesc penru scrisoare. Acum îmi e mai clar despre cum e în America. Am învăţat multe din scrisorile voastre, ce creşte acolo, care sunt preţurile şi în ce localitate eşti. [vreme, preţuri, culturi, munca la fermă]. Anul acesta am suficientă mâncare şi destul de muncă, dar puţini bani. Mulţumesc lui Dumnezeu, măcar scap uşor uşor de datorii. E rău că nu are cine să aibă grijă de casă. Prea multe pentru mine.

Dar ce poate fi făcut? Dacă ar fi trăit soţia mea, totul ar fi bine şi nimic nu mă bucură, deşi ferma e aranjată şi clădirile sunt frumoase...

Acum menţionez ce aţi scris voi despre cometa Halley. Oamenii de aici o ştiu şi ei şi speculanţii răi răspândesc zvonuri. Nimic nu e adevărat. Editorul nostru de la ziarul Swiateczna a explicat că nu avem de ce să ne temem de ea, pentru că luna se mişcă cu 50.000 de mile de la Pământ şi nu îşi fac rău unu altuia; deci ce rău se poate întâmpla dacă cometa Halley e la 3.000.000 de mile de Pământ? Nu ştiu unde e acum; în martie, după apus, am văzut-o pe cerul din vest, dar nu o mai vedem acum. Poate o vedeţi voi în America?... Acum ce ai scris tu despre soare, dacă trăim până la anu o să fac aşa la momentul potrivit şi astfel o să vedem care dintre noi e mai aproape de ecuator. Ai avut o idee foarte bună, dar nu se poate acum, pentru că în aceasta perioadă soarele s-a îndepărtat de pământ sau, mai degrabă, pământul de soare şi ar trebui făcută o a doua încercare.[72]

În privinţa maşinilor pe care le-ai cumpărat şi care au fost atât de scumpe - oamenii de acolo nu ştiu să cosească şi să secere? Cu aceste

[72] Ideea lor este, probabil, să îşi măsoare umbra. Nu le trece prin cap să consulte o hartă, datorită lipsei totale a unei tradiţi în folosirea cărţilor, drept referinţe. Când aveau nevoie de informaţii, aflai fie dacă întrebai pe cineva, când era posibil, fie prin observaţie şi experiment.

unelte poţi să faci multe în timpul verii. Dar nu ar trebui să îţi pierzi speranţa, chiar dacă este dezamăgit într-un an; poate că anul viitor va fi mai bun. Omul trebuie mereu să muncească cu voinţă pe propriul pământ şi are plăcere din tot ceea ce face şi diferenţa se vede la bătrâneţe; poţi s-o duci mai uşor pe propriul pământ...

[scrisoare din iunie 19, 1910 plină de întrebări despre agricultură; pe 5 august, cu vestea vizitei episcopului, confirmarea lui Edward şi Jozefa, arestarea şi închiderea fratelui Jozef, din greşeală; decembrie 1, plină din nou cu veşti şi sfaturi despre muncă la fermă şi grădinărit.]

46. Ianuarie 8, 1911

Dragi fraţi:[întroducere obişnuită]. Au trecut sărbătorile, am decorat pomul de Crăciun şi copiii s-au bucurat foarte tare. [Greu de adus fânul]. Acum îţi răspund la întrebări.

Alesul satului este Kazimierz Plaksa; şi încheie al treilea an. Magazinul din Lapy cu numele: „Asociaţia Consumatorilor din Lapy" există, dar venitul abia acoperă cheltuielile. Ar putea să prospere dacă n-ar fi atât de neinstruiţi. Ce poate fi făcut, dacă oamenii preferă să meargă la evrei? Le e frică să nu-i înfurie pe evrei. Perkowski Roman şi-a deschis şi el un magazin la el acasă...şi nu îi merge rău. În toamnă i-am dat un dovleac care avea peste 3 kg şi a scris pe el:" Grădinarul satului W. W".

În privinţa autonomiei regatului Polonia, probabil va avea loc când o să facă plopu' pere [proverb]. [veşti despre munca la fermă, culturi, preţuri]. Dacă ar fi mereu aşa[ca anul acesta], am fi pe jumătate în mizerie, dar nu ştiu cum o să fie pe viitor cu ferma asta. Probabil că se va alege prafu' de ea în curând. Îmi place să muncesc, dar numai dacă am pe ce să muncesc. Cred că e convenabil şi penru tine să lucrezi la fermă şi mai ales la o astfel de fermă. Dacă vă ajută Dumnezeu să plătiţi pentru ea, e cea mai sigură sursă de hrană.

...Dacă aş avea şi eu atât de mult pământ cred că m-aş simţi bine, dar mă supun voinţei lui Dumnezeu... sunt într-o situaţie grea. Dacă ar trebui să plătesc [partea fiicei vitrege,în loc să-i dea pământ, în cazul în care aceasta se mărită], mi-ar fi greu să găsesc un împrumut, pentru că nici eu nu ştiu pe ce pământ mă aflu [poziţia lui ca tată al moştenitorilor]. Cel mai rău este că am mâinile legate şi nu ştiu ce ar putea altcineva să

facă în situaţia mea [probabil mai puţin]. Acum mi-e necaz că nu m-am dus în America; acum ar fi prea greu...

W.

Wroblewski

Cuibul berzei a căzut vara trecută; a putrezit de la ploaie. Acum nu mai e niciunul

47. Martie 15, 1911

Dragi fraţi: [mai mult de jumătate din scrisoare e despre fermă şi vreme]. Privind ţara noastră, Tatăl Sfânt sau Papa ne-a scutit pe 7 ani. În toate zilele din an, cu excepţia ajunului Zilei Maicii Domnului, Decembrie 8 şi Vinerea Mare, putem bea lapte. În toate sâmbetele din an în care nu este ajunul vreunei sărbători importante, putem să mâncăm carne.

În toate duminicile din postul Paştelui putem să mâncăm carne, chiar şi de mai multe ori. În zilele de luni, marţi, miercuri ale postului Paştelui, cu excepţia din Miercurea Mare, putem să mâncăm o dată pe zi carne. Papa a acordat această scutire pentru Polonia pe 7 ani pentru faptele bune. A făcut asta anul trecut în aprilie. Ziarele au publicat imediat. Preoţii nu au făcut acest anunţ; doar când toţi oamenii au aflat despre asta şi nu ar mai fi putut ţinut în secret. Ne păstrăm vechiul obicei legat de carne, doar în postul Paştelui bem lapte duminica, lunea ,miercurea şi joia ,iar în celelalte zile postim...[73]

W.

Wroblewski

[73] Persistenţa vechiurilor obiceiuri e evidentă în privinţa postului. Exemplul lui Wroblewski, care postesc, deşi sunt scutiţi, e tipic. Întreaga evoluţie modernă a atitudinii bisericii faţă de post rămâne neinfluenţată în comunităţile ţărăneşti izolate. Asta ne arată că relativa independenţă a religiei ca obicei faţă de biserică.

48. Martie 16, 1912

„Slăvit fie Iisus Hristos!”

Dragi fraţi: Vă dau astăzi veşti triste şi dureroase. Astăzi, martie 16, la ora 4 dimineaţa, Olcia a noastră şi-a încheiat viaţa temporară şi a păşit în eternitate, unde ne îndreptăm şi noi. Sunt veşti triste şi pline de amărăciune. Pentru a doua oară îndur o lovitură atât de straşnică. Ce îmi mai rămâne? Chiar şi ea care a fost ca o mamă pentru cei mici ne-a părăsit, nu pentru o zi, nu pentru o săptămână, ci pentru eternitate. S-a dus des la biserică, dar s-a întors şi acum nu se va mai întoarce niciodată. O, ce tristeţe mă năpădeşte când mă gândesc la asta! Şi casa este goală fără ea.

Vine primăvara şi va fi multă muncă. Cine o va face? Acum nu pot face mai nimic acasă, trebuie să îmi fac treaba, pentru, mulţumită muncii, putem alunga sărăcia, iar, în plus, înmormântarea aceasta mă va costa 60 de ruble... În plus, sunt zvonuri cum că Stalugis din Beawiki şi Feliks... Laba întenţionează să vină după moştenirea ei, dar cred că vor primi de la noi ce a primit Stalugis de la răposata mea soţie[nimic]... Olcia a vrut să îmi lase mie totul, dar nu a fost posibil, pentru că nu avea 21 de ani.

Dar din câte am înţeles, partea ei aparţine de drept fraţilor şi surorilor mai mici...

W.Wroblewski

49: Mai 14, 1912

Dragi fraţi:... Acum vă informez că am deja o soţie acasă. Am luat-o din Plonka. Ea este domnişoara Anna Perkowska, din casa unde a trăit Horko înainte. Este fiica cumnatului lui Horko şi are 30 de ani. În plus, este o bună croitoreasă pentru că altele învaţă de la ea. Deşi nu e frumoasă, pentru mine e mai mult decât suficient, pentru că nici eu nu mai sunt cel de altă dată. Acum am doua maşini de cusut; una poate fi vândută. Are destule haine-nu trebuie să îi cumpăr rochii noi prea curând. Ordinea în casă s-a schimbat şi mă bucur, pentru că până acum era o confuzie teribilă în casă. Acum, dacă ar fi armonie în casă, o să fiu mai bine, sper... Nu mai am nimic interesant de scris. Menţionez doar că

mariajul nostru a avut loc pe 7 mai, în ajunul Sf. Stanislaw şi a fost destul de bine, deşi nu am avut o nuntă mare...[74]

W.Wroblewski

50. August 2, 1912

Dragi fraţi: [vreme, fermă, culturi]. Nu am mai primit o scrisoare de la voi de mult timp. Am scris în mai că am trecut printr-o schimbare, că am o nouă soţie... acum măcar ordinea acasă e mai bună, pentru că până acum a fost foarte rău; găsim mai uşor câţiva bănuţi când avem nevoie, din moment ce mi-am reluat munca la vechiul post. Deşi am mai multe ocupaţii, măcar sunt rezultate. Acum o să fie mai uşor să merg undeva şi să văd ceva. Nu o să fie rău, doar Edward e cam leneş. Poate că se va schimba când va mai creşte...

W.Wroblewski

51. Octombrie 21, 1912

Dragi fraţi: [vreme, culturi, preţuri; veşti despre cunoştinţe].. Avem o noua biserică în Plonka. Satul nostru a strâns 150 de ruble pentru un geam al noii biserici; şi alte sate au dat bani, dar noi ne-am prezentat mai bine decât alţii şi am fost lăudaţi mai mult de către preot. Acasă nu merge rău. Menajera sau mai degraba soţia, ţine ordine şi stă cu copiii; sunt mai curaţi că înainte şi Jozia a mea a spus că nu a avut niciodată o cămaşă ca cea pe care o are acum... Deci, cu serviciu nu merge rău; primesc 30 de ruble pe lună. Ea câştigă din cusut... şi nu trebuie să plătesc pentru plivit, recoltat, săpat etc... [mai multe veşti despre fermă].

W.Wroblewski

52. Martie 7, 1913

Dragi fraţi:.. Noi ne ducem viaţa ca de obicei, dar probabil că în curând va apărea ceva nou [război]. Totul aici este precum ai scris. Ne asteptăm la vremuri grele în curând. Acum se pare că deocamdată va fi pace, dar se pare că, după cum scriu ziarele, această mizerie e de neevitat.

[74] Ceremonia şi importanţa socială se diminuează la cea de-a doua nuntă, dar lipsa romantismului şi a anunţării nunţii marchează un aranjament neobişnuit.

Unde o să ne ducem atunci? O să pierim toţi într-un mod tragic, dacă trăim cât să vedem... Deşi nici acum nu ne bucurăm de delicii, atunci o să ne aştepte o mare nenorocire şi o să ne separăm de voi, nu singur, ci toţi odată şi nu o să vă mai dăm veşti despre noi şi nici nu o să mai primim altele de la voi...

Aceste 30 de ruble pe care le câstig lunar tot nu acoperă asemenea cheltuieli. Şi cum fiul meu este un băiat leneş, munca la fermă merge prost acasă. Chiar şi acum am fost obligat să omor o vacă; nu putea făta sau creşte un vitel. Mai sunt doar două. Toţi trebuie îmbrăcaţi şi încălţaţi şi trebuie să câstig bine pentru a supravieţui. M-am afundat atât de rău în mizeria asta, încât nu mai pot ieşi. Am devenit sclavul propriei mele familii. Dacă vedeam că fiul meu este fermier, dacă Domnul mi-ar fi permis să trăiesc până la bătrâneţe, aş fi trăit cu el, aşa aş putea suporta. Dar nu văd asta, pentru că el e mereu leneş şi nepăsător. Oriunde se duce, o să aibă vremuri amare. Când nu sunt acasă devine inert.

Nu mă pot decide ce să fac cu proprietatea şi el tot nu va fi fermier, după cum se vede. Şi dacă trăiesc până nu o să pot să mai muncesc- ce o să fie atunci? [vreme; urări de Paşte]

W.Wroblewski

53. Octombrie 10, 1903

Dragi fraţi:.. Sunt mereu interesat de cum trăiţi voi acolo într-o ţară străină. E păcat că aţi avut ghinion anul acesta, dar asta se întâmplă oricând şi oriunde. Speri să păstrezi ferma aceasta? Nu o să fie eşecuri? Acum te informez că s-a produs o schimbare. Şeful meu a plecat şi a venit altcineva în locul lui. Nu ştiu dacă va fi posibil să lucrez cu el; pare să fie foarte particular. Ar trebui să mă bucur dacă rămân măcar pe iarnă acolo...

Acum va informez că sigur o să avem colonii [comasari de pământ], pentru că toate satele din Lapy au fost de acord; şi nu trebuie vreun mare aranjament, pentru că e suficient ca jumătate din sat să-şi dorească asta; apoi ceilalţi trebuie sa accepte. Toţi vor sta într-un singur loc, păşunea va fi la comun, iar câmpurile şi pajiştile vor fi măsurate din nou. Sunt curios cum o să iasă.[75]

---

[75] Sub vechiul sistem, ţăranul avea pământul împărţit pe bucăţi mici[wroblewski spune că are 7 ipoteci - 9 acrii şi jumatate - în 40 de locuri) şi tot atâţia vecini căte locuri şi

Acum, pe 24 august s-a consacrat noua biserică din Plonka. Acum deja mergem la noua biserică. E o plăcere să o vezi, cât de frumoasă e... Michal merge la şcoală, iar fiul cel tânăr Waclaw [fiul noii soţii] creşte frumos...

W. Wroblewski

54. Aprilie 4, 1914

Dragi fraţi:.. Acum rămân la vechiul loc de muncă. Şeful meu va pleca şi va veni altul. Nu e plăcut să trebuiască să te acomodezi iar cu altul nou. Acum am destul de muncă... şi trebuie mereu bani pentru muncă, dar am un ghinion.

Edward al meu vede mereu berzele stând, iar eu, din contră, le văd mereu zburând. Ieri am văzut prima barză pe anul acesta care zbura; sigur va aduce ceva anul acesta. Aşa e norocul meu.[76]

Wanclaw cel tânăr e un băiat puternic şi se ţine bine. Poate va avea mai multă energie, pentru că cei mari au fost răi şi leneşi de mici şi nici acum nu au energie în ei; şi e destul de muncă, dacă nu acasă, atunci în altă parte, dacă cineva n-ar fi leneş...[77]

W.Wroblewski

---

astfel e în dispute pe baza încălcării proprietăţii. Noul sistem a dus la mult mai puţine certuri şi procese de judecată.

[76] Avem ipostaza unei credinţe generale conform căreia un semn rău sau bun este un factor real care cauzează un anumit fenomen. Această credinţă este fundalul igienei magice a ţăranului. Există un întreg cod de prescripţii - despre cum şi ce semne trebuie evitate.

[77] Trândăvia de care se plânge este un rezultat ereditar. Copiii au moştenit un organism fragil de la mama lor. Această interpretare nu este niciodată clară pentru ţăran. Atitudinea faţă de slăbiciunea fizică moştenită este una condamnată moral, doar dacă nu există un defect vizibil care pune acea persoană în afara oricărei competiţii sociale.

55. Marţi, decembrie 10, 1907

Dragă frate:... Îţi mulţumesc pentru scrisoarea care m-a bucurat şi m-a mâhnit în acelaşi timp. M-a bucurat pentru că am învăţat ceva de la tine şi m-a mâhnit pentru că ţi-ai descris cu adevărat situaţia. Ştiam de mult despre asta, într-adevăr, dar până în acest moment nu am crezut cu adevărat că pericolul este atât de iminent. Cu ce te pot ajuta? Pot să spun doar că dacă eşti nefericit [în viaţa aceasta], gândeşte-te că poate sunt alţii de o sută de ori mai nefericiţi decât tine; şi chiar şi aceia care la prima vedere par să o ducă bine; dar ne uităm mai atent şi dacă am putea descoperi nefericirea din viaţa lor, ar trebui să ştim că viaţa fiecăruia este o serie de suferinţe. Şi dacă un om şi-ar putea vedea toată suferinţa odată, ar încerca să le diminueze voluntar.

Dar haide să nu vorbim despre alţi oameni, ci despre noi. Să începem cu cei bătrâni. E Walery fericit? Îi merg toate bine? La prima vedere am putea spune da. E suficient să ne uităm la sănătatea soţiei sale şi la copii, mai ales în primii lor ani, pentru a ne face o idee despre succes.

În plus, a fost Marysa, în floarea vârstei, fericită? Cu siguranţă nu. Despre Feliks nu ştiu multe. Dar dacă m-ar pune cineva să fiu în pielea lui, un ţap ispăşitor, atunci m-aş bucura dacă acolo ar fi 10 americani. Probabil crezi că fac supoziţii - adevărate sau false - despre soţia lui. Revenim la tine şi la Konstanty. Ştiu despre tine. În privinţa mea, putem da din umeri. Nu mi se părea nici o afacere să trăiesc singur. Consider căsătoria o datorie grea, dar nimeni care nu a trecut prin această experienţă nu poate şti cum e. Nu pentru că am făcut o alegere proastă, ci pentru că mariajul e legat de cele mai dureroase şi iritante întrebări. Nu spun că sunt în cea mai proastă condiţie, dar nu e nici pe departe cea mai bună, iar cerurile, în loc sa fie luminoase, se înorează. Să menţionăm cea mai importantă dintre întrebări. Fiecare bestie îşi are ascunzişul, cîinele are cuşcă, în timp ce noi trebuie să hoinărim în colţuri străine şi să depindem de capriciile feudalului şi nici nu putem visa la propria noastră cuşcă. Mai rămâne Konstanty. Nu ştiu cum se descurcă. Tu spui că o duce foarte bine, dar nu pot să cred că un om condamnat să trăiască departe de ţara sa nativă ar putea fi cu adevărat fericit.[78]

[78] Scrisoarea e plină de înţeles când arată natura pesimismului ţărănesc. De fiecare dată când reflecţiile teoretice iau locul acţiunii, optimismul practic al ţăranului se schimbă

Am fost uimit când am citit întrebarea din ultima ta scrisoare în care m-ai întrebat dacă te-am uitat. În opinia mea să uiţi un frate sau o sora e egal cu a uita pentru mult timp să mănânci. Mai ales acum, când tatăl nostru ne-a renegat, când tatăl nostru încearcă să ne rănească în toate felurile posibile-ar trebui să fim aproape unii de alţii, „unul pentru toţi şi toţi pentru unu." Dacă nu ne putem unifica material, atunci să ne unim spiritual pe cât de mult posibil şi apoi va fi mai uşor să suportăm povara vieţii şi Domnul ne va ajuta.[79]

[Jozef Wroblewski]

56. Fără dată, probabil 1908

Dragi fraţi: Am scris înainte că o să vă scriu curând şi o fac acum. Nu mă costă mult şi cred că şi la tine e la fel, pentru că dacă plăteşti cutia postală pe an, nu contează un număr mai mic sau mai mare de scrisori. I-am promis soţiei mele că dacă o să plec în America o să îi scriu regulat scrisori în fiecare săptămâna, dar nu ştiu dacă o să fie adevărat, pentru că lucrurile se pot schimba sau poate apărea un impediment. Nu e aşa?...

Jan Laba, din satul nostru, pleacă în America pentru a doua oară. Spune că e mai bine să pleci acolo iarna, pentru că nu e atât de cald şi e mai uşor să munceşti. Miercurea trecută am avut odputs-urile de toamnă [festival parohial][80] în Plonka, de Sf. Michael. În timpul zilei vremea a fost bună, dar dimineaţa a plouat şi astfel că oamenii din alte districte nu au venit. Eu, Franciszek şi Ignacy am venit împreună- rar venim acum împreună-şi am vorbit, desigur, despre „vremurile bune". Franciszek a povestit cum acum 12 ani se întorcea de la acelaşi festival, când oamenii intrau cu vitele pe câmp. Evident, nu se poate pune problema de aşa ceva cum, pentru că scumpa sa soţie ar înfăptui „Iadul lui Dante" pe pământ

---

într-un pesimism teoretic; cu cât găsim mai puţină energie activă în individ sau în grup, cu cât predomina pesimismul. Dar religia, unde atitudinile practice mai mult decât cele teoretice sunt exprimate, este optimistă, atâta timp cât nu este influenţată de terorile mâniei lui Dumnezeu.

[79] O expresie relevantă a concepţiei despre solidaritatea de familie.

[80] „odputs" înseamnă, literalmente, „indulgenţe" adică pasiurea partială sau totală a păcatelor pe care le poţi suferi pe pământ sau în purgatoriu. În timpul festivalului parohial se acordă indulgenţă totală celor care se confesează şi fac fapte bune. De aici identificarea „indulgenţei" cu „festivalul".

sau chiar în casa lui şi ar merita acest lucru.[81]Am vorbit şi ne-am plâns de ghinion, iar la sfârşitul serviciului divin ne-am întors acasă, fiecare pe drumul lui.

În general acum e trist în Plonka pentru că nu mai vine nimeni din Lapy, pentru că au propria lor capelă şi în curând o să-şi ridice biserica. Dar o să avem destul timp să vorbim despre asta când o să vin la voi. Acum îi reamintesc lui Kostus despre cererea mea. Dacă el poate şi dacă amândoi credeţi că se merită, lasă-l să-mi trimită un bilet de vapor, pentru că oamenii spun că dacă mergi fără bilet, trebuie să ai la tine 200 de ruble, pentru că dacă nu arăţi că ai 50 de ruble, te trimit înapoi acasă. Dacă e adevărat, abia aş putea să fac rost de 200 de ruble, numai dacă mi-aş vinde lucrurile din casă şi nu mi-ar plăcea să fac aşa ceva. În plus, ar trebui să las câteva ruble pentru soţia şi fiul meu. Întâi vă cer sfatul, dacă se merită să vin, pentru că dacă nu pot să câştig un dolar şi jumătate pe zi, nu are rost să vin în America... E păcat că Kostul nu mai este în mine, pentru că mi-ar fi plăcut să fac muncă în acord (eşti plătit în funcţie de nr. de unităţi pe care îl produci), pentru că munca nu este niciodată prea grea....

Jozef Wroblewski

57: Decembrie 13, 1909

Dragi fraţi: N-a fost prost omul care a zis: „Omul trage şi ţinteşte, dar Dumnezeu direcţionează gloanţele." Acelaşi lucru s-a dovedit a fi adevărat şi în cazul meu. În momentul în care intenţionăm cu adevărat să vin la voi şi când am primit scrisoarea, atunci „ceva" m-a prins, dar un asemenea „ceva" încât în timp ce mă gândeam la America, tocmai din America nu se mai întoarce nimeni. Nu pot să zic că stăteam doar în pat [zăceam] căci unui om care stă în pat i se întâmplă ceva mai devreme sau mai curând. În privinţa mea, am probleme cu plămânii, tuşesc, am guturai mă doare gâtul, dureri de cap. Într-un cuvânt, sunt ca un vas spart... Acum sunt mai bine decât la început, dar departe de a mă recupera complet.

[81] Conştiinţa ţăranului excludea infidelitatea conjugală. În afara crimei şi a face rău unui om neajutorat, este singurul păcat ce nu poate fi iertat. Chiar şi în basme, în care aproape toate păcatele îşi găsesc iertare, nu se întâmplă în cazul infidelităţii. Din acest punct de vedere, conştiinţa oamenilor de la oraş, în special a meşteşugarilor, este mult mai relaxată. Relaţia soţiei maestrului cu călătorul nu este întotdeauna condamnată.

...Nu ştiu când o să pot să vă vizitez şi dacă o să pot, pentru că a te simti rău şi a trece oceanul în căutarea unui codru de pâine e o prostie... Ca să vă spun adevărul, munca cu ziua nu mă atrage foarte tare, pentru că în 10 ani m-am dezobişnuit ca cineva să îmi controleze munca. Chiar dacă munceam cât de bine posibil, aş avea mereu impresia că şeful nu consideră că a fost suficient. Munca în acord e altceva. O să vreau asta mereu. Poate o să găsesc.[82]

În privinţa veştilor, este o parte tristă. Wincenty K. (cel de la care a cumpărat tata roata pentru moară) a devenit pe jumătate nebun din cauza problemelor cu banii şi acum câteva zile şi-a tăiat gâtul cu o lamă. A mers după asta cam o verstă (unitate rusească de lungime, cca. 1 km) şi a murit lângă un gard la casa sa. Mare păcat pentru că era un om onest. Sunt şi veşti bune. Stefka G. s-a măritat cu un băiat din Szolajdy... Nunta a fost în ultima duminică înainte de postul Crăciunului. Dar Doamne ai milă de noi! Ce nunţi se fac acum! A început la 10 dimineaţa şi la 10 seara nu mai era absolut nimeni, cu excepţia, bineînţeles, a mirelui, care nu era atât de prost încât să-şi părăsească draga. Astfel că întregul festival nu a durat nici 12 ore.[83] Au fost doar 5 sticle de coniac pentru 60 de persoane. Ca să vă spun adevărul, era mai bine, în general, dacă nu era deloc. A fost mai multă bere, dar oamenilor li s-a facut rău,pentru că şi fără bere era destul de frig...

Jozef Wroblewski

SERIA STELMACH

Jan Stelmach, bătrânul care a scris aceste scrisori, este tipul perfect de ţăran fermier din Galicia, cu un anumit grad de instruire, într-adevăr, dar fără tendinţe de ascensiune şi cu o conştiinţă de clasă bine definită. Cu excepţia problemelor obişnuite pe care le ridică viaţa la ţară, pare perfect satisfăcut de poziţia sa. În această privinţă, ţăranul din Galicia este diferit faţă de ţăranul din Polonia rusească sau nemţească. Asta se

[82] Privind munca în acord vedeţi Întroducere: *Atitudini Economice*.

[83] Găsim în multe scrisori faptul că nunţile devin mai scurte şi mai putin ceremoniale. Este un semn imediat că nunta îşi pierde din ce în ce mai mult din caracterul social; arată individualizarea progresivă a vieţii ţărăneşti în general.

poate datora libertăţii naţionale mai mari şi a progresului industrial minor din Galicia, unde ţăranul îşi dezvoltă o anumită mândrie şi un sentiment puternic de clasă. Chiar dacă primeşte o instruire mai bună, devine preot, învăţător, oficial, nu se jenează de originea sa, rămâne şi vrea să rămână ţăran. Din sfaturile pe care bătrânul Stelmach le dă fiului şi cumnatei lui, este evident că el consideră, conştient după ce a reflectat, viaţa tărănească că fiind cea mai normală şi clară, atât din punct de vedere fizic, cât şi moral.

Există şi o varietate interesantă de probleme de familie. Vedem că în familia Stelmach, cu excepţia unor neîntelegeri minore, domneşte armonia- mai mult decât în familia Wroblewski sau Osinskis. Dar acest lucru nu înseamnă că vechea solidaritate şi comunitatea sunt prezervate. Din contră, identificăm deja o individualizare, ca de exemplu, în privinţa căsătoriei şi chestiunilor materiale (diviziune reală a proprietăţii; independenţa fiului din America). Individualizarea merge mai departe, fără probleme. Bătrânul ,spre exemplu, renunţă în mod voluntar la orice fel de control asupra fiului şi se limitează la a da sfaturi. Îşi primeşte bucuros cumnata pe care nu o cunoaşte, deşi felul în care a avut loc căsătoria era contrar tradiţiei. Nu îi cere niciodată bani fiului, deşi ştie că acesta are bani; întelege destul de bine dorinţa celorlalţi fii de a avea poziţii individuale mai bune în America şi nu doar că nu protestează în faţa planului lor de a emigra, ci îşi roagă fiul mai mare să îi ajute. Pe scurt, în această privinţă pare să existe o atitudine mai conştientă şi raţională în familia Stelmach, mai mult decât în oricare altă familie. În loc să ţină cu dinţii de tradiţie, vedem că este conştient de limitarea puterii sale. Probabil că familiarizarea din problema emigrării (găsim dovezi în cunoştinţele lui Stelmach despre condiţiile din America) a ajutat la dezvoltarea acestei atitudini.

FAMILIA STELMACH

Jan Stelmach, fermier
Ewa, soţia sa
Jozef
Jedrzej fiii lui
Michal
Piotr
Wojtek (Wojciech)
Kaska fiicele lui
Jadwiga
Sobek, soţul lui Kaska
Julianna (Julcia, Julka, Ulis), soţia lui Jozef
Părinţii Juliannei
Makar, fratele Juliannei
Magdusia
Hanka surorile Juliannei
Krzyztof Zak, unchiul lui Ewa
Rozia Stefanska fiicele unchiului
Jaguşia Sasielska (Wojtkowa)
Zoska (Zosia)

58. Poreby Wolskie, Martie 1, 1909

Slăvit fie Iisus Hristos şi Fecioara Maria, mama Sa!

Dragi copii:.. Am vrut să vă trimit urări pentru ziua de nume a Juliannei şi am văzut în almanahul anual că Sf. Julianna este pe martie 20, aşa că intenţionez să vă trimit urări amândurora. Dar nu am reuşit, pentru că am aflat în sfârşit că Sf. Julianna este pe februarie 16, aşa că era greşit în almanahul de anul acesta. Aşa că acum o să-ţi trimit urări doar ţie, dragă fiule. Ţie, dragă cumnată, o să-ţi trimit urări anul viitor de ziua ta de nume a patronului de pe februarie 16.

Ei bine, dragă fiule, a trecut un an şi ziua de martie 19, ziua ta de nume, se apropie. Mama ta şi cu mine vrem să-ţi urăm multe, dragă copil. Îţi dorim sănătate, fericire, succes, un nume onorabil, noroc, dragoste indisolubilă în căsătorie. Să vă iubiţi mult şi să nu cunoaşteţi amarul, să

nu cunoaşteţi suferinţa şi să aveţi mereu suficientă pâine şi bani! Fie ca Domnul să vă lumineze cu mila sa, să ştii mereu ce trebuie să faci şi ce să eviţi. Fie ca Domnul să îţi dea fericire şi binecuvântare, să ai totul, să nu-ţi doreşti nimic, să trăieşti fericit şi să îl preţuieşti pe Dumnezeu. Toate acestea ţi le doresc mama şi tatăl tău. Trăiască fiul nostru Jozef! Să trăiască o sută de ani, să îi dea Domnul sănătate şi fericire, sănătate şi avere în viaţa sa !![84]

Acum îţi descriu condiţia noastrş. Mătuşa ta ne-a scris şi ne-a pus un dolar în scrisoare. Am primit scrisoarea, dar dolarul nu era acolo, pentru că cineva l-a furat. I-am scris mătuşii să nu mai pună niciodată bani în plic, pentru că s-au pierdut deja mulţi dolari din scrisori. Săraca mătuşa, are atât de puţine şi vrea să ne ajute şi pe noi! Fie ca Domnul să îi dea toate cele bune, pentru că vrea să ne ajute cum poate, dar un om rău a pus mâna deja pe 6 dolari... Nici tu să nu pui bani în scrisori, pentru că un plic poate fi uşor desfăcut. Trebuie doar să îl înmoi sus în salivă şi să îl pui sub braţ.

Când se încălzeşte, lipiciul se desface şi e uşor de desfăcut cu un ac, să o citeşti şi apoi să înmoi şi să o lipeşti la loc, ajustând cu atenţie marginile. Dacă nu ţine, trebuie doar să o freci cu un cartof şi o să se lipească şi nimeni nuşi va da seama... Aşa că să nu îndrăzneşti să trimiţi bani în plic, pentru că hoţii sunt peste tot. [85]

Toţi suntem sănătoşi, dar suntem puţin într-o situaţie tristă, pentru că, după cum ştii, când ai ceva îţi lipseste altceva. Am dus lipsa de lapte în timpul carnavalului, iar vaca noastră trebuia să fete la sfârşitul lui februarie şi o vegheam. În noaptea de februarie 26 spre 27 m-am dus în

---

[84] Întregul paragraf este un discurs specific, cum ar fi cel rostit în timpul unei sărbători în familie. Funcţia urărilor ceremoniale este arătată aici foarte bine şi concis. (Vezi *Forma şi funcţia scrisorilor populare*).

[85] Bătrânul a folosit în mod clar aceste mijloace pentru a deschide şi citi scrisori, dar trebuie să ne amintim că nu există un sentiment puternic al intimităţii scrisorilor printre ţărani. Scrisoarea e cel putin proprietatea familiei şi toţi membrii familiei au dreptul să o citească, independent de voinţa persoanei care a scris-o sau căreia îi este adresată. Pentru unii, în mare parte, întregul sat are dreptul de a citi o scrisoare privată, mai ales dacă sunt salutări pentru mulţi vecini sau dacă sunt veşti de interes pentru întreaga comunitate. Acesta a fost cazul, de exemplu, al scrisorilor din Brazilia, în timpul nebunei emigrării în acea zonă. A refuza să dai cuiva scrisoarea să o citească este aproape o ofensă. Cu cât este mai izolată comunitatea faţă de restul lumii, cu atât sunt mai rare veştile, cu atât mai puţin se dezvoltă sentimentul de intimitate.

grajd să văd dacă fată şi am găsit vaca spânzurată...Cealalta vacă tânăra s-a eliberat şi a împuns-o cu coarnele. Vaca a tras de lanţ, dar lanţul era prea puternic şi nu l-a putut rupe şi astfel s-a spânzurat. Aşa că am avut necaz în acele zile, dar Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat, fie El onorat şi preaslăvit; El ne-a chinuit, El ne va bucura...[86]

Mătuşa Walkowa Stelmaszka [soţia unchiului din partea tatei, Walek Stelmach] intenţionează să o trimită pe fiica sa. Agnieszka, în America la Borek [probabil fratele ei]. Ai scris că Borek nu ţi-a răspuns. Asta pentru că mulţi compatrioţi au mers la el şi i-a fost teamă că nu ai de lucru şi s-a gândit că dacă vii la el, va fi obligat să te suporte.[87]

Dar dacă nu doreşti să mergi la o fermă, nu trebuie să îi scri. Nu mai scriem acum, doar te salutăm cu căldură. Fie ca Domnul să te facă fericit şi să te binecuvânteze, dragul nostru copil!

Ai tăi părinţi,
Jan şi Ewa Stelmach

De asemenea, noi, fraţii şi surorile tale, cumnatul şi cumnata te salută cu căldură.

Eu, mătuşa ta Wotjkowa [soţia lui Wojtek] Sasielska te salut, nepotul meu Jozwa [Jozef] şi nepoata mea Julka [Julianna]. S-a întâmplat să fiu aici când a sosit scrisoarea voastră, aşa că te salut şi îţi doresc sănătate şi fericire pentru noua casă.

---

[86] Formula este identică cu cea spusă dupa moartea unui copil.

[87] Conform principiului solidarităţii, Borek ar trebui să îşi primească rudele. Dar sunt multe cereri şi situaţia devine atipică. În primul rând, relaţia de solidaritate există între individ şi grup şi pe locul doi vine solidaritatea dintre membrii individuali ai grupului. Individul are îndatoriri faţă de grup ca întreg, iar grupul ca întreg are îndatoriri faţă de toţi indivizii; dar individul are îndatoriri faţă de alt individ, doar atâta timp cât ei fac parte din acelaşi grup, nu pentru că sunt conectaţi unul cu celalalt. Aşadar, când indivizii sunt izolaţi de grupurile lor, aşa cum se întamplă cu emigranţii, îndatoririle reciproce încetează să mai fie reale, doar în măsura în care sunt rupte de baza comună. Cererile de ajutorare sunt mai puţin exacte acasă decât în afară. Acasă, un singur individ care are nevoie de ajutor găseşte mai multe persoane care îl pot ajuta, fiecare câte puţin; în afară , un singur individ care este capabil să ajute trebuie să suporte povara de a ajuta mai multe persoane care se află într-o situaţie dificilă. (vezi seria Raczkowski, situaţia lui Adam după căsătorie).

59. Septembrie 27, 1909

....Dragă fiule: Ţi-am scris înainte ţie şi mătuşii tale şi acum îţi scriem din nou ţie şi mătuşii tale. I-am scris înainte mătuşii că surorile ei trebuie să plătească fiecare câte 59 de coroane şi acum i-am scris că surorile ei au calculat că Rozia le va da aceşti bani sau se vor pierde, pentru că ea nu va veni aici pentru 100 de coroane. I-am scris mătuşii că dacă vrea să ia personal aceşti bani, aşa să facă, dar dacă ar fi să le dea lor aceşti bani, să nu o facă, ci să ni-i dea nouă, de exemplu, mamei tale. Dacă ni-i dă nouă, să ne dea o împuternicire de la un avocat, certificată de un consul. Dar consulul nu o va certifica fară bani, aşa că te rugăm frumos, roag-o pe mătuşa ta să facă asta în numele nostru şi plăteşte tu cât costă. Dacă mătuşa ta va lua banii personal, aşa să facă, dar în loc să îi dea surorilor, mai bine să ni-i dea nouă. Aşa că atunci când o să primeşti scrisoarea, fă tot posibilul, pentru că ţi-am trimis o scrisoare ţie şi una mătuşii.

Te rugăm, fă tot posibilul ca mătuşa ta să ne dea nouă banii şi nu lui Jagusia şi Zosia...[88]

Jan şi Ewa Stelmach

60. Noiembrie 5, 1909

...Dragi copii:... Am cules de la câmp ce ne-a dat Domnul. Nu a luat nimic din satul nostru, dar în alte părţi ale ţării, grindina a distrus culturile. Wola a scăpat de pedeapsa lui Dumnezeu, dar am cules mai puţin decât anul trecut...[89]

Ne-am bucurat mult că eşti sănătos şi că ne-ai scris. Fie ca Domnul să te facă fericit şi să te binecuvânteze şi să te ferească de rău. Aici Urbanowa [soţia lui Urban] Chudzicka, ruda noastră, a murit, iar

---

[88] Bunicul s-a gândit că Rozia, fiind în America, nu avea nevoie de bani. Vroia, defapt, să elibereze moştenitorii care au luat pământul de o plată grea. 100 de coroane este o nimica toată în comparaţie cu valoarea pământului şi faptul că suma ar rămâne la ea nu era decât o formalitate; bunicul nu dorea să o omită complet din testament, pentru că asta ar însemna să dezmoştenească fiica. Faptul că acest lucru era o formalitate este dovedit de cererile surorilor de a le da lor banii. Aşa se explică cererea similară a bătrânului Stelmach. Nu i-ar fi cerut cumnatei să îi cedeze drepturi soţiei lui dacă moştenirea ei ar fi fost reală, adică o bucată de pământ.

[89] Elementul aleatoriu din viaţa economică. Pentru a vedea consecinţele acestui element, vedeţi Întroducere: *Viaţa economică; Atitudini religioase şi magice*.

Urban s-a căsătorit imediat în casa lui Lukaszek Maruta [fiica lui L.M], acea Rozia care lucra în Wola şi acum are o soţie tânără. Şi Kryszstof Zak a murit. Mătuşa Stefanska ne-a scris să ne întrebe cine va plăti partea ei de moştenire [cine e principalul moştenitor care să ia pământul şi să le dea bani celorlalţi moştenitori]. Dar nu i-am răspuns direct, pentru că guvernul a decis că aceşti bani ai moştenitorilor să fie puşi la bancă şi am crezut că o să îi pună acolo. Dar celelate mătuşi nu o să îi depună, pentru că bunicul tău i-a lăsat prima dată parcela de lângă pădure lui Rozia [Stefanska] , dar până la urmă a dat-o lui Jagusia şi Zoska [alte surori] şi trebuie să îi dea fiecare câte 25 gulden fiecare lui Rozia. O să îi dea 50 gulden, adică 100 de coroane. S-ar mulţumi dacă Stefanska le-ar da aceste 100 de coroane cadou, iar mama ta a intenţionat să îi scrie lui Rozia şi să îi ceară aceste 100 de coroane,dar nu a îndrăznit, pentru că Rozia a primit o parte foarte mică din moştenire.[90]

Probabil te întrebi ce o să facă, dacă o să le lase pe cele două mătuşi să trimită 100 de coroane sau o să dea aceşti bani uneia dintre ele. Dar ele...[neinteligibil; probabil i-au greşit] mătuşii, aşa că nu ar trebui să le dea aceşti bani.

Michal ne-a spus că i-ai răspuns. Dacă te gândeşti bine, l-ai putea lăsa să vină aici, dar nu până la primăvară. ...Spus că muncitorii sunt în grevă; păi, asta e amuzant! Nu demult nu aveau de muncă şi acum deja nu mai vor să muncească şi cer un salariu mai mare ! Am reparat grajdul; am făcut 2 grajduri, unul pentru cai şi unul pentru vaci. Oamenii spun că în oraşul în care eşti tu este un miros urât, că întreg oraşul e acoperit de un fum dens ca de nori...

Jan şi Ewa Stelmach

[primul paragraf al scrisorii următoare este de tip ceremonial, asemenea primei părţi din nr. 58]

61. Ianuarie 30, 1910

[90] Situaţia are un interes adiţional din faptul că Jagusia şi Zosia sunt surorile mătuşii Rozia, în timp ce Ewa este doar verisoara sa. Astfel că cererile familiei Stelmach nu sunt bazate pe relaţiile de familie, ci pe apropierea din relaţiile personale.

...În ultima scrisoare ţi-am cerut sfatul, dacă să îi trimit pe Michal şi Wojtec în Prusia sau America. Nici măcar nu mi-ai răspuns. Dacă tu crezi că e bine acolo şi dacă ai câţiva bănuţi, poate le trimiţi un bilet pentru vapor, măcar unuia dintre ei, ca măcar unul să plece. Nu le spui niciodată cuvinte de laudă, dacă e bine acolo unde eşti, aşa că le e frică să meargă în America şi acasă şti şi tu prea bine cum este. Se ceartă între ei. Uneori unul reuşeşte în Prusia, alteori nu şi astfel trece vara în zadar. Dacă ar veni la tine ar putea să muncească pentru biletul de vapor, aşa cum ai muncit şi tu pentru biletul pe care ţi l-a trimis mătuşa ta. Ar fi bine dacă ai trimite bilete pentru amândoi... Acum înţelegi că ar fi mai bine să le scri şi să le spui care drum crezi că ar fi mai bun pentru ei, pentru că oamenii sunt ciudaţi, cred că nu o să primeşti pe niciunul din ei.[91] Dacă ai fi luat-o şi pe Kaska, ne-ar fi fost mai uşor, pentru că am făcut împrumuturi pentru ea, iar ea nu se descurcă deloc bine. Sora şi fratele lui Sobek [cumnatul, soţul lui Kaska] cere să îi plătim datoria şi dacă nu, ne pune dobânda, iar dobânda la 1.200 este de 72 de gulden. Gândeşte-te cât trebuie să munceşti în ţara noastră ca să trăieşti şi să pui deoparte 72 de gulden. Asta o întristează. Dar nu i-ai scris niciodată „Soră, vino aici, o să câştigi şi o să o duci bine." Dar acesta este trecutul. Acum poţi doar să îţi sfătuieşti fraţii astfel încât totul să fie bine .[salutări de la întreaga familie].

Jan şi Ewa Stelmach

Gud Baj [la revedere; probabil îşi imită fiul care pune această formulă în scrisori]

62. Noiembrie 31, 1910

....Dragi copii:...V-am scris în august, dar nu ne-aţi răspuns şi acum ne riscăm să vă scriem pentru că ne e teamă că v-aţi mutat în altă parte şi scrisorile noastre nu ajung la voi...Nu suntem într-o situaţie tocmai bună, pentru că iarna ne-a luat prin surprindere, ninge din

[91] Aici se înţelege explicit că trimiterea biletelor de vapor nu este un act de bunătate, ci o datorie familială - o datorie mai mare decât trimiterea banilor acasă, pentru că această problemă nu apare în această serie. Prin această distincţie se poate observa o anumită individualizare a relaţiilor de familie. Intr-adevăr, prin faptul că emigrantul trimite bani acasă, îşi ajută familia ca întreg, în timp ce luarea unor membri cu tine în America presupune un ajutor direct acordat acelui membru, iar familia o ajuţi, astfel, în mod indirect.

noiembrie 22 şi e dificil să pleci. Băieţii nu s-au întors din Prusia, au scris că o să vină abia de Crăciun. Frigul îi enervează pentru că trebuie să se trezească dimineaţă şi să muncească până seara târziu. Dragi copii, vă trimitem azimă sfănţită. Deşi cred că găsiţi şi acolo, aici sunteţi în registrul parohiei şi vă trimitem de aici, pentru că sunteţi creştini.[92] Mulţi oameni uită că sunt creştini, dar voi să nu uitaţi că sunteţi creştini şi că aveţi un singur Dumnezeu.

Atâta timp cât vorbiţi cu părinţii vostri, e clar că încă aveţi credinţă în Domnul nostru, dar dacă vă renegaţi părinţii, e clar că nu mai credeţi nici în Domnul nostru.[93] V-am rugat să ne scrieţi şi să ne daţi adresa lui Stefanskis... mama voastră vrea neapărat să îi scrieţi şi să îi spuneţi de ce vreţi să mergeţi în mine şi dacă nu aveţi de muncă acolo unde sunteţi. Oamenii spun că acolo în Pittsburg e nevoie de un dragon ca să rezişti.Spun că nici atunci când e vremea bună nu se vede soarele... dacă e adevărat, mai bine vă mutaţi în alt oraş....

Jan şi Ewa Stelmach

---

[92] Legătura dintre valoarea religioasă şi patriotismul local este una des întâlnită. Nu doar că azima de la propria parohie are o valoare mai mare decât oricare alta, dar acelaşi lucru e valabil şi pentru alte obiecte de însemnatate religioasă sau magică. O importanţă deosebită în această privinţă e ataşată pământului. Este un vechi obicei al imigranţilor şi călătorilor să aibă la ei puţin pământ din cel strămoşesc şi avea rolul unui talisman şi trebuia să fie pus sub capul lor în mormânt, în cazul în care mureau şi nu erau îngropaţi în satul lor natal.

[93] Unitatea psihologică reală a setului tradiţional de atitudini este exagerată aici, din moment ce se poate renunţa la anumite atitudini sau pot fi schimbate separat. Această exagerare în sine este semnificantă, pentru că exercită o influenţă reală asupra evoluţiei subiectului şi asupra atitudinilor mediului asupra lui. Un om care a renunţat la o atitudine tradiţională va renunţa şi la altele mai uţor, pentru că în conştiinţa sa par mai conectate decât sunt în realitate. Acest lucru se va întampla dacă factorii intelectuali tind să influenţeze puternic viaţa individuală, în timp ce nivelul de instruire este relativ scăzut. Astfel, printe socialiştii din clasele de jos, multe tradiţii sunt respinse fără a exista o necesitate reală şi împotriva propriilor sentimente, din simplul motiv că sunt considerate a fi legate de altele care sunt respinse logic deoarece sunt incompatibile cu idealurile socialiste. Pe de altă parte, comportamentul mediului social faţă de un individ care a renunţat la anumite tradiţii este determinat de faptul că probabil a renunţat la toate atitudinile tradiţionale-aşa cum spune Stelmach explicit aici. Uneori o schimbare minoră este suficientă pentru a lansa această prejudecată, ex. Schimbarea rochiei, al vechiului mod de a munci la fermă, renunţarea la credinţele magice etc.

63. Martie 28, 1911

...Dragi copii:... Când nu ne-aţi scris de atât de mult timp am crezut diferite lucruri despre voi. Am întrebat un ţăran din Wolka cum se descurcă Wojciech Maksyn. Mi-a spus că îşi vinde calul şi m-a întrebat de unde ştiu de el. I-am spus că băiatul meu e căsătorit cu fata lui. Acesta mi-a spus că „un cumnat a fugit de fata lui." Apoi m-am gândit că şi tu ai fugit şi de aceea nu îmi scri şi am intenţionat să îi scriu lui Maksyn ca să aflu ce cumnat a fugit şi de care fată.

Acum că ne-ai scris ştiu că nu tu erai cel care a fugit. Ne pare foarte rău pentru tine că nu eşti sănătos acolo şi ţi-am scris deja să te muţi din Pittsburg...Te-aş sfătui să te muţi cu soţia ta în Trenton, N.J. Acolo în Trenton sunt oameni din vecinătatea noastră şi sunt sănătoşi şi câştigă destul de bine. Kuba Chudzok din Bryzski este acolo şi intenţionează să vină acasă. Dacă nu pleacă până primeşti tu această scrisoare, ai putea să îi scri; ai putea să lucrezi în locul lui când vine acasă. Lucrează într-o fabrică de fier şi are salariu bun. [dă adresele altor oameni din Trenton]. Trebuie să încerci să obţi informaţii, ca să nu îţi pierzi munca pe care o ai... înainte să găseşti ceva în Trenton...Chiar dacă ai vrea să te întorci în ţară, nu e nimic bun aici, pentru că, după cum ştii, cei care au fost cu tine şi au venit acasă s-au dus înapoi în America pentru că nu e nimic aici.

Iar tu, Julka, nu te mâhni, pentru că te consumi; o să te îmbolnăveşti de o boală psihică şi nu eşti nici sănătoasă, nici bolnavă şi niciun doctor n-o să te poată ajuta. Aşă că nu-ţi face griji. Supune-te voinţei lui Dumnezeu şi munceşte cât de mult poţi; astfel nu o să ai timp să te necăjeşti. Şi nu te strânge prea tare, pentru că femeilor care îşi strâng corsetul atât de tare încât arată ca o viespe, li se opreşte circulaţia şi se îmbolnăvesc. Nu te mai necăji că micuţul tău fiu a murit. Domnul a dat, Domnul a luat, slăvit fie numele său...

Oamenii spun că în Pittsburg soarele nu străluceşte niciodată, aerul e saturat cu putoare şi gaz. Cea mai sănătoasă viaţă e cea la fermă, dar dacă nu intenţionaţi să mergeţi la o fermă, măcar mutaţi-vă într-un oraş unde aerul e mai bun...

Jan şi Ewa Stelmach

64. Mai , 1911

...Dragi copii: [mulţumiri pentru urările trimise de ziua de nume a tatălui]. Am avut un mic necaz pentru că o săptămână de zile Jadwisia, Marcin şi Mojtek au fost bolnavi de pojar...Wojtek trebuie să meargă în Prusia, dar a rămas, aşa că i-a fost mai rău decât celor mici şi aşa va trece vara.

Dar ar putea fi de folos şi acasă, pentru că grajdul e distrus şi trebuie reparat şi trebuie să construim altul pentru cal... Am mai avut un necaz, pentru că o iapă a lui Kaska a murit. Făcea 100 de gulden. Asta ne-a îndurerat pe toţi pentru că, dragi copii, dacă ceva vă doare pe voi, ne doare şi pe noi, pentru că vă iubim pe toţi. Dacă îmi scrii că te înţelegi bine cu micuţa ta soţie, cumnata noastră, atunci ne bucurăm, chiar dacă avem necazuri, pentru că vedem că deşi avem necazuri, măcar copiii noştri au parte de succes.

Anul acesta nu-mi pare rău, dar toţi suntem slabi de anul trecut, pentru că iarna a fost lungă. Vitele au stat acasă până la jumătatea lui mai şi am fost obligaţi să amestecăm paiele cu făina şi cartofi şi acum oamenii nu mai au mâncare. Preţurile sunt la fel de mari ca în America...

Ne-ai scris că ai închiriat o cameră mică. Nu ai cu cine să stai ca să vă ajute să plătiţi chiria? Julka nu merge la muncă acum, aşa că dacă nu munceşte se simte obosită. Dacă aţi fi avut persoane de întreţinut, ar fi distrasă şi mai sănătoasă, pentru că atunci când un om munceşte, este sănătos, dar când stă degeaba e din ce în ce mai slăbit. De aceea se spune că oamenii nu sunt sănătoşi în America. Atâta timp cât o fată merge la muncă, este sănătoasă, dar când se marită şi nu merge la muncă şi stă în pat, sângele nu îi circulă în vene, aerul curat nu ajunge la ea, pentru că stă numai în acea cămăruţă. Chiar dacă iese afară, e atât de îmbrăcată încât aerul tot nu ajunge la ea, astfel că nu e sănătoasă. Şi merge în ţara ei şi din ţara ei în America şi aşa se pierd banii pe bilete. Ar trebui să fie lăsate să se îmbrace uşor, cum stau acasă. Nu stă degeaba, nu mâncă multă carne şi aşa o să fiţi toţi sănătoşi...

Jan şi Ewa Stelmach

Ai scris că Michal ţi-a scris că vrea să vină în America şi i-ai spus că e prea slab pentru America. A slăbit la muncă, mai ales cu Pelka. Ai

fost acolo şi ai văzut cum e. Wojtek e mai tînăr, dar e mai puternic decât Michal. Jedrzej s-ar descurca în America, dar îi este frică de America, nu poate fi convins...

65. Februarie 13, 1913

....Dragi copii:... Suntem bucuroşi că ţineţi atât de multe păsări şi un porc, e ca şi cum aţi avea fermă. Când înveţi să ţii păsări şi porci şi când îţi cresc copiii, atunci o să te duci la o fermă...[94]

Credeam că numai oamenii din ţara noastră vorbesc despre război, dar văd că şi în America scriu despre război şi insurecţie. Dar acolo vorbesc superficial despre război şi aici ne e atât de frică de război încât ne jelim. Cadrele de rezervă chemate în toamnă au fost păstrate până acum. La începutul lui martie o să fie un apel militar; 206.065 soldaţi vor fi luaţi în armată. Sokolii asteaptă războiul chiar şi la noi în ţară, dar oamenii din sate sunt atât de speriaţi încât tremură de frică.[95]

De la mătuşa Stefanska am primit o scrisoare şi o poză cu cele două fiice. Ne-a scris că te duceai des la ele înainte şi acum nu te mai duci, iar fetele întreabă :"Când o să mai vină Jozef pe la noi?" Spune că şi-a trimis cei doi băieţi la muncă şi că se descurcă destul de bine. Ai spus că ar fi bine dacă unul dintre fraţii tăi ar veni în America. Vreau neapărat să trimit unul din ei sau chiar doi, atunci nu ţi s-ar mai face dor de casă. Cred că ar fi mai bine să facem asta dupa război. Dar cine ştie cine o să mai supravieţuiască după război?... Dacă aş fi mai sănătos şi dacă nu m-ar durea piciorul atât de tare m-aş duce la Wolka la cumnatul tău şi ţi-aş trimite prin el un cadou, brânză. Dar cine ştie dacă va mai pleca, iar eu nu pot merge atât de departe pe jos. Am întrebat despre tatăl Julciei. Mi s-a spus că o duce destul de bine şi are o fiică măritată bogată şi zestrea l-a costat puţin. Un om mi-a spus că se ocupă de fermă cu fiul lui, altul mi-a spus că se ocupă de fermă singur şi că intenţionează să îşi ia o fiică în America, dar nu ştia care din ele...

---

[94] Oamenilor de acasă le-ar plăcea ca rudele din America să devină fermieri. Probabil dintr-o analogie de interese, în ciuda faptului că un emigrant care devine fermier în America nu se mai întoarce acasă.

[95] Teama de război, atât de răspândită printre ţărani, se bazează pe raţionamente tradiţionale vechi, nu pe experienţă. În special ţăranii din Galicia nu au mai trecut prin experienţa războiului din 1866. Războiul se enumeră printre calamităţile pentru care se roagă ţăranul să fie ferit de ele în fiecare duminică .

Jan şi Ewa Stelmach

[scrisoare din mai 3, 1913, regretă că fiul său din America nu are eforturi să îşi întâlnească alte rude şi cunoştinţe din Polonia în America. Descrie eforturile construirii unei noi biserici]

66. Aprilie 1, 1914

...Dragi copii:.. Am primit foile de la tine, 4 copii, o să am cu ce să mă amuz de sărbători. Piotr şi Wojtek au plecat [muncă sezonieră] în Prusia pe 19 martie. Ţi-am scris despre asta, dar nu ştiu dacă ai primit scrisoarea mea. Ţi-am scris să trimit un bilet de vapor pentru Piotr, dar la plecare a spus că nu o să meargă din Prusia direct în America, ci o să plece de acasă. Adresa lui este: ...Scrie-le, nu te zgârci pentru 5 cenţi şi ei îţi vor răspunde şi o să vorbiţi unii cu alţii ca fraţii. Ţi-am scris să îmi trimiţi „zmijecznik", un medicament care se numeşte aşa, dacă vine cineva din Wolka sau Turza acasă... pentru că mama ta nu este într-o stare bună de sănătate.[96] Eu am fost sănătos, dar acum mă dor picioarele şi oamenii spun că nu se vor vindeca şi dacă se vor vindeca, eu o să mă îmbolnăvesc mai rău....[97][vreme]

Dragă fiule, mama şi-ar dori să te vadă înainte să moară, dar e dificil, pentru că în ţara noastră lucrurile merg din ce în ce mai rău. Acum mulţi oameni se separă, deşi au pământ. Mulţi soţi îşi părăsesc soţiile şi pleacă în căutarea unui loc de muncă, unii merg în America, alţii în Prusia. Soţia lui Wawezek Sidor a fugit în Prusia şi multe au făcut la fel, pentru că mizeria se strecoară în case şi îi împinge pe oameni să plece.[98][se plânge de cât îl costă traiul]

Dragi copii, munciţi şi strângeţi cât de mult puteţi, ca să aveţi ajutor în zilele negre, pentru că omul este imperfect pe această lume şi

[96] Zmiekecznik este un remediu magic.

[97] Este o credinţă des întâlnită că dacă o boală anume, dureroasă, dar nu periculoasă, este tratată, pacientul se va îmbolnăvi foarte grav şi va muri după un timp. Fundalul acestei credinţe este magic. Dacă „principiul răului" se manifestă printr-o astfel de boală, înseamnă că posedă pacientul şi că nu poate fi exorcizat. Dacă este oprit să facă răul mai mic, atunci se va exprima printr-o vătămare mult mai gravă.

[98] Acesta este singurul caz din materialele noastre în care găsim condiţii economice grele exprimate clar ca fiind cauza pentru care soţiile pleacă de acasă. Alte cazuri au fost înregistrate de Asociaţia Protecţiei Emigranţilor din Warsaw, dar s-a dovedit mereu că soţul era beţiv sau nu era bun de nimic. Dacă aceste condiţii externe sunt cauza separării soţilor, atunci soţii se pot despărţi, dar rămân în relaţii bune.

întotdeauna duce lipsă de ceva. Dacă omul ar însista ca întotdeauna să aibă ceea ce îi trebuie pentru a fi satisfăcut, atunci ar cheltui milioane. E mai bine să trăieşti modest, suficient, pentru că înclusiv conţii şi-au cheltuit averile că să-şi satisfacă toate dorinţele. Aşa că trăiţi cum puteţi. Fie ca Domnul să vă dea fericire şi sănătate, cele mai bune posibile...

Jan şi Ewa Stelmach

67. [Lipseşte începutul]. M-ai întrebat dacă Jedrzej s-a însurat în casa acelui Ludwik care îl are pe fiul Kuba, care a fost în peţit la fetele lui Dawik. Da, s-a însurat în casa lui Ludwik, dar ambii Ludwiki au murit, iar Kuba s-a însurat cu acea Jagwiga care este cea mai răsărită dintre fetele lui Dawik. Celelelalte sunt precum bunicile. Acea Zoska care a fost în America s-a măritat cu un om din Korowiska şi este mereu bolnavă. Are doi copii, dar nu a făcut nimic mai mult decât să îi suporte; nu are grijă de ei, doar a cumpărat un fel de biberon, mulge vaca şi cu asta îi hrăneşte. Omul care s-a însurat cu ea nu s-a ales cu multe. Dawik i-a dat doar banii pe care ea i-a câstigat în America şi va ţine până la moarte pământurile pe care ea le-a avut de la mama ei; doar când o să moară el o să aibă Zoska pământ.

Când s-a căsătorit Jedrzej, a trebuit să facem un testament. A trebuit să facem un testament pentru că eu sunt bolnav şi mama ta la fel. Aşa că dacă mama ta îi lasă moştenire parcela de langa Pelka, şi cea pe care suntem noi şi două ipoteci în Zrabky şi aceste mici clădiri şi dacă el ar trebui să ne ţină pe noi şi să-ţi plătească ţie 1000 de coroane, 1000 de coroane lui Piotr şi 1000 coroane lui Michal. Lui Jadwiga i-am lăsat parcela din spatele fermei lui Urban şi lui Wojtek i-am lăsat trei ipoteci în Zrabky. Dacă nu o să ne înţelegem bine cu Jedrzej, atunci avem dreptul să cultivăm o treime din pământ şi să avem unde să locuim. Încă mai sunt 600 de coroane de plată, aşa că trebuie să muncim împreună ca să plătim această datorie.

Probabil că te gândesti că suma care trebuie plătită este prea mică; dar Jedrzej s-a plâns că nu o să putem să plătim atât de mult. Aşă că, dragă fiule, nu fi supărat pe noi pentru că facem ceea ce putem şi încă e greu să alungăm necazurile; rar avem suficientă mâncare, mereu trebuie

să cumpărăm… Preţurile sunt la fel de mari ca în America sau poate chiar mai mari pentru că în ţara noastră se aduce carne din America de Sud, cum ar fi din Argentina. Ne-ai scris că ai omorât porcul pentru tine, iar noi nu l-am omorât pe al nostru, dar cumpărăm şuncă pentru mâncarea de sezon[99] [enumeră preţurile]. Aşa, dragi copii, munciţi şi economisiţi cât de mult puteţi pentru bătrâneţe, pentru că cei bătrâni sunt în mizerie. Fie că Domnul să vă facă fericiţi şi să vă binecuvânteze copii; şi să nu ne uitaţi, să vorbiţi cu noi cât om trăi.[100] Chiar şi Walek Maryla şi soţia lui ne invidiază, pentru că ei au 2 fii în America şi nici nu ştiu dacă mai trăiesc; nu îşi scriu niciodată… n-o să-ţi mai scriu până data viitoare pentru că aici nu s-a schimbat nimic, nimeni din familie nu a murit, toţi sunt în viaţă dar îmbătrânesc… [salutări de la întreaga familie]

Jan şi Ewa Stelmach

SERIA OSINSKI

În această serie găsim o imagine completă şi tipică a vieţii unei familii de ţărani moderne – una care nu se află nici deasupra nici sub nivelul normal şi a cărei sferă de interese nu conţine nimic particular. Viaţa femeii populare este mai ales bine reprezentată pentru că majoritatea scrisorilor sunt scrise sau dictate de femei. Scrisorile bărbaţilor nu sunt lipsite de interes dar sunt mai puţin complete.

Evident că această familie nu este una primitivă şi nu ar trebui să ne aşteptăm să găsim forme vechi ale vieţii de familie neatinse de viaţa modernă. Familia trăieşte lângă graniţa cu Germania, la 30 sau 40 mile de Thorn, într-o localitate în care emigrarea sezonieră către Germania şi emigrarea în America au existat de foarte mulţi ani şi dezintegrarea şi

[99] Această nemulţumire faţă de preţurile mari de la un ţăran relativ bogat, faptul că trebuie să-şi cumpere mâncare şi să-şi divizeze pământul, sunt semne ale dificultăţii în continuarea vechilor forme de viaţă economică, mai ales în Galicia. Până când dezvoltarea industriei a restabilit echilibrul, emigraţia părea o necesitate

[100] Această frază şi întreaga formă a scrisorii dezvăluie importanţa profundă pe care o are pentru vechiul tip de ţăran faptul că trebuie sa cedeze copiilor ferma. Expresia poate fi folosită de cineva care intră în izolare; exprimă sentimentul de a rupe orice legătură reală cu alţi oameni, astfel încât nu rămâne decât o legătură sentimentală. Bătrânul încetează să mai fie membru activ al grupului familial şi devine un individ a cărui singură relaţie cu familia sunt relaţiile bazate pe sentiment şi pe sânge. Obligaţiile faţă de el ca şi obligaţie faţă de restul familiei încetează să mai fie sociale şi devin morale.

influenţele care modifică familia se simt foarte puternic. Dar aceasta este o situaţie normală. Comunităţile, familiile şi indivizii care păstrează perfect vechile forme de viaţă sunt astăzi excepţii. Unde nu a ajuns emigrarea, se manifestă influenţa centrelor industriale şi culturale poloneze şi, luând totul în considerare, această influenţă este incomparabil mai mare şi mai profundă decât cea a emigrării.

Cea mai importantă personalitate este mama, Wiktorya Osinska. Primele 40 de scrisori sunt dictate de ea, în numele ei şi al soţului. Ea este cea care conduce cu adevărat ferma care i-a fost probabil lăsată de părinţi, iar aceştia au murit când ea avea 4 ani. Dar, desigur sub sistemul comunităţii familiale această problemă nu este pusă niciodată; probabil că soţul ei a adus şi el bani sau pământ, dar în orice caz, proprietatea este acum la comun. Wiktorya s-a măritat prima dată cu Baranowski şi, după moartea lui cu soţul actual Osinski.

Ea este o femeie de modă veche, foarte muncitoare, religioasă, cu afecţiune foarte puternică pentru copiii ei – probabil mai puternică faţă de soţ. Fiul ei din prima căsătorie pare să fie preferatul, deşi această preferinţă nu o împiedică să ocupe un loc central în solidaritatea de familie şi să cadă de acord cu soţul ei în privinţa chestiunilor economice. Ea mediază relaţiile dintre fii, fiică, soţ, încercând să evite certurile şi să menţină armonia în familie (vezi nr. 103). Ea nu a fost învăţată să scrie, dar este preocupată de chestiunile intelectuale şi apreciază foarte mult instruirea.

Soţul ei Antoni pare să fie un ţăran corect şi moderat cu o atitudine familială puternică, poate chiar patriarhală; cu încliaţie spre despotism, dar fără a avea suficientă putere încât să fie într-adevăr despotic; mai puţin egoist decât fii săi sau decât alţi taţi (exemplu, seria Markiewicz)

Cei doi fii ai săi arată că sunt foarte egoişti. Probabil este rezultatul unei disoluţii parţiale a solidarităţii tradiţionale. Michal este interesat doar de propria persoană; el este un egoist într-un mod pasiv, el nu cere mult, dar nici nu oferă mult; abia scrie acasă. El are o prietenie adevărată cu Jan, dar nu are sentimente familiale. El s-a îndepărtat de atitudinile tradiţionale ţărăneşti mai mult decât oricine din familie. Probabil sub influenţa perioadei de tinereţe în care a fost ginere într-o casă feudală şi din cauza emigrării. Aleksander a păstrat mai mult din

atitudinile vechi – dragostea pentru pământ şi muncă la fermă, ataşamentul faţă de ţară, concepţia tradiţională asupra căsătoriei, interes pentru familie. Adevăratul sentiment de solidaritate şi comunitate a vieţii de familie este slăbit şi toate aceste atitudini tradiţionale capătă o nouă formă şi sunt îndreptate în practică spre o finalitate egoistă.

Acesta este un tip frecvent de dezintegrare parţială a solidarităţii; individul este încă ataşat de grup şi vrea să traiască în el, dar dezvoltă tendinţe pur personale şi refuză să mai facă sacrificii în numele grupului.

Jan Baranowski pare să fie un om neechilibrat. Dă dovadă de generozitate adevarată, nu doar faţă de propria familie – mama sa îi preţuieşte inima bună – dar şi faţă de familia soţiei (s-a căsătorit cu fiica lui Franciszka Kozlowska). Se pare că prietenii au exploatat această generozitate. Pe de altă parte arată o lipsă de consideraţie, spre exemplu, faţă de căsătoria lui Frania şi avariţie, că în goana sa de a pune mâna pe moştenire, nemulţumirea faţă de partea pe care a primit-o şi efortul său de a face rost de cât mai mulţi bani. Deşi această avariţie în ceea ce priveşte moştenirea nu conţine nimic prejudicios din punct de vedere individualist, în spiritul familiei este tocmai opusul. Pe de altă parte atitudinea sa faţă de Frania poate fi înţeleasă doar din punct de vedere familial. Se pare că în Jan coexistă elemente contradictorii – o bază largă de atitudini familiale şi anumite tendinţe individualiste, dobândite în timpul luptei sale pentru existenţă, dar acestea nu interacţionează cu primele; în momente diferite apar seturi diferite de atitudini în comportamentul său. Aceasta este una dintre formele tipice pe care le ia o dezintegrare parţială a vechii psihologii.

Frania, fiica, este, dimpotrivă, o fire mai armonioasă. Psihologia sa este determinată în linii mari de funcţiile sale familiale, în primul rând ca fiică şi apoi ca soţie. Dar gradul mic de instruire pe care l-a primit şi tendinţele individualiste care o influenţează, ca şi alţi membrii ai comunităţii, o fac să-şi îndeplinească funcţiile cu mai multă constiinţă, fără pasivitatea pe care o fată din popor ar fi arătat-o acum 50 de ani şi pe care încă o mai arată grupurile izolate.

Este în relaţii bune cu mama sa, a cărei situaţie şi sentimente le înţelege mai bine decât oricine altcineva. Dacă se aliază cu părinţii împotriva fraţilor săi în toate neînţelegerile dintre ei, o face pentru că are

sentimente familiale adevărate, nu pentru că îşi asumă o oarecare autoritate. Chiar şi când scrie scrisori dictate de mama sa arată un efort de a exprima exact ce mama sa vrea să exprime, spre deosebire de neglijenţa lui Aleksander. De dragul consideraţiilor economice şi familiale vrea să facă un sacrificiu şi chiar îşi amână nunta pentru 3 ani. În final se căsătoreşte din dragoste cu bărbatul care a aşteptat-o, refuzând un alt potenţial partener mai bun. Va fi o soţie şi o mamă iubitoare şi îşi va păstra aceeaşi atitudine faţă de părinţi.

Ştim puţine lucruri despre ceilalţi membri ai familiei. Adam, soţul lui Frania este evident un ţăran cumsecade şi relativ cultivat, după cum se vede din atitudinea lui faţă de Frania şi din faptul că a fost ales pentru un post de încredere într-o asociaţie ţărănească. Soţiile lui Jan şi Aleksander par să fie însignifiante; nu este nici o urmă a influenţei lor asupra vieţii de familie. Cealaltă ramură a familiei, Smentkowskis, este puţin caracterizată. Situaţia lor este mai mult sau mai puţin asemănătoare cu cea a lui Osinskis.

Acum, situaţia lui Osinskis este tipică pentru momentul prezent în scrisori. Întreaga organizare a vieţii de familie se dovedeşte a fi inadaptată la soluţiile noilor probleme, iar rezultatul este o tragedie pentru indivizii care nu sunt capabili să-şi schimbe atitudinea. Acum 30 sau 40 de ani cursul vieţii familiei ar fi fost foarte diferit. Fiecare fiu ar fi trăit acasă până ar fi fost chemat în serviciu militar; şi-ar fi ajutat părinţii, probabil ar fi muncit suplimentar ca muncitor angajat cu ziua în vecinătate. După ce ar fi terminat armata, ar fi trebuit să se întoarcă acasă şi să se căsătorească, în acelaşi sat sau în vecinătate; ar fi primit de la părinţii săi bani sau pământ şi s-ar fi stabilit la fermă împreună cu zestrea soţiei. Unul din ei ar fi luat ferma părinţilor, aşa cum a făcut Aleksander, iar alţii ar fi cumpărat pământ. Desigur, în ciuda zestrelor, fiecare dintre ei ar fi fost mai săraci decât părinţii lor şi probabil că după mulţi ani şi multă muncă ar fi ajuns la un nivel asemănător. Dar această problemă nu era importantă în mod particular, atâta timp cât ideea economică fundamentală era aceea a supravieţuirii, nu a avansării. Dacă fiecare membru al familiei ar fi avut suficient cât să trăiască la propria lui fermă, atunci situaţia ar fi fost în regulă.

Acum vine noua tendinţă – cea a avansării. Este evident că vechea organizare nu oferea oportunitatea de a avansa. În cel mai bun caz, următoarea generaţie ar fi putut ajunge la nivelul generaţiei precedente, dar şi acest lucru era din ce în ce mai dificil. Este evident că era nevoie de o nouă organizare pentru a combate noile probleme care nu mai sunt bazate pe aranjamentele de familie, ci pe ideea îmbunătăţirii aptitudinilor economice personale. De fapt, în spirit de întreprinzător şi o instruire tehnică superioară în anumite domenii ar trebui să fie dezvoltată de generaţiile tinere pentru a permite fiecărui membru să se dezvolte independent, fără ajutorul grupului. În schimb, găsim doar schimbări parţiale şi insuficiente aduse vechii organizări. Jan pierzându-şi timpul într-un mod neproductiv până la 26 de ani, mai întâi acasă, apoi în armată, trebuie să-şi sporească averea în loc să se căsătorească sau să se aşeze la casa lui, după cum spune tradiţia. Nu i-a mai rămas decât o ultimă soluţie: emigrarea. Michal e trimis să servească pentru a acoperii costurile traiului; pe moşia feudală el dezvoltă o psihologie diferită, dar nu dobândeşte cunoştiinţe tehnice folositoare şi astfel singura lui soluţie este tot America, dar el gândeşte raţional ca din moment ce trebuie să emigreze, ar trebui să o facă înainte de serviciul militar şi să nu mai piardă timpul într-un mod neproductiv. Mai târziu, războiul ruso-japonez izbucneşte şi astfel că nici el sau Jan, văzuţi ca dezertori, nu se mai pot întoarce. Când îşi primesc în sfârşit partea din proprietatea familiei, aceste părţi sunt puţin productive şi utile din moment ce ei sunt în America. Pe de altă parte, Frania primeşte un oarecare grad de instrucţie tehnică, dar nu suficientă pentru a-i fi de folos şi trebuie astfel să i se asigure o zestre. Astfel că rezultatul acestor schimbări parţiale şi inconştiente produse în vechea organizare, constă în faptul că familia, a cărei sarcini este să-şi asigure membrii, este capabilă să întreţină doar 2 membrii – Frania şi Aleksander. Ceilalţi 2 nu primesc un ajutor real din partea grupului sau îl primesc prea târziu. Ei devin şi trebuie să rămâna izolaţi de grup şi de ţară. Părinţii sunt separaţi o dată pentru totdeauna de 2 dintre copii lor; chiar dacă s-ar duce să trăiască în America, în ciuda tuturor tradiţiilor şi obiceiurilor, situaţia nu ar fi mai bună. În acest fel prin neadaptare,familia îşi pierde funcţia adevarată şi până când nu se va elabora o adaptare nouă şi mai bună, deintegrarea sa este o necesitate socială.

FAMILIA OSINSKI

Antoni Osinski, fermier
Wiktorya Osinska , soţia lui
Jan Baranowski, fiul Wiktoryei cu primul soţ
Michal (Michalek) | Fiii lui Antoni şi Wiktorya
Aleksander (Alos) |
Frania, fiica lui Antoni şi Wiktorya
Adam, soţul lui Frania
Marysa Kozlowska, soţia lui Jan
Julka (Julcia), soţia lui Aleksander
Unchiul şi mătuşa Smentkowski
Antoni, fiul lor
Anneczka (Anna, Anuşia) | fiica lor
Frania |

[68-138. Nr. 68-69 sunt către autorii de la Jan Baranowski, în America cărora le sunt adresate majoritatea scrisorilor din serie. Numerele 70-106 sunt de la Wiktorya Osinska din Polonia către fii ei din America. Sunt dictate lui Frania, cu excepţia indicaţiilor din note. Numele soţului este asociat cu cel al mamei în semnătura şi el dictează doar ocazional câte un pasaj. Numerele 107-124 sunt de la Frania. Breveditatea şi informaţionalitatea lor se datorează tinereţii şi faptului că până să se mărite le-a încheiat cu scrisorile dictate de mama ei. Numerele 125-128 sunt de la Michal; numerele 129-138 sunt de la Aleksander]

68. noiembrie 23,1914

Stimate domn: Eu, subsemnatul, am găsit în Dziennik Zwigzkowy anunţul dumneavoastră că oricine are scrisori din ţară ar trebui să vi le trimită pentru a demonstra natura polonezilor. Eu am mai mult de 100 de scrisori de la părinţii mei şi de la părinţii soţiei şi de la dragul meu frate care probabil şi-a dat duhul sau zace rănit într-un spital sau într-o

închisoare. Vă întreb dacă este adevărat faptul că, aşa cum apare în anunţ, o să primesc 10-20 cenţi pentru fiecare scrisoare ştiind că aceste scrisori imi vor fi returnate. Au o valoare mare pentru mine, pentru că atunci când acest război nefericit se va termina, o să am bani să iau aceasta fermă… Aşa că vă rog să-mi scrieţi un răspuns şi să-mi daţi anumite informaţii: (1) o să primesc răsplata ca în anunţ şi cât de mult? (2) o să primesc scrisorile înapoi? Vă rog să-mi trimiteţi o garanţie, pentru că dacă o să pierd aceste scrisori, aş prefera să nu primesc 20 cenţi pentru fiecare…

Jan Baranowski

69. decembrie 7, 1914

Stimate domn: Am primit scrisoarea dumneavoastră… şi după ce am citit-o mă las în voia generozităţii dumneavoastră… vă trimit scrisorile pe care le am… Aceste scrisori de la părinţii mei sunt foarte bune şi detaliate cu privire la ceea ce aţi cerut. Multe din ele sunt din timpul războiului japonez şi din timpul problemelor sângeroase cu 2 ani înainte de tragedia sângeroasă pe care nici un stilou nu o poate descrie şi pe care nu o poate îmbrăţişa nici un motiv.

Prin ce trece ţara mea, părinţii mei, sora şi fratele meu! Fratele meu probabil că deja a fost omorât, poate chiar şi părinţii mei care au aşteptat atât de mult şi au vrut să mă mai vadă o ultimă dată. Când am pregătit aceste scrisori ca să ţi le trimit, am citit câteva din ele şi am vărsat lacrimi amare şi m-am gândit: „probabil sunt ultimele". Aşa că vă implor să mi le daţi înapoi pe toate, pentru că vreau să le păstrez amintire. De asemenea, v-am scris în scrisoarea precedentă că am o moştenire de luat [în bani[sau o fermă de luat, dacă acest război nenorocit se va calma...[101]

Jan Baranowski

[101] Scrisorile vor fi folosite drept dovadă pentru moştenire. Legătura dintre sentiment şi afacere nu pare a fi impropie şi nu înfrânează realitatea sentimentelor. În acest fel, moartea unui membru al familiei nu întrerupe ocupaţiile obişnuite ale membrilor. Partea materială a vieţii nu are nimic în comun cu caracterul „josnic" dobândit ulterior din antiteza dintre interesele morale, religioase, intelectuale şi estetice. Pentru ţăran, a suporta viaţa şi a lupta împotriva morţii este o parte esenţială a sarcinilor omului. Cele mai josnice afaceri pot asuma, astfel, un caracter de solemnitate, aproape de sacralitate. Introducere: *Atitudini religioase şi magice*.

70. Septembrie 9, 1901

„Slăvit fie Iisus Hristos”

Dragă fiule: Am primit scrisoarea ta... şi mă bucur că eşti sănătos şi fericit. Cât despre Antoni, am aflat acum două săptămâni că a fost oprit în Otlocyzm [avea trahom]. Mama sa a aflat prima şi a venit la mine plângând şi spunând că sigur o să îi strice ochii [în încercarea de a-l vindeca] sau că va muri.[102] Dar am asigurat-o că sunt cu siguranţă mai mulţi pacienţi şi ochii lui nu vor fi stricaţi.

Acum te informez, dragă fiule, despre sănătatea noastră. Tatăl tău a fost bolnav, are dureri pe interior şi a trebuit să mă ocup singură de recoltă. Am angajat 3 bărbaţi ca să secere şi 4 femei pentru greblat şi încă trei bărbaţi pentru construcţie. În privinţa construcţiei, dragă fiule, aşa a fost: când ai plecat, construirea a încetat pentru 2 săptămâni.

Nu am putut deloc să stau în noua casă din cauza amărăciunii[103], ca şi cum jumătate dintre oamenii din sat erau morţi şi tu la fel. În cea de-a treia săptămână, tâmplarul a lucrat cu tatăl tău pentru 2 zile... Şi în a 4-a săptămână, tâmplarul a lucrat 3 zile cu Adam. În a 5-a şi în a 6-a săptămână au lucrat tâmplarul, zidarul şi încă 4 bărbaţi. Munca tatălui tău era atât de nesemnificativă, ca atunci când erai şi tu aici. Am terminat munca cu aceşti oameni în ultima zi din August. Întreaga muncă, recoltarea şi construirea ne-a costat 25 de ruble, în afară de cheltuielile cu tâmplarul şi cu tine, dragă fiule... Şi toată această construcţie, după cum am calculat, ne va costa în jur de 700 de ruble şi totuşi nu va fi gata până anul viitor, pentru că nu vrem să facem datorii mari. Am vândut caii pentru 34 de ruble, iar tata a vândut porcii pentru 50 de ruble şi acum trebuie să vindem şi vaca şi viţelul.[104]Acum, dragş fiule, nu ştiu ce să fac

---

[102] Ţăranul adoptă poziţia habituală şi orice îi pare posibil în afara condiţiilor normale şi mediului cunoscut. Lipsa de continuitate şi proporţie dintre cauză şi efect în general nu permit previziunea şi limitarea efectelor faţă de cauză. Aceasta atitudine este puternică în privinţa guvernământului. Introducere: „Mediul social”, *Atitudini religioase şi magice*.

[103] Pentru că fiul a lucrat la construirea casei.

[104] Ar părea simplu să renunţe la o ipotecă şi să acopere costul casei. Dar pentru ţăran acest lucru este imposibil din punct de vedere logic. Casa face parte din categoria proprietăţilor mobile, cum ar fi caii, porcii, vaca, spre deosebire de proprietatea-pământ. Este un tip inferior de proprietate. Ipoteca ar distruge valoarea socială a pământului,

cu hainele tale, dacă să le păstrez sau să le dau tatălui tău să le poarte.[105] Mi-ai scris, dragă fiule, să angajez pe cineva care să sape cartofii şi o să plăteşti tu pentru asta. Să te răsplătească Dumnezeu pentru promisiune! Nu îţi pot mulţumi în alt fel, exceptând aceste cuvinte. Michalek mi-a dat şi el o rublă pentru rochia mea. Fie ca Domnul să vă dea sănătate şi să vă răsplătească în Rai pentru inimile voastre bune...

Wiktorya Osinska

71. Noiembrie 12, 1901

....Dragă fiule... Tâmplarul şi-a terminat munca cu o zi înainte de Sf. Michael, iar tatăl tău l-a condus în oraş şi ne-am mutat în casă cu paturile şi bucătăria. Mobila care a mai rămas este încă în hambar. …Totul este gata, cu excepţia varului şi scărilor... Ne-a costat 1000 de ruble cu totul. [vreme, cunoştinţe].

Acum îţi mulţumesc din suflet pentru pantofii pe care mi i-ai cumpărat înainte să pleci. Sunt atât de confortabili încât pot să merg în ei cât e nevoie, fără să simt că am ceva în picioare. De fiecare dată când îi port îmi aduc aminte de tine în lacrimi...[106]mă bucur că toată lumea îşi dă seama că o duci bine. Fie ca Domnul să nu te lase să te schimbe America! Să fii mereu bun, în primul rând faţă de Dumnezeu şi Mama Sa, apoi faţă de noi, părinţii tăi şi faţă de toţi oamenii, aşa cum ai fost până acum. Amin.[107]

Wiktorya Osinska

---

clasa superioară de proprietate. Să dai o ipotecă pentru a construi o casă ar fi, în ochii ţăranului, ca şi cum ai vinde un cal bun sau o vacă că te distrezi pe acei bani.

[105] Hainele nu sunt o proprietate în adevăratul sens al cuvântului, dar, asemena mâncării, fac parte din categoria obiectelor de consum deţinute de familie în primul rând şi de individ în al doilea rând. Introducere: *Atitudini economice*.

[106] Probabil nu este obişnuită să poarte pantofi de obicei. Obiceiul de a merge desculţ este persistent, în special din cauze economice. Încălţămintea era purtată în multe localităţi doar duminica. De multe ori, când merg la biserică sau la o sărbătoare, femeile cară pantofii şi îi încalţă când se apropie de biserică.

[107] Solidaritatea obligatorie de familie şi cea comunală este târâtă deja precum bunătatea morală şi este pusă în relaţie cu ideea religioasă. Aceasta este starea lucrurilor pe care am studiat-o în Introducere: *Atitudini religioase şi magice.*

72. Decembrie 22, 1901

....Dragă, preaiubitule fiu: ...Ne-am bucurat când am primit scrisoarea ta, dar nu ne-am bucurat că, deşi ştii să scri, ne-ai spus puţin despre starea ta. Nici măcar nu ne-ai spus de ce nu ai putea să te întorci în ţară dacă te-ai însura cu ea. Dar probabil că ei te consideră un om bun [te apreciază] doar atâta timp cât nu profită de munca ta.[108] Aşa m-am gândit eu şi când Michal a venit şi a citit această scrisoare, a spus acelaşi lucru, că o să ai un cadou frumos de Crăciun ! [o femeie] Ne-am spus unul altuia, eu şi Michal, că ai fost în armată şi nu ne-ai scris adevărul nici atunci [cât de bolnav a fost], dar, deşi nu ne-ai scris adevărul, tot ne-am dat seama. Cu siguranţă nici acum nu o să ne scri adevărul. Ar fi mai bine dacă ai câştiga nişte bani şi te-ai întoarce aici ca să te însori. În plus, te sfătuim, noi, părinţii tăi, dacă ai bani strânşi, să ni-i trimiţi nouă, pentru că aici nu se vor pierde; o să îi punem la bancă.

Dacă o să îi păstrezi, mereu o să găseşti prieteni care o să dorească să se împrumute de la tine şi o să-şi dorească să te însoare. În plus, ar putea să ţi-i fure, aşa cum s-a întamplat în armată.[salutări şi urări de Anul Nou]

Wiktorya Osinska

73. Ianuarie 3, 1902

Dragă fiule: ...Îţi mulţumim frumos pentru cele 10 ruble. Ne-ai scris, dragă fiule, că am putea să luăm din aceşti bani un brad mai frumos de Crăciun, ca să fim fericiţi de sărbători. Aş fi mult mai fericită dacă tu ai fi venit acasă...Banii aceştia ne-au fost de folos, pentru că îi datorăm 8 ruble tâmplarului, aşa că tatăl tău i-a dat înapoi imediat. A venit acasă cu 2 ruble. Din aceste 2 ruble am dat 8 zloty [1 rublă şi 10 copecks] pentru o liturghie şi restul i-am luat la festivalul de Crăciun. Tata îţi spune aşa: „Economiseşte cât de mult poţi ca să nu-ţi bată în geam nici un creditor când o să te întorci”. Dacă ne ajută Dumnezeu să scăpăm de datorii, o să ne amintim de tine mereu, pentru că datorăm 70 de ruble. Dacă ne dă

[108] Părinţii fetei probabil că au căzut de acord în primul rând să i-o dea de soţie fără alte condiţii, pentru că vroiau să împrumute bani de la el. Când i-au primit, au pus condiţia să nu o ducă şi pe ea în America. Wiktorya a presupus că şi-au schimbat comportamentul după ce au primit banii.

Dumnezeu sănătate în acest An Nou, sperăm să plătim datoriile, pentru că anul trecut au fost doar cheltuieli, fără venituri deloc.

Acum spunene dacă ai aproape vreo biserică şi dacă ai fost în ea de câteva ori şi cum e serviciul divin acolo, dacă au predici şi învăţături ca ale noastre. Şi spune-mi cum îţi place America, dacă e la fel de bine ca acasă. Descrie-mi tot, pentru că îmi e greu să îţi scriu scrisori lungi, din moment ce eu nu pot să scriu cu mâna mea. [urări de Anul Nou]. Acum te sfătuiesc fiule să trăieşti în Anul nou onest şi religios, pentru că mă rog în fiecare zi pentru tine, când mă pun în pat şi când mă trezesc...[109]

Wiktorya Osinska

Lumânarea s-a stins, nu mai e cerneală, peniţa s-a rupt, scrisoarea s-a sfârşit. [glumă făcută de Frania]

74. Martie 18, 1902

Dragă fiule... Ultima ta scrisoare ne-a mâhnit foarte tare, când am aflat că eşti bolnav. Eu, ca mamă, am plâns când m-am gîndit că nu are nimeni grijă de tine, orfanule! Când suntem bolnavi, ne îngrijim unul pe celălalt, în timp ce tu eşti mereu singur în lumea mare. Dar mi-am amintit şi m-am rugat că încă ai un Tată în ceruri şi o Mamă care are grijă de orfani.

Acum te informez, dragă fiule că şi eu sunt bolnavă, am colică de 2 săptămâni. În prima săptămână nu am fost bună de nimic, aşa că tatăl tău a adus organistul şi mi-a pus 12 pahare de ambutisare (tehnică din medicina alternativă prin care se aplică un anumit tip de pahar încălzit pe corp, pentru a restabili circulaţia sângelui în acea zonă). Apoi m-am simţit mai bine dar tot nu am putut să muncesc o săptămână. În timp ce eu eram bolnavă, Logoski a venit după bani pentru că pleaca în America... Dar nu aveam bani, nici măcar nu avea cine să îi pregătească o masă bună, una potrivită. Aveam 10 ruble, pentru că am luat 30 pe vacă şi i-am dat 20 lui Radomski. Aşa că i-am dat lui aceste 10 ruble. Tatăl tău s-ar fi dus să se

[109] Rugăciunile mamei sunt un motiv pentru care fiul trăieşte onest şi religios, pentru că prin acele rugăciuni ea îl ajută să devină un membru al comunităţii divine şi el nu ar trebui să rupă armonia pe care ea a stabilit-o între el şi Dumnezeu. Introducere: *Atitudini religioase şi magice*.

împrumute mai mult, dar el nu voia asta şi a spus că probabil o să trimiţi tu de Paşte, apoi tatăl tău o să-i dea banii înapoi soţiei lui... Apoi am vândut vaca şi am luat 12 ruble şi jumătate şi i-am plătit mătuşii Smentkowska. Apoi am vândut un porc şi i-am dat 10 ruble lui Skuneczny şi 5 lui Szymanska. Am păstrat 5 pentru taxe şi pentru Paşte. Încă mai datorăm 12 ruble unchiului tău, 6 lui Pazik, 6 lui Krajewski; acestea sunt datoriile pe care încă le avem. Ducem lipsă de multe lucruri în casă, cred că în jur de 30 de ruble. Iar tu ştii, dragă fiule, că anul acesta e rău, ai văzut că nici culturile nu sunt îmbelşugate, aşa că nu putem să vindem grâne.

Acum îţi vorbeşte tatăl tău: „Dacă Domnul îţi dă sănătate, economiseşte cât de mult poţi şi trimite-ţi datoria înapoi, ca să nu mai vină creditorii atât de des la noi. Dacă nu era construcţia şi propriile noastre datorii, am fi plătit noi această datorie pentru tine."

Ai întrebat cine a murit...În Trombin, soţia organistului pe care o ştiai a murit... Au rămas 8 copii şi cea de-a noua fată e în America. Când au început să plângă aceşti orfani în cimitir la înmormântare, toţi oamenii au început să se jelească şi chiar şi preotul şi nu a putut să mai ţină binecuvântarea. [informaţii despre nunţi, vreme]

Ai întrebat de Michal. Vrea neapărat să meargă în America, dar tata nu o să îl lase să plece înainte de serviciul militar, pentru că mai are doar 2 ani de aşteptat[dacă nu se duce când e chemat nu o să poată să se mai întoarcă în ţară]...

Acum te rog, dragă fiule, dacă intenţionezi să intri în starea în care a intrat şi Antoni [să se însoare] nu te uita la rochiile ei, ci preţuieste-o dacă îl iubeşte pe Dumnezeu. Atunci înseamnă că o să te respecte şi pe tine...[110] În ziua în care am primit această scrisoare de la tine, părinţii soţiei lui Antoni au venit la părinţii lui...şi era atâta bucurie ca şi cum v-aţi întors din America. Ne-au vizitat şi pe noi şi sunt oameni cumsecade, mai ales mama. Au invitat părinţii, iar ei ne-au invitat pe noi de sărbători, aşa că în prima duminică după Paşte părinţii lui Antoni împreună cu tatăl tău

[110] Foloseşte „respect" în loc de „iubire" ca normă fundamentală în relaţiile de căsătorie şi, în acelaşi timp, pentru a evidenţia legătura dintre viaţa religioasă şi viaţa de familie.

o să meargă la ei, eu probabil că nu ar trebui să merg, pentru că nu are cine să aibă grijă de casă dacă eu plec...[111]

Wiktorya Osinska

75. Mai 25, 1902

Dragă fiule:... Mi-ai spus să îţi trimit gamolka [brânză făcută în casă]. Când mi-au citit scrisoarea, am început să râd. E adevărat că nu aveam deloc când a plecat [o verițoară în America], dar dacă ştiam că ia pachet, găseam de unde să iau. În loc de brânză îţi trimit o imagine dumnezeiască - o să ai un talisman-şi îţi trimit o medalie mică de la fiecare membru al familiei. Când o să primeşti această imagine, sărut-o, ca să fii bînecuvântat în muncă şi sănătate şi să te păzească de păcatele morale...[112] Michal îţi trimite un pachet de tutun, iar Aleksander un pachet de ţigări...

I-ai scris tatălui tău şi l-ai întrebat ce îţi trimite. Îţi trimite aceste cuvinte:" Să-ţi aduci aminte mereu de prezenţa lui Dumnezeu şi când o să fim la Judecata de Apoi o să aştepţi calm sentinţa divină." Acum îţi trimit alte cuvinte: „Munceşte şi economiseşte cât de mult poţi; Nu o să iau averea în mormânt cu mine. Când nu o să poţi să mai munceşti în America, atunci o să împart averea între voi. Domnul să ne pazească de o moarte subită. Amin"[113]

Nu pot să îţi mai trimit nimic acum, dragă fiule, cu excepţia inimii mele. Dacă aş putea să o smulg din piept şi să o împart în 4 părţi, pentru că voi 4 mă ţineţi în viaţă, v-aş da o parte fiecăruia, din dragoste...[urări şi salutări]

Wiktorya şi Antoni Osinski

---

[111] Invitaţia este o dovadă că relaţiile dintre ea şi soţul ei, dar şi dintre ei şi părinţii soţiei nepotului, sunt relaţii familiale, deşi sunt relaţii de sânge amestecate cu cele prin alianţă de gradul 4 sau 5.

[112] Imaginea şi medaliile sunt sfinţite; dacă prima are o valoare magică aparte, în timp ce medaliile sunt tratate precum suveniruri din partea familiei, acest lucru este evident datorită intenţiei şi dorinţei mamei de a da imaginii o influenţă magică. Introducere: *Atitudini religioase şi magice*.

[113] Discurs tipic pentru un tată.

76. Iulie 29, 1902

Dragă fiule...Te informez că pe 1 iulie a fost o furtună cumplită. Fulgerul a lovit în 3 locuri în satul nostru, dar, mulţumită lui Dumnezeu, fără a distruge nimic, pentru că a lovit în copaci şi albia râului. Îl ştii pe Betlejeski din Lasoty? Ei bine, l-a trăznit şi a murit şi i-a luat foc casa şi dincolo de Rypin a mai murit un om. Furtuna a ţinut 3 ore; a fulgerat în continuu.

Culturile sunt bune anul acesta, dar e greu să le culegem pentru că plouă des...Te rugăm, dragă fiule, să ne informezi cât intenţionezi să stai în America pentru că împrăştie zvonuri urâte despre America [erupţia din Martinique]. Acum te informez, dragă fiule, ce accidente au avut loc în ţară. Doi oameni au plecat în America; unul dintre ei avea bani şi trebuia să plătească pentru el şi pentru celălalt, dar cel care nu avea bani l-a omorât. Erau chiar cumnaţi şi kums. În Ostrowite a mai fost omorât un om.[114] Să-ţi fie învăţătură, fiule, să nu crezi prea mult şi să nu ai prea multă încredere într-o prietenie...

Wiktorya

77. Octombrie 27, 1902

Dragă fiule: ...În privinţa dorinţei tale, suntem de acord, dacă tu crezi că lotul tău o să fie mai bun. Nu poţi să trăieşti mereu singur, aşa că noi, părinţii tăi, îţi permitem să te căsătoreşti şi îţi dăm bînecuvântarea noastră. Fie ca Domnul, Maica Domnului şi toţi sfinţii să te binecuvânteze! Îl implorîm din suflet sâ îţi permită ţie, dragă soţie, părinţilor tăi şi nouă sănătate şi binecuvântare. [115] Asta vă dorim din toată inima.

Informăm părinţii soţiei că pot fi îngăduitori, pentru că tu mereu ai fost bun cu noi, ascultător în tot ceea ce poate face un copil şi garantăm că aşa va fi şi mai târziu. Nu doar noi, ci toţi oamenii din sat, pot spune despre tine că eşti dintr-o casă bună.[116]

---

[114] Spiritul scrisorii seamănă cu cronicile medievale. Veştile sunt sustrase din zvonuri verbale.

[115] Viitoarea soţie şi părinţii ei sunt primiţi în grupul familial prin faptul că împărtăşesc efectele binecuvântărilor, al căror obiect este familia.

[116] Presupunea că originea unui om este garanţia caracterului său. Aceeaşi presupoziţie ajută un om în America să aducă o fată pe care nu o cunoaşte, dar îi cunoaşte familia.

Wiktorya şi Antoni Osinski

78. Iulie 29, 1903

....Dragă fiule:... Am întârziat cu răspunsul, dar duminică am fost cu Aleksander la un festival parohial în Obory, pentru că a intrat în fraternitatea Scapulary[117] şi pe timpul săptămânii nu am avut timp, pentru că am recoltat. Am primit banii în iunie şi tata a plătit imediat datoriile. ..Ne-ai scris, dragă fiule, să luăm o servitoare, dar problema e că nu găsim niciuna; toate au plecat în America. Probabil o să ne descurcăm singuri până te întorci tu. Aleksander deja mă poate ajuta în treburile grele , iar Frania munceşte şi ea cum poate. Aşa că în loc să ne trimiţi bani pentru un servitor, mai bine le trimiţi lor, dacă ai, puţin pentru okrezne.[118] Apoi o să fie şi mai dornici să lucreze şi când o să te întorci o să-ţi dăm tot ce putem...Tatăl tău a fost bolnav o săptămână; acum şi-a revenit... Am fost atât de mâhnită că tata e bolnav, iar Michalek era plecat - aşa e norocul meu, sunt mereu la muncă sau necăjită. Aşa a fost viaţa mea şi probabil că aşa va fi până la sfârşit.[119]

---

[117] Fraternităţile religioase sunt o instituţie foarte veche; le întâlnim în tradiţiile medievale timpurii. Sunt de două feluri - cu sau fără o finalitate socială. Prima există doar în oraşe şi dezvoltă asigurări mutuale (boala, costuri de înmormântare, zestre, ajutor pentru văduvi) şi activităţi filantropice) ajutorarea săracilor, îngrijirea pacienţilor din spitale). La ţară domină forma religioasă, pentru că sunt mai puţine oportunităţi de a face asigurări mutuale, iar actele filantropice rămân familiale sau individuale. Membrii se întâlnesc periodic pentru rugăciuni şi îndeplinesc funcţii prestabilite în timpul serviciului divin. La o liturghie solemnî îngenunchează în mijlocul bisericii cu lumânări aprinse în mâini; la o procesiune către altare mobile, lumânări; fac acelaşi lucru şi în timpul înmormântării unui membru. Mulţi cântă în corul bisericesc. Sunt numiţi în funcţie de scopul lor religios, de obiectul şi motivul adulaţiei - fraternităţi ale Sfintei Liturghii, fraternităţi de rugăciune şi cele ale anumitor sfinţi.

[118] Festival dupa recoltat. Este unul dintre cele mai vechi tradiţii păgâne. Cuvântul e folosit uneori pentru o răsplată în plus pe care o dă proprietarul după o recoltă îmbelşugată.

[119] Viziunea pesimistă exprimată aici şi în multe alte scrisori este frecventă atunci când ţăranul începe să mediteze asupra vieţii sale. În schimb, în practică, el este optimist de obicei, se aşteaptă ca într-un fel necunoscut acţiunea sa să aibă efectul dorit, chiar dacă din punct de vedere raţional nu sunt suficiente cauze naturale care să producă acest efect. Pesimismul reflecţiei şi optimismul practicii provin din acelaşi loc ca şi credinţele magice; ţăranul nu acordă suficientă atenţie continuităţii dintre cauză şi efect. În opinia sa, un fapt determinat poate produce un alt fapt, chiar dacă nu vede cum ar fi posibil aşa ceva, dar se bazează pe faptul că sunt conectate între ele. Atâta timp cât el acţionează, el

În privinţa lui Michal, am încercat prin toate felurile posibile să nu îl facem să plece, i-am spus despre călătorie, cum o să fie şi că o să fie obligat să muncească din greu. Dar mereu mi-a spus că e pregătit să muncească şi că vrea să ajungă în America şi să fie cu tine. Acum te implor, dragă fiule, dacă i se face dor de casă, ai grijă de el cât de mult poţi. Mi-ai scris, dragă fiule, să nu mă mâhnesc pentru tine, dar inima mea e mereu îndurerată că nu suntem împreună sau măcar în aceeaşi ţară, ca să ne putem vizita...Ne-ai întrebat câţi ani au trecut de când suntem căsătoriţi.

Ei bine,al 24-lea trece, din Ianuarie. [salutări] Şi ai grija de Michalek.

Wiktorya

79. Noiembrie 20, 1903

Dragă fiule:...Am primit scrisoarea ta... dar nu ne-am bucurat foarte tare, în primul rând pentru că ne-ai scris că Michal a fost bolnav fără să spui de ce şi în al doilea rând pentru că ne-ai scris că nu ne pasă deloc de voi... Ai greşit foarte tare când ai spus asta... Nu am putut să îţi trimit fotografia de ziua ta de nume, pentru că tata a fost bolnav. Am promis că o trimitem de Sf. Michael, dar nu am avut timp, pentru că recoltarea a ţinut până în toamnă, pentru că vremea a fost rea şi apoi în toamnă a fost acceptabil; apoi am scos cartofii. Dupa aceea, apoi tata a adus combustibil şi a arat ce trebuia pentru iarnă, iar Aleksander s-a dus să câştige pentru iarnă ca să-şi ia costum şi cizme, iar noi amândoua [mamă şi fiică] am muncit din greu la fermă. [Au vândut ce aveau la fermă; au plătit datoriile; nu mai au bani]. E uşor pentru tine să spui că nu ne pasă sau că ne-am zgârcit pentru câţiva zloty ca să nu trimitem fotografia! În America nu vine nimeni la tine să îţi spună :"Împrumută-mi nişte bani pentru că nu am cu ce să trăiesc" sau „Dă-mi banii înapoi". Ai

---

tinde să spere în pofida probabilităţii; când începe să mediteze, aceeaşi analiză insuficientă a procesului cauzaţional îl face să se teama în faţa probabilităţilor. Mai este un motiv pentru care ţăranul de modă veche tinde să accentueze inconştient în reflecţia sa răul; lipsa ideii de a avansa. Tipul modern al ţăranului , cu tendinţa sa puternică de ascensiune, este mult mai optimist. În final, dupa cum vom vedea, ţăranul se plânge adesea din nimic. Dar aici atitudinile sale sunt cu siguranţă sincere.

scris că nu ai muncit 7 săptămâni. Dar noi trebuie să muncim mereu, ca viermii. [salutări, urări de Crăciun].

Wiktorya Osinska

...Acum eu, sora ta, nu te-am uitat. Îţi trimit această floare ca semn al solemnităţii acestor sărbători de Crăciun şi împart această gofra cu tine. [urări]. În privinţa mamei, să nu mai scrii niciodată că mamei nu îi pasă de tine pentru că nu o să putem să o răsplătim niciodată pe mama pentru toate lacrimile pe care le varsă...De mai multe ori am încercat să o calmez, când mama plânge că tu nu eşti în ţară...

Frania

80. Mai 17, 1904

Dragi copii: ...Am primit scrisoarea... împreună cu fotografia. Ne-am bucurat atât de tare încât am plâns de fericire. Ai scris, dragă fiule, că ai avut un Paşte trist, pentru că nu ţi-ai văzut părinţii. Şi eu am avut sărbători triste.[120]

Când am aranjat să fac swiecone[121], am stat lângă sobă şi m-am gândit că vouă nu are cine să vă facă swiecone şi am plâns. V-aţi întrebat, dragi copii, de ce arăt atât de bolnavă în fotografie. Dar şi voi arătaţi bolnavi şi trişti. Nu doar noi spunem asta, dar şi toţi cei care au văzut-o. Toţi se întreabă ce s-a întâmplat cu Janek care arată mai plinuţă şi mai fericită în cealaltă poză. Unii oameni ne invidiază că ne scriem atât de des şi că de sărbători mereu trimiteţi ceva, fie bani, fie o poza-că nu vă uitaţi părinţii...

Acum vă informăm despre fermă. Am avut 4 cai; am vândut unul din ei şi am luat 50 de ruble, pentru că sunt bolnavi. Am avut 2 vaci, 2 viţei şi o vacă tânără, de un an şi mai mult de 20 de stupi. Tata le-a adus rapiţă şi acum a înflorit; e atâta zumzăit încât parcă ar cânta cineva la

[120] Sărbătorile sunt întotdeauna ocazii în care se trezesc sentimente familiale şi, în mod tradiţional, toată familia ar trebui să se reunească.

[121] De Paşte, multe feluri de mâncare consumate în timpul anului sunt sfinţite de preot. Sfinţirea, printr-un simbolism magic, e presupusă să purifice mâncarea pe care ţăranii o vor mânca pâna la Paştele următor. Obiceiul e în strânsă legătură cu vechiul festival păgân de primăvară. Ouăle de Paşte sunt sfinţite şi formează o parte indispensabilă din swiecone. În acelaşi timp, e o legătură cu postitul: postul Paştelui se termină de Paşte şi prima carne, lactatele şi băuturile alcoolice consumate dupa post trebuie să fie consacrate înainte de a le consuma.

acordeon. Acum vă spun despre culturi. Secara e frumoasă; grânele de vară la fel la suprafaţă, dar pământul a fost umed pentru că plouă des. Anul acesta este ca anul trecut; până acum unii oameni nu au plantat cartofii, pentru că nu pot săpa, dar noi am pus totul, mulţumită Domnului şi Fecioarei...

Wiktorya

81. Iunie 26, 1904

...Acum vă spun despre nenorocirea care s-a abătut asupra mătuşii şi unchiului Smentkowski. Pe 25 iunie un fulger a lovit-o pe Anneczka [fiica lor] şi a omorât-o pe ea şi pe copilul lui Zwolenski. La 4 după-amiaza stătea lângă soba din bucătărie, iar mătuşa ta era lângă ea cu copilul în braţe. Fulgerul a intrat pe coş şi a trecut prin geamurile bucătăriei, dar, mulţumită lui Dumnezeu, nu a ars casa. Aşa că te implorăm, să le informezi întreaga familie [copiii din America] şi să îi întrebi dacă vine vreunul dintre cei 4. Ei sunt bătrâni şi pot munci. În plus, mătuşa ta e des bolnavă şi ce se va întâmpla după o asemenea nenorocire!

Mătuşa ta nu a putut să scrie de mâhnire şi nici noi nu mai putem scrie, lacrimile ne curg pe obraz...

Familia Osinskis

Dacă am scris urât, scuză-mă, dar îmi tremură mâinile de la toate acestea.

82. Iulie 21, 1904

Dragi copii: ...Acum vă informez cum a murit copilul Zwolenski. A fost aşa. Familia Swolenski a venit de la câmp, iar unchiul a rămas în grădină, în timp ce mătuşa şi Anneczka s-au întors acasă cu lemne de foc. Mătuşa a luat copilul lui Zwolenska pentru că voia să se ducă la ea. Zwolenska a vrut să-l ia mai târziu, dar copilul nu a vrut să stea la ea, aşa că mătuşa a intrat cu el în casă, iar Zwolenska în casa ei. Mătuşa ta s-a aşezat la masă cu copilul, iar Anneczka s-a pus lângă sobă, iar când a fulgerat, au murit amândoi. Mătuşa ta a supravieţuit şi a strigat la Anneczka să plece pentru că va fi arsă. Imediat unchiul a intrat în cameră şi oamenii s-au adunat. I-au îngropat în pământ pe Anneczka şi copil, dar nu s-au trezit.Acum o să vă explic cum de erau Zwolenski acolo (erau

servitorii feudalului şi trebuiau să trăiască în clădiri feudale). Au trăit prima dată în osmioraki [case mai pentru 8 familii]; acolo nu s-au înţeles cu vecinii şi au închiriat o cameră în czworaki (case de 4 familii). Locuiau acolo de o săptămână când czworaki a luat foc, dar nu au pierdut multe lucruri, pentru că oamenii au venit şi le-au salvat...Apoi s-au mutat în aceeaşi casă în care locuiau Smentkowski. Vă spun despre înmormântare, cum a înmormântat-o unchiul. A dat preotului 20 de ruble. Preotul s-a dus la procesiune, băieţii au dus-o la biserică şi acolo a stat pe un catafalc în timpul slujbei. Apoi a fost dusă la cimitir. Au fost mulţi oameni pentru că ea a fost înr-o fraternitate religioasă. Toţi au plâns pentru că era îndrăgită şi respectată. Dar tatăl nu a regretat ce a cheltuit, spunând că aceasta a fost zestrea ei...

Ai întrebat dacă Antoni va fi scutit de serviciul său militar ca gardian. Acum, în timpul războiului, nu este validă nici o scutire. Unchiul tău s-ar bucura să-i vadă [Antoni şi sotia lui] dacă ar veni la muncă, pentru că deja e slăbit; dar dacă Antoni ar veni şi al pleca înapoi într-o altă ţară [războiul japonez] ar fi şi mai dureros...

Cine poate să vină, să vină cât mai curând posibil, pentru că acum e mult de muncă. Şi poate că mătuşa ar uita-o mai repede pe Anusia dacă ar avea alt copil lângă ea...

Familia Osinski

[Scrisoarea din 21 iulie conţine mai multe detalii despre moartea şi înmormântarea lui Anneczka şi a copilului]

83. Septembrie 24, 1904

...Dragă fiule... Ne bucurăm că eşti sănătos şi că o duci atât de bine încât vrei să ne iei şi pe noi în America. Dar pentru noi, părinţii tăi, se pare că nu e nicio Americă mai bună decât ţara noastră. Tatăl tău spune că e slăbit şi bolnav prea des. M-aş bucura să te văd, dar ne e greu să ne separăm la bătrâneţe. Nici eu nu am sănătate; mâinile mele nu sunt bine...şi ai scris că în America trebuie să munceşti din greu şi că uneori nu ai de muncă, nici dacă vrei, pe când aici avem mereu de muncă şi angajăm pe cineva să facă munca grea. Mi-ai scris, dragă fiule, că îmi vei trimite un cadou. M-am bucurat foarte tare, nu din pricina cadoului, cât din pricina inimii tale bune...

Dragă fiule, când am aflat din scrisoarea ta şi de la Frania Smentkowski că îţi place să citeşti, m-am bucurat mai tare decât dacă mi-ai fi trimis 100 de ruble. [122] Fie ca Domnul să te binecuvânteze în continuare, iar Fecioara să te ferească cu mantia ei de toate relele şi necazurile.

Acum, dragii mei fii, vă informez că vreau s-o las pe Frania să înveţe să croiască rochii,pentru că îşi respectă părinţii şi este ascultătoare şi pentru că e prea slabă ca să facă munci grele.

Deşi ne va costa, trebuie să îi lăsăm măcat atâta lucru...[123] Unchiul şi mătuşa ta şi Frania te salută pe tine şi copiii lor. Mătuşica spune că Antosia ar trebui să-şi aducă aminte de mama ei bătrână şi să-i dea nişte bani pentru o haină călduroasă de iarnă...

Wiktorya Osinska

84. Noiembrie 8, 1904

....Dragă fiule: ...Ne-ai scris despre un certificat de biserică, dar nu ştim pe care îl vrei. Tata ţi-a luat certificatul de naştere. E bun? În privinţa familiei mele, despre care voiai să ştii, preotul spune că în registrul său nu apare nimic şi trebuie să meargă la primar. Tatăl tău o să facă asta când o să aibă timp. Dară fiule, tu spui că e bine ca oamenii să ştie despre istoria familiei lor. Dar numai oamenii care au trăit mult ştiu asta, dar eu aveam 4 ani când părinţii mei au murit. Cum să ştiu ceva despre familia mea?[124] Am întrebat-o pe mătuşa ta, dar nici ea nu ştie. Spune doar că acum câţiva

---

[122] O apreciere interesantă din partea cuiva care nu este preocupat de aplicarea practică a învăţăturii, idee accentuată prin mişcarea pro instrucţie declanşată de ziare. Această apreciere vine din faptul că cititul te abate de la păcat şi denotă un caracter serios.

[123] Dorinţa de a-i oferi fetei o instruire tehnică depăşeşte vechile atitudini economice.; individul nu mai este perceput ca fiind dependent în exclusivitate de familie, proprietatea familiei încetează să mai fie baza existenţei individuale şi există o tendinţă de avansare de-a lungul liniei de îmbunătăţire a muncii şi venitului, nu neapărat de a spori proprietatea (Introducere: Atitudini economice). Dar întreaga atitudine este încă nouă, pentru că instruirea tehnică esta văzută ca fiind un dar, justificat de circumstanţe extraordinare.

[124] Avem aici o dovadă relavantă că familia populară este un grup social şi nu depinde de amintirea generaţiilor viitoare, aşa cum fac familiile nobiliare europene (continuitate bazată pe blazon, nobleţe) sau familiile romane antice (cultul spiritelor strămoşilor). În cazul de faţă, cererile fiului sunt percepute ca fiind ciudate; el este influenţat fie de ideea de familie nobilă (probabil vine din ceea ce a citit), fie din considerente economice – speranţa de a primi o moştenire neaşteptată.

ani a venit o hârtie din Prusia, că nişte bani de acolo ne aparţin, o moştenire de familie. Dar nu s-a dus nimeni după ei şi unchiul tău nu a vrut să se ducă, pentru că spunea că probabil nu se merită.

Ai scris, dragă fiule, că probabil nu o să ne mai revedem. Ne-am mâhnit foarte tare, mai ales eu.

Dar o să fim şi mai necăjiţi dacă trebuie să mergi la această vărsare de sânge. Probabil o să ne mai vedem, dacă o să ne mai enerveze mult [o să venim în America]. Deja au mărit taxele şi acum se spune că o să ne ia vacile; cine are 4 o să mai rămână cu una...[125]Ai scris, dragă fiule, că tu şi Michal vă înţelegeţi. Mă bucur. Nimic nu ar putea să mă facă mai fericită...

Familia Osinski

85. Decembrie 8, 1905

...Dragă fiule:... Ai întrebat despre Frania, cât va costa înşiruirea şi traiul. Când am trimis-o acolo, am căzut de acord la 55 de ruble, dar acum doar ia prânzul acolo şi îţi cumpără singură micul dejun şi cina, deci nu ştim cât o să plătească. Învaţă cu fiica lui Brukowski, care a fost conducătorul statului Gulbiny acum 30 de ani şi acum trăieşte în Dobrzyn...

Iar Frania, cât de deşteaptă şi vicleană este! Când am convins-o că instruirea ei ne va costa mult şi că eu nu am învăţat, a spus că eu nu am avut părinţi, în timp ce ea are şi vrea să îi ajute cu ceva.

Acum te sfătuiesc să te căsătoreşti, ca să fii mai fericit, cum e Antoni şi alţi oameni...[126]

Wiktorya

86. Februarie 6, 1906

...Dragă fiule[Michal]... Am primit azi banii şi îţi mulţumim din suflet, noi, părinţii ai, fratele tîu şi sora ta, pentru că mulţi din ei sunt pentru mine, Frania...

[125] Te poţi aştepta la orice de la guvern.
[126] Este evident că nu s-a însurat cu fata menţionată în nr. 77.

Am venit la părinţii noştri pe 2 februarie şi am aflat că mulţi tineri vin, dar fetele parcă nu îi vor şi probabil că nu o să avem căsătorii anul acesta.[127]

Verişoara Frania spune că nu se va mărita până nu te întorci. Şi te informez, dragă frate, că învăţ să fac broderii şi merge destul de bine. Acum nu mai am timp să îţi scriu pentru că trebuie să mă întorc în Dobrzyn...

Frania

87. Februarie 18, 1906

...Dragi copii: ...Ne-aţi spus să ne vindem proprietăţile şi să venim la voi. Ne-am bucura foarte tare să vă vedem, chiar şi pentru câteva zile înainte să murim, dar probabil ştiţi cât este de dificil că bătrânii să fie acceptaţi. E adevărat că aici trebuie să muncim din greu şi să facem rost de bani pentru taxe şi combustibil şi totuşi şi acestea sunt greu de obţinut. Dar tatăl vostru încearcă să ne convingă că dacă vindem tot şi nu suntem acceptaţi în America, nu am avea unde să ne mai ducem. Apoi am spus că dacă numai doi dintre noi ar merge [un părinte şi un copil], ceilalţi doi nu ar putea să facă toată munca şi chiria tot ar fi mare...

Familia Osinski

[Scrisoare de o pagină, martie 6, cere copiilor „să nu se mai plimbe atât de mult prin America pentru că îi costă mult şi ar putea avea loc accidente". Mai spun că au primit ziarul Gazeta Swiateczna şi au păstrat o copie]

88. Mai 24, 1906

...Dragă fiule: Ne-ai spus că intenţionezi să te căsătoreşti şi că ne ceri binecuvântarea. Ţi-o dăm. Fie ca Domnu să te ajute. E foarte trist pentru noi că nu putem să fim la nunta ta, dar să se facă voia Domnului. Suntem curioşi dacă ai întâlnit o fată bună, pentru că deja a scris cineva

[127] Căsătoria îşi asumă un caracter de epidemie în sat sau în parohie. Vine un an în care, fără un anume motiv, numărul căsătoriilor creşte uluitor; dar în cazul de faţă, sezonul căsătoriilor (decembrie-februarie) trece fără nicio căsătorie. Motivul pare a fi imitarea, o atitudine comună dezvoltată printre băieţii şi fetele dintr-o anumită perioadă - un fel de modă.

din Gulbiny cum s-a căsătorit în America. A trăit doar un an cu ea, pentru că ea i-a furat toată averea şi a plecat cine ştie unde. Îţi mulţumesc pentru flori; am împodobit jumătate din casă cu ele şi când intru în cameră şi le văd îmi curg lacrimile.

Wiktorya

Acum, dragă frate, îţi trimit puţin tutun. Nu am avut timp să-ţi trimit la nuntă, aşa că vreau să ajungă la tine de ziua ta de nume. Şi te implor, trimite-mi şi mie ceasul, pentru că nu mai ai nevoie de el.

Aleksander

89. Octombrie 29, 1906

...Dragă fiule [Michal]: ...Am primit scrisoarea ta... Ne bucurăm că eşti sănătos pentru că am crezut că aţi murit toţi [aluzie la faptul că nu au scris]. Ne-ai scris, dragă fiule, că o să ne scri ceva interesant, aşa că am aşteptat nerăbdători gândindu-ne că te întorci acasă... Aşa că acum când am citit această scrisoare ne-am necăjit, pentru că ne-am gândit de 10 ori pe zi la tine şi ne e greu să vedem că ne-ai uitat. Dragă fiule, din moment ce nu ai venit, sigur nu o să ne mai vedem pe această lume, pentru că anul acesta s-a pus o penalitate. Toţi cei care ar trebui să fie în armată [au vârsta necesară] şi au plecat, tatăl sau trebuie să plătească mulţi bani şi când va veni dupa câţiva ani în ţară, trebuie să meargă la batalionul disciplinar. Este o penalitate foarte mare, iar cei care au plecat cu 2 luni înainte de război trebuie să facă 3 luni închisoare şi să plătească 300 de ruble. Pedeapsa nu e chiar atât de grea penru că Cieszenski care a venit după război a câştigat chiar 7 ruble cât a stat în închisoare. [128]

Dragă fiule, spui că o duci bine. Mulţumesc lui Dumnezeu pentru asta, dar te implorăm, noi, părinţii tăi, să nu uiţi de Dumnezeu şi nici Dumnezeu nu va uita de tine. Ne e foarte greu că nu te putem vedea. Mai

[128] Închisoarea pentru ofense aduse statului, pentru violarea ordinelor date de poliţie şi ofensele care nu implică condamnarea socială nu sunt considerate o pedeapsă grea, cu excepţia faptului că pierzi timpul. Închisoarea pentru ofensele administrative minore poate fi convertită în taxe, dar ţăranul alege mereu închisoarea. Un incident curios care caracterizează atitudinea ţăranului faţă de Rusia a avut loc acum 4 ani într-o comună din provincia Piotrkow. Când şeful districtului a propus ca ţăranii să contribuie cu o sumă mică penru jubileul familiei imperiale, au fost ezitări. În final, un ţăran bătrân, după ce s-a sfătuit cu ceilalţi, a ieşit în faţă şi a spus: „Nu am putea să nu stăm jos?”

mult decât o dată am vărsat lacrimi amare că te-am crescut şi acum nu eşti cu noi...Măcar în ceruri să meritǎm să fim împreună...

Familia Osinski

90. Aprilie 26, 1908

Dragi copii:...Am primit scrisoarea şi notificarea de Vinerea Mare când ne-am întors de la biserică. Am citit doar despre sănătatea voastră, penru că eram foarte obosiţi, a plouat toată săptămâna, chiar şi duminică dimineaţa. V-am citit toată scrisoarea abia în prima zi de Paşte, dupa serviciul divin şi abia atunci am aflat restul.[129] Aleksande s-a dus imediat să ia imaginile sfinte. Îţi mulţumim din suflet. Fie ca Domnul să te răsplătească. Ne bucurăm că ţi-ai adus aminte de Dumnezeu. Îţi mulţumim încă o dată pentru aceste imagini şi pentru scrisoarea frumos scrisă.

Dragi copii, mi-aţi scris că vă gândiţi să îl luaţi pe Aleksander în America. Dar noi şi munca noastră cui va rămâne? Voi toţi aţi fi acolo şi noi aici. Dacă s-ar duce pentru 3 ani în armată şi Dumnezeu mi l-ar aduce teafăr înapoi, ne-ar putea ajuta aşa cum o face acum. Ei bine, poate că Frania va rămâne la fermă; dar chiar şi aşa nu l-am mai putea vedea[niciodată dacă scapă de serviciul militar]. În plus, acum grupuri mari de oameni se întorc din America...iar ziarele scriu că nu va fi mai bine, ci mai rău. În privinţa serviciului militar, încă nu ştim cum va fi; se intenţionează să se ia o decizie comună- când pune şeful de district problema. Aşa că dacă Gulbinak răspunde că Michalek nu e acolo şi nu scrie, poate că Aleksander va fi scutit. Dar dacă oamenii spun că Michalek trimite veşti despre el, nimic nu mai poate fi făcut, pentru că deşi nu scrie el, Ulecka i-a scris unchiului tău şi i-a spus că e acolo, iar unchiul tău nu ne dă scrisorile să le citim, ci merge la Lisiecki, aşa că toată lumea află...[130]

---

[129] Vedem cât de dificil şi important le este să citească şi să scrie scrisori. Trebuie să ţinem minte aceste lucruri pentru a aprecia corect cât de mult ataşamant familial implică scrierea frecventă a scrisorilor şi cum ţăranii consideră că frecvenţa şi dimensiunea scrisorilor sunt un semn al acestui ataşament.

[130] Ca şi în Rusia, numărul de recruţi necesar este mai mic decât numărul tinerilor eligibili ca vârstă, deci sunt diverse tipuri de scutiri. Un om este scutit când este singurul fiu, când e fiul cel mare şi tatăl său este la o vârstă la care nu îşi poate întreţine singur familia. Un anumit număr este, de asemenea, scutit pe motive de sănătate şi dinte aceştia

Osinskis

91.Noiembrie 15, 1908

Dragi copii:...Am întârziat cu răspunsul pentru că am aşteptat să vedem ce se va întâmpla cu Aleksander. Acum s-a decis că trebuie să servească. O să plece pe 1 decembrie. Tatăl vostru nu a putut să facă nimic , pentru că oficialii cu care a încercat să rezolve problema au plecat şi au venit alţii în locul lor , acum avem alt primar şi când s-a luat decizia la adunarea comunei, cei din Gulbiny au spus că Michalek este viu şi ne scrie. În special unchiul tău Smentkowski a spus asta. Apoi nu a mai fost posibilă nici o scutire; ar costa foarte mulţi bani şi nici aşa nu aş fi sigur. O să ne fie foarte greu fără el, pentru că ştiţi, dragi copii, că nu mai suntem tineri şi în putere. O să fie foarte dureros pentru noi să fim singuri, dar nu putem face nimic. Vă rugăm din suflet să nu ne uitaţi , ci să ne scrieţi cât de des puteţi pentru că e dureros mai ales pentru mine şi am vărsat lacrimi mai mult decât o dată. Am avut atâtea necazuri cu voi, v-am crescut şi acum la bătrâneţe, când nu mai pot să muncesc, m-aţi părăsit, toţi...

Wiktorya

92. Martie 9, 1909

...Dragi copii: Ne-aţi scris că vă doare foarte tare că suntem singuri şi că Janek intenţionează să vină la noi. Ne-am bucura foarte tare, dar nu vrem să pierdeţi nimic din cauza noastră şi ne-am necăji şi mai mult pentru Michalek dacă ar rămâne singur acolo. Acum sunteţi doi, aşa că dacă- Doamne fereşte!- aveţi vreo boală sau are loc vreun accident, vă puteţi ajuta unul pe celălalt. Anul acesta o să ne descurcam singuri, dacă Domnul ne dă sănătate şi viaţa, pentru că Frania va renunţa la croitorie şi ne va ajuta, iar Stanislaw Ochocki pentru care a cărat tatăl tău cărămizi ca să-mi construiască casa, ne va ajuta şi el . În rest, o să mai angajăm pe

---

rămâne un număr fix pentru fiecare comunitate şi sunt selectaţi prin tragere la sorţi. Astfel, în locul fiecărui bărbat scutit pe motive familiale sau de sănătate, alţi membri ai comunităţii trebuie să intre în serviciu. Comuna trebuie să certifice că un tânăr trebuie scutit pentru că are o anumită situaţie familială şi astfel nu vor să scutească decât pe cei cu probleme reale. În consecinţă, eforturile de a-l scuti pe Aleksander eşuează, pentru că întreaga comunitate ştie că bătrânul mai are fii.

cineva din când în când , pentru că un servitor costă prea mult şi chiar şi aşa e greu să găseşti unul, pentru că fie pleacă în America, fie în Prusia pentru munca de sezon.

Aşa că ne descurcăm anul acesta, pentru că nu dorim să o căsătorim pe Frania anul acesta, deşi a fost căutată de băieţi şi ne-au implorat să îi lăsăm să o curteze. Suntem prea trişti dupa ce a plecat Aleksander. Poate că anul viitor, dacă apare o persoană potrivită, nu o să ne opunem căsătoriei ei, ca să nu se plângă de noi mai apoi. Dacă nu putem să ne descurcăm singuri şi dacă e imposibil să găseşti un servitor bun, sperăm să ne ajutaţi voi şi să veniţi. Dar acum, dacă e mai bine la muncă, câştigaţi pentru voi şi fie ca Domnul să vă binecuvânteze şi Mama Lui din Czestochowa, dragii noştri copii!

Dragă Michalek, ne bucurăm că ai început să te ocupi de fermă şi că te descurci destul de bine, din moment ce ţii atît de mulţi [pui? Iepuri?-cuvânt neeligibil]. Frania te invidiază că tu ai şi ea nu. Am fost obligată să îi găsesc şi o să îi primească cadou de la un bărbat din Rypin...

Osinskis

93. August 23, 1909

...Dragi copii:...când vă citim scrisorile ne mâhnim foarte tare, dar nu putem face nimic, Trebuie să ne supunem sorţii. Dacă nu vă puteţi întoarce trebuie să găsim alta cale. Deşi este dureros, trebuie să suportăm, dacă Domnul ne permite să trăim mai mult. Nu ne-ar plăcea să ne împrăstiem oasele în lume. Aici am lucrat de atâţia ani, aşa că ne vom odihni aici, pe pământul tatălui.[131]Voi trebuie să munciţi şi să vă găsiţi propriul drum, aşa cum puteţi. Să vă ajute Dumnezeu din moment ce nu putem fi împreună, dragi copii [culturi; vreme]. Ne-ai scris să trimitem tutun şi miere din Bendykowski. Dacă pleacă şi dacă ia pachetul, o să trimitem. Zygmunt K. Din Trabin ţi-a luat adresa, dar în ziua de azi e imposibil să mai crezi pe cineva. Probabil va face şi el cum a facut Zieleniak.

---

[131] Argument tipic al bătrânilor în privinţa emigratului. Această atitudine a cedat complet în timpul emigrării masive în Brazilia. Oameni de 70 de ani au fost văzuţi plecând împreună cu copiii lor şi chiar îi îndemnau să plece. Ar putea fi 2 motive care să explice această diferenţă. Emigranţii se stabileau în Brazilia pe *pământ* şi aproape toţi erau vasali sau părinţii vasalilor, nu fermieri. În acelaşi fel, bătrânii Sekowskis nu ezitau să plece în America.

Osinskis

94. Septembrie 28, 1909

...Dragi copii: V-am scris, dar nu puteţi veni, aşă că tata încearcă să îl aducă înapoi pe Aleksander. Ne e greu să muncim, dar trebuie să ne descurcăm aşa cum putem. Dar e mai rău dacă îşi termină serviciul militar şi apoi e chemat în comună pentru antrenament. Sunt zvonuri despre un posibil război şi Aleksander ne imploră să îl luăm înapoi, dacă putem. Aşa că tata s-a dus la oficiali şi le-a spus că nu mai are veşti de la Michal de câţiva ani. I-a spus tatălui să obţină un certificat, confirmat de consul, că Michal nu e de găsit. Aşa că noi vrem să îţi cerem sfatul, dragă fiule Janek, pentru că tu ai stat mai mult plecat în lume. Sfătuieşte-mă, dacă ai putea să iei un astfel de certificat, pentru că ar fi foarte folositor , pentru că fără un cost prea mare ar putea fi eliberat. Vă implor, dragi copii, încercaţi să faceţi rost de el, dacă puteţi. Iar dacă Michalek ar vrea să se întoarcă într-o bună zi, ar putea lua un paşaport de american...

Osinskis

95. Decembrie 9, 1909

Dragă fiule: Ne-ai scris că e periculos [aranjamentul făcut ca să îl aducă înapoi pe Aleksander]. Când am meditat asupra problemei ne-am dat seama că ai dreptate şi îţi mulţumim pentru sfat. Nu se poate face nimic, aceasta e clar voia lui Dumnezeu, pentru că nu putem sub nici o formă să îl scutim. Probabil trebuie să îndure toată perioada. Dacă ne-ar da Domnul sănătate nouă şi lui, poate că vom trăi până se întoarce şi ne va ajuta. Numai dacă am putea să luăm un servitor! Ne e foarte greu să muncim singuri. Când tatăl tău face câţiva paşi se plânge că îl dor picioarele şi eu am dureri în braţe şi în picioare şi trebuie mereu să muncim pământul [culturi;vreme].

Acum, dragi copii, vin sfintele sărbători de Crăciun. Noi suntem aici, trei dintre noi, în timp ce voi sunteţi departe, în ţări străine. Dar şi acolo e acelaş Dumnezeu. Aşa că vă lăsăm, dragi copii şi ne lăsăm şi noi în voia Lui, ne încredem în voinţa divină şi sperăm că Iisus născut în această zi nu ne va părăsi şi o să vă binecuvânteze, dar trebuie să îl iubiţi.

Iar noi, cu ocazia acestei comemorări sfinte, vă trimitem aceasta gofră şi o împărţim cu voi, urându-vă toate cele bune şi sănătate.

Dragi copii, să petreceţi fericiţi aceste sărbători şi să vă aduceti aminte cu drag de părinţii voştri şi de sora voastră care vă simte lipsa. O, dacă ne-am mai putea vedea o dată! Fie ca Domnul să permită asta. Amin. [urări tipice de Crăciun,mai puţin formale decât de obicei].

Osinskis

96. Ianuarie 10, 1910

....Dragi copii: Eu, tatăl vostru, vă scriu câteva cuvinte. În primul rând vă informez că Frania intenţionează să se căsătorească dupa Paşte şi cu această ocazie vă întreb dacă vă veţi pretinde partea voastră de pământ sau bani. Presupun că o duceţi mai bine, adică aţi economisit bani, aşa că o să le lăsaţi lor partea voastră, adică lui Frania şi Aleksander. Dacă ar fi să vă trimit partea voastră, nu s-ar merita , pentru că în America banii ar fi pe jumătate[paritatea banilor]. Aşa că vă rog frumos, dragi copii, reflectaţi şi răspundeţi-mi, pentru că vreau să fie pace între noi înainte să mor , ca să nu mă deranjaţi [testamentul] mai târziu , aşa cum se întâmpla des. Sunt din ce în ce mai slăbit , mă îmbolnăvesc des, aşa că aş vrea să mor în pace, când îmi va suna ceasul. Acum vă informez că încă încerc sa îl iau pe Aleksander, dar nu ştiu dacă Domnul îmi va permite. Acum, dragi copii, vă rugăm , noi, părinţii voştri, gândiţi-vă şi daţi-mi un raspuns. Am vrea să ştim şi ce o sfătuiţi pe Frania să facă, pentru că deja a avut mai multe ocazii să se căsătorească, unele chiar bune, dar ştie cum disperăm noi, dragi copii, că v-am educat şi acum ne-aţi părăsit, aşa că ea s-a lungit [a tras de timp], dorind să stea mai mult cu noi...[132]

Osinskis

---

[132] Scrisoarea e importantă pentru a întelege relaţia vieţii de familie cu situaţia economică. Factorul dominant din atitudinea tatălui este dorinţa de a păstra integritatea fermei dupa moartea lui. Această dorinţă implică un complex de sentimente variate-dragostea pentru fermă ca obiect al muncii sale; ideea complicată, nu în totalitate economică şi parţial socială de proprietate; ideea de familie văzută ca o continuitate a generaţiilor şi dorinţa ca familia lui să fie recunoscută pe viitor în sat şi în comunitate. Situaţia este complicată de ferma care este proprietatea soţiei şi că un fiu (Jan) este fiul vitreg al bătrânului şi are un drept moral particular de moştenire.

97. Februarie 28, 1910

...Dragi copii:...Ne-aţi întrebat dacă putem să vă trimitem în jur de 2.000 de ruble.[133]Dar e adevărat , dragi copii, că nu avem o asemenea sumă de bani şi ştiti că nu a trecut mult de când am construit casa, am cheltuit atunci toţi banii şi am mai făcut şi datorii. Mai târziu am economisit nişte bani, dar am construit un hambar, după cum v-am scris şi acesta a costat destul. Din 12 ipoteci nu ai un venit atât de mare, iar costurile sunt multe şi diferite- taxe şi combustibil şi altele. În anul acesta, casa unui preot şi două şcoli vor fi construite în comună, aşa că va fi în continuare nevoie de bani. Încă mai avem ceva bani, dar încercăm să îl eliberăm pe Aleksander şi anul acesta am angajat un servitor, căruia trebuie să îi daă 30 de ruble pe an. Are 17 ani, dar ne va fi mult mai uşor cu el. Aşa că nu putem să vă trimitem nimic din banii noştri. Probabil am putea să împrumutăm nişte bani, dar cu dobândă , iar dacă nu o să putem să îi dăm înapoi, o să ne ia ferma, aşa cum se întâmplă de obicei. În plus, o să primiţi doar jumătate din sumă [în dolari], aşa că nu s-ar merita. Aşa că trebuie să vă descurcaţi singuri, dragi copii, cum puteţi, pentru că dacă aţi fi fost în ţară am fi împărţit ultimul copeck cu voi.[134]Ne-am gândit, dragi copii, că voi v-aţi plătit totul şi ne doare foarte tare că încă aveţi datorii. Iar noi nu vă putem ajuta. Trebuie să ne iertaţi de data aceasta, pentru că deja ne este foarte greu, fiind bătrâni. [Cunoştinţe, vreme].

Acum va anunţăm că în ţara noastră se răspândeşte o mişcare din ce în ce mai mare. Sunt înfiinţate magazine peste tot [asociaţii de consumatori] şi cercuri agricole.

---

[133] Suma reprezintă probabil partea de moştenire a fiilor din America, pe care ar avea-o dacă s-ar diviza egal pământul, din moment ce o fermă bună cu 12 ipoteci ar valora în jur de 4.000 ruble.

[134]Toate scuzele sunt nefondate. Toate cheltuielile, cu excepţia casei care a fost construită cu 9 ani înainte, sunt foarte mici. A împrumuta bani prin ipotecare este uţor, pe termen foarte lung, iar dificultatea de a plăti dobânda este insignifiantă în viaţa ţăranului. Bătrânul vrea să păstreze proprietatea familiei intactă şi simte că ei s-au separat de interesele de familie şi astfel s-au separat de dreptul de a participa la proprietate. Asta arată că legătura sentimentală dintre indivizi , fără a fi un grup organizat activ, nu ar putea să explice familia în contextul realităţii sociale. Pe de altă parte, legătura sentimentală este doar un efect secundar al solidarităţii de grup şi se păstrează după ce grupul s-a dezintegrat.

Dacă o să vină cineva peste câţiva ani în satul nostru nu o să îl mai recunoască. Este o fabrică de cărămida, aşa că într-o parte sapă şi în altă parte astupă gropi, aşa că e greu să ajungi la lac unde era moara şi forja se lasă pentru că au săpat sub ea. Piwnicki [proprietarul] are un mediu atât de frumos lângă casă! Fabrica a fost închiriată de dziedzic [moştenitor; proprietar de teren; titlu onorific] din Trombin, iar el a pus un telefon de la Tromblin la Gulbiny. Acum s-a înfiinţat un magazin comun şi mai intenţionează să facă şi o brutărie. În curând totul o să fie ca la oraş. Mulţi de la noi din ţară vor să plece în America. Încă o ştire: o cometă a apărut pe cer în partea de vest.[135]

Acum nu mai avem nimic interesant să vă scriem, vă dorim doar sănătate şi fericire...Ţineţi minte, dragi copii, Domnul şi soarta şi ţara nu o să vă părăsească niciodată.

Osinskis

98. August 2, 1910

...Dragă fiule [Jan]: Vă mulţumim că ne-aţi scris atât de multe ştiri. E o plăcere pentru noi să vedem că nu ne-aţi uitat şi că ne informaţi că sunteţi în viaţă, pentru că dacă ar fi să depindem de Michalek, nu am şti nimic despre voi. E dureros pentru noi că a trecut aproape un an de când nu a mai scris câteva cuvinte cu mâna lui. Vrea să uite de noi? [sănătate; vreme; recoltă].

Totul este ca de obicei. În privinţa ştirilor din lume, ştiţi mai multe decât noi, dragi copii, deşi avem şi noi ziare şi citim diferite cărţi. Ai scris, dragă fiule, că ţi-e dor de ţară şi ne-am bucura dacă te-am vedea. Tu poţi să te întorci! Michalek nu mai poate, dar mulţi ca tine s-au întors şi nu s-a întâmplat nimic rău. Ne-am bucura, dragi copii, să vă vedem , pentru noi, bătrânii, e mai greu să ne târâm oasele în lume. Aşa că vă rugăm, dragi copii, dacă intenţionaţi să mai rămâneţi în America mulţi ani, aţi putea măcar să ne vizitaţi în iarnă. Mulţi se întorc pentru un timp şi apoi pleacă.

---

[135] Această ştire a fost adăugată pentru a diminua impresia refuzului de a trimite banii.

Vă rugăm din suflet, dragi copii, veniţi la noi dacă puteţi, dar nu aşteptaţi până la iarnă pentru că acum e mai frumos aici decât iarna şi am fi foarte fericiţi. Fie ca Domnul să facă posibil acest lucru !

Osinskis

99. Decembrie 5, 1910

...Dragi copii: Vă informăm că acum suntem singuri, tata şi cu mine [Frania s-a măritat] şi sunt foarte tristă şi nu îmi mai pasă de fermă şi casă. Dacă nu ar fi fost apa aceasta aş fi plecat imediat la voi. Nu m-aş fi gândit, dragi copii, că la bătrâneţe o să fiu singură. Mă uit în jur, văd pozele voastre pe care le-a pus Frania pe perete –dar şi ce dacă! Nu pot să vorbesc cu voi. Aţ putea să îl văd oricând pe Janek, dar pe Michal n-o să-l mai văd pe această lume...

Acum, dragi copii, vă spunem despre Frania. E foarte dureros să fim fără ea. Când a venit s-o ia, toţi am plâns. Dar vin la noi şi ne vizitează des şi el este foarte politicos cu noi. Se întreabă de ce nu le-aţi răspuns pentru că v-au trimis o poză cu ei [vreme; urări de Crăciun; salutări].

Wiktorya

100. Januarie 7, 1911

Dragi copii: Vă mulţumim pentru scrisoarea cu gofra. Ne rugăm la Dumnezeu să vă păzească şi dacă din voinţa divină suntem separaţi, fie ca Domnul să ne permită să fim iar împreună, dacă nu pe lumea aceasta, atunci să fim fericiţi pe lumea cealaltă.

Sunt foarte fericită, dragi copii, că vă înţelegeţi bine. Când Janek a fost în armată şi ne-a scris că are nevoie de bani, Michalek ne-a spus că trebuie să îi trimitem şi acum Janek i-a găsit de muncă lui Michalek. Asta ne bucură foarte tare. Şi vă implorăm, spuneţi-ne dacă mai aveţi mult de plătit pentru casă şi cum vă descurcaţi cu munca la fermă [probabil doar grădinărit şi îngrijirea păsărilor]...

Acum vă informăm că o dată cu scrisoarea voastră a venit şi o scrisoare de la Alos. Ne-a liniştit spunându-ne că va fi eliberat în octombrie.

Fie ca Domnul să ne dea zile până atunci [vremea]. Ne-am petrecut singuri sărbătorile. În Ajunul Crăciunului, Frania şi Adas au fost cu noi şi apoi am fost cu ei la slujba de Crăciun . Când suntem la biserică, îi vizităm mereu, iar ei ne vizitează pe noi duminica după-amiaza, dar pe timpul săptămânii suntem singuri şi ne e dor de voi şi ne amintim des de voi...

Părinţii voştri iubitori,

Osinskis

[Scrisoare mai 10, 1911, explică din nou de ce nu pot pleca în America]

101. Iunie 17, 1911

...Dragi copii: Nu v-am răspuns mai repede, pentru că am asteptat ca băiatul lui Radomski să vină la noi din America. Dar încă nu l-am văzut. L-am văzut doar pe tatăl său, care spunea că îl dor picioarele. Dar nu am aflat mai nimic de la tatăl lui şi imi este greu să fiu acolo, pentru că acum suntem singuri. Chiar şi servitorul nostru a plecat în America şi acum vara e greu să găseşti pe altcineva. Doar Frania şi Adam ne vizitează uneori şi ne mai ajută puţin. Aşa că nu am aflat nimic, doar Radomski a menţionat ceva care m-a durut, pentru că a spus că Janek a învăţat să înjure şi nu prea îşi respectă soţia. Nu ştiu dacă sş cred asta sau nu , dar dacă e aşa, atunci, dragă fiule, nu e plăcut pentru mine, mama ta...

Wictorya

102. Februarie 17, 1912

Primele cuvinte ale scrisorii, pentru voi, dragi copii: „Slăvit fie Iisus Hristos”. Acum vă informăm că scrisoarea voastră ne-a găsit sănătoşi şi bine şi am aflat că şi voi sunteţi sănătoşi. Asta ne bucură mult, dragi copii, când Domnul vă dă sănătate. Şi ne bucurăm, dragă fiule, că ne-ai scris atât de mult în scrisoare despre succesul tău. Fie ca Domnul să te ajute şi să te binecuvânteze mai departe. Asta îţi dorim noi, părinţii tăi.

Frania, soţul şi micuţul fiu vă salută şi vă urează de bine şi , în general, toate rudele şi cunoştinţele. Fie ca Domnul să le îndeplinească. Amin.[136]

Osinskis

103. Februarie 6, 1913

Dragă fiule [Jan] şi dragă cumnată:...Am primit scrisoarea voastră şi mă bucur că sunteţi sănătoşi, dar nu e agreabil pentru mine că aţi scris o scrisoare plină de nemulţumiri. Dragul meu fiu, te rog să nu îmi mai trimiţi astfel de scrisori, pentru că m-am bucurat când am primit-o şi dupa ce mi-a fost citită nu am putut să o arăt nimănui de acasă, pentru că ar trebui să îndur neplăceri de la ei, pentru că tatăl tău şi Aleksander ar fi foarte îndureraţi. Am primit o scrisoare şi de la Michalek, dar nu a scris greşit şi nu s-a certat cum ai făcut tu, doar a mulţumit şi i-a spus tatei să îi trimită aceşti bani când poate şi nu a cerut nimic mai mult. Dragă fiule, tu ai spus că e prea puţin , dar dacă ai şti ce cheltuieli sunt acum, din ce în ce mai multe. Înainte puteam să economisim mai mulţi bani, pentru că lucrurile nu erau chiar atât de scumpe şi astfel de taxe nu existau. Acum casa preotului, apoi a fost consruită o şcoală şi toţi aceşti bani sunt luaţi de la noi, de la fermieri. Dragă fiule, Aleksander trebuie să ne întreţină şi să ne îmbrace, iar combustibilul costă 30 de ruble pe an...şi nici de pe urma soţiei nu a luat bani. A luat ce l-a ajutat Dumnezeu şi acum trebuie să supravieţuiască. Aşa că nu vă imaginaţi, dragi copii, că primiţi prea puţin, pentru că dacă ai fi fost aici, dragă fiule, ai şti cât de mari sunt cheltuielile şi nu ai mai fi invidios, pentru că nu ai ce să invidiezi.

Acum te implor să nu răspunzi la această scrisoare, pentru că am scris-o doar eu; ei nu ştiu asta. Când tata o să îţi trimită o scrisoare, abia atunci să răspunzi...

Mama ta,
Wiktorya Osinska

Nu fiţi supăraţi, dragi copii, că am trimis această scrisoare fără timbru, dar nu am avut bani.

[136] O scrisoare goală şi la obiect scrisă de Aleksander în numele părinţilor. Saluturile de la început şi sfârşit nu se compară cu cele din scrisorile scrise de Frania. De exemplu, Frania amintea şi enumera mereu cunoştinţele şi rudele care au trimis urări. Într-o astfel de scrisoare vedem cât de mult depinde forma şi conţinutul scrisorii de persoana care acţionează drept secretar.

104. Martie 12, 1913

....Dragi copii:...Vă informăm despre succesul nostru. O ducem destul de bine, mulţumită lui Dumnezeu, Vremea nu ne deranjează prea mult. Deja ne gândim la munca la câmp. Când Domnul o să permită uscarea pământului, o să mergem de îndată la muncă, pentru că nu mai e nimic în hambar. E rău doar că grânele s-au ieftinit şi rămân în hambare. Scrieţi-ne care sunt veştile la voi în ţară, pentru că ştiţi mai multe decât noi [din cauza cenzurii]. Vă informăm doar că industria şi comerţul se dezvoltă din ce în ce mai mult la noi în ţară, s-au înfiinţat cooperative , vor să sufoce comerţul evreilor, dar nu ştim dacă o să reuşească. Acum, în privinţa moştenirii, pe care ne-aţi spus să v-o trimitem, o să fie bine, dar banii sunt la bancă şi când am vrut să îi luăm, au refuzat să ne dea dobânda pentru că banii trebuie să stea acolo un an. Aşa că m-am gândit că ar trebui să rămână acolo până la sfârşitul anilor; abia atunci o să vi-i dau. De ce să le dăm aceste ruble degeaba?[137]Vă rog să mă sfătuiţi pentru că voi aţi fost în lume. Intenţionez să vin la voi după roirea albinelor, aşa că sfătuiţi-mă dacă ar trebui să am un bilet de vapor sau bani şi dacă pot să vin la voi. Răspundeţi-mi şi după roire o să mă pregătesc să vin, pentru că voi nu puteţi să veniţi şi m-aş bucura să vă văd înainte să mor...

După ce citiţi această scrisoare, să i-o daţi lui Janek, pentru că nu are rost să plătesc ca să vă trimit scrisori separate, aşa că scriu pe o singură foaie.

Tatăl vostru,

Antoni Osinskis

105. Septembrie 3, 1913

....Dragi copii:...Asteptăm scrisoarea voastră, dar nu primim nimic. Nu ştim ce s-a întâmplat cu voi. Poate sunteţi supăraţi că nu v-am trimis banii?

Acum vă informăm că aici este o fermă de vânzare după ce a murit Szczepan B. Janek sigur îşi aduce aminte de ea. V-am spus pentru că Janek a promis că se întoarce. Aşa că dacă vrea să se aşeze la fermă, am

[137] Acesta este doar un pretext. Motivul real se află în scrisoarea următoare.

putea să o cumpărăm cu banii voştri, iar Janek să îi plătească partea lui Michalek acolo şi aici ar avea această fermă.

Sunt 9 ipoteci de pământ, clădiri bune. Proprietarul vrea 2.000 ruble. Aşa că vorbiţi între voi. Dacă Janek vrea să se întoarcă acasă la ferma lui, să ne răspundeţi.[138]Proprietarul vă roagă să răspundeţi oricum, dacă da sau nu. Informaţi-ne ce faceţi. Apoi o să vă scriem mai multe detalii în altă scrioare. Acum încheiem şi vă urăm sănătate şi toate cele bune.

Părinţii voştri iubitori

De asemenea, Frania, Adam, Zygmus şi Walcia vă salută. Alos şi Julka vă urează toate cele bune.

Acum eu, mama voastră, trebuie să vă trimit şi eu câteva cuvinte. Mereu l-aţi vorbit de bine pe Alos, că ar trebui să rămână cu noi şi tatăl vostru a vrut şi el ca Alos să ia ferma. Dar acum nu ştie cum să ne mulţumească. Nu se poarta chiar foarte frumos cu noi, iar cumnata noastră vede cum se poartă el şi nici ea nu ne respectă. Mi-a spus să mă duc în jumătatea mea de casă. Acum e mai rău decât îmi era când eram singuri. Atunci ştiam că nu am pe nimeni, dar acum am un fiu şi o cumnată şi nu vorbesc cu noi. Sunt atât de supărată acum. Mi-e greu să mă duc la Frania şi ea are copii şi nu mă mai poate vizita. Dragi copii, dacă nu vreţi să vă mai întoarceţi niciodată în ţară, aţi putea măcar să ne vizitaţi? Vă rog să îi spuneţi şi lui Janek şi când răspundeţi, vă implor, dragi copii, trimiteţi scrisoarea pe adresa lui Frania...

Mama voastră iubitoare,

Wiktorya

106. Noiembrie 4, 1913

...Dragi copii:...Anul acesta o să rămânem tot cu Aleksander, aşa cum trăim acum, dar de anul viitor probabil că o să trăim separat, pentru că nu vrem să fim o povară pentru ei.

Iar, dragă fiule, în privinţa acestor bani, vă scriu singură, că am vorbit cu tata de dragul vostru, spunându-i să vă trimită banii acum, dar

[138] De îndată ce apare posibilitatea ca fiul să se întoarcă şi să se aşeze în satul natal ,toate motivele invocate de tată pentru că nu a plătit partea de moştenire dispar; tatăl e gata să cheltuiască toţi banii pe cumpărarea unei ferme. Desigur, motivul este că prin întoarcerea fiului, acesta ar deveni din nou un membru al grupului familial.

tata mi-a spus că nu ştie cât mai avem de trăit şi îi e teamă să nu rămână fără bani deloc, pentru că nu primim bani de la Aleksander [doar produse naturale]. Tata se baza pe faptul că o duceţi bine acolo şi că nu vă cereţi partea imediat şi tot o să primim dobândă de la aceşti bani în câţiva ani. Aşa că vă implor, dragii mei copii, nu fiţi supăraţi şi nu vă mâhniţi. Ce e al vostru nu se va pierde; chiar dacă nu mai punem noi nimic, nu o să lipsească. O să mă asigur eu de asta. Acum descurcaţi-vă cum puteţi, dragii mei copii. E foarte dureros pentru mine să nu pot să vă ajut, dar acum chiar nu pot face nimic.

Acum, dragi copii, măcar să vă aduceţi aminte de mine, mama voastră, care v-a crescut! Numai Dumnezeu ştie câte lacrimi am vărsat, toată suferinţa şi problemele mele pe care le-am avut cu voi când eraţi mici, iar acum nu am pe nimeni să mă aline, nimeni care să vorbească frumos cu mine. Dacă aş putea, aş zbura spre voi, dar sigur nu mai am ocazia să vă văd pe lumea aceasta, pentru că simt în oase că sunt bolnavă. Aşa că vă implor încă o data, vorbiţi cu noi măcar pe hârtie.Măcar să nu am această dezamăgire....

Wiktorya

107. Gulbiny, septembrie 9, 1901

Eu, sora voastră Franciszka, vă scriu că şi eu sunt sănătoasă...Nu fiţi supăraţi pe mine că nu am scris mult sau frumos [în scrisoarea dictată de mama lor în aceeaşi zi]...vă implor, dragii mei fraţi, spuneţi-mi care sunt veştile din ţara voastră, pentru că la noi în ţară au loc multe necazuri şi accidente. Karpinski aproape a fost omorât de caii lui. Zace de parcă nu ar avea suflet. În Upielsk a ars jumătate din sat...În Bozomin morarul s-a urcat pe moară ca să o acopere. A căzut şi a murit şi tot aşa...[139]

108. Noiembrie 12, 1901

Eu, Franciszka, sora voastră, vă salut şi vă informez despre izbânda mea, că am scos 4 zile la cartofi şi am câstigat 4 zloty. Sper să

[139] Prima scrisoare a Franiei arată că este interesată de întâmplările extraordinare din comunitate şi vecini. Prin acest interes anecdotic, copilul ţăranului este iniţiat în viaţa comunităţii. Copilului de la oraş îi lipseşte interesul faţă de ce fac adulţii, cu excepţia părinţilor şi profesorilor. Vezi seria Borek.

câstig cât pentru încă o fustă pentru mine şi mama.[140] Dar plouă şi vântul e rece, iar părinţii mai au cartofi de scos, cel puţin o săptămână şi nu am unde să muncesc în altă parte ca să fiu plătită. Acum vă spun cine a fost chemat în armată.[îi enumeră].

Frania

109. Decembrie 3, 1901

Eu, sora ta, dragă frate Jan, îţi mulţumesc din suflet pentru cadou şi pentru inima ta nobilă. Mi-ai trimis un suvenir pe care îl voi păstra toată viaţa. Dar când a aflat Aleksander că nu e nimic pentru el a început să plângă. A fost supărat, dar Michalek i-a promis un ceas şi nu i-a trimis nimic.

Te informez, dragă Janek, că am fost cu un cortegiu în Plonne la un festival parohial. Festivalul a fost foarte frumos. M-am spovedit. Când preotul a început să spună predici, oamenii plângeau ca şi cum oamenii s-ar fi dus la moarte...[141]Acum îţi spun despre Michal că a rămas în Dlugie pentru încă un an. Michal a fost aici în ziua în care ţi-am scris această scrisoare şi mama a plâns că Michal vine uneori aici şi o să vină şi de Crăciun, iar tu nu...[urări de Crăciun]. Amin.

Frania

110. Mai 25, 1902

Acum eu , Franciszka, sora voastră, vă vorbesc...Vă informez că v-am trimis o cruce mică prin verişoara noastră,pentru că mi-ai scris, dragă frate, că eu o să îţi trimit prima un suvenir. O să fiu fericită dacă o să pot să îţi mai dau ceva, din toată inima, dar nu am altceva în afară acestui semn divin. Sper să te ajute în toate. Am un borcan mic de miere,

[140] Banii câstigaţi din muncă plătită, ca venit adiţional, au o destinaţie anume. Introducere: *Atitudini economice*.

[141] Copiii sunt duşi de mici la biserică; totul depinde de faptul că trebuie să aibă haine de sărbătoare. Influenţa puternică a ceremoniilor bisericeşti asupra ţăranului începe din copilărie. Copilul nu e exclus din nicio manifestare a vieţii religioase; înteleg din ce în ce mai bine ceremoniile, dar nu sunt iniţiaţi. Singurul proces care are un caracter de iniţiere este pregătirea pentru prima comuniune,dar , cum copilul a luat parte la viaţa religioasă a comunităţii înainte de asta, prima comuniune nu are aceeaşi importanţă pentru copilul ţăranului cum are pentru un copil de la oraş, care, chiar dacă este admis la ceremonii, nu sunt iniţiaţi în viaţa religioasă a adulţilor. Aici, ca şi în alte sfere sociale ale vieţii, copilul ţăranului împarte de timpuriu interesele comunităţii, faţă de un copil din clasele superioare.

dar verişoara nu a vrut să îl ia...Acum vă informez despre ce are Aleksander la fermă, pentru că nu are timp să vă scrie. Are 3 iepuri şi 4 porumbei.[salutări şi urări]

Frania

111. Iulie 29, 1903

Dragă frate [Jan]: Spui că nu scriu bine, dar doar ţi se pare. Dar eu nu mănânc litere. Rămân respectuoasă.

F

Apreciază-i scrisul!

Dragă frate Michal, eu, sora ta, te informez că Stefka Jablonianka nu mi-a dat pace, îmi cere mereu adresa ta şi a trebuit să i-o dau. Mereu îmi spune că va fi cumnata mea, dar ferească Dumnezeu!

Dacă am scris greşit să mă iertaţi.

Frania

112. Septembrie 24, 1904

...Acum te informez, dragă frate, că în ţara noastră izbucnesc mereu incendii. Nu demult, Strzygi a luat foc; jumătate din sat a ars. În Gunsk a ars tot satul şi capela; doar 5 case au scapat. În Bozomin , acum câteva zile, toate clădirile din ferme au ars şi nu există sat unde să nu fi luat foc ceva...Şi te informez, dragă frate, despre călătoria lui Frania [Smentkowska]. Ţi-am trimis o scrisoare, dar este evident că nu ai primit-o...Era sănătoasă...A fost trimisă la Aleksandrowo, aşa că înainte să ajungă în comună, poliţia rusească a adus-o pentru că nu avea paşaport şi a plătit 14 ruble...

Când a venit, nu ştiam ce să îi dăm şi unde să o aşezăm [eram onoraţi de prezenţa ei]. Dar nu îl putem uita pe celălalt [cel omorît, al cărui loc îl ia Frania Smetkowska].

Acum, dragi fraţi, vă mulţumesc din suflet pentru cadou. Nu am ce să vă trimit, decât aceste cuvinte: „Răsplata Domnului”. O să vă fiu recunoscătoare toată viaţa mea. O să mă rog la Dumnezeu şi la Maica Domnului să vă dea fericire şi să vă binecuvânteze şi să ne mai vedem, dacă nu aici, atunci în ceruri...

Acum, dragi fraţi, vă scriu despre Aleksander, a spus aşa: „Să nu mai facă ei glume pe seama mea, o să le scriu o scrisoare în curând. Dar nu mă deranjează deloc, numai să vină. O să le ofer un prânz din porumbeii mei şi o cină din iepuri, o să cumpăr un butoi de bere pentru ei şi o să le coc o pâine.”...

Frania

113. Mai 17, 1904

...Acum eu, sora voastră, îţi scriu ţie, dragă Michalek, câteva cuvinte. Te informez că au trecut cu bine căpşunile de iarnă. Le-am îngrijit şi sper să facă fructe. Dacă Domnul îţi dă zile şi sănătate, o să le guşti şi tu...În faţa casei am făcut un mic rond de flori şi am plantat seminţele de flori pe care mi le-ai adus tu din Dlugi...Mai am nevoie de un garduleţ, pentru ca păsările îmi mănâncă munca. Părinţii spun că trebuie să construim un hambar nou, pentru că cel vechi mai are puţin şi cade. Aşa că anul acesta o să aducem materiale şi o să îl construim anul viitor. Apoi, dacă mai rămân bani, o să facem şi gardul. Acum te informez că în Dlugie[unde Michal a fost grăjdar] deja vând lucrurile mai mărunte, oare contele va pleca în iulie. Fratelelui Bozewski va trăi acolo....

Frania

114. Ianuarie 18, 1905

...Dragi fraţi:...Am primit două scrisori de la voi care ne-au găsit sănătoşi...dar nu am înţeles multe din ele, pentru că sunt scrise pe o foaie atât de închisă la culoare încât mi-e greu să-mi dau seama ce scrie. Privind ceea ce ai scris în prima scrisoare, că mama ar trebui să te informeze despre părinţii şi familia ei, mama îţi spune să nu o împovărezi, pentru că primarul e plecat din sat şi mama a mers destul când erai tu în armată. Acum abia mai merge pe langă casă.

Acum te informez, dragă frate, că scriu singură această scrisoare, părinţii nu ştiu despre ea. Tata mi-a spus să nu scriu pentru că Mihal Zieleniak a plecat în America şi are adresa lui Michalek. O să îţi spună el tot ce s-a întâmplat...Eu şi fratele v-a, trimis cadouri mici, fratele v-a pus

10 ţigări, 5 pentru fiecare şi eu v-am pus o batistă pentru fiecare. Probabil nu o să fiţi mulţumiţi de acest cadouri, dar nu am ce să vă trimit...În satul nostru n-a murit nimeni şi nu s-a căsătorit nimeni, pentru că toţi au plecat în armată.

Îmi cer scuze că nu v-am trimis scrisoarea cu timbru, dar nu am deloc bani...

Frania

115. Februarie 18, 1906

...Acum eu, sora voastră, vă mulţumesc din suflet pentru cadou, dragi fraţi...Dragă frate şi cumnată, aş pleca numaidecât la voi, dar când îi spun mamei că o să plec, iar izbucneşte direct în plâns pentru că ne-a crescut şi acum, când e bătrână, toţi vrem să o părăsim. Şi nu aş putea să câstig suficient ca să mă întreţin în ţara aceea ,pentru că acum, deşi am mult de muncă şi trebuie să stau toată ziua, pe seară abia primesc 30 de copecks..

Frania

116. Ianuarie 24, 1907

Dragă frate [Jan]:.. Îmi cer scuze că nu ţi-am răspuns imediat, dar mă grăbeam cu rochiile de mireasă pentru Stanislawa Czechoska...apoi a trebuit să mă duc la nuntă... Aici, mulţumită lui Dumnezeu , nu sunt alte veşti cu excepţia nunţilor. Într-o duminică au fost 13 anunţuri la parohie...[142]Am fost invitată la toate, dar m-am dus doar la Czechoska, pentru că dacă mă duceam la toate, nu mai rămâneam cu bani pentru haine, pentru că acum la nunţi se dau mulţi bani. Am muncit mult, dar în ţară preţul întreţinerii e mic, astfel că munca mea e prost plătită. Dragă frate Michal, logodna ta m-a bucurat foarte tare, dar mi-aş dori să fiu la nunta ta. Dragă frate, dacă văd că nu are rost să muncesc aici şi dacă Aleksander se însoară, astfel încât mama să aibă un ajutor aici, atunci o să vin la voi, dar nu ştiu când...

Frania

117. Aprilie 25, 1909

[142] Nu au fost nunţi deloc în anii precedenşi. Nr.80, note.

Dragi fraţi: Mi-aţi scris să nu mă mărit până nu vine Michalek aici cu soţia lui. Dar aşa aş putea rămâne foarte uşor fata mare. Dar nu mai contează, dacă măcar unul dintre voi aţi fi cu mine. Parcă trăiesc într-o închisoare. Trebuie să plâng aproape în fiecare zi. Dacă o ţinem tot aşa, o să mă consum de mâhnire. Nu am cu cine să vorbesc. Părinţii noştri sunt bătrâni şi se culcă devreme şi am impresia uneori că o să îmi explodeze capul, plâng şi îmi e dor de voi pentru că sunt singură ca un orfan. Dacă nu mi-ar fi milă de părinţii noştri, aş pleca la voi, pentru că pot să câstig ceva cu acest ac şi de bani ai nevoie pentru orice. Acum nu mai cos, pentru că e muncă destulă la fermă. Dar se poate să ne lăsăm părinţii în voia sorţii, dacă ei ne-au crescut? O să îndur cât de bine pot şi o să mă rog să vină măcar unul din voi, pentru că mi-e tare dor. La revedere şi nu fiţi supăraţi pe mine pentru ce am scris, dar nu am la cine să mă plâng.

Sora voastră,
Franciszka

118. Februarie 28, 1910

Acum, dragi fraţi, vă scriu şi eu câteva cuvinte...Intenţionez să mă mărit, dar voi mi-aţi spus că ar fi mai bine ca Alos să rămână la fermă, aşa că probabil o să vin...la voi, pentru că nu vreau să mă mărit cu un barbat care trebuie să treacă de la o moşie la alta [servitorul feudalului]. Chiar dacă ar fi meşteşugar[143]; şi dacă s-ar stabili la o fermă bună, e nevoie de cel puţin 2.000 ruble. Dar, după cum am scris, nu sunt atâţia bani acum; părinţii noştri au doar pentru cheltuielile lor. Aşa că probabil când o să se întoarcă Alos, cu ajutorul Domnului, o să ne plătească partea fiecăruia. Dacă ia zestre de la soţie, o să poată să ne dea mai mult.[144] Între timp

[143] A te mărita cu un servitor reprezintă un pas în jos pentru o fiică de fermier. Dar viaţa hoinară a servitorului, nu dependinţa sa, este acuzată de fată ca fiind nepotrivită. Nu este o chestiune economică, pentru că un meşteşugar pe o moşie (fierar sau tâmplar) o duce mai bine decât un fermier mic. Doi factori determină aprecierea vieţii stabile a fermierului faţă de viaţa de hoinar a servitoului: (1) Factorul social; fermierul face parte dintr-o comunitate , cu un statut social determinat şi (2) dragostea pentru pământ şi munca la fermă.

[144] Tocmai din acest motiv vor fraţii ca Alos să ia ferma. Soţul lui Frania, oricine ar fi, nu o să aibă bani pentru a-i plătii pe fraţii ei, pentru că banii sunt ţinuţi , în primul rând, pentru zestrea fetei,în timp ce Aleksander va primi de la soţia sa o astfel de zestre. Se poate ca familia viitorului soţ a lui Frania să ipotecheze ferma şi să-i dea banii necesari; dar ştim cât de mult urăşte ţăranul să facă datorii.

probabil că o să îi părăsesc şi eu pe cei bătrâni, aşa cum aţi făcut voi[145] şi o să mă duc să economisesc puţin pentru mine, pentru că nu am venituri , pentru că acasă mereu trebuie să fac altceva. Trebuie să mă ocup de treburile casei. Tata nu vrea să mă plătească, pentru că plăteşte servitorul, în timp ce eu mereu am nevoie de câţiva bănuţi. Acum dacă nu ai bani nu poţi să apari nicăieri, mai ales că persoana tânără. În plus, sunt mereu atât de singură, voi sunteţi împrăştiaţi prin lume, aşa că sunt foarte tristă. Astfel că trebuie să găsesc o alta cale..

Frania

119. August 2, 1910

Dragă frate şi cumnată: Vă implor să ne vizitaţi. Poate că o să veniţi la nunta mea. Aş fi cea mai fericită, pentru că am 3 fraţi şi nu vine niciunul la nuntă, asta e foarte dureros. Nunta mea trebuia să fie în August, dar tatăl logodnicului meu a murit, aşa că afacerile noastre s-au intersectat, dar sperăm că întenţiile noastre să se îndeplinească şi să facem nunta în toamnă. Trebuie să vă informez cine este viitorul meu soţ. Este un morar din Trabi, coleg de şcoala cu Michalek. Îl învit şi pe el [Michalek] din tot sufletul la nuntă pentru că mi –a promis că o să cânte la nunta mea, aşa că îi aduc aminte şi vă învit pe toţi la nuntă.

Frania

120. Septembrie 12, 1910

...Dragă frate Michal: Mi-ai spus că aş putea să mai aştept un an până la nunta mea. Evident că în privinţa vârstei mele nu ar fi nici o problemă, dar logodnicul meu e obligat să se însoare, pentru că mama lui nu mai poate lucra, iar sora lui nu vrea să muncească la fermă, ci să plece ca ucenic. Şi apoi, ca să spun adevărul, mă curtează de 3 ani; e destul. Vă informez că primele anunţuri au fost pe 11 septembrie, dar nunta nu va fi atunci , ci pe la mijlocul lui octombrie,pentru că îl aşteptăm pe Alos. A scris că o să vină. Dacă nu îl eliberează de tot, probabil o să vină şi o să plece...În privinţa nunţii, probabil o să fie trist fără muzică şi chiar dacă ar fi cu muzică, tot tristă ar fi , pentru că el nu are tată. Eu probabil nu o să

[145] Sunt ironii în toată scrisoarea, dar nu sunt reproşuri. Scrisoarea aceasta e în contradicţie cu cea dinainte, dar este doar plină de amărăciune.

am nici un frate, aşa că va fi dureroasă şi tristă. Dar, dragă frate şi cumnată, tot vă învit la nuntă. Dacă nu puteţi să veniţi în persoană, atunci să fiţi aici cu spiritul , pentru că o să mă gândesc mereu că am fraţi dragi şi o cumnată dragă undeva departe în lume. Dar nu se poate face nimic. Aşa este voinţa Domnului. O să vă spun mai tărziu când e sigur nunta mea, pentru că acum nu ştiu...

Frania

121. Noiembrie 4, 1910

Dragi fraţi: Vă mulţumim pentru urările pe care le-am primit a doua zi după nuntă. Acum vă spunem cum a fost la nuntă. Ne-am distrat destul de bine, dar a fost dureros că nu aţi fost cu noi. Nunta a fost cu muzică, aşa cum v-aţi dorit. Ceremonia a avut loc în după-amiaza după mătănii şi apoi vicarul a mers înainte pentru a ne întâmpina cu sare şi pâine, dupa datină, şi ne-a binecuvântat. Învăţătorul din sat, Paprocki a venit la nuntă şi ne –a întâmpinat împreună cu vicarul ...[146]

Profesorul ne-a urat să facem mulţi copii şi ne-a adus drept semn de bun augur în faţa noastră un copil cu o panglică mare la mână, iar copilul era mic, abia avea 7 ani ! Asta a fost o scenă! Dacă aţi fi fost acolo, aţi fi văzut!

Apoi vă informăm că festivalul a ţinut o noapte şi o zi, fără să primim dar de nuntă.[147]După nuntă ne-am dus la fotograf ca să vă trimitem un suvenir , pe care vi l-am trimis, urându-vă de bine.

Ai voştri, iubitori,

Adam şi Franciszka

122. Martie 27, 1911

...Dragi fraţi şi dragă cumnată:...Am primit scrisoarea voastră...şi darul vostru de nuntă...Vă mulţumim din suflet pentru aceşti bani ...Nu ne putem dovedi recunoştinţa pentru inima voastră bună decât prin faptul că

[146] Aceasta şi întreaga descriere a nunţii arată că nunta a fost bine cotată de ţărani. Este evident că atât mirele, cât şi mireasa, aveau un statut social bun în comunitate .

[147] Asta nu e în conformitate cu tradiţia şi arată o atitudine mai avansată. A lua bani ar fi părut ca o umilinţă, iar asta dovedeşte adevăratul sens al solidarităţii comunităţii s-a pierdut.

vă mulţumim încă o dată. Vă informăm în acelaşi timp că am dat bani pentru o liturgie în care o să ne rugăm la Dumnezeu să vă răsplătească înzecit.

[vreme; culturi]. Nu e nimic interesant în ţară. Sunt din nou zvonuri că o să izbucnească un război. Fie ca Domnul să ofere pace, pentru că ar fi teribil pentru Alos. Se bucura că mai are 7 luni de servit în armată. Vă informăm despre problemele pe care le-am avut cu ferma noastră. Avem 8 ipoteci de pământ şi o moară de vânt. Avem câteva animale, pentru că venitul de la moară nu este foarte mare, pentru că morile pe aburi au fost construite în ţară şi au luat pâinea morarilor. În privinţa clădirilor, avem un hambar nou, un grajd care nu e rău, dar casa nu e foarte bună-de modă veche. În plus, avem datorie 250 de ruble de la părinţii lui când ne-au lăsat ferma. Dacă Domnul ne dă sănătate şi viaţă, sperăm să fie totul bine în câţiva ani, cu ajutorul Domnului.

Viaţa noastră decurge bine, ne iubim şi ne respectăm, deci orice s-ar întâmpla, necazuri sau bucurii, le vom împărţi...

A[dam] şi F[rania] Brzezînscy

123. Iulie 7, 1913

Dragi fraţi: Nu v-am răspuns imediat pentru că am avut probleme la fermă. Ne descurcăm bine, am plătit o parte din datorie şi apoi brusc în toamnă a murit un mânz tânaă şi frumos, apoi în martie a murit un cal şi asta li se întâmplă celor mai buni. Dar ce putem face? Nu se vor întoarce. Când Domnul trimite un necaz, omul nu poate face nimic. Dacă ne-ar da Domnul sănătate şi zile, o să ne descurcăm. Până acum, copiii noştri se descurcă destul de bine. Zygmunt deja vorbeşte destul de bine. Ei sunt bucuria noastră. [vreme şi culturi, salutări şi urări].

A şi F B.

124. Trombin, noiembrie 4, 1913

Dragi fraţi şi dragă cumnată:...Am avut ghinion anul acesta cu caii, dupa cum v-am scris şi apoi elicea morii a căzut. Am avut destule probleme amândoi, dar nu s-a putut face nimic. Ne-am spus că Domnul ne pune la încercare şi ne supunem voinţei Lui. Asta ne face viaţa mai dulce,

trăim în armonie şi ne respectăm[148] şi copii sunt bine. Ei sunt plini de viaţă şi cresc frumos. Micuţa Walcia deja stă singură în picioare. Dacă am face rost de nişte bani, v-am trimite o poză cu ei.

În privinţa morii, probabil nu se merită să o repari din moment ce morile pe aburi sunt în oraşe şi toţi preferă să meargă acolo, pentru că macină totul repede şi mult mai fin. Acum vă informăm că avem o cooperativă de lactate în satul nostru. Adam a fost ales trezorier, ca să plătească laptele. [vreme].

Nu o să vă informăm despre chestiuni politice, pentru că voi ştiţi mai multe din ziarele voastre. Acum vă rog în numele meu , dragi fraţi, să vă aduceţi aminte de părinţii noştri, mai ales de mama. Să-i scrieţi des şi să o alinaţi , pentru că mama e disperată fără voi.[149] Când vine la mine, îi mângâie puţin pe copii şi apoi pleacă şi acasă plânge şi nimeni nu ştie cum să o aline, pentru că Alos este cam indiferent...

Adam şi Frania

Dacă am scris ceva greşit, mă iertaţi, dar acum nu mai scriu des şi nu mă mai descurc prea bine.

125. Dlugie, aprilie 27, 1902

Dragă frate: Am primit scrisoarea voastră...Am avut ceva important de făcut şi nu am putut să citesc scrisoarea. De fiecare dată când luam scrisoarea şi începeam să o citesc, eram strigat. Am căutat cuvintele „pregăteşte-te să vii în America" sau „Biletul de vapor e pe drum", dar, în schimb, am citit că eşti bolnav. Când am citit asta nu am vrut să citesc mai departe, pentru că prietenul meu pleacă în Aprilie şi voiam să merg cu el, dar nu am reuşit. Nu ştiu dacă această dorinţă este bună sau rea.

Acum, dragă frate, te informez că de sărbători am fost la părinţii noştri. Am fost în duminica de dinainte de Paşte. Am ajuns chiar după ce

[148] Încă o dată, atitudinea de "respect" ca bază a vieţii conjugale. Este semnificant pentru că în prima scrisoare se menţionează cuvântul "iubire", în timp ce în a doua , doi ani mai târziu, nu mai sunt astfel de menţiuni. Nu înseamnă neapărat că relaţia lor s-a răcit, ci că relaţia sexuală este subordonată respectului.

[149] Mama şi-a pierdut interesul pentru viaţă de când ferma i-a fost dată lui Aleksander. Probabil de aici vine dorul puternic faţă de ceilalţi băieţi, nu din cauza răcelii cu care o tratează Aleksander.

a plecat preotul. Arată bine casa cea nouă; preotul a sfinţit-o, împreună cu swiecone şi cârnaţii mei preferaţi, pe care i-am mâncat în 2 zile. Dar nu m-am simţit chiar bine, pentru că a fost frig şi a plouat. Îşi aminteau de voi în continuu, mai ales mama. Le-am spus că o să plec şi eu în America după sărbători, că o să primesc o scrisoare de la voi şi un bilet de vapor. Doar când eram pe punctul de a pleca le-am spus adevărul...Acum spuneţi-mi, unde v-ar plăcea să staţi dintre toate locurile pe care le-aţi văzut ,în ţara noastră şi în străinătate...Nu ştiu dacă s-a mai căsătorit cineva în Gulbiny; ştiu doar că fata care spera să se mărite cu tine a luat până la urmă un cărămizar....

Michal O.

126. Mai 10, 1902

...Dragă frate:.. Îţi doresc fericire şi sănătate ca să ieşi cât mai repede din acest necaz, în care nu poţi nici măcar „să bei un pahar de bere”,,,În privinţa ceasului, îl am, dar nu sunt foarte mulţumit de el, pentru că deja a fost tratat de un doctor şi acum vrea să se oprească din nou... dar când o să-l sperii probabil că o să se înveţe minte.

Acum te informez, dragă frate, despre primăvara din ţara noastră. Până acum a fost rău, uneori mai ninge, iar noaptea e imposibil să pleci undeva- la o întâlnire- pentru că e atât de frig încât şi cartofii au degerat în sere. Acum te informez despre satul nostru Dlugie. E atât de căzut încât nu se poate face nimic în el- nu satul, ci oamenii din sat. În primul rând, jocul de cărţi. Vin oameni din alte sate ca să joace. În acelaşi timp, beau, se bat- aproape fiecare băiat are un băţ în mână, un cuţit în buzunar şi un pistol în toc. S-a ajuns atât de departe încât un bărbat care s-a întors din America cu 400 de ruble a fost omorât şi jefuit. Nu cred că aceşti jefuitori au fost din Dlugi, ci din vecinătate. Încă nu se ştie cine a făcut-o.Oamenii au început să vorbească despre un om, că el ar fi fost, dar s-a spânzurat. [150][urări şi salutări]

[150] Suspiciunea, fondată sau nu, este principala cauză a suicidului printre ţărani. Factorul principal aici este teama de dezonoarea pe care o aduce o condamnare, pentru că un om condamnat sau judecat pentru o crimă îşi pierde pentru totdeauna statutul social. Nu poate încerca să mai exercite vreun fel de influenţă în comunitate, pentru că este condamnat şi îi e greu să se aşeze într-o altă comunitate, fără a se afla de trecutul sau;

Numai să nu faci cum a făcut Antoni [să te însori până nu te văd]...Toţi încearcă să mă convingă să nu merg în America, spunând că e mult de muncă, că trebuie să munceşti din greu şi să mori de foame şi că aş putea să fiu omorât pentru că sunt atât de mulţi hoţi...

Michal O.

127. August 1, 1902

...Dragă frate:.. M-am bucurat să aud că eşti sănătos, până am aflat că nu ai de muncă şi asta m-a mâhnit. Dar mă rog la Dumnezeu să fie bine. Sunt trist că nu te văd, dragă frate şi că acum trebuie să stau acasă. Aşa că l-am rugat pe tata să-mi dea câteva ruble ca să mă duc la Warsaw, dar tata a zis că voia să te roage pe tine să îi împrumuţi 50 ruble şi mama şi tata mi-au spus că pot să mă duc la Warsaw şi să mă duc în America, dar nu îmi plătesc până nu termin serviciu militar. Dar ce pot să fac în mizeria asta? Dacă ai putea, dragă frate (nu îndrăznesc să te implor pentru că ştiu că nu ai de muncă, dar îndrăznesc să îţi spun, dacă poţi) să mă ajuţi şi o să ţi-i dau înapoi cu mulţumiri, pentru că mă rog la Dumnezeu şi la Mama Sa că nu o să fie mereu atât de rău. Şi adaug că, dragă şi preaiubitule frate, că aş rămâne bucuros acasă, dar tata mereu spune că ar trebui să câstig bani singur, că m-a hrănit şi crescut destul.[151]În anumite privinţe are dreptate, dar dacă plec în lume, o să mă descurc cumva, dacă îmi dă Dumnezeu sănătate. Am câţiva grosz, dar nu pot pleca aşa. Trebuie să îmi cumpăr haine şi tricouri, sau materiale ca să le cos. Acum, dragă frate, nu îmi respinge rugăminţile şi nu le întârzia, dacă poţi. Ştii că, dacă ai avea nevoie de bani, deşi acum nu am ce să îţi dau[152]- dacă aş putea, aş împărţi totul cu tine, chiar şi sângele din degete.[153]Aşa că, dragă frate, când o să ne vedem, o să îţi dau totul înapoi cu mulţumiri...

„actele de legitimare" împiedică asta. Sinuciderea ţăranului pare să indice că opinia socială a devenit cel mai puternic element din viaţa ţăranului fermier.

[151] Ideea că fiecare membru al familiei nu este absolut indispensabil acasă ar trebui să câstige bani prin munca plătită este relativ nouă. Desigur, când ferma nu e suficientă pentru a-i hrăni pe toţi , munca membrilor în altă parte e necesară; dar aici nu e cazul. Scopul este substituirea avansării economice pentru simplul trai şi duce la dorinţa de a fii productiv în muncă fiecărui membru al familiei, în interesul familiei ca întreg.

[152] Aluzie că i-a convins pe părinţi să îi trimită bani când acesta era în armată.

[153] Pe jumătate proverbial, probabil vine din forma fraţi de sânge.

Acum nu mai am ce să îţi scriu, doar te mai rog încă o dată, ajută-mă şi nu mai aştepta nimic, doar ajută-mă. Dacă nu poţi să îi împrumuţi bani tatei, măcar ajută-mă pe mine cu câteva ruble. Nu îţi cer să îmi dai banii tăi şi să trăiesti tu în mizerie, pentru că nu mor de foame, dar nu stau nici în lux.

Ştii foarte bine, dragă frate, că îmi place să muncesc, dar numai dacă ştiu pentru ce muncesc. Dar acum nu pot să mă mai îmbrac din 30 de ruble pe an...

Mă ierţi, dragă frate, pentru că am scris stângaci, dar scriam şi mă gândeam la altceva. [urări]. Acum fac o plecăciune mare în faţa preiubitei Frania [verişoara care a plecat de curând în America]. Te rog să o implori, dacă o vezi, să mă ierte pentru ce am spus când a plecat şi să îmi scrie ceva...

Te îmbrăţişez şi te pup din suflet, poate chiar cu mai mult drag decât mi-aş săruta iubita.

Michal O.

128. februarie 21, 1903

...Dragă frate:.. Am aşteptat scrisoarea ta zile, săptămâni şi luni...Nu ştiu ce se întâmplă cu tine, dacă eşti bolnav sau dacă te-ai schimbat după nunta ta. Fac diferite presupuneri. Iartă-mi gluma legată de nuntă[Jan a fost refuzat de către fată], probabil că şi Zosia S. Mă va respinge. Nu îi menţionez numele pentru că este în America, iar tu eşti încă burlac, aşa că s-ar putea să mi-o furi...

Acum te informez, dragă frate, că prietenii mei mă părăsesc şi pleacă în America şi eu aş vrea să muncesc dacă aş putea merge cu ei . Cei care au plecat scriu de bine. Nu fac munci foarte grele şi chiar dacă ar fi grele, aş putea să mă descurc cum fac alţii, pentru că mai am puţin şi fac 20 de ani. M-aş bucura dacă aş câstiga ceva înainte de serviciul militar sau dacă nu, atunci să văd puţin lumea, pentru că dacă mai stau mult să îngrijesc cai o să înnebunesc...Tata mă lasă să plec. Mama spune că ar fi mai bine să nu plec, dar dacă îmi trimiţi un bilet de vapor şi o implor, o să mă lase să plec...

Michal O.

129. Martie 6, 1906

Acum vă implor, dragi fraţi, ajutaţi-mă în vreun fel să ajung la voi, pentru că aici sunt muncitor angajat şi chiar şi aşa abia câştig ca să îmi iau nişte haine.[154]

În plus, toţi prietenii mei au plecat şi vreau şi eu să vizitez America. Dragi fraţi, trimiteţi-mi bani sau un bilet de vapor. Când o să ajung acolo, o să muncesc pentru aceşti bani şi o să vă mulţumesc...

Aleksander Osinskis

130. Noiembrie 15, 1908

Acum eu, dragi fraţi, îmi iau rămas bun de la voi [plec în armată] şi vă salut din inimă, pentru că nu ştiu dacă Domnul o să ne permită să ne mai vedem vreodată.[155]Vă implor să nu uitaţi de părinţii noştri şi de mine, pentru că ştiţi că nu trece nici o zi fără ca mama să verse lacrimi , fie că nu ştie ce o să se aleagă de mine, fie că nu ştie dacă voi sunteţi sănătoşi şi în viaţă şi nu va fi nimeni care să o aline...

Aleksander

131. Siberia, mai 17, 1909

....Dragi fraţi:.. Am aflat din scrisoarea voastră că mi-aţi trimis 20 de ruble. Asta m-a bucurat foarte tare, pentru că îmi sunt de mare ajutor. Nu o să aştept să răspund până ajung, ci vă răspund acum şi vă mulţumesc, dragi fraţi şi dragă cumnată. Poate că Domnul îmi va permite să vă arăt cât de recunoscător sunt...

---

[154] Nemulţumirea de faptul că lucrează pentru părinţi este un semn tipic al dezintegrării unităţii de familie. Vezi scrisorile lui Stanislaw în seria Markiewicz.

[155] Găsim acest tip de scrisoare de adio şi în cazul altor bărbaţi care pleacă în armata rusească. Separarea se simte ca fiind absolută, nu doar pentru că e posibil să izbucnească războiul [nu se aştepta un război în 1908] sau din cauza duratei separării sau distanţei , pentru că emigrarea în America se desfăşoară fără un rămas bun atât de tragic. Se pare că este un obicei social şi originea sa se află la mijlocul secolului XIX,unde un ţăran luat în armată urma să facă 7-15 ani sau mai mult (pentru că fiecare pedeapsă disciplinară aducea o prelungire a termenului), unde comunicarea prin scrisori nu era accesibilă soldatului, pentru că nu ştia să scrie , iar disciplina armatei ruseşti era cea mai severă şi imposibilă. Plecarea în armată, în această perioadă, însemna o separare pe viaţă de rude, chiar dacă nu era război, deşi numărul de recruţi pe care îl putea furniza o comunitate era mult mai mic decât în cazul de faţă.

Acum vă informez...despre serviciu militar. Pe 21 mai o să depunem jurământul...şi sper că o să fie mai bine, măcar pentru picioarele noastre, pentru că nu trece o zi în care să nu alergăm ca nişte câini plouaţi...

Acum vă informez despre viaţa oamenilor de aici, cum trăiesc şi cu ce se ocupă în Siberia. În sate se ocupă de agricultură, pentru că au destul pământ, dar o duc rău pentru că sunt leneşi. De Vinerea Mare am fost în oraş; acolo se ocupă mai mult cu comerţul şi sunt mulţi care decât se îmbată şi se uită pe cine să jefuiască. Solul în această ţară e fertil şi ar creşte orice pe el, dar iarna ţine prea mult şi nu se pot coace toate. Nu sunt deloc pomi fructiferi, fructele sunt aduse din alte ţări. Acum vă informez că în ţara noastră, dincolo de Plock, Vistula [râu] a ditrus tot, a scufundat sate, a luat şinele de cale ferată din Modlin şi mulţi au rămas fără locuri de muncă şi fără o bucată de pâine...Dragă frate, spune-i lui Janek Sz. că dacă nu îi e dor de ţară, să rămână în America, pentru că dacă vine aici [în armată] o să-şi amintească, dar o să fie prea târziu...

Aleksander O.

132. Kansk, septembrie 6, 1909

....Dragi fraţi:..Am fost foarte trist pentru că am aflat că nu aţi primit scrisorile de la mine. V-am scris două şi am plătit pentru ambele şi nu ştiu dacă nu au ajuns pentru că erau plătite sau din altă cauză. V-o trimit pe a treia neplătită, poate că aceasta va ajunge la voi mai devreme...[156]

M-am întristat foarte tare când am aflat că Michalek nu se va mai întoarce niciodată acasă. Nu mă aşteptam la asta. Mă gândeam că atunci când o să îmi permită Dumnezeu să îmi termîn serviciul şi să mă întorc acasă, el va veni să ne viziteze şi o să ne bucurăm împreună cu toţii sub acoperişul natal. Acum suntem împrăştiaţi prin lume şi când îmi aduc aminte de asta, abia mă abţin să nu plâng. Tata trebuie să muncească

[156] Acest argument pare straniu, dar se potriveşte cu faptele. Oficiul poştal rusesc e foarte neglijent şi multe scrisori se pierd, dar pentru o scrisoare fără timbru, destinatarul trebuie să plătească dublu şi sunt astfel nişte formalităţi în legătură cu livrarea.

singur şi eu trăiesc singur aici mai rău decât un animal. Mai e puţin şi se face un an de când nu am mai văzut o biserică sau un preot.[157]

Toţi de aici trăiesc aşa. Seara se dă stingerea şi dacă prind pe cineva pe stradă, nu mai ajunge acasă viu; e împuşcat sau înjunghiat cu cuţitele. Mulţi au murit aşa. Odată eram de pază lângă închisoare şi am fost atacaţi în plină zi. Voiau să îi elibereze pe deţinuţi, dar nu au reuşit. L-am omorât pe unul cu o baionetă şi ceilalţi au fugit...

Acum vă informez că aici abia acum s-a încheiat recolta şi aerul e deja rece. Vă implor să mă sfătuiţi dacă să plec pentru că părinţii mi-au spus de 2 ori să mă întorc acasă; dar ar costa foarte mult , 30 de ruble doar pentru drum, fără trai. Şi ei o să îmi dea permisie pentru 3 luni...

Aleksander O.

133. Siberia, martie 28, 1910

Dragi fraţi:.. În duminica de Paşte, dupa apelul de seară, adormisem deja când mi-a fost adusă o scrisoare de la voi. Când am citit-o, am aflat că tata a trimis deja primarului decizia comunei că tu [Michal] nu ai mai fost de mult în ţară, dragă frate, şi în trei săptămâni decizia o să ajungă în biroul comandantului militar... Aşa că poate Domnul o să ne permită să ne vedem în curând sub acoperişul natal.[158] Dacă aţi şti, dragi fraţi, ce sărbători triste am avut până să primesc această scrisoare, nu m-aţi crede... Acum, dragi fraţi, am aflat... că Janek intenţionează să vină acasă pentru nunta Franiei. Poate că Domnul o să-mi permită şi mie să fiu acolo, pentru că sora noastră se va mărita cu Adam Brz. Din Trombin, care a fost cu noi la şcoală. Cred că Michalek îl cunoaşte; este fiul morarului. De Anul Nou a fost un bărbat din Obory, dar Frania nu l-a vrut, deşi era bogat; are mai mult de 40 de ipoteci de pământ. Nu l-a vrut pentru că e prea departe de casă şi e la fel de bătrân ca Biblia... În privinşa fermei, cred că l-aţi sfătuit bine pe tata [să mi-o lase mie] pentru că Michalek nu se va mai întoarce şi nu vrea să muncească pământul, în timp ce eu l-am muncit de când aveam câţiva ani, aşa că sunt obişnuit şi ştiu

[157] Exemple ale importanţei religiei ca factor idealistic în viaţa ţăranului, deşi este un băiat tânăr, care este, de obicei, persoana cel mai puţin religioasă din familie.
[158] Adică Aleksander să fie eliberat din armată deoarece este singurul sprijin al părinţilor.

cum să gestionez pământul. De asta imi e foarte dor de casă, pentru că sunt departe de pământ şi nu pot să-l muncesc.

Acum, dragi fraţi, aţi spus că mă puteţi ajuta, aşa că vă rog, când primiţi această scrisoare, daţi-mi câteva ruble. Poate că mă vor ajuta pe drum sau , dacă nu, în toamnă plec în permisie...Vă implor , dragi fraţi, să nu mă uitaţi..mai ales tu, frate Janek, care ai fost în armată. Ştii cât de urât miroase aici; în post unul aproape că a murit.

Aleksander O.

[scrisoare din 17 martie, 1911 arată că planul de a-l elibera din armată nu a reuşit. Scrisoare din ianuarie , 1912, anunţă venirea sa acasă].

134. Gulbiny, februarie 17, 1912

...Dragă frate: În primul rând te salut pe tine şi soţia ta şi vă anunţ că am scăpat din sclavie şi m-am întors la dragii noştri părinţi. Nici nu pot să-ţi descriu cât de tare m-am bucurat, dragă frate pentru că şi tu ai trecut prin asta, pentru că şi tu ai mâncat din pâinea aceasta moscovită şi ştii cât de bună e. Îţi spun doar că toţi se poartă foarte frumos cu mine, mă învită peste tot, iar Frania nu vrea să mă lase să plec din casa ei, vrea să stau acolo zi şi noapte şi să îi povestesc despre Siberia , în timp ce eu trebuie să mă duc mai departe ca să îmi găsesc o fată. Voi toţi, dragi fraţi, v-aţi căsătorit, doar eu sunt încă singur. Poate că aveţi în America fete frumoase şi bogate şi când veniţi acasă să îmi aduceţi şi mie una pentru că aici nu găsesc. Toate fetele frumoase au plecat în America. Aşa că vă rog, dragi fraţi, să nu uitaţi [această cerinţă este pe jumătate o glumă].

Acum vă spun veştile de aici. În privinţa oamenilor bătrâni despre care aţi scris, doar bătrânul Jablonska din capul satului a murit, iar unchiul Sm. este foarte bolnav. De un an nu poate mânca şi nu se poate ridica...nu ştim, dar probabil va muri în curând. Domnul Piwnicki [proprietarul] trăieşte de nu-l recunoaşteţi. Am fost plecat doar trei ani şi nu n-am mai recunoscut proprietatea. Ce fabrică au construit lângă fermă! Moara şi podul de lângă moară au fost distruse şi iau pământ de acolo.[159][vreme]

[159] Mai mult o expresie de compasiune , decât de aprobare. Ţăranii sunt gata să aprecieze orice îmbunătăţire estetică a moşiei şi orice progres pe linia agriculturii, dar evoluţiile industriale dezvoltate de proprietar, mai ales construirea unei fabrici, provoacă sentimente contradictorii de satisfacţie, pentru că sunt noi oportunităţi de locuri de muncă, în administraţie pentru cei inteligenţi, dar şi o dezaprobare pe jumătate estetică şi

Acum nu mai am nimic interesant să vă scriu. Dacă puteţi, spuneţi-mi când o să vă întoarceţi şi câţi bani puteţi aduce cu voi, ca să vă găsesc o fermă frumoasă...

Fratele vostru iubitor,

A.O.

135. Iulie 12, 1912

...Dragă frate: O să îţi scriu câteva cuvinte, nu multe acum, pentru că nu m-am însurat încă. De îndată ce mă căsătoresc, o să vă scriu mai multe. Ştii, dragă frate, că până acum am călărit în căutare de fete, dar acum trebuie să merg pe jos pentru că am obosit caii! După atâtea belele am găsit două, una se numeşte Bronislawa C. ...şi cealaltă tot Bronsilawa, dar iartă-mă, i-am uitat numele. Probabil că una dintre ele va fi a mea...şi sper că în următoarea scrisoare să vă învit la nuntă...

Fratele vostru iubitor,

Aleksander O.

136.Septembrie 24, 1912

...Dragă cumnată şi preaiubitule frate: Ai scris că ne-ai trimis doua scrisori şi în una din ele [părinţii noştri spun] că le-ai cerut bani. Am fost mâhniţi că tu într-o ţară aşa frumoasă şi bogată nu îţi poţi asigura traiul, deşi eşti tânăr, ci ne spui nouă oameni bătrâni [vorbeşte în numele părinţilor] să te ajutăm.

Ştii, dragă frate, că abia acum am venit din acea închisoare [armată] şi nu am avut timp să mă uit printre oameni şi am nevoie de haine ca să nu fiu ultimul dintre băieţi şi toate acestea costă mult în ţara

---

pe jumătate morală. Omul a dezamăgit pentru că pentru un venit mai mare se privează de mediul estetic şi un lord al pământului tradiţional devine un antreprenor. Aceleaşi sentimente de compasiune însoţesc orice demers de a micşora cheltuielile din casă, numărul de slujitori, al căilor , etc. şi orice conversie a valorii estetice într-o valoare productivă. Lordul pământului, în opinia ţăranului, ar trebui să traiască în funcţie de statutul său social, să îşi permită cheltuieli neproductive, să aibă acelaşi standard de viaţă ca tatăl său şi bunicul său şi tot aşa. Ar trebui să îşi îmbunătăţească ferma şi munca la fermă, dar nu ar trebui să fie avid după bani, „ca un evreu”. Argumentul este :”nu este suficient de bogat să îşi permită asta?” Această atitudine apare când un proprietar vine şi transformă în bani valori pe care predecesorul său le-a folosit pentru a-şi menţine standardul de viaţă. Un astfel de om, dacă nu este cunoscut în ţară, este clasificat imediat ca fiind un parvenit.

noastră. Aşteptam câţiva grosz de la tine, ca ajutor de început, dar tu ne scri altceva. Nu ştim dacă glumeşti cu noi. Ştii, dragă frate, că o să primeşti totul, ce îţi dă tata, dar nu înainte să mă căsătoresc eu. Poate că o să vin în curând la tine, pentru că aici e greu să găseşti o soţie frumoasă şi bogată şi în loc să iau pe oricine, aş prefera să vin la tine. Dacă vrei poţi să vii acasă, la fermă, pentru că acum nu pot să fac altceva. Îmi e milă de părinţi că sunt singuri, dar ce pot sa fac?

Te informez că pe 29 septembrie este aniversarea de 50 de ani a părintelui F. care a fost atâţia ani în Trombin şi acum este în Radomin. O procesiune o să plece de aici în Radomin. [vreme; munca la fermă]. Cel mai greu e cu săpatul cartofilor. Plouă aproape în fiecare zi, cartofii putrezesc şi e imposibil să angajăm pe cineva. Oamenii vor 50-60 copecks pe zi, o masă de prânz şi o sticlă de bere. Asta e prea scump pentru noi. Trebuie să îi scoatem singuri...

Fratele vostru iubitor,

Aleksander O.

137. Noiembrie 16, 1912

„Slăvit fie Iisus Hristos”

Dragă frate: Te invităm pe tine şi soţia ta la ceremonia noastră şi la nunta care va avea loc miercuri, pe 27 noiembrie, 1912 în casa domnului Lur., în Bozomin.

O să îţi descriu viaţa noastră mai în detaliu într-o altă scrisoare.[160]

Cu respect,

Aleksander şi Julcia O.

[salutări de la părinţi şi soră şi veşti despre vreme pe o foaie separată]

138. ianuarie 20, 1913

...Dragă frate şi cumnată: Vă scriu, împreună cu soţia mea, câteva cuvinte. În primul rând vă informez că suntem sănătoşi. O ducem bine. Abia acum sunt liber, dupa atâta aşteptare şi nu vreau să mă mut nicăieri,

[160] Invitaţia este pur formală, pentru că scrisoarea nu va ajunge înainte de nunta lor. A nu invita un membru al familiei este considerat a fi o ofensă gravă.

dacă Domnul ne dă sănătate. Când am aflat despre acea catastrofă din scrisoarea voastră m- a lăsat rece, iar Julka mea a citit şi a spus că nu mă lasă să plec nicăieri singur. În privinţa fotografiei, ne cerem scuze, dar probabil o să v-o trimitem într-o altă scrisoare, pentru că acum nu avem ocazia. Vă implor să mă informaţi despre Michalek, pentru că ne-a spus că o să lucreze cu soţia lui după ce se căsătoreşte şi nu ne-a mai scris nimic. Nu ştiu dacă sunt sănătoşi; poate că barza e aproape. Ce bine! [vreme]. Ne luăm la revedere. Soţia mea îmi spune că s-ar bucura să vă vadă şi să îi povestiţi despre America. Acum rămâneţi sănătoşi până o să avem plăcerea să vă vedem.

Aleksander şi Julka O.

SERIA GOSCIAK

Cel care scrie este un ţăran mediocru din Galicia. Relaţia dintre tată şi ginere este mai cordială decât cea dintre tată şi fiu. Ginerele a ocupat poziţia solidarităţii de familie cu privire la familia soţiei, în timp ce fiul s-a înstrăinat în timpul şederii în America.

139-141 de la Jakob Gosciak din Galicia pentru ginerele şi fiul său din America

139. 1913?

„Slăvie fie Iisus Hristos”

Dragă ginere şi tu, draga mea fiică: [generalităţi despre sănătate, succes, culturi]. Acum vă informez, dragă ginere şi fiică, că am încercat să cumpăr pământ de la acele femei bătrâne din Czarnocin....dar spun că cineva...le da 7.000 de coroane, dar nu ştim dacă e adevărat sau nu, pentru că acum au culturi foarte frumoase şi sunt mândre şi trebuie să aşteptăm să vedem. Mă mulţumeşte...dar nu îl mulţumeşte pe tatăl tău. Spune că e posibil să găsim ceva mai bun şi că aceasta valorează mai puţin.

Acum vă informez că aici a venit un tânăr din America care spune că Wojtek Wojtusiak şi-a rupt o mână, iar Wojtek Lesny un picior. Oamenii spun că e adevărat , iar voi nu scrieţi nimic despre asta, dacă e adevărat sau nu . Aşa că aştept ne răspundeţi. Oamenii spun că în America sunt războaie şi nici despre asta nu ne scrieţi. Vă anunş că procesul nostru cu Tomek s-a încheiat şi rezultatul este că trebuie să împărţim zona cu pini, iar pământul o să fie al meu. Am cheltuit mult cu procesul , dar a meritat, pentru că acel pământ valorează ceva. Au cerut 1000 pentru ipotecă. Am scris câteva cuvinte. Cum o duce Jozek Patoniec acolo? Să-mi spuneţi despre el.

Acum o să scriu câteva cuvinte, adevărul. Credeţi-mă că ceea ce scriu acum e foarte adevărat, pentru că mama ta mi-a spus să îţi scriu ceva despre tatăl tău, cum merge munca la fermă. Când a început să ne spună să îi împrumutăm nişte bani ca să ia un viţel, i-am dat 25 de dulgen. Ce a făcut el? Când a luat banii, a cumpărat un porc. Când i-a primit s-a dus şi a băut toţi banii. Ce a făcut când a rămas fără bani? S-a dus acasă, s-a urcat în căruţă şi s-a dus la [?] şi i-a vândut totul lui Placiak, Josek şi Szymczyk, spunând că va bea toţi banii. Mama ta mi-a spus să îţi descriu totul şi îţi spune să nu îndrăzneşti să trimiţi bani, niciunul, pentru lichior...

Jakob Gosciak

140. Martie 10, 1914

Stau la masă, iau stiloul şi vă salut , dragă cumnate şi dragă fiică [generalităţi despre sănătate,muncă, scrisori primite şi trimise]. Probabil nu ai primit scrisoarea mea, din moment ce spui că nu ştiu să îţi scriu adresa; dar am scris-o cum ştiu, aşa că nu mă supăraţi. Acum vă anunţ că nu mai e zapadă, dar plouă într-una şi încă nu e primăvară. Ne-aţi scris că nu v-am trimis nimic de Crăciun. Dar cum să vă trimitem ceva dacă nu ne-aţi scris. Aţi întrebat dacă mi s-a vindecat piciorul. Da, s-a vindecat, mulţumită lui Dumnezeu, dar nu pot să merg încălţat pentru că mă supără. Acum aţi întrebat dacă am ascuns lemnele. Da, le-am pus în hambar, dar mi-au dat bătăi de cap, pentru că tatăl tău voia să le ducă la Hejmejka pentru că el credea că aici sunt inutile şi tatăl tău vrea bani de lichior , pentru că votca s-a scumpit, o coroană şi 40 de heller litrul. A trebuit să

îmi asigur clădirea pentru că tatăl tău a amenințat că ne dă foc. Ți-am scris despre acești bani în altă scrisoare. Bodziunys și Jasiek mi-au dat banii demult, dar ce să fac cu ei? Să îi pun la bancă sau îi împrumut cuiva din sat sau să îi țin acasă? Răspunde-mi, ce ar trebui să fac.

Acum scrie-mi , dragă fiică, despre fiul nostru Wojtek. Nu te preocupa cu ce face el acolo, lasă-l să facă ce vrea. Cum își așterne, așa doarme. Ne-am îmbogățit cu ajutorul lui, cu banii aceia pe care i-a trimis! Oamenii ne întreabă dacă Wojciech Wojtusiak s-a căsătorit cu Kaska, sora ta, așa că scrie-mi despre asta...

Jakob Gosciak

141. Aprilie, 1914?

Dragă fiule Wojtek:.. Acum spui că nu îți scriem și că suntem supărați pe tine. Dar nu suntem supărați, tu ești cel supărat, pentru că nu îți aduci aminte de noi, ai uitat că ai părinți, un frate și surori. Ne reproșezi că ți-am scris să muncești și să ne trimiți bani. Așa că îți spun asta: „După cum îți așterni, așa dormi”. Acum ești mai înțelept decât înainte [ironic] pentru că spuneai că înainte nu erai și ne ceri să îți dăm această avere care este în primul rând a Domnului și apoi a noastră. Poate că așa e. Acum trebuie să vedem cum facem. Să presupunem că ți-o dau. Dar știi că îl ai pe fratele Jasiek aici și surorile. Poate că ai uitat de ei, așa că îți aduc eu aminte cine sunt. Una este Maryna, cealaltă Kundzia și cea de-a treia Ludwisia. Iar Josek Blaszczyk s-a căsătorit aici în satul nostru...așa că tatăl lui i-a lăsat ferma. Dar mai are un fiu și acestuia trebuie să îi plătească 500 de note. Dar fiul cel mare a spus că este prea mult, iar cel mic a spus: „Dacă tu crezi că este prea mult, atunci dă-mi mie ferma și o să-ti dau eu ție 800 de note”.

Oamenii spun acum că ai plecat ca să te însori. Dar serviciul militar? Un funcționar a mers prin sat și v-a scris pe toți cei care ați plecat în America și nu v-ați prezentat la înrolare. Spun că o să fiți aduși acasă de la frontieră ca prizonierii. Și toate acestea nu înseamnă nimic. Și dacă te însori, unde îți duci soția, la casă?

Femeile și fetele de aici sunt îmbracate simplu, mănâncă terci și cartofi și pâine. E necesar să muncești, dacă femeia ta nu muncește, dar unde o să-și pună umbrela? Și toate acestea nu înseamnă nimic. Dar câți

bani ne-ai trimis? Suntem stânjeniţi, oamenii râd de noi. Înţeleptul promite, prostul se bucură. Dacă nu aş avea nimic, decât ce mi-ai dat tu, ar fi suficient, pentru că mă descurc foarte bine cu banii pe care mi i-ai dat! Aşa că îţi mulţumesc. Şi o să îţi fie şi ţie de ajutor, când o să vrei să-ţi cumperi animale !

Ajunge. Acum o să-ţi scriu, dragă fiule, câteva cuvinte. Ai plecat în America pentru bani, pentru că ştii că o să ai nevoie de ei dacă o să îţi las eu mult pământ.

Te salutăm frumos...

Jakob Gosciak

SERIA MARKIEWICZ

Familia Markiewicz este o familie de ţăran nobili care trăiau în provincia Warsaw, lângă Vistula şi la graniţa cu provincia Plock, dar nu ca Wroblewski, în cuibul lor ancestral. Aceasta parte a ţării nu are aproape deloc industrie, dar vecinătatea în care trăieşte familia nu este izolată de influenţele culturale, pentru că Plock, fiind pe râu, este scaunul unei mişcări intelectuale destul de puternice. Viaţa e mai alertă în mediul lor social decât în cazul familiei Wroblewski, care aparţin aceleiaşi clase şi astfel se poate explica diferenţa de atitudine. Spre deosebire de Walery Wroblewski, familia Markiewicz este în ascensiune. Întreaga situaţie familială, diferenţa dintre generaţia tânără şi cea în vârstă, diferenţele individuale de caracter şi aspiraţiile pot fi înţelese mai bine dacă avem în minte această trăsătură . Găsim situaţii asemănătoare şi în alte serii familiale, dar nicăieri mai universale şi bine prezentate ca în stadiul cel mai interesant, cum ar fi momentul în care dorinţa de a avansa în propria clasă se transformă în dorinţa de a avansa peste propria clasă. Astfel, situaţia familiei Markiewicz este reprezentativă pentru situaţia familiilor din clasele mijlocii şi joase ale societăţii poloneze. Este o familie în care caracteristicile vechii societăţi, cu clasele sale familiale fixe şi noii societăţi, cu clasele sale fluide de indivizi se întrepătrund. Singura particularitate este aceea că, datorită originii lor, tendinţa de avansare în

cadrul clasei poate avea consecinţe mult mai importante decât pentru un ţăran obişnuit şi apare astfel că fiind special justificată.

În trecut s-a întâmplat de multe ori că o ramură a unei familii de ţărani nobili, printr-o avansare graduală în avere şi educaţie, să ajungă în rândul nobilimii de mijloc şi sunt două sau trei familii care au ajuns în acest stadiu. Chiar şi acum, dacă familia Markiewicz ar fi făcut o avere impresionantă şi ar fi educaţi bine, s-ar identifica treptat cu nobilimea de mijloc. Dar avansarea în vechea ierarhie de familie ar dura cel puţin 3 generaţii, în timp ce avansarea într-o ierarhie individualistă nouă ar putea fi atinsă într-o singură generaţie şi nu se ştie sigur dacă familia conştientiza că avea ca scop să intre în nobilimea de mijloc. Trebuie să ne amintim că izolarea nobilimii ţăraneşti ca clasă e veche de 400 de ani, iar orizontul tradiţional social al membrilor nu depăşeste clasa. Astfel că fraţii mai mari, Jozef şi Jan sunt ţărani tipici ai căror sfere de interese sunt înglobate în totalitate în vechiul grup social. Ei nu tind să avanseze deasupra clasei şi nu înţeleg tendinţa conştientă sau inconştientă a copiilor lor în această direcţie. Fiecare vrea ca familia lui să ocupe cea mai înaltă poziţie în comunitate- familia ca întreg, nu un membru , nici măcar propria persoană, pe care nu o disociază de familie. Toate eforturile lui Jozef şi Jan sunt concentrate pe această ţintă. Ambii economisesc cât de mult pot, nefăcând diferenţe între banii lor şi banii copiilor; ambii cumpără pământ dacă au ocazia; încearcă să profite de orice sursă de venit; nu se mândresc mai departe de liniile tradiţionale, nu dau mulţi bani pe hainele copiilor, dar cheltuie mult pe nunţile lor. Lasă moşteniri bune copiilor, dar vor să aibă perechi foarte bune. Îşi instruiesc copii, dar numai până în punctul în care instruirea îi ajută pe copii să dobândească un statut social mai bun în comunitate şi nu aduce idei care nu sunt în concordanţă cu tradiţia.

La început nu înţeleg cum pot avea fiii lor din America alt scop în afara celui de a face mulţi bani pentru a se întoarce să cumpere ferme frumoase şi să se căsătorească cu fiice bogate din popor. Când încep să înţeleagă că sfera de interese a fiilor e diferită faţă de a lor, descoperirea duce la o tragedie sau la o oarecare înstrăinare între tată şi fiu.

Cele doua mame, soţiile lui Jozef şi Jan nu au astfel de tendinţe şi par să nu aibă conştiinţa avansării. Ideile lor provin din mediul tradiţional,

dar atitudinea lor de familie nu este pronunţată, iar dragostea individuală pentru copii le permite să îi înţeleagă şi să simpatizeze cu nevoile lor individuale şi noile tendinţe.

Fiecare copil are o atitudine diferită. În familia lui Jan, cei trei băieţi, Michal, Wiktor şi Maks prezintă gradaţia perfectă de la o atitudine tipic ţărănească la una tipică clasei de mijloc. (cel de-al patrulea fiu, Stanislaw, nu este suficient de bine caracterizat în scrisorile fraţilor; pare să semene mai mult sau mai puţin cu Wiktor). Michal este un ţăran adevărat şi nu are nici măcar tendinţa tatălui de a avansa. Poate că este prea tânăr. Sfera lui de interes este cea a unui fermier. Urăşte armata cu o ură specifică unui ţăran şi nici măcar nu încearcă să devină sergent, aşa cum fac cei din clasa inferioară de mijloc. Nu are ambiţie nici să se gândească să devină infirmier în armată. La manevre, el este interesat doar de agricultura rusească, oraşele nu îl interesează. Cel mai mare vis al său este să se întoarcă şi să devină fermier. Are sentimente de familie puternice, nu doar de iubire, ci şi de solidaritate şi câteva cereri pur personale.

Wiktor este şi el un ţăran, dar nu ca tatăl şi fratele său. Cariera la care visează este pe linia vieţii ţăranului, în sensul că intenţionează să rămână fermier. Are câteva caracteristici care îl deosebesc de un ţăran: 1. are cereri personale mult mai puternice, care devin o sursă de antagonism între el şi tatăl său; 2. o tendinţă de a se instrui, nu se limitează la minimul necesar; 3. tendinţa de a intra într-o societate mai bună, să se laude cu relaţii sus-puse (chiar dacă sunt cu oficiali ruşi, deşi urăşte ruşii) şi de a-şi asuma anumite forme şi maniere din societatea bună. Dar va renunţa la aceste atitudini după ce se căsătoreşte şi se stabileşte la fermă şi va deveni un fermier tipic.

Marks are puţini caracteristici ale unui ţăran, chiar şi la începutul carierei sale în America şi aproape nici una după 7 ani petrecuţi în aceasta ţară. Renunţă la idealurile ţărăneşti rând pe rând-agricultură, proprietate, interese comunale, solidaritate de familie (fără a-şi pierde ataşamentul faţă de indivizii din familie)- dar păstrează tendinţele de avansare ale tatălui, le dezvoltă de-a lungul noii linii,în cariera sa tipică pentru o clasă de mijloc.

Mai multă varietate vedem în copiii lui Jozef. Doi dintre ei- Alfons şi Polcia- nu au nici cel mai mic interes în afara vieţii ţărăneşti; din

contră, vor să rămână ţărani în adevăratul sens al cuvântului. În timp ce nu arată tendinţe de avansare, se pare că atitudinea tatălui faţă de ei este plină de dispreţ. Mama îl dispreţuieşte pe Alfons şi o favorizează pe Polcia, care o ajută, deşi nu este mândra de ea.

Stanislaw şi Pecia arată un mixaj de atitudini ale ţăranilor şi clasei de mijloc, care duce la trăsături mai mult negative, pentru că doar anumite trăsături superficiale ale clasei de mijloc au fost asimilate şi multe caracteristici valoroase ale ţăranilor s-au pierdut.

Stanislaw nu are un plan de viaţă bine determinat. Ezită între a se căsători şi a rămâne ţăran şi , pe de altă parte, să plece în America. În final pleacă în America, dar se întoarce dupa 1 an şi apoi regretă. E foarte vanitos şi are cereri personale foarte puternice; o tendinţă superficială de instruire care nu se dezvoltă nici într-o instruire agricolă profesională, ca la Alfons, nici într-o instruire tehnică profesională, ca la Marks sau măcar într-un „sport" serios, ca la Waclaw. În privinţa lui Pecia, ea pare să fi asimilat distincţii externe (maniere şi vestimentaţie) ale clasei de mijloc; ea vrea să avanseze, dar nu are caracterul puternic necesar acestei ascensiuni. Ea se marită cu un om care este puţin peste nivelul de cultură generală al ţăranului ,dar în loc sa îl împingă spre linia carierei din clasa de mijloc , ea „cade" împreună cu el în viaţa de ţăran, din nou şi nu are nici calităţile necesare unei soţii de fermier. Trândăvia şi vanitatea ei fac ca o carieră de ţăran să îi fie imposibilă.

Waclaw şi Elzbieta sunt cele mai interesante tipuri din punct de vedere psihologic. Din punct de vedere intelectual şi moral, ei sunt mai presus de clasa ţărănească. Sfera lor de interese este total diferită faţă de sfera părinţilor şi mediului şi îşi iau noua linie a vieţii foarte în serios, mai ales instruirea şi activitatea socială. Dar nu şi-au dezvoltat o bază nouă a vieţii economice; nu au energia sau conştiinţa să înceapă o carieră în clasa de mijloc adevarată. Waclaw ar trebui să îl imite pe Marks; Elzbieta ar trebui să devină profesoară sau o femeie de afaceri. Dar nu fac asta şi astfel ia naştere un conflict interior care este perfect caracteristic pentru un ţăran aflat în acest impas. Rămân în vechea clasă prin intermediul legăturilor de familie şi intereselor economice, în timp ce, din punct de

vedere intelectual şi moral au foarte puţine în comun cu această clasă.

Scrisorile lui Michal arată foarte bine atitudinea ţăranului faţă de serviciul militar, mai ales în armata rusească. Atitudinea este universală; o găsim ,mai puţin pronunţată, în scrisorile lui Aleksander Osinski şi mai accentuată în scrisoarea lui J. Wiater, Nr.664 şi toată lumea împărtăşeşte această atitudine sau ar trebui să o împărtăşească. Faptul că serviciul militar e o mâhnire pentru ţăran este arătat de faptul că foarte mulţi ţărani preferă să îşi părăsească ţara pentru totdeauna, decât să se înroleze- de exemplu, Marks Markiewicz şi Michal Osinski.

Nu e greu să înţelegem de ce urăşte ţăranul atât de mult armata. În primul rând, în Rusia el este complet izolat de familia şi comunitatea sa şi se trezeşte printre oameni străini, a căror limbă nu o înţelege bine (chiar dacă a învăţat-o în şcoală), a căror soartă e diferită, al căror nivel cultural e mai mic decât al lui şi care nu îl plac. E dus în extremitatea estică a Rusiei, adesea în Siberia , pentru că Rusia avea o politică să răspândească soldaţii polonezi în tot imperiul, de teama unei revoluţii. În plus, ţăranul obişnuit cu libertatea relativă a vieţii la ţară se trezeşte în barăci, sub un control aspru şi continuu; toate actele sale sunt prescrise şi sunt multe lucruri care nu îi permit să uite cât de dependent e. În loc de munca la fermă, care pentru el e plină de sens, foarte variată şi fără a fi neapărat precisă, el găseşte un burghiu cu efortul de a obţine precizia mecanică, o muncă monotonă şi total lipsită de sens. Nu doar că îşi pierde 3 sau 4 ani, dar nimic nu poate compensa răul- nu e un act patriotic, pentru că se află acolo din cauza duşmanilor şi opresorilor ţării, nu are ideea onoarei militare, din moment ce în Polonia această idee a fost dezvoltată printre nobili, nu are aşteptări materiale, din moment ce serviciul militar nu îl pregăteşte pentru o viitoare poziţie/funcţie.

În Germania, mai ales în Austria, ura faţă de armată nu e atât de puternică; soldaţii sunt mai puţin izolaţi, poate pleca acasă de mai multe ori; nivelul cultural al celorlalţi e mai mare; autorităţile militare ştiu cum să-i facă pe soldaţi să fie interesaţi de acest domeniu. Mai este un motiv pentru care ţăranul priveşte diferit armata din Austria- fidelitatea polonezilor austrieci faţă de habsburgi. Dar chiar şi acolo e o antipatie destul de puternică, pentru că unele motive rămân neschimbate.

FAMILIA MARKIEWICZ

Jozef Markiewicz
Anna, soţia lui
Waclaw (Wacio, Wacek) Fiii lui
Stanislaw (Stas, Stasiek, Stasio)
Alfons
Elzbieta (Elzbietka, Bicia)
Pecia
Polcia(Apolonia) Fiicele lui
Zonia(Zosia, Zofia)
Franus (Franciszek), soţul lui Pecia
Bunica (probabil mama Annei)
J. Przanowski , probabil fratele Annei
Feliks
Antoni
Mackowa, verişoara lui Jozef sau Anna
Teosia, fiica lui J. Przanowski
Wacek , soţul lui Teosia
Marks, fiul lui J. Przanowski
Jan Markiewicz, fratele lui Jozef
Soţia lui
Marks(Maksymilian)
Stas(Stasio, Stanislaw)
Wiktor (Wiktorek) Fiii lui
Michal
Ignac
462: Weronika
Julka Fiicele lui
Mania
Bunica (probabil mama soţiei lui Jan)
Ziolek (Ziolkowski), soţul ei
Jan Ziolek, fiul din prima căsătorie
Sora lui Ziolek
Alte rude din Polonia, America, Prusia, Petersburg.

142-225, de la membrii familiei Markiewicz, mai ales Waclaw Markiewicz din America. 142-171 sunt de la părinţi , Jozef şi Ana; 172-177 de la Stanislaw; 178-184 de la Elzbietka; 185-186 de la Polcia; 187 de la Alfons; 188 de la Jan;189-200 de la Wiktor; 201-211 de la Marks şi 212-225 de la Michal.

142. Zazdierz, ianuarie 7, 1907

Dragă fiule: Am primit scrisoarea ta..şi îi mulţumim lui Dumnezeu că eşti sănătos, pentru că eu am simţit şi am visat că nu îţi este bine şi îmi aminteam mereu acest vis şi ne gândeam la tine...se aude că Teosia ar fi fugit în America, la W. Brzezoski, dar nu se ştie dacă îi va reuşi, pentru că unchiul tău, J.P. s-a dus să o caute în Bremen. Doamne fereşte, ce întâlnire o să fie.[161] În privinţa măcinatului, e mult de măcinat anul acesta. Mulţumită lui Dumnezeu, o să câştigăm destul ca să ne plătim cheltuielile de acasă. Ai întrebat de cal. L-am vândut în timpul recoltei de vară. Am luat 24 de ruble pe el. Am cumpărat un măgar, dar l-am vândut imediat, pentru că nu făcea faţă. Acum îţi scriu că din Wincentowo pleacă 12 bărbaţi în America şi mă imploră să le dau adresa ta. Să le-o dăm sau nu?...Avem la fermă 3 vaci frumoase, porci, 5 gâşte. Înainte de iarnă o să fie câteva tinere şi astfel mergem mai departe cu numărul lor şi vârsta noastră. La Elzbietka mai vin băieţi din când în când. Unul a venit la ea cu pretextul că a venit la moară. Numele lui e Tokarski, din Rychlin.

Sora lui a spus că dacă îl vrem, ea are 400 de ruble la bancă şi îi pune la zestre. A spus că a avut un magazin în Lodz. Dar noi nu ne grăbim, i-am spus doar că poate să vină în peţit. Stas nu găseşte nimic avantajos; cea despre care ţi-am scris nu ne-a mulţumit pe noi şi nici pe el. Aşa că el vrea să vină la tine. Ce crezi? Se merită sau nu?...

Anna Markiewicz

Dragă frate: Trimite-mi în curând biletul de vapor sau bani sau altfel o să iau bani de aici pentru drum. Sunt atât de mulţi bani! Dar mai

[161] A fugi de iubitul/iubita este un caz foarte rar printre ţărani şi, din privinţa caracterului familial al căsătoriei, familia ar trebui să pedepsească sever o asemenea tentativă de a evita controlul familial.

bine rămân aici.[162]O să îţi plătesc mai târziu. Răspunde-mi repede ce haine să îmi iau şi mâncare, pentru că pe la jumătatea lui martie o să vin la tine. Lasă-mă şi pe mine să încerc America! Nu o să stau mai mult de 2 ani acolo. La noi la moară se macină în continuu noapte şi zi...Răspunde-mi, pentru că o să plec pe la jumătatea lui martie.

Fii sănătos, fii sănătos [la revedere], dragă fiule şi dragă frate. În privinţa biletului,mai asteaptă puţin, pentru că vreau să mă căsătoresc cu fiica lui Gasztyka din Topolno. Dacă reuşesc, nu o să mai plec în America şi dacă nu reuşesc, atunci o să vin.

Stanislaw M.

143. Februarie 10, 1907

Dragă fiule:.. Îţi mulţumim că nu ai uitat de nevoia pe care trebuie neapărat să o satisfacem. Dl. şi doamna Goszewski s-au mutat pe 22 ianuarie. Le-am dat banii înapoi; au refuzat să accepte dobânda, aşa că doar le-am mulţumit. I-am ajutat cu bagajele când s-au mutat. Când ne-am luat la revedere am plâns cu toţii. Tadek nu a vrut să plece la Ojcow; l-a menţionat foarte des pe domnul Waclaw care îi va aduce un cal de lemn din America. Acum când o să primim bani de la tine, o să îi dăm lui Pecia şi astfel o să scăpăm de datorii pentru totdeauna...

Acum îţi scriu despre Teosia. Unchiul tău a trimis o telegramă la Bremen şi a mers la Torun, la unchiul tău F.F şi au trimis o poză cu ea, iar poliţia i-a dus unchiului fata în Torun.

Se spune că i-au scris o scrisoare lui Brzezoski şi i-au spus să vină,i-au dat permisiune pentru că fata îşi doreşte şi având în vedere comportamentul ei...Stas nu îşi poate găsi pe cineva cu care să se căsătorească. Dragă fiule, trimite-ne fotografia ta...

Jozef şi Anna Markiewicz

144. Martie 10, 1907

Dragă fiule:.. Acum suntem foarte trişti că îţi e dor de familia ta. Eu deşi îi am pe toţi aici, tot plâng dupa tine şi mă rog la Domnuzeu să te întorci cu bine la familia ta. Acum o să îţi scriem mai des scrisori, pentru

[162] O expresie a vechii calificări a cantităţilor economice pe care le-am tratat în Introducere: „Atitudini economice”. Ţăranul evită să pună mâna, chiar şi pe o perioadă scurtă de timp, pe banii care au fost puşi deoparte. În acest caz tatăl evită acest lucru mai mult decât fiul.

că nu va mai fi atât de greu să ajungem la Plock, pentru că ştii cum e iarna- mereu ninge şi e frig. Mergem rar acolo şi nu avem poştă aici.

Am primit cei 100 de ruble pe care i-ai trimis şi a doua zi i-am dat banii lui Pecia şi Franus şi 8 ruble dobândă.[163]Ne-ai spus să le cumpărăm copiilor materiale pentru costume, aşa că le-am cumpărat şi i-ai făcut foarte fericiţi. Îţi mulţumesc. Acum, dragă fiule, când economiseşti cât de mult poţi, fără a-ţi distruge sănătatea, trimite banii acasă şi noi îi vom păstra. Să nu te gândeşti că o să îi folosim pentru cheltuielile de acasă; ce ne trimiţi păstrăm până te întorci tu....Ai întrebat de bunica. Face precum o cloşcă fără pui. Walentowa plânge dupa băieţii ei din America; Antoniowa nu regretă prea mult bărbatul care i-a plecat pentru că are pe altul. Toţi întreabă de tine, dragă fiule şi îţi urează tot binele din lume şi toţi spun : :Fie ca Domnul să ne lase să îl vedem sănătos încă o dată". Am cumpărat o haină bună pentru Pecia şi în primavară o să îi dăm o vacă june...Stasio se uită de multe ori la Dobrzykow...Ceva îl leagă, o iubire, mai aproape de Vistula...Fie ca Domnul să te ajute să faci rost de 100 de ruble ca să îţi găseşti un rost aici. Stupii sunt consideraţi o afacere bună.

Un peţitor de-al Elzbietei spune că a facut 80 de ruble într-un an pe miere... Aşa că atunci când Domnul o să te aducă înapoi o să îţi dăm nişte pământ ca să plantezi o livadă şi să-ţi pui stupi...

Anna Markiewicz

145. Iulie 4, 1907

Dragă fiule:..Am auzit despre un accident teribil, că Seweryniak care era în America a fost omorât de un tren şi este adevărat pentru că fratele său l-a îngropat. Dragă fiule, ai grijă. Să te ferească Domnul de vreun accident...În toamnă Alfons intenţionează serios să vină la tine, dar să nu crezi că asta nu este un fapt.[164] Aşa că răspunde-i la întrebare. Ştii ce forţă are. Spunem că intenţia lui nu este de folos. Taţii şi mamele

[163] Aceşti bani probabil erau destinaţi pentru zestrea Penciei. Se pare că i-au fost daţi fratelui din America şi cum Pencia nu i-a primit la nuntă, i s-au adăugat dobândă. În acest caz, dobânda indică substituirea unei atitudini economice cu una socială. În vechiul sistem, întârzierea nu ar fi generat vreun motiv pentru care s-ar aăauga dobândă.

[164] Ironic. Alfons nu e luat în serios de către nimeni din familie.

oamenilor care au plecat în America şi soţia lui Mielczarek îţi trimit mulţumiri pentru că i-ai ajutat pe cei care au plecat în America.

Dragă fiule, ne-ai scris să nu fim surprinşi că vrei să te însori. Dar noi nu ne opunem deloc dacă fata este bine educată.[165]Gândeşte-te bine pentru că mariajul presupune multe condiţii. Dar dacă ea te mulţumeste, atunci foarte bine. Fie ca Domnul să te binecuvânteze şi îţi urăm toate cele bune din suflet...Chiar m-am gândit la asta şi nu aş vrea să-ţi pierzii anii din tinereţe pe nimic. Aşa că alege ce e mai bine şi căsătoreşte-te. Dacă fata e ordonată şi bună, ne putem doar bucura...Dacă fata este din Plock, las-o să-ţi dea adresa- dacă are părinţii aici o să îi cunoaştem şi noi.

Dacă nu te căsătoreşti, trimite bani acasă, dar dacă intenţionezi să te însori, nu mai trimite,

Să fii sănătos, să fii sănătos, dragă fiule.

Anna Markiewicz

146. Decembrie 5, 1907

Dragă fiule:.. Noi suntem sănătoşi, dar fiica cea mică a Peciei a murit. Stasio şi Kocia Bialecka au fost naşii. A trăit doar 5 săptămâni... Ai întrebat despre Teosia. A venit liniştită cu tatăl ei şi este acasă. Probabil că acolo cineva a spus poveşti că un ţigan, dar să nu crezi, pentru că nimic nu este adevărat[166][vreme, urări de Crăciun] iar tatăl tău, mulţumesc lui Dumnezeu, nu mai este deloc că înainte [şi-a îmbunătăţit caracterul].

Anna Markiewicz

147. Februarie 14, 1908

Dragă fiule: Am primit scrisoarea ta...Îţi dorim să fii sănătos în trup şi spirit, pentru că aceasta este excelenţa omului. Deja trece şi al doilea an şi tu nu spui nimic de religie sau biserică. Aminteşte-ţi sfatul părinţilor. Credinţa este totul, restul sunt adiţionale. Nu te îndepărta de

[165] Arată cât de relativ avansaţi sunt cei care scriu. Nu se pune problema educaţiei în nicio altă serie.

[166] O asemena întamplare excepţionala ca cea a Teosiei a stârnit multe bârfe. Acesta este un motiv pentru care băieţii şi fetele evită ineregulile în căsătorie. Uneori şi cele mai mici abateri de la ceremonia de nuntă provoacă cele mai răutăcioase bârfe şi cele mai dramatice interpretări.

calea cea dreaptă. Gândeşte-te la asta pentru că poţi să-ţi răneşti întreaga familie.[167]

Te informez că secara e 7 ruble. Mulţumită lui Dumnezeu, e de muncă la moară; facem tot posibilul să fie din ce în ce mai mult [pământ] pentru copii.

Dragă fiule, gândeşte-te bine, dacă lucrezi peste ocean doar de dragul de a trăi[fără economii], pleacă şi vino acasă.[168] Dacă ai câteva sute de ruble o să îţi dau de la mine şi o să îţi cumpăr o fermă. Hanul din Dobrzykow e de vânzare acum sau poate altceva...

Jozef Markiewicz

148. Martie 29, 908

Dragă fiule: Am primit scrisoarea ta. Ne bucurăm că eşti sănătos, dar ne întristezi din altă cauză, pentru că nu intenţionezi să mai vii în ţară. În acel moment a început să îmi tremure mâna pe hârtie. Chiar şi păsările care pleacă din ţara lor nativă se întorc! Cum ai îndrăznit să scrii asemenea cuvinte rele? Ar trebui să ţii la sfatul părinţilor. Nu te-am învăţat niciodată să critici clerul. Ştii că Bonaparte a zguduit Europa până s-a despărţit de capul Bisericii şi apoi- ştii ce a fost apoi! Nu menţionez că ai uitat de religie, adică de cea mai de preţ bijuterie , dar într-un an eşti deasupra noastră? E păcat că îţi foloseşti astfel cunoştinţele, ele sunt

[167] Probabil se refera la „Domnul o să pedepsească toata familia pentru păcatele tale". Astfel, unitatea e dusă atât de departe încât se recunoaşte o responsabilitate comună în faţa divinităţii. Atitudinea nu este un fapt izolat; responsabilitatea religioasă comună e admisă nu doar pentru familii, ci şi pentru unităţi sociale, ca satele şi parohiile. Acest fapt nu are legătură cu ereditatea biblică a păcatelor şi pedeapsa: e o simplă manifestare a solidarităţii de grup.

[168] Noua tendinţă de a avansa este exprimată în opoziţie cu cea de a-ţi câstiga simplul trai. Acum 50 de ani era în regulă dacă un membru tânăr al familiei, care era prea sărac pentru a-şi întreţine întreaga familie, îşi câstiga traiul ca servitor şi astfel familia nu mai plătea pentru el; nici nu era ideea ca el să mărească averea familei , pentru că nu avea salarii în bani. Chiar şi acum, în seria Osinski, găsim această atitudine, când Michal lucrează ca grăjdar, pentru că tatăl refuză să îl hrănească (refuzul e ceva nou şi într-o condiţie economică bună a familiei). Cu privire la Waclaw, situaţia familiei este extrem de favorabilă în comparaţie cu standardele ţăranilor şi Waclaw tot ar trebui să îşi sporească averea. Dacă nu poate face acest lucru prin muncă în America, ar trebui să o facă prin muncă de fermier. Dacă nu face altceva decât să trăiască din venit, e văzut ca pierzând timpul degeaba.

folositoare omului, dar ideile tale nu-ţi vor folosi când te întorci. ...În privinţa banilor, nu îţi cerem să trimiţi când nu poţi, pentru că încerc mereu să am câteva sute de ruble la îndemână. Doar să nu uiţi de tine peste câţiva ani...

Nu mai am ce să scriu, o să îţi spun ştirile. Wiktor, fiul lui Jan, a plecat în armată în Petersbutg şi acolo a dat de familia noastră. Trei fii ai fratelui tatălui meu sunt acolo. Unul dintre ei este conductor de tren, celălalt este fizician şi al treilea este profesor. Familia noastră are onoare şi în Prusia. Stasiek nu a reuşit în căsătorie până acum şi Elizbietka este tot acasă. Îmi închei scrisoarea cu aceste cuvinte: să nu uiţi, aşa cum nu uită nici rândunicile de cuiburile lor native.

J. Markiewicz

Dragă fiule, de ce esti aşa nervos şi de ce ne răspunzi sever? Fetele au plâns după ce au citit această scrisoare şi a fost o atmosferă apăsătoare în casă. Şi noi, părinţii, ce ar trebui să spunem? Nu vrei să te mai întorci la noi, dar eu nu cred că e adevărat. Cred în tine şi cred că îţi iubeşti părinţii şi ţara...[169]

Mama ta

149. Septembrie 7, 1909

Dragă fiule: ...În privinşa scrisorilor de la tine, nu am mai primit decât de ziua mea de nume din iulie. Ţi-am răspuns imediat şi am cerut să ne răspunzi, dar am primit o scrisoare abia astăzi, 7 septembrie. Dară fiule, crede-ne că nu a trecut o zi fără să ne plângem de neglijenţa ta şi tu te plângi de noi! Nicio scrisoare sau vedere până azi . Nu ştiu ce s-a întâmplat. Avem doar scrisoarea pe care ne-ai spus să o trimitem la editorul ziarului. În privinţa mea, adorm cu gândul la tine şi mă trezesc la fel; închei ziua în lacrimi şi o încep la fel. Nu am înţeles ce s-a întâmplat cu tine. Toţi au încercat să mă aline, dar era greu să aştept. Tatăl tău s-a dus la Jan Markiewicz ca să îl întrebe pe Marks. Spun că Marks a scris despre tine că ai plecat undeva fără să spui nimic, dar nu ne-au lăsat să citim scrisoarea.

La noi totul e la fel; avem un cal care valorează 100 de ruble, o căruţă nouă, 3 vaci, 2 viţei, 4 porci care fac tot 100 de ruble, etc. Culturile

[169] Vezi Introducere: *Familia populară.*

sunt medii. Franus este căpitanul unui vas pe Vistula. Au cumpărat 6 ipoteci de pământ. Le-am dat nişte bani, dar o să le mai dăm , pentru că trebuie să le dăm cel puţin 500 de ruble. Teosia şi Wacek au fost cu noi o săptămână, dar nu au spus nimic despre nici un împrumut, aşa că este probabil o minciună. Am auzit că i-ar fi spus ceva lui Franus. Toţi sunt la fel. Domnul fie cu ei. Nu văd cum i-ar putea binecuvânta Dumnezeu. Au doar o fiică şi tot au venit la noi ca să ne ceară 100 de ruble pentru nunta ei...[170]

Tatăl tău a fost în Wloclawek...la Edek. Edek a spus că te-a văzut în primăvară şi că intenţionezi să vii în ţară. Dacă te gândeşti bine, atunci vino. A spus că eşti un fel de şef şi câştigi în jur de 400 de dolari. Aşa e? Sau poate e o născocire a duşmanilor; nu ştiu. Bunica ta a început să ne reproşeze că nu te-am educat bine, spune că te-am răsfăţat şi acum nu ne mai scri. Ne-am mâhnit destul. Ceilalţi oameni scriu, iar noi nu avem veşti. Cât de greu şi dureros este când ne întreabă cineva de tine. Ne-a fost ruşune...Ţinem magazinul pentru Pecia. Ne-a adus 100 de ruble. Muncim cu toţii cum putem. Elzbietka este în Czestochowa şi Polcia la magazin. Răspunde-ne cât mai curând posibil...

Markiewiczs

150. Martie 12, 1910

Dragă fiule: Am primit vederea de la tine. Pe de-o parte ne bucurăm că eşti bine, pe de altă parte suntem supăraşi că îţi petreci tinereţea degeaba, făcând nimic. Ştii că trebuie să câstigi la tinereţe pentru bătrâneţe. Dacă nu ai ce să faci acolo, mută-te în Europa sau , dacă tu crezi că e mai bine, vino acasă. În privinţa banilor, dacă nu ai destul, ia de la Mielczarek sau scrie-ne acasă şi o să îţi trimitem bani în America. Dacă împrumuţi de la Mielczarek, o să îi dăm noi înapoi părinţilor lui pentru că avem deja câteva sute de ruble.

Ce să îţi mai scriu? Pot să spun doar că iarna e grea şi foarte rece şi acasă nu e chiar bine, pentru că toata lumea a fost bolnavă, mai ales Elzbieta. ..Mătuşa ta, soţia lui Antoni, a murit. În afară de asta, lucrurile la

[170] Vedem cum succesul poate asuma o valoare morală dacă este conceput ca rezultat al binecuvântării lui Dumnezeu. În mod formal, această concepţie a fost introdusă de Biserică pentru a-i atribui Domnului tot binele. Conţinutul este însă mai vechi. Prosperitatea era semn de armonie între om şi natură.

fermă nu merg rău, pentru că am secerat şi acum avem de măcinat. Trebuie să îţi spun că pe 14 martie este ziua mea. Am făcut 60 de ani. Probabil nu o să pot să mai lucrez mult timp, dar aş vrea să te mai văd încă o dată. Bunică ta stă acasă la ea şi se ocupă de fermă, dar nu se descurcă bine. Unchiul Felus a stat cu noi câteva zile, la fel şi mătuşa ta; s-au bucurat de ospitalitatea noastră şi au dansat. În privinşa ţării, probabil deja ştii care sunt veştile.

Tatăl tău,

Jozef Markiewicz

Dragă fiule, ne gândim mult la tine şi tu probabil eşti foarte supărat că nu ai de muncă. Dar nu eşti singurul, aşa că nu ai ce să faci. Gândeşte-te bine şi nu te mâhni. Domnul mai are multe de oferit. Fii sănătos, fii sănătos, dragă fiule...

Mama ta

151. Mai 5, 1910

Dragă fiule:..Tot ne scrii de cei 100 de ruble. O să îi trimit, dar ţine minte că nu îmi faci mie rău, ci ţie. La mine e aşa: m-am gândit că ar trebui să sporesc averea, dar copiii mei nu avansează, fetele mele nu fac căsătorii bune. Mă întorc la tine încă o dată, îţi trimit banii. Dar alţii de ce pot trimite suficienţi bani acasă, în timp ce tu nu ai destui ca să trăieşti şi să te întorci? Visul meu a fost în zadar. Vino aici. De ce stai acolo dacă steaua averii nu străluceşte? E foarte rău, dragă fiule. Dacă nu ai bani de drum, ia de la Mieczarek. O să îi dăm noi înapoi aici. Acum sunt proprietăţi de vânzare, dar dacă nu ai bani să le cumperi, poate că Dumnezeu ţi le va da.[171]

Tatăl tău,
J. Markiewicz

[171] Interesul principal al bătrânului este să sporească averea întregii familii, să regizeze căsătorii profitabile pentru copiii lui, să îi fie toţi aproape, prosperi, respectaţi de comunitate, să păstreze atitudinile tradiţionale şi idealurile în armonie, să fie solidaritate între ei, să fie suficient de instruiţi ca să joace un rol activ în viaţa comunităţii şi să îşi asculte mereu tatăl. Capul unei astfel de familii este cel mai înalt rang la care poate visa un ţăran de modă veche.

152. Iunie 20, 1910

Dragă fiule: Acasă toţi suntem sănătoşi. În privinţa lui Stas, e mereu la fel...iar Elzbieta nu se va mărita cu Janek; s-a răzgândit. La câmp secara e medie, mazărea nu e prea bună, orzul e frumos, cartofii la fel. Calul e bîne, iar vitele mai bine ca niciodată, avem 4 vaci cu viţei şi o văcuţă tânără, am vândut şi vaca şi am luat 60 de ruble şi pentru viţel am luat 4 ruble; avem porci, raţe şi mai mult de 100 de păsări, aşa că e destul de muncă. Asta nu e tot. Trebuie să o ajutăm des pe Pecia, pentru că ei construiesc un hambar şi au făcut o baracă pentru ei ca să stea acolo. Mai târziu o să îşi facă o casă, iar Pecia are secara frumoasă, cartofi, mazăre, etc. În general, ne merge bine, doar că avem probleme cu Stasiek, deşi nu am vrut să te mâhnesc cu asta. Când s-a întors din armata a părut sănătos pentru câteva zile, dar apoi a tuşit într-una şi are dureri în piept, stomac , mâini, picioare, etc- tot. După ce s-a făcut bine câteva zile, iar l-a apucat. Mereu suntem la doctor şi la farmacie. Am propus deja ca doctorul şi farmacia să se mute în casa noastră. Ce pot să fac? Am plâns destul, iar ochii mei mă dor ca niciodată. Acum, dragă fiule, să nu-îi pese de nimeni, gândeşte-te doar la tine. Acum oamenii sunt foarte deştepţi [vicleni] şi vor să pună mâna pe bunurile altuia şi le ţin pe ale lor în siguranţă...[172] Nu ţi-am mai scris de atâta timp pentru că am sperat că o să îţi scriu despre ceva nou [nunta Elzbietei], dar ea spune că averea pe care ar avea-o cu acesta tot ar mai trebui să aştepte 10 ani...Ai întrebat ce au avut copiii. Una foarte periculoasă, febră roşie. Acum , mulţumită lui Dumnezeu, sunt bine...Mulţi oameni ne vizitează acum, mai ales când sunt fetele acasă. Uneori chiar şi pădurarul şef din Lack vine cu soţia lui. Cred că îţi imaginezi câte probleme şi cheltuieli avem cu ei, dar toate acestea sunt pentru copii. Cred că ştii, dragă fiule, că atunci când se amuză, tata vine şi îmi spune : Dacă Wacek ar veni acum, ce bucurie ar fi".

Anna Markiewicz

---

[172] Bătrânii se plâng de avariţia şi neîncrederea în generaţia tânără. Odată cu dezintegrarea vechii solidarităţi, vechile norme care reglau relaţiile economice au dispărut, în timp ce noile norme corespunzătoare fazei individualiste din viaţa economică nu s-au dezvoltat încă.

153. August 8, 1910

Dragă fiule:.. Despre căsătoria ta suntem foarte mulţumiţi. Dacă fata e cum vrei tu, fie ca Domnul să te binecuvânteze. Îţi urăm cu toţii: „ Să îţi dea Dumnezeu tot ce e mai bun pe lume". Dar gândeşte-te bine la ce vrei să faci.[culturi]. Tatăl tău a mers abia acum cu Franek să pună elicea de la moară; o să dureze câteva săptămâni. Stasio macină făina, Alfons culege mazărea, Elzbieta coase o rochie, cu toţii muncim...Ne-ai scris despre Broncia. Deja s-a măritat cu brutarul despre care ţi-am scris , cel care a vrut-o pe Elzbietka noastră, dar ea nu l-a vrut...Scrie-ne , Wacio, ce lucrează logodnica ta şi în ce casă trăieşte, pentru că oamenii spun aici că s-a dus la unchiul ei...[173]

Anna Markiewicz

154. [septembrie 13, 1910]

Dragă fiule: După ce m-am întors din miraculosul loc Czestochowa sunt destul de sănătoasă la fel şi ceilalţi de acasă, dar suntem foarte mâhniţi că tu nu eşti bine...m-am rugat pentru sănătatea şi reuşita ta. Acum, dragă fiule, nu fii supărat că am împrumutat-o pe mătuşa ta [i-au dat banii lui], dar vorbeşte mult şi ştie ce să spună. Acum o să îi dăm Peciei 400 de ruble, pentru că o să cumpere casa aceea de la Jakubowski...

Mama ta

Dragă fiule, acultă-mă, dacă sănătatea ta nu e bună, vino acasă de ce să te chinui acolo? În casa mea e destulă pâine. Mi-ai dat ordin să îi dau lui Mackowa câteva sute de zloty, dar ştii că i-am dat fratelui 50 de ruble şi nu am putut să îi mai iau de la ei decât peste 10 ani. Ştii că e uşor să dai bani, e mai greu să îi iei. Un astfel de incident a avut loc acum o lună cu domnul Mroczkowski care a trăit în casa noastră pe vară. Când a

[173] Scrisoarea arată cum controlul familiei asupra individului s-a pierdut. Nu s-a menţionat deloc zestrea fetei, în ciuda dorinţelor tatălui şi avem doar o tentativă discretă (în ultima frază) de a afla ceva despre personalitatea şi familia ei. Părinţii sunt de acord cu dorinţa fiului şi îndrăznesc să îl sfătuiască doar să se gândească bine. Această atitudine este total diferită faţă de celălalt fiu care stă acasă; în cazul lui, părinţii arată mai clar care sunt dorinţele lor şi băiatul nu ar putea să ia o fată care îi nemulţumeşte pe părinţi. Comparaţi cu nr.145.

plecat a luat 15 ruble de la noi. Stasiek a fost naiv şi acum nu ştiu când o să ni-i aducă.

Te implor, nu îmi mai da astfel de ordine. Dacă ai nevoie de bani, o să-ţi trimit eu. În plus, nu o să uit ce a spus doamna Mackowa anul trecut când s-a întâlnit cu Andzia. ..Ţi-a reproşat că te-ai instalat în casa fiului ei şi ne-ai umplut burţile cu mâncarea lui- că nu ai plătit chirie! [culturi şi vreme],

Tatăl tău
J. Markiewicz

155. Noiembrie 1, 1910

Dragă fiule:...Walenty din Dobrzykow a construit o moară mică pe apa lui [în concurenţă cu noi], dar macină foarte puţin pe zi. Nu ştim cum va fi mai târziu. În privinţa Elzbietkei, are un băiat, un măcelar din Lubien. Nu ştiu sigur dacă se va mărita cu el, dar spune că în iarnă se va decide sigur pe cine vrea. Mereu avem musafiri noi, alte mode, alte lucruri, aşa că banii nu îmi ajung.

Tatăl tău spune: „când nu e ceva acolo, ne descurcăm şi aşa". Dar uneori trebuie să avem. Aşa că dragă fiule, te implor, dacă poţi, trimite-ne nişte bani. Bicia a crescut, Polcia e şi mai mare, Zonia începe să le depăşească şi toate au nevoie de rochii şi nu pot să vorbesc cu tatăl tău despre asta. Dacă poţi, trimite-i cât mai repede, pentru că dacă vând vacile acum sau porci, sau grâne, trebuie să punem deoparte ; tatăl tău spune că nu trebuie să cheltuim. I-am dat Peciei 100 şi 200 , dar tot mai trebuie să îi dăm 200. Trebuie să punem bani deoparte şi pentru Bicia. Avem animale bune şi frumoase, dar trebuie să muncesc mult pentru ele. Tatăl tău se scuză cu anii, iar eu trebuie să muncesc cu copiii până îmi crapă oasele. El spune: „Atunci nu mai ţine atâtea animale, nu mai munci. Te-am pus eu?" Dar dacă vrea ceva, cere. În privinţa culturilor,nu sunt rele...doar că trebuie să muncim mult. Bicia e mereu la magazin, vede oameni şi coase. Zonia o ajută şi trebuie să mergem mai departe. Ne-ai scris că nu o să fii cavaler de onoare.

Mi-a fost greu să citesc asta şi îmi curg lacrimi. Să mă ajute Maica Domnului să nu te uit...[174]

Mama ta iubitoare,
Anna Markiewicz

156. Februarie 6, 1911

Dragă fiule: Îţi mulţumim pentru cele 50 de ruble...Am cumpărat o haină de blană pentru Stas pe care am dat 34 de ruble şi două rochii pentru fete, pentru Bicia şi Polcia. [copiii sunt bolnavi]. Elzbieta nu va avea nunta înainte de Paşte, pentru că are un frate în America, aşa că aşteaptă până vine el acasă şi stă cu părinţii, pentru că îi e imposibil să se ducă la părinţii băiatului. Mai bine să aibă propria casă dacă e aşa.[175]Stasiek îşi tot caută o soţie, dar nu ştiu când va găsi ...Nu ştiu dacă ţi-am spus că a murit unul dintre copiii Peciei, un băiat mic şi frumos de o jumătate de an. [ferma,moara, magazin, bani de la datornici]. Îţi dorim sănătate, fericire, succes în anul acesta nou. Să te însori, să nu ţii cont de A.T[176], pentru că nu e de folos...

Markiewiczs

157. Iunie 3, 1911

Dragă fiule: Am primit scrisoarea ta şi cei 200 de ruble şi încă 50. Mulţumesc lui Dumnezeu că te-a ajutat să îi câştigi. Îţi mulţumim pentru aceşti bani. O să îi păstrăm bine. Dacă poţi, mai trimite, nu se vor pierde. [sănătate, vreme, culturi].

Avem un cal, 4 vaci, o vacă june, un bou tânăr şi rase bune...porci, 22 de gâşte, curcani, raţe, gâini; avem mai mult de 100 de păsări, pentru că ne pregătim de nuntă. Elzbietka îl va lua pe acel Janek K. Nu l-a vrut, îl dispreţuia, dar e voinţa Domnului iar el a făcut tot posibilul să o

[174] Aici este exprimată diferenţa dintre atitudinea economică a unei femei şi a unui bărbat. Bărbatul e interesat doar de avere şi statutul social al familiei ca întreg; pare să înţeleagă foarte puţin particularul, nevoile membrilor. Femeia, pe de alta parte, întelege foarte bine nevoile şi simpatizează cu membrii familiei dacă le lipseşte ceva , dar pare să nu fie dornică să contribuie la îndeplinirea planurilor generale ale bărbatului.

[175] Ar fi rău dacă o fată cu statutul Elzbietei s-ar duce să locuiască la părinţii băiatului, pentru că s-ar părea că nu are zestre , iar el nu câstigă destul ca să îşi facă propria casă, chiar dacă în acest caz părinţii băiatului aveau nevoie de ajutorul lui la fermă.

[176] Probabil o fată cu care nu a reuşit să se însoare.

mulţumească. Nunta nu va fi înainte de septembrie, pentru că el e din Sandomierz, pe o navă guvernamentală. Nu are un salariu rău. O să fie cum vrea Domnul. Trebuie să cumpărăm tot ce îi trebuie şi să o lăsăm să plece; nu se poate face nimic. Ai întrebat de Franus şi Pecia. Au fost bolnavi în iarnă, apoi s-au îmbolnăvit şi copiii; au cheltuit ceva! Dar acum, mulţumită lui Dumnezeu, sunt sănătoşi. Pecia adoarme băiatul şi strigă la ceilalţi :"Tu, nu atinge aia" sau „Tu, pune aia jos". E mereu cu ochii pe ei. Franus de când a reparat barca Dl. Jaworska, navighează ca un căpitan. Face ce poate. Poate că norocul nu îl va părăsi nici pe soţul Elzbietei, pentru că ea este o fată bună şi cinstită. Ne-am dorit altceva pentru ea. Nu se mai poate face nimic. Polcia e şi ea fată bună, dar sigur în curând o să devină o leneşă. Cântă frumos în corul bisericii, dar mai sunt şi altele de făcut. Lasă-i să ştie că au mamă...Stasiek vrea să se însoare, dar doar dacă îi dăm noi ferma. Ce spui? Ce să facem?..

Anna Markiewicz

158. August-septembrie ? 15, 1911

Dragă fiule: Eu şi Elzbieta am primit scrisoarea ta...în privinţa ei, a amânat totul. Nu ai idee cât de rău i-a picat lui Janek, dar ei nu prea i-a păsat. Nu se poate face nimic; ea nu e de el. Nu îl va dispreţui pe bărbatul care va fi potrivit pentru ea. Poate că va alege într-un fînal. Am cheltuit ceva şi el la fel, dar nu se poate face nimic. O fată cu caracterul Elzbietei nu e usor de găsit, aşa că nu e de mirare că are o părere bună despre ea.[177]

A fost în Plock şi a luat lecţii de afaceri şi a profitat. Mulţumită lui Dumnezeu, Zonia va fi şi ea deşteaptă. Muncesc mult pentru ele, dar ce pot să fac? În privinţa măcinatului, câştigăm puţin acum, pentru că o

[177] Cazul ei e frecvent în clasele de jos. Într-o familie care se ridică peste clasă, condiţia unei fete e mai rea decât cea a unui băiat. Băiatul e mai avansat când are o instruire şi o poziţie mai bună, aşa că pentru el căsătoria cade în plan secund. O fată nu poate avansa social decât prin căsătorie; instruirea, rafinamentul relativ, nu o pun peste nivelul de clasă, ci o pregătesc pentru o căsătorie bună şi o pregătesc să se ridice prin căsătorie. Într-un mediu în care condiţiile de viaţă sunt dificile, iar tendinţa de a avansa e puternică, o astfel de fată va găsi greu o oportunitate de a se căsători peste clasa ei, pentru că şi bărbaţii preferă să se căsătorească peste clasa lor. E greu să convingi o fată rafinată să se căsătorească cu un bărbat din clasa ei. Rezultatul obişnuit este că după ce aşteaptă mult omul potrivit şi el nu apare, ea renunţă într-un final, se teme că nu se va mai căsători şi se mărita sub aşteptările ei. Aceste aspiraţii sunt transferate apoi copiilor.

moară foarte mare se face în Gabin şi e suficientă pentru toţi. [culturi]. Peste tot e numai muncă şi iar muncă, încât oasele troznesc, dar ce e de făcut? Din păcate dinţii mi-au căzut, aşa că trebuie să îmi pun alţii, dar nu am destui bani pentru că au fost multe cheltuieli. Aşa că dacă nu ţi-ar fi foarte greu, te rog să-mi dai câteva ruble pentru dinţi, dar dacă nu, asta e. Chiar dacă cresc ceva şi vând, fie trebuie haine pentru copii sau pentru altceva şi trebuie să plăteşti baiatul care merge cu vitele. Tatăl tău nu vrea să ştie nimic despre asta.[salutări de la întreaga familie şi pentru rudele din America].

Anna Markiewicz

Marks Przanowski mi-a dat înapoi cele 100 de ruble. Cred că am aşteptat destul. Te rog foarte frumos.

I.M

159. Noiembrie 5, 1911

Dragă fiule: La noi acasă toţi suntem bolnavi, dar muncim în continuare... Nu e deloc bine. Stasiek ar vrea să se însoare, dar numai dacă i-ar da cineva pâine, un cuţit, unt, o canapea să stea pe ea, etc., dar nu munceşte: „sunt obosit", „nu vreau", „nu pot" etc. Să nu vorbeşti cu el să facă una sau alta , pentru că nu îi pasă. Aşa să fie.[178]

Nu doresc nimănui problemele mele. În privinţa lui Elzbieta, inima trebuie să plângă! O fată frumoasă, onestă, talentată şi instruită nu îşi găseşte perechea. Intenţionează să meargă la şcoală. Vrea să devină profesoară. Nu ştim cum se va descurca, pentru că abia acum începe. O să îţi mai scriu o scrisoare. Dacă Domnul ne păzeşte de accidente cu calul bolnav... pentru că am pierde 120 de ruble. Doamne fereşte!

Ai întrebat despre pomi. Au făcut cireşe, pere, mere; au fost câteva măsline şi pere sălbatice frumoase. Am vândut fructe la un preţ bun, ca niciodată, pentru că vara a fost secetoasă. Acasă la Pecia toţi sunt

[178] Stasiek probabil e demoralizat de serviciul său militar şi de sănătatea precară. E probabil ca neputinţa să se datoreze pierderii de interese familiale şi a lipsei de interese personale. Viaţa de familie e organizată de tata pe bazele vechi ale unităţii familiei ; fiecare copil trebuie să muncească, nu pentru el, ci pentru întregul grup. Stasiek nu mai are această atitudine şi probabil că lunga căutare a unei soţii potrivite l-a făcut independent.

sănătoşi. Trăiesc pe pământul lor, câstigă din grajduri. Probabil că la anul o să-şi construiască o casă. Genia Jaworska se va căsători, dar fetele noastre nici măcar nu se uită la un bărbat atât de tânăr. Celalălt care o are pe Bronka a vrut să vină la Elzbieta, dar ea a refuzat. Şi acesta a vrut să se însoare cu ea, dar ea nici măcar nu l-a ascultat. Nu ştiu cum o să fie mai bine.

Ne scrii despre căsătorie. Alege cum vrei, numai să fii fericit şi cine va fi bun şi bine pentru tine o să fie şi pentru noi. Fie ca Domnul să te binecuvânteze...

Zosia creşte, e o fată dulce. În curând o să fie cât mama sa. E inteligentă şi nu coase rău. Polcia nu e atât de inteligentă, e doar o menajeră, calcă, spală rufe.

Părinţii tăi iubitori,

J şi A Markiewicz

Un cal a murit . Un cal şi 3 porci! Nu o să putem să compensăm curând pierderea.

160. Ianuarie 20, 1912

Dragă fiule: Am primit scrisoarea ta...pentru care îţi mulţumim din suflet, dar...nu fii cauza suferinţei pentru familia ta. Ştii că ne mâhnim cu toţii pentru tine[când nu ne dai veşti despre tine]; când păţeşti ceva rău, împarte cu noi, aşa cum facem noi cu tine...acasă toţi sunt suficient de sănătoşi. E destul de măcinat, pe cât e şi vânt. Acum mai avem 4 vaci mari cu viţei, o vacă june, 6 porci care fac vreo 100 de ruble, gâşte, raţe, etc...Culturile sunt medii...Copii lui Pecia sunt cam bolnavi pentru că e o boală în tot satul. În Tokary, Dobrzykow, mulţi s-au îmbolnăvit. Witek Walenty a venit din armată cu pojar, la fel şi Maks a lui Antoni are pojar. Antoni e bolnav de mai bine de un an. Stă la pat. Şi ea e bolnavă pentru că are ficatul mărit. Soţia lui Bulkoski a murit. Acasă la noi toţi sunt bine, dar nu ştim cum o să fie mai târziu. Stasio caută în continuare o soţie. În privinţa Elzbietei, dacă cineva o vrea, nu îl vrea ea pe el, aşa că nu ştiu cine o să fie alesul, dacă va câştiga sau va pierde. O să fie cum vrea Domnul. Ea taie şi coase, cântă cântece, o învaţă pe fata lui Jan Seweryniak să coase şi astfel depăşeste momentele grele. Duminica, Andrej Kusio îi cheamă şi cântă şi dansează puţin. Vin băieţi de la diferite

ferme şi ne amuzăm. Polcia s-a făcut mai mare decât Pecia şi Elzbieta; când vine din bucătarie în cameră, e cât uşa. Munceşte acasă şi o ajută pe Elzbieta. Zonia merge la şcoală şi învaţă. Avem o învăţătoare nouă, dar e ortodox rus, aşa că nu ne înţelegem prea bine cu ea...Ai întrebat cine s-a mai căsătorit [enumeră]. Am avut 200 ruble cu Fijolek, ne-a dat suma şi dobânda şi Matusiak şi ceilalţi ne-au dat banii înapoi şi ei. Scrie-ne dacă ai bani...Toţi care vin la noi ne întreabă dacă ai scris şi dacă eşti bine şi ne spun să te salutăm din partea lor...

Părinţii şi familia ta

Dragă frate, scriu această scrisoare în numele logodnicei, în Gombin, din casă Pokorski. Mama şi tata sunt aici pentru cununie. Nunta va fi după paşte, aşa că nu-mi trimite un bilet de vapor.

Stanislaw

161. Martie 17, 1912

Dragă fiule:.. te implor să ne scrii mai des , de ce trebuie să ne mâhnim pentru tine? Acasă toţi sunt sănătoşi, dar acasă la Pecia, Felus a stat bolnav toată iarna şi tuşeşte rău. Acum navighează pe vas. Pecia , când era acasă spunea: „Nu o să mănânc micul dejun pentru că vreau să fiu slabă". „Trebuie să strâng mai mult corsetul". Acum se văd rezultatele. E măritată şi bolnavă...[179]Jan Markiewicz se laudă că Maks a trimis deja 1000 de ruble acasă, că acolo are aproape 10.000 de ruble , că a trecut un examen de inginer şi spune: „Waclaw al vostru merge la această şcoală". Iar tatăl tău i-a răspuns: „Eşti idiot, spune da!" Dacă vrei să trimiţi bani, trimite; îi păstrăm aici. Nu-ţi fie teamă, nu facem cum au făcut bunicii tăi. Ai grijă cu aceşti ingineri pentru că şi ei şi părinţii lor au aceeaşi valoare. Când Jan Markiewicz primeşte o scrisoare şi tatăl tău e acolo, nu îl lasă niciodată să o citească , pentru că acel „inginer" are mereu secrete...[180]

[179] Şi Pecia a încercat să fie deasupra clasei sale. O fată din popor nu are grijă de greutatea ei, ci foloseşte ornamente exterioare. Dupa căsătorie, Pecia a reintrat în mentalitatea şi idealurile populare ale proprietăţii şi muncii la fermă. Imitarea manierelor de oraş e superficială , în timp ce Elzbieta încearcă să acapareze o cultură interioară.

[180] Există o rivalitate între cei doi fraţi, Jozef şi Jan şi familiile lor şi statutul lor social. Familia lui Jan are mai mult succes şi astfel apare invidia în scrisorile lor. Termenul de inginer , adică un om care a absolvit o şcoală politehnică, e folosit uneori de cei care absolv şcoli tehnice inferioare şi astfel vedem de ce este bătrânul ironic şi încrezut,

Anna Markiewicz

162. Octombrie 20, 1912

Dragă fiule: Am primit ultima ta scrisoare...pentru care îţi mulţumim din suflet. Ne-a durut când ai spus că te dor dinţii, dar asta nu e ceva nou, pentru că aşa e la vârsta ta. Acasă e ceva diferit, a fost rău pentru că eu am fost bolnavă. M-am îmbolnăvit în drum spre biserică pe 10 septembrie. Am fost foarte bolnavă, am vomitat şi m-a durut capul pe câmpul lui Jankowski şi nu am putut să mă întorc singură acasă. M-au ajutat cum au putut , dar eram într-o asemenea stare încât au fost nevoiţi să cheme preotul şi doctorul.[181] Cu ajutorul medicamentelor mi-am revenit, dar zac de două săptămâni. Acum pot să merg şi să muncesc puţin, dar încă mă doare capul. Au venit şi banii de la tine; o să îi punem la bancă. O să mai punem şi noi 100...L-am împrumutat pe Fijolkowski[Fijolek] cu 200 ruble..[182]Am vândut un cal , porci, o vacă şi gâşte şi am luat 300 de ruble şi o să faci astfel 400 de ruble. Dacă te ajută sănătatea, mai economiseşte şi trimite; nu se vor pierde aici. [culturi. Ai întrebat despre finul tău. Creşte, e un băiat cuminte şi spune mereu că naşul lui o să îi aducă un cal din America. Pecia a mai născut un copil, o fetiţă. Am vândut mai mult de 8 butoaie de pere. A murit bătrânul Seweruniak. Rămâi sănătos.

Anna Markiewicz

Dragă fiule, nu trebuie să te temi de un eventual război pentru că aici lumea e calmă. Singurul lucru e că nu ar trebui să te întorci cu mâna

---

[181] În cazul unei boli periculoase, e obiceiul ca întâi să vină preotul şi apoi doctorul; sufletul e considerat mai important decât trupul şi nu ar fi bine să neglijezi şansa pacientului de a se împăca cu Dumnezeu .Pentru a înţelege mai bine, trebuie să ne amintim faptul că ţăranului nu îi este frică de moarte pentru că primeşte ajutor religios şi suficient timp pentru a-şi spune ultimele cuvinte.

[182] Remarcaţi schimbarea de nume. În nr.160 omul e numit Fijolek . Vechile nume ţărăneşti nu se terminau niciodată în: „ski" sau : „cki" care, datând din secolul XV, erau terminaţiile pentru numele nobililor. Mai târziu ţăranii, dupa modelul burgheziei au început să imite forma prin adăugarea sufixelor. Acest lucru nu se face în Galicia unde conştiinţa de clasă e mai puternică.

goală , pentru că dacă trebuie să îţi plăteşti fraţii şi surorile trebuie să ai câteva sute de ruble şi dacă nu vrei să iei ferma, atunci o să cumpărăm alta, pentru că Franus are şi el 400 de ruble...şi ar putea să ia el ferma..

Jozef Markiewicz

163. Martie 26 1913

Dragi fii: Mulţumim lui Dumnezeu că v-aţi văzut cu bine şi fericiţi. Iubiţi-vă aşa cum ati făcut-o în şcoală , pentru că noi credem că vă iubiţi sincer şi că nu vă vreţi răul , ci binele...Întreaga familie e sănătoasă, dar în casa lui Jan a murit o fată, dar probabil o să mai vină una pentru că Maks intenţionează să se însoare cu domnişoara Dobrowolska. [munca la fermă]. Buzanski vine des la Polcia şi nu ştim ce să facem. Sfătuieşte-ne. Fijolkowski intenţionează să vândă 6 ipoteci lângă noi. Poate că o să le luăm.

Dragi fii, vă rog să îmi daţi câteva ruble pentru dinţii mei, pentru că trebuie să îmi pun alţii şi nu vreau să cheltui din banii puşi deoparte. Poate că aveţi voi mai mult,,,

Şi acum, dragă Wacio, ai grijă de Stas aşa cum ai avut grijă de mine când am fost bolnavă. Fie ca Domnul să te răsplătească pentru asta!

Mama ta iubitoare,

Anna Markiewicz

164. Aprilie 26, 1913

Dragi fii:.. Alfons a vândut calul acela bătrân şi a cumpărat unul mai tânăr, de 3 ani, bun de mâncat şi de înhămat la plug; dar a fost lovit la şold. A fost dificil să vedem că evreii prusaci l-au cumpărat şi nu au ştiut. Chiar şi aşa Alfons a făcut profit de 6 ruble, iar munca acelui cal face 10 ruble. Calul a stat 6 săptămâni la noi.

Andrej vine la fel de des la Polcia. Trebuie să hotărâm ceva şi să încheiem... am vândut magazinul; am strâns 100 de ruble şi mai sunt oameni care ne datorează bani, dar întotdeauna sunt câţiva care nu plătesc... Jankowski s-a mutat dincolo de Vistula. A mai împrumutat 100 de ruble şi mai are să ne dea încă 200, dar când a trebuit să se mute a venit

şi ne-a liniştit[183], ne-a dat 200 de ruble şi dobânda şi ne-a mai oferit încă 7 ruble pentru gânduri bune, dar i-am luat doar 4 că să aibă mereu gânduri bune cu noi...[184]

Sunt uimită cum de poţi să scrii asemenea lucruri, că nu ne pasă de tine. Doar dincolo de mormânt se desparte mama şi tata de copii...

Anna Markiewicz

165. Iulie 3, 1913

Dragi copii:.. vă răspund abia acum pentru că au fost circumstanţe dificile. Peţitorul Elzbietei a fost aici la sfârşitul lui iunie, Edward Topolski despre care ştiţi. Poate că acum se va sfârşi burlacia ei...În privinţa lui Polcia, probabil că se va mărita cu acest Andrej, pentru că nu ascultă de altcineva, iar el parcă aşteaptă mila lui Dumnezeu...

Avem un mare necaz, dragi copii, pentru că Alfons a cumpărat o iapă cu 130 ruble care nu trage deloc, mai ales când e singură. Alfons e supărat, dar e deştept ! [ironică]. Acum vă rog, dragi copii, economisiţi şi veniţi acasă pentru că eu nu mai am putere. Ochii , mâinile şi picioarele refuză să mă asculte...

Anna Markiewicz

166. Noiembrie 27, 1913

Dragi fii: Am primit scrisoarea şi banii de la voi. Mulţumim lui Dumnzeu că sunteţi sănătoşi, pentru că acasă suntem bine, la fel şi la Pecia acasă. Franus încă mai lucrează pe vas. În privinţa banilor, tu ai la bancă 600 de ruble şi cu cei 50 de Pecia, dar ne-ai spus să îi dăm 10 ruble ca să mai rămână doar 40. I-am spus că mi-ai scris să îi dau 100, dar pe notă, dar a fost ofensată şi a refuzat. Dar ai dreptate, pentru că o notă e necesară. Să nu te gândeşti că nu sunt bună cu ea, dar cere cam mult, pentru că sunt unii care cer, dar oferă prea puţin. Veştile: Wladzia, fiica lui Walenty s-a măritat. Am fost la nuntă. S-a măritat cu Guzinski din

---

[183] „ A linişti creditorii „ este o veche expresie pentru a plăti datoria.

[184] Supravieţuirea vechiului obicei legat de împrumutarea *naturalis*. Când un produs natural împrumutat a produs mai mult decât era de aşteptat, s-a dat înapoi mai mult decât a luat iniţial. Acest obicei supravieţuieste în împrumutul de bani, dar este rar. Introducere; Atitudini economice.

Plock. Moara din Swieckis a ars. Maks încă nu ne-a dat banii înapoi. Avem 3 vaci mari cu viţei, un taur, un taur june, un cal, un porc de vreo 50 de ruble, 12 curci etc.

Copii au strâns frunzele şi acum vor aduce lemne...A murit Wincenty Przanowski. Nu avem prea mult de măcinat...În privinţa lui Polcia, nu se va mărita înainte de carnaval. Aşteptăm să se mărite şi Elzbieta, dar probabil va fi nevoie de [permisiune?] Polciei, pentru că e greu să stea amândoua acasă...[185]

Părinţii tăi iubitori şi familia,
Jozef şi Anna Markiewicz

167. Decembrie 15, 1913

Dragi fii: ..Am primit scrisoarea ta şi 30 de ruble pentru care îţi mulţumim din suflet , pentru că abia am fost în Radziwi şi am dat blănile de oaie ca să fie cusute şi să se facă haine. Mă bucur, la fel şi Alfons pentru că tata mereu spune : „Să nu faceţi cheltuieli mari". ...şi acum putem să cumpărăm ce vrem fără să ne atingem de banii tatei. M-ai întrebat câţi bani sunt în total. În banca din Gabin sunt 600 ai lui Waclaw şi 600 ai noştri... şi Fijolkowski a împrumutat 200 din banii noştri, 400 de la Stacio şi 50 de la Pecia. Atât sunt în total. Am fi făcut mai mulţi bani dacă Alfons nu făcea afacerea aceea proastă. Am pierdut 100 de ruble pe iapă şi apoi a trebuit să dăm 152 pe cal. Oamenii spun că nu prea se mai vând cai, aşa că în vară o să facă 200 de ruble. Poate că Domnul o ne aline. Furatul s-a dezvoltat fără măsură. De la cumnatul lui Andrzej au furat cai şi o căruţă. Au făcut o pagubă de 500 de ruble..Să îi ferească Dumnezeu. Ai întrebat de americani. Au câştigat destul de bine, dar marea majoritatea s-au întors. Dacă nu ar fi avut de muncă nu ar fi adus bani frumoşi...Dar, dragi copii, aveţi grijă de sănătatea voastră ca de ochii din cap. În privinţa lui Elzbietka, Topolski îi scrie scrisori. La carnaval o

[185] Conform unui obicei răspândit printre ţăranii polonezi, fiica cea mare ar trebui să se mărite prima. Astfel, părinţii nu doresc ca fiica mai mică să se mărite prima şi dacă se întâmplă, refuză să îi dea zestrea până nu şi-o va primi fiica mai mare. Fiica mai mică consideră că este o datorie de familie să aştepte până sora mai mare se căsătoreşte. În acest caz e dificil pentru că Elzbietka este foarte dificilă. Astfel, Polcia s-a săturat să aştepte şi e furioasă, iar părinţii încă nu au decis ce să facă.

să facem ceva în privinţa asta, stânga sau dreapta. Pe Polcia o să o măritǎm în curând.

Anna Markiewicz

168. Ianuarie 23, 1914

Dragii mei fii: Fiul lui Rosa a trimis 650 de ruble din America, iar fiul lui Seweryniak 600. Aşa e ? Iar tu Stacio, ai grijă de tine. Dragi copii, am plâns de Crăciun şi ne-am gândit la voi şi ne-am întrebat ce faceţi acolo. Dar Alfons a spus „Le e mai bine acolo decât îmi e mie aici, pentru că aceste 3 fete mă bat şi nici măcar nu mă lasă să plâng". Aşa e singurul fiu pe care îl am aici. Măcar când te aveam pe tine, Stasio, era posibil , dar acum, Doamne fereşte![186]Andrzej a fost concediat şi e altcineva în locul lui...Elzbietka are un bărbat tânăr din Plock, un croitor şi părinţii lui au o fermă lângă Bodzanow. Susţine că are 1000 de ruble. Vrea să se mărite imediat la carnaval, dar am amânat până după Paşte, ca să nu ne grăbim. A mai avut şi alţi băieti şi Polcia la fel..

Anna Mrkiewicz

169. Aprilie 14, 1914

[generalităţi despre sănătate şi scrisori]. Scrie în ziarele noastre că în America a fost o furtună cumplită şi ploi torenţiale. Vrem să ştim ce se întâmplă cu tine. Scrie-ne imediat şi spune-ne că eşti bine, pentru că toţi vorbesc altfel...Te rog răspunde, pentru că nu credem în aceste ziare înşelătoare. Ce spui? [vreme, culturi, veşti despre prieteni].

Părinţii tăi iubitori,

---

[186] Lui Alfons îi place munca la fermă , mai ales caii şi îi ajută pe părinţi , fără a avea cerinţe personale. Aproape că nu e menţionat deloc în scrisorile scrise de Stanislaw înainte să plece în America. După aceasta, fiind singurul fiu de acasă, începe să joace un rol. El e cel mai puţin iubit şi asta se vede din felul în care mama lui vorbeşte cu el. El nu e deloc prost, după cum se vede din scrisori, dar nu e practic şi e diferit în afara chestiunilor legate de fermă. Acesta poate fi rezultatul felului în care a fost tratat acasă. Aproape în orice familie numeroasă există un copil care este tratat rău, e mai puţin iubit şi exploatat. (Walek şi Bronis, în autobiografia care constituie al treilea volum al seriei, sunt astfel de cazuri)

Markiewiczs

170. Mai 1, 1914

Dragi fii: ...Ne-am mâhnit când am aflat că nu ai de muncă, dar suntem bucuroşi că eşti sănătos, pentru că banii îi obţii, pe când sănătatea e cea mai importantă. Ai scris, Stasio, că o să vii; te aşteptăm în fiecare zi, dar nu ai venit. Aşa că nu ştim dacă ai de lucru sau nu. Suntem foarte curioşi, pentru că un om fără loc de muncă are gânduri rele [sic]. Dar nu se poate face nimic. Ai la ce să te întorci, sărăcia noastră încă nu e atât de mare. O să ai pâine şi mai mult decât atât, aşa că nu fii supărat. [animale şi muncă]

Markiewiczs

171. Iunie 12, 1914

Dragă fiule: Am primit cele două scrisori dupa sosirea lui Stasio. Când a ajuns, am crezut că o să vii şi tu, dar şi Stasio regretă că a renunţat la acele salarii. A spus că este o ţară aurită cât ai de muncă, dar când nu ai nu valorează nimic. Economiseşte, dragă fiule, câteva sute şi vino acasă. [condiţii grele, secetă, moara stricată]. Ai întrebat, dragă fiule, ce a spus tatăl tău despre bunuri. S-a bucurat. Spune că Stasio te-a jegmănit. Dar tot e mulţumit. Ai întrebat de acel ticălos [probabil Maks care îi datora 100 de ruble]. Nici măcar nu se arată; trebuie să mergem la tribunal. În privinţa bunicii, toţi au aranjat asta. Bunica nu gândeşte. Bunica vrea acum să se mute la noi. Tatăl e miere şi zahăr, dar bunica e fiere şi piper. Cine a încercat îi ştie gustul. M-am bucurat toata viaţa de această miere şi zahăr; le am adesea sub unghii! Dar ce poate fi făcut? E voinţa Domnului.

Elzbietka croieşte la Bodzanow pentru că s-a plictisit acasă. Ce vrea ea, un bărbat pe care să îl poată iubi, nu poate fi găsit şi nu îi vrea pe cei cu care are o şansă să se căsătorească. Desigur, Polcia o s-o depăşească [se mărita prima]. Dacă are o avere, ar risca-o. Dar dacă nu are sănătate?...

Căldura e teribilă...Totul e ars pe câmp şi dispar sub ochii noştri... Astăzi am decis că nunta Polciei va fi la sfârşitul lui August, dar nu ştiu cum o să facem cu tatăl tău pentru că mereu spune „Dacă ceva lipseşte, ne

descurcăm şi fără". Nu ne descurcăm, pentru că trebuie să fie [un festin frumos şi o rochie de mireasă] şi anul acesta e foarte greu pentru noi şi foarte secetos. Ultimul a fost cu apa, acesta e cu căldura...Şi trebuie să cumpăr multe, din moment ce am promis că nunta este la sfârşitul lui August. Aşa că dacă poţi, trimite-mi câţiva dolari. Dar dacă nu ai , nu îmi trimite, pentru că noi suntem acasă, iar tu nu...

Mama ta iubitoare

172. Februarie 10, 1907

Dragă frate: cele 50 de ruble pe care le-ai trimis le-am primit, dar nu sunt 100. Dragă frate, am fost peste tot [la fetele din vecinătate], dar nu găsesc pe nimeni potrivit. Probabil o să vin la tine în primăvară. ..Acum vreau să mă însor cu Andzia, fiica lui Mlodziejewski; o ştii. Azi i-am trimis un peţitor şi o să mă duc şi eu peste câteva zile. M-a mulţumit şi mama e mulţumită de ea, dar familia noastră din Dobrzykow nu au plăcut-o. Dar şti că Mlodziejewski va da 6 ipoteci lui Zych şi 12 lui Anduzia. Dar se spune că nu o să o lase să se mărite până nu îşi termină construcţiile la fermă. Aşa că o să vorbesc cu el;dacă e dispus să o mărite în toamnă, atunci o să aştept, dar dacă spune 2 ani, atunci o să vin la tine. Dacă îi lasă aceste 12 ipoteci, atunci mă însor şi o aştept până în toamnă sau până la carnaval. O ştii foarte bine, aşa că spune-mi ce crezi despre ea şi despre toate acestea...Am fost în carnaval la o nuntă în casa lui Bialeckis, dar nunta nu a fost prea frumoasă. Fiică lui s-a măritat cu Jozef Klosinski. Am cunoscut-o pe Andzia la nuntă, pentru că nu o ştiam... În privinţa măcinatului, am mereu de muncă, uneori chiar şi 40 de butoaie stau în rezervă...

Fratele tău,
Stanislaw Markiewicz

173. Februarie 24, 1907

Dragă frate:.. O mulţime de oameni pleacă de aici în America. Uliczny din Wincentowo- îl ştii- vrea să-şi trimită băiatul, dar te întreabă cum e acolo. Băiatul vrea să plece chiar acum, dar tatăl său l-a oprit şi nu o să-l lase să plece până nu vine scrisoarea de la tine.

Dragă frate, o să mă însor sigur, dar nu până în toamna, cu Andzia, cum ţi-am scris în ultima scrisoare...

I-am dat banii Peciei înapoi, dar nu şi dobânda..

Fermierii din Zazdzierz au spus că trebuia să le trimiţi 15 ruble pentru un festin pentru ei, dar să nu o faci...

Stanislaw Markiewicz

174. Iunie 4, 1907

[dupa scrisoarea mamei din aceasta dată]

Am părăsit-o pe fata din Dobrzykow şi mă duc la Gostynno, în casa doamnei şi domnului Bukowski, la Mania. O ştii de când ai fost chemat la mobilizare cu Goszewski. Vorbesc despre tine şi te salută. Sunt favorabili pentru mine, dar nu ştiu cum o să iasă. Nunta noastră nu se va sărbatori până în toamnă. Pentru că o ştii, scrie-mi despre ea. Am fost mulţumit de Mania. Dacă se ţin de cuvânt, atunci în sfârşit o să mă însor şi eu. Să îmi scrii o scrisoare în aşa fel încât să pot să le-o citesc şi lor, şi pe o foaie separată puţin despre Mania. Ştii tu cum să faci. Culturile sunt medii.

Mania are idei naţionaliste ca şi mine şi cu toate acestea, mă mulţumeşte. Şi cât de frumos cântă la acordeon! O dată la 2 săptămâni, duminica, îmi cântă şi aşa ne petrecem frumos timpul împreună în Gostynno...

Fratele tău,

Stanislaw Markiewicz

175. Septembrie 13, 1910

Dragă frate: Când o să se îmbunătăţească condiţiile în America, spune-mi; atunci o să vin şi eu. Aici nu îmi iese nimic. Am început să merg în Radziwie la o fată, dar nu ştiu nimic sigur, pentru că nici unul dintre noi nu reuşeşte să se căsătorească şi ce poate fi făcut?

Ignac a venit în primăvară din armată şi s-a însurat cu Andzia, iar eu nu am putut. Intenţionez să îţi scriu să îmi trimiţi un bilet de vapor, dar mai astept puţin. Când o să văd că nu o să reuşesc să mă însor la

Radziwie, atunci o să îţi scriu să îmi trimiţi imediat un bilet şi o să muncesc pentru el.

Stanislaw Markiewicz

176. Octombrie 23, 1910

Dragă frate:... nu ştiu ce să fac pentru că dacă aş fi la fel de sănătos ca înainte, ţi-aş fi cerut un bilet şi aş fi deja colo, dar îmi e teamă cu acest reumatism. Am stat 3 săptămâni în pat. Acum sunt puţin mai bine. Am fost la doctor. O să trebuiască să merg de mai multe ori, dar tata nu vrea să îmi dea bani. Mă ceartă mai rău decât pe tine, dar nu şi pe ceilalţi copii, doar pe mine. Mă alungă pur şi simplu. De când am venit în armată umblu în aceleaşi haine. Acum vine iarna şi eu nu am haine suficient de călduroase, ţinând cont de reumatismul meu. Tata a spus deja că nu o să-mi cumpere şi mă trimite la fabrică să muncesc pentru o blană de oaie, chiar dacă sunt bolnav. Adesea trebuie să merg în oraş dupa bunuri. Ştii că nominal deţin micul magazin din Wincentowo, deşi merge prost, pentru că iau acasă fără să plătească şi tot ce economisim o să ajungă în animale. Anul trecut am băgat 60 de ruble în afacere, acum 120. Dar nu pot să iau nimic din asta. Când am cumpărat o şapcă, tata a spus tuturor că aş fi în stare să vând tot ce e în magazin pentru nevoile mele. În fiecare săptămână vând bunuri de 40 de ruble. Elzbietka se ocupa mai mult acum de magazin. De îndată ce îmi revin, o să mă revolt. O să iau banii din magazin, îi dau tatei datoria şi plec în America, pentru că m-am săturat de viaţa cu tata.[187]Dacă îmi trimiţi un bilet o să muncesc bucuros pentru el...

Acasă nu e atât de rău. Sunt 600 de ruble, am dat 100 de ruble pe un cal, o şaretă de 40 şi i-am dat 100 lui Franus. Într-adevăr, lui trebuie să

[187] Scrisoarea arată o lipsă totală de înţelegere dintre generaţia tânără şi cea mai în vârstă. Tatăl nu este egoist; pur şi simplu nu întelege interesele personale ale fiului ca fiind separate faţă de cele de familie. Fiul şi-a pierdut vechile sentimente ale solidarităţii de familie.Totuşi, tatăl merge prea departe cu această atitudine de grup, pentru că această atitudine este legată de o tendinţă puternică de a-şi face familia să avanseze. Această tiranie e greu de suportat pentru că el percepe progresul statutului social în modul tradiţional popular şi nu întelege noile condiţii economice şi sociale în care trebuie să trăiască copiii lui , că au nevoie de mai multă independenţă decât aveau nevoie acum 40 de ani, într-o comunitate populară închisă şi izolată.

îi dăm mai mult, pentru că a cumpărat 6 ipoteci în Tokary...la 275 de ruble fiecare, fără clădiri. Ea trăieşte cum poate, iar el e căpitan de vas. Face 40 de ruble pe săptămână în timpul verii şi încă nu ştim cât face iarna. Elzbietka are un peţitor. Îl ştii pe Stasiek...Fratele soţiei lui îi face curte Elzbietkei. E măcelar în Lubien; au un magazin de carne. Au fost duminică aici. Acum intenţionează să vină şi săptămâna viitoare ca să ne cumpere porcii. Avem 4 care fac 120 de ruble...O să merg în Lubien să văd ce reputaţie are. Are două surori. Vor să mă însor cu una din ele. Sunt doi fraţi; unul dintre ei e în America. Părinţii lor au murit. Numele lor e Topolski. Deja ne ştim pentru că surorile lui au fost la noi acasă. Cea mare e o fată frumoasă, dar nu are bani. Când îmi revin, o să încerc, dar azi o să îi scriu o scrisoare domnişoarei Plebanek din Jaroslaw, să îi cer mâna. Dacă nu reuşesc, o să încerc în Lubien, dar dacă nici aici nu reuşesc, atunci o să îţi scriu: „Trimite-mi bilet sau bani...”

Stanislaw Markiewicz

177. Decembrie 31, 1912

Dragă frate: Trebuie să mă ajuţi pentru că trebuie să plec de acasă, pentru că ştii şi tu ce e la noi în ţară. Răspunsul tău mă poate găsi acasă sau nu . Tata nu îmi dă bani de drum, aşa că trebuie să împrumut de la cineva. Asta e o ruşine într-adevăr. Tata, care are 600 de ruble acasă şi încă 400 daţi împrumut, spune că nu îmi dă bani de drum. Aşa că te implor, scrie-i tatăi să îmi dea din banii tăi şi o să ţi-i dau înapoi când ajung la tine. Dacă nu, o să fiu obligat să iau bani de la străini, dar trebuie să plec...Dacă situaţia nu e prea presantă, o să aştept scrisoarea ta şi dacă da, atunci o să iau bani de la oricine. Aşa că scrie-i tatei să îmi dea bani sau să-mi plătească datoria...În privinţa căsătoriei, am acum o oportunitate, dar din cauza situaţiei nu ştiu ce să fac şi probabil nu o să mă căsătoresc...[188]

[188] Căutarea baiatului a durat mai mult decât de obicei. Nu durează atât pentru că nu găseşte o fată potrivită, ci îl refuză părinţii fetelor. Motivul probabil nu e personalitatea lui, cât combinaţiile economice. Stanislaw, acţionând în armonie cu tatăl său , probabil cere o zestre prea mare, în timp ce el nu are o avere corespunzătoare. Chiar dacă tatăl i-ar da ferma, ar fi imposibil să-şi plătească fraţii şi surorile fără a pune ferma ipotecă , numai dacă ar avea o zestre imensă de la o fată. Aşa că ar vrea să se aşeze la ferma viitoarei soţii. În acest caz, personalitatea lui începe să joace un rol. Dacă un fermier acceptă să

Stanislaw Markiewicz

178. Mai 4, 1908

Dragă Wacio: te informez că mi-ai rănit inima atât de mult cu aceste cuvinte, încât nu am ştiut cum să reacţionez[probabil despre intenţia lui de a sta în America].Nu m-am gândit că o să ne scri cuvinte atât de triste. Aşa că te rog să ne alini în cea de-a doua scrisoare. Ne-ai întrebat cum a fost la carnaval. Destul de bine, doar că ne-am mâhnit pentru tine... Acum scrie-ne cum merge cu munca şi când o să te întorci...

Sora ta iubitoare,

Elzbieta M.

179. Noiembrie 4, 1909

Dragă Wacek: Am primit fotografia ta şi ne bucurăm. Îţi mulţumim şi ne bucurăm că eşti sănătos şi arăţi bine. Ai întrebat despre trandafir. Creşte frumos; a înflorit de 2 ori în vară. Niciun pom pe care l-ai plantat nu a făcut fructe. Ai cerut o frunză de la trandafir, o să-ti trimit. A mai făcut un lăstar. Nu ştiu dacă să îl tai sau să îl las până vii tu; scrie-mi. În privinţa prunilor, mai spune-mi o dată...aşa o să fac.

Nucul nu creşte prea bine, în timp ce cireşii cresc bine. Îţi mulţumesc din suflet pentru cele 10 ruble...În privinţa lui Stanislaw, convinge-l să nu o părăsească pe fata asta din Gostynno pentru că e o partidă favorabilă , dar el nu prea o vrea, ci ar vrea să vină la tine. Aşa că scrie-i şi împiedică-l. Lasă-l să se însoare; cred că e timpul să terminăm cu asta. Astăzi am avut timp şi ţi-am scris, pentru că atunci când mama ţi-a scris eu eram cu Pecia şi m-am întristat că nu am putut să îţi scriu câteva cuvinte. În privinţa lui Teosia, nu se aud veşti rele. Trăieşte modest după călătorii. Bunica e sănătoasă. Scrie-ne dacă preşedintele a fost ales. Mă întristez când mă gândesc că nu o să ne vedem atât de mult timp, dar dacă îţi e dor de noi, vino acasă..

---

dea ferma ginerelui său, vrea ca acesta să fie puternic, sănătos, muncitor, în timp ce Stanislaw este exact contrariul.

Sora ta iubitoare,

Elzbieta Markiewicz

180. Data nedeterminată

Dragă Wacio: Am primit scrisoarea pentru care îţi mulţumesc mult, sunt sănătoasă şi îţi doresc şi ţie la fel. Nu m-am măritat şi sunt bucuroasă că nu m-am măritat cu el[Topolski] şi prietenii şi cunoştinţele mă aprobă. Îţi mulţumesc pentru aceste sfaturi bune. Aş vrea să te rog să îmi spui cine ţi-a spus atâtea lucruri despre el. Pot spune că are un caracter rău; tocmai de aceea nu m-am măritat cu el. Acum nu ştiu; dacă întâlnesc pe cineva potrivit, o să mă mărit, dar dacă nu, o să mai stau aşa ceva timp. Muncesc la fel ca înainte, am doua fete pe care le învăţ şi Zosia. Cos, fac broderii şi aşa trece timpul...

Elzbieta Markiewicz

181. Martie 26, 1913

Dragă Wacio: Te implor, dacă tu crezi că e mai bine pentru mine, trimite-mi un bilet pentru vas. În loc să plăteşti chirie şi întreţinere, m-ai avea pe mine ca menajeră şi aş putea să câştig pentru mine în orele libere.Aşa că scrie-mi ce crezi despre mine, pentru că în mai nişte cunoştinţe o să plece în America şi aş putea să merg cu ei...

Elzbieta Markiewicz

182. Martie 30, 1913

Dragi fraţi: Am primit scrisorile voastre...V-am scris o scrisoare şi acum vă scriu aceasta carte poştală....Vă implor, trimiteţi-mi biletul. Vindem magazinul lui Kiszkowski aşa că nu mai am ce să fac acasă ca să vă spun adevărul. Am petrecut 25 de ani aici! Sper că e destul. Dacă nu îmi trimiteţi bilet, o să iau bani...

Elzbieta Markiewicz

183. Data nedeterminată

Dragă Wacio: Ne-ai scris să o împrumutăm pe Pecia. Îţi spun sincer, ca fratelui, că şi dacă i-am da ferma cu toate animalele tot n-ar fi de ajuns pentru ea; chiar dacă am munci pentru ea de dimineaţa până seara , tot nu ar fi destul, pentru că ea le vrea pe toate. I-am spus că tu ne-ai ordonat să îi dăm bani, dar că va trebui să scrie o nota. Ea e atât de iraţională încât s-a simţit foarte ofensată şi a spus că preferă să ia de la străini. E adevărat că Franus nu e sigur pe trai şi în caz că moare ştii ce ar spune. Ea s-a schimbat mult. Îl ai pe Stas acolo. Întreabă-l. Deşi e urât când membrii se vorbesc între ei, trebuie să o facem. Nu scriu minciuni; eşti fratele meu şi ea e sora mea, dar ea e o femeie fără caracter...

Dragă Stasio, îţi mulţumim că i-ai trimis bani pentru haină lui Alfons. E adevărat că banii sunt necesari, în timp ce mama economiseşte mult...Dar ea face totul de dragul nostru...

Sora ta iubitoare,

Elzbieta Markiewicz

Franus a avut o mărire de salariu, dar nu suficient. Când arunci ceva pe această apă curgătoare [cheltuielile lui Pecia], pluteşte şi se duce imediat.

Mama ta

184. Ianuarie 14, 1914

Dragă frate: ....Am măcinat destul, pentru că moara din Swiecka a ars. Ar putea să fie mai mult, dar ştii cum macină tata...Muncim cât de mult putem, dar tata tună şi fulgeră în fiecare zi, dupa cum şti. Dar ce se poate face? Trebuie să suportăm, pentru că e imposibil să scurtăm viaţa sau să mergem în sens contrar [sic?] Ai întrebat câţi bani sunt în total. [enumeră suma din bancă, etc.] Maksym încă nu a dat banii înapoi; a spus că sunt pentru construirea bisericii.Probabil că o să fim obligaţi să facem o plângere .Wincenty Przanowski s-a spânzurat. Aşa e întreaga specie Przanowski. Wladyslaw Markiewicz s-a căsătorit. Polcia trebuia să se mărite cu acel „cham” [Ham, persoană biblică= bandit], dar merge prost. În privinţa mea, nu am ce să îţi scriu. Drumul vieţii mele e plin de

spini...Omul cu care aş putea să mă mărit şi chiar , dacă e necesar, să îmi mănânc pâinea cu sudoarea de pe frunte , nu se grăbeşte să mă ia de soţie, în timp ce acela la care nu merită să mă uit sunt grămadă. Caracterul meu e în aşa fel încât decât să mă mărit şi să sufăr, mai bine rămân nemăritată. Toată viaţa am fost prada ghinionului şi aşa îmi petrec eu viaţa.[189]

Elzbieta Markiewicz

185. iunie 28, 1912

Dragă frate:.. Elzbietka se va mărita în toamnă şi eu sper să fac la fel la carnaval, pentru că deşi mai am timp, m-am săturat de muncă, pentru că am muncit onest. Te implor, dragă Wacio, nu fii supărat şi trimite-mi bani pentru un ceas...

Apolonia {Polcia} Markiewicz

186. Fără dată

Dragă Wacio: Îţi mulţmesc din suflet pentru cartea poştală şi că nu ai uitat de mine. M-ai întrebat dacă am un peţitor sau nu , da, am câţiva. Cel pe care l-am vrut, nu m-au lăsat şi cel pe care nu-l vreau, mă obligă să mă căsătoresc cu el. Dar nu o să mă mărit cu altcineva în afară de un fermier din sat[190] şi acum am 2 din Wincentowo. Nu ştiu dacă mă vor lăsa să mă mărit cu unul dintre ei, dar dacă nu mă lasă acum să mă mărit cu cine vreau, nu mă mai mărit deloc, ci intenţionez să plec în America într-un an...

Apolonia Markiewicz

187. Aprilie 14, 1914

Dragi fraţi: vă scriu pentru prima dată câteva cuvinte ...Ai scris, Stasiek, despre Elzbietka. Aşa că te implor, uită...Am intrat în cercul agricol. Acum organizează o călătorie în Kalisz, ca să vizităm fermele din

[189] Diferenţa dintre Elzbieta şi Polcia este din naştere, dar probabil a fost adâncită de instruire şi de faptul că Elzbieta a avut un anturaj mai bun pentru că a muncit şi în afara casei. Problema e importantă într-un mod general. În ce măsură poate instruirea să producă diferenţe de clasă? Se poate nota că în Polonia e mai eficientă în sensul acesta decât oriunde altundeva. Independent de orice altceva, unde instruirea e apreciată, ea creează distincţia de clasă încă de la naştere.

[190]

satul Zachowo. Satul acesta e primul din Polonia, nu doar pentru că ţăranii au lucrurile în ordine pe câmp şi acasă, dar au chiar şi telefoane în sate şi lumină în case şi grajduri. Aşa că vreau şi eu să merg să văd. Acum 10 ani era un sat cu hoţi de primă mână. Călătoria va costa 10 ruble; plecarea la sfârşitul lui mai...

Alfons Markiewicz

188. Decembrie 2, 1912

Cred că nu ţi-am mai scris, dragă Stas. Înainte de Crăciun o să îţi scriu, pentru că numai Dumnezeu ştie dacă o să ne mai vedem vreodată. Mai ţii minte ce am vorbit noi în dreptul morii de la Dobrzykow? O Doamne! Mereu ţin moara în minte, pentru că e ca proprietatea de familie.[191]Credeam că Maks o să se gândească la asta, dar nu mă pot baza pe el. Dacă te gândeşti la asta, pune bani deoparte şi trimite-i. O să îi punem la bancă şi poate că Dumnezeu ne va ajuta să o construim. Acolo, lângă biserică, e un loc deosebit pe care nu îl mai găseşti în toată provincia. Noul preot a închis taverna. Lis din Gorki a cumpărat-o de la Kowalska. Au înfiinţat un magazin în clădirea de piatră a lui Plebanek, dar o să îl mute aici, unde era taverna...[192]

Tatăl tău,

Jan Markiewicz

Dragă frate: Te anunţ că treierăm. Când terminăm o să merg la şcoală, dar nu avem bani. Acum îţi spun că Maciek J. L-a bătut pe Ziolek [soţul bunicii]. Nu rău, dar trebuie să plătească 30 de ruble şi să facă 2 săptămâni de puşcărie...

Ignacy Markiewicz

189. Aprilie 20, 1912

Dragii mei fraţi Maks şi Stas: [scrisori trimise şi primite]. O să vă descriu starea de sănătate a bunicii. După Crăciun, mâna dreaptă şi piciorul au început să se umfle...apoi mâna stângă şi piciorul...dar bunica

[191] Ojcowizna, proprietate de familie lăsată din tată în fiu; mai ales dacă e ţinută câteva generaţii în familie. Din punct de vedere moral e mai importantă decât cea agonisită individual.

[192] Această scrisoare îl caracterizează perfect pe bătrân şi e singura pe care a scris-o fiului său.

tot merge. E atât de certăreaţă ....Iar Ziolkowski [soţul ei] o mai abuzează din când în când: „De ce se plânge?" Dacă nu e rezonabil şi dacă nu încetează o să îl potolim.[193]Nu ştiu ce să spun, dragi fraţi, dar probabil că faptul că membrele bunicii s-au umflat e semn de moarte. Ostrowski tâmplarul s-a umflat înainte să moară.

Cichocki, tatăl lui Tomasz, s-au umflat şi el înainte să moară. Ştiai că Switkoszanka a murit la 8 săptămâni după ce s-a măritat? ...Dragă Maks...mi-ai cerut să iau adresa lui Jadzia Laczanka. Evident că nu am putut să fac rost de ea decât dacă îl întrebăm pe bunul ei tată şi mi-a dat-o. Te rog Maks, spune-mi despre şcoala ta, dacă deja înveţi în ea sau când o să începi să înveţi. Soţul lui Nejman Felka a fost la noi acasă în duminica de după Paşte. Preţuieşte felul în care ai scris scrisorile. Spune că e evident că ai avansat. Ceva e foarte diferit faţă de înainte. Trimite-ne forma unei note şi condiţia cu care vrei să ne trimiţi cele 1.000 de ruble...

Fratele tău,

Wiktor Markiewicz

Maks, mama te imploră să îl fereşti pe Stas de jocurile de cărţi şi desfrâu..

190. August 2, 1912

Dragă frate Maks: ...Te rog să mă ierţi că ţi-am trimis abia acum certificatul de la scoală, pentru că am văzut din ultima carte poştală că ai mare nevoie de el. Cred că ai nevoie de el ca să îl arăţi la scoală acolo, nu e aşa? Dar nu ştiu, dragă frate, cum îl vei prezenta, pentru că e îngrozitor de murdar; nu îţi vine să pui mâna pe el. Să nu te gândeşti că aşa am avut grijă de el. Aşa l-am luat de la acel porc rus[194] [relatează în 3 pagini cum a învitat un poştas rus la vânătoare, cum l-a tratat şi l-a îmbătat şi cum a sperat să îi dea permisiunea să păstreze o armă, pentru că acele permisii se obţin foarte greu].

[193] Bunica s-a măritat cu acesta la o vârsta la care nu ar mai fi trebuit să se mărite. El nu poate fi asimilat în familie, iar ea s-a înstrăinat, dar tot este membră a familiei. Ar trebui să se retragă şi să lase proprietatea să fie gestionată de familie, dar mariajul ei a împiedicat asta pentru că Ziolkowski nu are proprietate şi nu poate cere ajutor de la copiii soţiei.

[194] Fie profesor sau vreun oficial la care Maks a aplicat înainte, lăsând certificatul acolo.

Sunt într-o poziţie critică anul acesta. Livada nu e roditoare aşa că nu pot să fac bani. Rezerva de anul trecut am cheltuit-o pe diferite, cum ar fi haine, pantofi, etc. O Doamne! Cât de nefericit sunt că tatăl nostru e indiferent când vine vorba de ceva de cumpărat şi mai ales dacă ştie că avem o rublă în buzunar nu ne cumpără nimic şi aşa scoate de la tine şi ultimul grosz...Dragii mei fraţi Maks şi Stas, nu mă îndoiesc că mă iubiţi sincer, ca fraţi şi că după această scrisoare o să îmi trimiteţi bani pentru o armă frumoasă. Scuzaţi-mă şi nu fiţi nervoşi. E doar o glumă...

Wiktor Markiewicz

191. August 2, 1912

Dragă Stas: am primit hârtiile pentru care îţi mulţumesc mult. La întrebările tale continue despre cai îţi spun că am vândut toţi caii, cu excepţia iepei mele castanii şi tata a cumpărat o iapă neagră. Tata e foarte mulţumit de iapă şi intenţionează să o vândă pe a mea, pentru că nu se înţeleg; cea castanie e mai înceată şi mai mică. Tata a luat 300 de ruble pe 3 cai şi a dat 220 pe unul. Iapa pe care a luat-o are 2 ani şi jumătate. Îţi spun, dragă Stas, că ai trimis 100 de ruble pe adresa tatei probabil ai crezut că totul e aranjat. Nici pe departe, pentru că tata încă nu i-a dat banii bunicii şi nici nu se gândeşte să o facă. Când l-am întrebat, de ce nu îi dă banii bunicii, mi-a răspuns:" Bunica nu are nevoie de ei;; nu are destule?" ce spui de asta? Chiar şi bunica mi-a spus odată că e ciudat că nu ai trimis banii de atâta timp. Probabil bunica s-a gândit că au fost trimişi , dar nu are cine să îi aducă. În privinţa banilor pe care vrea Maks să îi trimită, e foarte bine că tata trebuie să trimită nota prima dată. Scuză-mă, dragă frate, că nu am scris cu grija; mâna mea e tare obosită de la coasă. Termin şi mă pun în pat să dorm, pentru că mâine mă aşteaptă munca...

Wiktor

192. Decembrie 2, 1912

Dragă frate Stas: [mulţumiri pentru banii trimişi]. Mai departe te informez că am rezolvat cu bunica. Îţi mulţumeste din suflet şi îţi urează toate cele bune. [o pagină despre permis de port-armă, pe care nu îl are

încă]. Te informez că mama se plânge de dureri în braţul drept şi nu poate să doarmă. Dar nu te mâhni, poate că Domnul îi va permite să se vindece încet...Michal e în armată, că şi înainte. În ultima lui scrisoare ne-a spus că încearcă să intre în serviciul unui ofiţer. Ce stupid! Vrea să fie desemnat să şteargă dosul moscoviţilor! Nu răspund nimic la asta.[195] În continuare a scris că dacă nu îl pun pe această funcţie, va încerca să intre în spital [asistent]. După cum vezi, nu se chinui deloc să vină acasă [fiind declarat nepotrivit]. Sfatul meu s-a pierdut. Fiul lui Cieslak s-a întors acum 3 luni. A spus că l-au traumatizat şi că au încercat să îl sperie , dar nu şi-a schimbat comportamentul până nu i-au dat drumul să plece. [probabil s-a prefăcut sau a exagerat vreo boală]. Vezi, asta înseamnă să fii bărbat. [căsătorii; vreme; culturi; muncă; urări de Crăciun].

Wiktor Markiewicz

Îţi mulţumesc pentru poezia „La răscruce" [probabil copiată dintr-o carte] şi te rog să îmi mai trimiţi.

193. Februarie 15, 1913

Dragi fraţi Maks şi Stas: ...De 3 ori am început să vă scriu scrisori, dar nu v-am trimis niciuna, pentru că nu am vrut să vă îndurerez cu ele, spunându-vă că mama e bolnavă, la fel şi micuţa noastră soră Weronika, căreia i-am dat mai puţînă atenţie la început. Am aşteptat ca mama să se facă bine şi Dumnezeu i-a dat sănătate, aşa că am început să vă scriu. Dar ce păcat! Din slăbiciunea micuţei noastre surori s-a dezvoltat o boală mult mai puternică.

L-am chemat pe doctorul Grzybowski. Ne-a spus că i s-au inflamat plămânii şi nu sunt speranţe că se va recupera. A făcut tot ce a putut pentru draga noastră soră, dar în zadar, pentru că boala mortală se răspândea. Pe 31 ianuarie, dimineaţa, l-am rugat pe preotul din Dobrzykow să vină cu Iisus Hristos. A binecuvântat-o pe Weronika, era conştientă. A doua zi, pe 1 februarie, şi-a pierdut conştiinţa. O Doamne, ce bine că preotul cu Iisus Hristos au venit la timp! A avut febră foarte mare până pe 3 februarie. Apoi şi-a revenit, era conştientă, a vrut să se

[195] Concepţia că serviciu personal e umilitor nu o întâlnim printre ţăranii ruşi (această funcţie e dezirabilă în armată) şi nu o întâlnim printre servitorii polonezi la moşii. Printre fermieri e frecventă şi printre nobilimea ţărănească e aproape universală. Situaţia este clar agravată în acest caz deoarece bărbatul pe care Michal îl va servi este rus.

ridice din pat spunând: „Mamă, eu mă ridic, mă îmbrac şi mă plimb puţin, pentru că m-am săturat să stau în pat". O Doamne, cine îşi poate imagina bucuria noastră când am văzut că îşi revine! Dar bucuria noastră nu a durat mult, până pe la 8 seara. Apoi şi-a pierdut din nou conştiinţa. Striga cu disperare „Maks! Stas! Portul Indiana!" [unde erau ambii fraţi] a, apoi din nou „Michalek! „, aşa şi-a strigat toate rudele şi cunoştinţele . Dragi fraţi, nu ne aşteptam ca înainte de moarte Weronika să vrea să ne vadă pe toţi.[196] La 11 dimineaţa a încetat să ne mai strige, doar din când în când ne spunea să îi dăm siropul prescris de doctor. După miezul nopţii, pe 4 februarie, 1913, şi-a sfârşit viaşa calm, ca şi cum cineva ar fi stins o lumânare, cu noi toţi de faţă. Trupul surioarei noastre a fost transferat la biserică pe 5 februarie, la 10 dimineaţa şi îngropat în aceeaşi zi , după sfânta liturghie. Menţionez, dragi fraţi, că la înmormântare a fost extrem de multă lume. Şi vă întreb, aţi primit scrisorile îndoliate care anunţau moartea Weronikăi? Aţi avut vreo presimţire sumbră? Pentru că am auzit un răgnet înfiorător, dar prin iunie. V-am scris atunci despre asta...[197]

Wiktor Markiewicz

Dragă Stas, îţi mulţumesc pentru banii pe care mi i-ai dat după Crăciun şi te implor ai grijă de tine, nu juca cărţi şi să nu îţi risipeşti banii pe care i-ai câştigat prin muncă. Te rog frumos în numele lui Dumnezeu. Sunt nespus de necăjită după preaiubita noastră Weronika...

Mama voastră

194. Aprilie 8, 1913

Dragă frate Stas : [zvonuri că porneşte războiul; cheltuieli; condiţii de muncă la fermă]. M-ai întrebat, dragă Stat, despre permisul de port-armă. Prima dată spun că holera să îi sugrume pe moscoviţi cu legile lor şi

[196] Sentimentul familial este mereu manifestat la ţărani înainte de moarte. Moartea nu este decât o chestiune individuală , la fel ca naşterea sau căsătoria. În cazul acesta, nu ştim ce vârstă avea fata şi avem senzaţia că fratele a relatat ceea ce ar fi vrut să se întâmple şi ce ar fi mai uşor de suportat pentru rudele plecate.

[197] Aşteptarea semnelor care prevestesc moartea este o rămăşiţă a vechiului sistem naturalist religios. Introducere: Atitudini religioase şi magice.

cu magazinul lor. Dupa cum ştii, holera unui funcţionar rus a scris lucruri rele despre mine , că în 1905-1906 am fost interesat de chestiuni politice. Dar nu au nici o dovadă. Opas s-a enervat pe noi că nu ne-am pus primari şi a dat o astfel de declaraţie împotriva mea. Dar eu am dovezi că nu e aşa...Acum întreaga afacere e dusă la Ministerul de Interne...Apoi cazul va fi judecat în Senat...Dacă e aşa, o să scriem o plângere la împărat şi o să îl rog pe Maks să o trimită din America, în numele meu.[198]

Bunica se vaită, dar merge...Trăim în înţelegere cu Ziolek. Sora lui Ziolek a venit la bunica ca să stea cu ea. Bunica e furioasă, pentru că pânp acum s-a văitat singură şi acum o să se vaite amândouă. E foarte fragilă sora lui Ziolek.

Am fost cu treabă în Gostinyn şi am cunoscut fetele de acolo. Sunt drăguţe şi bogate. Dacă nu îmi merge bine cu Kowalczyks, atunci o să încerc să intru în graţiile uneia de aici.

Wiktor

195. Aprilie25, 1913

Stat! Ne bucurăm că eşti atât de interesat de toate[veşti despre prieteni, animale, culturi, vreme]. Frybra a construit o moară,dar nu are ce să macine. La noi la moară e mai mult. Frybra e furioasă; hoinăreşte şi învită fermieri.[199]Opas a devenit consilier , iar Miackowski e un primar bun ...Parohia din Dobrzykow mai are un preot, unul tânăr şi activ. Îi displace lichiorul şi beţivii; îi urăşte. Doamna Kowalska e fericită că a vândut taverna, iar noul proprietar îşi smulge părul din cap. Ţăranii stau departe de tavernă şi cine se apropie se uită la biserică şi se întoarce din drum, pentru că aude cum răsună puternic vocea preotului :"Dacă Doamne fereşte te văd în tavernă o mare neplăcere se va abate asupra ta!" Când trece un ţăran pe lângă tavernă, doar se întoarce şi se uită la ea.

[198] Pentru a obţine orice fel de permisie guvernamentală, în Rusia e indispensabilă buna judecată politică şi credibilitatea şi să prezinţi un certificat eliberat de poliţie şi de *gendarmerie*.Certificatul poate fi refuzat şi fără un motiv anume, pe suspiciunea că individul are idei contrare ordinii existente, deşi poate nu a acţionat niciodată împotriva guvernului sau nu a vorbit împotriva lui.

[199] A invita clienţi e ceva ce face doar un evreu.

Michal e în Smolensk. Nu ştiu dacă va pleca din armată pentru că fizicianul este evident un escroc, iar Michal nu ştie să aibă grijă de el. Îl doare la fel de rău şi ei nu îl pot vindeca. Poate că îi vor da drumu. Să îl ajute Domnul!Michal regretă că nu a plecat în America, dar e prostesc pentru că altfel nu s-ar mai putea întoarce în ţară. (ai grijă cum îi scri lui Michal, ca să nu îl dai de gol, Doamne fereşte!). Cred că dacă Michal însistă o să îi dea drumul mai devreme. [poză; descrie munca la fermă]. Nu e nimic sigur cu domnişoara Kowalik, dar în scurt timp o să apară nişte rezultate. O să te ţin la curent. Domnişoara Swat încearcă acum să îmi facă pe plac. Dupa Kowalik, o pun pe domnişoara Swat pe listă...

Wiktor Markiewicz

196. Mai 24, 1913

Dragă frate Stas:...În ultima scrisoare ai spus că vrei să trimiţi pe adresa mea 700 de ruble pe care i-ai câştigat şi economisit. Mă bucur că ai economisit atât de mulţi bani şi din moment ce băncile americane nu sunt la fel de sigure ca cea comunală de aici, ar trebui să îi trimiţi acasă şi eu o să îi depun la bancă...[200]

Se zvoneşte că banii americani vor fi echivalaţi cu banii ruseşti (1 $=1 rublă). Dacă se întâmplă asta, mulţi o să îşi piardă jumătate din banii pe care îi au.[201] Astfel te sfătuiesc , dragă Stas, sincer, să îţi trimiţi banii acasă. Te asigur că nu o să îi pierd sau neglijez pentru că o să îi pun la bancă. În cazul în care am nevoie, o să îţi scriu o notă, pentru că dacă am noroc cu Kowalczyks din Czyzew, banii aceştia îmi vor fi de mare ajutor. O să fie necesar să le arăt măcar 2.000 acolo , aşa că dacă îţi trimiţi banii, o să fiu mai îndrăzneţ, pentru că nici un străin nu va şti că sunt bani împrumutaţi.Am spus cel puţin 2000 .Ar fi bine să arăt chiar mai mult , pentru că deşi ei nu au nevoie de bani , sunt alţi peţitori care au şi câte

[200] Neîncrederea în băncile americane e justificată , pentru că mulţi bancheri, majoritatea evrei, care operează printre imigranţii polonezi au dovedit că nu pot fi de încredere, în timp ce băncile comunale de economii sunt sub controlul imediat al comunei.

[201] Zvonuri de acest gen vin din diferite surse. Uneori vin dintr-un articol de ziar care nu a fost înţeles; uneori din povestea unui emigrant care s-a întors şi care nu înţelege condiţiile din străinătate şi nu poate distinge între ceea ce e posibil şi imposibil, concepe şi crede orice; uneori evreii răspândesc aceste informaţii intenţionat pentru a avea de profitat. Uneori este imposibil să determinăm sursa.

5.000.[202]Nu ştiu, dragă Stas, dacă eforturile mele o să-mi aducă fericirea sau o pierdere imensă. O Doamne! Te implor să mă ajuţi. [veşti despre livadă, culturi, muncă, căsătorii].

Wiktor

197. Fără dată

Dragul meu Stas: Mi-ai cerut părerea cu privire la căsătorie şi m-ai întrebat de Swatowna [fiica lui Swat]. Fratele meu, Stas, nu ştiu ce mă aşteaptă.

În legătură cu această fată, ştii că am încercat din greu să îi intru în graţii; am făcut atâtea alegeri dificile şi nu mi-au adus nimic. Ar fi trebuit să îmi iasă ceva de acolo din moment ce domnişoara Swatowna mi-a spus că l-a alungat pe Rudkowski pentru că mă iubea pe mine. Dar, în final, când mă aşteptam să terminăm afacerea, părinţii noştri au început să creadă că nu e bine, mai ales mama. Aşa că am renunţat şi nu m-am mai dus la ea. Cum or vorbi acolo de mine acum! Swatowna e încă fată. Nu ştiu cum se vor termina speranţele cu care mă amăgesc în legătura cu Kowalczyks. Dacă m-ar ajuta Dumnezeu, ar fi mai bine acolo. Asta e voinţa Domnului. Dar e greu pentru că sunt o mulţime de bărbaţi în jurul ei şi are mai multe variante. Am auzit că m-ar prefera pe mine, dar a fost o perioadă în care lucrurile au mers atât de prost încât mi-am spus în sinea mea că nu o să mai merg acolo. Am fost acolo de câteva ori şi nu am găsit-o. Este evident că s-a ascuns, dar nu s-a ascuns pentru că nu mă place, ci pentru că diverşi oameni au râs de ea că se lasă în graţiile mele.[203] Mai rău, am observat că familia ei a început să mă trateze cu

[202] Asta arată că zestrea adusă de un bărbat sau o femeie nu este pur economică. Fata este destul de bogată ca să ia şi un bărbat fără bani sau să nu îi pese de banii pe care îi are. Nu ar fi umilitor pentru un bărbat fără avere să se căsătorească cu o astfel de fată, din punctul lui de vedere, pentru că va munci. Nu ar fi umilitor nici pentru fată să se căsătorească cu un bărbat fără bani, dacă au aceeaşi educaţie. Dar având în vedere că la căsătorie bărbatul nu este un individ izolat, ci un membru al familiei şi averea are o importanţă mai mare pentru statutul social al familie decât pentru statutul social al individului, bărbatul ar trebui să aibă bani, pentru că e o dovadă că vine dintr-o familie bogată.

[203] Ţăranul este susceptibil la ridicul şi asta e suficient pentru a împiedica o căsătorie. O fată nu se va căsători cu un bărbat dacă i se pare că va fi ridiculizată. Motivele sunt variate. Cel mai frecvent e inferioritatea poziţiei sociale, ca în cazul lui Wikor. Ocupaţia

indiferenţă, mai ales mama ei. Această observaţie mi-a provocat durere; dar ce pot să fac? Am renunţat, deşi mi-a părut rău. Este evident că Kowalczyk nu a vrut să se despartă de mine în felul acesta pentru că mi-a înţeles dorinţa, a găsit o ocazie şi a venit la noi cu fratele Piotr.[204]A pretins că vine pentru o cu totul altă afacere, dar voia să vadă şi situaţia noastră. Am încercat să ne purtăm şi să îi tratăm cât de bine am putut şi se pare că i-am mulţumit şi acum când îi întâlnesc mă tratează astfel.

Am fost şi eu la ei în seara de 2 aprilie şi am strigat la ei ca şi cum eram în trecere. M-au primit destul de bine, iar domnişoara Mania a venit timidă şi ne-am salutat călduros. Cu toate acestea, am vorbit puţin cu ea pentru că unchiul ei era foarte distrat şi a încercat să mă facă să mă simt bine şi era şi cam târziu. Ţi-am descris succint călătoria mea.

Acum îţi menţionez că m-am întâlnit cu Bankowna. M-a întrebat de tine, când o să te întorci. Am minţit şi i-am spus că o să vii dupa Pentacost. Mi-a spus să te salut politicos şi te roagă să îi scri o scrisoare. Dacă vrei, scrie-i, dar minte-o frumos.[veşti despre nunţi şi morţi].

Despre Jan Ziolek [probabil băiatul soţului bunicii] nu ştim nimic. Încă nu a venit. Probabil s-a dus departe în America cu o desfrânată...

Wiktor Markiewicz

198. August 24, 1913

Dragul meu frate Maks:...Pe 14 august am fost în Warsaw şi le-am cerut editorilor de la Lud Polski să îţi trimită câteva copii ale ziarelor. Le-au trimis la Colegiul din Cambridge Spings, Pa Ai cerut Pan Tadeurz de Mickiewicz: ţi-am cumpărat întreaga colecţie...Ai scris o scrisoare favorabilă pentru mine familiei Kowalczyks...pierdere de timp şi hârtie...

---

e şi ea foarte importantă. Sunt meserii care fac imposibilă o căsătorie bună pentru un bărbat. Printre acestea sunt hingherii, sterilizarea vitelor şi a cailor, servitori în case de evrei şi ocupaţiile care au legătură cu afacerile evreilor. Sunt meserii care sunt ridiculizate, dar într-o măsura mai mică, cum ar fi croitor, cizmar, comerciant mărunt. O altă sursă este defectul fizic minor. Aşa este şi în cazul fetelor, nu doar al bărbaţilor, dar femeile au prea au multe posibilităţi de a munci şi sunt cel mai condamnate dacă sunt servitoare în case de evrei.

[204] Nu e bine să alungi un peţitor în grabă, pentru că cu cât are fata mai mulţi peţitori, cu atât îi creşte ei valoarea şi asta influenţează statutul social al familiei. Introducere: Căsătoria.

Wiktor Markiewicz

199. Poplacierz, aprilie 13, 1914

Dragă frate Stas: Când am fost în Grabie abia atunci a primit tata scrisoarea de la tine în care te plângi că nu ai veşti de la mine. În ultima mea scrisoare am povestit despre nunta care trebuia să fie şi a avut loc pe 18 februarie, la 12 după-amiaza.[205]Câteva zile mai târziu i-am trimis o scrisoare lui Maks şi mă aşteptam să te întâlneşti cu el...Totuşi, nu mă scuz, dar te rog, dragă frate, înţelege situaţia în care sunt, câte lucruri urgente sunt de făcut şi ele îmi iau tot timpul şi îmi fac probleme până ajungem la altar şi ne căsătorim.

Îţi vine să crezi câte probleme şi grabă trebuie pentru ceremonia de nunta? O, dragă frate şi acesta este doar începutul. Mă aşteaptă o întreagă serie de astfel de probleme şi lucruri de rezolvat. Nu o să le menţionez, pentru că sunt sigur că îţi poţi imagina; îţi descriu doar cu ce mă confrunt în momentul de faţă. Pe 28 martie, consiliul familial mi-a dat ferma şi am primit-o în judecătoria de la Gombin. Am primit doar 30 de ipoteci cu grânele de iarnă plantate , 15 loturi de cartofi şi o parte din hambar plin cu paie. Acum trebuie să ne apucăm de muncă, deşi nu avem nimic, nici cal, nici vacă, nici căruţă, nici funie. Acoperişul de pe clădiri, dragă Stas, sunt într-o stare deplorabilă, ca să spun aşa; când plouă, plouă în ele, plouă în hambar, în grajd, plouă peste tot. Gardurile de lângă casă sunt distruse şi nu sunt alte garduri în afară de cele de lângă casă. Oriunde te uiţi şi la orice te uiţi, trebuie să repari. Pe scurt, e cum le lasă chiriaşii. Şi trebuie cumpărate foarte multe lucruri, fie pentru fermă , fie pentru cultivarea pământului. E tatăl meu capabil să cumpre totul de la A la Z, în ciuda dorinţelor sale sincere? Tata mi-a demonstrat deja că are intenţii bune şi îi vor fi recunoscător până la moarte.[206]Puţinele mele economii s-

[205] Nu s-a însurat cu niciuna dintre fetele menţionate, ci cu o cunoştinţă nouă, o fată orfană. Zestrea fetei e foarte mare, 30 de ipoteci de pământ care fac în jur de 6000 de ruble.

[206] Este clară o schimbare de atitudine a tatălui faţă de fiu. Căsătoria fiului este o chestiune de familie şi nu este loc pentru cumpătare. Nunta trebuie să fie splendidă, datorită statutului familiei; fiul trebuie să fie ajutat să se stabilească pe ferma soţiei, pentru că e în interesul familiei ca el să devină un fermier prosper. Această investiţie de bani e productivă din punctul de vedere al familiei.

au dus la nuntă şi abia acum înţeleg cum este cu munca la fermă când nu ai nimic pregătit...Aşa că te rog să nu fii supărat pe mine că nu ţi-am scris.

În privinţa nunţii, vremea a fost superbă...Ceremonia a fost frumoasă, curtea bisericii a fost frumos aranjată cu flori şi lumini şi eu venit foarte mulţi oameni. Pe scurt,a fost impunătoare. Preotul din Radziwie a cerut 25 de ruble pentru nuntă, dar a fost frumos şi sunt mulţumit.

Nu am făcut un festin foarte mare; tata a plătit pentru tot pentru că aşa am căzut de acord [enumeră invitaţii, „doar prietenii apropiaţi şi rudele", în jur de 50 de persoane]. Invitaţii au fost amuzaţi şi serviţi foarte bine, aşa că au fost mulţumiţi. Nu am luat nici un ban de la ei...[207]

Acum îţi spun ce am la fermă pentru că m-am mutat. O grapă, un plug, o căruţă, totul nou, o vacă pe care mi-a dat-o tata. Bunica Antosiei i-a dat o vacă june cu viţel şi 10 pui. Micuţa mea bunicuţă nu mi-a dat nimic până acum, decât o roată mică de brânză şi nişte unt. Fie ca Domnul să o răsplătească pe bunica pentru ele.[208] Mama şi tata mă ajută cu ce pot. Poate că Domnul mă va ajuta pe viitor şi o să îi răsplătesc. Acum mă rog pentru ei, să fie sănătoşi şi să aibă viaţă lungă. Cu ajutorul Domnului o s-o ducem destul de bine aici. Am mulţi pruni şi cireşi, deci e posibil să îmi măresc livada, care e o sursă de venit pentru un fermier...Părinţii sunt mulţumiţi de nora lor şi de această căsătorie...

Închei repede această scrisoare, pentru că imediat ce pun stiloul jos trebuie să mă pregătesc să prind vaporul spre Grabie, să merg la dragii mei părinţi, să mă mai uit o dată vechile colţuri...

Wiktor M.

200. Grabie Polskie, iulie 5, 1914

Dragul meu Stasieczek[Stas]:...am venit cu treabă la părinţii noştri şi îţi scriu cu această ocazie...Se plâng aici, acasă, că e foarte mult de muncă şi nu are cine să îi ajute. Am aflat că şi tu munceşti din greu acolo

[207] Vechi obicei de a strânge bani pentru rochia de mireasă.
[208] Bunica, fiind la a doua căsătorie, şi-a pierdut sentimentele familiale şi nu se simte obligată să îl ajute pe Wiktor.

şi, în plus, ţi-ai pierdut sănătatea. Ei te roagă să vii acasă. Evident, dacă îţi merge rău, vino imediat; dacă îţi e bine, mai stai ceva timp.

O să trecem printr-un proces teribil cu preotul din Dobrzykow şi acei hoţi. Hoţii, hoţii! Acei hoşi şi preotul şi judecătorul sunt mână în mână. Fratele meu, ce lucruri se întâmplă aici!

Fratele tău,
Wiktor Markiewicz

201. Chicago de Sud, august 7, 1906

Dragă frate Waclaw [defapt e verişor]: Soarta a făcut ca amândoi să devenim pelerini în America. Aşa că mă simt ataşat de tine ca de un frate şi asta să fie demonstrat prin scrisorile pe care ţi le-am adresat, pentru că ţi-am luat adresa de acasă.[209] Îndrăznesc să spun că poate nu eşti interesat să iniţiezi o corespondenţă frecventă cu mine în America, dar este doar o supoziţie. Cum e în realitate o să vedem mai departe.

Aşa că te informez că am venit în America, în New York, pe 13 februarie şi apoi m-am dus la prietenii mei în New Kingston..acolo am lucrat până pe 26 mai. Am lucrat câte 8 ore pe zi într-o fabrică de sticlă . Munca nu era grea, dar era foarte cald. Făceam între 12,50 $ şi 14 $ pe săptămână; depindea de câtă sticlă puteam să facem.

Am plecat pentru că s-a închis fabrica...M-am dus în Chicago. Acolo am găsit cunoştinţe şi pe vărul meu Leonard Krol, fiul unchiului mamei, cu care trăiesc acum. De când în venit în Chicago de Sud, lucrez cu tâmplari polonezi câte 8 ore pe zi. Sunt plătit cu 35 c. pe oră. Şi normal, pentru că e vară, am foarte mult de muncă, dar în iarnă sigur nu va mai fii nimic. Atunci sper să mă duc la o fabrică...Pe 2 august am primit o scrisoare de acasă, favorabilă şi adresa ta. Aşa că vreau să ştiu de tine, ce faci, unde eşti şi cu cine locuieşti. Spune-mi cum îţi merge în general. ..Îţi trimit urări de fericire din suflet, sănătate şi succes, te îmbrăţişez şi te pup.

Fratele tău,

[209] Trezirea tipică şi dezinteresată a sentimentelor de familie. Nu e rezultatul singurătăţii, pentru că Maks mai trăieşte cu un verişor.

Maksymilian [Maks Markiewicz]

202. Martie 27, 1907

Dragă frate: Scrisoarea ta m-a mulţumit foarte mult, pentru că ai de muncă. Îmi aduc aminte de scrisoarea pe care mi-ai trimis-o vara trecută; mi-a fost milă de tine atunci când mi-ai spus că lucrezi într-o fabrică de sticlă pentru 1,50$ pe zi. Sfatul meu ar fi să te ţii de tâmplărie sau la fabrica de maşini, pentru că deşi plătesc mai bine în alte părţi, e mai sigur în fabrica de maşini În plus, dacă ştii să lucrezi cu maşini te angajezi oriunde în America. Şi eu intenţionez să merg într-o astfel de fabrică, pentru că am aproape de mine o fabrică mare de maşini unde lucrează mii de oameni. Din câte am auzit, e principala fabrică de maşini din America, se numeşte Pullman. De acolo ies cele mai splendide maşini. Uită-te atent şi sigur vei vedea maşini cu inscripţia Pullman.

Când vine Stasio, dacă nu e nimic bun de făcut pentru el unde eşti tu, lasă-l să vină la mine şi o să îl ajut cât de mult pot. Ştii că un om care abia a venit din ţara noastră găseşte cu greu ceva bun de muncă, pentru că nu cunoaşte obiceiurile americanilor şi nu ştie limba. Aşa că te avertizez, nu-l lăsa pe Stasio să fie capricios la început. Îl sfătuiesc să intre în tâmplărie...[210]

Maksymilian

[210] Problema muncii, predominantă în această scrisoare şi importantă în toate scrisorile polonezilor din America nu joacă un rol important în viaţa fermierului polonez. Munca lui, adică munca pentru alţii, este doar un mod adiţional de a câştiga bani, proprietatea este interesul său principal. În Polonia nu era speranţa unei avansări prin muncă. E privită ca un mijloc de a suplimenta o existenţă imposibilă sau precară şi e plătită foarte prost. În această privinţă, emigranţii din America, cu posibilităţi multiple şi o gamă relativ variată de şanse bune sau rele, iniţiază o revoluţie profundă în psihologia ţăranului, iar problema muncii devine o problemă centrală. Interesele muncitorului la oraş sunt adaugate ţăranului şi rezultatul este că muncitorul de origine populară diferă de muncitorul urban în două privinţe: (1) Nu are un interes în muncă în sine, dar o ia în considerare doar în funcţie de salariu; (2) nu vede munca sa ca un mijloc prin care să îşi organizeze viaţa pentru totdeauna, ci ca pe o stare provizorie, un mijloc de a dobândi proprietăţi, care este singura lui bază a unei organizări stabile a vieţii. Un loc de muncă bun, mai ales în America, nu este altceva pentru ţăran decât o şansă bună de care trebuie să profite, în timp ce pentru un om care are psihologia muncitorului şi o tendinţă de avansare, un loc bun de muncă va avea o finalitate în sine sau îl va pregăti pentru un loc de muncă şi mai bun. Din aceste fapte vin şi reproşurile muncitorului american faţă de imigrantul polonez, considerând că are un nivel de trai scăzut şi este avar.

203. Septembrie 5, 1907

Dragă frate:..Văd că nu ai primit ultima mea scrisoare...şi probabil crezi că te-am uitat. Dar te înşeli, dragă frate, pentru că nu întenţionez să uit niciodată pe nimeni, mai ales pe tine. În privina presupunerii tale că o femeie mi-a sucit minţile, aproape ai ghicit. Dar şi eu ştiu cum să sucesc mintea unei femei. Dar am mereu în minte legile americane severe cu privire la acestea[211]. [s-a rănit uşor la braţul stâng; aşteaptă ăa primească bani pe asigurare].

Maksymilian

204. Portul Indiana, aprilie 30, 1908

Dragă frate Waclaw:...Te informez că m-am mutat în Portul Indiana, mai aproape de muncă, aşa că acum pot să merg pe jos la fabrică şi nu trebuie să mai plătesc 15 c. pe zi pentru transport.[212]

M-a bucurat intenţia ta de a învăţa engleza şi subiecte mai importante, pentru că dacă ai instruire, ai existenţa asigurată în această ţară. Cred că regreţi că nu ai venit mai demult în America [înainte de armată] şi nu ai învăţat engleza în loc de rusă [în armată] şi poţi spune îndrăzneţ că astăzi ai traiul asigurat.[213]

Am primit o scrisoare din ţară, de la tata, mama şi Wiktor. Când Wiktor era în Petersburg i-am spus că intenţionez să mă însor în America şi că nu o să mă mai întorc niciodată. I-am spus să le citească părinţilor decizia mea, dar, în loc să le trimită o scrisoare, le-a spus faţă în faţă când s-a întors. Asta mi-a scris, că a remarcat că: mama s-a supărat foarte tare şi a început să plângă, fiindu-i dor de iîne, în timp ce tata nu s-a agitat

[211] Atitudinea lui Maks cu privire la iubire ţine de clasa de mijloc. În clasa ţărănească, iubirea e legată de căsătorie, chiar dacă flirtează mult înainte de a lua o decizie finală; în clasa de mijloc are o finalitate în sine, un fel de sport, în care în ambele cazuri se poate ajunge la căsătorie, dar nu e necesar să cunosti ţinta. Desigur, relaţiile intime dintre două persoane necăsătorite sunt interzise în clasa de mijloc, dar trebuie un anumit grad de cultură pentru a face relaţia interesantă, în ciuda acestei limitări şi în ciuda referinţei imediate la căsătorie şi e posibilă când individul nu mai depinde de familie. Introducere: Căsătoria.

[212] A trăit un an de zile cum a descris pentru a fi cu un verişor.

[213] Găsim un punct de vedere foarte diferit de cel popular tradiţional. Problema traiului e pus pe o bază individuală. Acest punct de vedere nu e acceptat definitiv, după cum arată paragraful următor.

prea mult. Apoi mama mă imploră în prima ei scrisoare către mine să îmi scot aceste gânduri din cap, să mă întorc în ţară, în timp ce tata nu scoate un cuvânt despre întoarcerea mea , doar mă informează bucuros că Wiktor s-a întors sănătos din armată. Din câte am auzit, tata l-a ajutat să plece mai devreme din armată şi chiar i-a dat 200 de ruble unui oficial şi dacă nu reuşea să îl scoată pe Wiktor, atunci oficialul îi dădea tatei banii înapoi. Comisia nu l-a lăsat să plece, aşa că tata a primit banii înapoi. Îmi scrie acum [când a fost eliberat din serviciu pentru că era grav bolnav] că Wiktor e acolo, la fel şi banii. În ciuda bucuriei tatei, după cum îmi scrie mama, tata nici măcar nu îi cumpără haine de Paşti. Pe scurt, dragă frate, tata nu are inima pentru mine, acum mai rău ca înainte.[214]

Am mai primit o scrisoare de la mama, scrisă cu mâna ei. Plânge după mine şi îmi spune în lacrimi să mă întorc în ţară. Inima mea e necăjită de aceste cuvinte ale preaiubitei mele mame şi sunt gata să îi îndeplinesc dorinţa pe viitor.

M-ai întrebat cum privesc religia şi socialismul, dragă frate şi nu mă preocupă niciuna dintre ele. Nu în legătură cu prima pentru că eu sunt catolic şi îmi fac datoria de catolic cât de bine pot. Nu sunt foarte evlavios pentru că nu am timp să mă rog, pentru că lucrez în fiecare duminică şi-îţi spun doar ţie-am lucrat şi de Paşti de la 7 la 2...Dar vreau să rămân catolic până la moarte.

În privinţa politicii, sunt prea puţin interesat de probleme sau partide; când am puţin timp, cumpăr un ziar, îl citesc şi aici se termină...[215]

---

[214] Probabil Maks a discutat cu tatăl despre şansele sale de a primi ferma sau să îi cumpere altadacă se întoarce, iar atitudinea necordială a tatălui a avut un efect asupra sentimentelor individualiste din prima parte a scrisorii.

[215] În comparaţie cu Maks, Waclaw păstrează din mentalitatea ţăranului, în ciuda socialismului său. Instruirea nu este pentru el un mijloc de a obţine o poziţie într-un nivel social mai înalt. El este deja deasupra ţăranului şi apreciază instruirea în sine, independent de aplicaţia sa practică, dar nu apreciază suficient de mult încât să o facă baza vieţii sale. Din punct de vedere economic, el este mulţumit că aparţine clasei de jos şi vrea să avanseze doar din punct de vedere social, aşa cum a făcut Elzbieta, sora sa. Pe de altă parte, Maks nu este interesat de instruire şi probleme teoretice văzute separat, ci depăşeşte ideologia ţăranului mai mult decât Waclaw şi este capabil să facă din instruire baza vieţii sale şi asta îi va permite să iasă din clasa ţărînească, atât din punct de vedere economic cât şi social. Waclaw îşi exprimă dorinţa de a face la fel ca Maks, dar se pare că nu o îndeplineşte.

M. Markiewicz

205. Septembrie 22, 1908

Dragă frate: …după ce am aşteptat 6 luni am primit în sfârşit o scrisoare de la tata cu veşti bune… Ei se descurcă destul de bine, deoarece tata intenţionează să cumpere în Dobrzykow o „ murowanka „ [fermă cu clădiri de piatră] de la domnul Plebanek pentru 3300 ruble , dar nu are toată suma aşa că îmi cere mie ajutorul. Nu l-am refuzat, dar mi se pare acum că am acţionat nepoliticos. I-am cerut tatei să-mi trimită prima dată o notă pentru cele 1000 ruble şi am promis că după aceea o să-i trimit bani. (Spune-mi părerea ta despre aceste note şi trimiterea banilor în general) . Adaug că dacă am cerut note, am făcut-o pentru că nu mai am încredere în tata de când am plecat în America. Dacă doreşti pot să-ţi spun despre ce este vorba...

M. Markiewicz

206. Decembrie 14, 1908

Dragă frate : M-am mâhnit foarte tare că te afli în aceasta situaţie. Îmi pot imagina cât de dureros este şi te-aş ajuta cu bucurie dragă frate şi în acelaşi timp mi-aş atinge scopul de a trăi împreună sau măcar aproape unul de celălalt. Dar acum pur şi simplu e imposibil. În fabrica în care lucrez, foarte puţini bărbaţi au un loc de muncă bun – doar inginerii şi trei muncitori. Privind munca în moară sper să îi fie milă lui Dumnezeu de ei pentru că atât de rea e… Nu mi-aş dori să fac asta, nu mi-aş dori să o facă nici fratele meu, nici măcar ruşilor. Poate că pe viitor o să ai ocazia să vezi cu ochii ăai; atunci o să ai ocazia să vezi că am avut dreptate… În priviţta fabricii de maşini, nu e aici ci lângă Chiaăgo, dar am auzit că nici ei nu lucrează repede, după cum au scris ziarele după alegerea lui Taft. Dacă vrei bani, scrie-mi şi o să-ţi trimit…[216] la mine totul merge bine. Sunt sănătos, am un loc stabil de muncă, doar că mă plictisesc aici pentru că în acest oraş mic sunt la fel de singur ca într-o pădure…Scrie-mi ce crezi despre Alianţa Naţională a Polonezilor şi Sokols Poloneza…

[216] S-a ţinut de promisiune, dar nu a luat bani de la bancă.

M.

Markiewicz

207.august 16, 1909

Dragă frate Waclaw: …Am primit o scrisoare îmbucurătoare de la părinţi şi un cadou frumos de la ei, pe care mi l-a adus fratele lui Witkowski – un ceas de aur cu lanţ cu o monogramă de aur şi un model din argint şi 6 batiste foarte bune însemnate. Sunt foarte mulţumit de aceste cadouri şi de bucurie am cumpărat un ceas de aur în valoare de 60 $[217] . Nu o să-ţi mai scriu pentru că intenţionez…să vin duminica viitoare la tine…

Maksymilian

208. octombrie 5, 1909

Dragă frate Waclaw: …Te informez despre o ofertă de care ar trebui să profiţi. Fostul meu şef mi-a spus astăzi că are foarte mult de muncă şi m-a întrebat dacă ştiu muncitori serioşi ca să îi trimit la ei.

I-am spus că am un frate care lucrează, dar dacă îi oferă un loc stabil de muncă, o să vină la el. El a spus că speră ca munca să fie stabilă. Aşa că te sfătuiesc să vi, dragă frate…am trăi aici împreună…Am putea să ne întâlnim cu el în Chicago de Sud şi să vorbim la un pahar de bere…

Maks

209. Island City, noiembrie 18, 1911

Dragă frate : …Mă bucur să aud că vrei să îmi trimiţi banii tăi ca să îi păstrez. Mă bucur să văd că ai strâns atât de mulţi bani. Aşa că trimite-i şi nu mă întreba dacă accept. Spune-mi cât mai durează munca acolo, ce construieşti şi cum o duci. Probabil e frig şi ninge…Ai grijă de tine să nu răceşti. Scrie-mi despre tine şi despre ţară. Eşti mulţumit? Nu mai am alte veşti…

M.

În final, te informez că am aflat ceva ce tu nu credeai că o să aflu niciodată. Te-ai înşelat. Din cauza aceasta mi-am pierdut încrederea în tine. În primul rând ţi-am spus acel secret ca de la frate la frate. Când mi-

[217]Vezi nr. 202.

am dat seama că am greşit, te-am implorat să nu mai spui la nimeni pentru că dacă se află o să fie în joc reputaţia mea. Şi aşa este. Dar ţie nu ţi-a păsat de nimic şi m-ai trădat. O să fi propriul tău judecător. Mi-ai jurat totul cu voce tare.

Maks

210. decembrie 1, 1911

Dragă frate Waclaw: Am primit o scrisoare pentru tine, din ţară şi o să ţi-o trimit. Scuză-mă că am deschis-o, dar ştii foarte bine că toată lumea e curioasă când soseşte ceva din ţară aşa că eu şi Stasio am rupt plicul şi ne-am satisfăcut curiozitatea. Părinţii tăi au scris de o serie întreagă de accidente. Cel mai important e acela legat de cal. E păcat să pierzi atâţia bani. Stasio spune că era un cal frumos. Am primit şi noi o scrisoare de acasă, dar la noi totul e bine.

În primul rând, toţi sunt sănătoşi şi tata a cumpărat 5 ipoteci de pământ de la vecinul nostru Switek în valoare de 1100 ruble. Apoi, fratele meu Wiktor intenţionează să se căsătorească la carnaval cu domnişoara Kowlik. Stasio spune că ar fi o afacere minunată. Fata e tânără, educată, bogată, singură la părinţi , iar părinţii ei au fermă în valoare de 15000 ruble. Wiktor speră să îşi atingă scopul pentru că acele persoane sunt chiar rude îndepărtate cu bunica noastră şi acest lucru e important. În plus Wiktor m-a rugat să îi trimit 1000 de ruble pentru că tata şi-a cheltuit banii pe pământul pe care l-a cumpărat. Probabil ar trebui să-l ajut o perioadă. Ce crezi?

Acum să-i urez toate cele bune domnişoarei H.G; dar am aflat că ea face exact ce ai avertizat-o tu să nu facă[218] . Dovada stă în faptul că nu demult a scris o scrisoare acelui „preot" [seminarist] şi i-a spus să se întâlnească cu ea. Dacă ea ştie totul, cum a fost trădată şi a îndrăznit să i se adreseze e suficient ca să ne dăm seama de virtutea ei. Dar am auzit că i-a dat un răspuns direct în legătură cu ocupaţia pe care o are, că lucrează într-o cizmărie, chiar peste stradă de Colegiul Stanislaus. Coase nasturi pe pantofi; pune şireturi. Nu vrea să aibă nimic de a face cu o femeie cu ocupaţia ei – aşa i-a răspuns studentul. Am vorbit destul despre

[218] Probabil se referă la conţinutul scrisorii precedente. Waclaw probabil a avertizat-o pe fată cu privire la Maks şi i-a spus povestea de dragoste pe care a avut-o Maks înainte.

domnişoara H.G. O să vorbim mai multe cu altă ocazie… Am ceva important de vorbit cu tine legat de cumpărarea unei case în portul Indiana…[219]

Fratele tău pentru totdeauna,
Maks şi Stanislaw Markiewicz

211. Valparaiso, august 21, 1912

Dragă Waclaw: …Cred că o să fiu în Chicago pe 31 august. Trebuie să cumpăr câte ceva înainte să mă duc la Cambridge Springs. Printre altele trebuie să cumpăr dicţionarul Webster şi costa 18$ editat în 1912.

O ediţie mai veche poate fi cumpărată cu 12$. E indispensabil pentru şcoală. Privind plecarea mea din şcoala din Valparaiso, nu este o întâmplare neaşteptată, pentru că aşa am vrut să fac. Privind limba engleză am suficient timp să o învăţ în 5 ani şi pot să fac un an la Alianţa Naţională Poloneză unde aş plăti 150$, în timp ce în Valparaiso m-ar costa 300$; aşa că merită să o fac din acest motiv…Înainte să vin fii drăguţ şi învaţă de la cineva despre anticariate ca să mergem amândoi să cumpărăm cărţi.

Maks

212. Smolensk, ianuarie 9, 1912

Dragă frate: „Slăvit fie Iisus Hristos!" stiloul meu a scris şi inima a plâns că nu te-am mai văzut de atâta timp, acum îţi dau vestea tristă că am fost chemat în armată. [povesteşte cum a fost trimis cu alţi recruţi în Smolensk]. Fizicianul m-a trimis la spitalul unde stau deja de 3 săptămâni şi nu ştiu cât o să mai zac şi ce o să se întâmple pe viitor. Numai Dumnezeu ştie. La spital mi-au dat mâncare proastă şi puţină, dar pentru munca pe care o facem e suficient. Suntem 23 de oameni care ne-am îmbolnăvit. Sunt 10 polonezi, toţi din provincia Lublin; doar eu sunt din Varşovia. Nu m-am plictisit pentru că am un prieten care a fost un an de zile la Şcoala de Agricultură din Pszczelin. Mi-a povestit de această şcoală şi timpul trece. Avem un fizician bun la spital, dar foarte puţini

[219] Trezirea sentimentului de proprietate specific ţăranilor.

oameni au plecat din armată şi nu ştiu ce se va întâmpla cu mine. Poate cred că doar un miracol mă va scoate din această închisoare…

Michal Markiewicz

213. mai 26, 1912

Dragii mei fraţi : …Aştept o scrisoare de la voi pentru că am primit 6 ruble pentru care vă mulţumesc din suflet. Îmi vor fi de folos pentru diferite cheltuieli pentru că până în prezent nu am avut bani să îmi cumpăr tutun pentru că nu am primit nimic de acasă. Aici în Smolensk totul este scump. O pâine care în ţara noastră costă 3 copecks, aici costă 5 copecks.

Nu m-am aşteptat niciodată să am un asemenea ghinion[220] Nu ar fi trebuit niciodată să vin în acest oraş mâlos şi murdar. Mai bine veneam la voi în America, dragă frate Stanislaw. Noi sperîm ca după jurământ să nu ne mai chinuie atât de mult, dar va fi mai rău. Până la amiază ne pun să facem exerciţii lângă barăci. După-amiaza ne trimit la muncă…Ţarul este aşteptat în Smolensk anul acesta şi astfel ne chinuie şi mai tare. Am scris acasă că o duc rău, dar dacă ar ştii mama cu adevărat în ce stare sunt, probabil că ar vărsa multe lacrimi[221] Probabil că o să plătesc pentru păcatele mele şi ale tale[222] Merg precum un om mort pentru că e atât de dureros să serveşti. Mă duc des la cabinetul medical dar care e rezultatul? Avem un fizician care este un escroc. De fiecare dată când merg la el, îmi pune ceva în ureche şi scrie pe foaie…Spune că îmi stric singur urechea. Spune că mi-a scris un raport şi că mă trimite la Curtea Marţială dar nu am ce să fac acolo. Vrea să mă sperie sau numai diavolul ştie ce îl pune să facă… Nu mi-a făcut nimic rău până acum, dar nici nu mă trimite la spital. Mă rog la Dumnezeu pentru aceasta pentru că deşi la spital au puţină mâncare poţi să dormi şi să te odihneşti destul de bine. Îi văd

[220] S-a aşteptat să extragă un număr mare şi să îl scutească de serviciul militar sau să fie trimis acasă de Comisia de Recrutare în baza unei probleme superficiale la ureche.
[221] Faptul că îşi protejează mama este o atitudine tipică. Pare să existe un obicei să nu te plângi părinţilor în legătură cu serviciul militar.
[222] Stanislaw asemenea lui Wiktor a fost eliberat în baza unei boli, dupa ce au servit o perioadă scurtă de timp. Nu a fost nevoit să plece în America pentru a evita înrolarea şi de aceea Michal regretă că nu s-a dus el în locul fratelui. (Expiate înseamnă în text „suferă din cauza necazurilor predestinate")

destul de des pe oamenii cu care am fost în spital…doar unul din Lublin a fost eliberat… altul despre care ştiu… i-a căzut părul şi a rămas chel, nu a fost eliberat ci a fost trimis acasă pentru recuperare.

[descrie vremea, exerciţiile şi munca] . O, Fecioară Maria scapă-mă din ghearele moscoviţilor!

Michal Markiewicz

214, iulie 14, 1912

Dragii mei fraţi: Privind boala mea nu mai merg la cabinetul medical, aştept să vină iarna şi frigul. Mi-e frică de fizicieni că o să mă trimită la Curtea Marţială, pentru că au hotărât că am făcut-o intenţionat… De fiecare dată când m-am dus acolo mi-au spus să nu îi enervez şi îmi pun câte ceva în ureche. Îmi pun o soluţie cu un bandaj şi dacă nu îl strâng bine îmi curge urechea. Acum aştept frigul; o să mă plâng că mă doare urechea de la frig şi o să mă duc mai des la cabinetul medical. Dacă fizicianul ar ştii că o fac intenţionat ar trebui să mă trimită la Curtea Marţială. Nu îţi mai scriu acum despre aşa ceva…dar când răspunzi, dragă Stanislaw ai grijă ce scrii ca să nu mă dai de gol. În timpul lui iunie ne-am uitat cum zboară pe aici avioanele frumoase. Era ca o pasăre cu aripi şi când se ridică se zbuciumă ca o secerătoare…

Michal Markiewicz

215. august 19, 1912

Dragii mei fraşi: Vă informez că merge greu serviciul militar. Mi-am terminat datoriile pe câmpul de vară într-o canicula de 40 grade şi acum vremea s-a schimbat; e frig şi plouă în fiecare zi. Ne chinuie în tabără într-adevăr dar va fi din ce în ce mai rău pentru că în câteva zile vom pleca la Moscova pentru manevre ce vor dura câteva săptămâni şi apoi aşteptăm venirea ţarului. O să fie rău dacă o să plouă atunci dragă frate, Doamne Fereşte!. Să intri în această armată blestemată şi să serveşti – pentru ce? Ca să îţi risipeşti în zadar tinereţea şi sănătatea! Dragă frate Stanislaw îmi este foarte dor de casă.

Când îmi aduc aminte de casă simt că explodez de furie. De ce nu am plecat eu în America? Regret asta, dar este prea târziu. Nici acum nu mi-am pierdut speranţa în Dumnezeu. Poate că Domnul îmi va da şi

momente bune aşa cum vrem amâdoi. Între timp nu o să mai merg la cabinetul militar pentru că intenţionez să mă îmbolnăvesc în timpul manevrelor când suntem în Moscova. Acolo poate că mă vor lăsa în spitalul unde ai fost tu pentru că oamenii spun că de acolo e mai uşor să te elibereze. Aici în Smolensk e foarte greu; lasă să plece doar oamenii care au fost operaţi sau cei pe moarte şi nici aceia nu pleacă de tot, ci se întorc când îşi revin…

Când am scris acest pasaj mi-au spus că ar trebui să rămân aici pentru că sunt bolnav…dar chiar dacă rămân aici tot o să-mi fie greu. O să fiu obligat în fiecare zi să stau de pază. O să fie mai bine decât la manevre totuşi. E greu în armată, nu se întâmplă nimic bun. Dragii mei fraţi m-aţi întrebat dacă am nevoie de bani. Chiar am nevoie pentru că dacă vreau să-mi satisfac dorinţele am nevoie de 10 ruble pe lună; aşa m-aş simţi mai liber. Când am primit acele câteva ruble nici nu ştiu pe ce le-am cheltuit. Nu vă cer cât mi-ar trebui pentru că voi trebuie să munciţi pentru acesti bani. Voi nu primiţi nimic gratis, dar voi primiţi mai uşor 1 rublă decât primesc eu aici un copeck, aşa că vă rog să îmi trimiteţi câteva ruble…

Michal Markiewicz

216. ianuarie 26, 1913

Dragă frate Stanislaw: …Te informez că am primit banii, 9 ruble şi 72 copecks, în octombrie şi îţi mulţumesc că mă ajuţi în timpul serviciului militar…ţi-am scris atunci o scrisoare…am primit o scrisoare ieri de acasă şi m-au informat că totul e bine doar sora noastră Weronika e bolnavă. Mi-au spus că e probabil să pornească un război ruso-austriac. Într-adevăr oamenii vorbesc mult despre război şi din acest motiv i-au ţinut pe soldaţi şi câte 19 ani; nu ne lasă să plecăm…Doamne Fereşte să înceapă vreun război. Ar avea loc pe pământ polonez. Ar fi periculos să trăim la noi în ţară. În privinţa mea ar fi şi mai rău pentru că cine ştie dacă voi fi obligat să merg la război sau nu.

Până în prezent nu s-a întâmplat nimic teribil, dar am auzit că Austria a oprit rezervele ca şi cum s-ar pregăti de război şi s-au oprit rezervele şi aici. Problema e Marea Neagră. Tţti spun că nu va fi război…Doamne Fereşte! Dacă ar trebui să merg la război, dragă frate Stanislaw, cine ştie ce s-ar întâmpla cu noi, poate că nu o să ne mai

vedem niciodată. Regret foarte mult că nu am plecat în America; acolo aş fi putut să trăiesc şi să câştig, aşa cum faci tu, dragă frate. Îmi cer scuze, Stas, am scris asta. Să nu crezi că te invidiez, din contră, fie ca Domnul să te ajute. Dar sunt îngrijorat şi mă gândesc că mi-ar fi mers mai bine dacă plecam în America…nu mă lasă să plec. Acum nu mai merg la cabinetul medical pentru că urechea nu mai îmi curge, dar o să mă mai duc o dată…

Michal Markiewicz

217. martie 16, 1913

Dragi fraţi: …Nu se aude nici o veste. Trăiesc ca în pădure; printre aceşti moscoviţi sălbatici nu poţi să afli nimic. Am primit o scrisoare de acasă cum nu am mai văzut niciodată în viaţa mea, o scrisoare teribilă de jale[223] Nici măcar nu am citit-o şi mi-am dat seama ce s-a întâmplat acasă şi când am aruncat o privire m-a cuprins o teamă teribilă care mi-a ajuns până la suflet…să ne ferească Dumnezeu de asemenea scrisori! Mi-au spus în ultima scrisoare că este şi bunica bolnavă, că i se umflă picioarele. Mi-au scris că sunt copleşiţi de durere după moartea surorii noastre Weronika. Despre munca la fermă mi-au spus că totul merge bine şi la moară e totul în regulă… dragă frate Stanislaw, m-ai întrebat dacă părinţii noştrii sunt supăraţi pe tine pentru că nu ţi-au scris…Doamne fereşte! Nu mi-au scris niciodată despre aşa ceva, dar mi-au spus că nu ajung scrisorile la tine…

Michal Markiewicz

218. aprilie 8, 1913

Dragi fraţi: …Am primit banii, 6 ruble, pentru care vă mulţumesc din suflet. Ştiu dragă frate că înţelegi nevoile pe care le am în serviciul militar pentru că ştii ce se întâmplă în această armată blestemată.

Nu îmi trimit bani de acasă pentru că le scriu astfel de scrisori încât să nu se necăjească şi pentru mine. Le scriu că nu mă simt bolnav şi au impresia că îmi este mai iîne în armaăa decât acasă. Din moment ce nu le scriu să le cer bani nu îşi dau seama ce nevoi am şi nu îmi trimit, pentru că ei nu ştiu cum este în serviciul militar.

---

[223] Scrisoarea era o notificare de deces care este foarte rar folosită printre ţărani.

Fie ca Domnul să îmi păzească şi duşmanii de această armată! [îi trimite o fotografie şi le cere şi lor una]. Acum vă informez că recruţii din 1910 au fost eliberaţi pe 26 martie…numai dacă timpul ar trece mai repede!

Michal Markiewicz

219. mai 20, 1913

Dragi fraţi: …Am petrecut aici sărbătorile de Paşte împreună cu ruşii pe 27 aprilie. Aici toate sărbătorile chiar şi pentru civili se sărbătoresc împreună cu ruşii[224] . Am fost la resurecţie, la biserică în noaptea de sâmbată spre duminică. A fost o ceremonie frumoasă. Au lansat artificii, au tras cu armele; pentru prima dată în viaţa mea am văzut un asemenea foc de artificii. Sărbătorile nu au fost rele, ci au fost cât de bine se poate în armată. Au dat câte puţin din toate şi am băut câtă bere am vrut. De 4 zile mergem la spovedania de Paşte. Biserica nu e foarte departe de noi, cam de acasă până la Dobrzykow. Biserica nu e foarte mare, dar e frumoasă şi e construită din cărămidă. A fost ridicată acum 19 ani. Nu am mai primit de mult o scrisoare de acasă. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat pe acolo. Un fermier de lângă Varşovia i-a scris fiului său din armată că nu îi merge bine în ţară; a fost îngheţ şi ovăzul şi orzul au îngheţat…În privinţa mea totul decurge lent…În aceste zile suntem în campanie. Când o să treacă vara o să mai am jumătate din timp de servit. Sunt zvonuri că serviciul va fi redus cu 2 luni pentru recruţii din 1911 şi pentru noi, pentru că i-au ţinut pe cei din 1910 cu 4 luni mai mult şi o să-şi dorească să-şi recupereze cheltuielile.

Michal Markiewicz

220. Iunie 24, 1913

Dragă frate Stanislaw: …Serviciul meu trece greu. Am fost în campanie pe 20 mai… Doamne Fereşte să trăieşti în aceste tabere! Aveam sarcini grele în fiecare zi. E adevarat că nu muncim aici, dar aceste sarcini sunt foarte enervante. Sunt îngrijorat, nu vreau să fac nimic pentru că fiecare zi este la fel. Dacă cineva din exterior s-ar uita la noi ar zice că nu

[224] Catolicii din Rusia aflaţi în afara limitei numite Regatul Poloniei păstrează vechile date din calendarul lui Iulian, cel oficial în Rusia.

suntem trataţi rău în armată. Dragă frate Stanislaw, văd că tu îmi înţelegi cel mai bine nevoile şi ştii foarte bine cum este în această armată blestemată de moscoviţi. Mulţumesc lui Dumnezeu, dragă frate, tu nu i-ai servit mult timp pe moscoviţi, în timp ce eu o să fiu nevoit să rămân 3 ani, dacă nu îmi arată Dumnezeu mila sa. Fericit e cel care nu serveşte! M-am convins de asta de mai multe ori. Nu avem ce să facem dacă aceasta este voinţa lui Dumnezeu, trebuie să servim. Din fericire a trecut jumătate din perioadă şi sper ca Domnul să permită să treacă şi cealaltă jumătate. Anul acesta, dacă Domnul mă ţine în viaţă, o să plec acasă în permisie şi lucrurile o să se aranjeze de la sine…Mă bucur că te-a mulţumit poza mea. Omul care este cu mine în poză îmi este cel mai bun prieten, un polonez de lângă Varşovia, dar el pleacă acasă în toamnă. Să-mi trimiţi cât mai curând posibil o fotografie cu tine şi cu Maks. Dacă e posibil trimite-mi un ceas de aur, probabil o să coste mult acolo şi dacă e aşa să nu-mi mai trimţti. E agreabil să primeşti aşa ceva de la fratele tău; o să am o amintire toată viaţa. Îmi cer scuze că îndrăznesc să îţi cer asemenea lucruri. Am spus, dragă frate, dacă nu este prea scump şi dacă tu crezi că este posibil să îmi trimiţi…Wiktor nu mi-a scris că intenţionează să se însoare în Czyzew, dar ştiu asta pentru că atunci când eram acasă, Wiktor s-a dus de mai multe ori la părinţii ei şi a fost de câteva ori cu iapa sa castanie. Ar fi într-adevăr o fericire să se însoare cu ea. Poţi să trimiţi bani acasă pentru că părinţii noştrii au cheltuit banii pe pământ şi au nevoie de bani pentru căsătorie. Scrie-mi cât de mult poţi să le trimiţi. Ţi-a scris Wiktor dacă trebuie cineva plătit şi de ce au nevoie de bani?

Michal Markiewicz

221. Septembrie 26, 1913

Dragi fraţi: … Am primit banii de la voi, 10 ruble şi un copeck, chiar înainte de manevre şi mi-au fost de mare ajutor. Vă mulţumesc din suflet, mai ales ţie frate Stanislaw. Dacă nu eraţi voi aveam mult de suferit şi eram în mizerie şi cu ajutorul vostru a doua serie de manevre nu a fost nici bună nici rea. Mulţumită lui Dumnezeu nu a plouat şi nu a fost frig, dar după cum spun soldaţii, anul trecut a fost teribil; a plouat tot timpul şi nimic nu e mai rău decât să fi ud într-o asemenea expediţie. Am

hoinărit precum evreii în deşert, toate acestea în memoria războiului napoleonian aşa cum au făcut-o francezii în 1812-1813. Am trecut prin mai multe sate şi nu am văzut pe nicăieri o casă sau un hambar frumos. E uşor să remarci faptul că ruşii o duc rău. Cel mai rău e că nu au fântâni şi femeile pleacă după apă. Cosesc câmpul cu fuiorul cum se face în ţara noastră cu secara[225] . Nu o să-ţi mai scriu despre aceşti ruşi, îţi spun doar că nicăieri nu e mai bine decât acasă, decât în preaiubita noastră Polonia.

Michal Markiewicz

În privinţa ceasului ai avut dreptate când nu l-ai trimis [probabil din cauza taxei]

222. noiembrie 22, 1913

Dragă frate: …Am primit o scrisoare de acasă în care mă informează că tatăl nostru a primit banii de la tine, 1000 ruble şi mama a primit şi ea 10 ruble. Tata a pus banii la banca din Gombin. Wiktor nu a reuşit să se însoare cu acea fată pentru că mi-a spus că acum este în peţit la Jankowski din Kielniki şi i-a cerut mâna fetei. L-au învitat acolo. Foarte bine, dar nu au discutat despre căsătorie, nu ştiu de ce – probabil vor să îl însoare pe băiatul lor prima dată sau poate au alt motiv…Cei de acasă mi-au scris că Ziolek ne sâcâie familia.

De exemplu, băiatul lui Chojnacki paşte vitele lângă moara noastră. O vacă, cea a lui Chojnacki ne-a distrus o aripă a elicei de la moară şi fratele Ignac l-a bătut pe băiat pentru asta. Ziolek l-a convins pe Chojnacki să depună plângere. Curtea l-a condamnat pe Ignac la 2 săptămâni de închisoare, dar tata a făcut apel şi nu ştiu cum se va termina. În schimb, tata a depus plângere împotriva lui Chojnacki pentru că ne-a stricat moara...Cum îţi place de scumpul nostru bunic? Să-l ia dracul! Fratele nostru Wiktor intenţionează să îl răsplătească pentru tot răul.

Mi-au scris să vin în permisie, mai ales draga noastră mamă. Am promis că o să mă duc, dar plecare nu depinde de mine...Am întrebat căpitanul şi mi-a promis că mă lasă să plec , dar nu ştiu ce o să facă, deşi

[225] Vezi seria Osinski nr. 131.

am tot dreptul..Fie ca Domnul să îmi permită să ajung măcar pentru câteva zile şi să scăa de acest iad pentru că îmi este dor de familia mea...

Te rog să îi transmiţi lui Maks cele mai bune urări. Fie ca Domnul să îi permită să îşi îndeplinească scopul nobil [să termine colegiul].

Michal Markiewicz

223. Ianuarie 11, 1914

Dragi fraţi: ...Am fost în permisie. Am ajuns acasă pe 6 decembrie şi am plecat pe 30. Draga noastră mamă s-a bucurat foarte tare să mă vadă şi m-a primit foarte bine.M-a durut să aflu că mama a fost de 2 ori bolnavă în aceşti 2 ani în care eu am fost în armată...Mulţumită lui Dumnezeu, totul trece şi acum mama e bine, deşi mai are dureri de stomac. Fie ca Domnul să îi permită să se vindece, să fie fericită şi să ne punem speranţa şi baza în ea. În privinţa tatei, se plânge ca întotdeauna, dar el nu a fost bolnav. Am primit scrisoarea ta când eram acasă, dragă frate Stanislaw, cea în care îl brusci pe tata cu privire la pământul din Switkowski. Maks a avut dreptate când i-a scris tatei că are mai puţină încredere în el decât într-o rublă rusească. Tata s-a justificat spunând că nu credea că e altceva în afară de ce credea mama că e. Tata s-a scuzat zicând că o să coste mai puţin, dar eu cred că e cum a spus mama.[226]În privinţa fratelui Wiktor, nu e nici pe apă , nici pe gheaţă [nesiguranţă]. Se duce la fată în fiecare duminică, dar nu e nimic sigur. Se scuză prin faptul că nu are cine să muncească acasă şi că nu se va căsători până nu vin eu din armată. Pe de-o parte are dreptate. Nimeni nu ştie ce vrea Dumnezeu să facă. Dacă are o şansă bună nu ar trebui să aştepte. În privinţa lui Ignac, Julka şi Mania, nici nu o să-i mai cunoşti, au crescut foarte mult. Ignac cred că se va face mai mare decât noi-un băiat ca scara. Fie ca Domnul să îi dea sănătate! Îmi pare rău de el că a căzut victima acestui Chojnacki. Când am venit, el era în închisoare. [munca la fermă, vreme şi culturi]. Nici bunica nu e prea bine, arată rău. În privinţa lui Ziolek, e inimos ca un cal, doar că a îmbătrânit...

---

[226] Tatăl probabil a cumpărat sau a intenţionat să cumpere pământ iî numele lui. Costurile mai mici se referă probabil la cele notariale.

Michal Markiewicz

224. Aprilie 20, 1914

Draăa frate: ...Arăţi frumos şi tânăr în poză. Mi-e greu să te recunosc în poză, pentru că te-ai îngrăşat; nu eşti chiar ca înainte...Şi W. Borek arată bine. Se pare că vă aveţi bine şi e bine să ai un prieten pe care îl cunoşti bine din vecinătate. Locuiţi împreună sau munciţi împreună?... Te rog să îmi scri şi să îi transmiţi urări şi salutări din partea mea... Acasă Wiktor s-a însurat. Nunta a avut lor pe 18 februarie, în biserica din Radziwie. S-a însurat cu domnişoara Antonina Oliszewska din Poplacin. Nu o cunosc, dar Wiktor mi-a scris că e o faăa frumoasă, de înălţime medie, 19 ani. Are o soră de 17 ani şi un frate de 10 ani. Le-au murit ambii părinţi... Şi le-au lăsat averea, 30 de ipoteci de pământ şi peste 1.500 de ruble, bani luaţi după ce au vândut animalele. Această fermă e lângă Vistula şi o parte din râu aparţine acestei proprietăţi...

Locul e foarte bun, scrie Wiktorek şi preţuieşte averea. Am auzit că a făcut o partidă bună şi neaşteptată. Până să plec de acasă, Wiktorek nu avea nici o fată şi apoi dintr-o dată mi-a scris că se însoară. Fie ca Domnul să îl binecuvânteze pe el şi noua lui casă. Acasă condţtiile sunt din ce în ce mai rele pentru că nu are cine să muncească. Tata mi-a scris să „vin în recuperare" măcar pentru o jumătate de an. M-aş bucura să mă duc o dată pentru totdeauna şi să scap de acest serviciu blestemat, dar nu îmi stă în putere şi mă gândesc că lucrurile merg rău acasă fără noi, dar ce pot să fac? Dar tu ştii, dragă frate Stas, din moment ce nu ai de muncă şi e posibil să izbucnească un război cu Mexic, te-aş sfătui să vii acasă. Te rog să îmi scri, sau vrei să mai stai în America? Wiktorek voia înainte să ia ferma tatei...[227]

Michal Markiewicz

[227] Această ultimă parte trebuie înţeleasă cu referire la o întrebare nespusă "Cine va lua ferma, Stas sau Michal?" Este evident că lui Michal i-ar plăcea să o ia, din moment ce Wiktor s-a căsătorit şi stabilit, iar cel care ia ferma va fi favorizat, mai ales prin atitudinea tatălui. Aşadar, el vrea să afle discret dacă Stas care este mai mare intenţionează să se întoarcă sau dacă se va opune că Michal să ia ferma. Apare şi un sentiment mixt, pentru că este evident că îşi iubeşte fratele şi şi-ar dori să se întoarcă.

225. Iulie 1, 1914

Dragă frate: ...Am primit 10 ruble şi un copeck pentru care îţi mulţumesc din suflet. Intenţionam să scriu acasă ca să le cer bani, când am primit pe neaşteptate aceste 10 ruble. Pentru mine este o sumă mare de bani... Fie ca Domnul să îmi ofere o ocazie prin care să îţi arăt recunoştinţa mea pentru tot binele pe care mi l-ai făcut şi pentru inima ta bună, dragă frate Stas. În ultimul an de serviciu, banii sunt mai importanţi, pentru că trebuie să ne îmbrăcăm mai bine. E imposibil să mergi în hainele date de ei, pentru că oamenii ar spune că un astfel de om a venit din închisoare sau deşert, nu din serviciul militar...Ai întrebat cât o să mai dureze. Nu pot să îţi scriu nimic sigur...I-au ţinut pe recruţii din 1910 mai mult pentru că a fost război în Balcani, bulgarii cu turcii...ruşii au vrut să tragă foloase din acest război...ruşilor le place să pornească la război împotriva turcilor, pentru că ei nu sunt japonezi...

Fie ca Domnul să mă lase să plec din ghearele moscoviţilor. ..Crede-mă, când am fost cu recruţii, nu am fost atât de trist ca acum, de când m-am întors din permisie. Am şi plâns, mi-a părut atât de rău că mă întorc...printre aceste fiare şi lupi de ruşi... Cei de acasă mi-au scris că sunt în proces pentru pomii care cresc între câmpul nostru şi al preotului. Au câştigat prima dată, dar au pierdut a doua oară, pentru că nu au mai fost chemaţi martori în sala de judecată. Avocatul spune că ar trebui să câştigăm. Ar fi mai bine să facă pace, în loc să se judece, pentru că ai nevoie de bani şi timp...

Michal Markiewicz